YAŞAR NURİ ÖZTÜRK

BÜTÜN ESERLERİ

KUR'AN'DAKİ İSLAM

M

KUR'AN'DAKİ İSLAM

Prof. Dr. Yaşar Nuri ÖZTÜRK
İstanbul Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi
Dekanı

İÇİNDEKİLER

Alak suresi 11-12
Kalem suresi 13-14
Müzzemmil suresi 15-16
Müddessir suresi 17-22
Fâtiha suresi 23-26
Tebbet suresi 27-28
Tekvîr suresi 29
A'lâ suresi 30-31
Leyl suresi 32
Fecr suresi 33-34
Duha suresi 35
İnşirah suresi 36
Asr suresi 37-38
Âdiyat suresi 39
Kevser suresi 40
Tekâsür suresi 41
Mâûn suresi 42
Kâfirûn suresi 43
Fil suresi 44-45
Felak suresi 46-48
Nas suresi 49
İhlas suresi 50
Necm suresi 51-60
Abese suresi 61-62
Kadir suresi 63-64
Şems suresi 65
Bürûc suresi 66
Tîn suresi 67
Kureyş suresi 68
Kaaria suresi 69
Kıyamet suresi 70-80
Hümeze suresi 81
Mürselât suresi 82
Kaf suresi 83-87
Beled suresi 88
Târık suresi 89
Kamer suresi 90-99
Sad suresi 100-102
A'raf suresi 103-118
Cin suresi 119-121
Yâsîn suresi 122-124
Furkan suresi 125-149
Fâtır suresi 150-153
Meryem suresi 154-155
Tâha suresi 156-158
Vâkıa suresi 159-163
Şuara suresi 164-167
Neml suresi 168-172
Kasas suresi 173-178
İsra suresi 179-192
Yûnus suresi 193-199
Hûd suresi 200-207

Yûsuf suresi 208-215
Hicr suresi 216-219
En'am suresi 220-230
Saffât suresi 231
Lukman suresi 232-234
Sebe' suresi 235-237
Zümer suresi 238-247
Mümin suresi 248-251
Fussılet suresi 252-253
Şûra suresi 254-259
Zühruf suresi 260-261
Dühan suresi 262-263
Câsiye suresi 264-266
Ahkaf suresi 267-269
Zâriyât suresi 270-272
Gâşiye suresi 273
Kehf suresi 274-278
Nahl suresi 279-290
Nûh suresi 291-292
İbrahim suresi 293-304
Enbiya suresi 305-308
Müminûn suresi 309-313
Secde suresi 314-316
Tûr suresi 317-318
Mülk suresi 319-320
Hâkka suresi 321
Meâric suresi 322-323
Nebe' suresi 324
Nâziat suresi 325
İnfitâr suresi 326
İnşikak suresi 327
Rûm suresi 328-331
Ankebût suresi 332-335
Mütaffifîn suresi 336
Ra'd suresi 339
Hac suresi 340-354
Rahman suresi 355-356
İnsan suresi 357
Zilzal suresi 358
Bakara suresi 359-454
Enfal suresi 455-458
Âli İmran suresi 459-511
Haşr suresi 512-513
Cumua suresi 514-517
Ahzâb suresi 518-530
Nisa suresi 531-603
Muhammed suresi 604-605
Talak suresi 606
Beyyine suresi 607
Nur suresi 608-634
Münafikûn suresi 635
Mücâdile suresi 636-637
Hucurât suresi 638-641
Tahrîm suresi 642-643
Teğâbün suresi 644
Saff suresi 645
Fetih suresi 646-654
Mâide suresi 655-702
Mümtehine suresi 703-707
Hadîd suresi 708-710
Tevbe suresi 711-719
Nasr suresi 720-721

BİBLİYOGRAFYA 723-726
KARMA İNDEKS 727-735

ÖNSÖZ

Her baskısı bir ila dört ay gibi kısa sürelerde biten **Kur'an'daki İslam,** okuyucularımızın deyimiyle "Kur'an ışığında dini yeniden yapılandırmanın ümit ve işaret kitabı" oldu. Bu benim için Yaratıcı'ya şükür, halkımıza teşekkür vesilesidir.

Kur'an'a göre din, Allah tarafından konan, korunan kozmik-ilahî ve evrensel bir realitedir. Bu realitede hüküm sahibi tektir: Yaratıcı Kudret yani Allah... Peygamberlerin hem görevleri hem de büyüklükleri din koyuculuğundan değil, Allah tarafından gönderilen dini tebliğ etmelerinden kaynaklanır.

Din konusunun temel Kur'ansal perspektifi bu olduğu içindir ki, Cenabı Hak dinin adını da bizzat kendisi belirlemiş ve bu adın bile başka bir kuvvete nispet edilmesini önlemiştir.

Bu tespitin, yine Kur'an'ın beyanlarıyla bizi götürdüğü temel kabul şudur: Din adına hüküm ve söz yetkisi yalnız Allah'ındır ve Allah bu yetkisinden kaynaklanan verileri vahyin mesajları halinde Kur'an'da kristalleştirmiş ve insanlığa "kuşkusuz, çelişmesiz, açık, kesin, detaylı" bir kitap göndermiştir.

Dinin içeriğini, çerçevesini Kur'an çizer. Bunun dışında hüküm kaynağı aramak aldanış, kabullenmekse şirktir. Kur'an'ın tebliğcisi olan Hz. Peygamber, bu ana kaynağın dışında hiçbir şey söylemez ve söylememiştir. Onun yaptığı, ana kaynağın zamanüstü buyruklarına açıklama getirmek ve o buyrukları canlı örneklerle insan hayatına kazandırmaktır. O halde, Hz. Peygamber'e maledilen bir söz veya fiil, Kur'an'daki buyruklarla çelişir, yahut Kur'an'da olmayan bir hükmü koyma durumunda görülürse, o söz veya fiilin Hz. Peygamber'e nispeti kabul edilemez. Bunun aksini söylemek, Allah dışında din sahibi ve koyucusu icat etmek olur ki, bunun Kur'an'dan onay alması mümkün değildir.

Ne yazık ki, Hz. Peygamber'in bu dünyaya gözlerini yumduğu andan itibaren Kur'an'ın bu temel anlayışına ters bir gidiş başlamış ve ilahî din önce Arap-Emevi müdahelesiyle yozlaştırılmış, sonraki devirlerde bu yozlaşma yüzlerce mezhep ve klik tarafından derinleştirilerek ortaya, Kur'an'a nispeti yüzde ellilerin altına düşen bir karmaşık kurum çıkarılmıştır. Bu karmaşık kurumun oluşturulması esnasında Allah Resulü'ne binlerce yalan söz isnat edilmiş ve bunlar sünnet ve hadis adı altında insanlığın önüne çıkarılmıştır. Bu uydurmalara karşı çıkanları "sünnet"e karşı çıkmakla itham edenler olabilmektedir. Biz de bunları Kur'an'a karşı çıkmak veya Kur'an'ın kontrolünden kaçmakla itham ediyoruz. Sonunda onların savunucusu uydurma rivayetler, bizim savunucumuz ise Kur'an olacaktır. Hz. Peygamber'in sünnetine "evet", Hz. Peygamber'e isnat edilen yalanlara "hayır". Bizim imanımız budur. Uydurma rivayetlere dayanan kurum, Allah'ın tek hüküm sahibi, Hz. Peygamber'in tek mübelliğ olduğu din değildir. Bunda birkaç ortaklı bir anonim şirket manzarası vardır: Allah, Peygamber, mezhep imamları, tarikat şeyhleri, devlet reisi-halifeler ve bunların herbirinin birlikte veya ayrı ayrı imzasını taşıyan kitaplar, risaleler,

fetvalar... İşin en acı yanı, bu derleme ve devşirme şirkette, kitleler önünde söz sahibi kaynak olmak bakımından Kur'an-ı Kerim en son plana düşürülmüştür. Bir başka deyimle, bu devşirme-şirket kurumunda Kur'an ve Hz. Peygamber diğer elemanların kontrolündedir. Ve çoğu kez bu kontrol elemanlarını aşarak Allah'ın kitabına ulaşmak ve ilahî dinin güzel ve berrak kaynağından nasiplenmek mümkün olamamaktadır. Kitleler bu şirketin yüzlerce ve binlerce çelişki, tutarsızlık ve akıl dışılığından oluşan kaosun girdabında inim inim inlemektedir. İnsanlığı mutluluk ve ahenge götürmesi gereken din, bu şirketin elinde bir bunalım ve parçalanma ocağına dönüşmüştür.

İnancımız odur ki, din meselesinin en hayatî faaliyeti, Allah'ın dini ve bu dinin kaynağı Kur'an'la insanın arasına giren bu şirket elemanlarını oradan çıkarmak ve insanlığı yaratıcısının rahmet kaynağıyla yüzyüze getirmektir.

Bizim tavizsiz ve yorulmak bilmez faaliyetimizin biricik hedefi budur. Bu faaliyet, Allah'ın kitabında adı **İslam** olarak tescil edilmiş bulunan yaradılış dinini, yine Allah'ın kitabındaki şekliyle insanlığın önüne çıkarmaya yönelik bir hizmet aşkıyla doludur. Faaliyetin, Müslüman mirası ve bu mirasa hizmet etmiş büyük ruhları dışlamak veya onlara saygısızlık göstermek gibi bir niyeti asla yoktur. Tam aksine, o mirasın gerçek Kur'an bağlısı temsilcilerine hürmetimiz sonsuzdur. Onların; dejenerasyonlara, saptırmalara, çıkarlara ve tembelliklere paravan yapıldığına inanıyoruz. Ve biliyoruz ki, **Kur'an'daki İslam**'a dönüş, o büyük ruhları da memnun edecektir.

Faaliyetin tek olma veya hatasızlık gibi bir iddiası hiç yoktur. Böyle bir iddiayı yıkıcı bir putçuluk sayar ve bundan Allah'a sığınırız.

Beklediğimiz bir ödül varsa o da, Âlemlerin Rabbi'nin rızasıdır. Bu ödülden başka beklentisi olmayanlar, tüm insanlığa açılan geniş kucağımızca, en derin dostluk ve kardeşlik duygularıyla sarılacaktır. Başka beklentisi olanlara kin ve düşmanlık beslemekten de Allah'a sığınırız. Kin ve düşmanlık nefsin iştahlarıdır. Nefsin iştahlarına, Allah'a ve insanlığa hizmette yervermek hüsrandır.

Ancak Allah'ın dinini şirket mantığıyla dejenere edenlere seyirci kalmayı iman ve insanlık onuruna hakaret saydığımız için, sessiz durmamız beklenemez. Ve gerekirse böylelerinin yakalarına da yapışırız.

Önsözümüzü noktalamadan önce bir hususu daha dikatlere sunmak istiyoruz: Kur'an'daki İslam herşeyden önce benim hatalarımı tashih eden bir kitaptır. Bugüne kadar yazdıklarımda ve konuştuklarımda, bu kitaba uymayan ne varsa yanlıştır, bu kitaptaki veriler esas alınarak düzeltilecektir. Okuyucularımın bugüne kadar yazdıklarımı, bu açıklamayı göz önünde tutarak değerlendirmelerini rica ediyorum.

Bu eserde, Kur'an sureleri, mushaflardaki resmî sıraya göre değil, iniş sırasına göre ele alınmıştır. Sure başlıkları altındaki ilk rakam iniş sırasını, ikinci rakam resmî sırayı gösterir.

Çalışmalarım boyunca bir ibadet şevkıyle sürekli yanımda olan, bütün müsveddeleri temize çeken, matbaa tashihlerini yapan ve kitabın tamamlanması için gece-gündüz dua eden vefalı eşim **Canan Hanımefendi**'ye teşekkürü bir mutluluk sayıyorum.

En güzel dinin, **Kur'an'daki İslam**'ın aydınlık dünyasını insanlığa tanıtma aşkında birleşenlere selam olsun...

Prof. Dr. Yaşar Nuri Öztürk

ALAK SURESİ
(1/96. sure)

S- Allah'ın kitabı olan Kur'an'ın insanlığa getirdiği Allah'ın dinini, yorum bulaşmamış şekliyle öğrenmenin güvenli yolu nedir?

C- Kur'an'a dost olmak, Kur'an'ı tanımak ve öğrenmektir.

S- Bu öğrenmede Kur'an'ın içeriğini sistem kaygusundan uzak bir yaklaşımla ele almak sakıncalı mıdır?

C- Hayır, değildir. Hatta daha bereketli bir yoldur. Çünkü Allah'ın kelamı insan beyninin sistem tutkularından da arınmıştır. Onu kendi vahyediliş düzeni içinde ele almak daha erdirici bir yoldur.

S- 1-5. ayetlerdeki emirden bahseder misiniz?

C- Vahyin son kitabının ilk suresinin ilk emri bu ilk ayetlerde verilmiştir. Kur'an'ın en büyük mucizesi işte buradadır. Yaklaşık 15 asır önce bir kum okyanusunun ortasında yarı vahşi bir topluma ilk emrini "oku" diye yöneltmektedir: **"Yaratan rabbinin adıyla oku. İnsanı alaktan yarattı. Oku! Rabbin en büyük kerem sahibidir. O ki, kalemle öğretti. İnsana bilmediğini öğretti."**

Dikkat edilirse Kur'an'ın ilk inen ayetleri olan bu beş ayette **"oku"** emri 2 kez tekrarlanmıştır. Yani iman, tebliğ ve aydınlık adamının ilk işi okumaktır. 4. ayette kaleme de dikkat çekilmiştir. Nitekim iniş sırasıyla 2. sure Kalem suresidir. Ve orada da kalem ve yazdıkları kutsanmıştır. 3 ve 4. surelerde okuma, aydınlanma, yazıp hazırlanma devrelerini tamamlayan ruha **"kalk"** emri verilerek hizmet ve aksiyona davet gerçekleştirilmiştir.

İnsanın **alak**tan yaratılması yolundaki beyan bir mucize beyandır. Bu kelime, kökü itibariyle ilgi, sevgi, şefkat anlamlarını taşıdığı gibi, kan pıhtısı ve **sperm** anlamını da taşımaktadır. Böylece Kur'an, insanın varlık yapısındaki madde unsurları yanında ruhsal unsurlar olan **sevgi ve şefkati** de aynı kelimeyle ifadeye koymuştur.

S- 6-7. ayetlerde insanın azması neye bağlanıyor?

C- Bu ayetlere göre insan, kendini başkalarından müstağni görme illetine tutulduğunda azar. Yani kendisinin hiç kimseye muhtaç olmayacağını ama başkalarının ona hep muhtaç olacağını sanarak insanları küçük görür ve bu sefil duygular onu yoldan çıkararak perişan eder.

KALEM SURESİ
(2/68. sure)

S- Sureye, kaleme yeminle başlanmasının hikmeti nedir?

C- Böyle bir başlangıcın iki hikmeti vardır:

1. Kalemin ve yazdıklarının hayat ve oluş bünyesinde çok önemli bir yer tuttuğuna işaret etmek,

2. Surede tanıtılan değerlerin elde edilmesinde ve olumsuzluklardan kaçınmada kalem ve yazdıklarının yani kalem ürünü tüm verilerin doğrudan payı olduğuna dikkat çekmek. Vahyin ilk emri ve ilk suresi "**oku**" diyordu. Bu ikinci surede ise "**yaz**" denmektedir. Okumadan yazılmaz. Ve okuyup yazmadan tebliğde bulunulmaz.

Kalem ve yazdıklarıyla bağlantılı gösterilen ilk değerler 1-7. ayetlerde verilmiştir. Bunlar: Rabbin nimetlerine nankörlük etmemek, kesintisiz başarıların sahibi olmak, ahlaksal yüceliklere ulaşmak, sapıklıktan kurtulup aydınlığı kucaklamak.

Kalem ve yazdıklarıyla dostluğun hayatımızdan kovacağı olumsuzluklar ise 8-16. ayetler arasında gösterilmiştir. Bunlar; yalancılara boyun eğmek, yağcılık, yalan yere yemin, ko-

vuculuk, gammazlık, hayrı engelleme, mal ve evlat çokluğu ile övünme, Allah'ın ayetlerini küçümseme... gibi illetlerdir.

S- 51-52. ayetlerin nazar (göz değmesi) ile bir ilgisi var mıdır?

C- Evet, vardır. Şöyle deniyor: **"İnkarcılar zikir olan Kur'an'ı işittiklerinde, neredeyse gözleriyle seni etkileyip sarsacaklardı. O, 'kesinlikle cin çarpmış biridir' diyorlardı. Oysa ki, o Kur'an tüm âlemler için bir zikir, bir uyarıdan başkası değildir."**

Ayetler gösteriyor ki **nazar** denen, gözün negatif -manyetik etkileri vardır ve bu etkiler sadece maddesel değerler söz konusu olduğunda değil, ruhsal değerler söz konusu olduğunda da kıskanılan kişileri rahatsız eder. Bazı rivayetlere göre, Peygamber Efendimiz de olayı böyle değerlendirmiş ve anılan iki ayetin nazar tahribine karşı Kur'ansal bir koruyucu olduğunu hem sözleriyle hem de davranışlarıyla bize göstermiştir.

MÜZZEMMİL SURESİ
(3/73. sure)

S- 1-11. ayetlerde verilen emirlerden bahseder misiniz?

C- İlk surede oku, ikinci surede yaz emrini alarak bilgi ve düşünce hazırlığını yapmış olan ruha 3. sure olan **Müzzemmil**'de, **"örtülerinden sıyrılarak kalk"** emri verilmiştir. 4. sure olan **Müddessir**'de de aynı emir vardır. Ancak Müzzemmil'deki emir, bilgi ve düşünceyle donatılmış ruhun bireysel kıyamına yönelik emir verirken, Müddessir'de bireyin, kendisi dışındaki dünyaya taşması istenmiştir. Gösterilmiştir ki, iç benliğinde gerekli devrimi ve değişikliği yapmadan dış dünyadaki boyutlarda aksiyona girmek zafere götürmez.

Aydınlanan ruha **bireysel kıyam** emri şöyle verilmektedir: **"Ey örtüsüne bürünen! Geceleyin kalk. Kısa bir süre hariç, gecenin yarısında ayakta ol, yahut bundan biraz eksilt. Yahut buna biraz ekle. Ve ağır ağır, düşüne düşüne Kur'an oku. Doğrusu biz senin üzerine ağır bir söz bırakacağız. Geceleyin kalkan benlik yer tutma bakımından daha güçlü, söz bakımından daha etkilidir. Gündüz boyu senin için uzun bir uğraş vardır. Rabbinin adını an ve tüm benliğinle ona yönel. Do-**

ğu'nun ve Batı'nın rabbidir O. Tanrı yoktur O'ndan başka. O'nu vekil edin. Onların söylediklerine sabret. Ve güzelce ayrıl onlardan. Benimle, o nimete boğulmuş yalancıları başbaşa bırak. Birazcık mühlet ver onlara."

Bu emirlerden anlıyoruz ki, **geceler,** özellikle oluş ve mayalanış devirlerinde, büyük ruhların hem barınağı hem üretme zamanlarıdır. **Büyük ruhun en büyük belirtisi geceleyin ayakta olmaktır. Gören göz fazla uyuyamaz. Ve fazla uyuyanlar görülmesi gerekenleri göremezler. Büyük oluşların rüyaları, geceleri uyanık durmasını bilenlerin dünyalarına doğar. Ve her büyük ruhun gönlünde bir büyük Yûsuf rüyası saklıdır. Benliğimizin derinliklerindeki yaratıcı** "nefha", **dölleyeceği tohumları gecenin bağrında döller. Ancak döllemenin tutması için sonsuzluk yolcusunun kuyudaki Yûsuf gibi uyanık olması gerekir.**

Sonsuzluk, kaprisli bir bakire gibi dolanır gece karanlıklarında ve kendisi için sevdalanmış, durmadan ağlayan uyanık, yaşlı gözler arar. Ve bu gözleri bulunca uzanır sahibinin kucağına...

S- Son ayetteki emirden söz eder misiniz?

C- Burada da "gece" gündemdedir. Bu ayette ibadet hayatının zamanüstü prensiplerinden birine de yer verilmiştir: **"Kur'an'dan kolayınıza geleni okuyun."** Emir, ayet bünyesinde iki kez verilmiştir. Ve gösterilmiştir ki Kur'an, yaşanan bir realite olarak hayatımıza girdiğinde bizi yokuşa ve zora sürmediği gibi, ibadet aracı olarak bireysel dünyamıza girdiğinde de yokuşa ve zora sürmez. Ne yazık ki, zamanlarüstü kitabın bu zamanlarüstü prensibi rahmet peygamberinden sonra saptırılmış ve Kur'an'ın dini bir yığın uydurma ve devşirme kabulle zorlukların ve problemlerin dini haline getirilmiştir.

MÜDDESSİR SURESİ
(4/74. sure)

S- 1-7. ayetlerdeki emirlere değinir misiniz?

C- 3. suredeki "**kalk**" emri bu surede bireysel boyuttan toplumsal boyuta yükseltilmiş ve şöyle buyurulmuştur: "**Ey örtüsüne bürünen! Kalk da uyar. Ve birle rabbini ve temizle giyisini. Uzaklaştır kendinden pisliği, çok bularak başa kakma yaptığın iyiliği. Ve yalnız rabbin için dayanıklı kıl benliği.**"

Dikkat edilirse Müzzemmil suresindeki ilk emirlerde yeralan **sabır,** burada da aynen korunmuştur. Çünkü sabır sırrından nasiplenmeyen ruhun olgunlaşıp pişmesi mümkün değildir, pişmeyen ruhun ise zaferi hayal olur.

S- 11. ayetteki emre açıklık getirir misiniz?

C- Bu emir, Kur'an dininin ve insan hayatının can noktalarından birinin altını çizmektedir. Ne ilginçtir ki aynı emir, "kalk" emrinin verildiği ilk sure olan Müzzemmil'de de yine 11. ayette bir başka ifadeyle tekrarlanmıştır. Orada şöyle deniyordu: "**Benimle o nimete boğulmuş yalancıları başbaşa bırak.**" Bu suredeki 11. ayetse şöyle diyor: "**Benimle yarattığım kişiyi yalnız bırak.**"

Anlaşılan odur ki Cenabı Hak, "kalk" emri ile seferber ettiği resulünü; kullarıyla arasına girmeye değil, kullarına gerçeği anlatmaya memur etmiştir. Böylece tebliğin, bir engizisyon anlayışına âlet edilmesinin önü daha ilk adımda kesilmiş oluyor. Yani büyük emaneti insanlığa tanıtacak ruh bir despot değil, bir aydınlık getirici, şuur uyandırıcıdır. Başka bir ifadeyle, **tebliğ adamı Allah için iş yapan olacaktır, Allah yerine iş yapan değil.**

S- 16-30. ayetlerde, Kur'an'a karşı sergilenen bir tavırdan ve bu tavrın eleştirilmesi sırasında "19" rakamından bahsediliyor. Bu konuya değinir misiniz?

C- Önce söz konusu ayetleri, Kur'ansal terimleri koruyarak meallendirelim: **"Hayır, onun sandığı gibi değil. O, bizim ayetlerimize karşı bir inatçı oluverdi. 'Onu sarp bir yokuşa süreceğim. O düşündü, bir tespitte bulundu. Kahrolası nasıl bir tespitte bulundu. O kahrolası nasıl bir ölçü tutturdu. Sonra baktı, sonra ekşitti suratını, çattı kaşlarını. Sonunda arkasını dönüp böbürlendi de şöyle dedi: 'Rivayet edilen bir büyüden başkası değil bu; insan sözünden başkası değil bu. Onu Sekar'a fırlatacağım. Sekar'ın ne olduğunu sana gösteren nedir? Ortada birşey bırakmaz, hiçbir şeyi görmezlik etmez o. Beşer için bir Levvâha'dır o. Üzerinde 19 vardır onun."**

Ayetler; Kur'an'ı insan sözü, büyü gibi sıfatlarla küçülterek inkâra giden bir inatçıya **sekar** denen bir gücün susturucu ve hizaya getirici cevabını ortaya koyuyor. **Sekar,** üzerinde 19 sayısı bulunan ve beşere **levvâha** olan bir kuvvet, âlet veya keyfiyettir.

O halde, bu ayetlerin vermek istediklerini anlamak için **sekar** ve **levvâha** kelimeleri üzerinde durmak gerekir.

Klasik müfessirler, sekarı, cehennemin adlarından biri olarak nitelendirmiş ve ayetlerin esprisini bu anlayış üzerine oturtmuşlardır. Böyle olunca **"19"** sayısını da cehennemdeki sekar çukuruna bekçilik eden zebaniler olarak düşünmüşlerdir. **Fahrettin Râzî,** Levâmiul-Beyyinât adlı eserinde 19 sayısını zebanilerle ve zebanileri de insandaki bedensel güçlerle izah etmiştir. Özetle şöyle diyor: "Zebanilerin sayısı insandaki bedensel kuvvetlerin -ki bunlar Allah'ı bilmeye engeldirler- sayısı kadardır. Bu kuvvetler 19 tanedir. 5 duyu, 5 duyunun iç dünyamızdaki karşılığı olan 5 kuvvet, şehvet, öfke ve 7 doğal kuvvet. (çekim, dokunma, sindirme, itme, gıdalanma, uyuma, doğma) İşte tüm bunların toplamı 19 eder ki, bir anlamda cehennem olan bedenin kapısını tutan zebanilerden maksat budur. Dünya cehenneminde bu zebaniler iş görür." (Râzî; Levâmi, 76) İnsanlığın o günkü bilgi boyutunda Kur'an'ın çağlar sonra çözülebilecek bu ifadelerini başka türlü değerlendirmeleri klasik müfessirlerden beklenemezdi. Bugün ise ayetleri bu şekilde anlamak ilahî kelamı çok basit mâna kalıplarına hapsetmek olur. Bununla anlatmak istediğimiz, bugün bizim yapacağımız veya yapılmış açıklamaların ayetlerden kastedilen gerçek mânanın ta kendisi olduğu şeklinde bir iddia değildir. Yapmak istediğimiz, "işin doğrusunu Allah bilir" diyerek ayetlerdeki zorlu **müteşâbih** tabloya günümüzün bilgi boyutunda bir yaklaşım sergilemektir. İsabetli de olabilir, isabetsiz de.

Türk müfessiri **Elmalılı,** ayetlerle ilgili iddiasız fakat aydınlık sunucu, hazırlayıcı bir açıklama getirmiştir. Önce o açıklamayı kısmen sadeleştirerek verelim: "Bu 19'un ne olduğunu anlatan belirleyici kelime zikredilmiyor. Ancak sonraki ayetten onun, cehennem koruculari olan zebani melekler olması anlaşılıyor. İnsanın ruhsal ve ahlaksal güçlerini tahlil edip sınıflayarak bu sayının sır ve hikmetini izaha çalışmak isteyenler olmuş ise de doğrusu bunun akıl yürütmeyle bili-

necek bir ilim işi değil, mutlak bir iman işi olmak üzere imtihan için olduğu ikinci ayette anlatılmıştır. Onun için bunun kayıtsız şartsız bir iman ile inanılması istenen mutlak bir ilahî ihbar olduğunu tasdik edip gerçek mânasını Allah bilir demek lazım gelir. Bu halde sonuç şu olur: Allah'ın, şu anda sizin tamamen bilip anlıyamıyacağınız ve ileride ortaya çıkacak öyle kuvvetleri vardır ki onların hakikatini ancak kendisi bilir. İşte size onlardan bir örnek veriyor. Bu örnek şu anda imanı olmayan ve kalplerinde bir çürüklük bulunanlar için şaşırtıcı bir muamma gibidir: "Böyle kapalı Allah kelamı, peygamber tebliği mi olur?" diye alay ve inkâra sapmalarına sebep olabilir..." (Elmalılı; 8/5458-5459)

Evet, işin gerçeğini Allah bilir demek ve iman etmek esastır. Fakat susmak ve araştırmamak Kur'an'ın istediği tavır değildir. Cenabı Hak hem kudretini hem de Kur'an mucizesini her gün yeni yeni tablolarla önümüze koyduğuna göre, ulaştığımız yeni bilgi boyutlarında varlık ve Kur'an kitabına yeniden bakmak ve yeni sırlar yakalamak borcundayız.

Bize göre, konumuz olan ayetlere günümüzde yeniden bakılmış ve ayetlerin taşıdığı sırlardan birisi yakalanmıştır. Bu, Müslüman biyo-kimyacı **Reşad Halife**'nin bilgisayarı kullanarak "19" sayısı ile ortaya koyduğu ve Kur'an'ın mucizelerinden biri olarak dikkatlere sunduğu **matematiksel kodlama**dır. Reşad Halife sonraki zamanlarında egosunu işe katarak Kur'an'dan onay alamıyacak bazı iddialar ortaya sürmüşse de bu, yaptığı işin ne önemsizliğini gösterir ne de tutarsızlığını. Hatalarının, sapmalarının hesabı Allah'la kendisi arasındadır. Ancak Cenabı Hakk'ın onun dehası aracılığı ile insanlığa bir Kur'an mucizesini ifşa ettiğinde kuşku yoktur. Biz inanıyoruz ki, matematiksel kod sistemlerini kullanarak Kur'an mucizesini daha başka boyutlarda ortaya koyacak başka çalışmalar da olacaktır.

Şimdi gelelim **sekar, levvâha** ve **19 rakamının** nelere işaret ettiğine.

Sekar'ın kökü olan **sakr** (kaf ile) güneşin yakıp kavurması, eritmesi, acı vermesi anlamındadır. Sekar'a cehennem anlamının verilmesi de buradan hareketledir. Sekar'daki şiddetli yakmayı yani ısı yüksekliğini hareket noktası yaparsak bununla **elektriğe işaret edildiğini** söyleyebiliriz.

Levvâha kelimesinin kökü olan **levh,** tahta, tabla, Türkçe'deki levha anlamlarına geldiği gibi, susamak, hararetten kavrulmak, yakmak, karartmak, şimşek çakmak, ortaya çıkmak, gözle görmek anlamlarına da gelir. Levvâha'yı tahta, levha anlamındaki kökten aldığımızda 29. ayetteki **levvâhatün lil beşer** ifadesinin Türkçe karşılığı, "insanlığa tablolar, levhalar, ekranlar sunan" olacaktır. Bu durumda 30. ayetin anlamı "levhaları üzerinde 19 vardır." şeklinde alınmak gerekecektir.

Bütün bunları dikkate alarak biz şu kanıya varıyoruz: Kur'an'ı rasgele insan sözü sayan inatçıların gerçeği görmeleri için itildikleri **sekar, bilgisayardır.** Elektrik enerjisi ile çalışır. Ortada hiçbir şeyi görünür halde bırakmaz fakat hiçbir şeyi de kapsamazlık etmez. (28. ayet) İnsanlığın önüne levhalar, ekranlar çıkarır. (Levvâha kelimesindeki mübalağa özelliği, yapılan işin ısrarla ve çok yapıldığını göstermektedir.) Bu levhalar sayısızdır, süratle değişir ve sürekli yeni tablolar ortaya koyar. Levhalarda hareket noktası ve hakim rakam 19'dur. Yani sekar'da Kur'an mucizesinin tutarlılık sırrı 19 rakamına bağlı bir sisteme oturtulmuştur. İşte bu sistemle bilgisayarda yürütülen ve 19 rakamını esas alan bir çalışma, Kur'an'ın mucize boyutlarından birini ortaya koymuştur.

S- 48-55. ayetlerde Kur'an'a sırt dönenlerden nasıl bahsediliyor?

C- Önce ayetleri görelim: **"Onlara şefaatçilerin şefaati fayda vermez. Peki onlara ne oluyor da bir öğüt olan Kur'an'dan yüz çeviriyorlar? Arslandan ürküp sağa-sola dağılan yaban eşekleri gibidir onlar. Onlardan her kişi kendisine açılıp-saçılan sayfalar verilmesini ister. Hayır, öyle değil. Doğrusu şu ki, bunlar âhiretten korkmuyorlar. Hayır, sandıkları gibi değil. O Kur'an bir öğüt ve düşündürmedir. Kim dilerse onun üzerinde düşünür, öğüt alır."**

Bu ayetlerden şu sonuçlar çıkıyor:

1. Kur'an dışında öğüt ve hidayet arayanların sığındıkları tüm şefaatçılar hiçbir işe yaramaz. Onlara güvenerek Kur'an'dan yüz çeviren, Kur'an'ı arkasına atanlar arslandan ürkerek panik içinde sağa-sola dağılmış yabanî eşek sürüsüne benzerler.

2. Kur'an'a sırt dönmek, Kur'an dışında, insanların keyfine, sübjektif kanaatlerine uygun açıklamalar getiren kitaplar (suhuf, zübür) isteme illetiyle daima paralel gider. Kur'an'ın temsil ettiği tevhide ruhları ısınamıyanlar zübür ve suhufun temsil ettikleri şirk ve tefrikaya teslim olurlar. Bu **zübürcülük,** onları **şürekâ**dan şefaat bekleme noktasına getirir. Bunun sonu ise hüsrandır.

FÂTİHA SURESİ
(5/1. sure)

S- Surenin ilk ayetinde kendisine dikkat çekilen yaratıcı, yapıp-edici kudretin yani Allah'ın temel özellikleri nelerdir?

C- Fâtiha'nın ilk ayetlerinde insanlığa gösterilmiş bulunan bu özellikler şunlardır:

1. Genel ve sınırsız rahmet,
2. Bütün varlıkların rabbi olmak,
3. Din gününün, yani son hesap gününün sahibi ve yöneticisi olmak.

S- Ayetlerin bu verilerine dayanarak Kur'an'ın tanıttığı Allah'ı nasıl anlayabiliriz?

C- O, herşeyden önce âlemlerin yani bütün varlıkların rabbidir. (Rab konusunda bk. KTK. Rab md.) Herşeyi o besleyip doyurur, geliştirir ve tekâmüldeki hedefine doğru yükseltir. O halde, Kur'an'ın tanıttığı Allah belli bir zamanın, ırkın, bölgenin, sınıfın ilahı olmadığı gibi, belli bir varlık kategorisinin tanrısı da değildir. O, tüm varlıkların sahibi ve yöneticisidir. O'nu belli bir mabedin veya kavmin tanrısı gibi anla-

yıp anlatmak Kur'an'a ters düşmek olur. **Yahudi kavmi** vahyin tanıttığı bu Allah'ı sadece Beniisrail'i kollayıp gözeten bir **Yehova** olarak düşündükleri için vahye ihanet etmiş ve lanetlenmişlerdir.

S- İslam dünyasında buna benzer sapma ve saptırmalar var mıdır?

C- Açık bir biçimde yoktur. Ancak örtülü yollarla bu sapmanın Müslümanlar arasında da yayılmaya başladığını görüyoruz.

S- Örtülü yollardan maksat nedir?

C- Örtülü yollardan maksat, çeşitli bahanelerle Allah'ın rahmetini sınırlamak, bu rahmete ambargo koymak veya bu rahmeti belli bir mabedin mensuplarına özgülemektir. Daha kısa bir ifadeyle, Kur'an'ın Allahını sadece Kur'an'ın anladığı mânada inananların Allah'ı haline getirmektir. Oysaki, insanların eksikleri ve isyanları hangi ölçüde büyük olursa olsun onları, âlemlerin rabbinin kulluğu dışına çıkarmaz. Çünkü ne ikinci bir Allah, ne de Allah'tan başka sığınak vardır.

Her insan eksikliğinin ve aksaklığının faturasını öder; ancak fatura ödemek zorunda kalanları Allah'a kulluğun çerçevesi dışında göstermek şirke gitmek olur.

S- Allah'ın, din gününün sahibi olması ne demektir?

C- İnsanın hayat ve tekâmül serüveninin son ve büyük hesabını yalnız Cenab-ı Hak sorar. Burada hiç kimsenin vekâlet kullanma yetkisi yoktur. Bu demektir ki, bizim dünya planımızda hiçbir insana cehennem müfettişliği yetkisi verilmemiştir. En büyük peygamberler bile bu kuralın dışında değillerdir. Onların görevi de açıklamak, göstermek, özen-

dirmek, örnek olmak ve nihayet elden tutmaktır. **Hesap sormak yalnız Yaratıcı Kudret'in tekelindedir.**

Bu Kur'ansal tespitin önemli sonuçlarından biri de şudur: Hiç kimse, din günü hesabının sahibi tarafından vurulabilecek **batmış** veya **kurtulmuş** damgasını bir başkasına vuramaz. Bu damgayı vurmak da Allah'ın tekelindedir. İnsanlar hakkında inanmış-inanmamış ayırımı yapmak onların beyanlarına dayandırılacaktır. İman ve imansızlık keyfiyetinden bizim anladığımızı ölçü yaparak kişileri veya toplumları mümin-kâfir diye ayırmak Allah'ın yetkisine tecavüz ve Kur'an'a hıyanettir. Daha kısa bir ifadeyle, Allah'a ve Kur'an'a inandığını söyleyen bir insanın, bazı yorumlarla inanmadığını iddiaya gitmemiz tam bir din ihlali ve zulümdür. Çünkü **teville imansızlık iddiasına kapı aralandığında, her insan kendisi dışında kalanların tümünü kâfir yapabilir.** İleride de göreceğimiz gibi, İslam'ın en büyük imamlarına bile —mesela **İmamı Âzam'a, İbn Teymiye'ye, İbn Arabî'ye, Abduh'a, İkbal'e— kâfir** damgası vurulabilmiştir.

S- Anılan ayetler ibadet konusunda ne diyor?

C- İbadet yalnız Allah'a yapılır. Ve ibadet sonucu beklenecek yardım ve destek yalnız Allah'tan beklenir. Burada dikkat edilecek en önemli nokta şudur: Görünür planda Allah'a ibadet ederken, niyet ve gönül planında başka şeylere tapmaktan sakınmak gerekir. Bu tehlikeye düşmekse iki şekilde olur: Allah ile aramıza aracılar sokmak ve riyakârlığa sapmak. (Bu konuda geniş bilgi için bk. Öztürk; **Fâtiha Suresi Tefsiri,** 5. ayetin izahı)

S- Ayetlerde dikkat çekilen sıratı müstakim hakkında neler söylenebilir?

C- **Sıratı müstakîm** (dosdoğru yol), **herşeyin kıvamında olduğu denge yolu**dur. İnsanın mutluluğu da, tekâmül çizgisinde ilerlemesi de bu denge yolunda olmasına bağlıdır. Bu yüzden Kur'an, insana, sıratı müstakîme iletilmesi için yakarmayı önermiştir. Yol göstermek, kılavuzlamak anlamındaki **hidayet**in erdirici olanı budur. Yani insana gösterilen her yol mutluluk ve başarıya çıkmaz. (bk. KTK. Hidayet md.)

İlk ayetler hidayetin üç erdiricilik şartına parmak basmıştır: Herşeyi kıvamında tutmak yani dengede olmak, öfkeye çarpılmamak, şaşkınlık ve sapıntıya düşmemek.

S- Fâtiha suresi son ayette sözü edilen öfkeye çarpılmışlar ile dalâlete düşmüşler kimlerdir? Bunların Musevi ve Hıristiyanlar olduğunu bildiren bir hadis var mıdır?

C- O anlamda rivayet edilen bir söz vardır. (bk. Tirmizî; Tefsîru'l-Kur'an, 1/1; Ahmed b. Hanbel, 4/378) Ancak bu söz "Yahudi ve Hıristiyanlar da bunlardandır." şeklinde anlaşılırsa Kur'an'a uyar. Bir kitlenin peşinen ve kategorik olarak sapmış, batmış ve Allah'ın gazabına uğramış ilan edilmesi Allah'ın ve onun kitabının tavrına uymaz. Sapıklık ve öfkeye çarpılma bir yafta ve kategori meselesi değil, bireysel niyet, amel ve tavır meselesidir.

Fâtiha'daki ifade, gazaba uğrayan ve sapanların kimliğine değil, tavrına ve yoluna dikkat çekiyor. Yahudi ve Hıristiyanlar, gazap ve dalâleti gerektiren işler yapmışlardır; bunu Kur'an haber veriyor. Ancak Fâtiha'daki ayet, gazap ve dalâleti onlara özgülememiştir. Kısacası, gazap ve dalâlet onları gerektiren işleri yapan herkese çarpar. Müslüman yaftası taşımak da buna engel değildir.

TEBBET SURESİ
(6/111. sure)

S- Sure hakkında genel bilgi verir misiniz?

C- Surenin adı ilk ayette geçen ve surenin ilk kelimesi olan **tebbet** (eli kurusun) fiilidir.

Bu surenin inişine sebep, Hz. Peygamber'in azılı düşmanlarından biri olan amcası **Ebu Leheb**'in bazı davranışlarıdır. Kaynaklar bize bu konuyla ilgili şu bilgileri vermektedir. Hz. Peygamber "en yakın akrabanı da uyar" emrini aldığında Safa tepesine çıkıp Kureyşlileri önemli bir konuşma yapmak üzere çağırmıştı. Toplandılar. Hz. Peygamber söze şu şekilde başladı: "Ey Kureyş topluluğu! Ben size şu dağın arkasından bir ordu geliyor, sizi kılıçtan geçirecekler desem, inanır mısınız?" Topluluk bir ağızdan: "Evet. İnanırız. Çünkü sen asla yalan söylemezsin." diye bağırdı. Hz. Peygamber devam etti: "O halde ey insanlar; ben size önünüzde müthiş bir hesap günü var. Allah'a inanın ve hayatınızı Allah'ın istediği şekilde yeniden düzenleyin, diyorum. Bana inanın." Bunun üzerine topluluk sustu. Yalnız bir kişi yerden kaptığı bir taşı Allah Elçisi'ne fırlatarak şöyle haykırdı: "Elin,dilin kurusun ey Muhammed. Bizi buraya bu boş laflar için mi topladın." Bu kişi, **Ebu Leheb**'den başkası değildi.

Yine o sıralarda **Ebu Leheb** Hz. Peygamber'i takip eder, onun insanlara bir şeyler anlattığını görünce, ya Hz. Peygamber'i taşlar yahut da konuştuğu insanlara yaklaşarak: "Bu adamı dinlemeyin, bu bir yalancıdır. Ben onun amcasıyım. Eğer işe yarar bir şey söyleseydi ben inanırdım" diye konuşurdu.

Ebu Leheb ayrıca Mekke'nin önemli giriş noktalarını bekler, kente girenleri yeğenini dinlememeleri için uyarırdı.

Surede kötülüğünden bahsedilen bir kişi de Ebu Leheb'in karısıdır. Hz. Peygamber'in geçtiği yollara sık sık dikenler koyan, üzerine hayvan leşleri fırlatan bu kadın daha önce iki çocuğu ile evlendirdiği Peygamber kızlarını İslam'ın gelişi üzerine oğullarına derhal boşattırmıştı.

Tebbet suresi Ebu Leheb ve karısının bu tavırlarına tanrısal bir plandan bir cevap olarak şöyle demektedir: **"Yuh olsun Ebu Leheb'e, elleri kurudu onun. Ne malı kurtardı onu, ne de kazancı. Yakında karısıyla birlikte içine düşecektir bir alevli ateşin. Ve odun taşıyacaktır karısı, boynunda fitillisinden bir ip olduğu halde."**

TEKVÎR SURESİ
(7/81. sure)

S- Sure hakkında genel bilgi verir misiniz?

C- **Tekvîr,** sarıp dürmek demektir. Surenin adı ilk ayetteki "sarılıp dürüldü" fiilinden alınmıştır.

Bu ve bundan sonraki 2 sure kıyametin kopuşunu, ürpertici tablolar halinde anlatır. Rivayete göre, Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: Her kim kıyamet gününü gözü ile seyreder gibi görmek isterse Tekvîr, İnfitar ve İnşikak surelerini okusun.

Surenin muhtevasında şunlar da vardır: **Diri diri gömülen kız çocuklarının** hesabının sorulacağı, cennet ve cehennem, Kur'an'ın güvenilir elçi Cebrail tarafından getirildiği, böyle bir sözü dinleyenlerin ona sırt dönmelerinin şaşırtıcılığı, Kur'an'ın bütün şuurlu varlıklara bir mesaj getirdiği vs...

Kur'an bu surede kendisini tanıtmaya önemli gök olaylarına yeminle başlayarak vahiy kitabıyla kâinat kitabı arasında kaçınılmaz bir bağlantının olduğuna dikkat çekmiştir. Ve böyle bir kitap elinde bulunduğu halde hâlâ yalpalayan insanlığa şu soruyu yöneltmiştir: **"Nereye gidiyorsunuz? Bu Kur'an, içinizden dosdoğru yürümek isteyenlere, tüm insanlığa bir öğüttür."** (Ayet, 26-28)

A'LÂ SURESİ
(8/87. sure)

S- 6 ve 7. ayetlerde Hz. Peygamber'in hafızasıyla ilgili bir beyan var. Buna değinir misiniz?

C- Şöyle deniyor Peygamberimize: **"Seni okutacağız da artık unutmayacaksın. Allah'ın dilediği müstesna. O, açıklananı da gizleneni de bilir."**

Bu beyandan anlaşılır ki, Hz. Peygamber'in hafızası Allah'ın denetiminde bir tür **Levhi Mahfûz**'dur. Yani Cenabı Hak, korumayı taahhüt ettiği kitabını evvela o eşsiz ve **kozmik bilgisayar**da muhafaza etmektedir. Ancak bu kompüterden silmek istediği şeyi elbetteki siler ve yerine yeni kayıtlar geçirir. Vahiy insanlığa ulaştırılıp bilgiye dönüştüğünde ise artık silme, hükümsüz bırakma yani **nesih** söz konusu olamaz.

S- 14 ve 15. ayetlerde, kurtuluş hangi şartlara bağlanmıştır?

C- Burada kurtuluşun bir numaralı şartı olarak **tezekkî** gösterilmiştir. Bu kelime aynı anda hem iç arınmayı hem de zekât vermeyi ifade etmektedir. Böylece Kur'an bir kelâm harikası ile bireysel ve sosyal, ruhsal ve ekonomik arınmayı

aynı anda tek kelimeyle ifade etmiş ve bir kurtuluş şartı olarak göstermiştir.

İkinci şart, Allah'ın ismini anarak namaz kılmaktır. Namaz içinde Allah'ın ismi mutlaka anıldığı halde: **"Rabbinin ismini anarak namaz kılan"** neden denmiştir? Cevap açıktır: Namaz, Kur'an'ın indiği toplumda Hz. İbrahim'den beri bilinmekteydi. Bu yüzdendir ki Kur'an, namazın detaylarına girmez, onun tevhide bağlı esprisi üzerinde durur. **Enfal** 35. ayet bize gösteriyor ki, **müşrik Araplar da Kâbe'de namaz kılarlardı.** (bk. Enfal, 35) Ancak onların namazı şekil unsurlarının bir kısmını içerdiği halde, şirke âlet edilmiş ve ruhundan uzaklaştırılmıştı. Kur'an, namazın bu bilenen şekli üzerinde fazla durmadan, onun şirke bulaştırılmış özünü temizleyen beyanlara ağırlık vermiştir.

LEYL SURESİ
(9/92. sure)

S- Sure hakkında genel bilgi verir misiniz?

C- Surenin adı, **gece** mânasında olup ilk ayette geçmektedir.

Surenin muhtevası: İnsanların her birinin ayrı bir anlam taşıdığı, her insan ve mesleğin hayata hizmette bir rolünün bulunduğu, güzelliği sevmenin ve cömert davranmanın hayata kolaylık ve mutluluk getireceği, güzelliğe sırt çevirme, cimrilik, insanları küçük görme gibi huyların hayatı karartacağı vs...

FECR SURESİ
(10/89. sure)

S- 3. ayette tek ve çifte neden yemin edilmiştir?

C- Tek Yaratıcı, çift ise polarite ve pariteden ibaret olan tüm varlık ve oluştur. İşte yeminin büyüklüğü burada. Bu konuda geniş bilgi için **Temel Kavramlar** kitabımızın **Şef' Zevciyet** ve **Yemin** maddelerine bakılabilir.

S- 15-20. ayetlerde insanın hangi yönlerine dikkat çekiliyor?

C- İnsan, nimetlerle donatılınca sevinir, Allah'ı cömert olarak nitelendirir; imtihana çekilip rızkı kısılınca isyan edip Allah'ı ihanetle suçlar. Bu bozukluğun temelinde; yetime, yoksula birşey vermemek, miras ve servetten doymamak, mal depolamak gibi tutkular vardır.

S- 27-28. ayetlerde benliğin hangi sıfatlarına yer veriliyor?

C- Burada nefsin üç sıfatından bahsedilmiştir:1) **Mutmainne** (doygunluğa, huzura ulaşmış nefs), 2) **Râzıye** (Allah'tan razı olan nefs), 3) **Marzıye** (Allah'ın razı olduğu nefs).

Ayetler göstermektedir ki, nefsin Allah'a dönebilmesi, en azından mutmainne mertebesine gelmesiyle mümkündür. (Geniş bilgi için bk. Öztürk; **Kur'an ve Sünnete Göre Tasavvuf,** Nefsin Mertebeleri bölümü)

Benliği temizlemeden kurtuluşa erilemeyeceğini Şems suresi 7-10. ayetler de açık bir biçimde ifadeye koymaktadır.

DUHÂ SURESİ
(11/93. sure)

S- Sure hakkında genel bilgi verir misiniz?

C- Surenin adı kuşluk vakti yani güneşin yükselip iyice parladığı zaman demektir ve ilk ayette buna yemin edilerek söze girilmektedir.

Vahyin ilk zamanlarında bir ara Hz. Peygamber vahiy almaz olmuştu. Vahyin bir süre kesilmesi tanrısal planda hangi gerekçeye dayanırsa dayansın Mekke putperestleri bunu şöyle yorumlamışlardı: "Rabbi, Muhammed'i terketti; artık ona vahiy gelmiyor." Hz. Peygamber bu sözlerden derin bir üzüntü duymuştu. Nihayet vahiy gelmeye başladı ve Peygamber teselli edildi: "**Andolsun kuşluk vaktine ve gelip oturduğu zaman geceye ki, Rabbin seni terketmedi; sana darılmadı da... Gelecek, senin için başlangıçtan daha mutlu ve kutlu olacaktır. Rabbin sana vereceğini verecek de sen gönül hoşnutluğuna ereceksin. O seni bir yetim olarak bulup da barınağa, garip ve şaşırmış olarak bulup da aydınlığa, yoksulluk ve zorluk içinde bulup da zenginliğe ulaştırmadı mı?.. O halde, sen de yetimi örseleme, yoksulu azarlama. Ve Rabbinin nimetini söz ve fiillerinle dile getir.**"

İNŞİRAH SURESİ
(12/94. sure)

S- Sure hakkında genel bilgi verir misiniz?

C- **İnşirah,** açıp genişletmek, ferahlık ve huzur vermek anlamlarında olup surenin ilk ayetinde geçmektedir. Surede, Hz. Peygamber'in göğsünün veya gönlünün açılıp genişletildiği anlatılmaktadır. Buna İslam literatüründe **"inşirah-ı sadr"** veya **"şerh-i sadr"** denir.

Surenin Hz. Peygamber'i teselliye yönelik muhtevası şu şekilde verilebilir: Hz. Peygamber'in göğsünün açılıp genişletildiği, sırtına binen yükün kaldırıldığı, şanının yüceltildiği, her zorluğun ardından bir kolaylığın geleceği, **bir işten boşalır boşalmaz yeni bir işe girişmenin, yaratıcılığın esası olduğu** vs...

ASR SURESİ
(13/103. sure)

S- Sure hakkında genel bilgi verir misiniz?

C- Sureye adını veren **asr,** zaman, gündüz ve gece, öğlen sonrası ile, güneşin batışı arasındaki zaman anlamındadır. Fıkıhçılar "asr"ın ikindi namazı anlamında olduğunu da söylerler. Sure, "asr"a yemin ederek söze başlamakla bütün bu mânaların insan hayatındaki yerine, özellikle zamanın önemine dikkat çekmektedir.

Kur'an-ı Kerim'in en kısa, fakat en özlü surelerinden biri ve genel kabule göre, birincisi bu suredir. Ne ilginçtir ki, Sahabiler karşılaştıklarında ve ayrılacakları zaman el sıkışırlarken bu sureyi okurlardı. **İmam Şafiî** bu sureden bahsederken şöyle diyor: "Başka hiçbir şey vahyedilmeseydi, yalnız bu sure, insan hayatını düzenlemek için yeterli olurdu." Çünkü bu sure, Kur'an'daki bütün bilgileri ve hikmetleri toplamıştır. Türk İstiklal Marşı şairi **Mehmet Âkif Ersoy,** Safahat'ında, bu sureyi şu ölümsüz dizelerle anlatmıştır:

Hâlikin nâmutenâhi adı var, en başı "Hak"
Ne büyük şey kul için hakkı tutup kaldırmak!
Hani ashâb-ı kirâm ayrılalım derlerken,

Mutlaka sûre-i "Vel asr"ı okurmuş, bu neden?
Çünkü meknûn o büyük sûrede, asâr-ı felâh,
Başta îmân-ı hakiki geliyor, sonra salâh.
Sonra hak, sonra sebât: İşte kuzum insanlık.
Dördü birleşti mi, yok sana hüsran artık.

Surenin muhtevası: Zamanın insan hayatındaki önemi, **zamanı rasyonel bir şekilde değerlendirmeyenlerin hüsranda oldukları,** kurtuluşun iman, barışçıl aksiyon, hakkı ve sabrı tavsiyede olduğu vs...

ÂDİYÂT SURESİ
(14/100. sure)

S- Sure hakkında genel bilgi verir misiniz?

C- **Âdiyât, adiv** kökünden gelen **âdiye** kelimesinin çoğulu olup at, deve ve benzeri hayvanların tozu dumana katarak koşanları demektir.

Hz. Peygamber, bir kabile (genel kabule göre Benû Kinâne) üzerine atlı bir askerî birlik göndermişti. Uzun bir süre (bir aya yakın) bu süvari birliğinden haber alınamamıştı. Medine'deki münafıklar, hemen dedikoduya başladılar: "Muhammed'in askerleri telef oldu..." Tanrısal vahiy, tozu dumana katarak koşan atlara yeminle söze başladığı bu sureyle Müslüman birliğin sağ ve faal olduğunu haber veriyor ve Hz. Peygamber'i teselli ediyordu.

Surenin muhtevasında şunlar da vardır: İnsanın Allah'a karşı açık bir nankörlük içinde olduğu ve menfaatini çok sevdiği, insanın bütün yaptıklarının ölüm sonrasında kendisine tek tek gösterileceği vs...

KEVSER SURESİ
(15/108. sure)

S- Sure hakkında genel bilgi verir misiniz?

C- Kur'an'da kurban konusunun ele alındığı ve gerekçelerinin gösterildiği tanrısal açıklama, Kevser suresinde yeralmaktadır. Bu yüzden, hemen bütün müfessirler, kurbanla ilgili birçok bilgiyi Kevser suresini açıklarken vermektedirler. (Kurban konusunda geniş bilgi için bk. Öztürk; **Kur'an'ın Temel Kavramları,** Kurban mad.)

TEKÂSÜR SURESİ
(16/102. sure)

S- Sure hakkında genel bilgi verir misiniz?

C- Surenin ilk ayetinde geçen ve Kur'an'ın önemli kavramlardan biri olan **tekâsür,** çokluk yarışı yapmak, çoklukla övünmek anlamındadır. Kur'an terminolojisinde **tekâsür,** mal ve evlat çokluğu ile övünmek ve bu uğurda yarışa girmek anlamında kullanılmakta ve insanlığı kemiren belalardan biri olarak tanıtılmaktadır. (Bu konuda geniş bilgi için bk. **Temel Kavramlar** kitabımız, Tekâsür ve Kesret mdl.) Sure bize, insan konusunda sayının değil, kalitenin önemli olduğunu da göstermektedir. **Hedef; daha çok insan değil, daha kaliteli insan olmalıdır.**)

Surenin muhtevası: Nüfus çokluğunu ispatlamak için mezarları bile saymaya tenezzül eden insanların ruh sefaletleri, böylelerini ancak cehennemin susturacağı vs...

MÂÛN SURESİ
(17/107. sure)

S- Kur'an'a göre, dini yalanlayan kimdir?

C- Kur'an'la ilgili sorulabilecek soruların en ürperticisi bu sorudur. Çünkü bu sorunun cevabında karşımıza dini açıkça inkâr edenler değil, dini tüm pratikleri ile yaşadığı halde bizzat Cenabı Hak tarafından dini yalanlayıcı olarak tanıtılan kişiler çıkmaktadır. Bu, gerçekten insanı titreten bir manzaradır.

Dini yalan sayan kimdir sorusunu Kur'an, bahsimiz olan surenin ilk ayetinde soruyor ve şu cevabı veriyor: **"Odur ki, yetimi iter-kakar, yoksulu doyurmaya özendirmez. Vay haline o namaz kılanların ki, namazlarından gaflet içindedirler. Onlar, işte onlar gösterişe saparlar ve onlar kamu hakkının yerine ulaşmasına engel olurlar."**

Demek oluyor ki, dini yalan saymanın biri sosyo-ekonomik, biri de bireysel- psikolojik olmak üzere iki göstergesi vardır.

1. Riyakârlık, özellikle namaz aktörlüğü,

2- Nimetleri başkaları ile paylaşmamak, özellikle zayıf ve yoksul insanları nimetten mahrum bırakmak.

3- Kamu haklarını çalıp çırpmak.

KÂFİRÛN SURESİ
(18/109. sure)

S- Sure hakkında genel bilgi verir misiniz?

C- Surenin ilk ayetinde geçen **kâfirûn,** kâfir kelimesinin çoğuludur.

Bu surenin inişine sebep şu olaydır: Putperestler Hz. Peygamber'e gelerek ona şöyle bir teklif yönelttiler: "Şu tuttuğun davadan vazgeç, sana her istediğini verelim. Para verelim, seni lider yapalım, en güzel kızlarımızla evlendirelim. Bunu yapmazsan, bir süre sen bizim ilâhlarımıza tap, bir süre de biz senin Allahına tapalım."

Putperestlerin bu tekliflerine cevap olarak Kâfirûn suresi vahyedildi ve Hz. Peygamber sureyi onlara okudu. Sure, Hz. Peygamber'e şu emri veriyordu: **"Onlara şöyle söyle ey Peygamberim: 'Ey kâfirler! Tapmam sizin taptığınıza, siz de tapmazsınız benim taptığıma. Tapanlardan değilim sizin taptıklarınıza ve tapanlardan değilsiniz benim taptığıma. Dininiz sizin olsun, benim dinim var."**

FİL SURESİ
(19/105. sure)

S- Sure hakkında genel bilgi verir misiniz?

C- Surenin adı birinci ayette geçen ve bir hayvan adı olan "fil"dir.

Bu surede, uğradıkları âkıbet anlatılan Fil topluluğu, ünlü **Ebrehe** ordusudur.

Habeş hükümdarı Ebrehe, Yemen'i istila ettikten sonra, güçlü ordusuyla Mekke üzerine yürümüş ve Kâbe'yi yıkmak istemişti. Hz. Peygamber'in doğduğu yıl meydana gelen bu kuşatmada Ebrehe ordusunda filler de kullanılıyordu. Bu fillerin **Mamut** adını taşıyanı ise Ebrehe'nin en çok güvendiği tahrip gücüydü.

Ebrehe ordusu Mekke'yi kuşattığı sırada site-kentin liderliği Hz. Peygamber'in dedesi Abdülmuttalip'in elindeydi. Mekke'ye yaklaşan Ebrehe'yi durdurmak üzre onunla bir görüşme yapması istenen **Abdülmuttalip,** Ebrehe'den, askerlerin el koyduğu deve sürüsünü geri vermelerini talep etti. Ebrehe güldü ve şöyle konuştu: "Sen ne biçim adamsın! Ben koca Kâbe'yi yıkmak üzereyim, onu önlemeye çalışacak yerde, gelmiş benden develerini istiyorsun." Abdülmuttalip şu ünlü cevabı verdi: "Ben, sahip olduğum develeri korumakla görevliyim. Kâbe'ye gelince, onu, sahibi olan kudret korur."

Gerçekten de sahibi olan kudret Kâbe'yi korudu ve Ebrehe ordusu bahsimizin konusu olan surede de ifade edildiği gi-

bi, "ezilip dövülmüş ekin daneleri gibi" perişan oldu.

Sure bu olayı şöyle anlatıyor: **"Görmedin mi ne yaptı rabbin, fil sahiplerine! Onların tuzaklarını, iş görmez hale getirmedi mi? Üzerlerine bölük bölük kuşlar gönderdi. Onlara sertleşmiş çamurdan taşlar atıyorlardı. Nihayet rabbin onları, yenik ekin yaprağı gibi yaptı."**

Ebrehe ordusunu helak eden taşların, gerçek yapıları neydi? Acaba bu taşlar, çarptığı insanı öldürecek büyüklükte taşlar mıydı yoksa sembolik bir ifade karşısında mıyız? **İbn İshak** (ölm. 151/768) gibi, siyer konusunda "ilk" olma vasfı taşıyan bir kaynak, Arap topraklarında **kızamık** ve **çiçek** hastalığının ilk kez Ebrehe ordusunun baskını sırasında görüldüğünü söylüyor. (bk. İbn İshak, paragraf: 45) Öte yandan **İbn Abbas**'ın yorumlarını bize aktaran öğrencisi müfessir **İkrime,** ebâbil kuşlarının attığı taşlar hakkında şunu söylüyor: "O taşlar, Ebrehe'nin askerlerinden birine değince, onda çiçek çıkıyordu. Arap toprağında çiçek hastalığı ilk kez o gün görülmüştür." (bk. Taberî; Tefsir, 30/298-299)

Bu beyanları esas alarak, Ebrehe ordusunu helak eden taşların, ani bir salgın yaratan mikroplar olduğunu söyleyen Mısırlı müfessir **Muhammed Abduh** (ölm. 1905) a aynen katılıyoruz. Yani, **Ebâbil kuşlarının attığı taşlar, mikrobu sembolize etmektedir.** (Abduh'un düşünceleri için bk. Amme Cüzü Tefsiri, Fil suresi)

Konuyu bu şekilde değerlendirmek ne Kur'an'ın beyanını zorlamaktır ne de Allah'ın kudretine dil uzatmaktır.Tam aksine bu bakış, Kur'an-ı Kerim mucizelerinin en dikkat çekicilerinden birini gözler önüne koymak olur. Kur'an'da buna benzer daha pek çok beyan vardır. Kur'an'ın bu ve benzeri sembolik ifadeleri zaman geçip deneysel bilimler geliştikçe açıklık kazanmakta ve ilahî kelamın gelecek zamanlara nasıl bir aydınlık ve hareket gücü sunduğunu gözler önüne sermektedir.

FELAK SURESİ
(20/113. sure)

S- Sure hakkında genel bilgi verir misiniz?

C- Bu sure kendisinden sonraki Nâs suresi ile birlikte **Muavvizeteyn** (sığındırıcı sureler) adını almaktadır. Sebep, bu surelerin insanın çeşitli kötülük ve dedikodulardan Allah'a sığınmasını ifade eden ayetlerden oluşmasıdır. Ayrıca bu iki sure ve bir önceki sure olan İhlas, birlikte **Muavvizât** diye anılırlar ki, aynı mânayı ifade eder.

Felak, surenin ilk ayetinde geçmektedir. Esas anlamı açmak, yarmak, bir şeyi yararak içinden başka birşeyi çıkarmak olan felak; tohumu, çiçeği, tomurcuğu, toprağı yarmak ve karanlıktan ışığa çıkarmak anlamında Kur'an'da birkaç yerde kullanılmaktadır. Bu surede Allah "Felak'ın Rabbi" olarak tanıtıldığına göre kelimenin bütün bu mânalarını akla getirmek gerekir. Fakat müfessirler genellikle buradaki felakı tan yeri, şafak vakti olarak ifade ederler.

S- Muavvizeteynin, Hz. Peygamber'in büyülenmesi üzerine, onu tedavi için indiği yolunda rivayetler var. Bu konuda neler söylenebilir?

C- Bunlar, Hz. Peygamber'e de Kur'an'a da iftiradır. **Yahudi** uydurmasıdır. Güya Yahudiler Resul'ü büyülemiş, aklı-

nı, bedenini iş görmez hale getirmişlerdir de günlerce vahiy alamamış, yarı felçli halde kala kalmışmış. Böyle bir şeyi Allah Resulü'ne isnat etmekten Allah'a sığınırız.

Bunu nasıl kabul edip kitaplarına yazabiliyorlar? Onlar ki, Resul'ün masumiyetini ifrata götürerek onun, beşerî ve bedensel varlığını bile bu masumiyet sınırları içine almışlardı. Şimdi bu masumiyet nasıl olur da Resul'ün aldığı vahyi sekteye uğratacak bir Yahudi büyüsüne engel olmaz? O ne ifrat, bu ne tefrit. Hayret ediyorum! Bu geleneksel yorumcular İsrailiyat kaynaklı uydurmalara karşı neden böylesine zaaf içindedirler? Neden, bu kaynaktan gelen rivayetler önünde dizlerinin bağı gevşiyor da Kur'an'ın açık beyanlarını bile göremez hale geliyorlar?

Hayır, Resul'ü hiç kimse büyüleyemez. Onun masumiyeti herşeyden önce buna engeldir. Resul'ün büyülendiğini kabul etmek, Kur'an'a büyü, Resul'e "cin çarpmış" diyenlerin iddialarına geçerlilik tanımak olur. Zaten anılan rivayeti uyduranlar, bu iddiaya destek sağlamaktan başka bir gaye de gütmüş değillerdir. Mısırlı müçtehit **Muhammed Abduh** (ölm. 1905), üzerinde olduğumuz konuya değinirken şunları söylüyor:

"Nübüvvetin ne olduğunu ve onun gereklerini idrak edemeyen mukallitlerin büyük bölümü şöyle derler: "Resul'ün büyülendiğine dair bize ulaşan rivayet sahihtir. Ona itikat etmek ve bid'at ehlinin bid'atlerini doğrulamak lazımdır. Kuşkusuz bu haberde geçen sihir, Kur'an'da varlığına işaret edilen sihir türlerinden biridir!" Bakınız sahih Din ve açık bir gerçek, mukallitlerin nazarında nasıl bid'ate dönüşüveriyor! Bundan Allah'a sığınırız. Sihrin varlığı hususunda Kur'an'dan delil getirip, Resul'ün sihirden beri olduğunu ifade eden mutlak ayetlerden (İsra, 47) nasıl yüz çevirebiliyorlar? Bu ayetleri tevil eder de sihrin varlığını ispat ettiği söy-

lenen ayetleri neden tevil etmezler? Kaldı ki müşriklerin maksatları ortadadır. Onlar, Resul'ün şeytanla ilişkide olduğunu söylüyorlardı. Bu ise onların nazarında sihir türlerinden biriydi. Resul'ü büyülediği söylenen **Lebîd b. el-A'sam**'ın büyüsü de bu büyünün aynıydı ve müşriklerin iddialarına göre Resul bu büyünün tesiriyle aklını ve idrak gücünü karıştırmıştı."

"İtikat edilmesi gereken husus Kur'ân-ı Kerim'in kesin olduğu ve Allah Resulü'nden tevâtürle bize kadar geldiğidir. Gerçekten itikada layık olan onun ispat ettiği, itikat edilmemesi gereken de onun redettiğidir. Resul'ün sihirden ve büyülenmekten emin olduğunu Kur'an ifade etmekte olup O'nun büyülendiğine dair iddiaları da düşmanları olan müşriklere isnat etmekte ve onları bu iddialarından dolayı kınamaktadır. Öyleyse O, asla büyülenmemiştir." (bk. Ebu Reyye; Muhammedî Sünnet'in Aydınlatılması, 379)

NÂS SURESİ
(21/114. sure)

S- Sure hakkında genel bilgi verir misiniz?

C- Bu sure kendinden önceki Felak suresi ile birlikte inmiş olup ikisine birden **Muavvizeteyn** (sığındırıcı sureler) denir.

Surenin adı insanlar anlamında olup, 1, 2, 3, 5 ve 6. ayetlerde geçmektedir. Surede insanların ve cinlerin vesvese ve kötü fısıltılarından Allah'a sığınılması önerilmektedir. İlginçtir ki, surenin bütün ayetlerinin sonu **sin harfi** ile bitmekte ve sureyi okuduğunuzda dikkat çekici bir fısıltı kulağınızı doldurmaktadır. Bu âdeta yılan ıslığını andıran ve ne taraftan geldiği pek belli olmayan sinsi bir sestir. Kur'an'ın, kendisinden Allah'a sığınmamızı istediği bu sinsi sesi ayetlerin lafızları içinde bize göstermesi de başlı başına bir kelam mucizesidir.

Surenin meali şu şekilde verilebilir: **"De ki: 'İnsanların rabbine, insanların yaratıcı ve yöneticisine, insanların ilahına sığınırım. Kıvrılıp kıvrılıp saklanan, sinip sinip gizlenen vesvesenin şerrinden, o sinsi, o aldatıcı şeytanın şerrinden, o, insanların göğüslerine kuşkular, kuruntular sokan şeytanın şerrinden, cinlerin ve insanların şerrinden."**

İHLAS SURESİ
(22/112. sure)

S- Sure hakkında genel bilgi verir misiniz?

C- 10'dan fazla ismi olan bu surenin adlarından hiçbiri, içinde geçmez.

Bu sure, Kur'an bünyesinde bir satırlık bir yer tutmasına rağmen, ilahî kelamın özü, esası kabul edilmiştir. Nitekim, Kur'an'ın özünü verdiği için ona **İhlas** dendiği gibi **Esas** da denmiştir. Ayrıca, tanrısal dinin omurgası durumundaki tevhidi özetlediği için, **Tevhid, Tefrid,** (Allah'ı birleme) ve **Tecrid** (Allah'ı yüceltme) adları da verilen bu sure kurtuluşun esası olan Allah'ı tanımada en önemli bilgileri sunduğu için, **Mârifet** suresi diye de anılmıştır. Nihayet onun bir adı **Cemal** (güzellik), bir başka adı da **Nur** olmuştur.

İniş sebebi, inanmayanların Allah'ın kimliğine, oğlu ve babası olup olmadığına ilişkin soruları ve bu konudaki tevhide aykırı sözleridir.

Surenin muhtevası Kur'an-ı Kerim'in Allah'ın birliği ve eşsizliği konusundaki anlayışının bir özetidir. Şöyle denmektedir: **"De ki, o Allah tektir, biriciktir. Allah'tır; bütün ihtiyaçların, bütün niyetlerin, bütün övgülerin, bütün yakarışların yöneldiği tek kuvvettir O. Ne doğurmuştur O, ne doğurulmuştur. Hiç kimse onun dengi ve benzeri olmamıştır, olamaz."**

NECM SURESİ
(23/53. sure)

S- Hz. Peygamber'in, "kendi keyfinden konuşmaması" ne demektir?

C- 3 ve 5. ayetler bu sorunun cevabını veriyor: **"O, keyfinden konuşmuyor. O kendisine indirilen bir vahiydir. Onu o, müthiş kuvvetleri olan öğretti."**

Ayetler, Hz. Peygamber'in aldığı vahiyleri; deli sözü, şiir, mitoloji, uydurma olarak nitelendiren putperestlere ve onlar gibi düşünenlere cevaptır. Bunun anlamı, Hz. Peygamber'in ağzından çıkan her sözün vahiy olmadığıdır. Ayetleri böyle bir anlamda düşünmek Peygamberimizi ilahlaştırmak olur.

Hz. Peygamber, altını çizdiğimiz bu Kur'ansal gerçeğe sadakat içindir ki, kendi sözlerinin yazılıp toplanmasını yasaklamıştır. Nevarki, bu yasağı sonradan kaldırdığı yolunda rivayetler uydurulmuştur. Bunları kabul mümkün değildir. Hz. Peygamber, vahyin ilk zamanlarında Müslümanların az, meselelerin zaptedilmesinin daha kolay olduğu bir dönemde, Kur'an ayetleriyle karışır diye sözlerinin yazılmasını yasaklayıp da sonraki karmaşık zamanlarda buna neden müsaade etsin? Tam tersine, karışıklık sonraki devirlerde daha çok ol-

mıştır. Bunun içindir ki, Hz. Peygamber, hayatının hiçbir döneminde kendi sözlerinin yazılıp toplanmasına müsaade etmemiştir. Etseydi, o sözler de tıpkı Kur'an gibi onun vefatından hemen sonra bir araya getirilirdi.

Peygamberimizin vefatından yaklaşık iki asır sonra binlerce sözü bir araya getirip ona isnat edenler, Allah'ın kitabı yanına onunla birçok konuda çelişen yeni bir din kaynağı ilave etmiş ve bunu bir meziyet olarak insanlığın önüne çıkarmışlardır. Bunların, yaptıkları işi kutsal göstermek için uydurdukları sözlerden biri de şudur: **Abdullah b. Amr** şöyle demiştir: "Ben, Hz. Peygmber'den duyduğum herşeyi yazıp ezberledim. Kureyş beni bundan menetti. Ben de yazmaktan vazgeçtim ve durumu Peygamberimize ilettim. Şöyle buyurdu: "Yaz, canımı elinde tutan Kudret'e yemin ederim ki, benden gerçek dışında hiçbir şey çıkmaz." (İbn Hanbel; Müsned, 2/162)

Süleyman Ateş, hem bu uydurma sözün durumunu hem de üzerinde olduğumuz konuyu şöyle açıklamaktadır:

"Evvela Kureyş'in, 'Abdullah ibn Amr'ı, hadis yazmaktan menetmesinin anlamı yoktur. Çünkü Kureyş ile kasıt, Mekke devrindeki Kureyş ise –ki bu anlamda kullanılır– onlar hadis şöyle dursun Kur'an'a da inanmazlardı. Peygamber'in hicreti sırasında Abdullah ibn Amr, henüz yedi yaşında olduğuna göre henüz Müslüman olmamıştı, çünkü o zaman daha babası da Müslüman değildi. Abdullah o zaman Peygamber'in sözlerini yazacak ve bunu düşünecek yaşta değildi. Babası Amr İbn el-As, ancak Hudeybiye'den sonra Müslüman olmuştur. Gerçi kendisi babasından önce Müslüman olmuştu ama yine Hicret'ten sonra Müslüman olmuştu. Eğer Kureyş ile kasıt, Mekke'nin fethinden sonra Müslüman olmuş Kureyş ise, onların da Peygamber'in sözlerini menetmeleri düşünülemez. Çünkü onlar Mekke'de, Peygamber Medine'de

yaşıyordu. Bizzat Peygamber'in kendisinin, kendi sözlerinin Kur'an'a karışmasını önlemek için hadislerin yazılmasını menederek: "Benden, Kur'an'dan başka bir şey yazmayın, kim benden Kur'an'dan başka bir şey yazmışsa, onu imha etsin." (Müslim, zühd, 72; Dârîmî, mukaddime, 42) dediği bilinmektedir. Böyle iken onun Abdullah'a: "Yaz, benden haktan başka bir şey çıkmaz" demesi tuhaftır."

"Kuşkusuz onun, dinî nitelikteki sözleri, Kur'an-ı Kerim'in tefsiri mahiyetindedir. Ama onun tabii ihtiyaçları için söylediği sözlerin hepsinin vahiy olduğunu düşünmek, ifrattan başka bir şey değildir. Faraza Hz. Peygamber: "Ben hastayım, yemek yiyeceğim, yatağımı serin, yatacağım." demiş olsa bu sözleri vahiy midir? Bunlar insanlık gereği söylediği sözlerdir. "De ki: "Ben de sizin gibi bir insanım, ancak bana vahyolunuyor." ayeti de vahiy hali dışındaki sözlerinin, bir insan sözü olduğunu gösterir. Eğer onun her sözü vahiy olsaydı, birer vahiy katibi olan Ebubekir, Ömer, Osman ve Ali gibi büyük sahabiler, Kur'an ayetlerini yazdıkları gibi onun sözlerini de yazarlardı."

"Hz. Peygamber'in şakalarını dahi vahiy sayma eğiliminde olanlar, bu görüşlerine destek bulmak için onun her sözünün vahiy olduğunu ifade eden hadisler de ortaya atmışlardır. Metin bakımından ayetin ruhuna aykırı olduğu gibi senet bakımından da itimada şayan olmayan bu rivayetlerin, hadisleri de Kur'an gibi vahiy kategorisine sokmak amacıyla ortaya atıldığında, daha doğrusu ustalıkla uydurulduğunda şüphe görmüyoruz."

"Bu ayetlerde Peygamber'in her sözünün vahiy olduğuna ve onun hiç hata etmeyeceğine dair bir delil yoktur. Ayetler, Peygamber'e gelen vahyin kendi sözü olmadığını ve Peygamber'in bu sözleri alırken yanılmadığını, bir hayal ile öyle sanarak bunları vahiy diye

ortaya atmadığını, kendisine vahiy getiren meleği bizzat görüp ondan vahiy aldığını bildirmektedir. Bunun dışında Kur'an, Hz. Muhammed'in de bir insan olduğunu, birkaç kez belirtmiştir."

"Senedi sağlam ve metni de Kur'an'a uygun olan hadisler, Kur'an'ın tefsiri ve uygulamasıdır. Kur'an ayetleri yanında bunlar da İslam hukukunun diğer bir temelidir. Çünkü Allah, Haşr suresinin ganimetlerin paylaştırmasını anlatan ayetlerinden birinde: **"Elçinin size verdiğini alınız, sizi menettiği şeylerden kaçınınız."** (Haşr, 7) buyurmaktadır. Bu ayette gerçi kasdedilen, Peygamber'in verdiği ganimet malını gönül rızası ile kabul etmektir ama âlimler bu ayetten, Peygamber'in emirlerini tutup yasaklarından kaçma gereğini de çıkarmışlardır. Buna göre Peygamber'in emirleri, gerek Kur'an ayetleriyle, gerek Allah'ın ilhamına dayanarak emrettiği dinî şeylerdir. Onun getirdiği emirlere uymak, yasaklardan kaçmak her Müslüman'ın görevidir."

"Ancak Peygamber'in emri olarak nakledilen şeylerin, en sağlam ölçüsü Kur'an'dır. Ondan nakledilenler Kur'an'a uyuyorsa ve senedi de sahih ise onun sözüdür ve uygulanması gerekir. Fakat ona dayandırıldığı halde Kur'an'a ters düşen şeyler –ki bunun örnekleri çoktur– onun sözleri olamaz. Çünkü onun, Kur'an'a aykırı şeyler söylemesi düşünülemez. Zira Kur'an'da ona: **"Ben ancak bana vahyolunana uyuyorum."** demesi emredilmiştir." (Ahkaf, 9)

"Ağızdan ağıza nakledilirken Peygamber'in sözlerine bilinçli veya bilinçsiz olarak insanların kendi düşünceleri, anlayışları karışmış olabilir. Çünkü bunlar en az yüz yıl, iki yüz yıl şifahi olarak nakledilmiştir. Bir söz söylenirken ses tonunun, kelimelerin cümlede dizilişinin, vurguların önemi vardır. Vurguda, kelime sırasında bir hata, cümlenin anlamını değiştirebilir. Bundan dolayı Peygamber'e atfedilen sözlerin Kur'an'a aykırı düşmemesi gerekir. Aykırı ise bunlara za-

manla başka düşünceler karışmış demektir. En büyük amacı Kur'an'ı tebliğ edip insanları hurafelerden, dar düşüncelerden, saplantılardan kurtarmak olan Allah Resulü'nün, Kur'an'a aykırı, hatta bazan Kur'an'ı nesheden (!), insanların yollarını daraltan, gelişmekte olan toplumun sosyolojik gerçeklerine ters sözler söylemesi düşünülemez. İnsanlığın ebedi ışığı Kur'an'da, asla gelişmeyi engelleyen, frenleyen, toplumu geri bırakacak, ileri çağların sosyolojik gerçeklerine ters düşecek hükümler yoktur." (Ateş; 9/101-104)

S- 5-15. ayetler arasında, Hz. Peygamber'in gördüğü ve görüştüğü söylenen kimdir?

C- İsim verilmemiştir. Zamirler kullanılmıştır. Ancak ayetlerin ifadelerinden, bahsedilenin Cebrail olduğu anlaşılmaktadır. Buradaki zamiri Cenabı Hakk'a işaret sayarak ayetleri Kur'an'da hiç adı geçmeyen **Mirac** olayının anlatımı gibi gören ve: "Hz. Peygamber Mirac'da Allah'ı doğrudan gördü ve onunla konuştu." hükmüne varan kişiler olmuştur. Bu anlayışa Hz. Peygamber'in eşi **Hz. Âişe, İbn Mes'ud, Ebu Zer** gibi büyük sahabiler şiddetle karşı çıkmış ve böyle bir kanaatin yalan ve sapıklık olduğunu söylemişlerdir. Hz. Âişe: "Muhammed Rabbini gördü mü?" diye soran birine şu cevabı vermiştir: "Öyle birşey söyledin ki, tüylerim diken diken oldu. **Peygamber'in gördüğü, Cebrail'dir. Kim sana Muhammed Rabbini gördü derse Allah'a büyük iftirada bulunmuş olur. Muhammed Allah'ı değil Cebrail'i görmüştür.** Onu kendi suretinde iki kere gördü. Biri **Sidretül Münteha**'da, biride **Ciyâd**'da kanatları ile ufku tutmuş bir vaziyette." (Tirmizî, Tefsir, 27/51. Benzer bir rivayet için bk. Buharî, bed'u'l-halk, 7; Müslim, iman, 287, İbn Hanbel, 6/236).

Bir araştırıcı, ilgili rivayetleri ve Kur'an'ın beyanlarını değerlendirdikten sonra bizim de katıldığımız şu tespitleri sunuyor:

Tefsirlerde Peygamber'in, **Sidretül-Münteha** yanında Cebrail'i görmesi, İsra ve Mirac olayı içinde anlatılır. Bu sure, İsra suresinden çok önce indiğine göre burada anlatılan görüşün, İsra olayı ile bir ilgisi yoktur, bu İsra'dan çok önce vaki olan bir görüştür. Öyle ise bu olayı, İsra olayına karıştırmak, İsra hakkındaki rivayetleri bu ayetlere uygulamak doğru değildir. Ayrıca: "Onu bir başka inişinde daha görmüştü: Sidretül-Münteha yanında." ayetinde işaret edilen görüş, Peygamber'in Cebrail'i ilk görüşüdür ki o, bu surenin başında anlatılan görüşten de önce olmuştur. Ayetin ruhundan bu anlaşılıyor. İsra olayı, bu ayetlerin indiği sırada dahi henüz vuku bulmamış olduğundan bu "bir başka iniş" sahnesi, İsra olayı değil, Hz. Peygamber'in Cebrail'i ilk görüşüdür."

"Surenin başında anlatılan görme sahnesinden sonra: "Muhammed'in kalbi gördüğünde yanılmadı." buyuruluyor. Bu ifadeden, bu görüşün fuâd yani kalb gözü ile olduğu anlaşılıyor. Fakat "başka bir iniş" sahnesi —ki Peygamber'in ilk görüşüdür—nin ardından: "Muhammed'in gözü sağa sola kaymadı, şaşmadı, yanılmadı." buyuruluyor. Buradan da ilk görüşün baş gözüyle olduğu anlaşılıyor. "Andolsun onu açık ufukta gördü." ayeti de bu ilk görüşe işaret etmektedir.

"Tefsirlerde bu ayetlerdeki görüşlerin karıştırıldığı İsra ve Mirac olayı hakkında birbiriyle hayli çelişkili rivayetler sevk edilir. Bu rivayetlerden kimine göre Mirac bir rüyadan ibarettir, Hz. Peygamber'in bedeni yerinden ayrılmamıştır; kimine göre rüya değil, ruhanî bir olaydır. İsra suresindeki: "Sana gösterdiğimiz rüyayı da insanları sınama aracı yaptık" ayetinin açık anlamı da bu olayın rüya ve bizim kanaatimize göre ruhanî bir görüş olduğunu ifade eder. Kimine göre Mirac uyanık iken ve bedenle olmuştur. İsra ile Mirac'ın aynı zamanda olduğunu söyleyen bu rivayetlere göre Peygamber önce Mescid-i Aksa'ya götürülmüş, oradan da göklere çıkarılmıştır."

"Olay için bildirilen vakitler de çelişkilidir. Kimi rivayetlere göre İsra ve Mirac, peygamberliğin gelişinden onbeş ay sonra olmuştur. Bu tarih Necm suresinin iniş tarihine uysa da İsra suresinin iniş tarihine uymaz. Çünkü İsra suresinin, Mekke devrinin ortalarına doğru inmiş olduğu kanısındayız. Kimi rivayete göre de İsra ve Mirac, peygamberliğin beşinci yılında olmuştur. Bu tarih de İsra suresinin iniş tarihine uyabilir, ama Necm suresinin iniş tarihine uymaz. Çünkü Necm suresi bundan çok önce inmiştir."

"Kimi rivayetlere göre de İsra ve Mirac, peygamberlikten beş yıl önce olmuştur ki bu tarih, ne Necm suresinin, ne de İsra suresinin iniş tarihine uyar. İsra ve Mirac'ın peygamberlikten bir yıl önce olduğunu söyleyen çok tuhaf bir rivayet de vardır."

"İsra ve Mirac olayını anlatan rivayetlerde çok acaip ve garip şeyler vardır. Mescid-i Haram'dan Mescid-i Aksa'ya gitmekte olan Peygamber'i bir acuzenin çağırması, Peygamber'in bütün peygamberlere imam olup namaz kıldırması, göğe kadar uzanan bir merdiven kurulması, gök kapılarının birbiri ardınca açılması, Arşın, Levh'in, Kalem'in, Sidretül-Münteha'nın, maddî biçimlerde tanıtılması, namazın önce elli vakit olarak farz kılınıp sonra Peygamber'in, Musa'nın önerisiyle Allah'a tekrar tekrar başvurması üzerine indirile indirile beşe kadar düşürülmesi akıl almaz tuhaf şeylerdir."

"Elbette Peygamber mâna gözüyle çok şey görmüştür ama bu ruhanî şeyleri maddî biçimde tavsif etmek mümkün değildir. Namazın elli vakit farz kılınması, sonra Musa'nın ikazlarıyle Hz. Peygamber'in, Rabbine dönüp bunun çok olduğunu, ümmetine ağır geleceğini söylemesi ve böyle böyle namazın beş vakte indirilmiş olması, Allah ile Peygamber arasında bir pazarlık gibi görünmektedir. Allah, sözünü de-

ğiştirmez. Bir lahza sonra değiştireceğini bildiği bir şeyi de emretmez. Peygamber de Mirac gibi insanın aklını başından alan ruhanî bir vizyonda Musa'nın yanına gidip ondan fikir alacak halde bulunamaz. Çünkü o anda Allah'ın iradesine teslim olur, kendinden geçer, kendisine ne gösterilirse onu görür, ne söylenirse onu duyar. Birinden fikir alacak, sonra Allah'a dönüp: "Ya Rabbi bu çoktur, bunu ümmetim yapamaz" diyecek iradeye sahip değildir. O makam ve vizyon, istişare ile iş yapılacak bir makam ve meşhed değildir."

"Kaldı ki namaz Mirac'dan önce de kılınırdı. Ve namazın beş vakit olduğuna dair ne Mirac'dan önce ne de sonra Kur'an'da bir açıklık yoktur. Bu husus, Peygamber'in uygulamasından anlaşılmaktadır. Herhalde bu rivayetler, namazın beş vakit olduğunu sağlama bağlamak için Mirac hadislerinin arasına sokuşturulmuştur. Çünkü bazı kimseler Kur'an'da bulunmayan dinî uygulamalara itiraz ediyorlardı."

"Yine bazı Mirac rivayetlerinde anlatıldığı gibi Bakara suresinin son ayeti de Mirac'da değil, normal vahy ile vahyedilmiştir. Bütün Kur'an'ın Cebrail tarafından vahyedildiği, yalnız **Amenerresulü** ile başlayan Bakara suresinin son iki ayetini, Peygamber'in doğrudan Allah'tan işittiği hakkında Mücahid, Dahhak ve İbn Abbas'a dayandırılan bir rivayet vardır. Bu rivayet, ayetleri, vasıtasız vahye misal göstermektedir. Önce bu **vasıtasız vahyin esası yoktur.** Çünkü Şûra suresinin 51 nci ayetinin açık hükmüne göre Allah, bir insanla doğrudan konuşmaz. Ya ilham ile, ya perde arkasından konuşur veya elçi gönderip sözlerini kuluna vahyeder. İkinci olarak İsra Mekke devrinin son yarısında vukubulmuş bir olaydır. Bu ayetler ise olaydan çok sonra Medine'de vahyedilmiştir. Çünkü Bakara suresinin tamamı Medine'de inmiştir."

"Bizim kanaatimize göre İsra ve Mirac, uyanık iken vuku bulmuş ruhanî bir olaydır. İsra olayı bir defa olmuştur, fakat

Mirac olayı birkaç kez vukubulmuştur. Necm suresinde anlatılan olay ile İsra olayı birbirinden ayrı şeylerdir. Ama Mirac olayı da bu vizyonlar arasında birkaç kez vukubulmuş olabilir. Çünkü bu müşahadelerle Peygamber'e, Rabbinin bazı büyük ayetleri gösterilmiştir ki işte bu Mirac demektir. Zira İsra olayını anlatan rivayetlerde geçen detaylar inanılması gereken şeyler değildir. Biz Kur'an'ın dediği şekilde Peygamber'in, Necm suresinin inişine kadar Cibril'i iki kez gördüğüne, ondan vahiy aldığına, Mekke'den Mescid-i Aksa'ya kadar da uyanık durumda fakat ruhsal olarak yürütüldüğüne, bu arada Allah'ın birçok ayetini gördüğüne inanırız." (Ateş; 9/110-115)

S- 23, 28 ve 30. ayetlerde gündeme getirilen zan (sanı) konusunu açıklar mısınız?

C- Kur'an'a karşı çıkanların tutarlı bir bilgiye değil, sanıya ve benliklerinin keyiflerine uydukları söyleniyor. Sanı ve sübjektif kabul, insanı Hakk'a götürmez: **"Yemin olsun ki, Hakk'a götürücü rehber onlara rablerinden gelmiş bulunuyor."**

Böylece Kur'an din meselesinde kendisinin yerine hüküm kaynağı ve hareket noktası olarak ileri sürülen şeylerin **zan** üzerine oturduğunu, zan üzerine oturan şeye dinin teslim edilemeyeceğini ilan etmektedir. Zan, ihtilaftan kurtulmuş olmamayı, başka bir deyimle **la raybe fîh** olmamayı ifade eder: **"Çünkü zan Hak adına hiçbir şey değildir."** 30. ayete göre, Kur'an'ın yerine başka kabulleri hidayet rehberi sayanların zandan başka dayandıkları hiçbir şey yoktur.

Bu beyanları değerlendirirsek anlarız ki, esasını **ihtilafların** ve **ihtimallerin** oluşturduğu yani la raybe fîh nitelikten uzak bulunan hadisler ve her biri bir sübjektif tespite dayanan mezhep kabulleri din adına bağlayıcılığa sahip değildir.

S- "Kendinizi tezkiye etmeyin" ne demektir?

C- 32. ayet: "**Kendinizi temize çıkarmayın. Kimin korunduğunu Allah daha iyi bilir.**" diyor. Bundan da anlaşılıyor ki, hiç kimse ne kendisi ne de başkaları hakkında "kurtuluşa ermiş, Allah'ın sevgili kulu" hükmünü veremez. Böyle bir hüküm Allah'ın tekelindedir. Aynen bunun gibi hiç kimse hakkında "batmış, cehennemlik" hükmü de verilemez. Bunlar insan hakkında en son duruma göre söylenecek sözlerdir ve son sözü söyleme yetkisi yalnız Allah'ındır.

ABESE SURESİ
(24/80. sure)

S- Sure hakkında genel bilgi verir misiniz?

C- Surenin ismi olan **abese** kelimesi, bir fiil olup, "yüzünü ekşitip çevirdi" anlamındadır. Surenin inişine sebep olan olay, bütün kaynakların yer verdiği, ünlü bir olaydır: Hz. Peygamber, kendisinden görüşme isteyen Mekke oligarşisini kabul etmiş, onlarla konuşuyor, onlara Kur'an'ı, İslam'ı anlatıyordu. Çok önemli bir toplantı söz konusuydu. Toplantının en hararetli yerinde aniden içeri giren ve gözleri görmeyen sahabi **Abdullah b. Ümmi Mektûm,** hemen söze girerek: "Ey Allah'ın Elçisi! Bana birşeyler öğret." dedi. Putperestleri etkilemeye çalışan Hz. Peygamber'in, sözünün bu şekilde kesilmiş olmasından canı sıkıldı ve hoşnutsuzluğunu gösterecek şekilde yüzünü çevirdi. Tanrısal plan, Hz. Peygamber'in bu davranışını kınadı ve şu mealde bir vahiy geldi: **"O peygamber, görmeyen kişi kendisine geldiği için yüzünü ekşitip geri döndü. Onun buna müstahak olduğunu sana kim bildirdi? Belki de o arınacak, öğüt alacak ve bu öğüt kendisine yarar sağlayacaktı. Kendisini her türlü ihtiyacın ve yardımın üstünde görene gelince, sen yalnız ona yöneliyorsun; ama onun arınmamasından so-**

rumlu olan sen değilsin. Ya o sana koşarak gelen? O, Allah karşısında ürperiyor, sense ona aldırmazlık ediyorsun. Hayır, sakın böyle yapma. Bizim sana vahyettiğimiz bir öğüttür, dileyen ondan ders ve ibret alır." (ayet, 1-14)

Böylece, tanrısal vahiy, Kur'an'dan nasiplenmenin kafa gözünün açıklığından çok, kalp gözünün açıklığına bağlı bulunduğunu, bu nasibin niyet ve gayret sergileyenin hakkı olduğunu, zorlamakla hiç kimsenin yüceltilemeyeceğini dikkate sunmuş oluyor.

Hz. Peygamber, vahyin bu serzenişinden çok etkilenmiştir. O günden sonra Abdullah'ı her gördüğünde, elbisesini çıkarıp yere sererek, ona şöyle demiştir: "Hoş geldin, şöyle buyur; ey hakkında rabbimden azar işittiğim kişi!" Hz. Peygamber, iki askerî sefere, Medine'de bu Abdullah'ı, kendi yerine vekil bırakarak çıkmıştır.

Surenin muhtevasında şu hususlar da yer alır: Kur'an'ın tanrısal planlarda korunuşu, insanın nankörlüğü, Allah'ın topraktan çıkardığı nimetler, son hesap gününde, annenin evlada ve çocuğun anneye yardım edemeyeceği bir zor ortamın yaşanacağı vs...

KADİR SURESİ
(25/97. sure)

S- Sure hakkında genel bilgi verir misiniz?

C- Bu surenin Mekke devrinde mi yoksa Medine devrinde mi indiği hususu gerçekten ortada durmaktadır. Mekke'de indi diyenlerin delilleri kadar Medine'de indi diyenlerin delilleri de güçlüdür. Gerçekten de, **Bedir** gazilerinin bir kısmı dahil bazı sahabilerin **Kadir** gecesini yani bu sureye adını veren geceyi Ramazan'ın 17'sinde kutladıklarını biliyoruz. Onlar buna gerekçe olarak Kadir gecesinin, İslam'ın kader savaşı sayılan Bedir Savaşı ile aynı tarihe (17 Ramazan) rastladığını söylemişlerdir. Bedir harbinin Medine'ye hicretten 1 yılı aşkın bir süre sonra yapıldığı kesin olduğuna göre, Kadir suresinin de Medine'de inmiş olması gerekir.

Surenin Mekke'de indiğini söyleyenlerse Kadir gecesini Ramazan'ın 23 veya 27. gecesi olarak gösterir ve bunu desteklemek için de Hz. Peygamber'in bu yoldaki sözlerine yollama yaparlar.

Kısacası, bu surenin Mekkî veya Medenî oluşu, tıpkı muhtevasında yeralan Kadir gecesinin tarihi gibi bir sır olarak durmaktadır.

Surenin muhtevası: Kur'an'ın Kadir gecesinde indirilmeye başlandığı, Kadir gecesinin bin aydan hayırlı olduğu, tanrısal ruh ve meleklerin o gecenin şafak vaktine kadar yeryüzüne indikleri vs...

Kur'an'da Kadir gecesinden başka kutsal ilan edilen gece yoktur. Bu husus ileride detaylı olarak ele alınacaktır.

ŞEMS SURESİ
(26/91. sure)

S- Sure hakkında genel bilgi verir misiniz?

C- Surenin adı **güneş** demek olup ilk ayette geçmekte ve sure, güneşe yeminle başlamaktadır.

Surenin muhtevası: Benliğini arıtanın mutlu olacağı, bu arıtmayı yapamayanın mutsuzluğa ve hüsrana düşeceği, Semûd kavminin azgınlık ve doymazlık yüzünden mahvolduğu vs...

BÜRÛC SURESİ
(27/85. suresi)

S- Sure hakkında genel bilgi verir misiniz?

S- **Bürûc** burçlar demek olup, surenin ilk ayetinde geçmektedir.

Surenin muhtevası: Eski toplulukların yaptıklarının cezasını gördükleri, Allah'ın intikamının çok acı olduğu, Kur'an'ın **Levhi Mahfûz**'da korunduğu vs...

"Korunmuş levha" anlamına gelen "Levhi Mahfûz" hakkında ne bu surede ne de başka bir yerde bilgi verilmemektedir.

TÎN SURESİ
(28/95. sure)

S- Sure hakkında genel bilgi verir misiniz?

C- **Tîn,** incir demektir. Surenin ilk ayetinde kendisine yemin edilen bu "tîn"in bilinen yemiş mânasında incir veya incir yetişen bir bölgenin adı veya bu adla anılan apayrı bir toprak parçası veya incir ağacı olup olmadığı hususu tartışmalıdır. Bazılarına göre buradaki **tîn,** incir ağacı demektir ve işaret ettiği mâna ise **Budha**'ya ilhamın geldiği ağaçtır. Eğer böyle ise Kur'an-ı Kerim, **Budha**'nın, altında ilham aldığı ağaca yeminle bir suresini açarak onun şanını yüceltmiş oluyor. Bunda şaşılacak bir yön de yoktur. Çünkü Budha ve benzeri büyük insanların peygamber olmaları, Kur'an'ın yaklaşımı açısından bakıldığında kuvvetli bir ihtimaldir. Budha, Kur'an'ın **"adı anılmayan resuller"** dediği kadro içinden bir Hak eri olabilir.

Surenin muhtevası: En yüce bir yaradılışta dünyaya gönderilmesine rağmen, insanın en aşağılara düşebildiği, bu düşüşü önlemenin yolunun iman ve amel-i salih olduğu, son hükmün Allah tarafından verileceği vs...

KUREYŞ SURESİ
(29/106. sure)

S- Sure hakkında genel bilgi verir misiniz?

C- Sure, Kureyş kabilesinin Allah'ın lütfuna muhatap oluşlarını anlattığı için bu adı almıştır.

Kur'an-ı Kerim'de iki satırlık bir yer tutan bu sure, Kureyş kabilesinin yaz ve kış ticaret kervanları aracılığı ile elde ettikleri nimetlerin şükrünü bilmelerini ve bu nimetleri onlara gönderen Allah'a ibadet etmelerini istemektedir.

KAARİA SURESİ
(30/101. sure)

S- Sure hakkında genel bilgi verir misiniz?

C- Surenin adı olan **kaaria,** ilk 3 ayette tekrar edilmekte ve kıyamet mânasında kullanılmaktadır. Filolojik açıdan kaaria, şiddetle indirilen darbenin veya şiddetli çarpmanın çıkardığı ses ve insana çarpan musibet anlamındadır. Şiddetli çarpışma sırasında kılıçların çıkardıkları sese de kaaria denir. Kur'an-ı Kerim bu kelimeyi gelip çatan bela mânasında da kullanmaktadır. (bk. Ra'd, 31) Kaaria'nın çoğulu "kavari"dir. Kur'an'ın korkutan, ceza ve azap ifade eden ayetleri ile kıyameti anlatan ayetlerine de **Kavâriu'l-Kur'an** denmektedir.

Surenin içeriği: Kıyametin nasıl meydana geleceği, kıyamet sonrası hesapta kazanan ve kaybedenlerin durumu vs...

KIYAMET SURESİ
(31/75. sure)

S- 2. ayette kendini kınayan benliğe yemin edilişinin hikmeti nedir?

C- Burada "**levvâme**" yani kendini kınayan, otokritik yapan benliğe yemin ediliyor. Bu demektir ki, hem otokritik hem de bunu yapabilen benlik, varlık ve oluş bünyesinde çok büyük anlam taşımaktadır. Kur'an'ın **levm** dediği bu kınayışın önemine 14. ayette de ilginç bir temas vardır: "**Gerçek şu ki insan, öz benliği üzerine yönelmiş keskin ve derin bir bakıştır.**"

Levmin (başka bir deyişle **melâmet**in) biri pozitif, biri negatif olmak üzere iki görünümü vardır. Pozitif görünüm, burada da değindiğimiz gibi "**kendi kendini eleştirebilme**" özelliğidir. Kur'an işte bu özelliğin yaratıcı ve erdirici bir aktivite olduğuna dikkat çekiyor.

İtibar edilmemesi gereken negatif görünüm ise başkalarının kıskançlık veya kötü niyete oturan kınayışlarıdır. Kur'an, levmin bu türüne itibar etmemeyi iman ve aksiyon adamından ısrarla istemektedir. İşin bu tarafını Âli İmran suresinde inceleyeceğiz.

S- 16-19. ayetlerde Kur'an'dan nasıl bahsediliyor?

C- Peygamberimize hitaben şöyle deniyor: **"Onu hemen okuyasın diye dilini hareket ettirme. Onu toplamak ve okumak bize düşer. O halde biz onu okuduğumuzda sen onun okunuşunu izle. Sonra onu açıklamak bizim işimiz olacaktır."**

Bu ayetlerden şu sonuçlar çıkıyor:

1. Cenabı Hak Kur'an'ın vücut bulmasında, vahyedilmesinde Hz. Peygamber'e dilini kıpırdatma şeklinde bile bir müdahale hakkı vermemiştir.

2. Kur'an'ın toplanması ve okunuşunun belirlenmesi de Allah'ın denetiminde olmuştur. **Hicr suresi** 9. ayetteki Kur'an'ın Allah tarafından indirilip korunduğu beyanını buradaki beyanla birlikte düşünmek gerekir. Demek olur ki, Kur'an dışında herhangi birşeyin derlenip toplanmasında ve korunmasında Allah'ın iradesi ve garantisi yoktur. O halde, Hz. Peygamber'den yaklaşık ikiyüz yıl sonra şunun bunun ağzında dolaşan rivayetlerin yazıya geçirilmesiyle oluşmuş ve Hz. Peygamber'e isnat edilmiş sözlerin vahyin bir parçası gibi ele alınarak din kaynağı yapılması Allah'a ve Kur'an'a ortak koşmak, kafa tutmaktır.

Bu tespit ne bizim tarafımızdan gündeme getirilmiştir ne de geçmiş zamanlar içinde bizim gibi düşünen bilginler tarafından. Bu tespit vahyin inişine doğrudan doğruya tanık olmuş ve Hz. Peygamber'i en güzel biçimde anlamış seçkin sahabilerin, üzerinde ısrarla titredikleri bir din gerçeğidir. Bu din gerçeği sonraki zamanların **şürekâ** edebiyatına kitleyi teslim eden cahil mukallitler tarafından unutturulmuş ve Hz. Peygamber'in en yakın arkadaşları, Resul sünnetini saptırmada aracı yapılmıştır. Bu yapılırken, şürekâcı mukallitler büyük sahabileri yalanlarına âlet ederek "Ebu Bekir böyle dedi. Ömer diyor ki, Ali buyurdu ki..." şeklinde yalanlar

düzmüşlerdir. Oysaki durum bunun tam tersidir. Bu büyük insanlar kendi yönetimleri sırasında Hz. Peygamber'e izafeten herhangi bir sözün bırakın yazılmasını, nakledilmesine bile müsade etmemişlerdir. Aksi nasıl düşünülebilir ki! Resul'ün vefatı üzerinden altı ay bile geçmeden Kur'an surelerini bir araya getirip tasnif eden o insanlar Hz. Peygamber'in sözlerinden hiç değilse birkaç yüz tanesini toplayıp tasnif edemezler miydi? Elbette ederlerdi. Ama etmemişlerdir. Çünkü bu kapıyı aralamanın Peygamber adına nasıl bir fuyayı açacağını bilmekteydiler. Ve çünkü onlar Allah'ın kitabının insanlığın din konusundaki bütün ihtiyaçlarına cevap verdiğini biliyor ve o kitabın dışında ortaya din kaynağı çıkmaması için her türlü tedbiri alıyorlardı. Şürekâcı mukallitler hem bu insanlara hem de tarihe yalan söyleterek muazzez Allah Elçisi'nin ölümünden iki asır sonra Kur'an'ın on katına varan **mişna** (bu söz Halife Ömer'indir) yığınını Hak Elçisi'ne izafe edip Kur'an dışında başka bir din oluşturdular.

Şimdi biz **mişnacı zihniyet**in Allah Resulü'nün şiddetle yasakladığı **"hadis yazma"** işini nasıl başlattıklarına ve bu yazma yolunun açılmaması için büyük sahabilerin nasıl mücadele ettiklerine örnek olacak tevatür derecesinde bazı beyanlar sunalım. Arap bilgin-düşünür **Ebu Reyye** (ölm. 1970)'nin değerli eserinden kaynaklarıyla birlikte veriyoruz:

"Resul, Kur'an'ı sözleri ve davranışlarıyla açıklayan, yorumlayan bir tebliğciydi. Ancak bu çerçevede onun sözleri Kur'an gibi yazılarak korunmamıştır. Birçok güvenilir delil ve tevatür yoluyla bize ulaşan sağlıklı tatbikat, Resul'ün sözlerinin kendi döneminde yazılmadığını; bunları, duydukları anda Kur'an gibi yazan katiplerin bulunmadığını doğrulamaktadır. Resul, sahabeyi sürekli bundan menetmiş ve bu doğrultuda bir sürü sağlıklı haber, varlıklarında kuşku du-

yulmayan birçok olay, bize aktarılmıştır. Şimdi bunlardan bir bölümünü zikredeceğiz:

"Resul buyurdular ki: "Benden Kur'an dışında hiçbir şey yazmayın. Kim benden Kur'an dışında birşey yazmışsa imha etsin!" ed-Dârîmî, Ebu Sa'id'den şunu nakleder: "Sahabe, Allah Resûlü'nden, sözlerini yazmak için izin istediler. Ancak onlara izin verilmedi." (Dârîmî, mukaddime, 42) Yine Ebu Sa'id'den Ata b. Yesar'ın şunu naklettiği zikredilir: "Allah Resulü'nden sözlerini yazmak için izin istedik, bize izin vermedi." (Tirmizî, ilm, 11; Müslim, zühd, 72)

"İbn Ebi Müleyke'nin Mürsel Hadislerinden birinde şöyle bir nakil yeralır: "Ebu Bekir, Resul'ün ölümünden sonra Müslümanları toplayarak onlara şöyle dedi: **"Sizler Resul'den farklı farklı hadisler naklediyorsunuz. Bu durumda sizden sonrakiler daha büyük anlaşmazlıklara düşeceklerdir. Allah Resulü'nden hiçbir hadis naklet-meyin! Sizden hadis rivayet etmenizi isteyenlere deyiniz ki: İşte Allah'ın Kitabı ortamızda; onun helalini helal kılın, haramını haram görün."** (Zehebî, Tezkire, 1/3)

"Yahya b. Ca'da'dan nakledilir ki: **"Ömer, Sünnet'i yazmak istedi, sonra yazmaması gerektiğini anladı. Sonunda diğer şehirlerdeki sahabelere de mektuplar yazarak ellerinde yazılı bulunan hadis mecmualarını yok etmelerini istedi."** (İbn Sa'd, Ömer bahsi)

"İbnu Sa'd, Abdullah b. el-A'la'dan şunu nakleder: "el-Kasım b. Muhammed'den bana birkaç hadis yazdırmasını istemiştim, şu karşılığı verdi: **"Hadisler Ömer döneminde çoğalmıştı. Ömer halktan beraberlerinde bulunan hadis nüshalarını getirmelerini istedi. Sonunda bunların yakılmasını emrederek şunu söyledi: 'Kitap Ehli'nin Mişna'sı gibi, Müslümanların Mişnası'dır bunlar: "İbn el-A'la daha sonra şöyle der: "İşte o gün el-Kasım b. Mu-**

hammed beni hadis yazmaktan menetti." (İbn Sa'd, Leiden baskısı, 5/140)

"Zeyd b. Sabit, Muaviye'nin yanına gitmişti. **Muaviye** ondan hadis rivayet etmesini isteyerek yanındakilerden birine de onu yazmasını emretti. Zeyd, Muaviye'ye şunları söyledi: "Allah Resulü kendi sözlerini yazmamızı yasakladı, hatta yazdıklarımızı imha etti." Abdullah b. Yesar'dan şu nakledilir: "Ali'yi minberden şu hutbeyi verirken duydum: **"Yanında hadis nüshaları bulunanlar gidip onları yok etsinler. Zira halkı helak eden, âlimlerin rivayet ettikleri hadislere uyarak Allah'ın Kitabı'nı terk etmeleridir."**

"el-Esved b. Hilal'den nakledilir ki, kendisi şöyle demiştir: "Abdullah b. Mes'ud elinde bir hadis yazmasıyla geldi. Sonra su isteyerek yazıları sildi ve sayfanın yakılmasını emretti ve şunu söyledi: **'Allah kime bir hadis nüshasının yerini bildirirse ve o da beni bundan haberdar ederse Allah'a yemin ederim ki, Hindistan'da dahi olsa onu arar bulur ve yok ederim. Sizden önceki Kitap Ehli Allah'ın Kitabı'na sanki bilmiyorlarmışçasına sırt çevirmelerinden dolayı helak oldular."**

"Her ne kadar hadis yazımına müsaade eden birtakım haberler gelmiş ise de yasağa dair gelen hadisler daha güçlü ve sağlıklıdır. Ayrıca Sahabe ve Tabiûn döneminde görülen tatbikat da yasak yönündedir."

"Büyük İslam âlimi **Muhammed Reşid Rıza,** hadis yazımına izin verenlerle buna yasak getiren hadisler arasında çok isabetli tercihler yapmıştır. (bk. Mecelletü'l-Menâr, c. 10, s. 766 vd.; c. 19, s. 511 vd.) Konuya aydınlık kazandırması için sözkonusu tercihleri burada zikrediyoruz. Reşid Rıza diyor ki:

"Hadis yazımını yasaklayan en güçlü delil **Ebu Sa'id el-Hudrî**'den yapılan bir nakildir: Allah Resulü buyurdu ki:

"Benden Kur'an dışında birşey yazmayın. Kim Kur'an dışında birşey yazmışsa onu yok etsin!"

"Hadis yazımına izin verilmesi hususunda en güçlü nakil Ebu Hureyre'den yapılmıştır: "Allah Resulü buyurdu ki: **"Ebu Şah** için yazın." Aslında bu hadis Ebu Sa'id'den gelen hadisle çatışmamaktadır. Zira hadis yazımına getirilen yasağın esas hedefi hadislerin Kur'an gibi temel bir kaynağa dönüştürülmemesidir. Allah Resulü, Ebu Şah'a Mekke'nin fethi esnasında yaptığı hitabeyi yazması için izin vermiştir. Sözkonusu hutbenin konusu; Mekke'nin kutsallığı ve orada suç işlemenin haramlığıdır. Ve bu da Resul'ün Kur'an'ı açıklayan bir ifadesidir. Ayrıca bu izin genel hadis yazma yasağının bir istisnasıdır. Buharî şunu kaydetmiştir: **"Ebu Şah el-Yemenî** söz konusu hutbenin kendisi için yazılmasını istemiş Allah Resulü de buna izin vermiştir."

"Eğer yazım izni veren hadislerle bunu yasaklayanlar arasında bir çatışma olduğu varsayılırsa; bunlardan birinin diğerini neshetmiş olması gerekir. Bu durumda sonraki gelenler yasaklama doğrultusunda olduğu için bunları nesh edici olarak görmek gerekir. Zira Resul'ün vefatından sonra sahabe hadis yazımını yasaklayan hadisler nakletmişlerdir. Ayrıca sahabenin hadisleri tedvin etmeyişi de ikinci bir delil teşkil etmektedir. Sahabe şayet hadisleri tedvin etmiş olsaydı, yaptıkları tedvinleri bol bol bulmak mümkün olacaktı."

"**Ali**'nin yanındaki hadis sayfasını yoketmesi; **Ebu Sa'id el-Hudrî**'nin "Hadisleri tedvin ederek Kur'an haline getirmek istiyorsunuz." (Bağdadî; Takyîdu'l-İlm s. 27) sözü; Ömer'in hadis yazımı hususunda: "Allah'ın Kitabı'na asla başka birşey karıştırmak istemem." sözleri; **İbn Abbas**'ın "Bizler hadisi değil, bazı ilimleri yazıyorduk." ifadesi ve başka bir rivayette, hadis yazımını yasaklaması; **Zeyd b. Sâbit**'in hadis sayfalarını yok ederek yakması, sonra nerede olursa olsun başka bir sayfanın bulunduğu yeri bilenlerin

onu yakması için kendine haber vermelerini istemesi; İbn Ömer'in şayet kendisinden hadis yazıldığını görse buna engel olacağını söylemesi; **İbn Mes'ud**'un, Abdurrahman b. el-Esved ve Alkame'nin getirdikleri sayfaları yok ederek: "Bu kalpler kaplar gibidir, onları Kur'an'la dolurun başka şeylerle değil!" demesi sahabe döneminde hadis yazımının yasak oluşunun en açık delilleridir. İbn Abdi'l-Berr ve benzerlerinin naklettikleri; **Ebu Bekir**'in yazdıklarını yakması, sahebnin yazmalarından hiçbirinin tâbiûna ulaşmaması; tâbiûnun da yöneticilerin emri olmadıkça hadis tedvin etmemeleri gibi durumları, onların hadisleri ezberlemek için yazdıklarını, sonra yok edip attıklarını ispatlayan en güzel delillerdir. Tüm bunlara sahabenin büyüklerinin hadis nakletmekten kaçınmalarını, hatta bunu yasaklamalarını da eklersek onların hadisleri dinin Kur'an benzeri kaynağı haline getirmek istemeyişlerini daha iyi görmemiz mümkün olur. Eğer onlar Resul'ün böyle birşeyi istediğini bilselerdi hadisleri yazar hatta bunu emrederlerdi. Dört büyük halife de, Kur'an ve herkesçe bilinen Resul'ün tatbikî sünnetiyle (es-sünnetü'l-ameliyye) yetinmez, yazılan hadis nüshalarını toplatır, sonra bunlarla amel edilmesi için sözkonusu nüshaları değişik şehirlerdeki valilere gönderirlerdi."

"Böylelikle şu söz değerini yitirmektedir: "Sahabe, hadisleri yaymada rivayetle yetiniyorlardı." Bütün bunlara **Ömer**'in sahabenin gözü önünde birtakım hadislere aykırı hükümler vermesini ayrıca birinci ve ikinci yüzyıllarda **Ebu Hanife** gibi âlimlerin az da olsa güvendiği birkaç hadisle amel edip dini anlamak, hükümlerini ortaya çıkarmak için bütün hadisleri toplamaya çalışmakla uğraşmamasını da eklersek hadis yazımına verilen izin çerçevesinde gelen hadislerle bunu yasaklayan hadisler arasında daha sağlıklı tercih yapabileceğiz demektir."

"Bilindiği üzere bütün fıkıhçılar (fukahâ) hadisleri dinî hükümlerin kaynaklarından saymışlar ve hadisçiler de (mu-

haddisûn) tüm hadisleri toplayarak bunların hangisiyle hükmedilip hangisiyle hükmedilemeyeceğini belirlemişlerdir. Ancak hadislerin sıhhat dereceleri üzerinde anlaşmaya varamamışlardır. İşte Hanefîlerin ve Şafiîlerin fıkıh kitapları; içlerinde, üzerinde ittifak edilen sahih hadislere muhalefet eden yüzlerce hüküm var."

"Ebu Hureyre'den: "Abdullah b. Amr, (hadisleri) yazıyordu, bense yazmıyordum." şeklinde gelen nakle bakarsak öncelikle bunun meşru bir delil teşkil edemeyeceğini görüyoruz. Zira bu nakil Abdullah b. Amr'ın Resul'ün izni ya da muvafakatı doğrultusunda hadis yazdığını göstermemektedir ki Resul'ün hadis yazımını yasaklayan sözünün karşısında yer alabilsin. (Ayrıca Abdullah b. Amr'ın yazdıkları, bilindiği üzere, birkaç duadan ibarettir.)"

"**İbnü'l-Kayyım** eseri İ'lâmu'l-Muvakkı'în'de fıkıhçıların birçok sahih hadisi bırakarak kıyasla (el-kıyas) veya diğer yollarla ictihada başvurduklarına, hatta sahih hadisler varken âhad haberlere başvurduklarına dair altmıştan fazla kanıt getirmiştir."

"Derler ki, 'Allah Resulü hadislerin yazımını Kur'an'la karışmaları ihtimalinden korkarak yasaklamıştır.' Bu; akıl sahibi, düşünen bir kişinin aklına yatmayacak bir gerekçedir. Zira gerek icaz, gerek ifade ve gerekse anlatım tarzı açısından Kur'an, hadislerden tamamen farklıdır. Bu gerekçeyi öne sürenler dahi bununla kendilerini ikna edemezler. Çünkü bu; Kur'an'ın mucizeliğini ve diğer beşerî ifadelerden farklılığını inkâr demektir."

"Eğer hadisler yazılmış olsaydı bunlar Allah Resulü'nün sözleri olarak dikkate alınacaktı. Bütün akıl sahiplerinin de gördüğü gibi Kur'an'la hadisler arasında büyük ifade farklılıkları vardır. Hem sonra sahabe Kur'an için yaptıkları gibi

hadisleri de yazıp nüshalar halinde değişik İslam beldelerine gönderselerdi Müslümanlar bunları Resul'ün sözleri olarak göreceklerdi. Böylece bu nüshalar nesiller boyu elden ele geçecek, en ufak bir kuşku ya da uydurma ihtimali olmadan varolup gideceklerdi. Nitekim Kur'an Ebu Bekir döneminde tertip edilerek Osman döneminde çoğaltılarak değişik İslam beldelerine gönderildikten sonra, ona en ufak bir harfin dahi eklenmesi imkânsız hale gelmiştir. Hadisçiler niçin hâlâ hadis yazımı için gerekçeler, sebepler arayıp bulmaya çalışıyorlar ki? Az önce de gördüğümüz gibi sahabenin büyükleri hadislerin yazılmamasının gerçek nedenini gözler önüne sermişlerdir..."

"Resul'ün hadis yazımını yasaklayışının hikmetlerinden biri de fıkhî hükümlerin çoğalmasını istemeyişi olabilir. Allah Resulü bundan çok korkuyor, hatta fazla soru sorulmasından hoşlanmıyordu. Hatta bazı hadislerin kendi zamanına münhasır bir olayı dile getirip hükmünün sürekli olmaması da gerekebilir."

"Dikkatinizi çekerim, bana Kitap ve onunla beraber benzeri verildi." Başka bir rivayette: "Bana Kur'an ve onunla beraber benzeri verildi." Başka bir rivayette: "Bana Kur'an ve onunla beraber bir benzeri verildi." Rivayetin ürettiği hadislerin en garibi bu olsa gerek! Zira eğer Resul'e Kitap/Kur'an'la birlikte bir benzeri verilmişse bu; din'in tamamlanması için Kur'an'ın bir tamamlayıcısı olmuş demektir. Peki durum böyleyse Resul Kur'an'a gösterdiği özeni bu "benzer/hadis"e acaba neden göstermemiştir? Niçin Kur'an gibi onu da, inişi anında kaydedecek kâtipler tutmamıştır? Resul neden hadisi ihmal ederek onun yazımını yasaklama yoluna gitmiştir? Neden "Benden Kur'an dışında birşey yazmayın! Kim benden Kur'an dışında bir şey yazmışsa onu yok etsin!" demiştir?"

"Burada şu da sorulabilir:

"Acaba Resul Allah'ın kendisine vahyettiklerinin yarısını/hadisleri(!) bazısı unutulacak, bazılarına tamamen eklemeler yapılacak hatta bazıları tamamen saptırılacak biçimde insanların kafalarında başıboş bırakabilir mi? Eğer böyle yapmış olsaydı, risalet görevini hakkıyla yerine getirmiş, emaneti Rabbinden aldığı şekliyle sahibi olan Müslümanlara aktarmış olur muydu? Resul ölüm döşeğinde iken kendisine indirilen: "Bugün sizin dininizi tamamladım, nimetimi bütünledim ve sizin için din olarak İslam'ı seçtim." (Mâide, 3) ayeti dile getirilirken üstteki hadis acaba nerdeydi? Resul o gün yanındakilere şunları buyurmuştu: "Allah'a yemin ederim ki, aleyhimde söyleyebileceğiniz hiçbir şey kalmadı. Kur'an'ın helal kıldığı hiçbir şeyi de haram kılmadım. Onun haram kıldığı hiçbir şeyi de helal kılmadım." Sonra Ebu Bekir halka hitaben: "Allah'ın Kitabı aramızda; onun helalini helal kılın, haramını haram kılın!" derken bu hadis neredeydi?"

"Ömer Resul'den, halkın doğru yoldan sapmamaları için kendisine birşeyler söyleyip yazmasını istediğinde; Allah Resulü: "Allah'ın Kitabı bize yeter!" derken bu hadis neredeydi?"

"Ömer neden Yemâme vakasından sonra Halife Ebu Bekir'i Kur'an'ın elden gidebileceğiyle korkutarak onun yazılmasını sağlamıştır da onun benzerinin/hadislerin yitirilmesi endişesine karşı bu kadar duyarsız (!) kalmıştır?"

"Âişe, Resul'ün ahlakını anlatırken: "O'nun ahlakı Kur'an ve beraberindeki benzeriydi." demeyerek yalnızca: "Ahlakı Kur'an'dı." derken üstteki hadis acaba neredeydi?"

"Resul'ün dostları sahabe niçin Kitap'ın "benzeri"ne ilgi göstermemiş, Kur'an'ı yazdıkları gibi onu da yazmamış ve

Osman döneminde olduğu gibi çoğaltarak değişik İslam halkları'nın istifadlerine sunmamışlardır? Onlar vahyin yarısının(!) tedvinine özen göstermeyerek günahkârlardan mı olmuşlardır (?)." (Ebu Reyye, 25-32)

3. Hz. Peygamber vahyin inişi üzerine, Kur'an'a uyacaktır.

4. Vahyedilmiş olan Kur'an'ın ileriki zaman ve boyutlara uygun açıklanması yine Cenabı Hakk'ın denetim ve garantisindedir. O kudret ileriki zaman ve boyutlarda Kur'an'ın taşıdığı sırların her birini günü geldikçe bilgin ve düşünür kullarının kafalarına ve gönüllerine lütfedeceği ilhamlarla insanlığın bilgi ve yararlanmasına açacaktır. **Mişnacı zihniyet,** önümüze yığdığı uydurma sözlerle Kur'an'ın açıklanışı üzerinde de ambargo kurmakta ve Allah'ın tekelindeki bir yetkiyi kutsal ilan ettiği rivayetlerden oluşan zübürlere ciro etmektedir.

S- 20-21. ayetlerde insanın hangi psikolojisinden bahsediliyor?

C- Ayetlere göre insan, peşin menfaati daima tercih eden bir yapıdadır. Bu yüzden daha sonraki hayır ve bereketin büyüklüğüne bakmadan aceleye ve iğretiye boyun eğer.

S- 36. ayette insanın dikkati neye çekiliyor?

C- İnsana, başıboş olmadığı, kör tesadüflerin eseri olarak bu ibretler dünyasına gönderilmediği söyleniyor: "**İnsan, başıboş salıverileceğini mi zannediyor?**"

HÜMEZE SURESİ
(32/104. sure)

S- Sure hakkında genel bilgi verir misiniz?

C- Surenin adı olan ve birinci ayette geçen **hümeze;** insanları gammazlamak, alaya almak, itip kakmak, zor durumda bırakmak, kırmak vs. ile rahatsız etmeyi âdet haline getirmiş kişi demektir.

Surenin muhtevası: Hümezelerin; sövüp sayarak, kötü laflarla kınayarak insanları rahatsız edenlerin sonlarının kötü olacağı, bu tiplerin mal ve servetle herşeyin halledileceğini sandıkları, fakat sonunda cehennemi boylayacakları vs...

MÜRSELÂT SURESİ
(33/77. sure)

S- Sure hakkında genel bilgi verir misiniz?

C- **Mürselât,** mürsel kelimesinin çoğulu olup, gönderilenler anlamındadır. Mürsel; Allah elçisi, rüzgâr, vahiy, melek, yağmur vs. gibi Yaratıcı Kudret tarafından şuurlu veya şuursuz görevlendirilen varlıkların hepsi için kullanılır. Surenin ilk ayeti, mürselâta yeminle sözü başlayarak bu kelimenin işaret ettiği varlık ve kudretlerin oluştaki yerlerine dikkat çekmekle bir söz mucizesi daha sergilemiştir.

Surenin muhtevası: Kur'an'da bildirilen herşeyin bütün kuşkulardan uzak bir şekilde meydana geldiğinin veya geleceğinin yeminle ilan edilişi, kıyamet ve hesap gününde güzelliği seven ve güzellikler sergileyenlerin ödüllendirileceği, Kur'an'a inanmayan bir benliğin Allah'a inanıp bağlanmak için başka söz aramasının saçmalığı vs...

KAF SURESİ
(34/50. sure)

S- 4. ayette gündeme getirilen "ba's" (mahşerde dirilme)den bahseder misiniz?

C- Bu ayet, toprakta çürüyüp yok olmuş bedenlerin tekrar vücut bulmasına itiraz edenlere şöyle cevap veriyor: **"Biz, yerin onlardan neyi eksilttiğini bilmekteyiz. Bizim yanımızda herşeyi inceden inceye zapteden bir kitap vardır."**

Burada verilen yaratılış sırrını daha iyi anlamak için 15. ayeti de dikkate almak gerekir: **"İlk yaratıştan âciz mi kalmıştık? Hayır, öyle değil; onlar yeni bir yaratılıştan kuşku içindedirler."**

Ayetler göstermektedir ki, insanın ilk bedenini oluşturan kudret onu yeniden bedenlemeye de kadirdir. Burada ilginç noktalardan biri de bedenin toprak tarafından eksiltilen kısımlarının ikmal edileceğinin söylenmesidir. Kur'an bu noktanın altını birçok yerde çizmektedir. Yani insanın kâinat bünyesinde ilahî sistemler tarafından **sürekli korunan bir nüvesi** vardır. Yeniden yaratılmada bu nüve esas alınacak ve toprağın yiyip yok ettikleri **halk-ı cedîd** (yeniden yarat-

ma) ile nüveye eklenerek insan, öngörülen ortamın şartlarına uygun biçimde şekillendirilecektir. Yani Kur'an'a göre **ba's ile kazanacağımız yeni beden tamamıyle dünyadaki bedenimiz olmayacaktır;** çünkü o, toprak tarafından yenmiş, yok edilmiştir. Ancak toprak tarafından yok edilemeyen ve **ilahî bilgisayar sistemleri**nde korunan bir çekirdek yanımız vardır ki, yeniden yapılanmamız bu çekirdek üzerine gerekli ilavelerin yapılmasıyla gerçekleşecektir.

Bunun içindir ki, Kur'an, ilkbaharda toprağın canlanması ve bitkilerin yerden fışkırmasıyla **insanın ba'sı ve haşri** arasında sürekli benzetme yapar.

S- 8. ayette geçen "tabsıra" ne demektir?

C- **Tabsıra,** görmek anlamındaki **basar** ve **basîret** kökünden bir kelimedir. 6 ve 11. ayetler bütün kâinatı bir tabsıra yani bakıp görme ve ibret alma konusu olarak tanıtmaktadır. Varlık ve oluşta tesadüf, başıboşluk ve lüzumsuzluk yoktur. Herşey, bakmasını ve görmesini bilenlere sayısız dersler ve sırlar açmaktadır. 8. ayet tabsıra ile **zikrâ** (öğüt ve ibret) sözcüklerini yanyana kullanarak da anılan Kur'ansal espriye bir destek vermiştir.

S- 16. ayette Allah'ın insanla beraberliğinden nasıl bahsediliyor?

C- Bu ayet Allah'ın insana yakınlığını en ileri boyutta gösteren ayettir: **"Yemin olsun ki, biz insanı yarattık ve nefsinin ona neyi fısıldamakta olduğunu biliriz. Biz ona şahdamarından daha yakınız."**

Allah'ın insanla beraberliği Hadîd suresi 4 ve Mücâdile suresi 7. ayetlerde de dile getirilmiştir. Bunların birincisinde: **"Nerede olursanız olun Allah sizinledir",** ikincisinde ise: **"Üç kişi fısıldaşsa dördüncüleri mutlaka O'dur, beş**

kişi fısıldaşsa altıncıları mutlaka O'dur. Bundan az da, bundan çok da olsalar ve nerede bulunsalar mutlaka onlarla beraberdir." deniyor.

Demek oluyor ki, Cenabı Hak bizim canımız gibi bizimledir. Esasen **can,** onun bize üflediği nefhadan başka nedir ki? Ayetten şunu da anlıyoruz: **Hiç kimse insanı Allah'a yaklaştırmaktan söz edemez. Allah zaten bize en yakın varlıktır.**

17-18. ayetler bu beraberliğin, insanın düşünce ve fiillerini anında kayda geçiren bir evrensel mekanizma olarak işleyişini ifadeye koyuyor: **"Sağında ve solunda oturan iki alıcı, kayıt yapmaktadır. Hiçbir söz söylemez ki, yanında kendisini gözetleyen, dediklerini kaydeden biri hazır bulunmasın."**

Demek oluyor ki, **evrensel-kozmik bilgisayar sistemi insanın tüm düşünce, söz ve fiillerini anında kayda geçirmekte ve üretilen hiçbir şey boşlukta heba olup gitmemektedir. Kudret, bu kayıtları aynı sistemi tersine çalıştırarak tekrar ses ve görüntüye elbette ki dönüştürebilir. Mahşer hesabında esas tanığın da bu kayıtlar olacağını ilahî kitap bize haber vermektedir.**

S- 29. ayette bahsedilen sözün değişmemesi nedir?

C- Şöyle deniyor: **"Benim katımda söz değiştirilemez ve ben kullara zulmedici değilim."**

İlahî sözle insan sözünün en belirgin farkı birincinin zamanüstü, değişmez olmasıdır. Bundan da anlaşılır ki, zamanüstü kelamın zirvesi olan Kur'an'da **nesh** yani hükümden düşme, geçersiz olma söz konusu edilemez. Bunun bir anlamı da ilahî sözün ihtilaftan arınmış olmasıdır. Zâriyât suresi 7-11. ayetler bu gerçeğe ilginç bir biçimde dikkat çekmektedir: **"Yol yol donatılan göğe andolsun ki, sizler ihtilaflarla**

dolu sözler içindesiniz. Çevrilen ondan çevriliyor. Kahrolsun bu ihtilaflı sözleri atan yalancılar ki, onlar koyu bir gaflet içinde oyalanıp aldanmaktadırlar."

Demek oluyor ki, ihtilaflı, tutarsız, biri ötekini bozan ve ancak tevil ve laf ebeliğiyle ayakta tutulabilen sözler, kime fatura edilirse edilsin ilahî kaynaklı olamaz.

Kur'an bize açıkça gösteriyor ki, kendisi dışında hiçbir kelamın ihtilaflardan arınmışlık, Allah tarafından korunmuşluk vasfı yoktur.

Bu ayetler, mucize bir biçimde, İslam dünyasının içinde bulunduğu **"uydurma rivayetler"** belasına da dikkat çekiyor. Ve gösteriyor ki, bunlar **"geberesi bazı yalancılar"** tarafından uydurulmuştur. Dine sırt dönmeler de bu uydurmalar yüzündendir.

S- 30. ayette cehennemin: "Daha yok mu?" diye yakacak insan isteyeceği söyleniyor. Cehennem böylesine geniş midir?

C- Bu ayet cehennemin genişliğini değil darlık ve sınırlılığını ifade eder. Kur'an cennetten bahsederken, **"genişliği gökler ve yer kadar"** (Âli İmran, 133; Hadîd, 21) ifadesini kullanmaktadır. Bu, cennetin sınırsız olduğunu beyandır.

Oysa ki, Kaf 30. ayette cehenneme: **"Doldun mu?"** denmekte ve cehennem: **"Daha yok mu?"** cevabını vermektedir. Demek ki cehennem her an dolması beklenen sınırlı bir "mekân"dır.

İşin esası şudur: **Cennet, Allah'ın rahmetinin tecelli alanıdır ve Allah'ın rahmeti sınırsızdır. Cehennem ise Allah'ın azap ve gazabının tecelli alanıdır. Azap ve gazap ise sınırlıdır. Cehennem bir memleketin hapishanelerine, zındanlarına benzer. Cennetse aynı memleketin serbest dolaşım alanları gibidir. O yüzden cehennemin her an dolmuş olması beklenir. Dolmayıp**

daha fazla insan istemesi ise hayret verici bulunur. Ve o yüzden 30. ayette soru konusu yapılmıştır.

S- 37. ayette, Kur'an'ı anlamak için gerekli görülen "kalp" nedir?

C- Bu, kısa bir ifadeyle, gönül gözü veya duyular üstü idrâktir Kur'an'ın **basîret** diye de adlandırdığı bu kuvvet, Fransız düşünürü **Pascal** (ölm. 1662) tarafından tam Kur'ansal bir tespitle şöyle ifadeye konmuştur: **Sonsuzu yakalayan idrâk.**

Demek oluyor ki, Kur'an'ı gereğince anlamak için ilahî kaynaktan gelen ve adına **gönül gözü, ilham, kalp, basîret** denen bir vasıtasız bilgi nasibine ihtiyaç vardır. Sadece akıl ve entellektüel bilgi Kur'an'ı gereğince anlamak için yetmez. Anılan ayetin eşsiz ifadesiyle: **"Kur'an'da, kalbi olan yahut tam bir tanık olarak kulak veren kimse için bir ibret ve öğüt vardır."**

BELED SURESİ
(35/90. sure)

S- Sure hakkında genel bilgi verir misiniz?

C- Surenin ismi, belde anlamında olup ilk ayette geçmektedir. Surenin muhtevası: İnsanın zorluk ve ıstırap içinde olduğu, toplumsal mutluluğu elde etmede açları, yoksulları, yetimleri doyurup beslemenin, sabır, hoşgörü ve merhametin yeri vs...

TÂRIK SURESİ
(36/86. sure)

S- Sure hakkında genel bilgi verir misiniz?

C- **Târık,** suredeki 3. ayetin de gösterdiği gibi, keskin ışıklı yıldız demektir. Surenin ilk ayetinde geçen "târık"ın, üzerine yemin edilen bir yıldız olması, onun ontolojik önemine işaret sayılabilir.

Surenin içeriği: Her benliğin kozmik planlardan bir kontrolcusunun ve koruyucusunun olduğu (ayrıca bk. İnfitar, 10-11), insanın ana rahminde döllenmesi, mahşer gününde gizlilerin ortaya dökülecegi vs...

KAMER SURESİ
(37/54. sure)

S- Birinci ayette sözü edilen "ayın yarılması"na değinir misiniz?

C- Ay'ın ikiye ayrılması mucizesi Kur'an-ı Kerim'de: "Ay yarıldı." şeklinde verildiği için buna inanmak bir Müslüman için kaçınılmazdır. Yani bu mucizeye inanmak, verilen haberin **muhkem** kısmını bildirildiği gibi kabul etmek şarttır.

Mucizenin **müteşabih** kısmına gelince bu konuda ilk günden beri pek çok görüş ileri sürülmüştür.

Genel çizgilerle bakarsak şunları görüyoruz: **İbn Sina** başta olmak üzere, bazı bilginler yarılma olayının ışığın bir bölünmesi olduğunu söylemişlerdir. Bazı bilginlere göre ise yarılma olayı Hz. Peygamber'in, insanların bakışlarına sunduğu bir görüntüden ibarettir. Esasta Ay'ın yarılması diye bir şey sözkonusu değildir. Bu bilginlere göre konunun mucize yanı, Hz. Peygamber'in böyle bir görüntüyü vücuda getirmiş olmasından kaynaklanıyor. **İmam Gazalî, Muhyiddin İbn Arabî, Şah Veliyullah Dehlevî,** müfessir **Ömer Rıza Doğrul** bu düşünceyi paylaşan bilginlerden birkaçıdır.

Konuya Kur'an'ın filolojik incelikleri açısından bakan bazı müfessir bilginler ise: "Ay yarıldı." ifadesi, kıyamet günü

yarılacak anlamındadır derler. Nitekim Kur'an'ı Kerim'de geçmiş zaman kipinin gelecek zamanı ifade etmek üzere kullanıldığı daha başka yerler de vardır. Biz bu noktada, şu ilaveyi yapmak isteriz: Konuya **tanrısal zaman,** matematik veya **astronomik zaman** ayırımı açısından bakarsak az önceki görüş gerçekten tutarlıdır. Çünkü **ilahî zaman** bir ve tektir. Ve ilahî zamanda yalnız sürekli "şimdi" vardır; geçmiş ve gelecek yoktur. Böyle olunca tanrısal zaman adına konuşan Kur'an-ı Kerim, Allah'ın bilgisinde mevcut olan her şeyi, geçmiş zaman kipiyle yani olmuş bitmiş gösterebilir.

Hasan el-Basrî (ölm. 110/728) başta olmak üzere, bir grup İslam bilgini, bizim zaman kavramıyla biraz daha zenginleştirdiğimiz bu görüşü savunurlar.

Ayın yarılmasına ilişkin mucize haber bize göre, insanoğlunun aya inişi ve oradan bazı ay taşlarını dünyaya getirmesiyle gerçekleşmiştir. İşte bu olay, kıyametin yaklaşmış olduğuna da bir işarettir. Ay taşlarının aydan alınıp dünyaya getirilmesi, ayın yarılmasının ta kendisidir. Kur'an'ın 14 asır önceden verdiği mucize haberin aya inilmesiyle gerçekleştiğini ilk farkeden **Reşad Halife**'yi rahmetle anıyoruz. (Bu konuda bkz. Reşad Halife, 691)

S- Bu surede tam 4 kez, Kur'an'ın kolaylaştırıldığının söylenmesi nedendir?

C- Evet, tam 4 kez şöyle deniyor: **"Yemin olsun ki, biz bu Kur'an'ı öğüt ve ibret alınsın diye gerçekten kolaylaştırdık. Hal böyle iken okuyup öğüt alacak kimse yok mu?"** (ayet: 17, 22, 32, 40)

4 ayette aynı ifadeyle verilen bu ihtar Kur'an'ı **anlaşılmaz, mücmel** kitap ilan edip halktan uzaklaştırarak rafa kaldıran anlayışlara ilahî bir tokat gibi inmektedir. Doğrusu şu ki, Kur'an herkesin nasibi ölçüsünde anlayacağı ve mutlaka okunması gereken bir kitaptır. Her okuyanın herşeyi an-

laması şart değildir. Okuyup anlamaya çalışanlar çoğalacaktır ki, daha iyi anlayanların sayısı artsın. **Allah kelamını okumak, seviyeleri ne olursa olsun, Allah'ın bütün kullarının hem hakkı hem de görevidir.** Kur'an Allah'ın rahmetidir. Hangi insanı Allah'ın rahmetinin dışında tutabiliriz. Allah'ın kitabını Allah'ın kullarının yararlanmasına kapatarak onu ambargo altında tutanlar, Kur'an'a ters bir yoldadırlar.

Kur'an'ın kolaylaştırılmış olması onun lafzının okunması için de geçerlidir. Ne yazık ki, burada da bir yığın uydurma kural ileri sürülerek Kur'an'ın lafzını okumayı da belli bir zümrenin tekeline vermişlerdir. Kendilerine göre **vakıf (durma) işaretleri, mehâric-i huruf** (harflerin çıkış yerleri) kuralları koyarak Allah kelamını okumayı uzun yıllar gerektiren bir ihtisas işi haline getirmişlerdir. Evet, bu ihtisas da gereklidir ancak halkın ilahî kitabı okuması, onun ne dediğini anlamak üzere okumak yani mealini okumak olmalıdır. Kur'an kıraatında uzmanlaşmak isteyen, **tecvîd** kurallarını varsın öğrensin. Ama bu kuralları Kur'an'ın okunması için Allah emri gibi halkın önüne çıkarıp, "bunları bilmeyenler Kur'an'a el süremez" şeklinde hükümler vermek dine de insana da haksızlıktır. Bir araştırmacının ifadesiyle: "Kur'an'ın Arapça indirilmesindeki hikmet, ilk hitap ettiği Arap toplumunun onu kolayca anlamasıdır. Anlamadan, onun kelimelerini, yapmacık kurallarla tekrar etmek, Kur'an'ın amacı değildir."

"Kur'an, anlaşılmak için kolay Arap diliyle indirildiği halde bir grup insan, koydukları tecvid kurallarıyla onun okunmasını zorlaştırmışlar; mânasını anlatma yerine insanları, yine kendilerinin koydukları kurallarla uğraştırmışlar; hattâ Kur'an'ın anlaşılamıyacağını söyleyerek insanları onu düşünerek okumadan çevirip papağan gibi sadece söz kalıplarını tekrar etmeğe yöneltmişlerdir. Böylece görünürde

Kur'an okuyan hafızlar çoğalmış, ama Kur'an'ın istediği biçimde, mânasını düşüne düşüne okuyan azalmıştır. "Kur'an'ı düşünmüyorlar mı? Yoksa kalblerin üzerinde kilitler mi var?" (Muhammed suresi: 24), "O mübarek Kitabı sana indirdik ki ayetlerini düşünsünler ve sağduyu sahipleri öğüt alsınlar." (Sad suresi: 29) gibi ayetlerde Kur'an'ın Arapça indirilişindeki hikmetin, düşünüp anlamak ve öğüt almak olduğu vurgulanmaktadır. Şu yapmacık kurallara özenenlerin okumasında tedebbür mü var? Bunların hangisi, okuduğu Kur'an'ın mânasını düşünür?" (Ateş, 9/168-169)

S- 49. ayette geçen "kader" kavramı hakkında bilgi verir misiniz?

C- **Kader;** ölçü, düzen, takdir, ahenk demektir. Kur'an da kader kelimesini hep bu anlamda kullanır.

Bu kelimenin resmî akide içinde iman şartlarının 6. sı olarak gösterilmesi ancak Kur'an'daki **sünnetullah** (Allah'ın tavır ve tarzı) anlamında kabul edilebilir. Bu anlamda kadere imanın Kur'an bünyesinde yeraldığını söyleyebiliriz. Kur'an'ın onay vermediği kader, kelam ve fıkıh kitaplarının bahsettikleri insan fiillerinin Allah tarafından önceden belirlenmiş olması anlamındaki kaderdir. Başka bir deyimle, **Kur'an'daki kader kavramının insanın iradesi ile ilgili bir yanı yoktur.** Kavramı bu yönde açıklayan hadis patentli rivayetlerin tümü, sonraki devirlerin mezhep çatışmaları sırasın-da uydurulmuş sözlerdir.

Kur'an'daki kaderin, hayatın ve kâinatın kanunları anlamında olduğunda hiçbir tereddütümüz yoktur. Bu çerçevede olmak üzere kader, insana da uzanır.

Kader meselesi üzerinde Türkiye'de en önemli çalışmalardan birini yapmış olan **Hüseyin Atay,** sonuçta Kur'an'ın **kadere iman** diye bir anlayışa onay vermediğini söylemiş-

tir. Süleyman Ateş'in kanaati de küçük nüanslarla budur.

Atay, bu konuyu **"Kur'an'a Göre İman Esasları"** adlı doktora tezinde incelemiştir. Vardığı sonucu kendi eserinden özetliyelim:

"Kadr ve takdir kelimelerinin Allah'a isnadı O'nun yaptığı işlerin bir nizamı, ölçüsü ve hikmeti olduğunu bildirir. Yaptığı işleri bir hikmet dairesinde yapar. Lüzumsuz, mânasız, gelişigüzel, rasgele iş yapmadığını ifade eder. Bunun için her şeyin bir ölçüsü, miktarı ve uyduğu bir nizamı vardır.

Allah'ın kudretine inanmıyan kâfirler hakkında: "Allah'ın kadrini hakkıyle takdir etmediler." (En'am, 91) ayeti inmiştir. Buradaki kadrin mânası gereği gibi bilmediler demektir."

"Görülüyor ki "kader" kelimesi Kur'an'da bir ölçü dahilinde tayin etmek, her şeyi bir ölçü ve nizama göre tanzim edip, tedbirlemektir. Kader kelimesinin diğer kullanışlarında alacağı mânanın mihverini, tesbit ettiğimiz bu mâna teşkil eder, diğer mânalar buna irca edilir. O halde Kur'an'da zikredilen "kader" ve "takdir" kelimelerinin Hz. Peygamber'in vefatından sonra ortaya çıkan türlü fikirler neticesinde terimsel bir mâna alan "kader" ile alakaları yoktur. Kur'an'da zikredilen bu kelime Allah'ın yaptığı iş ve yarattığı nesnelerin bir hikmete göre yapıldıklarını ifade eder ve kâinatta düzensizlik ve nizamsızlık bulunmadığını ve hiç bir nesnenin kendi kendine tesadüfen olmadığını bildirir. Bundan dolayı Kur'an'da zikredilen "kader" kelimesi ve türevleri insanın iradesini mecburi olarak harekete geçiren ezelî bir yazının mevcud olduğunu isbat etmez. Bunlar Sünnet-i İlahiyye'nin başka bir şekilde ifade edildiğini gösterir."

"Hadislere gelince, iman esaslarına temas eden hadisler

altı sahabe tarafından rivayet edilmektedir. Übey bin Ka'b (ölm. 30-651)'e kader hakkında şüphesi olan biri geliyor. Übey ona kadere inanmasını söylerken onu kendi fikri olarak gösteriyor. (Ebu Davud; 2/527) **Ali İbn Ebi Tâlib** Hz. Peygamber'den naklettiği bir hadiste kadere imanı da zikretmiştir. Abdullah ibn Ömer'den, Müslim'in rivayetine göre, **Mabed**'in kaderi inkâr etmesi hadisesinden sonra, nakledilen bir hadiste kadere iman da zikrediliyor. Aynı hadisi Buharî Ebu Hureyre'den naklediyor ve bunda kader zikredilmiyor. Fakat Neseî'nin Ebu Hureyre ve Ebu Zer'den yaptığı rivayetlerde kader zikrediliyor. Müslim'in Ebu Hureyre'den iki rivayetinin birinde kadere iman zikredilmiş, diğerinde zikredilmemiştir."

"İman esaslarına temas eden bu hadisleri inceledik. Sahabeden sonra üçüncü raviye kadar teker kişi tarafından rivayet edildiklerini gördük. Mesela, bunlar içinde en kuvvetli görünen Abdullah İbn Ömer'den gelen rivayette, raviler Hz. Ömer'den oğlu Abdullah, Abdullah'tan Yahya b. Ya'mer, ondan Abdullah b. Bureyde'dir. Ahmed ibn Hanbel Abdullah ibni Bureyde'yi tevsik etmiyor. Bununla beraber **hadis, haberi âhaddır. Açıklık, seçiklik ve kesinlik gerektiren İman hususunda haberi ahadın kabul edilmemesi Ehlisünnetçe de kaideleştirilmiş olduğuna göre bu hadislere dayanarak iman esaslarına, kadere inanmak gibi başka bir esas eklemek İslamiyet'in ruhuna aykırı hareket etmek olacaktır."**

"Burada şöyle bir soru sorulabilir. Kadere iman, kader ve iman kelimeleri ile ifade edilmemişse de başka kelimelerle aynı mâna Kur'anda beyan edilmemiş midir?

Bu soruya cevap vermek için evvela "kader"in mânasını bir daha hatırlamamız gerekir. **Eğer "kader" insanın yaratılmasından önce onun nasıl hareket edeceği, ne yapa-**

cağı ve ne olacağı değişmez surette yazılmış, çizilmiş, mânasına alınırsa, biz, Kur'anda böyle bir kaderin olmadığını söyliyeceğiz."

"Ra'd suresinin 39. ayeti şöyledir: **"Allah dilediğini siler ve dilediğini tespit eder. Ana kitap O'nun yanındadır."** Bu ayet değişmez surette yazılı kader mânasını nefyeder. Çünkü Allah istediğini siler, istediğini yapar demek, bir kader yoktur demektir. Silmesi ve tespit etmesi İlahî kanunlara bağlıdır. Eğer bütün geçmiş ve gelecek hadiseler Levh-i Mahfuz'da yazılmış, çizilmiş ama Allah bunlardan istediğini siler, istediğini bırakır denecek olursa, bu, yazılı kaderin silindiğini kabul ettikten sonra ezelde her şeyin yazılıp yazılmamasının insan üzerine cebrî bir tesiri olmadığını kabul etmek demektir."

"Kader meselesinde insanın iradesini ilgilendiren nokta ile tabii ve kevnî hadiseleri ilgilendiren ciheti biribirinden ayırmak lâzımdır. İnsanın iradesi ruhî bir davranıştır. Fakat ölmesi, yaralanması, zarar görmesi, kazanması ruhî davranışlar değildir. Tabii ve kevnî oluşlardır ki, Sünneti İlâhiyye denilen tabiat kanunları çerçevesine girer. Bundan ötürü daha önceden yazılmış, çizilmiş, değişmez surette sabit olan kaderin mânasını **ruhî davranışa** teşmil etmeden **kevnî ve tabii olaylarla** ilgili olduğunu anlamak gerekir ki bu da ilâhî kanundur. Kur'anda yukarıda incelediğimiz gibi malum mânada anlaşılan kader mânasını destekler görünen ayetlerin kevnî olaylarla ilgili olduğunu ve ruhî bir davranış olan imanla bir münasebeti bulunmadığını gördük."

"Kaderin ruhî bir davranış olan irade ile bir ilgisi olmayınca bütün insanların istediklerini yapmakta tam kudrete ve yetkiye sahip olup olmadıklarını Kur'an açıklamıştır. İnsanların iradeleri olduğunu, istediklerini yapabileceklerini ve daha önce onları belirli işleri işlemeğe zorla sürükleyen

bir kader olmadığını ifade ederken işlerinin ve güçlerinin her an Allah'ın iradesinin ve kudretinin kontrolünde olduğunu, her an Allah'ın müdahele edebileceğini bildirmiştir." (Atay; Kur'an'a Göre İman Esasları, 89-97)

Süleyman Ateş ise konuyla ilgili düşüncelerinin esasını Kamer suresi 49. ayet münasebetiyle sunmuştur. Bizim anlayışımızın da büyük ölçüde ifadesi olan bu görüşleri kısmen özetleyerek veriyoruz:

"Müfessirler, 49 ncu ayetteki "kader" kelimesini, Allah'ın ezelde insanların yapacakları işleri ve kâinattaki herşeyi takdir ettiği şeklinde izah eden rivayetler naklederler. Bunlara göre bu ayet inince bazı Müslümanlar Peygamber'e gelip: "Öyle ise çalışmak niçin? Kadere güvenip çalışmayı bıraksak olmaz mı? Yaptığımız iş, bizim yeni yaptığımız bir şey midir?" demişler. Peygamber: "Siz amel ediniz, herkese yaratıldığı iş kolaylaştırılır." (Buharî, edep, 120, kader, 4) demiş. Yine rivayete göre müşrikler gelip peygamberler hakkında tartışmışlar, bu iki ayet inmiş. Bir rivayete göre de Hz. Peygamber, bu ayetin, âhir zamanda gelecek ve Allah'ın kaderini yalanlayacak bir cemaat hakkında indiğini söylemiş. Abdullah İbn Ömer de Peygamber'in: "Her ümmetin mecûsîleri vardır. Benim ümmetimin mecûsîleri de kader yoktur diyenlerdir. Hasta olurlarsa onları sormayınız, ölürlerse cenazelerine gitmeyiniz" dediğini rivayet etmiştir. Ebu Hureyre'den gelen bir rivayete göre: "Peygamber geldi, biz kader hakkında tartışıyorduk. O kadar kızdı ki yüzü kızardı, yanaklarında birer nar dânesi belirir gibi oldu. Sonra şöyle buyurdu: Size böyle mi emredildi? Ben size bunun için mi gönderildim? Sizden öncekiler bu hususta tartışmağa girince helâk olmuşlardır. Ben size tartışmayınız diye kesinlikle emrettim, kesinlikle emrettim." (Tirmizî, kader, 1)

"İşte müfessirler, bu rivayetlere dayanarak kader meselesine girmişlerdir. Kader Allah'ın ezelî ilmidir ve Allah za-

mansız olduğu için O'nun ilmini bizim ölçülerimizle değerlendirip o bilginin mahiyeti hakkında bir hüküm vermemiz yanlış olur. Ancak kader hakkında gelen bu rivayetler senet bakımından sağlam olsa bile içerik bakımından sağlam değildir. Bunların, bu konuda mezhepler arasında çıkan tartışmalar sonucunda ortaya atıldığında şüphe yoktur. Bir kere bu iki ayetin, kaderi inkâr edenler hakkında indiğini söyleyen rivayet uydurmadır. Çünkü Hz. Peygamber zamanında Müslümanlar arasında kader tartışmaları yoktu ki onlar hakkında ayet insin? **Kaderi inkâr edenlerin, bu ümmetin mecûsîleri olduklarını, onların cenazelerine dahi gidilmemesini bildiren hadisin uydurma olduğu su götürmez bir gerçektir.** Çünkü bu, **Kaderiyye**'ye karşı uydurulmuş bir sözdür. Bunda mezhep tartışmalarının parmağı görülmektedir. Zaten İbn Kesîr de bu şekliyle bu hadisi altı kitaptan hiçbirinin rivayet etmediğini, kaderi yalanlayanların meshedileceğini bildiren bir hadis için de Tirmizî'nin garip dediğini kaydediyor."

"Hz. Peygamber devrinden hayli zaman sonra ortaya çıkan Kaderiyye, Cebriyye gibi fırkalar, Kelam ekolleri, ayetlerde kendi kafalarındaki düşünceleri okumuşlar ve ayetleri, istedikleri gibi yorumlayabilmek için her fırka, kendinden olmayanı sapık gösterecek hadisler ortaya atmıştır. Bu konuda hadis çok değildir. Daha ziyade bu rivayetler, sahabilere dayandırılmıştır. İbn Kesîr'in tefsirine bakılırsa, konu üzerindeki tartışmaların şiddeti anlaşılır."

"Şimdi bu sözlerimizle bizim kaderi inkâr ettiğimiz sanılmasın. Elbette kader vardır. Fakat kader Allah'ın ezelî bilgisi ve herşeyi bir hesaba, ölçüye göre yaratmış olması, olmuş ve olacak herşeyi bilmesi demektir. O'nun bilgisine sonradan bir şey eklenmez. O, olmuş ve olacak herşeyi bilir. Şimdi bildiği gibi ezelde de bilir. Esasen O'nun zâtı için öncelik sonralık da yoktur. Çünkü zaman da O'nun yaratıklarındandır. İş-

te Allah'ın bilgisi kaderdir. Fakat biz O'nun bilgisinin mâhiyetini bilemeyiz. Çünkü zamansız bilgidir. Biz zamanla sınırlıyız. Zaman içinde olanları biliriz. Zamansızı, zamanlı ile karşılaştırıp zamanlı hakkında bildiklerimizi zamansıza uygulamak ve böylece zamansız bilgi hakkında kesin yargıya varmak doğru olmaz. Biz, ayetlerin, Kelam ekollerinin ortaya çıkardığı kader tartışmalarını içermediği kanısındayız." (Ateş; 9/163-166)

Özetlersek, kader vardır ve bu Allah'ın, varlık ve kâinata koyduğu düzen, ölçü ve Allah'ın bilgisi anlamındadır. Anlaşılıyor ki, sonraki devirlerin yönetici ve istismarcı kadroları, mensuplarına; zulme ve kötülüğe baş kaldırmayı emreden Kur'an'ın bu aksiyoner ruhunu söndürmek için **kader** kavramını yozlaştırmış ve onu insanların herşeye "eyvallah" demelerini sağlayacak bir uyuşturucu durumuna getirmişlerdir.

SAD SURESİ
(38/38. sure)

S- 23, 24. ayetlerde sözü edilen zulümden bahseder misiniz?

C- Buradaki zulüm, **birçok mal ve imkâna sahip kişilerin daha az mal ve imkânı olanların o mal ve imkânlarına göz dikmeleridir.** Demek olur ki doymazlık bir zulümdür. Ayet, 99 keçisi olan bir adamın, bir tek keçisi olan arkadaşının o keçisine göz dikmesini örnek gösteriyor.

24. ayet, ortaklık ve dostluk içinde olan birçok insanın bu zulme başvurduğunu söyleyerek insanoğlunun bir olumsuz yanına daha dikkat çekiyor.

S- Bu ve devamı ayetlerde Hz. Davud'un günahından ve bu günahının affedildiğinden sözediliyor. Buna değinir misiniz?

C- Ayetler, Davud'un günahının ne olduğundan söz etmiyor. Ama o, bir günah işlemiştir. Tevrat'a göre bu günah şuydu: Davud, karısına göz diktiği bir askeri uzak bir sınır boyuna harbe göndermiş, adam orada ölünce de karısını almıştır. Kur'an'ın 99 keçili adamla tek keçisi olan adam olayının Da-

vud'a bir ibret dersi olarak sunulduğunu söylemesi dikkate alınarak Tevrat'ın beyanının doğruluğuna hükmedilemez.

Ancak şu söylenebilir: Hz. Davud bir günah işlemiş, Allah'tan affını niyaz etmiş ve bağışlanmıştır. Böylece bize gösteriliyor ki, peygamberler de günah işler ama bunu derhal farkedip Allah'tan af dilerler, Allah da onları bağışlar. Peygamberler ne ilahtır ne de yarı ilah. Onlar da insandır. Evet, onlar Allah tarafından korunur, ancak bu korunmuşluk, tebliğ görevleri açısındandır. Hiç günah işlemeyecekleri anlamında bir korunmuşluk sözkonusu değildir.

S- 29. ayette Kur'an nasıl tanıtılıyor?

C- **"Bir bereketli kitaptır ki o, ayetlerini derinden derine düşünsünler, gönülleri ve akılları yerinde olanlar ibret alsınlar diye sana indirdik."**

İşte Kur'an, kendisini böyle tanıtıyor. Bu ilahî beyandan şu sonuçlar kesin bir biçimde çıkmaktadır:

1. Kur'an, kutsal ve bereketli bir kitaptır.

2. Onun bereketinden nasiplenmek için onun ayetleri üzerinde derinden derine ve inceden inceye düşünmek şarttır.

3. Kur'an'dan öğüt nasibi almak, akıl ve gönül (lübb) sahibi olmaya bağlıdır.

4. Kur'an okumak, Kur'an'ın ayetlerini **tedebbür** (anlamak, düşünmek) ve **tezekkür** (düşünüp öğüt almak) olayıdır. Bu da Kur'an'ı okumanın, okuyucunun anlayacağı dildeki karşılığını okumak veya Arapça bilmekle mümkün olacağını gösterir. Ne dediğini anlamadan Kur'an okumak, Kur'an'ın anladığı mânada bir okuyuş değildir. O halde ilahî kelamın senfonisinden yararlanmak için orijinal metni okumak veya dinlemek isteyenler, okunan kısmın mealini mut-

laka okumalıdırlar. Okunan Kur'an'ın hatim olması için de bu şartı yerine getirmek gerekir.

Kısacası, Kur'an hatmi bir sayı tutturma ve sayfa devirme olayı değildir. Hatim, Kur'an'ın açık ifadesiyle bir **tedebbür** yani Allah kelamını inceden inceye ve derinden derine düşünme olayıdır. Müminlerin annesi **Hz. Âişe** bir kısım insanların hatim sayısını artırmak için çabuk çabuk Kur'an okuduklarını gördüğünde şöyle konuşmuştur: **"Böyle bir okuyuştan hayır beklenemez. Böylelerinin Kur'an okumalarıyla okumamaları aynıdır. Kur'an, anlamı üzerinde düşüne düşüne okunmalıdır."** (Öztürk; Asrısaadet'in Büyük Kadınları, s. 69)

Unutulmasın ki, Hz. Âişe bu sözü Kur'an'ın hem dilini hem muhtevasını çok iyi bilen sahabi nesli için söylüyor. Bunların hiçbirini bilmeden sadece **lafız hatmi** yapanların durumunu düşünmek lazım.

A'RAF SURESİ
(39/7. sure)

S- 11-25. ayetlerde Hz. Âdem'in şeytan tarafından kandırılıp günaha sevkedilmesi ve cennetten çıkarılması nasıl anlatılıyor?

C- Bizim burada bu konuyla ilgili olarak söyleyeceğimiz şunlardır:

1. Kur'an, Âdem'i kandıranın eşi değil şeytan olduğunu açıkça söylüyor.

2. Kur'an'da bu konu anlatılırken yılandan asla bahsedilmez.

3. Yasak ağacın ne olduğu gösterilmemiş sadece "ağaç" denmiştir.

S- 24. ayette insanın yeryüzünde belli bir süre barınıp nimetleneceği söylenmektedir. Bu ne demektir?

C- Bu demektir ki, insanın işi yeryüzünde bitmiyor. **Tekâmül,** yeryüzündeki hayattan sonra da başka boyutlarda devam edecektir.

S- 31. ayetteki "Mescitlerde zînetinizi takının" emriyle ilgili neler söylenebilir?

C- Emir açıktır. İbadet eden kişinin vücudu, üstü-başı ve ibadet yeri süslülük derecesinde temiz olacaktır. Çünkü ibadet bir karamsarlık ve yas hali değil, bir mutluluk ve huzur halidir.

Mescit, secde edilen yer demektir. Bunun ünvan taşıyan resmî bir mabet olması gerekmez. Esasen İslam, **resmî mabet** fikrine karşıdır. Allah belirli ve damgalı duvarların arasına hapsedilemez. Hz. Peygamber: **"Bütün yeryüzü benim ümmetime mescit kılınmıştır."** diyerek bütün yeryüzünü mabet ilan etmiştir. Kur'an'ın insanı istediği yerde Allah'a secde edebilir ve secde edilen her yer mescit hükmünü alır. Nerede secde ediyorsanız oranın temiz olması gerekir.

İslam dünyasını dolaştığınızda Kur'an'ın bu emrinin büyük ölçüde çiğnendiğini görürsünüz. Dolaşmış ve görmüşüz ki, kirden, zibilden, kuş hatta fare pisliğinden perişan hale gelmiş camiler vardır. Özellikle yolculuklar sırasında mola verilen yerlerde "mescit" adı altında Müslümanlara sunulan kirli mek´nlarda secde etmek Kur'an'ın açık emrini çiğnemek olur.

Yukarıki ayete dayanarak diyebiliriz ki böyle yerlerde namaz kılmaya kalkmak secdeye ve Muhammedî temizliğe saygısızlıktır. Böyle durumlarla karşılaşanların, **cem** imkânını kullanarak namazlarını temiz mekanlarda kılma yoluna gitmeleri İslam'ın ruhuna uygunluk ve secdeye saygı olur.

S- Kur'an israf konusunda ne diyor?

C- İsraf, yani savurganlık Kur'an'ın tiksindiği olumsuzluklardan biridir.

İsraf, **"sınırı aşma, aşırılık"** anlamlarındaki **"seref"** kökünden gelir. **Dengesiz harcama** demektir.

İsraf konusunda temel ilke A'raf 31. ayette şöyle konmuştur: **"Yiyin, için; fakat israf etmeyin. Allah israf edenleri sevmez."** İsra suresi 27. ayete göre, israf illetine tutulanlar şeytanın kardeşleri haline gelirler. (İsraf konusunda geniş bilgi için bk. KTK. İsraf md.)

S- Kur'an, kötülüklerde, görünen-görünmeyen ayırımı yapar mı?

C- Evet, yapar. A'raf 33. ayette **"çirkinlik ve kötülüklerin görüneni ve görünmeyeni"** deyimi kullanılmaktadır. Ayete göre, Allah bunların her ikisini de yasaklamıştır.

Ne yazık ki, insanoğlu en büyük yıkımı, görünmeyen kötülüklerden yediği halde gözünü hep görünenlere dikmiş ve iç dünyayı tahrip eden gizli günahları pek fazla mesele yapmamıştır. **Fotoğrafı çekilebilen günahları** -ki bunlar pek fazla sayıda değildir- yaygara ve hücum konusu yapıp **fotoğrafı çekilemiyen** ve **riya** perdesiyle rahatça örtülebilen günahları umursamamak insanoğlunu kahreden en zehirli belalardan biridir.

S- Kur'an, toplumların doğuşu ve çöküşü konusunda ne diyor?

C- Kur'an'a göre toplumlar da bireyler gibi canlı organizmalardır. Onlar da, tıpkı bireyler gibi doğar, büyüyüp gelişir ve nihayet ölüp giderler. A'raf 34. ayet bu gerçeği evrensel bir kanun halinde şöyle veriyor: **"Her ümmetin de bir süresi vardır. Süreleri geldiğinde ne bir an geri kalırlar ne de öne geçerler."** (Ayrıca bk. Yûnus, 149; Hicr, 5; Mü'minûn, 43)

Kur'an'ın bu anlayışı, tarihin en büyük düşünürlerinden biri olan **İbn Haldûn** (ölm. 808/1405) un düşünce sisteminde omurga noktayı oluşturmuştur.

S- 54. ayette geçen halk (yaratma) ve emr (çekip çevirme, yönetme) kavramları hakkında neler söylenebilir?

C- Ayete göre halk da, emr de Allah'ındır. Böylece Kur'an, tanıttığı Allah'ın bir **deizm** konusu olmadığını yani varlığı yaratıp kenara çekilerek onu kendi başına bırakmadığını ifade etmektedir. Kur'an'ın Allah'ı oluşun, sürecin bizzat içindedir, hatta onun kendisidir. O, varlığı yarattıktan sonra, yaptığı masayı uzaktan seyreden bir marangoz gibi kenarda durmuyor. **Rab** sıfatıyla, yarattığı varlığı çekip çeviriyor, besleyip doyuruyor, belirlediği hedeflere doğru bizzat tutup götürüyor. Yani O, canlı ve soluğu her an duyulan bir realite olarak hayatın içindedir.

S- 55. ayette dua konusuna nasıl yaklaşılıyor?

C- Bu ayet, duanın omurga noktasını veren bir beyandır. Allah'a **tazarru** (boyun büküklük ve yalvarış) ve **hufye** (gizlilik ve ürperti) içinde dua edilmesi söylenmektedir. Ayetin son kısmı dolaylı bir ifadeyle, bu şekilde dua etmeyenlerin azgınlık ve sınırtanımazlık sergilediklerini belirtmektedir.

Anlaşılan odur ki, dua bir bağırıp çağırma, önceden hazırlanmış kafiyeli sözleri aktör edasıyla döktürme işi değil, bir samimiyet, gönül ürpertisi ve içten sığınma işidir. Hatta bu anlamda dua lisan ve kelimelerin üstünde ve ötesinde bir eriş ve oluş halidir.

56. ayet de bu noktayı pekiştirerek: **"Allah'a derinden bir ümit ve ürperişle dua edin"** demektedir. Ayetin sonunda Allah'ın rahmetinin bu tavrı sergileyenlere yakın olduğu da ifade edilmektedir.

S- 80-84. ayetlerde Lût kavminin tipik sapıklığına dikkat çekiliyor. Bunu açıklar mısınız?

C- Lût kavminin sapıklığı Türkçe'ye **Lûtîlik** diye geçmiştir. **Homoseksüalite** demektir. 81. ayet bunu dolaylı bir yoldan, **"kadınları bırakıp erkeklerle cinsel tatmine gitmek"** şeklinde tanımlamıştır. Aynı ayete göre bu illet insanın kendine zulmüdür. 82. ayet Lût kavmi sapıklarının kendilerini uyaran peygamber bağlılarına **"siz amma da temizlik düşkünüsünüz"** diyerek kafa tuttuklarını göstermektedir. Burada, dejenere tipin temiz ve dengeli insandan tiksintisini ifadeye koyan ve insanoğlunun garip yanlarından birini daha açıklayan ilginç bir beyan vardır.

84. ayet Lûtîler üzerine bir **helak yağmuru** gönderildiğini ve hepsinin perişan edildiğini söylüyor. Acaba bu yağmur, sellere sebep olup onları batıran normal bir yağmur muydu; yoksa bu yağmurdan maksat bir radyoaktif püskürtme yahut daha başka bir kozmik âfet miydi? Kur'an bu noktayı gizli bırakmaktadır.

S- Kur'an, homoseksüellik konusunda ve homoseksüellere verilecek ceza ile ilgili neler söylüyor?

C- Kur'an bu konuyu Lût kavminin macerasını anlatırken yani dolaylı bir yoldan gündeme getirmiştir.

Homoseksüellerin cezalandırılmasına gelince, Nisa suresi 16. ayet birbiriyle cinsel ilişkiye giren iki erkeğe **"eza"** edin demektedir. Aynı ayete göre bunlar tevbe ettikleri takdirde rahat bırakılmalıdırlar.

Ezadan maksat, fıkıh bilginlerine göre, **ta'zir**dir. Ta'zir, azarlamak, hakaret etmek veya hafifçe dövmek demektir.

Şunu da söyleyelim ki, Lût kavminin büyük bir felaketle batırılmasını hareket noktası yaparak, homoseksüellerin taşla öldürülmesini, uçurumdan atılmasını, boğulmasını, yakılmasını önerenler de vardır. Ancak birer zulüm manzarası arzeden böyle cezaların Kur'an'dan onay alması mümkün de-

ğildir. Hatta, **İmamı Âzam**'a göre bu fiili işleyenlere Kur'an'ın getirdiği hiçbir ceza yoktur. Açıkça ve detaylarıyla gösterilmediği sürece hiçbir fiil için **had** uygulanamaz.

S- Allah görülebilir mi? Kur'an bu konuda ne diyor?

C- Allah, zatı itibarıyle asla görülemez. Kur'an bu konuda açık ve net konuşmaktadır.

A'raf 143. ayet, Hz. Musa'nın Allah'tan bir ricası ile ilgili olarak bilgi verirken, bu konuyu en doyurucu biçimde açıklamıştır: **"Musa dedi ki: 'Rabbim, göster kendini bana, bakayım sana.' Allah şu cevabı verdi: 'Sen beni asla göremezsin. Ancak şu dağa bak. Eğer o dağ yerinde sabit durursa, sen de beni göreceksin.' Bunun üzerine Musa'nın rabbi dağa tecelli etti de, onu parça parça yaptı. Ve Musa kendinden geçmiş bir halde yere yığıldı. Kendine geldiğinde şöyle niyaz etti: 'Tespih ederim seni, tevbe edip yöneldim sana, inananların ilkiyim ben."**

Ayet bize açıkça gösteriyor ki, insan da dahil hiçbir varlık Allah'ı göremez. Biz ancak Allah'ın tecellilerini seyredebiliriz ki, o da Zatı Mutlak'ın lütfu ve izni ölçüsünde olur. Parça bir varlığın küllî kudreti görebilmesi mümkün müdür?

Kur'an'da yeralan "Rablerine yönelmiş yüzler" (Kıyame, 23) ifadesi Allah'ı görmeyi değil, Hz. Musa olayında olduğu gibi onu görmek için bakmayı ifade eder.

"Şu ayı gördüğünüz gibi rabbinizi de göreceksiniz." mealinde hadis diye rivayet edilen kelam, eğer gerçekten Hz. Peygamber'in ağzından çıkmışsa, Allah'ın görüleceğini değil görülemiyeceğini kanıtlar. Gerçekten de bu söz Allah'ın zatının değil, tecellilerinin görülebileceğini ifadeye koymuştur. Bilindiği gibi ayın ışığı bizzat kendinden değil güneşten bir tecellidir. Bu demektir ki, sözün, görüleceğini söylediği şey

ışığın bizzat kendisi değil, birşey üzerine yansımasıdır. Eğer Zatı Mutlak görülecek olsaydı, hadiste ay yerine güneş kullanılırdı.

İşin doğrusu şu ki bu rivayet kimin ağzından çıkmış olursa olsun, Hz. Musa'nın durumunu anlatan ayetteki esprinin bir tekrarıdır.

S- Hz. Peygamber'in İsra gecesinde Allah'ı görmesine ne diyorsunuz?

C- Kur'an'da buna delil olacak hiçbir beyan yoktur diyorum. Nitekim Hz. Peygamber'i ve Kur'an'ı en iyi tanıyan sahabilerden biri olan **Hz. Âişe** bu noktada söylenecek tek sözü söylemiş ve demiştir ki: **"Hiç kimse Allah'ı göremez, Muhammed İsra gecesi rabbini gördü diyen yalan söylemiş olur."**

S- Azap ve rahmet kavramları ve bunların Cenabı Hak'la ilgileri konusunda Kur'an ne diyor?

C- A'raf 156. ayet bu konunun Kur'ansal prensibini vermektedir: **"Allah demiştir ki: 'Azabımı dilediğime isabet ettiririm. Rahmetime gelince, o herşeyi çepeçevre sarıp kuşatmıştır."**

Anlaşılan odur ki, Kur'an'ın Allahı için öfke ve azap istisna, rahmet ise sınırsız ve geneldir.

S- Hz. Peygamber'in Kur'an'da açıkça belirtilen ümmî sıfatı hakkında neler söylenebilir?

C- **Ümmî** kelimesinin Kur'an terminolojisindeki karşılığı neyse o söylenebilir.

Ümmî kelimesi Kur'an tarafından Ehlikitap'ın elindeki Tevrat ve İncil'i okumamış, onların bilgileriyle beslenmemiş kişi karşılığında kullanılır. Nitekim Kur'an bu kelimeyi Âli İmran 20'de, Ehlikitap olmayan kitleler anlamında kullan-

mış, Cumua suresi 2. ayette ise Hz. Peygamber'in hitabettiği toplum anlamında vermiştir. Bu toplumun içinde bir çok okur-yazar insan vardı. Bizzat Hz. Peygamber'in 30'dan fazla kâtibi vardı. Hz. Peygamber'in eşleri içinde okuma yazma bilenler vardı. Bütün bu insanları Kur'an **ümmî** diye nitelendirmektedir.

Demek oluyor ki, **ümmî kelimesinin Kur'an dilinde karşılığı, okuma yazma bilmeyen değil, Ehlikitap'ın elindeki belgelere dayalı bilgilerle eğitilmemiş insan demektir.**

Konuyu Hz. Peygamber açısından değerlendirirsek şunları söylemek zorundayız: **Hz. Peygamber'in ümmîliğinin (bk. A'raf, 157-158) okuma yazma bilmemekle hiçbir ilgisi yoktur. Onun ümmîliği Tevrat ve İncil'i etüd etmemiş olmak, daha genel bir ifadeyle, entellektüel ve kitabî bilgilerle zihnini doldurmamış olmak anlamındadır.**

Hz. Peygamber'in okuma yazma bilmediği yolundaki kabul ve iddia onun bütün bilgileri Allah'tan aldığı gerçeğini kuvvetlendirmek için sürekli savunulmuştur. Sanki okuma yazma bilmesi bilgilerini Allah'tan almasına engelmiş gibi. Oysaki, bu iddia ve kabulde Hz. Peygamber'i küçük düşüren bir yön vardır. Aldığı vahyin ilk emri "oku" olan, en büyük düşmanlarını, sahabilerine okuma yazma öğretmeleri karşılığında serbest bırakmayı kabul eden, okuyup yazmaya, kaleme ve kağıda yeminle dolu bir kitabı insanlığa tebliğ eden bir Allah Elçisi'nin 23 yıllık peygamberlik dönemi boyunca okuma yazma öğrenememiş veya öğrenmemiş olduğunu iddia etmek hem yanlıştır hem de ayıptır. Kaldı ki, Hz. Peygamber'in gelen vahiyleri kâtiplerine yazdırdıktan sonra yazılanları kontrol edip imlâ düzeltmeleri bile yaptığını kaynaklar bize haber veriyor. Hz. Peygamber okuma-yazma bilmeden bu işi nasıl yapıyordu?

Doğrusu şu ki, Peygamberimiz nübüvvetinin ilk yıllarında okuma-yazma bilmiyor olsa bile, sonraki zamanlarda mutlaka öğrenmiştir. Ve böyle birşey Allah Resulü için herhalde çok kısa bir zaman almıştır. Allah'ın salât ve selamı ona ve onun Ehlibeytine olsun.

Şunu da bir irfan borcu olarak ekliyelim ki, biz daha önceki yazılarımızda bu ümmî meselesini geleneksel kabullerdeki şekliyle savunmuştuk. Daha sonra araştırmalarımız bizi bu kabulümüzün gerçeği yansıtmadığı kanısına ulaştırdı. Şimdi burada Kur'an'ın verilerine uygun tespiti kaydediyor, bizi uyaranlara şükran sunuyor, önceki yazılarımızdaki ilgili yerlerin burada yazdıklarımız ışığında tashih edilmesini rica ediyoruz.

S- A'raf 169 ve 170. ayetlerde sözü edilen "mîsaka ters düşme"nin anlamı nedir?

C- Bu ayetler, kitapla yani vahiyle alınan mîsaka, antlaşmaya ters düşen grupların kötülüklerini anlatmaktadır. Bunlar, kitaba vâris olduktan sonra, basit dünya çıkarları için onu yozlaştıran ve ardından da "biz nasıl olsa affedileceğiz" diyen din temsilcilerinin sefaletlerine dikkat çekmektedir. Ayetlere göre bu insanlar Allah adına sadece hakkı yani Kitap'ta yeralmış olanı söyleyeceklerine ilişkin Cenabı Hakk'a söz verdikleri halde buna uymamışlardır. 170. ayet bu kötü zümreye karşılık, kitaba sarılanları ve namazı gerektiği gibi kılanları övmekte ve onları **gerçek barış erleri** (muslihîn) olarak nitelendirmektedir.

S- 172. ayette insanla Allah arasında bir sözleşmeden bahsediliyor. Bunu açıklar mısınız?

C- Bu ayete göre Yaratıcı, insanoğullarının zürriyetlerini, kendisini kabul konusunda tanıklığa çağırmış ve onlar da Al-

lah'ı bilme konusunda kendi benliklerine tanıklık etmişlerdir.

Burada anlatılan, insan yaratılışının Allah'ı doğuştan bilme ve benimseme yeteneğinde olduğudur. İnsanın varlık yapısında Allah'ı bilme, bir oluş realitesi halinde mevcuttur. Kur'an böylece insanın bütün iyi ve güzellere yaratılıştan yetenekli ve hazır olduğunu, ahlaksal yükümlülüğün temelinde Allah huzurunda aktedilmiş bir ezelî mukavelenin bulunduğunu göstermektedir. Kur'an buna, bazı ayetlerinde doğrudan doğruya **mîsak** yani mukavele ve antlaşma demektedir.

Güzele ve iyiye yönelişin, ahlaksal davranışın temeline böyle kozmik ve zaman öncesi bir mukavelenin konmuş olması insanı onur burcunun ve yaratılıştan temiz ve yüce olduğuna ilişkin şuurun doruk noktasına çıkarır.

S- 179. ayette, bazı insanların hayvanlar gibi hatta onlardan da aşağı oldukları söyleniyor. Bu nasıl olur?

C- Ayet, insan olmanın kozmik icaplarını yerine getirmiyenlerin hayvanlardan daha sapık olacaklarını söylüyor. **"Bunların kalpleri vardır, onlarla anlamazlar; gözleri vardır, onlarla görmezler; kulakları vardır, onlarla işitmezler..."** Her canlının gözü görüp kulağı işittiğine göre, ayetin kastettiği, insana yakışır biçimde duyup, görüp, işitmektir. Bunu yapamıyanın hayvan olma şansı yoktur. O, hayvandan daha aşağılara inecektir. Çünkü hayvan, yaratılışın kendinden beklediğini mutlaka yerine getirir. İnsan ise, yaratılışın kendinden beklediği onur burcuna yükselemezse, hayvan olma şansını da yitirir ve en sefil çukurlara yuvarlanır. Bu yuvarlanma insanı en ileri inkâr hali olan putperestlikle bir "pislik" durumuna getirebilir. (bk. Tevbe, 28)

Kısacası insanın üç değil iki yolu vardır: Ya zirvelere, yaratılışın onur burcuna çıkar; yahut da en aşağılara, çukurun

dibine yuvarlanır. Enfal suresi 55. ayette bu gerçek bir kez daha ifadeye konarak şöyle denmiştir: **"Allah katında yeryüzü hayvanlarının en kötüsü, Allah'a nankörlük eden imansızlardır."**

S- Esmâül Hüsna ne demektir?

C- A'raf 180, İsra 110, Tâha 8 ve Haşr 24. ayetlerde ifadeye konan **el-Esmâül Hüsna,** Allah'ın güzel isimleri demektir. A'raf 180, Allah'a bu güzel isimlerle yakarmamızı, Allah'a isim takma konusunda taşkınlığa ve eğriliğe gitmememizi emretmektedir.

Kur'an, Esmâül Hüsna'nın sayısını dondurmamaktadır. Ancak taşkınlığa ve yanlışlığa gitmemek için en iyi yol, Cenabı Hakk'a, Kur'an'da dayanağı olmayan isimleri vermemektir. Çünkü biz, Zatı Mutlak'ı en ideal biçimde ancak onun verdiği bilgilerle tanıyabiliriz.

Kur'an'dan açık biçimde çıkarılabilen ilahî isim-sıfatların bir kısmı tek kelimelik, bir kısmı ise bileşik isimdir. Biz burada birincileri vermekle yetineceğiz:

1. **Allah,** 2. **Afüvv,** 3. **Ahad,** 4. **Âhir,** 5. **Âlim,** 6. **Alîm,** 7. **Alîyy,** 8. **Azîm,** 9. **Azîz,** 10. **Bâri',** 11. **Basîr,** 12. **Bâtın,** 13. **Bedî',** 14. **Berr,** 15. **Câmî,** 16. **Cebbâr,** 17. **Ekrem,** 18. **Evvel,** 19. **Fâlık,** 20. **Fâtır,** 21. **Fettâh,** 22. **Gaffâr,** 23. **Gâfir,** 24. **Gafûr,** 25. **Gâlib,** 26. **Ganî,** 27. **Haalik,** 28. **Habîr,** 29. **Hâdî,** 30. **Hafîz,** 31. **Hakîm,** 32. **Hakk,** 33. **Halîm,** 34. **Hallâk,** 35. **Hamîd,** 36. **Hasîb,** 37. **Hayy,** 38. **İlâh,** 39. **Kaadir,** 40. **Kaahir,** 41. **Kadîr,** 42. **Kâfî,** 43. **Kahhâr,** 44. **Karîb,** 45. **Kavî,** 46. **Kayyûm,** 47. **Kebîr,** 48. **Kerîm,** 49. **Kuddûs,** 50. **Latîf,** 51. **Mâlik,** 52. **Mecîd,** 53. **Melik,** 54. **Metîn,** 55. **Mevlâ,** 56. **Mucîb,** 57. **Muhît,** 58. **Muhyî,** 59. **Mukît,** 60. **Muktedir,** 61. **Musavvir,** 62. **Müheymin,** 63. **Mümin,** 64. **Müsteân,** 65. **Müteâl,** 66. **Mütekebbir,** 67. **Nasîr,** 68. **Nûr,** 69. **Rab,** 70. **Rahîm,** 71.

Rahmân, 72. **Rakîb,** 73. **Raûf,** 74. **Refî',** 75. **Rezzâk,** 76. **Samed,** 77. **Selâm,** 78. **Semî',** 79. **Şâkir,** 80. **Şehîd,** 81. **Şekûr,** 82. **Tevvâb,** 83. **Vahhâb,** 84. **Vâhid,** 85. **Vâris,** 86. **Vâsi',** 87. **Vedûd,** 88. **Vekîl,** 89. **Velî,** 90. **Zâhir.**

S- Kıyametin vakti konusunda Kur'an ne diyor?

C- Kıyametin vaktini Allah'tan başka hiç kimsenin bilemeyeceği açıkça ifade ediliyor. A'raf 187. ayet: **"Ona ilişkin bilgi Allah katındadır."** diyerek bu noktada son sözü söylemiştir. 188. ayet, söyleneni pekiştirmek için Hz. Peygamber'i: **"Ben gaybı bilemem."** şeklinde konuşturuyor. Kıyametin vakti, gayba ilişkin bilgilerin en başında yeralmaktadır.

Bu Kur'ansal gerçekler gösteriyor ki, kıyametin vaktine ilişkin **"hadis"** adı altındaki rivayetlerin hiçbirisi güvenilir değildir. Bunlar Hz. Peygamber'e yakıştırılmış sözlerdir. Bir örnek olarak **Kütübi Sitte**'deki, hem de Buharî ve Müslim'deki, bir rivayeti verelim. Buharî'nin edep ve rikak bahislerinde, Müslim'in fiten bahsinde kaydettiği bu rivayete göre, Hz. Peygamber, kıyametin ne zaman kopacağını soran kişilere yanındaki bir çocuğu göstererek: **"Eğer şu yaşarsa henüz ihtiyar olmadan kıyamet kopar."** (Buharî, edep 95, rikak 42; Müslim, fiten, 136-139) demiştir. Bu sözün tutarsızlığı ortadadır. Peygamberimizden iki asrı aşkın bir zaman sonra eserlerini vücuda getiren Buharî ve Müslim görmeliydiler ki, sözü edilen o çocuğun değil kendisi, torunları bile ihtiyarladığı halde kıyamet kopmamıştır. Ve bu insanlar tutarsızlığı apaçık görülen bu sözü Allah Elçisi'ne izafe ederek kitaplarına almamalıydılar. Ne yazık ki, bu söz gibi daha birçok gerçek dışı beyanı, Hz. Peygamber'e isnat ederek insanlığın önüne çıkarmışlardır. Demek olur ki, geleneksel kabul ne derse desin bu insanların kitaplarındaki rivayetler Kur'an'ın ilahî süzgecinden iyice geçirilmeli ve en küçük bir pürüzü görülenler kaldırılıp atılmalıdır.

S- Kur'an, örf konusunda ne diyor?

C- Bu konunun temel ilkesi A'raf 199'da konmuştur: **"Örfle emret."** Ayrıca Kur'an birçok ayetinde müminleri örfle emreden kişiler olarak tanıtmaktadır. Ancak Kur'an, yüzlerce ayetinde vahyin ve peygamberlerin örflerle mücadele ettiğini de göstermektedir.

O halde durum nasıl çözülecektir? Çözüm gayet açıktır: **Örf, hem ahlakta hem de hukukta bir kaynaktır. Ancak zamanüstü kaynak değildir. Zamanüstü kaynak, Kur'an'a göre, vahiydir.** Demek oluyor ki örf, zamanüstü kaynak vahiyle çelişme ve çatışma noktasına gelinceye kadar korunur, o noktaya geldiğinde kaldırılıp atılır.

S- Kur'an kendisinin dinlenmesine ilişkin şartlar getirmekte midir?

C- A'raf 204. ayet bu hususu şu şekilde prensibe bağlamaktadır: **"Kur'an okunduğu zaman onu dinleyin ve sükût edin ki, size rahmet edilebilsin."**

O halde, Kur'an okunurken sessiz ve huşû içinde ona kulak vermek gerekmektedir. Bundan da anlaşılır ki, insanları, eğer durumları uygun değilse Kur'an dinlemek zorunda bırakmamak gerekir. Cami ve benzeri yerlerde okunan Kur'an'ı hoparlörlerle dışarılara verip işine gücüne giden halkı okunan Kur'an'ı dinlemez duruma getirmek insanı günaha sokar. Çünkü başkalarının günahına sebep olmak da günahtır.

S- Kur'an dinlemeye ilişkin şartlar, radyo, televizyon, teyp vs. gibi cihazlardan okunan Kur'an için de geçerli midir?

C- Elbette geçerlidir. O cihazlardan yayılan okuyuşun Kur'an olduğu anlaşıldığına göre değişen birşey yoktur. Çünkü bizden istenen, okunan Kur'an'a saygı göstermektir. Oku-

yuşta aracı olan nesnenin şu veya bu olması hiçbir fark yaratmaz.

Bazı fıkıhçıların, cihazlardan okunan Kur'an'ı ses yankılanması hükmüne sokup, "bunlar Kur'an okuyuş sayılmaz, dinlenmeleri de şart değildir" yolunda yorum yapmaları tutarsızlıktır. Bir entellektüel oyun ve eğlencedir.

S- Cihazlardan okunan Kur'an'ı dinlemekle hatim olur mu?

C- Kur'an hatmetmenin yani Kur'an'ı baştan sona okumanın esası, Cenabı Hakk'ın kitabında ne dediğini baştan sona anlamaktır. Esas **hatim** budur. Çünkü Kur'an kendisinin anlaşılmak ve anlamı üzerinde düşünmek için geldiğini ısrarlı bir biçimde söylemektedir. Oysaki, Kur'an'ın kendisini anlamayanlar tarafından sadece bir nağme olarak okunup dinlenmesini öneren en küçük bir işaret bile yoktur.

Hz. Peygamber, ashabına Kur'an okuyun derken o insanların Kur'an'ın ne demek istediğini anlayacaklarını ve okuyuşlarında Kur'an'ın anlamı üzerinde düşüneceklerini biliyordu. O halde, **Arapça bilmeyenler için Kur'an okumuş olmanın anlamı Kur'an'ın kendi dillerindeki meallerini okumak olacaktır. Ve o halde, Arapça bilmeyenler için hatim indirmek Kur'anın mealini baştan sona okumaktır.**

Kur'an, insanları kendisi üzerinde **tedebbüre** yani derin derin düşünmeye çağırıyor. Okuduğunu anlamayan bir insanın tedebbüründen söz edilebilir mi?!

Özetlersek, esas ve ideal hatim Kur'an'ı baştan sona anlıyarak okumaktır. Arapça bilenler bunu orijinal metni okuyarak yaparlar. Arapça bilmeyenlerse bildikleri dilde Kur'an meali okurlar.

Ancak şunu da unutmamalıyız: Kur'an, lafzıyla da Allah kelamıdır. O kelamın, anlam ötesinde bir kozmik etkisi ve

rahmet boyutu da vardır. Birinci derecede **hatim** olmamakla beraber, lafzı okumak da insan ruhunda bir etki yaratır. O halde anlamını bilmeden Kur'an'ı baştan sona okumak da en azından sevap kazanmak ve ruhsal huzur bulmak yönünden bir değerdir.

Bütün mesele, Kur'an buyruklarını anlamayı dışlamış duruma düşmemektir.

S- Bu tür feyizlenme doğrudan veya cihazlardan, mesela banttan dinlemekle de gerçekleşir mi?

C- Elbette gerçekleşir. Yukarıda da söylediğimiz gibi, bu da bir Kur'an dinleyişidir. Hatta Latin harfleriyle yazılmış Kur'an nüshalarını bir yığın yanlışla okumak yerine, düzgün bir biçimde banta okunmuş Kur'an'ı baştan sona dinlemek, sevap kazanmak yönünden çok daha yerinde bir davranıştır.

S- Kur'an dinlemenin başka şartı var mıdır?

C- Biraz önce değindiğimiz **huşû içinde dinleme** dışında bir şart ne Kur'an'da ne de Sünnet'te vardır.

S- Ölüler için Kur'an okuma konusunda neler söylenebilir?

C- Kur'an'ın bu konuda hiçbir beyanı yoktur. Yalnız şu noktayı unutmamak gerekir: Vesilesi, sebebi, gerekçesi ne olursa olsun Kur'an okumak makbuldür, rahmet vesilesidir. Bilinmesi gereken şudur ki, okunan Kur'an'ın, sebep ne olursa olsun faydası ölülere değil dirileredir. Çünkü Kur'an ölüler kitabı değildir. Bu temel noktayı bildikten sonra ölüm sebebiyle de Kur'an okumanın bir rahmet aracı olacağını söyleyebiliriz. Ancak bunun ölülere bir tür âhiret pasaportu veya cennet takviyesi şeklinde anlaşılması ve bu anlayışın dinin bir emri gibi insanların önüne çıkarılması İslam'a uymaz.

Esasen ölüler arkasından Kur'an okumak, hatimler tertip etmek âdeti Arap-İslam dünyasında yoktur. Hz. Peygamber'in ölülerin arkasından Kur'an okunmasına ilişkin hiçbir beyanına rastlamıyoruz. Sözü noktalarken, İslam fıkhının otoritelerinden biri olan **İbnül Kayyım el-Cevziyye**'nin konuya ilişkin satırlarını kaydedelim: **"Hz. Peygamber, ölü evlerini ziyaret eder, başsağlığı dilerdi. Ama onun, toplanarak ölü evinde, kabir başında veya başka bir yerde ölü için Kur'an okumak diye bir sünneti yoktu. Bütün bunlar sonradan uydurulmuş çirkin bid'atlerdir."** (İbnül Kayyım el-Cevziyye; Zâdül Meâd, 1/527)

Kur'an'a gönül vermiş insanların şunu bilmeleri gerekir: Allah'ın kitabını hayat sahnesinden uzak tutanların ölümün pençesine yakalandıktan sonra ondan ucuz tarife cennet vizesi almaya kalkmaları veya başkalarına bu yolla vize sağlamaları aldanıştan başka birşey değildir. Kur'an'ın ilahî güzelliklerini hayatına sokmuş ve o güzelliklerle kucak kucağa iken Hakk'ın huzuruna gitmiş insanların ise arkadan gönderilecek vizelere ihtiyaçları yoktur.

S- A'raf 205'te zikir konusu nasıl değerlendiriliyor?

C- Bu ayet, Allah'ı anmanın Kur'ansal çehresini çok güzel göstermektedir: Zikir, boyun bükük lük, gizlilik içinde ve iç dünyamızda seyretmelidir. İşi kelimelere dökmek, bağırıp çağırmak, erdirici bir yol olmaktan çok, gaflet eseridir.

CİN SURESİ
(40/72. sure)

S- Surede, cinlerin Kur'an'a karşı tavırlarından, yukarı âlemlerden bilgi alma gayretlerinden nasıl bahsediliyor?

C- Bu konuda bazı bilgiler **Ahkaf** suresinde verilmiştir. Burada şunu ekleyeceğiz: 8-9. ayetler, cinlerin üst planlardan bilgi aşırma gayretlerinin başarıya ulaşmadığını gösteriyor. Demek oluyor ki, cinlerin sunduğu bilgilere sığınarak vahyin verileriyle bir tür yarışa girenler sonucu olmayan bir yoldadırlar. 6. ayet bu noktaya şöyle parmak basıyor: **"Gerçek şu ki, insanlardan bazı erkekler cinlerden bazı erkeklere sığınırlardı da onların şımarıklık ve azgınlığını artırırlardı."**

Ayetler ayrıca cinlerin gaybı bilemeyeceğini, onlar içinde de iyilerin ve kötülerin bulunduğunu bize bildirmektedir.

S- 18 ve 19. ayetlerde mescitlerle ilgili olarak nasıl bir mesaj veriliyor?

C- Bu ayetlerde din konusunun omurga noktalarından birine değinilmiştir. Ayetlerin mealini vermeden önce bir hu-

susa dikkat çekelim: İki ayette de geçen **ted'û-yed'û** fiili mucize bir beyandır. Bu fiil iki kökten türer: **Davet, dua.** Kur'an bu fiili birçok yerde iki kökteki anlamında da kullanmıştır. Birinci kökten alındığında anlam, birşeye çağırmak, ikinci kökten alındığında ise birşeye yakarmak olur.

Bahsimiz olan ayetlerde kelime, bu iki kökten çıkacak anlamların ikisini birden dikkate almamızı gerektirecek bir kullanımdadır. Ve kelamın mucizeliği de buradadır. Bu açıklamayı dikkate alarak ayetlere baktığımızda meal şu olacaktır: **"Şunda kuşku yoktur ki, mescitler (Allah'a secde edilen yerler) yalnız Allah içindir. O halde oralarda Allah ile birlikte bir başkasına yakarmayın, Allah'ın yanında bir başkasına çağırmayın. Allah'ın kulu kalkıp Allah'a dua ettiğinde, Allah'a çağırdığında onun üzerine üşüşmede neredeyse keçe gibi birbirine gireceklerdi."**

Bu ayetler bize şu Kur'ansal gerçekleri açık ve ürpertici bir biçimde duyurmaktadır:

1. Mabetlerde yalnız Allah'a sığınılır. İbadetlere, dualara, yakarışlara Allah dışında hiçbir varlığın adı karıştırılamaz. Şu veya bu gerekçeyle bu Kur'ansal emri örselemek şirktir. O halde mabetlerde İsa'nın, Musa'nın resmine, Muhammed'in, Ebubekir'in, Ali'nin v.s. ismini içeren tablolara yer vermek tevhide ters düşmektir. Camilerin bu tür isim tablolarından arındırılması Kur'an'ın emridir.

2. Mabetlerde konuşan vaizler, tebliğciler, Allah dışında hiç kimseye davetçilik, propogandacılık, reklamcılık yapmamalıdırlar. Bunun pratik bir sonucu da mabetlerde Allah'ın kitabı dışında hiçbir söz ve kabulün din adına kitleye aktarılmaması gerektiğidir. Müminlere yalnız Allah'ın kitabı ve o kitaba Resul tarafından getirilen mütevâtır hadis şeklindeki açıklamalar verilmeli, başka sözlerle onların kafaları ve gönülleri bulandırılmamalıdır.

3. Mabetlerde bu tevhit şuuru ile ibadet edecek ve tebliğde bulunacak Hak erleri, gerçek kullar, tevhit şuurundan yoksun kişilerce rahatsız edilecek ve üzerlerine saldırılacaktır.

Bütün bunları değerlendirdiğimizde bugünkü mabetlerin sergiledikleri tevhitten uzaklık, bid'atlara boğulmuşluk, tüyler ürpertici bir manzara halinde karşımıza dikilmektedir.

Allah'a ibadet, bir yığın **şürekâya** sığınmakla eşleştirilmiş, Allah'a davet yine bir yığın şürekâya davetle karıştırılmıştır. Bunun içindir ki, İslam dünyasında mescit sayısı astronomik bir hızla artarken, tevhit şuuru gerilemekte, **tefrika,** kanser hücresi gibi azmakta ve sonuçta ilahî kitabın erdirici ve yaratıcı nefesinden nasiplenmek hayal olmaktadır.

İslam dünyası, tevhidin mabedini inşa edecek tevhit erlerine hasretin acıları içinde kıvranmaktadır. Bu acıların mutlu bir doğumla sonuçlanması için tevhidin rabbine bütün varlığımızla niyaz halindeyiz.

YÂSÎN SURESİ
(41/36. sure)

S- Kur'an, izlenmeye layık lider konusuna değiniyor mu?

C- Yâsîn 20-21. ayetler bu konunun evrensel prensibini veriyor: **"Resulleri izleyin; sizden herhangi bir ücret istemeyenleri izleyin. Doğruya ve güzele kılavuzlayan, işte onlardır."**

Aydınlık ve bilgiyi insanlığa sunuş, yalnız sonsuzluk aşkıyla olmalıdır. Aydınlığı sunanın ödülünü insanoğlu ne takdir edebilir ne de verebilir. Hâkka suresi 46. ayet, Hz. Peygamber'e şöyle diyor: **"Sen onlardan bir ücret mi istiyorsun da bu yüzden ağır bir borç altında kalıyorlar."** Bu demektir ki aydınlatıcı ruh, ücret istemez; çünkü onun ücretini insanoğlu ödeyemez. Onun içindir ki hiçbir büyük ruh, insanlık tarafından, yaşadığı sürece takdir görmemiştir. Tam aksine hep itilen, hep horlanan zümrelerden biri de yaratıcı, ışık ve bilgi taşıyıcı ruhlar olmuştur. Cenabı Hak âdeta bu ruhların ödüllendirilmesinde yetkiyi kendi tekelinde tutmuştur.

O halde insanın verdiği karşılıkla yetinebilen, o karşılık için iş gören bir benlik gerçek aydınlık eri olamaz.

Hak erinin, insandan bir şey beklemesinin önlenmesi, gerçeğin taviz konusu yapılmasına giden yolları tıkar. Kitleden bir şey bekleyen, hesabını, kitlenin standartlarını örselememe esasına göre ayarlar. Böyle olunca da yeni ve ölümsüz adına birşeyler getirmek güçleşir. **Çünkü kitle mevcudun, geleneğin kabullerine teslim olmanın rahatlığından uzaklaşmayı asla istemez.** Hak eri, kitleyi yukarı çektikçe kitle rahatsız olur, uykusu kaçar. Ve bunu yapanın, kendisini daha iyiye götürmek sevdasında olduğunu düşünmeye fırsat bulamadan bağırıp çağırmaya başlar.

Kalabalık ve gelenekle çelişme ve insandan ödül yerine sürekli kahır görme, sonsuzluğun ve Allah erinin alâmeti farikasıdır. Tüm nebiler bu alâmeti farikayı çok belirgin bir biçimde taşımışlardır.

S- 36. ayetteki çiftler ve çift olma konusuna değinir misiniz?

C- Bu konuyu biz, **Temel Kavramlar** adlı kitabımızın **Zevciyet** maddesinde genişçe incelemiş bulunuyoruz.

S- 55. ayet, cennette şuğul yani iş-meşgale olacağını söylüyor. Bu nasıl olur?

C- Ayete göre: **"Cennet ehli o gün bir iş ve meşgalede eğlenip ferahlamış durumdadır."** Elbette öyledir. Cennet, yiyip yatarak gaflet üretme yeri değildir. İnsanın tekâmülü, elbetteki o yeni âlemin şartlarına uygun bir biçimde, orada da devam eder. İşte bu, cennet ehlinin bir iş ve uğraşta olmasını gerektirir. Nevarki, Kur'an bu iş ve uğraşın eğlendirici, ferahlatıcı olduğunu, bıktırıp sıkmadığını söylüyor.

Kısacası, cennette iş ve uğraş vardır, ama bunun türü ve yapısı değişiktir.

S- 69-70. ayetler Kur'an'ı nasıl tanıtıyor?

C- Bu ayetlere göre Kur'an, bir **zikir** yani düşünme, öğüt alma kaynağı ve gerçeği açık açık anlatan bir kitaptır. 70. ayet Kur'an'ın uyarısının dirilere yönelik olduğunu açıkça söylüyor.

Evet, Kur'an ölülerin değil dirilerin kitabıdır.

Bu ayetlerde, geleneksel saptırmalara çağlar öncesinden cevap veren bir Kur'an mucizesi vardır: Kur'an'ı ölüler kitabı ilan edenler bu işte en çok Yâsîn suresini kullanırlar. Ve Kur'an, işte bu surede kendisinin dirilere hitap eden bir kitap olduğunu söylüyor.

FURKAN SURESİ
(42/25. sure)

S- 30. ayetteki Resul şikayetine değinir misiniz?

C- Bu ayet, Kur'an'ın Muhammed ümmetine yönelttiği en önemli ihtar ve serzeniştir. Hz. Peygamber'in Cenabı Hak huzurunda bütün insanlık önünde ümmetinden tek şikayeti bu ayette dile getirilmiştir: **"Resul diyecektir ki: 'Ey Rabbim! Benim kavmim bu Kur'an'ı devre dışı tuttular."**

Ayette şikâyet için kullanılan kelimeler ayrı bir mucize sergilemektedir. Kullanılan **ittihaz,** elle sarılıp tutma, görünüşte benimsemedir. Ancak bu tutmanın **mehcûr** bir tutma olduğu söyleniyor. Mehcûr, uzaklaştırılan, devre dışına çıkarılan, ayrı tutulan demektir. Anlaşılıyor ki Resul, ümmetinin Kur'an'ı benimseyip kucaklar bir manzara arzetmelerine rağmen, onu kendilerinden uzaklaştırıp devre dışı tuttuklarından şikayetçidir. Kısacası **zahirde Kur'an'a sarılma, hakikatte ise Kur'an'ı itme ve ondan uzaklaşma sergilenmiştir.** İslam dünyasının yüzyıllardan beri arzettiği manzara gerçekten budur. Din, Kur'an'ın dinidir ama kitlelere yön ve hareket veren, Kur'an değil, Kur'an'a fatura edilen bir yığın **zübür** (uydurma kutsal kitaplar), mezhep, tarikat, fetva, icma, hazret, seyyid vs. vs.'dir. Tevhid dini âdeta bir

şirketler topluluğu dini haline getirilmiş ve Kur'an'ın şu ayetteki mucizesi de tecelli etmiştir: **"Yoksa onların şürekâsı, hükümde ortakları mı var da kendilerine din konusunda Allah'ın izin vermediği şeyleri kurallaştırıyorlar."** (Şûra, 21)

Hz. Peygamber'in en büyük mücadelelerinden biri de **Allah'ın Kitabı** dışında bir din kaynağının ortaya çıkmasını engellemek için olmuştur. O, işte bunun ilk adımı olarak; kendi sözlerinin yazılmasına müsade etmemiş, ondan habersiz birşeyler yazanlara, yazdıklarını imha ettirmiştir. Bu davranışının ilk zamanlarda olduğunu, sonradan hadis yazımına müsade ettiğini söyleyenler, tarihe, akla ve dinin ruhuna uymayan bir iddia içindedirler. İddianın yanlışlığını anlamak için klasik kaynaklara bakmak bile yeterlidir. Bir örnek olarak **İbn Abdil Berr** (ölm. h. 463)'in Câmiu Beyâni'l-İlm adlı eserinden bazı satırlar aktaralım. Anılan eserin, **Hadisin Yazılmasının ve Kitaplarda Ebedîleştirilmesinin Kerâhetine İlişkin Bab** adını taşıyan bölümünde şu satırları okuyoruz: "Resul buyurmuştur ki: **"Benden Kur'an dışında birşey yazmayın. Benden Kur'an dışında birşey yazmış olan onu derhal yok etsin." Zeyd b. Sâbit** Muaviye'nin yanına gitmişti. Muaviye ondan bir hadis rivayet etmesini istedi ve bir kişiye de bunu yazmasını emretti. Bunun üzerine Zeyd şöyle dedi: **"Resul bize sözlerinden herhangi birini yazmamamızı emretti ve yazmış olduklarımızı yok ettirdi."** ... Hz. Ali halka hitap ettiği bir konuşmasında şöyle demiştir: **"Elinde yazılı hadis bulunan onu yok etsin. Şu bir gerçek ki insanlar ulemanın hadislerine uyup rablerinin kitaplarını terkederek helâk olmuşlardır."** ... **Ebu Said el-Hudrî** kendisinden bazı rivayetleri yazmak isteyenlere şunu söylemiştir: "Bu sözleri yazarak mushaflar mı vücuda getirmek istiyorsunuz?" Aynı zat böyle bir istek karşısında şunu da söyleyebilmiştir: **"Resul'den ri-**

vayet ettiğim bir hadisi Kur'an mı yapmak peşindesiniz?" İmam Mâlik şöyle diyor: **'Halife Ömer**, hadisleri toplayıp yazdırmak istemişti. Sonra düşündü ve kararını şöyle açıkladı: **'Hayır, Allah'ın kitabının yanında bir başka kitaba yer veremeyiz."** Ömer bu kararının gerekçesini şöyle açıklamıştır: **"Geçmiş zamana baktım ve gördüm ki, sizden önce bazı topluluklar vahyin dışında bazı kitaplar oluşturdular sonra bu kitaplara sarıldılar Allah'ın kitabını terkettiler Allah'a yemin ederim ki, Allah'ın kitabının yanında bir başka kitabın varlığına ebediyyen razı olamam."** Hz. Ömer bu kararının ardından bütün valilerine genelge göndererek hadis adıyla ellerinde bulunan herşeyi yok etmelerini emretti. **Dahhâk** şöyle diyordu: **"İnsanlar üzerine öyle bir zaman gelecek ki, hadisler alabildiğine çoğalacak da Kur'an tozlar içinde kalacak ve hiçkimse ona bakmayacak."**

İbn Abbas hadis yazmayı yasaklar ve şöyle derdi: **"Sizden önceki ümmetlerin sapmaları bu şekilde kitaplar vücuda getirmek yüzünden olmuştur.."** (İbn Abdil Berr; Câmiu Beyâni'l-İlm, 1/63-68)

Elinizdeki eserin çeşitli yerlerinde bu konuya değindik. Burada şunu soralım: Hz. Peygamber, sonraki zamanlarda bu yazıma müsade ettiyse, yazılanlar nerededir? Ne Kur'an'ın toplanması sırasında, ne de ikinci yüzyılın ortalarına kadar, yazılı bir tek hadis göremiyoruz. Hz. Peygamber'in, özene bezene yazılmış onca sözü neredeydi?

Hayır! Hz. Resul, bir tek sözünün bile yazılmasına müsade etmemiştir. Etmediği içindir ki, onun ardından yönetimin başına geçen Ebu Bekir de böyle bir şeye müsade etmemiş, hatta Peygamber'e izafeten söz nakletmeyi yasaklamıştır. "Allah'ın kitabı size yeter" demiştir. Büyük sahabilerin hepsinin tavrı ve görüşü budur. Onlar, "Peygamber dedi ki.." sö-

zünü kullanmaktan bile çekiniyorlardı. Hadisler yazılmıştı da neden onları güvenle, rahatlıkla halkın önüne çıkarmadılar. Yoksa bu insanlar, Resul'ün emanetini gizlemek gibi bir hıyanetin içine mi girdiler? Hayır, girmediler; sonradan gelenler Resul'e yalan isnadıyla bu günahı işlediler. **İbn Mâce,** Abdurrahman b. Ebi Leyla'dan naklen şunu yazıyor: "Sahabilerden Zeyd b. Erkam'a (İlk Müslümanlardandır): "Bize Hak Elçisi'nden birşeyler naklet." diye ricada bulunurduk da o şunu söylerdi: **"Artık yaşlandık, unuttuk, Resul'den bir şey nakletmek kolay değildir."** (İbn Mâce, mukaddime, 3; Süyûtî; Tahzîr, 151) Peki bu büyük sahabi neden "yazılmış" bulunan hadislere atıf yapmadı? Yapamazdı, çünkü yazılan bir şey yoktu; Resul böyle bir şeye müsade etmemişti. Bilmiyor muydu ki, sonradan gelenler onun sözlerini ikinci bir "ilahî kitap" haline getirerek tebliğcisi olduğu Kur'an'a ortaklar yaratıp tevhidi parçalayacaklardır!

Resul, hiçbir sözünün yazılmasına müsade etmediği gibi nakline de müsade etmemiştir. Aksi nasıl düşünülebilir ki? Sözlerinin korunmasını isteyen, onların yazılmasına öncelik verir. "Yazmayın ama nakledin" demek karmaşayı kurallaştırmak olur. Hak Elçisi bunu yapar mı? Vahyin ilk gününden itibaren onunla beraber olmuş büyük tevhit erlerinin naklettikleri sözlerin sayısı parmakla sayılacak kadar azdır. Hz. Peygamber'le bütün nübüvvet boyunca beraber olanların rivayet ettikleri sözler elliyi-yüzü geçmezken, onunla bir-iki yıl, hem de İslam'ın tamamlanma devrinde beraber olmuş üç-beş kişinin rivayetleri binleri bulmaktadır.

Tam bu noktada, büyük sahabilerin rivayet ettikleri söylenen hadis sayısına bir bakalım:

Hz. Ebu Bekir: 142 hadis rivayet ettiğini Nevevî, Tehzîb'inde haber veriyor. Buharî'de Ebu Bekir'den sadece 22 hadis vardır.

Hz. Ömer: Müslüman olduğu andan Hz. Resul'un ölüm anına kadar ondan ayrılmayan Ömer'in rivayet ettiği hadisler elli civarındadır.

Hz. Ali: Allah Elçisi'nin "ilim beldesinin kapısı" dediği Ali, ilk Müslüman erkek Ali, Resul'ün ev halkından biri olan Ali'nin rivayet ettiği hadisler elli küsurdur. Buharî ve Müslim'de Ali'den naklen 20 hadis geçmektedir.

Halife Osman'dan Buharî'de dokuz, Müslim'de beş hadis vardır.

Zübeyr b. el-Avvâm'dan Buharî'de dokuz, Müslim'de bir hadis var. **Talha b. Ubeydullah**'ın Buharî'de dört hadisi yeralır. **Abdurrahman b. Avf**'ın dokuz, **Übey b. Ka'b**'ın altmış, **Zeyd b. Sâbit**'in sekiz, **Selmân Fârisî**'nin yedi hadis rivayeti var. Resul'le uzun süre beraber olmalarına rağmen hiçbir hadis rivayet etmeyen sahabiler vardır. Bu durum, Hz. Resul'ün, sözlerinin yazım ve zaptına karşı bir tavır aldığının en güçlü delillerinden biridir. Onun bütün gayreti, ashabının ve o yolla insanlığın dikkatini vahyin ürünlerini toplayan Kur'an'a çekmek olmuştur.

Allah Elçisi'nin bu titizliğinin anlam ve esprisini en iyi kavrayan belki de **Halife Ömer** oldu. Ömer'in tevhit meselesindeki sebat ve cesareti, Allah'ın kitabı dışında din kaynağı icad edilmesini önlemedeki tavrıyla da hayranlık verici bir boyut arzeder.

Ömer, hilafeti sırasında Resul'den rivayete karşı kesin tavır almış, hadisleri toplayanları, Ehlikitap gibi **Mişna**'lar oluşturarak Allah'ın kitabına ortaklar eklemekle suçlamış ve nihayet bu tip suhufları toplatıp yaktırmıştır. Resul'ün denetiminde yazılmış bir tek sayfa bile olsaydı, Ömer böyle bir yola gidebilir miydi? Ne yazık ki, bu eşsiz tavrı sergileyen Ömer'e de yalanlar söyletilmiştir. Güya Ömer dermiş ki: '**Recim cezası** Kur'an'da vardı, biz onu okurduk, ama o na-

sılsa Kur'an'ın dışında kaldı; fakat hükmü bakidir." Ömer ki Kur'an dışında bir tek satırın din adına hüküm kaynağı yapılmaması için çırpınmıştır, böyle bir şeyi nasıl söyler? Hayır söylememiştir, çünkü böyle birşey yoktur. Ama, Peygamber'e yalan isnat edenlerin Ömer'e daha katmerli yalanlar isnat etmeleri son derece normaldir.

Hz. Ömer, Kur'an dışında birşeylerin yazılı din metni haline getirilmesine karşı tavrını öylesine sertleştirmiştir ki, **Ebud Derda, Ebu Mes'ûd el-Ensarî, İbn Mes'ûd** gibi büyük sahabileri, çok hadis rivayet ediyorlar diye Medine'de göz hapsinde tutmuştur. (bk. Zehebî; Tezkire, 1/7; Süyûtî; Tahzîr, 156) Ve Ömer, konunun omurgası sayılabilecek şu ölümsüz sözü söylemiştir hadis rivayet edenlere: **"Hadis rivayet ederek insanları Kur'an'la meşguliyetten saptırmayın."** (Zehebî, aynı yer)

Ömer, uydurma hadislerin İsrailiyat kaynağından beslenen bir numaralı ismi **Ebu Hureyre**'yi durmadan hadis rivayet ettiği için tartaklamıştır. Ebu Hureyre, Ömer'in vefatına kadar ağzını tutmuş, Yahudi kâhin **Ka'b el-Ahbar**'ın da katıldığı bir komplo sonucu öldürülen Ömer'den sonra tekrar Peygamber'e söz isnadına hız vermiştir.

Evet, dinin başına onulmaz dertler açan hadis uydurma çığırı, Ömer'in kararlı ve imanlı dehasının sahneden çekilmesiyle ipini koparak yolalmaya başladı. İş giderek öyle bir noktaya geldi ki, zındıklık yüzünden boynu vurulan **İbn Ebil Avca'** (ölm. 155/772) son nefeslerini vermeye yakın şöyle haykırıyordu: **"İçinde helali haram, haramı helal kıldığım dört bin hadis uydurdum."** (bk. San'anî; Tavzîhul-Efkâr, 2/75; Süyûtî; Tahzîr, 215) Süyûtî (ölm. 911/1505), Hammad b. Zeyd'in şu sözünü kaydediyor: "**Zındıklar** 12.000 hadis uydurdular." (bk. Tahzîr, 213) Ne ilginçtir ki o devirde hadis uyduranlara **zındık** deniyordu, şimdi ise uy-

durma hadislerle mücadele edenlere zındık deniyor. Anlaşılan, uydurmacılığın bugünkü tahribi daha şiddetli olacaktır.

Sonra ne oldu? Sonra, binlerce ve binlerce yalandan oluşan bir **zübür** yığını ortaya çıktı. Hz. Resul'ün ölümü üzerinden bir asrı aşkın zaman geçmişti. Yalan yığını durmadan kabarıyordu. Bu yığının en azından "işe yarar" kısmını yazıya geçirmek üzere harekete geçildi. Bu harekete geçişe **"hadiste tedvin devri"**nin açılması diyoruz.

Tedvin yani hadisleri yazılı hale getirip bir araya toplama hareketinde ilk adım h. 101'de ölen Emevi halifesi **Ömer b. Abdilaziz** tarafından atıldı. Rahmetli **Ebu Reyye**'yi dinleyelim:

"Tabiûn döneminin sonlarında tedvin gündeme gelmiştir.

"Ne sahabe ne de tâbiûn, hadisleri yazıyorlardı. **Ömer b. Abdülaziz, Ebu Bekr b. el-Hazm** (ölm. h. 120) a bir mektup göndererek şunu emretti: "Resul'ün sünnet ve hadislerini araştır ve yaz."

"Muhammed b. Hasan'ın rivayetine göre Mâlik şöyle demiştir: "Ömer b. Abdülaziz, Ebu Bekr b. Hazm'a bir mektup yazdı ve şöyle dedi: "Resul'ün hadislerini -sünnetlerini- araştır ve onları benim için yaz. Ben ilmin izinin kaybolup ulemanın ölüp gitmesinden korkuyorum." Ömer, ona Âişe'nin öğrencisi olan Amr b. Abdurrahman ve Kasım b. Muhammed b. Ebu Bekr'e başvurmasını tavsiye etti."

"Ömer b. Abdülaziz'in bu emri 100. yılın başlarındadır.

"Ömer b. Abdülaziz'in çok geçmeden vefat etmesinden sonra özellikle de yeni halife **Yezîd b. Abdülmelik**'in kendisini azletmesinin akabinde, İbn Hazm hadis yazımından ayrılmıştır. Onunla birlikte bu işte çalışanlar da ayrılmışlar ve tedvin hareketi h. 105 yılında **Hişam b. Abdülmelik**'in halife olmasına kadar süren bir fetret sürecine girmiştir. Hi-

şam'ın döneminde tedvin işini **İbn Şihâb ez-Zührî** ele almıştır. Bazı rivayetlere göre Halife Hişam, ez-Zührî'yi hadisleri tedvine zorlamıştır. Zira ez-Zührî ve çağdaşları hadis yazımını hoş görmüyorlardı. Şurası var ki onun bu hoşnutsuzluğu zamanla rızaya dönüşmüş ve ez-Zührî, Hişam'ın önem verdiği bir şahsiyet haline gelerek ölüm tarihi olan h. 124'e kadar Halife'nin çocuklarına hocalık yapmıştır. Hişam'ın h. 125 yılında vefat etmesinin ardından Emevi yönetimi sarsıntı geçirmiş ve karışıklıklar boy göstermeye başlamıştır."

"Daha sonraları tedvin, ez-Zührî'nin tabakasını takip eden tabakaya mensup ulema arasında Abbasilerin de teşvikiyle yaygınlık kazanmıştır.

İbn Şihâb ez-Zührî, hadisleri ilk tedvin eden kişi olarak kabul edilir. Bunun belki de en önemli sebebi Emevilerin onun yaptıklarını kabul etmeleridir."

"ez-Zehebî der ki: "Hâlid b. Ma'dân yetmişe yakın sahabiyle görüşmüş biridir. O, hadisleri yazıyordu ve kendisine ait bir çok musannef (bir tür hadis kitabı) vardı. Ancak hadis kitaplarında bu musannefâttan bahsedilmemektedir. O, h. 104 yılında vefat etmiştir."

"İbn Hacer, Resul'den gelen hadislerin, yazım yasağından dolayı ne sahabe ne de tabiûn'un ileri gelenlerinin yaşadığı dönemde tertip ve tedvin edildiğini anlattıktan sonra şöyle der: "Sonra tâbîûnun son dönemlerinde hadislerin ve haberlerin tedvin ve bablara göre ayrılması gerçekleşti. Buna yolaçan nedenler ulemanın farklı merkezlere yayılması ve Hariciler, Râfizîler... gibi bid'at ehlinin çoğalmasıdır."

"Mustafa Abdurrâzık der ki: "Sünnetlerin tedvini ihtiyacını doğuran âmillerin başında, hadis rivayetlerinin çoğalması; bazı ravilere güvenin zedelenmesi; siyasî ve mezhebî nedenlerle Resul'e yalan isnadının çoğalması gelir. Gerçek

mânada ilk tedvine gelince, bu h. 120-150 yılları arasında vuku bulmuştur."

"Hadislerin tedviniyle emrolunan tabiîler bunu ancak baskı altında kabul etmişlerdir. Zira yaşayan sünnet ve sahabenin tedvinde bulunmayışları onları böyle bir şeye girişme hususunda oldukça sıkıntıya sokuyordu. ez-Zührî'nin şu sözü rivayet edilmiştir: "Biz ilmi/hadisi yazmaktan hoşlanmıyorduk. Ne var ki o yöneticiler bizi buna zorladılar. Biz de başka Müslümanları bundan menetmemeyi uygun bulduk."

"Yine ez-Zührî der ki: "Krallar benden yazdırmamı istediler. Ben de onlara yazdırdım ve kralların yazdığını başkalarına yazdırmamaktan haya ettim." (Ebu Reyye, 283-285)

Tedvin sırasında uydurmacılığın en hızlı ve radikal faaliyetlerine tanık oluyoruz. Yazıya geçişin kalıcı ve inandırıcı bir zemin oluşturacağını çok iyi bilen Emevi tahripçileri, güdüme aldıkları tedvin görevlileri aracılığıyla tomarlar halinde yalanı "hadisler" içine sokabildiler. Emevi İbrahim b. Velid, koca bir tomarı hadis diye ortaya sürmüş ve bunu, tedvinin "akademik" patronu olan İbn Şihâb ez-Zührî'nin rivayetleri gibi göstermiştir. Bir yandan da ez-Zührî'nin dindarlık ve takvası propaganda edilerek, aleyhte konuşabilecek ağızlara fermuar çekilmiştir. (bk. Fazlurrahman, 59-60)

İbn Şihâb ez-Zührî ile ilgili olarak şu satırları da kaydetmek isteriz: "Hişam b. Abdülmelik b. Mervan, (ölm. h. 125)'a hizmet etti; ordu kıyafeti giydi." (Zehebî; er-Ruvatu's-Sikat, 26) İmam Mâlik, İbn Şihâb için diyor ki: "İbn Şihâb'dan pek çok hadis işittim ama hiçbirini nakletmedim, naklet-mem de." (İbn Ferhûn; ed-Dîbâc el-Müzehheb, 1/112) İmam Mâlik'in oğlu anlatıyor: "Babam öldüğünde İbn Şihâb'ın rivayeti olan hadislerle dolu 7 sandık vardı. Medine halkından rivayet edilen hadisler de birkaç sandık oluşturuyordu. Halk,

bunları hücum edip aldı ve her yanda rivayetler başladı. Daha sonra bana şöyle derlerdi: 'Allah sana merhamet eylesin. Uzun süre birlikte olmamıza rağmen bunları bize neden vermedin?" (İbn Ferhûn, 1/113)

Tam bu noktada el-Hâkim'in **"Medhal"**indeki şu sözü vermek istiyoruz: "Ne şaşılacak şeydir ki, halkın bir kısmı rivayetler ile sahabe ve tâbiûnun sözlerini alır ve cehaletlerine yenik düşerek Hz. Peygamber'den rivayet edilen hadislerin tümünün sağlam olduğunu zanneder." (bk. Süyûtî; Tahzîr, 138)

Nihayet ortaya, Allah'ın kitabına ancak üçüncü derecede söz hakkı tanıyan bir Mişnalar yığını çıkmış ve insanlığın yakasına yapışmıştır. **Ahmed Emin,** Duha'l-İslam'da bu yığının akıl ve gerçeğe ters bir biçimde nasıl vücut bulduğunu anlatırken şu satırları yazıyor:

"İlginçtir ki eğer hadisleri, açıklayıcı bir şekilde ele alacak olsak **piramid** biçiminde olduğunu görürüz. Piramidin tepesi Allah Resulü'nün dönemi olup aşağıya indikçe piramidin eni artmaktadır. Piramidin temeline vardığımızda Resul döneminden ne kadar geniş olduğunu farkederiz. Halbuki makul olan tersidir. Çünkü Resul'ün ashabı hadisleri en çok bilenlerdi. Sonra onların ölümüyle hadisleri bilenlerin sayısı azalacak ve bu şekilde üstteki piramid ters şekilde gelişecekti. Ama bizler **Emevi** döneminde söylenen hadis sayısının Hulefâ-i Raşidûn döneminde söylenenlerden daha fazla olduğunu, aynı şekilde Abbasiler dönemindekilerin, Emevi dönemindekilerden daha kabarık olduğunu görüyoruz.

Belki bunun sağlıklı sebeplerinden biri; Abbasiler döneminde hadis talebi uğrunda yapılan geziler ve değişik bölgelerden hadislerin toplanması olabilir. Ancak bütün sebep bu değildir. Bilakis **hadis sayısının kabarmasında en önemli sebep, uydurma olayıdır**. Yahudilik, Hristiyanlık ve diğer dinlere mensup kişiler İslam'a kendi dinlerinden birçok

şey sokuşturmuşlardır. Hadisler; Tevrat'ın metinleri, haşiyeleri, Hıristiyan kaynaklı haberler, Farslılar ve Rumların faziletine dair söylenen milliyetçilik ruhuyla dolu öğretilerle dolmuştur..." (A. Emin; Duha'l-İslam, 2/128-129)

Ne yazık ki iş burada bitmemiştir. Bugün bizim elimizde "kutsal kitap" olarak dolaşan Kütüb-i Sitte'nin yazıya geçirildiği zamana kadar ve o zaman boyunca uydurmacılık aralıksız devam etmiştir. Tabloya bakın: **İbn Hanbel** (ölm. 241/855) Müsned'ini 750 bin hadisten, **İmam Mâlik** (ölm. 179/795) Muvatta'ını 100 bin hadisten, **Buharî** (ölm. h. 256) Sahih'ini 600 bin hadisten, **Ebu Dâvûd** (ölm. 275/888) Sünen'ini 500 bin hadisten seçerek oluşturmuştur. Onlar bu seçimde **senet** dedikleri "kişiler zinciri"ni esas aldılar. Bu zincir kendilerini tatmin etmişse, hadisin metniyle uğraşmamışlardır. Ama buna bakarak bu kişiler zincirinde hadisçilerin anlaştıkları sanılmasın. Tam aksine, birinin **"ak"** dediğine, bir ötekisi, aynı kuvvette delillerle **"kara"** diyebilmektedir. Örnekler verelim: Hadis konusunda **hüccet** (tartışmasız delil) sayılan kişilerden biri olan **Yahya b. Maîn** (ölm. 233/847) **İmam Şafiî** (ölm. 204/819) gibi bir zat için şöyle diyor: "Güvenilir bir râvî değildir."

Daha ibret verici bir noktaya dikkat çekmek istiyoruz: İmam Şafiî Şiîlik'le de suçlanmıştır. Sebep, Yezid ve şürekâsını övmemesi ve bir de Divan'ında: "Ehlibeyt'i sevmek Rafizîlikse bütün dünya bilsin ki ben Rafizîyim." mealinde bir beytin bulunmasıdır. Zehebî, eseri er-Ruvât es-Sikat'ta bu ürpertici olayı anlatır ve Şafiî'yi savunur. (bk. s. 31-33)

İslam'ın en büyük tevhit erlerine, hesaplarına ters sözler söyledikleri için acımasızca ve beyinsizce çamur atanların Ehlisünnetliğine, sünnet savunuculuğuna hangi akıl ve insaf değer verebilir? Şafiî'ye yapılan zulüm, çağımızda birçok bilgine, özellikle Mısırlı düşünür **Mahmud Ebu Reyye**'ye yapıldı. Onun engin bilgisini ve Kur'an'a aşk ile hizmetini aşa-

mayanlar onu Şiîlik'le itham ettiler. Hakikat, Şiîlerin ağzından çıkınca hakikat olma vasfını yitiriyor mu? Kaldı ki, uydurma hadislere açtığı savaşta öncelikle dayandığı kişi **Halife Ömer** olan bir zat nasıl olur da Şiî olabilir? Eminiz ki, Ebu Reyye, tezini Şiî bir çevrede savunsaydı, cehalet bezirgânları bu defa da onu Sünnîlik'le suçlayacaklardı.

Sermayesi cehalet olanların sığınılacak tek limanı halkın duygularını sömürmek olacaktır.

Buharî'nin eserinde **İmamı Âzam**'dan bir tek hadis rivayet edilmemiştir. **Said b. Ebî Arûbe** en güvenilir rivayetçilerden biridir. İbn Hanbel onun için "Kaderî" suçlamasında bulunuyor, güvenilir olmadığını söylüyor. (Bu örnekler ve başkaları için bk. Zehebî; Risâletu'r-Ruvât es-Sikat, 21-29)

Hadis, tefsir ve fıkıhta saygıyla anılan isimlerden biri de **İkrime**'dir. Büyük sahabi **İbn Abbas**'ın azatlısı olan ve İbn Abbas'ı bize tanıtmada bir numaralı râvi durumunda bulunan İkrime, **"dünyayı tefsir ve hadisle dolduran adam"** diye anılır. Başta Müslim olmak üzere birçok hadisçi onu "yalancı" ilan ederken, mesela Buharî göklere çıkarıyor. (bk. Ahmed Emin; Duha'l-İslam, 2/117-118)

Şimdi bu curcuna içinde biz doğruyu nasıl bulacağız? **Dârekutnî** (ölm. 385/995) gibi bir dev hadisçi şunu söyleyebiliyor: **"Yalan hadisler arasında sağlam hadis, siyah öküzün derisindeki tektük beyaz kıl kadardır."** (bk. en-Neşâşîbî; el-Islâm es-Sahîh, Kahîre, 1937, s. 215; Ebu Reyye, 160-161) Yine büyük bir hadisçi olan **Şu'be** şöyle konuşuyor: **"Hadisçilerin onda dokuzu yalancıdır."** (Aynı kaynaklar) **Muğîre ed-Dabbî** daha ürpertici bir söz söylüyor: **"Allah'a yemin ederim ki, fasıklardan çok hadisçilerden korkuyorum."** Şu söz de **Yahya b. Saîd el-Kattân**'a ait: **"Şiir râvileri, hadis ravilerinden daha akıllıdırlar. Hadisçiler düzmece hadisleri rivayet ederler de hiçbir tenki-**

de gitmezler." (Sözler ve kaynakları için bk. Ebu Reyye, 385) Hadis alanının devlerinden biri olan **Zehebî** (ölm. 748/1347) şunları yazıyor:

"Muhaddislere gelince, bunların çoğu anlayıştan uzaktırlar. Ne hadisleri tanımak ne de onları yaşamak için bir gayretleri vardır... **"Hadisde hayır olsaydı, hayrın gittiği gibi giderdi."** sözünü söyleyen **Süfyân es-Sevrî** (ölm. 161/777) hoş görülmelidir. Gerçekten doğru söylemiştir. Sağlamı çürüğüyle karışmış bir hadisin hayır neresindedir? Hadisi incelemez, nakledenlerin durumlarını araştırmaz ve onunla Al lah'-a kulluk etmezsin... Gerçekten boş hale geldik. Akıl sahiplerinin nazarında gülünç duruma düştük. Onlar bize bakarak: "İşte bunlar hadisçilerdir" diyorlar." (Zehebî; Beyânu Zağalil İlm, 6)

Bu uydurma yığınının içinden sadra şifa birşeyler bulmak, eğer Kur'an'ın hakemliğine gitmezsek, hayal olur ve sonuç ya Allah'ın dininden soğumak, ya da din adı altında yalana teslim olmak şeklinde ortaya çıkar. **Şu'be b. Haccâc** gibi bir otorite bu noktaya dikkatimizi çekerken şöyle diyor: **"Ey cemaat! Hadiste ilerledikçe Kur'an'da geriliyorsunuz."** Ve: **"Bu hadisler sizi Allah'ı anmaktan alıkoyuyor."** (bk. Ebu Reyye, 384-385)

Evet, "hadis" diye halkın önüne yığılan sözlerin genel durumu budur. Bu yığın içindeki "güzel sözler"in bir kısmının hüviyeti hakkında bize bir fikir vermesi bakımından **Muhammed b. Said ed-Dımaşkî**'nin şu itirafını kaydedelim. Diyor ki Dımaşkî **"Bir güzel söz bulduğumda ona bir hadis senedi uydurmakta sakınca görmem."** (bk. Nevevî; Şerhu Müslim, 1/32)

Şunu da bilelim ki tarih içinde **"Hadis Uyduran Salihler"** yani hadis uyduran iyi niyetli, dindar kişiler deyimi oluşmuştur. Bu demektir ki, iyi niyetle (!) "dine hizmet ve

Peygamber'e hürmet" maksadıyla hadis uydurulmasına cevaz verenler de vardır. Hüküm koymayan, surelerin, kişilerin, eşyanın, gecenin, yerin vs. nin faziletine ilişkin hadisler uydurmak ise hemen hemen teşvik edilmiştir. **Ebu Reyye**'den izleyelim:

"İbn Mehdî der ki: "Resul'den helal, haram ve ahkam meselelerinde rivayet ettiğimiz zaman, işi sıkı tutarak, isnatları, ve râvileri tenkide tabi kıldık. Faziletler, sevap ve günaha dair haberlere gelince bunların isnatlarında kolaylık, ravilerini tenkkitte müsamaha gösterdik." Bunu, el-Beyhakî, "el-Medhal" adlı eserinde zikretmiştir."

"Faziletlere dair zikredilen hadislerin rivayetinde gevşekliği caiz görenler arasında **Ahmed b. Hanbel** ve **Abdullah b. el-Mubârek** de vardır. el-Hâkim der ki: "el-Anberî'yi şunları derken duydum: "Haber; helali haram, haramı helal kılmaz ve terğib ve terhîb (özendirme-sakındırma) babından olup dinî bir hüküm koymazsa ona göz yumulur ve rivayetinde gevşek davranılır."

"**Reşid Rıza,** İbn Muflih'in, Ahmed b. Hanbel'den, faziletler ve müstehaplara ilişkin hadisle amel etmediğine dair haberin geldiği hususundaki sözüne, şu sözlerle değinmiştir: "Allah Ahmed'den razı olsun. O'nun ilmi ne geniş, anlayışı ne derindir! Anıldığı şekilde **zayıf hadisle amel etmek ve rivayetinde gevşeklik göstermek, İslam Ümmeti'nin önüne Din'de aşırılık ve İslam'ın kolaylığına ters düşecek tarzda ibadetleri çoğaltma kapısını ardına kadar açmıştır. Hatta bazıları bu tip ibadetleri İslam'ın temel esaslarından görmeye başlamışlardır. Halbuki bu insanların çoğu farzları eda etme ve gereklerini yapma hususunda kusur etmişlerdir. İbn Müflih'in, İbn Teymiyye'den de rivayet ettiği üzere, bu anlayış İsrailiyyat ve diğer hürafelerin kabulüne yolaçmıştır. Kitap ve Sahih Sünnet'le sabit olan ibadet ve faziletler yeterlidir."** (Ebu Reyye, 127-128)

Hadisler ve sünnet konusunda biz bir keyfiyet olarak sünnete saygı duyar, bağlılığımızı bildiririz. Ancak hadis ve sünnetle, hadis ve sünnet diye ortaya sürülen rivayetleri eşitlemeyiz. Rivayeti Kur'an süzgecinden geçirir; o süzgeçten onay alanları kabul eder, ötekileri hiç çekinmeden kaldırıp atarız. Allah'ın dinine hizmet ve sadakatin başka bir yolu olduğunu söyleyenlerin samimiyetine de asla inanamayız. Hadisçilerin kendi aralarındaki **sahih, müttefakun aleyh** (Buharî ve Müslim'in rivayetinde birleştikleri hadis) vs. gibi terimler Allah ölçüsü değildir. Bizi bağlamaz. Kaldı ki bu insanlar, kendi belirledikleri terimlerde anlaşmış değillerdir. Bir örnek verelim:

"Buharî ve Müslim'in rivayet ettiği (muttefakun aleyh) ilginç bir hadisi zikretmek istiyoruz: "İbn Ömer'den: Ahzab günü Allah Resulü şöyle buyurdu: "Hiç kimse Benu Kureyza'ya varmadan **ikindi** namazını kılmasın." İbn Hacer diyor ki: "Bu, Buharî'nin tüm nüshalarında bu şekildedir. Oysa Müslim'in tüm nüshalarında (öğle namazı) olarak geçmektedir. Halbuki ikisi de hadisi aynı şeyhten ve başından sonuna dek aynı rivayet zinciriyle nakletmişlerdir! İki lafızdaki bu farklılık kanaatimizce ya Şeyhân'ın şeyhi olan Abdullah b. Muhammed'in hadisi bu farklı lafızlarla rivayet etmesinden ya da Buharî'nin lafza riayet etmeyerek ezberinden yazmasından kaynaklanmaktadır." Bilindiği üzere Müslim'in aksine Buharî mâna ile rivayeti hoş görmektedir."

Buharî ve Müslim'deki **"garîb"** hadisler hakkında el-Makdisî tarafından "Garâibu's-Sahîheyn" adlı bir eser telif edilmiştir. el-Makdisî bu eserinde sözkonusu iki büyük hadis kitabında yer alan 200 küsur **"garîb"** ve **"ferd"** hadisi ele almıştır." (Ebu Reyye, 338)

Burada, üzerinde fazla durulmayan çok önemli bir noktaya daha dikkat çekeceğiz: Büyük hadis imamları içinde Kur'an'ı esas alarak hadis malzemesini ayıklamaya tabi kılmamız gerektiğini gösteren davranışlar vardır. **İmam Mâlik**, bu konuda hayranlık verici bir örnek bırakmıştır. Bu İmam, eseri el-Muvatta'ı 100.000 hadis içinden seçtiği 10.000 hadisten oluşturmuştu. Eserin h. 148 yılında telif edildiğini biliyoruz. İmam Mâlik'in ölümü ise h. 179'dur. İmam, eserini her yıl Kur'an ve mütevatir sünnet süzgecinden geçirerek elemiş ve bir kısmını atmıştır. Bu işlem sonucu Muvatta'daki müsned hadislerin sayısı 500'e inmiştir. Tam bu noktada İbn Ferhûn'u dinleyelim: "Atîk ez-Zübeyrî der ki: 'Mâlik, Muvatta'a yaklaşık 10.000 hadis almıştı. Bunları her sene gözden geçiriyor ve bir kısmını atıyordu. Sonuçta, işte bu kadarcık hadis kaldı. Eğer biraz daha yaşasaydı tamamını atabilirdi." (İbn Ferhûn, ed-Dîbâc, 1/119) Aynı gerçek yaklaşık aynı kelimelerle Muvatta'ı şerh eden Zerkanî tarafından da ifadeye konmuştur. (bk. cilt 1, s. 11)

Din ilimlerinin hemen hepsinde bir âbide olan **Şâtıbî,** Kur'an'a uymayan hadisleri hiç çekinmeden hüküm dışı bırakıyordu. Köpeğin dilini soktuğu kabın 7 kez yıkanması gerektiğini bildiren hadisi şu gerekçeyle reddediyor: Kur'an, köpeğin avladığı hayvanın yenmesine izin veriyor. Köpeğin salyası haram olsaydı bu izni vermezdi. O halde, bu hadis Kur'an'la çeliştiği için Hz. Peygamber'in sözü olamaz. Başka bir örnek de İmam Mâlik'ten: Oruç borcuyla ölen kişinin orucunu onun velisinin tutacağını bildiren hadisi Mâlik, Kur'an'ın: "Hiç kimse bir başkasının günah yükünü yüklenemez." mealindeki ayetlerine ters bularak dikkate almıyor. (bk. Ebu Reyye; Muhammedî Sünnet, 371)

Şimdi soruyoruz: Bu imamların, Allah'ın kitabını esas alarak yaptıkları bu elemeyi bizim yapmamız hem bir hak hem de bir borç değil midir? Böyle birşeyi yapmanın Hakk'ın

rahmetine kavuşmuş bu insanların ruhlarını memnun etmiyeceğini kim söyleyebilir? Bunu yapmadığımız takdirdedir ki, onların ruhları rahatsız olacak ve bizi Allah'a şikayet edeceklerdir.

Esasen kelamcı ve fıkıhçılar hadis malzemesinin en sağlam ilan ettiklerini bile görüş ve anlayışlarına destek vermediğinde "Kur'an'a ve akla ters" diye kaldırıp atabilmişlerdir. Ebu Reyye, bu noktada kelamcıların tavrına değinirken şöyle diyor:

"Bilindiği üzere bunlar, sahip oldukları görüşlere muhalefet eden her hadisi reddederler. Konunun zannî (kesin olmayan) meselelere ilişkin olması bunu değiştirmez. Onlara muhaddisler nezdinde sahih kabul edilen bir hadis arzedilince kendi görüşleri doğrultusunda tevilini yaparlar. Şayet tevili mümkün olmazsa "Bu, zandan öte bir şey ifade etmeyen âhad haberlerdendir. Kelâmî meselelerin zan üzerine bina edilmesi caiz değildir." diyerek hadisi reddederler. Zira Kelam ilminde aslolan: "Naklî delaletlerin yakîn ifade edemeyeceğidir." Fıkıhçılara gelince:

Bilindiği üzere bunlar da mezhep imamlarının sahip oldukları görüşlere muhalefet eden hadisleri tevil ederek alır, ya da -hadisçiler nazarında maruf olmasa bile- hadise yine hadisle karşı çıkarlar. Karşı çıktıkları hadisin Sahîheyn (Buharî ve Müslim) de hatta Kütüb-i Sitte'nin tamamında bulunması bunu değiştirmez. Sahîheyn için yazılan şerhleri inceleyenler bunu gayet açık bir şekilde görebilirler. Fıkıhçılardan bazıları hadisçilere hoş görünme kaygısı gütmeksizin Sahîheyn'in diğer hadis kitaplarına tercih edildiğini açıkça söylemişlerdir. **'Izz b. Abdisselâm** "Kitâbu'l-Kavâ'id" adlı eserinde buna değinerek şunları söylemiştir:

"Çok acayiptir ki, mukallit fakihler, imamlarının herhangi bir delilindeki zayıflığı görseler ve bu zayıflığı giderecek

herhangi bir şahit/delil bulamasalar dahi, yine imamlarını taklit etmeye devam ederek Kitab, Sünnet ve sahih kıyasların teyid ettiği görüşe -taklitte ısrar sebebiyle- yanaşmazlar. Aksine Kitab ve Sünnet'in zahirini saptırmak için akla hayale gelmeyecek, batıl tevillere girişirler. Onları meclislerde görürsünüz, imamlarının kavline muhalif bir görüş zikredildiğinde hiç bir delile dayanmaksızın -aksine, imamı taklide alıştığı için- bu görüşe hayret ettiklerini izah ederler. Halbuki başkasının zikrettiği bu görüşü iyi akledip düşünseler, ona değil kendi imamlarının görüşüne hayret edeceklerdir! Bu kişilerle oturmak yersiz olduğu gibi gereksiz ayrılık ve kırgınlıklara da yol açabilir. Bu zamana kadar hiçbir mukallidin -karşı tarafın haklı olduğunu bildiği halde- görüşünden vazgeçtiğini görmedim! Aksine, görüşlerinin zayıflığını ve tutarsızlığını bildikleri halde onun üzerinde ısrar ederler. En uygun olanı, mezhebini savunmaktan aciz kaldığı an: "Belki imamımız, bizim görmediğimiz, muttali olamadığımız bir delile sahipti." diyen bu tip insanlarla bu konularda konuşmamaktır. Bu zavallılar bu tutumlarına misliyle mukabele edildiğini bilemezler. Allahım! Taklidin, basîretini körleştirdiği insanlar ne kadar da çok. Taklit, onları ayetinde zikrettiklerinin haline sokmuş.. Allah bizleri nerede ve kimin dilinde olursa olsun hakka tâbi olmaya muvaffak etsin." (Ebu Reyye, 366-367)

Açıkça anlaşılıyor ki, sıkıntının temelinde Kur'an'a teslim olmamak yatıyor. Mısırlı müfessir **Muhammed Abduh** (ölm. 1905) bu noktaya çok güzel parmak basmıştır. Diyor ki Abduh:

"Müslümanların bu asırda Kur'an'dan başka imamları yoktur. Gerçek İslam da, fitnenin zuhurundan önce yaşamış ilk dönem ehlinin yaşadığı İslam'dır."

Yine o şöyle der: "Ezher'de okutulan ve benzeri kitaplar varolduğu müddetçe, bu ümmet ayağa kalkamaz. **Ümmeti**

kaldıracak ruh, ilk dönemde hakim olan Kur'an ruhudur. Kur'an dışında her şey, Kur'an'la bilmek ve yaşamak arasına konmuş engellerdir." (Ebu Reyye, 408)

Fâtiha Tefsiri'nde ise şunları ifade etmektedir. "İtikada dair zihinlerimizde mevcut olan unsurları Allah'ın Kitabı'na sokuşturmadan, kendimizi yalnız onunla tartarsak; doğru yolda mı yoksa sapıtmış mı olduğumuz ortaya çıkacaktır. Ama zihinlerimizdekini öncelikle Kur'an'a sokuşturur sonra tartmak yönüne gidersek, tartılanla tartanın karışmasından dolayı hidayeti sapıklıktan ayırmamız mümkün olmayacaktır. Bu sözlerden muradım, Kur'an'ın aslolup, dinde var olan mezhep ve görüşlerin ona göre değerlendirilmesi ve mezheplerin aslolup, Kur'an'ın tevil ve tahriflerle onlara göre ölçülmesinden sakınılmasıdır." (Fâtiha suresi Tefsiri, 54)

Abduh, Kur'an'a teslim olmamanın başımıza açtığı ve açacağı sıkıntılara da şöyle değinmektedir:

"İslam Dini, müntesiplerinin uydurduğu bid'atler ve aşırı gidenlerin (ğulât) iftiraları kadar büyük musibetlere maruz kalmamıştır. Bunlar, Müslümanların akıllarını fesada uğratmış, yabancıların İslam'ın dayandığı temeller üzerinde kötü düşünmelerine yolaçmıştır. İslam Dini aleyhinde oluşturulan yalan ve iftiralar daha ilk dönemde -Resul'ün döneminde- boy göstermeye başlamıştır. Ancak bu hastalığın en çok yaygınlık ve canlılık kazandığı günler Emevi iktidarı esnasında yaşanmış, rivayetçiler çoğalırken doğru sözlüler azalmıştır. Bu yüzden sahabenin ileri gelenleri, ezberine güvendikleri dışında kalan bir çok kimseye, tahrifat yapabileceği endişesiyle hadis naklinden kaçınmışlardır. Müslim, Yahya b. Saîd el-Kattân'ın şu ifadesini rivayet eder: "Salih kişileri hadiste olduğu kadar hiç bir şeyde yalancı görmedik." (Müslim, mukaddime) İftira hastalığı zamanla daha da yayılmış, ateşi daha da parlayarak yeni ürünler vermeye devam etmiştir. Müs-

lim'in kitabının mukaddime bölümüne göz atanlar, onun bu eseri telif yolunda ne gibi zorluk ve çilelere katlandığını ve artniyetli kişilerce İslam'la hiçbir alakası olmayan unsurların ona nasıl sokuşturulduğunu göreceklerdir. İslam Dini'nin eşsiz gücüyle, dünyanın gözlerini baydığı, şan ve satvetiyle Müslümanları bütün dünya halklarının önderleri pozisyonuna getirdiği, insanlar arasında coşkun nehirler gibi akıp geçtiği, bazılarının onun üzerinde bir takım arzulara sahip olduğu, bazıları için korku ve endişe kaynağı olduğu ve akıl sahipleri için onda apaçık delillerin bulunduğu, tarih konusunda araştırma yapan hiç kimsenin gözünden kaçmaz. İslam'a girenleri şu gruplarda değerlendirmek mümkündür: a) İslam'ın nur'uyla aydınlanmak ve emirlerini yerine getirmek için inananlar ki işte inançlarında sadık olanlar bunlardır; b) Muhtelif dinlerden İslam'a geçip"Müslüman" lakabını alanlar. Bunların İslam'a girmeleri, ya bunun getireceği menfaatlardan yararlanma, ya Müslümanların saldırılarından emin olma, ya da güçlü olan bu dine intisap ederek güç kazanma gibi gayelerle söz konusu olmuştur. Dış görünüşleriyle "Müslüman" havası veren bu kişilerde İslam'ın ruhu yerleşmemiş, kalplerine nüfuz etmemiştir. İç dünyaları itibariyle hâlâ eski dinleri üzerine olan bu insanlar, zahirî olarak Müslümanlara destek olmuşlardır. Allah, bu kimselerden bir bölümü hakkında şöyle buyurmuştur: "Bedeviler 'inandık' dediler. De ki: "Siz inanmadınız; ancak, 'teslim olduk' deyin. İman henüz kalplerinize yerleşmiş değildir." (Hucurât, 14) Bu grupta yer alan Müslümanlardan bazıları riyakârlıkta o derece ileri gidiyorlardı ki, halk onları takva sahibi şahsiyetler zannediyordu. Bunlar halkın kendilerine güven duymaya başladıklarını hissedince eski dinlerine ait haberleri Resul veya ashabından bazılarına isnat ederek rivayet etmeye başlamışlardır. Nitekim, yaklaşık olarak İsrailiyât'ın tümünün ve Tevrat'ın nice şerhlerinin Resul'ün hadisleri (!) olarak İslamî

eserlerde yeraldıklarını görmekteyiz. Bazıları ise, akıllarda yer etmesi halinde ahlakı bozacak, ibadetleri hafife almaya itecek ve hakkı tutup kaldırma azmini kıracak türden hadisleri kasıtlı olarak uydurmuşlardır. İnsanın ömrü, dinin esaslarından sapmayı sağlayacak şekilde Allah'ın rahmetinin genişliği, din ve dünya işlerinde aklı bir kenara koyup 'kadercilige' sarılma gibi temaların işlendiği hadisler bu türdendir. Bunları uyduranların amaçları, Müslümanları ifsat etmek, güçlerini zayıflatıp düzenlerini sarsmak ve onları dinlerinin asıl temellerinden uzaklaştırmaktır."

"Resul hakkında yalan söyleyenlerden bir bölümüyse bol hadis ve bol haber nakletmenin dini yücelteceği zannıyla ecir ve sevap umarak dilediklerini düzmüşlerdir. Halbuki onlara ancak şiddetli bir azap dokunacaktır. Müslim'in: "Salihleri hadiste olduğu kadar hiç bir şeyde yalancı görmedik." sözüyle kasdettiği kişiler bunlardır. Burun hizasında bıyık uzatıp geniş elbiselere bürünür, kafalarını önlerine eğip kısık sesle konuşurlar. Ruhları itibarıyla dine, insanların belki de en uzakları oldukları halde, mescidlere silüetleriyle sabah akşam girer çıkar, dilleriyle mırıldandıkları zikirlerine tesbih taşlarını sayarak devam ederler. Ne var ki onlar -Ali'nin de ifade ettiği gibi- dini; basîretin kilidi, aklın sürgüsü haline sokup aldanmış rahmetlilerdir. İyilik yaptıklarını sanarak kötülükte bulunurlar... Zulmü adalet, zorbalığı fazilet zannedebilirler. Zihinlerindeki zanları ashab kanalıyla Resul'e isnat etmenin kendi faziletlerini ve halk içindeki itibarlarını artıracağına inanırlar. Onlar için şu hikmet dolu sözü söylemek yerinde olur: "Akıllı düşman, cahil dosttan daha hayırlıdır..."

"**İmam Abduh,** eğitimin ıslahıyla ilgili layihada Hadis ilmiyle ilgili olarak şunları dile getirmiştir: "Hadis ilminde esas; Kur'an'ın nasslarına muhalefet eden zayıf hadislerin atılması suretiyle, hadisin Kur'an için bir açıklama ve yorum

kaynağı olarak değerlendirilmesi ve zahiri itibariyle Kur'an'la çelişme hissini uyandıran sahih hadislerin, Kur'an'a sunulması için ictihat edilmesidir."

"Yine o, bir arkadaşına yazdığı ve Kur'an ve sîret okumayı tavsiye ettiği bir mektubunda şöyle der: "Tıpkı vahyin indiği ilk günlerdeki gibi Kur'an'ı okumayı sürdür; onun emirlerini, yasaklarını, öğüt ve ibretlerini anlamaya çalış. Arapların kendisiyle ne kasdettiğini bilmediği nadir lafızları anlamak veya bu lafızların aralarındaki bağlantıyı kurmak gayesi dışında tefsirlere bakma. Onlara baktıktan sonra yine Kur'an'ın sana gösterdiğine yönel ve Kur'an'ın istediğini iste. Nebevî sünnete gelince, onda anlamsız ve zayıf olanı terket." (bk. Reşid Rıza; Tarihul-Üstâz, 2/347-349, 516, 559)

Burada **sîret kitapları** yani Peygamberimizin hayatını anlatan eserler ile ilgili olarak da bir noktaya dikkat çekmek istiyoruz. Sîret Kitapları, en eski ve en güvenilir olanları da dahil, hürafe ve İsrailiyât'tan arınmış değildir. Tam aksine, bunların kronolojik sırada en önce gelenleri İsrailiyât'la en fazla doldurulmuş olanlarıdır. İlk ve en güvenilir kaynak sayılan **İbn İshak**'a bakalım. Bu zatın esas kaynaklarından biri de Yahudilik'ten İslam'a geçen **Vehb İbn Münebbih**'tir. İbn İshak'ın ayrıca Hıristiyan ve Mecusî kaynaklardan da büyük ölçüde yararlandığı bilinmektedir. (Geniş bilgi için bk. Ahmed Emin; Duha'l-İslam, 2/331-359)

Hal böyle olunca, bizim için Peygamberimizin hayatını güvenilir biçimde öğrenmek de Kur'an'a baş vurmakla mümkün olacaktır. Başka bir ifadeyle, sîret kitaplarını da Kur'an'ın kontrolünde bir tenkide tâbi kılmak borcundayız. Nitekim son zamanlarda, Hz. Peygamber'in hayatını Kur'an'ın verilerini esas alarak ortaya koyan çalışmalar yapılmıştır. Bunların en ciddilerinden biri, değerli bilgin **Muhammed İzzet Derveze**'nin **Sîretu'r-Resul, Suver Muk-**

tebese Minel Kur'ani'l-Kerim adlı çok kıymetli eseridir. Derveze bu eserinde, Peygamberimizin hayatını, tebliğ görevini ve mücadelelerini yalnız Kur'an'ın verilerini esas alarak tablolar halinde ortaya koymuştur.

Üzerinde olduğumuz konunun son sözlerini Mısırlı müçtehit **Reşid Rıza**'dan dinleyelim: "Kur'an'ın zahiriyle çelişen bir hadis veya sahabi sözünün -ravileri ne kadar güçlü ve güvenilir olursa olsun- senedinin sahih olduğuna inanmıyorum. Kötü niyetli olduğu halde dış görünüşüne aldanılarak güven duyulan nice raviler vardır... Eğer **senetleri açısından tenkit edildiği kadar metinleri açısından da tenkit edilse, birçok hadis çürüğe çıkacaktır.** Biz, sahabenin ileri gelenlerinin yazmamalarından dolayı Resul'ün hadislerinden büyük bölümüne sahip olamadığımızı biliyoruz. Ama bunlar Kur'an'ın beyanı mahiyetinde veya temel dinî esaslarla ilgili değildir. Çünkü bu hususlar Kur'an'la bilinmekte, Amelî Sünnet'le açıklanmaktadır." (M. Reşid Rıza; Tefsirul Menâr, 6/288)

S- 43-44. ayetlerde sözü edilen "hevayı ilâh edinme" nedir?

C- **Heva;** keyif, havyansal dürtü, arzu gibi anlamlar taşır. **Kur'an terminolojisinde heva, egonun isteklerine verilen addır.**

Ayetlere göre, hevasını ilah edinenleri Peygamber de dahil hiç bir insan kurtaramaz. Bunların akılları hatta duyu organları insana yaraşır biçimde çalışmaz. (Bu konuda ayrıca bk. Kasas, 50; Câsiye 23) Bu halleriyle bunlar insanlığı yitirirler, hayvan da olamazlar. Çünkü **insanın hayvan olmak gibi bir şansı yoktur. İnsanın iki yolu vardır. Yüceliğe giden yol onu meleklerin üstüne çıkarır; sefilliğe giden yol onu hayvanların altına indirir.**

Hevasına uyanlar ikinci yolu seçmiş olanlardır.

S- 60. ayette sözü edilen "secdeden nefret"e değinir misiniz?

C- Ayet şöyle diyor: **"Onlara Rahman'a secde edin dendiği zaman: 'Rahman da neymiş, senin bize emrettiğin şeye mi secde edeceğiz?' derler ve bu onların kaçışını artırır."**

Burada dikkat çekilen espri şudur: Allah'a secde ile rahmet ve merhamet arasında sıkı ilişki vardır. Rahman'dan yani rahmet ve merhametten nasiplenmeyen bir benlik söz ve düşünce planında Allah'ı benimsese bile secdenin sırrına varamaz ve alnını secdeye koyamaz. Eğer koyarsa bu bir insan kandırma aktörlüğü olur.

Gerçek secde, sahibini tıpkı secde edilen Rahman gibi rahmet ve merhamet kaynağı haline getirir.

S- Tam bu noktada, 63-74. ayetlerde ifadeye konan "Rahman'ın kulları"ndan söz eder misiniz?

C- Bu ayetler, bir **anlamda rahmet ahlakını** ve bu ahlakın temsilcilerinin niteliklerini anlatıyor. Bu nitelikler sırasıyla şunlardır:

1. Yeryüzünde alçak gönüllü, kibirsiz dolaşmak,
2. Cahillerle dalaşmayıp onlara hoş bir selamla mukabele etmek,
3. Geceleri ibadet etmek (özellikle secde etmek),
4. Azaptan korunmak için dua etmek,
5. Başkaları için harcama da dahil, her zaman israftan kaçınmak,
6. Allah dışında kimseye kulluk etmemek,
7. Cana kıymamak,
8. Zina etmemek,
9. Tövbe etmek,

10. Barışa yönelik işler yapmak,

11. Yalan tanıklıktan kaçınmak,

12. Boş ve lüzumsuz sözden uzak durmak,

13. Kâinattaki ilahî ayetler karşısında kör ve sağır gibi bakıp durmamak,

14. Gelecek kuşakların beklenen insanlar olması için dua etmek.

S- 77. ayet dua konusunda ne diyor?

C- Şunu diyor: **"Duanız olmadıktan sonra rabbim sizi ne yapsın? Yalanladınız. Bu yüzden ceza ile yüzyüze geleceksiniz."**

Duanın yeri, değeri ve Kur'ansal prensiplerini biz **Kur'an ve Sünnete Göre Tasavvuf** adlı kitabımızın dua bölümünde açıkladığımız için burada ayrıntılara girmeyeceğiz.

FÂTIR SURESİ
(43/35. sure)

S- Yaratışta artırma ne demektir?

C- Birinci ayette: **"Allah yaratış ve yaratılış (halk)ta dilediğini artırır"** deniyor.

Kur'an düşüncesinin en önemli noktalarından biri bu ayette ifadeye konmuştur. Ayetin Fâtır yani yaratıcı anlamını taşıyan bir surede verilmesi de ilginçtir. Aynı gerçek, Nahl suresi 8. ayette bazı hayvanlar sayıldıktan sonra şu şekilde ifadeye konmuştur: **"Allah, sizin bilmediklerinizi de yaratır."**

Ayetin hayvanlardan bahsetmesini dikkate alarak diyebiliriz ki, Cenabı Hak yaratıştaki artırmayı yani yeni türler ortaya çıkarmayı hayvanlar âleminde de sergilemektedir.

Yâsîn suresi 36. ayette: Allah'ın, insanın bilmediği nice çiftler yarattığı dile getirilerek, kâinatta yeni yeni **parite alanlarının** oluşturulduğuna dikkat çekilmiştir.

Zâriyât suresi 47. ayette konuya daha ileri -kozmik planlarda bakılmış ve şöyle buyurulmuştur: **"Göğe gelince, biz onu ellerimizle kurduk. Biz elbette genişleticileriz."** Burada kullanılan kelime **mûsi'** (genişletici) kelimesinin ço-

ğuludur. Geleneksel müfessirlerin bu kelimeyi sadece: **"Biz güçlüyüz"** anlamında değerlendirmeleri, üzerinde olduğumuz Kur'ansal espriyi örselemiştir.

Bütün bu verileri değerlendirdiğimizde şunu rahatlıkla söyleyebiliriz: Kur'an'ın tanıttığı varlık ve kâinat sonsuz değildir ama sınırsızdır ve oluş bir **süreç** halinde hâlâ yeni varlıklar, boyutlar ve imkânlar ortaya çıkarmaya devam etmektedir. **Varlığın bağrında yeni oluş ve imkânlara sürekli vücut veren yaratıcı bir rüya saklıdır.** Durum böyle olunca anlaşılır ki; **Kur'an'ın tanıttığı kâinat herşeyi olup bitmiş, defteri dürülmüş, hikâyesi noktalanmış bir kütle, bir eşya yığını değildir. O hep yenilenmekte ve sürekli olmaktadır.**

Bu yenilenme ve oluşta, başka bir ifadeyle bu süreçte Yaratıcı, aksiyonun bizzat içindedir. Zâriyât suresindeki ayet bu noktayı da Kur'an'a özgü bir kelam harikasıyla vermiştir. Orada: "Gökleri biz ellerimizle (bieydin) kurduk" denmektedir. Müfessirler bu kelimeyi de kuvvet anlamında değerlendirerek bir Kur'ansal espriyi daha heder etmişlerdir. Oysa ki ayette: "Biz yarattık veya kurduk" demek yeterli iken, **"ellerimizle"** beyanının eklenmesi farklı bir gerçeğe dikkat çekmektedir. Ve o da süreçte, Yaratıcı'nın bizzat aksiyonun içinde olduğunu göstermektedir.

Rahmete vesile olması için bir noktaya daha dikkat çekmek istiyoruz: Kur'an tefekkürünün son yüzyıllarda yetişen en büyük temsilcisi **Muhammed İkbal** (ölm. 1938), şuraya kadar verdiğimiz gerçeği ilk farkeden Müslüman düşünür olmuştur. Ne var ki İkbal, bizim dört ayete dayandırdığımız tespiti sadece Fâtır suresindeki ayete dayandırabilmiştir. İkbal'in, ilahiyatçı değil felsefeci olması bunun makul karşılanmasını gerektirir.

S- 15. ayette bütün insanların fakir olduğu söyleniyor. Bu nasıl olur?

C- Söylenen şudur: **"Ey insanlar, sizler Allah'a yönelmiş fakirlersiniz. Allah ise tüm övgülere layık gerçek zenginin ta kendisidir."** (Ayrıca bk. Muhammed, 38)

Evet, öyledir. Cenabı Hak her yönden, her anlamda zengindir. Bizler ise birçok yönden bir çok anlamda fakiriz. Açıktır ki, buradaki fakirlik bizim değer ölçülerimizin belirlediği fakirlikten çok farklıdır. Kaldı ki, bizim belirlediğimiz ölçülerin tümüyle de bizler Allah karşısında fakiriz. Çünkü parça varlığız ve ölümlüyüz.

S- 28. ayette bilginlere verilen yüceliğe değinir misiniz?

C- **"Kulları içinde ancak bilginler Allah'tan gereğince korkarlar."** deniyor. Ayet, Fâtır suresinde geçtiğine göre bu bilginlerin öncelikle fıtrat yani yaratılış sırrı üzerinde düşünüp araştırma yapan bilginler olduğunu söyleyebiliriz.

Kur'an, imanı bir **beyyine üzere olma** hali gördüğünden ve bilgisizliği körlük kabul ettiğinden, Allah'ı tanıma bahtiyarlığını, öncelikle bilginlerin nasibi olarak göstermiştir. Çünkü Kur'an'a göre: "Bilenlerle bilmeyenler bir olmaz." (Zümer, 9)

19-22. ayetler, bilgi-bilgisizlik farkını şu anlamda ifadelerle dikkatimize sunmaktadır: **"Körle gören aynı değildir. Karanlıklarla ışık da aynı değilidr. Gölge ile sıcaklık da bir olmaz. Dirilerle ölülerle de aynı olamazlar. Allah dilediğine işittirir. Ama sen kabirlere gömülmüş olanlara işittiremezsin. Sen sadece bir uyarıcısın."**

S- 37. ayetteki azaptan kurtulmak isteyişi ve buna verilen cevabı değerlendirir misiniz?

C- Önce ayeti görelim: "Onlar o cehennem ateşinde: **'Rabbimiz bizi çıkar, önce yaptığımızdan başka iyi işler yapalım' diye feryat ederler. Biz sizi, öğüt alacak olanın öğüt alabileceği bir ömürle yaşatmadık mı? Ve size uyarıcı da geldi. Öyle ise tadın azabı; artık zalimlerin hiçbir yardımcısı yoktur."**

Hüküm Allah'ındır. Bizce, ayetin zâhirinden anlaşılıyor ki, yeni bir imkân verilmesini isteyenler daha önce kendilerine yeterli süre verildiği için ret cevabı almaktadırlar. Bu süre verilmemiş olsaydı tekrar dünya planına gönderilebileceklerdi. Denebilir ki, bu ayetin muhatabı olmak bakımından dünyada 25 yıl kalanla 100 yıl kalan aynı tutulamaz. Geri dönüşe ret cevabı verilmesi için dünyada kalışın, "öğüt alanın, onu alması için gerekli bir süre"yi bulması lazımdır.

Şunu da söyliyelim: Kur'an **ömür** kavramını insanın tekamülünü tamamlaması için gerekli olan süre anlamında kullanmaktadır. Buna **muammer olmak** da deniyor. 11. ayet bu sürenin bir kitapta belirlendiğini ve hiç kimsenin bu belirlenen süresinin o kitaptaki kayıtlar aksine kısaltılamayacağını söylemektedir. Sürenin dünyaya kaç kez gelmekle tamamlanacağını Cenabı Hak bilir. Kişinin mahşer hesabı işte bu sürenin tamamlanması sonunda görülecektir.

İmkânları iyi kullanmayarak ömrü yani kendisine verilen süreyi heder edenler **"erzel-i ömr"**e yani tekâmül için belirlenen çizginin başlangıç noktasına geri çevirilirler. Yâsîn suresi 68. ayet de bu espriye dikkat çeker:

"Kime uzun ömür veriyorsak onun yaratılışını baş aşağı geri çeviriyoruz. Hâlâ akıl etmiyorlar mı?"

S- 43. ayette sözü edilen "Sünnetullah" (Allah'ın tavrı ve tarzı) nedir?

C- Bu sorunun cevabını biz **Kur'an'ın Temel Kavramları** adlı kitabımızın **Sünnet maddesi**nde vermiş bulunuyoruz.

MERYEM SURESİ
(44/19. sure)

S- 25. ayette, hasta ve hamile Meryem'e ilahî lütuf olarak gönderilen hurmalar için ona neden "hurma kütüğünü silkele" emri veriliyor?

C- Bu ayette Kur'an'ın en önemli mesajlarından biri saklıdır.

Babasız doğacak bir çocuğun kutsal annesi Meryem, Cenabı Hak tarafından mucize bir biçimde doyurulacaktır. Ona leziz hurmalar lütfedilecektir. Meryem, hareket edemeyecek biçimde rahatsızdır. Böyle bir anda kendisine şöyle seslenilir: **"Hurma kütüğünü kendine doğru silkele; üzerine, olmuş taze hurma dökülsün."**

İşte sır buradadır. Cenabı Hak en mucize lütuflarında bile, şöyle veya böyle, kulunun işe karışmasını istemektedir. Allah'ın gönderdiği hurmaların kuru kütükten Meryem'in kucağına düşmesi şeklindeki mucize olayda, durumu ne kadar ağır olursa olsun, kulun da bir katkısı gerekli görülmüştür. Bu katkı, hurma kütüğünü öylesine sallamak olsa da vücut bulmalıdır.

Cenabı Hak lütfedeceği koca bir hazineyi bazan kulunun bir kapıyı parmağıyla kıpırdatmasına bağlar. Bir parmak dokunuşu da olsa kul mutlaka işin içinde olmalıdır. Kaldı ki,

yaratılış düzeni, lütuflarını çok az zaman böylesine ucuz katkılar karşılığı gönderir. Sözün özü, nimeti de, kaderi de Cenabı Hak'la birlikte oluşturuyoruz.

S- 41-48. ayetlerde Hz. İbrahim'in babasıyla hikâyesi neden özenle dikkatlere sunuluyor?

C- **Hz. İbrahim,** büyük bir peygamber olmasına rağmen babası putperesttir. **Hz. Nûh** büyük bir peygamber olmasına rağmen onun da oğlu bir putperest idi.

Kur'an bunları anlatarak bize demek istiyor ki, hiç kimse kendi niyetinin ve emeğinin ürünü olmayan şeylere güvenmesin. Hiç kimse kan bağına ve soyuna da güvenmesin. O kadar güvenmesin ki, babanın peygamber olması evlada, evladın peygamber olması babaya hazırdan hiçbir nimet getirmemektedir.

S- Her insan mutlaka cehenneme girecek midir?

C- 71-72. ayetler cevabı şöyle veriyor: **"İçinizden oraya girmeyecek hiç kimse yoktur. Bu, rabbin üzerine kesin bir hükümdür. Sonra korunanları kurtararız ve zalimleri orada diz üstü çökük halde bırakırız."**

Herkes cehenneme uğrayacaktır. Ancak kimisi orada kalır, kimisi bir süre sonra çıkar. Bunun böyle olması Allah'ın rahmet ve lütfunun tanınması içindir. **Azabın ne olduğu bilinmelidir ki, lütuf ve rahmetin ne olduğu anlaşılabilsin.**

TÂHA SURESİ
(45/20. sure)

S- Kur'an'ın zorluk için indirilmediği söyleniyor. Bu ne demektir?

C- Surenin 2-3. ayetleri Kur'an'ın din anlayışında omurga noktalardan birini veriyor: **"Biz bu Kur'an'ı sana güçlük ve zorluk çekesin diye indirmedik. Ancak içinde ürperti duyanlara bir öğüt olarak indirdik."**

Kur'an'ın dini, kullarına kolaylık isteyen, iradesini daima hafifletme yönünde kullanan bir Allah'ın, bütün tercihlerini kolayı seçme yönünde işleten bir rahmet peygamberinin dinidir. Hayatı zorluklara, insanı çıkmazlara ve tükenişe sürükleyen hiçbir kabul ve yaklaşım Kur'an'dan onay alamaz. Onun esasta rahmet ve mutluluk taşıyan kuralları, insan çıkmaza ve sıkıntıya girdiği anda **ruhsat** ve **ıztırar** prensipleriyle geçici bir süre devre dışı bırakılarak insanın önü açılır. Bu noktalara daha önce çeşitli vesilelerle değindik. İleride tekrar değineceğiz.

Bütün bunların önümüze koyduğu gerçek şudur: **Kur'an'ın dini insan için bir dindir, insana rağmen bir din değil.** Onu insana rağmen bir din haline getiren yorum ve yaklaşımlar Allah'ın iradesine ters düşer.

S- 43-44. ayetlerde: "Firavun'a yumuşak ve tatlı bir sözle hitap edin" deniyor. Bu nasıl olur?

C- Burada insanlığa, özellikle tebliğ adamına, çok önemli bir ders verilmiştir. Allah, en büyük peygamberlerinden ikisi olan Hz. Musa ve Hz. Harun'a, şirk ve zulmün sembol temsilcisi olan Firavun'a bile yumuşak ve tatlı sözlerle tebliğ yapılmasını emrediyor. Gerekçe de şöyle gösteriliyor: **"Umulur ki, öğüt alır, düşünüp taşınır ve içine ürperti düşer."** Demek oluyor ki, **Firavun da dahil hiçbir insandan ümit kesilemez. Hiçbir insan tebliğ ve öğüt dışı tutulamaz, hiçbir insan itilip tekmelenemez. Sorumluluklar, cezalar, dile getirilir, ama insana sırt dönülmez.**

S - Hz. Peygamber'e 114. ayette verilen emrin esprisi nedir?

C- İki emir verilmiştir:

1. **Kur'an vahyi tamamlanmadan Kur'an'la son hükmü vermede acele etme.** Bu emir, Kur'an'ın bir bütün olarak düşünülmesi gerektiğini ve bu bütün içinde hiçbir ayetin hüküm dışı tutulamayacağını ifade eder. Bundan da anlaşılır ki, Kur'an'ın bazı ayetleri **nesh** edilmiştir yani hükümden düşürülmüştür demek, Kur'an'a iftiradır. **Hükümden düşürülmüş hiçbir Kur'an ayeti yoktur.** Her ayet hüküm dayanağıdır. Burada bugün yürürlük alanı bulamazsa bir başka yerde yarın yürürlük alanı bulur.

Kur'an bütün zamanların ve mekanların kitabıdır. Bir yer ve zamanda uygulama alanı doğmayan ayetleri neshedilmiş göstermek Kur'an'ın evrenselliğini ve zamanüstülüğünü zedeleyen şeytanî bir aldanıştır.

2. İlminin artırılması için dua et. Vahiy, ilim üstüdür, ama ilim dışı değildir. **Vahiy, Hz. Peygamber'e geldikten sonra ilim haline dönüşür.** Hz. Peygamber de dahil hiç

kimse ilim dışı kalamaz ve ilme sırtını dönen iman Kur'an'dan onay alamaz. Daha önce de gördüğümüz gibi, Kur'an'a göre ilim Allah'ın varlığına tanıklık eden en büyük ve güvenilir güçlerden biridir. Kur'an, vahyin en büyük muhatabı olan Hz. Muhammed'e bile ilim istemeyi emretmekle bu konuda, deyim yerinde ise, suyu baştan kesmiş ve insanlığa en etkili dersi vermiştir.

İlimsizlik, körlük getirir. Körlüğün olduğu yerde ise iman ve ilahî aydınlık barınamaz. 124-125. ayetler, bu dünyada kör olanın ölüm sonrası âlemde de kör olacağını göstererek ilimsiz imandan birşeyler beklemenin aldatıcı olabileceğine dikkat çekmiştir.

VÂKIA SURESİ
(46/56. sure)

S- 8, 9, 27, 38, 41, 90, 91. ayetlerde sağcı solcu ayırımı mı yapılmaktadır?

C- Allah'ın kelamı politikacıların yapıp yaşattıları bir ayırıma onay vermekten münezzehtir. Ayetlerin böyle bir ayırımla hiçbir ilgisi yoktur. Kullanılan deyimler **"ashabul meymene", "ashabul-meş'eme", "ashabul-yemîn"** ve **"ashabuş-şimal"** dir.

Bu konuda **Temel Kavramlar** adlı kitabımızın **yemin** maddesinde bilgi verilmişir. Burada şu kadarını söyleyelim: **Meymene** veya **yemîn;** uğurlu, bereketli demektir. **Meş'eme** ise Türkçe'ye de geçmiş bulunan **şom** veya şomluk anlamındadır. Araplar, kendisinden kötülük beklenen hayırsız insanlara **ashabul-meş'eme** veya **ashabuş-şimal;** iyi ve uğurlu insanlara **ashabul-meymene** veya **ashabul-yemîn** derlerdi. O halde, anılan ayetlerdeki ayırımın Türkçe karşılığı şu olur: **Hayırlı ve erdemli insanlar-hayırsız ve erdemsiz insanlar.**

Nitekim 45. ayette, ashabuş-şimal, servet ve refahla şımarıp azanlar olarak tanıtılmıştır ki, günlük hayattaki **sol-**

cu kavramından çok **sağcı** kavramına uygundur. Bu demektir ki Kur'an, kendi terminolojisi içinde bir değerlendirme yapmaktadır. Bunu aktüel terminolojiye uydurmak doğru olmaz.

S- 60-62. ayetlerdeki "ölüm ve tekrar yaratılma" kavramlarına değinir misiniz?

C- Önce ayetleri görelim: **"Aranızda ölümü biz takdir ettik ve biz, yerinize diğer benzerlerinizi getirmemiz ve sizi bilemeyeceğiniz bir yaratılışta ve suretlerde tekrar yapılandırmamız hususunda önüne geçilecekler de değiliz."** (Ayrıca bk. İnsan, 28)

İşin esasını Allah bilir. Bu ayetlerden mahşerdeki yaratılış anlaşılabileceği gibi, dünyada yeniden bedenlenme yani **reenkarnasyon** da anlaşılabilir. Hatta ayetler ikinci mânayı anlamaya daha uygundur. Nitekim **Fahrettin er-Râzî**'den **Elmalılı**'ya kadar birçok müfessir getirdikleri açıklamalarla ikinci mânayı ortaya koymuş, ancak geleneksel kabule uyarak reenkarnasyondan bahsetmemişlerdir. Reenkarnasyonun Kur'an'a ters düşmediğini savunan **Süleyman Ateş** bu ayetleri açıklarken şu satırları yazmıştır:

"Birinci ayette, yeniden yaratılacak insanın bedeninin, bu bedenin aynı değil, benzeri olacağı: **"Sizi bilmediğiniz bir biçimde yaparız"** anlamındaki ikinci cümleden de, yeniden yaratılacak insanın, bilinmeyen bir biçimde yaratılacağı anlaşılır. Daha önce geçen benzeri ayetlerle karşılaştırılırsa bu ayetlerden de kemal bulmadan ölmüş insan ruhunun, bilinmeyen bir zamanda ve bilinmeyen bir biçimde yeni bir bedene sokulup bedensel hayâta getirileceği mânâsı çıkarılabilir."

"Bu ayetler, olgunluk kazanmış mümin insanlara değil, âhireti inkâr eden kemal bulmamış cehennem halkına hitap-

tır. Bundan, kemal bulmamış inkârcı insanların, kemal bulmak üzre tekrar bedenlere sokularak yeniden yaratılacağı anlaşılır. Bu takdirde **ba's** (yeniden bedensel hayata çıkarma, öldükten sonra diriltme) olayı, kemâl bulmamış ruhlara mahsus olabilir. Kemal bulmuş ruhlar, **huld cennet**ine gittiklerinden, bedensel hayata dönmezler. **Ba's,** kemal bulmamış ruhların, kemal bulmak üzere bedensel hayata getirilmesidir ki bedenden bedene geçen ruh, bu bedenler içinde dünyânın ızdırabını, sıkıntılarını çekerek olgunlaşır. İşte bu gelip gitmeler ruhu pişirip olgunlaştıracak olan cehennem hayatıdır. Her bedensel hayatta yapılanlar, ruhun daha sonraki hayatının mahiyetini çizer. Kötülüklerden korunan ve Allah'a ibadetle olgunlaşan ruh, ebedîlik cennetine girer, bir daha, gerçekte azap olan bu bedensel hayata dönmez. Ama olgunlaşmayan ruhlar, olgunlaşıncaya dek yeni bedenlere sokularak dünyaya getirilirler. Olgunlaşmanın tek yolu da Allah'a ibadet ve güzel ahlaktır.

Ayetlerden bu mâna anlaşılabilir ama **tenâsüh (reenkarnasyon)** demek olan bu açıklama, cumhûrun anlayışına aykırıdır. Bu bakımdan bu mânanın muhtemel olmakla beraber, cumhurca ayetlere böyle bir mâna verilmediğini belirtmemiz gerekir." (Ateş; 9/238)

S- 79. ayette geçen "mutahharûn" ne demekir?

C- Kelime anlamıyla, **"iyice temizlenmiş olanlar"** demektir. Şunu unutmamalıyız ki, kelimenin bağlı olduğu kalıp, sözü edilen temizliğin başkaları tarafından gerçekleştirilmiş olmasını gerektirir. Ayette kastedilen de Allah tarafından temizlenmiş olan meleklerdir. Nitekim **mutahhar** kelimesi Abese 14-16. ayetlerde meleklerin elindeki ilahî sayfaların sıfatı olarak geçmektedir. Bu demektir ki, mutahhar kelimesinin insanla ilgisi yoktur. 77-78. ayetlerde: **"O, şerefli bir Kur'an'dır ki korunmuş bir kitaptadır."** denerek

Levhi Mahfûz'da Kur'an'ın korunmasına işaret edilmiş, bunun ardından da: **"Ona iyice temizlenmiş olanlardan başkası dokunmaz."** buyurulmuştur. Kastedilen, Levhi Mahfûz'daki meleklerdir. Yani burada bir emir yok, bir durum tespiti vardır.

Hal böyle iken bazı fakihler buradaki **mutahhar** kelimesini **mütevaddı'** (abdestli) anlamında değerlendirmiş ve Kur'an'a abdestsiz tutulmaz hükmüne varmışlardır. Sonuçta karşımıza şu garip tablo çıkmıştır:

1) İmam Mâlik'e göre cünüp, hayızlı ve abdestsiz olanın Mushaf'a dokunması caiz değildir. Bunların, Mushaf'ı kabıyla veya visâde (yastık, kılıf, bir kumaş parçası) ile taşımaları da caiz değildir. Delili de ayette temizlenenler ile gerek büyük, gerek küçük hadesten (yani cünüplükten ve abdestsizlikten) temizlenmenin kasdedilmiş olmasıdır. Bir de Peygamber'in, Amr ibn Hazm'e: "Kur'an'ı temiz olandan başkası tutmasın." diye yazmış olmasıdır.

2) Ahmed ibn Hanbel ve Zâhiriyye mezhebine göre cünübün, hayızlının ve abdestsizin Mushafı tutması caizdir. Bunlara göre mutahharûn ile (manevî temizliğe ermiş) Müslümanlar ve melekler kasdedilmiştir. Yahut bunlar: "Ona temizlerden başkası dokunmaz" ayetini emir değil sadece mevcut durumu bildirme olarak kabul etmişlerdir.

3) Üçüncü görüşe göre Kur'an abdestsiz tutulabilir, fakat cünüp iken tutulamaz.

"İmam Mâlik, öğretmenin ve öğrencilerin abdestsiz Mushaf'ı tutmalarına izin vermiştir. Çünkü bunların, her defasında abdest almaları güçtür. Cünüp olanın Kur'an okuyup okuyamayacağında ihtilaf etmişlerdir. Şâfiî ve Ebu Hanife bunu mutlak sûrette menetmişlerdir. Zâhirîler ise bunu mutlak surette caiz görmüşlerdir. Mâlik ise Kur'an'dan az bir şey okumağa izin vermiştir. Hayızlı ve lohusanın ezbere Kur'an

okuyup okuyamayacağında da ihtilaf vardır. İmam Mâlik'ten bu konuda iki rivayet gelmiştir. Bazıları da bu hususta aza cevaz vermişler, çoğu menetmişlerdir." (Ateş; 9/294)

Doğrusu şu ki, bu ayetin abdestle, Kur'an'ı abdestli okumakla hiçbir ilgisi yoktur. Burada Kur'an'ı okumayı merasime bağlamak isteyen zihniyetin bir garipliği ile karşı karşıyayız.

Atay, şöyle yazıyor:

"Vâkıa suresinin 29. ayetindeki **"Kur'an saklı, gizli bir kitapta olup ona ancak arındırılmış olanlar dokunur."** ifadesinde geçen "arındırılmış **(mutahharûn)** sözünden abdest almanın şart olduğunu ileri sürenler, pek azınlıkta ve ilimde derinleşmemiş kimselerdir. Bu ayetin nüzul sebebi bir önceki ayetin içeriğindedir. Putperest Araplar, Kur'an'ı cin ve şeytanın Hz. Muhammed'e getirdiğini iddia etmişlerdi. Bu ayet, önceki ve sonraki ayetler bu iddiayı reddetmek için nâzil olmuştur. "Bu Kur'an, şereflidir, saklı bir kitaptadır, ona ancak paklanmış melekler dokunabilir, âlemlerin Rabbinden gelmedir." sözlerinin gayesini, mânasını anlamayanlar sadece cımbızla (arındırılmış-mutahharûn) kelimesini çıkarıp ona abdest alma (vudu') mânası veren sığ görüşlü kimselerdir. Sonra **"saklı bir kitapta olan Kur'an'ın"** elimizde mevcut olan, hiç kimseden saklı ve gizli olmayan Kur'an olarak anlaşılması, tamamen saçmadır; ayetin sözlük anlamına bile zıttır. Bu ayette zikredilen Kur'an, Levhi Mahfûz'da olan Kur'an'dır. Elimizdeki Kur'an değildir. Buna kâfir de putperest de tutmaktadır ve kâfirin Müslüman olması için, tutmak, okumak, anlamak imkânı Kur'an tarafından kendisine verilmiş iken, Müslüman'a bile tutmasının haram yapılması akıl almaz yanlışlardandır."

ŞUARA SURESİ
(47/26. sure)

S- 2. ayetteki "mübîn kitap"ın anlamı nedir?

C- Mübîn kitap Kur'an'ın sıfatlarından biridir. Aynı ifade daha birkaç yerde, örneğin Neml 1 ve Kasas 1'de de geçmektedir.

Mübîn, beyan kökünden bir kelime olup açıklayan, açık açık gösteren demektir. Kur'an mübîn olduğuna göre onda muğlaklık, çetrefillik, anlaşılmazlık yoktur.

Neml 79. ayette Hz. Peygamber'e: **"Sen, mübîn hak üzerindesin."** deniyor. O halde, Hz. Peygamber'in insanlığa tanıttığı hakkın açıklayıcısı Kur'an'dır. Bu demektir ki, Hz. Peygamber'e izafe edilebilecek herşeyin Kur'an'dan onay alması kaçınılmazdır. Bunun pratik sonucu ise Hz. Peygamber'in sünnetini de Kur'an'dan öğrenmenin gerekliliğidir. Kısacası, **mübîn kitap**'ta yeralmayan hiçbir şey mübîn hak olmaz ve mübîn hak olmayan hiçbir şey Hz. Peygamber'e izafe edilemez.

S- 5. ayette sözü edilen yenilikten kaçışın esprisi nedir?

C- 5 ve 6. ayetler vahyin getirdiği yeniden kaçışı putperestliğin bir belirtisi olarak göstermektedir. Bu, eskiyi tabulaştırmanın ve ecdatperestliğin, tarih boyunca vahyin mesajına karşı çıkanların dayandığı temel illetin ifadeye konuluşudur.

S- 14. ayette Hz. Musa kendisinin bir günahından bahsediyor. Peygamberler günah işler mi?

C- İşlemiş ki öyle söylüyor. Burada Kur'an'ın günah kavramını ifade için kullandığı temel kelime olan **zenb** seçilmiştir. Hz. Musa'nın bir Mısırlı'yı öldürmesi anlatılmaktadır. Aynı olay bu surenin 20. ve Kasas suresinin 15-17. ayetlerinde de ifade edilmiştir.

Peygamberlerin de birer insan oldukları Kur'an'da birçok kez ifade edilmiştir. O halde onlar da günah işleyebilir. Bunun anlamı, peygamberlerin günah işlediğini iddia ve ispat değildir. Ama işleyebilirler ve işleyenleri de vardır.

Bu Kur'ansal gerçek, peygamberlerin masumlukları ile çelişmez. Çünkü onların masumluklarının esas anlamı aldıkları vahyin Cenabı Hakk'ın korumasında olmasıdır. Onlar da insan olarak günah işleyebilirler. Ancak günaha yenik düşerek sürekli karanlıkta kalmazlar, Allah onları derhal aydınlatır ve tevbe etmelerini sağlayarak aklar.

Kur'an bu gerçeğin altını çizerek peygamberlerin melek gibi düşünülmelerine, ilahlaştırılmalarına giden yolu tıkamıştır. Ve bize göstermiştir ki, **bir peygamberin günah işleyebileceğini kabul etmek onu ilah gibi kabul etmekten çok daha hayırlı bir yoldur. Tevhidin zedelenmemesi uğruna Kur'an bu yolu tercih ediyor.** Furkan suresi 7-8 ve 20. ayetler peygamberleri bütün insanî niteliklerin üstünde melekler gibi düşünmeyi putperestliğin belirtilerinden biri olarak göstermektedir.

S- 69-89. ayetler arasında verilen Hz. İbrahim'in kendi toplumu ve babasıyla mücadelesinin özü nedir?

C- Hz. İbrahim'in getirdiği vahiy mesajına toplumu ve babası , gelenekleri, ecdat mirasını gerekçe göstererek karşı çıkmışlardır. İşte espri buradadır.

S- 208-209. ayetlerde Allah'ın zalim olmadığı hangi gerekçeyle açıklanmıştır?

C- Bu ayetlerden anlıyoruz ki, kendilerine ilahî uyarıcı gönderilmeyen bir toplumun helâke uğratılması bir zulümdür ve Allah böyle bir zulme asla bulaşmamıştır. (Aynı konuda bk. Kasas, 59) Bundan da anlaşılır ki, her topluma peygamberliğin bitişine kadar bir peygamber, peygamberliğin bitişinden sonra da vahyin verilerine göre gerçeği anlatacak tebliğciler mutlaka ışık tutmalıdır. Bu ışıktan yoksun bırakılmış bir toplumu Cenabı Hak azaba uğratmaz. Çünkü bu durumda günah vahyin mesajından habersiz toplumun değil, mesajı onlara ulaştırmayan tebliğ görevlilerinindir. Buna dayanarak diyebiliriz ki, **Kur'an'a göre, şirkten sonra en büyük günah tebliği savsaklamak, hapsetmek veya tebliğin çerçevesini daraltmaktır.**

S- 210-212, 221-223. ayetlerde Kur'an vahyi ile şeyta-nın ilham ettiği şeyler karşılaştırılıyor. Bunu açıklar mısınız?

C- Şöyle deniyor: **"O Kur'an'ı şeytanlar indirmedi. Bu onlara yaraşmaz ve zaten yapamazlar da. Çünkü onlar vahyi işitmekten uzak tutulmuşlardır. Şeytanların kime ineceğini size bildireyim mi? Onlar her günahkâr, iftiracı, uydurmacıya inerler. Onlar şeytanın işittirdiğine kulak verirler. Çokları da yalancıdır."**

Bu ayetler, ilahî vahiy ile çeşitli adlar altında insanlığın beynine veya gönlüne musallat olan sözde ilham, kerâmet, vesvese, kuruntu ve hayallerin birbirinden ayrılması gereğine dikkat çekiyor.

S- Kur'an, şairler ve şiir konusunda ne diyor?

C- Kur'an bu konuya incelediğimiz surenin 224-227. ve Yâsîn suresinin 69. ayetinde değinmektedir.

Yâsîn suresinde, peygamberliğin şairliğin üstünde, vahyin de şiirin üstünde olduğuna dikkat çekiliyor. Bu yüzden Kur'an'a şiir denemez.

Ele aldığımız surede ise söylenen şudur: **"Şairlere gelince, onlara da sapıp azanlar uyar. Görmez misin onları ki, her vadide kuruntuya, şaşkınlığa saplanırlar. Ve onlar yapmayacakları şeyleri söylerler. Ancak inananlar, barışa yönelik işler yapanlar, Allah'ı çok ananlar ve zulme uğratıldıktan sonra zafer elde etmeye çalışanlar müstesnadır."**

Anlaşılan odur ki, Kur'an, şairleri, çilesini çekmedikleri şeyleri dillerine dolayan söz aktörleri oldukları için eleştiriyor. Ancak **mutlak anlamda şiir negatif gösterilmemiştir. Barışa yönelik değerler üreten, Yaratıcı Kudret'le gönül bağı kuran ve zulme karşı mücadele veren şair ve şiir öğülmektedir.** Demek ki Kur'an şu üç tip şiiri ve doğal olarak üç tip şairi yüceltmektedir:

1. Barışa yönelik hizmet sergileyenler,

2. Varlığın esasıyla yani Allah'la bütünleşme gayreti içinde olanlar,

3. Zulme karşı direnenler.

NEML SURESİ
(48/27. sure)

S- 15. ayette Hz. Davûd ve Hz. Süleyman'a ilim verildiği söyleniyor. Peygamberlere verilen vahiy midir, ilim mi?

C- Elbetteki vahiydir. Ancak, daha önce de söylediğimiz gibi, **vahiy, insanlık dünyasına indirildikten sonra ilim haline dönüşür. Kur'an'ın bu ifadesinin bir esprisi de şudur: Bizler vahiyden nasiplenmek için öncelikle ilimden nasiplenmek zorundayız. Bizim için, vahyin nimet ve güzellikleri ancak ilim sayesinde anlam ifade eder.**

S- 18-19. ayetlerde karıncalar şuurlu bir ümmet olarak tanıtılmaktadır. Bu ne demektir?

C- Bu konu, **Kur'an'ın Temel Kavramları** adlı kitabımızda genişçe incelenmiştir. (bk. Ümmet md.)

S- 23-44. ayetler arasında Saba Melikesi genişçe tanıtılıyor. Bunun sebebi nedir?

C- Bu hanım yöneticinin basîret ve aktivitesine dikkat çekilmektedir. İslam bilginleri bu anlatımı, kadınların devlet

başkanı olabilecekleri hususunda en güçlü Kur'ansal delil olarak değerlendirirler. Bir ilahiyatçı-yazar konuyu şöyle özetlemiştir:

"Saba kavminin başında bulunan, bir kraliçedir, yani kadındır. Ayetlerin sözgeliminden, bu kraliçenin, zeki olduğu, kavmini iyi yönettiği, fevrî davranışlarla toplumu felâketlere atmadığı, tedbir ve ihtiyatiyle kavmini ölümden veya esaretten, ülkesini de yıkımdan kurtardığı, hakkı görüp anlayınca puta tapmayı bırakıp Müslüman olduğu, Süleyman'ın emrine girdiği anlaşılır. (29-44) Bu üslûpta kraliçeye övgü vardır. Bundan pekala bazı kadınların devlet başkanı olabileceği anlaşılır."

Ancak **Cemel olayı** münasebetiyle Ebûbekre'nin rivayet ettiği bir hadiste: **"Başlarına bir kadını geçiren bir kavim asla iflah olmaz."** denilmektedir. (Buharî, meğâzi, 82, fiten: 18; Tirmizî, fiten: 75, Nesâ'î, kudat: 8, İbn Hanbel, Müsned: 5/43, 51)

"Saba melikesinden övgü ile söz eden ayetlerle karşılaştırılınca bu rivayetin Kur'an'a ters olduğu açıktır. Çünkü Kur'an'ın hiçbir yerinde kadının başa gelemeyeceğinden söz edilmemiştir. Hatta Peygamber'in en çok sevdiği, kendisinin birçok hadisini rivayet etmiş olan müminlerin annesi Hz. Âişe, Cemel olayına kumandanlık etmiştir. Aslında bu Ebûbekre rivayetinin de onu hedef aldığı açıktır. Zira olay şöyle anlatılmaktadır:"

"Osman'ın katlinden sonra **Hz. Ali**'ye bey'at edilince Talha ve Zübeyr Mekke'ye gittiler, Hacda olan **Hz. Âişe**'yi gördüler. Osman'ın kanını aramak üzere Basra'ya gitmeğe karar erdiler. Halkı da bu maksatla savaşa çıkardılar. Hz. Âişe bu orduya deve üstünden kumanda ettiği için olaya Cemel olayı dendi. Âişe'nin kumanda ettiği orduya katılmayan Ebûbekre, sebebini şöyle anlatmıştır: "Peygamber Aleyhisse-

lam, Kisrâ'nın kızının, İranlılara kraliçe olduğu haberini duyunca buyurdu ki: "Başlarına bir kadını geçiren bir kavim, asla iflâh olmaz". Allah, beni bu sözle yararlandırdı da o savaşa katılmadım." (Buhârî, fiten: 18, Fethu'l-Bârî: 8/97)

"Şimdi bu hadiste taşlanan, **Hz. Âişe**'dir. Peygamber Aleyhisselam gerçekten öyle söylemiş olsaydı, Hz. Âişe'nin Cemel olayına katılmaması, Talha ve Zübeyr'in de onu başlarına geçirmemeleri gerekirdi. Kur'an'a ters, olaylara aykırı olan bu rivayetin doğruluğu şüphelidir. Ayetlerin genel anlamı böyle vahid haberiyle daraltılamaz. Eğer bu rivayet doğru ise sadece Ebûbekre'yi bağlar. Çünkü diğerleri bunu bilmedikleri için bununla amel etmemişlerdir. Diğer sahabilerin bilmediği ve uygulamadığı bir rivayet, nasıl din hükmü olur? Zaten bu, gerekli bir din hükmü olsaydı, Peygamber Aleyhisselam bunu ilan eder ve ashabına böyle bir şey yapmamalarını bildirirdi." (Ateş, 6/399-400)

S- Hz. Süleyman'ın hayvanlarla, özellikle kuşlarla konuşup anlaştığının hikâye edilmesi nedendir?

C- Bunun anlamı, insanların bir gün bu işi de başaracaklarını göstermektir. 15-22. ayetlerden anlıyoruz ki, **Hz. Süleyman** bir takım hayvanları bir yere toplamış, onları eğitmiş, zaman zaman denetlemiştir. Bu demektir ki, hayvanlar özel bir eğitime tabi tutularak dilleri çözülebilir ve kendileriyle konuşup anlaşma imkânları yaratılabilir.

S- 38-42. ayetler arasında Saba Melikesi'nin tahtının, bazı olağanüstü güçlere sahip kişilerce bir anda Süleyman'ın huzuruna getirildiği söyleniyor. Bu nasıl olur?

C- Olmuştur ki söyleniyor. Biz her olup biteni açıklayamıyoruz. Fakat olduğunu kabul ediyoruz. İnsanlık şu anda bir yerden bir yere eşyanın görüntülerini anında nakledebili-

yor. **Hz. Süleyman** olayı münasebetiyle bize bildiriliyor ki, gün gelecek eşyanın ve insanın kendisi de anında bir yerden bir yere nakledilebilecektir. Bu nasıl olacaktır sorusunun cevabı elbetteki şu anda verilemez.

S- 34. ayette krallarla ilgili bir tespit var. Buna değinir misiniz?

C- Bu ayet, Kur'an'ın **krallar ve krallıklar** hakkındaki görüşünü dile getiren tek ayettir. Şöyle deniyor: **"Krallar bir ülkeye girdiler mi, orayı bozgun ve fesada uğratırlar, ora halkının onurlularını alçaltılmış hale getirirler. İşte böyle yaparlar."**

Kur'an'ın bu beyanı, krallık ve benzeri sistemlerin anatomisini mucize bir biçimde ifadeye koyarak insanlığa çok önemli bir ders vermektedir.

S- 82-85. ayetlerde bahsedilen Dâbbetü'l-Arz nedir?

C- Bunun ne olduğunu bugünkü bilgilerimizle keşfetmemiz kolay değildir. Bu konuda hadis diye ileri sürülen sözlerin tümü hiçbir dayanağı olmayan rivayetlerdir.

Dâbbetül Arz'ın, Kur'an açısından bir iman konusu olarak bizi bağlayan yanı şöyle verilmiştir: **"O söz üstlerine indiği zaman onlara yerden bir Dâbbe (canlı) çıkarırız; o onlara insanların ayetlerimize iyice inanmandıklarını söyler. O gün her ümmetin içinden ayetlerimizi yalanlayanlardan bir zümre derleriz de onlar toplu halde ortaya sürülürler. Geldiklerinde Allah onlara: 'Ayetlerimizi, onlara ilminiz yeterli olmadığı için inkâr mı ettiniz, yoksa ne yaptınız?' der. İşledikleri zulümler yüzünden o söz tepelerine inmiştir. Artık tek kelime söyleyemezler."**

Dâbbetül-Arz'ı bir sembol kabul ederek bununla trene, tanka vs. işaret edildiğini söyleyenler olmuştur. Kur'an'daki 19 rakamına dayalı matematiksel kod mucizesini keşfeden **Reşad Halife**'ye göre Dabbetül Arz, bilgisayara işaret etmektedir. (bkz. Reşad, 691) Elbetteki bunlar tenkide açık tespitlerdir. Gerçek olan şudur: Bu ayetler bize **Dâbbetül Arz**'ın çıkacağını ve bu mahlukla kıyamet arasında bir ilişkinin kesin olduğunu gösteriyor. Biz, işte buna inanmak zorundayız.

S- 88. ayetteki dağların yürümesinin anlatmak istediği nedir?

C- Burada Kur'an kendi üslûp güzelliği ile dünyanın döndüğünü söylüyor. İlk akla gelen budur. Bunun dışında daha başka anlamlar da olabilir. Üzerinde düşünmek ve araştırmak gerekir.

KASAS SURESİ
(49/28. sure)

S- 5. ayette müstaz'afların yani ezilip horlananların önderler yapılacağı söyleniyor. Allah, müstaz'afların tarafını mı tutuyor?

C- Tamamen öyle. Kur'an'ın en önemli kavramlarından biri olan **istiz'af** ve bundan türetilen **müstaz'af** terimleriyle ilgili geniş ve çok önemli bilgileri biz **Temel Kavramlar** adlı kitabımızın aynı adlarla anılan maddelerinde vermiş bulunuyoruz.

S- 7-14. ayetlerde Hz. Musa'nın, baş düşmanı Firavun **tarafından beslenip büyütülmesi anlatılıyor. Bunun esprisi nedir?**

C- Anlatılmak istenen, yaratıcı iradenin insan tedbirlerini nasıl yerle bir ettiğidir. Firavun, İsrailoğullarından kendisine karşı çıkacak birisinin zuhurunu önlemek için bu kitlenin bütün erkek çocuklarını öldürtmek gibi zalim, fakat çok etkili bir tedbire baş vurmuştu. İlahî irade bu amansız tedbirle âdeta alay etmiş ve Firavun'a, kedisini perişan edecek adamı bizzat sarayında "kuş sütü, kuru üzümle" besletmiştir.

Ayetler, işte bu iradenin yenilmezliğini anlatmakta ve insanoğluna iyi bir ders vermektedir.

Anlaşılan odur ki, **tedbir, Hakk'a ve insanlığa hizmet olduğu takdirde Yaratıcı'dan destek görmekte; zulme ve kötülüğe hizmet olduğu takdirde Yaratıcı'nın kahrı ile darmadağın edilmektedir.**

S- 52-55. ayetlerde Ehlikitap'ın tipik bir yanından bahsediliyor. Buna değinir misiniz?

C- Şöyle deniyor: **"Daha önce kendilerine kitap verdiklerimiz o Kur'an'a inanırlar. O onlara okunduğu zaman şöyle derler: 'O'na inandık; o, rabbimizden gelen gerçektir. Zaten biz ondan önce de müslümanlardandık.' İşte böylelerine sabretmiş oldukları için ödülleri iki kez verilir. Onlar kötülüğü iyilikle karşılarlar ve kendilerine verdiğimiz rızıklardan başkalarına dağıtırlar. Boş ve anlamsız söz işittikleri zaman ondan yüz çevirip şöyle derler: 'Bizim işlerimiz bize, sizin işleriniz size. Selam olsun hepinize. Biz cahilleri istemiyoruz."**

Anlaşılıyor ki, Ehlikitap'ın bazıları hem kendi kitaplarına (Tevrat ve İncil) hem de Kur'an'a inanarak iki kez ödüllendirilmeye hak kazanırlar.

S- 65. ayette Hz. Peygamber'e yöneltilen ihtar nedir?

C- Sorunun cevabı ayette açıktır: **"Ey Peygamber! Sen, sevdiğini doğru yola iletemezsin; ancak Allah dilediğini doğru yola iletir. O, doğruya ve güzele gidecek olanları daha iyi bilir."**

Tebliğ adamı, Peygamber de olsa, tebliğin sonucuna müdahale edemez. Sonucu belirlemek yalnız Allah'ın işidir. Teb-

liğci, gerçeği insana gösterip kenara çekilir. Kur'an'ın yolu ve tavrı budur.

S- 62-64. ayetlerde anlatılan şürekâ (Allah'a ortak tutulanlar)dan bahseder misiniz?

C- Bu ayetler şu veya bu şekilde Allah'a ortak koşulan kişilerle, onları Allah'a ortak tutanların durumlarını acıklı bir biçimde anlatmaktadır. Şöyle deniyor: **"O gün onlara seslenerek: 'Benim ortaklarım olduğunu sandıklarınız nerede?' der. Üzerlerine söz hak olanlar derler ki: 'Ey Rabbimiz, işte bizim saptırıp azdırdıklarımız. Kendimiz azdığımız gibi onları da azdırdık. Şimdi bizi aklaman için sana yalvarırız. Onlar zaten bize ibadet etmiyorlardı.' Şöyle cevap verilir: 'Ortaklarınızı çağırın.' Onlar da onları çağırırlar, fakat çağırılanlar bunlara cevap vermezler ve azapla yüz yüze gelirler. Ah! Keşke doğruya kılavuzlansaydılar."**

Önce şunu söyleyelim ki bu ayette gündeme getirilen **şürekâ** (ortaklar), birçok müfessirin zannettiği gibi cansız putlar değil, kişilerdir. Zamirler ve fiiller, ayetten eşyanın, cansız putların anlaşılmasına müsaade etmez. Kaldı ki, anılan şürekânın azap korkusuyla kendilerini affettirmeye çabaladıkları söyleniyor. Bunlar, tapılan putlar olamaz. Kendilerinin de azdıklarını söyleyen bu şürekâ insanlardır.

İşin doğrusu şu ki, Kur'an burada örtülü bir biçimde kendilerini Allah'ın yetki ve tasarruflarına ortak hale sokturan kişilerle, onları gafilce izleyenlerin acıklı çekişmelerini sahneye koymaktadır. **Allah adına kendisinde söz hakkı görenler, Allah'ın kitabında olmadığı halde haramlar icat edenler, yazdıkları ve söyledikleriyle Allah'ın kitabını kontrolüne alarak halkın Kur'an'a ulaşmasını engelleyenler, kendilerine uğranmadan Allah'a gidile-**

meyeceğini iddia edenler, kısacası tevhit dinini bir tür şirket haline getirerek bu şirkette kendilerine söz hakkı ve pay çıkaranlar bu ayetlerde sözü edilen şürekânın ta kendileridir.

S- 68. ayette yaratma ve seçme Allah'a mal ediliyor. Bunu açıklar mısınız?

C- Yaratan da Allah'tır, seçen de. Yani O, hem türleri yaratır hem de yarattıkları arasından seçeceğini seçip varlık ve oluşun, kendisince belirlenen hedeflere doğru yürümesini sağlar ve kontrol eder.

Bu ayette, seçme karşılığı **ihtiyar** kullanılmış ve: "Seçim onlara ait değildir." buyurularak varlığın belli hedeflere doğru götürülmesinde sergilenen **evrimleşme**nin bizzat Cenabı Hak tarafından programlanıp kontrol altında tutulduğuna işaret edilmiştir.

Kur'an, daha birçok ayetinde çeşitli ifadelerle **evrimleşme**ye dikkat çekmektedir.

Evrimleşmeyi ifade eden en önemli deyimlerden biri de **ıstıfa** (seçme, seleksiyona tabi tutma)dır. **"Şu bir gerçek ki, Allah Âdem'i, Nûh'u, İbrahim ailesini, İmran ailesini, bir kısmı bir kısmından gelme zürriyetler olarak, âlemler üzerine seçip yüceltmiştir."** (Âli İmran, 33-34. Ayrıca bk. Bakara, 132, 247; Âli İmran, 42; A'raf, 144; Hac, 75; Neml, 59; Fâtır 32; Saffât, 153; Zümer, 4)

Ancak şunu unutmamak gerekir ki, Kur'an'ın bahsettiği evrimleşme, materyalist anlayışın gündeme getirdiğinden hem hareket noktası hem seyri hem de gayesi bakımından farklıdır.

Çok kısa bir ifadeyle Kur'an'ın bahsettiği evrimleşmenin arkasında Allah, **materyalist-Darwinist** evrimleşmenin

arkasında ise kör tesadüf ve şuursuzluk vardır. İşte bu ikinci tür evrimleşme Kur'an'dan onay alamaz. (Bu konuda biz **Mevlâna ve İnsan** adlı kitabımızda geniş bilgiler verdik)

S- 76-82. ayetlerde hikâyesi anlatılan Karun'dan bahseder misiniz?

C- Karun, Kur'an'da; servet çokluğu ile şımarıp azmanın, nimet ve sevinç budalalığının, servetine güvenerek insanları küçümsemenin, toplumda bozgunculuğun, ahmaklığını bilgi sanmanın, süs ve görüntü hastalığının tipik temsilcisi olarak verilmektedir.

Bu ahmak şımarığın sonu, mal ve servetiyle birlikte batmak olmuştur.

Kur'an, Karun felâketine tutulmamak için beş şey önermektedir: 1) İlim, 2) İman, 3) Barışa yönelik hizmet, 4) Sabır, 5) Dünya nimetlerinden ölçülü bir biçimde nasiplenme.

S- 85. ayette Kur'an'ı sana farz eden Allah ifadesi geçiyor. Bunu açıklar mısınız?

C- **Kur'an'ın hepsi farzdır. Yani ondaki buyrukların tümü farz hükmündedir. Örneğin kumar oynamamak, haram yememek, namaz kılmak, yalan söylememek nasıl farzsa başkalarının evine izinsiz girmemek, şuna buna lakap takmamak, insanlarla alay etmemek, koğuculuk yapmamak da aynı şekilde farzdır. Bu noktada vahyin mantığı, insan egosunun mantığından çokfarklı işlemektedir. Egonun mantığı bölüp parçalar ve hesabına geleni alır. Vahyin mantığı ise bütünü kucaklar ve birleştirir. Güzel bir örnek Nur suresindedir. Bu surede Kur'an'ın örtünme ile ilgili açık ve doğrudan emri bir ayette yeraldığı halde, evlere-odalara**

girip çıkmayı düzenleyen açık ve doğrudan emirler tam altı ayette verilmiştir. Kim çıkıp diyebilir ki, Allah'ın altı ayette verdiği emir, bir ayette verdiği emirden daha önemsizdir. Ama ego, bu altı ayetlik emirde politik istismarına malzeme bulamadığı için, o ayetlerden hiç bahsetmez. Kur'an'ın emirlerinden bir kısmını İslam'ın şartı, bir kısmını farzı ayın (herkesin uyması gereken farz), bir kısmını farzı kifâye (bazılarının uyması halinde farz olmaktan çıkacak buyruk), bir kısmını mendup (edebe uygun hareket) diye ayırmak tarih içinde insanlar tarafından ileri sürülmüştür. Kur'an'-da böyle ayırımlar yoktur. Allah'ın vahy ile gönderdiği buyrukların hepsi aynı derecede önemli ve bağlayıcıdır. Bu buyrukların tümü, Allah'ın dini olan İslam'ın şartlarıdır. Hiç kimsenin, hesabına gelen emirleri birinci sınıf, ötekileri ikinci veya üçüncü sınıf göstererek İslam'ı kendi âkıbetini garantileyen bir kurum haline getirmeye hakkı yoktur. Ancak Kur'an'ın bizzat kendisi şu üç şeyin temel yani birinci derecede farzlar olduğuna dikkat çekiyor: 1) Allah'a iman, 2) Âhirete iman, 3) Barışa yönelik fiil.

İSRA SURESİ
(50/17. sure)

S- İsra ne demektir?

C- Sureye adını veren **isra,** gece yürütmek anlamındadır. Birinci ayete göre Allah, kulunu yani Hz. Peygamber'i bir gece Kâbe'deki **Mescid-i Haram**'dan Kudüs'teki **Mescid-i Aksa**'ya yürütmüştür. Bu yürütme, Hz. Peygamber'e Allah'ın ayetlerinden bazılarını göstermek için olmuştur.

Kur'an'ın, Hz. Muhammed'in mucize yolculuğu ile ilgili açık ifade taşıyan tek ayeti budur. O halde bu ayette gösterilen yolculuğa inanmak şarttır. Ancak bunun detayı ile ilgili hiçbir bilgi verilmemektedir.

Bu konuyla ilgili hadis patentli rivayetlerin çelişmelerle dolu muhtevalarının Kur'an'dan onay alması mümkün değildir. Bu yüzden bunları değerlendirmeye lüzum görmüyoruz.

S- Mirac konusu nasıl anlatılıyor? İsradan ayrı olarak bir de mirac var mıdır? Yoksa bu ikisi aynı şey midir?

C- Kur'an'da **mirac** adıyla ayrıca düzenlenen bir olay yoktur. Bu konuya biz değerli ilahiyatçı **Hüseyin Atay**'ın tespitlerini vermekle gireceğiz.

"İslam dünyasında Hz. Muhammed'in ölümünden sonra büyük mitoloji yazarları çıktı. Peygamber'i öyle hikâyelerle büyüttüler ki, onu ad koymadan bir tanrı yaptılar. Onu Allah'ın karşısına çıkarıp yüzyüze konuşturdular. Bu rivayet ve hikâyelerin nereden, niçin kaynaklandığı üzerinde eski âlimler hiç durmadılar. Sadece hadisçiler ravilerin zahirî durumlarına biraz bakıp adamın yalan söylemeyeceği hükmünü verip söylediği sözü Kur'an gibi senet kabul ettiler. Genel kanı odur ki, bu sözler, birinci ve ikinci neslin gençlerinin sözleri olup sonradan Hz. Peygamber'e isnat edilmiştir."

"Hz. Muhammed'e isnat edilen bir olay da mirac olayıdır. Mirac, yükselmek, yükseğe çıkmak anlamına gelir. Bu mânadan ötürü, asansöre "mirac", yukarı çıkaran âlet demişlerdir. Ama Hz. Muhammed'e isnat edilen mirac, Kudüs'ten "Burak" denilen hayvana binip yedi kat göğün üstünde arşa çıkıp hâşa Allah'la yüz yüze konuşmuş olmaya denir. Her gökte bir peygamberle karşılaşmış, birinci gökte Musa peygamber varmış."

"Yüce Allah'ın istediği zaman sevgili kulu Hz. Muhammed'i kâinat içinde herhangi bir yere götürüp getirmesine akıl, metafizikî açıdan **imkân-ı aklî** ile mümkün diyebilir, ama imkân-ı fiil açısından Kur'an, Hz. Muhammed'in, Yüce Allah'ın karşısına çıkıp da onunla karşı karşıya konuşmasına izin vermez. Çünkü bu durumda yüce Allah'ın madde ve cisim olması sözkonusu olur. Kur'an'da: **"Allah hiçbir şeye benzemez."** deniyor. (Şûra, 11)"

"Hz. Muhammed Allah'la görüşüp dönerken gene her gök katında bir peygamberle görüşmüş, Musa'ya gelince, Hz. Musa, Peygamberimize şu soruyu sormuştur: Yüce Allah'tan ümmetine ne hediye götürüyorsun? Hz. Muhammed de günde elli vakit namazı götürüyorum cevabını vermiştir."

"Hz. Musa, Peygamberimize: "Benim tecrübem var, bu insanlar elli vakit namazı kaldıramazlari, git Rabbinden bunu indirmesini iste." demiş. Hz. Peygamber geri dönmüş, Rabbine çıkmış, Allah da namazı beş indirmiş; Hz. Musa gene itiraz etmiş, Hz. Peygamber'i geri göndermiş, Cenabı Hak beş daha indirmiş. Ama Musa tekrar itiraz eder ve bu itiraz ve **gidiş-geliş dokuz defa tekrarlanır.** Çünkü Cenabı Hak her defasında beş indirir ve en sonunda beş vakite inince, gene Hz. Musa, bu da çok, buna da dayanamazlar, demiş ama Hz. Muhammed, artık Rabbimden daha aza indirmesini istemekten utanırım, cevabını vermiş ve böylece beş vakit namaz, Müslümanlara farz olmuş, ancak sevabı elli vakitin sevabı olacakmış."

"Bu hikâyeyi uyduran çok akıllı ve zeki birisi! Kur'an'ın getirdiği münezzeh, yüce, mutlak Allah anlayışını putperestlik, Yahudilik ve Hıristiyanlıktaki tanrı anlayışlarına benzetti. Allah'ı arştan indirdi, bir insan gibi misafirini karşılattı, konuştular, sonra ayrıldılar. Sonra Hz. Musa'nın itirazı ile dokuz defa daha Allah'ın huzuruna çıktı. Allah, dokuz defa inip çıktı mı misafirini karşılamak için, yoksa geleceğini bildiği için orada bekledi mi? Bu gibi soruları sormak bile Kur'an açısından ne kadar yanlış ve ayıp değil mi? Ama, buna gerçek olarak inanmak, Kur'an açısından rezaletin rezaleti, küfür, daha ötesi Allah'ın zatına nezaketsizliktir. Allah'ın oğlu olmadığını, hiçbir şeye benzemediğini o kadar sert ifadelerle anlatan Kur'an inancını temelinden yıkmaya yönelik bir mitoloji. Ama cahil, gafil, kafasız raviler ve destekleyicileri, inananları, burada Allah'ın yüce, mutlak varlığını düşünmeyi akıl edememişler, Hz. Muhammed'i Allah'ın katına çıkararak onu yüceltmek, Allah'ın vekili, dünyayı idare etmekte yardımcısı mevkiine koymak istemişlerdir. Müslüman mitolojistleri Hz. Muhammed'i yüceltmek, Hz. İsa'dan yukarıda göstermek istemişlerdir.

"Bu mirac hikâyesinde geçen Allah'la pazarlık Tevrat hikâyelerine ve felsefesine göre düzenlenmiştir. Zaten Hz. Musa'nın da işe karıştırılmasının bunu gösterdiği açıktır. Yedi kat göğü geçip geliyor, hiçbir peygamber, bir itirazda ve tavsiyede bulunmuyor, niçin?"

"Çünkü Hz. Musa'nın bütün peygamberlerden üstün, Hz. Muhammed'in tecrübesiz, milletinin tutum ve zihniyetinden habersiz olduğunu, Musa'nın daha akıllı, zeki ve milletini düşünen bir peygamber olduğunu anlatmak istiyorlar. Bu, Müslümanların arasında, kitaplarında zikredilirse daha etkili olacaktır."

"Bu hikâyeyi anlatan, vaizlere, kafasını biraz çalıştıran halka, "Hz. Musa ne kadar akıllı; keşke bizim peygamberimiz onun sözünü tutsaydı da bir defa daha Allah'a gidip namazları iki vakte indirmiş olsa, çok daha kolay ve iyi olurdu" sözünü söyletmeye sebep olmaktadır."

"Aslında namaz daha önce farz kılınmıştı, değişik zamanlarda kılınıyordu. Abdest ayeti ise Medine'de en son inen ayetlerdendir. Namazın beş vakit oluşunun da Medine'de inen ayetlerle tespit ve tayin olunması, ayetlere ve olaylara daha uygun düşmektedir. Mirac olayının gerçek olmadığı ortaya çıkınca namazın beş vakit oluşunu ona bağlamak da yanlış olur."

"Elli vakit namazın sevabının beş vakte verilmesi de şaşırtıcı olmaktadır. Yüce Allah Kur'an'da, bir iyiliğe bir, on, yüz, yediyüz ve sonsuz sevap verdiğini açıklamaktadır. Namaz önemli bir ibadet olduğu halde onun sevabını on misline hasr ve tayin etmenin, namazın önemini düşürmüş olacağı düşünülmemiştir."

"Sonuç şudur ki, cahil, gafil ve sığ kafalı kimseler, İslam'a soktukları buna benzer uydurma hadisler ile İslam'ı bozmuş **ve Kur'an'ı arkalarına atmışlardır. Oysa Kur'an**

daima önde, yol gösterici olduğunu vurgulamaktadır. Kur'an'a dönüp yanlışları düzeltmek farzdır. Müslümanların en büyük avantajları Kur'an'ın bozulmadan, değişmeden kendilerine ulaşmış olmasıdır." (Atay, Rapor, 30-35)

Kur'an, insanın Allah'a urucundan sözetmemekte ise de İsra bir olağanüstü yolculuk olarak iman konusudur. İşin esası şudur: Hz. Peygamber'in mucize bir yolculuğundan İsra suresi birinci ayetinde bahsedilmektedir. Atay'ın yakındığı mitolojik rivayetler ise, bu İsra yolculuğunu hurafelere boğdurtarak ortaya tevhit inancıyla bağdaşmayan bir tablo çıkarmıştır. Bu tablonun Kur'an ruhunu en çok rahatsız eden yanı Hz. Peygamber'in Allah'la görüştürülmesi ve pazarlığa oturtulmasıdır. **Hz. Âişe,** işte işin bu yanına ilişkin rivayetleri duyduğunda bütün tevhit ehlinin duygularına şu sözlerle tercüman olmuştur:**"Allah Resulü'nün Cenab Hakk'ı gördüğünü söylüyorlar. Tüylerim ürperiyor. Böyle birşeyi nasıl söyleyebiliyorlar? Hiçbir insan Allah'ı göremez."** Hz. Âişe Hz. Peygamber'in, bedeniyle göklere gittiğini de kabul etmemektedir. Hz. Âişe'nin bu görüşlerini esas aldığınızda Atay'ın tespitlerinin doğruluğu ortaya çıkar ve anlaşılır ki **Kur'an'ın nezih İsra anlayışı Ehlikitap hurafeleriyle dejenere edilmiştir.**

S- 11. ayette insan psikolojisinin ilginç bir görünümü var. Buna değinir misiniz?

C- Bu ayete göre: **"İnsan hayra davet ederken şerre çağırabilir, hayır için dua ederken şer için dua edebilir. İnsan gerekten çok acelecidir."**

Bu ayet, insanın taşıdığı zıtlıkları, iniş-çıkışları ifade eden eşsiz beyanlardan biridir. Kullanılan fiil ve cümle yapısı hem bir şeye çağırmayı hem de dua etmeyi aynı anda ifadeye koyduğu için, geleneksel meallerden farklı tercümemiz zorunlu olmuştur.

İnsan, vahyin tuttuğu ışıktan nasipsiz kaldığında parça varlığı ve aceleciliği yüzünden iyi ile kötüyü, güzel ile çirkini birbirine katabilir. Böyle olunca da, iyi niyetli olduğu hallerde bile, kaş yapayım derken göz kör eder, rahmet sunayım derken zahmet getirir. O yüzdendir ki, Cenabı Hak insanı subjektif tespitlerine teslim etmemiş, peygamberler eliyle mutlak hakikatten ona ışıklar ulaştırmıştır.

12. ayetin sonunda bu noktaya parmak basılarak: **"Biz herşeyi en ince detaylarıyla mufassal bir biçimde anlattık."** buyurulmuştur.

Şimdi insana düşen, vahyin düzenlediği, altını çizdiği konularda işe burnunu sokmadan Allah'a teslim olmak, vahyin el atmadığı konularda ise olanca gücüyle çalışıp araştırmaktır.

S- İnsanın "öz benlik kitabı" ne demektir?

C- 13-14. ayetlerde ifadeye konan bu kitabın anlamını biz **Kur'an'ın Temel Kavramları** adlı eserimizde genişçe anlattık. Burada sadece ayetlerin mealini vereceğiz: **"Her insanın uğursuzluk kuşunu onun boynuna bağlamışızdır. Kıyamet günü kendisine önünde açılmış olarak bulacağı bir kitap çıkaracağız . Oku kitabını! Bugün sana, hesap sorucu olarak öz nefsin yeter."**

S- Günahta veraset olur mu?

C- Hayır, olmaz. 15. ayette de söylendiği gibi: **"Hiçbir günahkâr bir başkasının günah yükünü taşımaz."** Bu demektir ki, hiç kimsenin günahı, günahkârın babası veya oğlu da olsa, başkasına yükletilmez. O halde günah işleyip öbür âleme geçmiş kişilerin çocuklarını, onların günahlarından sorumlu tutmak Kur'an'ın ruhuna uygun değildir. Bu da gösterir ki, Kur'an, **lanetlenmiş kavim** kavramına karşıdır. Lanetlenmiş kavim olmaz, kişi veya kişiler olur.

Kur'an, tarih içinde bazı kavimlerin, özellikle **Yahudi** kavminin lanetlendiğinden bahsederken bu kuralın dışına çıkmamaktadır. Yaptığı şey, yaşayan **Yahudileri,** lanetlenmiş atalarının izinden gitmemeleri hususunda uyarmaktır. Eğer onlar atalarının yolunda giderlerse lanetlenirler. Ama bu, bizzat işledikleri fiiller yüzünden olur; lanetin otomatik bir biçimde onların sırtına yapışmasından değil.

S- 15. ayette: "Biz elçi göndermedikçe azap etmeyiz" deniyor. Bunu açıklar mısınız?

C- Bu gerçek, En'am suresi 131. ayette de ifade edilmiştir: **"Rabbin beldeleri, oralar halkı habersiz haldeyken zulümle helak edici değildir."**

Anlaşılan odur ki, Kur'an sorumluluk, hesap ve azabı, bilgilendirilmiş bir toplum için öngörmüştür. **Hiçbir kitle, vahyin tuttuğu ışıktan haberdar edilmeden, vahyin ölçüleriyle sorumlu tutulamaz.** Bunun, peygamberliğin sona ermesi gerçeği ile çelişen bir yanı yoktur. 15. ayette **resul** (elçi) göndermedikçe azap etmeyiz deniyor.

Elçilik (risalet) 2 kısımdır: 1) Aslî ve kurumsal risalet. Bu risalet yani peygamberlik bitmiştir. 2) Bağlı ve bağımlı risalet. Bu, Son Peygamber'in aldığı vahiylerin tebliği ve açıklanması anlamında bir elçiliktir ki, bütün iman sahipleri derece derece bu elçilik görevinin taşıyıcısıdırlar. Daha doğrusu iman, bir anlamda bu elçilik görevinin yani tebliğ emanetinin altına girmektir.

O halde, Son Peygamber'den sonraki tüm toplumların vahyin mesajından haberdar edilmesi, Kur'an'a bağlı iman ve tevhit elçilerinin görevidir. Onlar, bu görevlerini yerine getirmedikçe, mesajdan habersiz toplumların sorumlu tutulmasından değil, onların sorumlu tutulmasından söz etmek gerekir.

S- 16. ayette sözü edilen "servet ve refahla şımarmışlar" hakkında neler söylenebilir?

C- Servet ve refahla şımarmanın Kur'an dilindeki karşılığı **teref ve itraf**tır. Kur'an'ın hayatî kavramlarından biri olan terefi, **Temel Kavramlar** adlı kitabımızda incelemiş bulunuyoruz. 16. ayet bu kavramın önemli ayetlerinden biridir: **"Biz bir ülke ve medeniyeti mahvetmek istediğimizde, onun servet ve nimetle şımarmış elebaşlarına emirler yöneltiriz de onlar, orada bozuk gidişler sergilerler. Böylece o ülkeye sözümüz gerekli olur; biz de oranın altını üstüne getiririz."**

S- Ana-baba hakları konusunda 23-24. ayetlerin tespitleri nelerdir?

C- Sadece bu ayetlerin tespitlerini değil, ana-baba hakları konusunda Kur'an'ın tüm tespitlerini, **Temel Kavramlar** adlı kitabımızda genişçe inceledik. Oraya bakılmasını önermekle yetiniyoruz.

S- 23-37. ayetlerde gündeme getirilen temel prensipleri sıralar mısınız?

C- Bu prensipler, emir ve yasaklar halinde şöyle verilmiştir:

1. Yalnız Allah'a kulluk edin,
2. Ana-babaya hizmet edin ve saygı gösterin,
3. Akraba, yoksul ve yolcuya yardımcı olun,
4. Savurganlıktan da cimrilikten de kaçının,
5. Rızık endişesiyle çocuklarınızı öldürmeyin,
6. Zinadan uzak durun,
7. Cana kıymayın,
8. Yetim malına musallat olmayın,
9. Ahdinize vefalı olun,

10. Ölçü ve tartıda hile yapmayın,
11. Bilmediğiniz şeylerin ardına düşmeyin.
12. Böbürlenip kibre sapmayın,

S- Bilmediğimiz şeyin ardına düşmek ne demektir?

C- Ayetin tam ifadesi şudur: **"Hakkında sende bilgi olmayan şeyi izleme. Çünkü kulak, göz ve gönül, bunların hepsi, ondan sorumludur."** (36)

Bu ayet açık bir biçimde şu emirleri içerir: Taklide saplanma, falanca veya filanca söyledi diye hiçbir şeyin, araştırmadan ardına düşme. Şunun bunun hakkında kesin kanıta sahip olmadıkça konuşma, açık bir biçimde görüp duymadığın şeyler hakkında tanıklık etme.

S- 44. ayette, herşeyin Allah'ı tespih ettiği söyleniyor. Bunu açıklar mısınız?

C- **Tespih**; yüzmek, özellikle uzay boşluğunda yüzmek anlamındadır. Kur'an, uzay boşluğundaki cisim ve sistemlerin hareketini bu kelimeyle ifade etmektedir.

Ayete göre, biz farkında olsak da olmasak da, herşey hamd ile Allah'ı tesbih etmektedir. O halde, bütün varlık ve oluş mikrodan makroya bir tespih faaliyeti sergiler. Bu, makronun küçük modeli olan atomda da böyledir, atomun büyütülmüş bir şekli olan galaksilerde de böyledir. Kısaca oluş, Yaratıcı karşısında bir **tespih** resmigeçididir.

S- 46. ayetin bahsettiği "nefretle yüz çevirme" nedir?

C- Bu ayette şirkin tipik özelliklerinden birine dikkat çekilmiştir. Deniyor ki: **"Rabbini Kur'an'da, yalnız Kur'an'da andığın zaman sırtlarını dönüp kaçarlar."**

Tevhidin omurgası, Allah'ın birliğidir, Allah'ın birliğinin esası da Kur'an'da gösterilen ulûhiyet niteliklerine sadakattır. Bunun içindir ki, örtülü veya açık şirke bulaşanlar, Allah'ın yalnız Kur'an'daki nitelikleriyle anılıp zikredilmesinden rahatsız olurlar. Bu rahatsızlık açık şirke gidenlerde açık put icadıyla, **örtülü şirk** mensuplarında ise Allah'a, Kur'an'da yeralmayan nitelikler isnadıyla vücut bulur. 73. ayet bu illete mucize bir biçimde değiniyor: **"Az kalsın onlar seni, sana vahyettiğimizden ayırarak, ondan başka şeyleri üstümüze atman için kandıracaklardı. İşte o zaman seni dost edinirlerdi."** Bu ikinci tür şirk, Müslüman dünyada özellikle tasavvuf edebiyatı içinde belirgindir. Mürşitler, kutuplar, üstatlar, hazretler... Allah'la pazarlık ettirilir, Allah'ın kararları onlara değiştirtilir hatta Allah ile şaklabanlıklar bile yaptıkları olur. Allah bunlara genç kızlar, bıyığı bitmemiş oğlanlar şeklinde görünebilir.

İşte 46. ayet Allah'ın zatı, kudreti ve sıfatlarıyla uyuşmayacak bu şirk lekelerinin tevhite bulaşmasını önlemek için Cenabı Hakk'ı yalnız Kur'an'da anıldığı şekilde anmayı esas almıştır.

Tevhidi korumak son derece çileli bir iştir. İnsanoğlunun ayağı en çok bu alanda kaymaktadır. O yüzden Allah'ın birliği konusunu, Kur'an'ın çizdiği çerçevenin en küçük ölçüde dışına taşırmamak dinin ve imanın hayatıdır.

S- 54. ayette Hz. Peygamber'e bir uyarı var. Buna değinir misiniz?

C- Bu ve sonraki ayet Hz. Peygamber'in bile hesap sorma ve insanın akıbeti konusunda hüküm verme yetkisine sahip olmadığını gösteriyor. Şöyle deniyor: **"Rabbiniz sizi daha iyi bilir. Dilerse sizi merhametiyle bağışlar, dilerse size azap eder. Biz seni onların üzerine vekil gönderme-**

dik. Rabbin göklerde ve yerde olan kimseleri de daha iyi bilir."

Görüldüğü gibi ayetler bir yandan insanın âkıbeti konusunda söz hakkını Allah'ın tekelinde gösterirken bir yandan da dünya ötesi âlemlerde akıl ve şuur sahibi canlıların var olduğuna dikkat çekmektedir. Bu gerçek 70. ayette daha açık bir biçimde verilmiştir: **"Andolsun ki biz, âdemoğullarını çok soylu yarattık. Onları karada ve denizde taşıdık, onları temiz ve leziz rızıklarla besledik ve onları, yarattıklarımızın birçoğunun üstüne yücelttik."**

Bu ayetten anlaşılır ki, insanoğlu tüm yüceliğine rağmen bazı şuurlu varlıklardan üstün değildir. Birçoğundan üstündür ama hepsinden üstün değildir. Yani dünya ötesi planlarda insandan da üstün şuurlular yaşamaktadır.

S- 72. ayette sözü edilen körlük nedir?

C- Ayetin beyanına göre, bu dünyada kör olan, ölüm sonrası âlemde de kör olur ve yolu en sapık olanlar da böyleleridir. Açıktır ki bu körlükle kastedilen, gaflet veya inat yüzünden karanlığa, delilsizliğe, bilgisizliğe teslim olmaktır. Böyle bir teslimiyet iman değil, inattır. Ne yazık ki, **birçok insan imanla inadı birbirine karıştırır ve Allah'a fatura ettikleri inatlarını iman zannederler.**

Kur'an, inattan arınmış imanın **beyyine** (aydınlık, delil, bilgi) üzerine oturacağını kabul eder. Nitekim, birkaç ayet arkada: **"Hakkında sende bilgi olmayan şeyi izleme"** denmiş, bilgisizliğe teslimiyet ve taklitçiliğin Kur'an'ın insanına yakışmayacağı gösterilmiştir.

S- 79. ayetteki teheccüd emri ile ilgili bilgi verir misiniz?

C- **Teheccüd,** uyumamak veya uykudan bir süre uzak kalmaktır. Buna göre ayetin anlamı şudur: **"Sana özgü bir**

ibadet olarak geceleyin o Kur'an'la meşgul olmak üzere uyanık ol veya uykudan uyan."

O halde, teheccüd Kur'an'la meşgul olmak üzere hiç uyumamak veya bir süre uyuduktan sonra kalkmaktır. **Atay,** bu konuyu çok güzel açıklamıştır:

"Teheccüd, sözlük bakımından, uykudan uyanmak, uykuyu terketmektir. Bundan şu ortaya çıkar: Teheccüd, yalnız uykudan uyanmakla değil, hiç uyumadan da olur, yani uyumamak suretiyle teheccüd yapılabilir."

"Kur'an-ı Kerim'de "teheccüd" kelimesi bir yerde geçmektedir.

"Sana özgü bir ibadet olarak geceleyin o Kur'an'la meşgul olmak üzere uyanık ol veya uyan!" (İsra, 79)

"İslam âlimleri, bu ayette zikredilen **"onunla"** (bihi) zamirinin bir önceki ayette geçen "Kur'an'a ait olduğunda ittifak etmiş oldukları halde, Kur'an okumayı esas konu olarak almayıp içinde Kur'an okumak da olan namazı esas almışlardır ve ayeti, "gece kalk, namaz kıl" şeklinde yorumlamışlardır."

"Bizim buradaki anlayışımız şöyledir: Teheccüd, hiç uyumadan geceleyin Kur'an okumak anlamına da gelir. Şüphesiz Kur'an okumak bütün din hükümlerini ve esaslarını öğrenme, okuma, onlar üzerinde durma anlamını da taşır. Nafile namazdan çok daha önemlidir. Ayrıca namazın vakitleri tayin ve tespit edilmiştir. Bunların dışında namaz kılmaya emir vermenin bir hikmeti olmaz. **Nâfile namazlar bir emre değil, insanın kendi isteğine ve zamanın vereceği imkâna bağlıdır."**

"Teheccüd'ün uyanmak anlamında olması halinde insanın biraz uyuduktan sonra kalkıp Kur'an okumasına emir olur ki, bu, şu anlama gelir: İnsan gündüzün yorulur, eve gelince istirahat etmiş olur. Uyanınca kalkıp Kur'an okuyabi-

lir. Bu arada namaz da kılabilir. Üzerinde durmak istediğimiz, ayetin sadece namaz kılmak için ve namaz gayesiyle kalkılmaya delâlet etmediğine işaret etmektir."

"Müslümanlar, namaz kılmaya (nafile namazı kastediyoruz) önem verdikleri kadar Kur'an okumaya önem vermemekte ve hele Kur'an'ı anlamaya hiç yönelmemektedirler. Oysa, Müzzemmil suresi Kur'an okumaya ayrı bir önem vermektedir. İşte Müzzemmil suresinin Kur'an okumaya verdiği önem gözönünde bulundurularak teheccüd kelimesinin Kur'an okumaya emir olduğunu anlamak daha kolay olur. Ayrı bir nokta da, beş vakit namazın dışında gece kalkıp namaz kılmaya dair Kur'an'da bir emir yokken, Kur'an okumaya dair emir bulunmaktadır. Bu da ilmin önemini ve ilmin sükûn ve huzur içinde, maddî gürültüden uzak olduğumuz zamanlarda daha iyi yapılabileceğini belirtir." (Atay; Rapor, 55-58)

S- 82. ayette Kur'an'ın şifa olduğu söyleniyor. Kur'an tedavi maksadıyla kullanılabilir mi?

C- Bu soruya tek kelimeyle evet veya hayır şeklinde cevap verilemez. Ayette, Kur'an'dan müminlere şifa ve rahmet indirildiği söyleniyor. Bunun anlamı Kur'an'ın ilaç veya hastane reçetesi olması değildir. Kur'an insanın iç dünyasını aydınlatan ve ona kozmik rahmet ve mutluluk getiren prensiplerdir. O halde Kur'an'ı üfürükçülük âleti yapmak bir küfürdür; Kur'an'ın mesajını esas hedefinden saptırmaktır. Ancak şunu da unutmamak gerekir ki, ilahî kelamın kelime ve cümlelerinin vücut verdiği **kozmik titreşimler,** eğer Kur'an'ı taşıma ve temsil etme yeteneğinde bir benlikten çıkarsa fiziksel hastalıklara da şifa getirebilir. Ancak bunun kurumu, tezgâhı, mesleği olmaz. Bu boyutlara ulaşmış ruhlar, böyle iddialarla ortaya çıkmazlar. Zaten böyle büyük benlikler yok denecek kadar azdır. Mahalle kenarlarında

tezgâhlar kurup üfürükhaneler işletmek için Kur'an'ı âlet edenler ise şeytana uşaklık eden gafillerdir.

S- Ruh konusunda Kur'an ne diyor?

C- 85. ayet şöyle diyor: "**Sana ruhtan sorarlar. De ki: 'Ruh, rabbimin emrindendir. Size azıcık bir ilimden başkası verilmemiştir.**"

Bizim ruhla ilgili söyleyeceğimiz de bu ayeti tekrardan ibarettir.

YÛNUS SURESİ
(51/10. sure)

S- 11-12. ayetlerde dikkat çekilen insan psikolojisine değinir misiniz?

C- Ayetler gösteriyor ki, insan hak etsin veya etmesin, nimeti ve menfaati elde etmede çok acelecidir. Cenabı Hak insanın yaptıklarına karşılık hak ettiğini insana hemen gönderse insanoğlu mahvolurdu. Çünkü insanoğlunun nankörlüğü, ona gönderilecek karşılıklar hanesinde cezayı nimetten çok daha büyük hale getirmiştir.

İnsanın bu nankörlüğünün bir görünüşü de şudur: **"İnsana bir zorluk ve sıkıntı gelip çattığında, yanı üzre yatarken, yahut otururken, yahut ayaktayken bize yalvarıp yakarır; ama biz ondan sıkıntısını giderdiğimizde, o, kendisine dokunan bir zorluktan dolayı bize hiç yalvarmamış gibi çekip gider. İşte böyle! Haddi aşanlara, yapmakta oldukları süslü püslü gösterilmiştir."**

İnsanın bu nankör psikolojisi 21-23. ayetlerde daha açık biçimde ortaya konmuştur.

S- Yûnus 32-36. ayetlerde gündeme getirilen "hak" kavramını açıklar mısınız?

C- **Hak,** olması gerektiği şekilde olan demektir. Bir anlamı da gerçek yani realite olan **hak,** Cenabı Hakk'ın isim-sıfatlarından biri olarak kullanıldığında, olması gerekeni olması gerektiği şekilde yapan demektir.

Hak, Kur'an'ın omurga kavramlarından biridir. Bizzat Kur'an'ın kendisi hem haktır hem hak üzere gelmiştir hem de hakkı anlatmaktadır. Yani **Kur'an'ın hem muhtevası hem de metodu haktır.** Çünkü Kur'an mutlak Hakk olan Allah'ın mesajıdır. 32. ayete göre Allah hakkın bizzat kendisi olduğu için gerçeğe gitmede ona sırt dönerek yol alanlar sadece sapma ve çarpıklıkla yüzyüze gelirler. 57 ve 58. ayetler öğüt, rahmet, aydınlık ve iç dünyadaki hastalıklara şifanın sadece Allah'tan geldiğini söylemektedir. Allah'ın lütuf ve rahmetinden kaynaklanan ferahlığı hiçbir nimet ve servetle elde etmek mümkün değildir.

35. ayet hak kavramının en önemli noktalarından birini gündeme getirmektedir. Buna göre **hakka ulaştıran yalnız ve yalnız Allah'tır.** Kur'an burada Allah dışında hakka ulaştırması beklenenlere **şürekâ** (ortaklar) demektedir. Ve şürekâdan gerçeğe kılavuzluk beklemek bir aldanıştır. Şöyle deniyor: **"Sizin ortaklarınızdan gerçeğe götürecek var mı? De ki: 'Gerçeğe yalnız Allah götürür. Gerçeğe götüren mi izlenmeye daha layıktır, yoksa kılavuzlanmadıkça kendi başına doğru yolu bulamayan mı? O halde ne oluyor size? Nasıl yargıda bulunuyorsunuz?"**

Bu ayet, özellikle din bahsinde, gerçeğe gitmede kılavuz kabul edilen, fakat Allah kaynaklı olmayan herşeyi **şürekâ** (Allah'a ortak koşma aracı) ilan etmekte ve insanı, Allah'a varma gayretinde Allah'tan başka kimseye teslim olmamaya çağırmaktadır. Bizim, din bahsinde Kur'an'ı tartışmasız tek kaynak kabul etmeye yanaşmayanların **"din"** adı altında ortaya sürdükleri kaosa **devşirme din** veya **şirket dini** dememiz, bu ve benzeri ayetlerden hareketledir. Şirketle **şürekâ**

aynı köktendir ve gerçekten de dini Kur'an'a teslim etmeyenlerin anlayışları tevhit değil bir **şürekâ hegemonyasıdır.**

S- Bu bağlamda zan (sanı) kavramından söz eder misiniz?

C- Hak kavramını tanıtan ayetlerin hemen arkasından 36. ayette **zan** gündeme getirilmiştir.

Zan, Kur'an terminolojisinde hakkın karşıtı kavramlardan biridir. Olması gerekenin aranışını, fakat asla bulunamayışını ifade eder. 36. ayete göre haktan başka kılavuz arayanlar sadece zannın arkasından giderler. Ve: **"Zan, gerçek adına hiçbir şey kazandırmaz."**

Din literatüründe Kur'an dışındaki hiçbir delilin zan üstü değeri yoktur. Yani bunlar **la raybe fîh** değillerdir. Ve bunlar Allah'ın korumasında da değillerdir. **Allah'ın korumasında olan la raybe fîh biricik kaynak Kur'an'dır.** O halde, Hak'tan gelen hak sözü bırakıp, sadece zanna dayalı delil ifade eden söz ve tespitlere bel bağlamak Kur'an'ın gösterdiği imana ve tevhite terstir. 37. ayet bu noktayı pekiştirmek için Kur'an'ı, **"vahiy kitabının detaylandırılması ve âlemlerin rabbinden gelen la raybe fîh (kendisinde kuşku ve çelişme bulunmayan) kitap"** olarak nitelendirmektedir.

S- Şirkin ve Kur'an'a karşı çıkışın temelinde ne vardır?

C- 39. ayet bu sorunun cevabını veriyor. Buna göre şirkin ve Kur'an'ı yetersiz buluşun temelinde, gerekli kuşatıcı bilgiye sahip olmamak yatmaktadır.

Anlaşılan odur ki, inkârın ve karanlığın yok edilmesine giden yol **bilgilendirme** yoludur. Tebliğin esası da bilgilendirmedir. Bilgilendirmeyi gereğince yapamayanlar, bunun

yerine aforoz ve tekmelemeyi koyarak zalim ve ahmak bir ödünleme yoluna giderler ve farkında olmadan Allah'ın dinine ters düşerler.

S- Kur'an, insanın maruz kaldığı zulümlerin sebebi konusunda ne diyor?

C- Maruz kalınan zulümlerin sebebi Allah değil, insandır. Kur'an birçok ayetinde bu noktanın altını çizmektedir. Yûnus 44 bunların en önemlilerinden biridir: **"Şu bir gerçek ki, Allah insanlara hiçbir şeyde zulmetmez. Fakat insanlar kendi benliklerine zulmediyorlar."** (Ayrıca örnek olarak bk. Nahl, 32; Bakara, 57; Nisa, 40; Tevbe, 70; Ankebût, 40; Rûm, 9)

S- 59. ayette "Allah'a iftira"dan bahsediliyor. Bu ne demektir?

C- Kur'an bu deyimi **"Allah'a yalanlar düzerek iftira etmek"** şeklinde kullanır. Ve bununla iki şeyi kasteder: Allah'ın söylemediği şeyi Allah'a isnat etmek, Allah adına hüküm vermek.

59 ve 60. ayetlerde ikinci tür iftira gündeme getirilmiştir. Ayetlere göre, Allah'ın serbest bıraktığı alanlarda haram ve helal ayırımı yaparak yasaklar üretmek bir iftiradır ve kıyamet günü hesabı çok çetin olacaktır. Şöyle deniyor: **"De ki: 'Şu yaptığınıza bakın. Allah'ın size rızık olarak indirdiği şeylerin bir kısmını haram, bir kısmını helal yaptınız.' De ki: 'Bu konuda Allah mı size izin verdi, yoksa Allah'a iftira mı ediyorsunuz?' Yalan düzüp Allah'a iftira edenlerin kıyamet günü durumları hakkındaki zanları nedir?"**

Dinler tarihi, din temsilcilerinin Allah'a fatura ederek insanlığın önüne sürdükleri yüzlerce uydurma ha-

ram ve sahte kutsallıkla doludur. Bugün de bir yığın sübjektif kabul, tutarsız kıyaslama ve şeytanî akıl yürütmelerle durmadan haram ve günah icat eden kişi ve odaklar vardır. Allah'ın kitabı bunlardan şikayetçi, Allah'ın kulları ise huzursuzdur.

69-70. ayetlerde Allah'a iftira edenlerin iflah etmeyecekleri, basit birtakım dünya nimetleri elde ettikten sonra Allah'ın huzuruna gidip acıklı azaplara maruz kalacakları söylenmektedir.

Allah'a iftira ile icat edilen haram ve kutsalların oluşturduğu **devşirme hurafeler dini,** bir **sahte saltanat yolu** olarak tarih boyunca hep işlemiştir. Bu sahte din saltanatının en tipik temsilcisi **engizisyon**dur. Engizisyon mantığının ne geleceği vardır, ne huzuru, ne de insanlığa bırakacağı bir değer. Bu mantık, sömürücüleriyle birlikte yok olur gider.

S- Veli ve evliya ne demektir, Kur'an bu konuda ne diyor?

C- **Veli** (çoğulu evliya) ve **mevla** (mevâlî) kelimeleri aynı kökten türemiş olup, yakın, dost, yardımcı anlamlarındadır.

Veli ve mevla kavramlarını biz **Kur'an'ın Temel Kavramları** adlı eserimizde geniş bir biçimde incelemiş bulunuyoruz. Burada **veli** kavramının en önemli ayetleri olan Yûnus suresi 62-64.ün mealini vermekle yetineceğiz: **"Gözünüzü açın! Allah'ın velilerine korku yoktur. Onlar üzülmeyeceklerdir de. Onlar inanmış ve sakınmış olanlardır. Dünya hayatında da âhirette de onlara muştu vardır. Allah'ın kelimelerinde değişme olmaz. İşte bu, büyük kurtuluşun ta kendisidir."**

S- 66. ayet dünya ötesi planlarda şuurlu canlıların olabileceğini gösterir mi?

C- Evet, gösterir. Ayette, göklerde ve yeryüzünde bulunan canlılardan bahsedilirken **"men"** kelimesi kullanılmıştır. Bu kelime akıl ve şuur sahibi varlıkları ifade eder. O halde ayette şöyle dendiği açıkça ortaya çıkar: **"Dikkat edin! Göklerdeki akıl ve şuur sahibi varlıklar da yeryüzündeki akıl ve şuur sahibi varlıklar da Allah'ındır..."**

Bundan anlaşılır ki, dünya ötesi plan ve boyutlarda da şuurlu varlıklar bulunmaktadır.

S- 89. ayette bilginin önemine ilginç bir temas var. Bunu değerlendirir misiniz?

C- Bu ayette **istikamet** (erdirici, dosdoğru yürüyüş) ile bilgi arasında kaçınılmaz bir bağlantı olduğuna dikkat çekilmiştir. Cenabı Hak en büyük peygamberlerinden ikisine, **Hz. Musa** ve **Hz. Harun**'a şu emri veriyor: **"Dosdoğru ve dürüst biçimde yol alın ve bilgiden yoksun olanların yolunu sakın izlemeyin."** Buna dayanarak diyebiliriz ki, **Kur'an'a göre, her seviyede en erdirici mürşit ilimdir.**

S- 98. ayette sözü edilen utanç ve rezillik azabı ne demektir?

C- Bu ayet bize gösteriyor ki, azap sadece ölüm ötesinde söz konusu değildir. Hayatın her boyutunda azap vardır. Bu ayet, dünya nimetleri içinde bulundukları halde azaba maruz bırakılan kitlelerden söz etmektedir. Böylesi bir azap, azapların en korkuncudur. Çünkü böylesi azap nimet ve imkânlara sahip bulunmaya rağmen şuursuzluk ve idrak zayıflığı yüzünden geldiği için insan onurunu birinci derecede zedelemektedir. 100. ayet bu azabın bir karakteristiğine daha, ilginç biçimde dikkat çekmektedir. Şöyle deniyor: **"Allah, aklını işletmeyenler üstüne pislik ve perişanlık salar."** Ra'd suresi 34. ayet, azabın dünyada da olduğunu ancak âhiret azabının daha zorlu olacağını ifade etmektedir.

Anlaşılan odur ki, aklı devre dışı tutarak şuur ve idrak noksanlığına yenik düşmek, iddia ne olursa olsun, insanı utanç ve eziklik azabının kucağına iter ve daha ölüm öncesinde perişan eder.

S- 99. ayette gündeme getirilen ilahî irade ve tebliğ gerçeğine değinir misiniz?

C- Şöyle deniyor: "**Rabbin dileseydi yeryüzündeki insanların hepsi mutlaka iman ederdi. Hal böyle iken sen insanları iman etmeleri için zorlayacak mısın?**"

Buradan iki sonuç çıkmaktadır:

1. Yaratıcı Kudret'in iradesi tüm insanların aynı imanda birleşmeleri yönünde değildir. Eğer olsaydı, tüm insanlar aynı imana sahip olacaklardı. Başka bir deyimle, Cenabı Hak monoton ve monoblok bir hayat ve dünya istememektedir.

2. En büyük peygamber de dahil, tebliğ adamı **ikrah** ve zorlamaya gitmemelidir. Işığı ve bilgiyi insana ulaştırıp seçme ve kabul etme kararını muhataba bırakmak Allah'ın açık isteğidir. Bu isteğin tersine tavırlar sergilemek, yani monoton ve monoblok bir dünya ve insanlık oluşturmak için baskı ve zorlama yönüne gitmek yaratıcı iradeye ve Kur'an'a ters düşmek olur.

108. ayet bu espriyi bir başka biçimde ifadeye koymuştur ki, o da **sorumluluk ve kurtuluşun kişiselliği ilkesidir.** Buna göre: "**Doğruyu ve güzeli yakalamış olan, kendi benliği için hidayet bulmuş olur. Sapmış olansa yine kendi benliği aleyhine sapmış olur.**" Hiç kimse bir başkasının müspeti veya menfisi adına vekil değildir.

HÛD SURESİ
(52/11. sure)

S- 1. ve 3. ayetlerde Kur'an'ın temel özelliklerinden biri verilmektedir. Buna değinir misiniz?

C- Burada Kur'an, ayetleri muhkemleştirilen ve hikmeti sonsuz, herşeyden haberdar Allah tarafından detaylı bir biçimde ortaya konan bir kitap olarak tanıtılıyor. Bu ayetler, açık bir sapıklık ifade eden: "Kur'an muğlak ve müphemdir; ondan hüküm çıkarılamaz." iddiasına bir darbe indirmektedir. **Hakîm** ve **Habîr** olan Allah tarafından detaylandırılmış bir kitaba, **anlaşılmaz** damgası vurup o kitabı Allah dışındaki birtakım unsurların yardımına muhtaç gibi göstermekten daha büyük talihsizlik düşünülemez. Bu talihsizlik, dini, tevhitden çıkarıp şirket haline getiren bir putperestlik tavrıdır. Ve ne yazık ki bu tavır, açık ve berrak ilahî dini bir kaosa çevirmiştir.

Ayetlere göre ilahî kitabın detaylı beyanlarının temel verileri üçtür: 1) Yalnız Allah'a ibadet etmek, 2) Yalnız O'ndan mağfiret dilemek, 3) Yalnız O'na yönelmek.

S- 5. ayetteki "elbiseye bürünerek Allah'tan saklanma" ile ilgili neler söylenebilir?

C- Bu ayet, dışı beğenilen şekle getirmenin iç dünyadaki kir ve karanlığı ortadan kaldıramayacağını gösteren mucize bir beyandır. Şöyle deniyor: **"Gözünüzü açın! Onlar Allah'tan gizlenmek için göğüslerini bükerler. Gözünüzü açın! Onlar elbiselerine büründükleri zaman dahi Allah, içlerinde gizlediklerini ve açığa vurduklarını bilir. Çünkü O, göğüslerin özünü bilendir."**

Kur'an dininin dışındaki bütün dinlerde **giysi ve kıyafet hegemonyası** vardır. Ve bu hegemonya insanlığa, Allah'a fatura edilen çok büyük zulümler musallat etmiştir. Bu hegemonya, kendilerini kutsalın temsilcisi sayan ve iç dünyalarında bir yığın karanlığı barındıran sınıfların despotizmini getirmiştir. Dini, rahmet ve hizmet kurumu olmaktan çıkarıp zahmet ve dehşet kurumu haline getiren de bu despotizimdir. Böyle olduğu içindir ki, Allah'ın kitabı ve Allah Elçisi, kıyafet ve sınıf hegemonyasını yıkmak için ısrarlı bir mücadele vermişlerdir.

S- 6. ayette, bütün canlıların rızkı Allah'ın garantisindedir deniyor. Hal böyle iken dünyadaki bunca açlık ve sefalet nasıl izah edilecektir?

C- **Dünyadaki açlık ve sefalet, Allah'ın yeryüzü sofrasına gönderdiği nimetlerin, Allah'ın iradesine ters bir biçimde paylaşılmasından kaynaklanıyor. Yani açlık ve sefaletin arkasında, insan elinin ürettiği zulüm vardır.**

Allah, yeryüzüne gönderdiği her canlının özellikle insanın rızkını çok önceden yeryüzü sofrasına göndermiştir. Hem de cömertçe, bol bol... Ne var ki, sofraya gönderilen nimetlerin, mesela yüz kişiye yetecek bir kısmına, zalim ve doymaz üç-beş-el musallat olduğunda diğer doksan küsür kişi aç kalabilmektedir. Bu durumda ortaya çıkan tablonun faturası Allah'a değil, zulmü yapanlara kesilmelidir.

Allah, zulümden de cimrilikten de münezzehtir.

S- 9-11. ayetlerde dikkat çekilen psikolojik olumsuzluklara değinir misiniz?

C- Bu ayetler, insan psikolojisindeki bazı çarpıklıklara işaret etmekte ve bunlardan kurtuluşun çarelerini göstermektedir. Şu noktaların altı çizilmektedir:

1. İnsan, nimetler içindeyken nankördür.

2. İnsan, nimetler azaltıldığında hemen ümitsizliğe düşebilen bir yapıdadır.

3. İnsan, nimet bolluğu durumunda sevinç şımarıklığına, böbürlenip kibirlenmeye gitmektedir.

4. Bütün bu bozukluklardan kurtuluşun çaresi, hem nimet hem de sıkıntı zamanlarında sabra sarılmak ve her hal ve şartta iyi işler yapıp değerler üretmektir.

S- 15-16. ayetlerde ifadeye konan yaratılış prensibine değinir misiniz?

C- Bu prensibe göre, kim ne için çalışırsa onun karşılığını mutlaka alacaktır. Bu, Yaratıcı Kudret'in adaletinin bir gereğidir. Yalnız iğreti hayat için çalışmış olmak, dünya nimetlerinden yoksun bırakılmaya sebep teşkil etmediği gibi,dünya nimetlerine sahip olmak da, ölüm sonrası nimetlere sahip olmayı gerektirmez. Şöyle deniyor: "**Basit ve iğreti hayatı ve bu hayatın süsünü isteyenlere oradaki amellerinin karşılığını tam veririz. Onlar orada hiçbir eksikliğe uğratılmazlar. Ancak onlar öyle kimselerdir ki, ölüm sonrası hayatta kendileri için ateşten başka birşey yoktur.**

Yaptıklarının tümü orada boşa çıkmıştır ve daha önce üretmiş oldukları, işe yaramaz olmuştur."

S- 25-49. ayetler arasında anlatılan Hz. Nûh'un mücadelesini nasıl özetleyebiliriz?

C- Büyük peygamberlerden biri olan **Hz. Nûh**'un tevhit mücadelesi, ibret taşıyan noktalarıyla şöyle verilebilir:

1. Nûh, Allah'tan başkasına tapınmayı önlemek için gönderilen açık bir uyarıcı idi.

2. Hitap ettiği toplumun servet ve refahla şımarmış kodamanları ona karşı çıkmış ve ona uyanları basit, değersiz ayak takımı olarak görmüş ve horlamışlardır. Bu kodaman topluluk, Nûh'un ve onu izleyenlerin taşıdıkları evrensel değerleri, güzellik ve iyilikleri farkedemeyen bir körlük sergilemişlerdir. Bu, bir bilgisizlik illetidir.

3. **Hz. Nûh,** diğer bütün peygamberler gibi, hizmetine karşılık Hak rızası dışında birşey beklememiştir.

4. Bütün peygamberler gibi Hz. Nûh da, Allah'ın hazinelerini elinde tutmadığını, gaybı bilmediğini, bir melek olmadığını açıkça söylemiş, kodamanların küçük gördüğü imanlı insanları işe yaramaz ilan edemeyeceğini, böyle birşey yaptığı takdirde zalim olacağını bildirmiştir.

5. Kavmini doğru yola sokamayan **Hz. Nûh**'a, ümitsizliğe düşmemesi ve bir gemi inşa etmesi vahyedilmiştir. Geminin inşa edilmesinden sonra göğe sularını boşaltması, toprağa da sularını fışkırtması emredilmiştir.

6. **Hz. Nûh**'a inanan küçük bir insan topluluğu ile, hayvan çiftleri gemiye bindikleri için kurtulmuş ve bunun dışında kalanlar boğularak helâk olmuştur.

7. Helâk olanlar arasında, Hz. Nûh'un bütün uyarılarına rağmen ona inanmayan oğlu da vardır. Oğlunun inkârcılar arasında telef olması Hz. Nûh'u üzmüş ve babalık hisleriyle Allah'tan böyle birşeyin nasıl meydana geldiğini sitem ifadesiyle sormuştur. Allah buna karşı Hz. Nûh'u uyarmış ve oğlunun, kendisine nispet edilemeyecek bir inançsız olduğuna dikkat çekmiştir. Hz. Nûh bunun üzerine Allah'tan affını dilemiş ve susmuştur.

8. **Hz. Nûh**'un gemiyi inşa etmesi ilahî planların gözleri önünde, vahyin denetiminde gerçekleşmiştir.

9. Tufan sularının çekilmesi üzerine Hz. Nûh'un gemisi **Cûdî Dağı**'na oturmuştur.

S- 50-60. ayetler arasında anlatılan Hz. Hûd'un mücadelesini özetler misiniz?

C- **Hz. Hûd,** Âd topluluğuna gönderilmişti. Onlara; Allah'tan başkasına tapmamalarını, Allah adına yalanlar düzmekten vazgeçmelerini, kendilerinden hiçbir karşılık beklemediğini, Allah'tan af dileyip ona yönelmeleri halinde bolluk ve bereketle lütuflandırılacaklarını söyledi. Kavminin cevabı şu olmuştur: Senin sözünle tanrılarımızdan vazgeçmeyiz. İnanılmaz sözler söylüyorsun. Seni tanrılarımız çarptı.

Âd kavmi de sonunda perişan edilmiş, **Hz. Hûd** ile ona bağlı olanlar kurtarılmıştır. Bu kavim de, tıpkı öncekiler gibi, zorbalık ve inatçılığı izleyen bir topluluk olarak tanıtılıyor.

S- Semûd topluluğu ve peygamberleri Hz. Sâlih'in macerası nasıl veriliyor?

C- 61-68. ayetler bu macerayı anlatır.

Sâlih peygamber de kavmine Allah'tan başkasına ibadet etmemelerini, ona yönelmelerini söylemiştir. Kavmi şu cevabı veriyor: **Hepimizin saygı duyduğu bir insandın. Ama atalarımıza, geleneklerimize dil uzatmaya başladığın için artık sana güvenmiyoruz ve seni sevmiyoruz. Hz. Sâlih** onlara: "Bir düşünün, belki benim söylediklerim doğrudur." demesine rağmen tutumlarını değiştirmemiş ve kendilerine bir imtihan aracı olarak gönderilen deveyi korumak yerine, doğramışlardır. Sonunda bu kavim bir **sayha** (korkunç ses ve titreşim) ile helâk edilmiştir.

S- 69-76. ayetlerde Hz. İbrahim'den nasıl bahsediliyor?

C- **Hz. İbrahim**'e, insan kılığına bürünmüş **kozmik elçiler** gelmişti. Hz. İbrahim cömert bir insan olarak onlara kızarmış buzağı ikram etti. Elçilerin birşey yemediklerini görünce korkup irkildi ise de, durumu kendisine anlatmaları üzerine rahatladı.

Elçiler, ileri yaşlarda olan Hz. İbrahim ve eşine **Hz. İshak**'ı evlat olarak müjdelediler.

Elçiler, **Lût** kavmini cezalandırmak için geldiklerini söylediklerinde, **Hz. İbrahim** bundan rahatsız oldu. Çünkü o, çok ince yürekli, çok merhametli, herkes için göz yaşı döken bir insandı. Bunun üzerine Cenabı Hak, Hz. İbrahim'e vahiy göndererek Lût kavminin cezaya müstehak hale geldiğini bildirdi.

S- Lût kavminin durumu ne oldu?

C- 77-83. ayetler bu soruya cevap getiriyor.

Hz. Lût'un kavmi **eşçinsellik** illetine tutulmuş erkekler yüzünden batmıştır. Peygamberleri bunlara, kozmik elçilerin gelişi üzerine son bir ihtarda bulunmuş, kadınlarla tatmin aramalarını öğütlemiş, ancak onlar buna karşı çıkarak **Hz. Lût**'u hırpalamışlardır. Nihayet bir sabah vakti: **"Emrimiz gelince oranın üstünü altına getirdik; üzerine taş yağdırdık. Bu taşlar pişmiş çamurdan hazırlanıp istiflenmiş, Rabbin katında işaretlenmiş taşlardı."** (81-83)

Hicr 58-60. ayetlere göre helâk olanlar içinde Hz. Lût'un, kendisine inanmayan karısı da vardı. Aynı surenin 72. ayetine göre, batışın eşiğine gelmiş bu topluluk bir sarhoşluk ve gaflet içinde eğlenip oyalanmakta ve ayak sesleri duyulan felaketin farkında bile olmamakta idiler.

S- Medyen halkı ile ilgili neler söyleniyor?

C- 84-95. ayetler bu konuyu anlatmaktadır.

Medyen halkına peygamber olarak **Hz. Şuayb** gönderilmişti. Onlara; Allah'tan başkasına ibadet etmemelerini, ölçü ve tartıda dürüst olmalarını, hırsızlık ve bozgunculuk yapmamalarını öğütlemişti. Onlarsa **Hz. Şuayb**'a şu yolda karşılık verdiler: Namazına-niyazına dayanarak, geleneklerimizi, ecdadımızı terk etmemizi, mallarımızda dilediğimiz gibi tasarruf etmememizi mi istiyorsunuz? Sen, basit, zayıf bir adamsın. Birkaç güçlü dostun olmasa seni linç ederdik.

Nihayet bu kavim de belasını bulmuş ve **sayha** ile mahvedilmiştir.

Daha sonraki ayetler **Musa** kavminin macerasına, Firavun zulümlerine temas ederek onların sergiledikleri zulümlerin de azgınlık ve hak tanımazlıkan kaynaklandığına dikkat çekiyor. Bu kavimlerin hepsinin helâkında, yaptıkları **zulümler** tek sebep olarak gösteriliyor. Allah'ın, hiçbir topluluğu zulme sapmadıkça yıkmayacağına dikkat çekiliyor. (ayet, 101-103)

Bütün bunlardan sonra Hz. Peygamber'e hitaben: **"İşte durum bu! Sen, emrolunduğun gibi dosdoğru yürü. Seninle birlikte Hakk'a yönelenler de öyle yapsın. Sınırtanımazlık, azgınlık yapmayın. Allah sizin tüm yaptıklarınızı gözetlemektedir."** (112) deniyor.

116-117. ayetlere göre, bu eski toplulukların içinde, bilgi ve aydınlık taşıyanların, servet ve refahla şımarmış günahkâr kodaman zümreyi uyarmaları gerekirdi. Onlar bu görevi yapmayarak zulme seyirci kaldıkları için çöküş hak olmuş ve toplumlar batmıştır.

S- 118-119. ayetlerde bahsedilen "rahmet kadrosu"na açıklık getirir misiniz?

C- Bu ayetlere göre, Allah dileseydi bütün insanlar bir tek iman etrafında birleşir, tartışmaya girmezlerdi. Ama Allah öyle dilememiştir. Tartışma ve **zıt kutupların varlığı devam edip gidecektir.**

Tartışma ve zıtlıkların üstüne çıkanlar çok az insandan oluşan bir grup meydana getirirler. Bunlar: **Rabbin rahmetine muhatap olmuş ve yalnız bu rahmeti temsil etmek için yaratılmış müstesna bir zümredir.**

Demek oluyor ki Kur'an, bütün politik ve fikirsel çekişme ve didişmelerin üstünde ilahî rahmeti temsil eden bir evrensel rahmet kadrosunun varlığına dikkat çekiyor. Başka bir ifadeyle, böyle bir kadronun oluşturulmasına ve yaşatılmasına büyük önem verdiğini gösteriyor.

YÛSUF SURESİ
(53/12. sure)

S- Yûsuf suresinin genel bir tanımını yapar mısınız?

C- Bu sure Mekke'de inmiştir. Tamamında **Hz. Yûsuf**'un hayatı, hizmetleri, mücadeleleri anlatılır; gayret ve iyi niyetin insanı zafer ve mutluluğa götüreceği vurgulanır. Yaratıcı ruhların karşılaşacakları engellerin en dikkat çekicilerinden ikisi, **kadın ve kıskançlık,** bu surede ibret dolu tablolarla dikkatlere sunulmuştur. Bu surenin, insanlığa hizmet vermek, sonsuzlaşmak gayret ve niyetindeki benlikler için taşıdığı anlam 7. ayette hayranlık verici bir biçimde ifadeye konmuştur: **"Andolsun ki, Yûsuf ve kardeşlerinin hikâyelerinde zafer ve sonsuzluğu arayanlar için gerçekten izler ve ibretler vardır."**

Hizmet ve başarı yolcularına engel gelişmeler içinde **hile, oyun-düzen, tuzak ve entrikaların** sıkça yeralacağı da bu surede gösterilmiştir. Hile, entrika, tuzak anlamındaki **keyd** kelimesi 7 kez, aynı anlamdaki **mekr** kelimesi ise 2 kez kullanılmıştır. (bk. ayet 5, 28, 31, 33, 34, 50, 52, 76, 102) Kardeşlerin, dostların, meslektaşların, kadınların, yöneticilerin hainlerin, hile, kıskançlık ve entrikaları söz konusudur.

Yaratıcı oluşların, zafere giden atılımların başlangıcında büyük ruhu coşturup yarınlara hazırlayan **büyük rüyalara** dikkat çekilmiştir. Aynı şekilde erdirici oluşların, **hasret, gurbet, zIndan, gözyaşı, ayrılık** gibi insanı pişirip kemale erdiren değerlerin altı çizilmiştir.

İyi niyetle dolu büyük ruhların koruyuculuğunun, onlara karşı kurulan tuzaklara mukabil tuzaklar kurma işinin bizzat Cenabı Hak tarafından üstlenildiği gösterilmiştir.

Zafere yürüyen ruhun, sözleri ve olayları (**el-ahâdîs**) gereğince yorumlama yeteneğiyle donanmış olması gerektiği belirtilmiştir. (ayet, 6, 21, 101) Büyük ruhun, büyük bâdirelerden sonra zafere ulaşacağı ve kendisine kıskançlığın itişi ile engel olan **cüce ruhların** sonunda zelil ve rezil olacakları belgelenmiştir.

Kısacası, **bütün yaratıcı ve soylu benliklerin içlerinde bir Yûsuf rüyasının saklı olması gerektiğine işaret edilmiştir.**

Şu anki zaman ölçüsüyle 44 yılını Kur'an'ın hizmetinde geçirmiş olan bu satırların yazarının da ruhunda sürekli bir Yûsuf rüyası saklı olmuştur. Bu **"rüya"** hem bir hatıranın hem de bir gerçeğin ifadesidir.

Benim dünyamda, babalığından önce hocalığıyla yer alan rahmetli babamın eliyle Kur'an'ı ezberlediğim günlerdi. 9 yaşlarındaydım. Hayatıma, düşüncelerime yön veren büyük rüyalardan birini gördüm. Şu anda, o rüyanın sadece Yûsuf suresi ile ilgili kısmını anlatmaya izinliyim.

Uçsuz-bucaksız bir çölde yol almaktayım. Hem ümit hem korku hem de ürpertiyle doluyum. Bir kum tepesinin bağrında açık bir kapı ve arkasından gelen sesler duydum. Sevinç ve ferahlıkla içeri daldım. Halka çevirip oturmuş üç kişilik bir kutsal meclis vardı. Yaklaştım. Güler yüzlerle beni yanlarına çağırdılar. Aydınlık yüzlü genç bir tanesi kalkıp beni elimden ve

omuzumdan tuttu ve şöyle dedi: 'Bizler... uz. Ben Hz. Yûsuf'um. Senin bu uzun yolculuğun sürüp gidecek. Bizim bu soframızdan nasibin olacak, özellikle beni çok sık hatırlayacak ve ziyaret edeceksin. Merak etme, biz sana hep destek olacağız. Sıkıştığın zaman buraya uğra."

Salât ve selam olsun güneş yüzlü Yûsuf'a ve meclis arkadaşlarına.

S- 2. ayette Kur'an'ın Arapça indirilişinin gerekçesi gösteriliyor. Buna değinir misiniz?

C- Cevap, o ayet tarafından verilmiştir: **"Biz o Kitap'ı Arapça bir Kur'an olarak indirdik ki, akıl erdirip anlayabilesiniz."**

O halde, Kur'an'ı okumak, Kur'an'ı anlamak demektir. Bu anlayış elbetteki her insanın bilgi, aydınlık ve nasip çapıyla orantılı olacaktır. Gerçek olan birşey varsa o da, çap ne olursa olsun **Kur'an okuma**nın onu anlamaktan ibaret olduğudur. Arapça bilen Arapça okur ve anlar. Bu en güzel yoldur. Arapça bilmeyenler ise onu bildikleri dildeki mealinden okumak zorundadırlar. Aksi takdirde ikinci ayetin gösterdiği "anlayıp akıl etme" esprisi ortadan kalkar. Böyle olunca da Kur'an okumaktan bahsedilemez.

S- Allah'ın kendi emrine galip olması ne demektir?

C- **"Allah kendi emrine galiptir; ne var ki insanların çoğu bilmezler."**(21)

Allah, mutlak kudretin, iradenin, hürriyetin kaynağı ve sahibidir. O'nun hüküm, emir ve kararına hiç kimse galip gelemez, karşı çıkamaz. Ama O, kendisi, verdiği kararların üstüne çıkabilir, ötesine geçebilir. **Yani insan, ilahî kararlar önünde mağlup, Cenabı Hak ise galiptir.** Onları değiştirebilir, tamamen ortadan kaldırabilir. O halde kul, niyaz ve

yakarışıyla Cenabı Hakk'ı, verdiği kararları değiştirmeyi veya uygulamadan kaldırmayı irade edecek bir hoşnutluk ve lutufkârlık noktasına getirebilir.

S- Bu surede, kadınların hile ve entrikalarından bahsediliyor. Bu, kadınların varlık yapılarında esas mıdır?

C- Böyle birşey söylenmiyor. Ancak hile ve entrika çevirmede kadınların güçlü olduğu söyleniyor. (28, 31, 33)

Esasında bu surede altı çizilen entrikalarda hareket noktası kadınlıktan çok, **saray hayatı**dır. Krallık ve saray hayatı, hâkim özellikleri bakımından bir zulüm ve baskı hayatıdır. Zulüm ve baskının olduğu her yerde entrika ve düzenbazlık kaçınılmazdır. Unutmamak gerekir ki, böyle bir hayatta baskıya en çok maruz kalanlar kendilerini ezen anlayışın metodlarını kullanarak çıkış yolları ararlar. Bu yolların başında ise entrika ve hile gelmektedir. Baskı, zulüm ve aldatmaya en çok maruz kalanlar kadınlar olduğu için gayelerine ulaşmada bu metodlara en çok baş vuranlar da onlardır.

S- 43-50. ayetlerde anılan rüyalardan özellikle 44. ayette sözü edilen aldatıcı rüyalardan bahseder misiniz?

C- Bu ayetlerde, Mısır kralının gördüğü rüyalar gündeme getirilmekte ve bu vesileyle rüyalar konusunda önemli bilgiler verilmektedir.

44. ayet, duyularüstü bir yolla bilgi veren rüyalara mukabil rüya görünümünde ortaya çıkan **marazî, sübjektif** aldatmaları göstermektedir. Bu aldatıcı görünümlere **adğâsü ahlâm** denilmektedir. **Adğas,** yaşı kurusuyla karışık ot demeti anlamındaki **dığs** kelimesinin çoğuludur. **Ahlâm** ise, uykuda veya uyanıkken görülen boş hayal, aldatıcı görüntü anlamındaki **hulüm** kelimesinin çoğuludur. Buna göre adğâsü ahlâm birbirine karışmış hayal ve kuruntular demeti de-

mek olur. Kur'an bunları, gerçekten bize güvenilir işaretler getiren rüyaya mukabil aldatıcı, patolojik görüntüler olarak tanıtıyor. Gerçek rüya ise, bir bilgi yoludur ve özellikle peygamberlerin rüyaları kesin bilgiler getiren bir yoldur. Kur'an, peygamberlerin bu rüyalarından bazılarına işaret etmektedir.

Ancak isabet derecesi ne olursa olsun peygamberlerinkiler dışındaki rüyalar sadece gören kişiyi bağlar; başkaları için bir delil olma nitelikleri yoktur.

İslam bilginlerinin genel kabulüne göre üç tip rüya vardır:

1. Duyularüstü yollardan bilgi taşıyan **rabbânî rüyalar.**

2. Sübjektif dürtü ve kuruntuların görüntüye dönüşmesinden ibaret olan **nefsanî rüyalar.**

3. Negatif etkilerin sonucunda birtakım aldatıcı görüntüler halinde dünyamıza giren **şeytanî rüyalar.**

Bu son iki türe **adğasü ahlâm** veya tek kelimeyle **ahlâm** denmektedir. Bunların bütün değerleri insanın patolojik taraflarını yakalamaya imkân vermelerindedir. Gerçekten haber getirme gibi bir özellikleri asla yoktur.

Görülen rüyaların üç türden hangisine girdiğini ise ya bu işin gerçek ustaları, yahut da zaman belirleyecektir.

S- 64. ayette bahsedilen "Allah'ın koruyuculuğu" ne demektir?

C- Bu ayette Cenabı Hak, en hayırlı koruyucu olarak gösterilmiş ve bu tespit Allah'ın, "rahmet edicilerin en merhametlisi" sıfatıyla birleştirilmiştir.

Demek ki, Allah korumak istediği seçkin kullarını rahmet ve merhametiyle iyiden iyiye korur. Zaten onun sıfatlarından biri de **Hâfız**dır ki ikisinde de esas anlam koruyucudur.

İlginç noktalardan biri de Allah'ın koruyuculuğunun, Hz. Yûsuf'un kardeşlerinin kendilerini koruyucu olarak göstermelerine cevap olarak ifade edilmesidir.

76. ayete göre Allah, korumak istediği kulları adına, onlara tuzaklar kuranlara karşı, mukabil tuzaklar da kurar.

S- Bu ayette (76) bilgiye ilişkin bir tespit var. Ona değinir misiniz?

C- Ayete göre: **"Her bilgi sahibinin üstünde daha iyi bilen bir başkası vardır."** Bundan da anlaşılır ki, bilgi hem sonsuzdur hem de rölatif. Hiç kimse herşeyi bilemiyeceği gibi, birşeyin tüm detaylarını da bilemez.

S- Yûsuf kıssasının sonu ne olmuştur?

C- Bir cümleyle vermek gerekirse, Kur'an-ı Kerim'in Hz. Yûsuf'un dilinden verdiği şu teşekkür niyazını kaydedebiliriz: **"Rabbim! Bana mülk ve kudret verdin; olayları ve sözleri gereğince yorumlamayı öğrettin. Ey gökleri ve yeri yaratan! Sen benim dünyada da, âhirette de dostum ve yardımcımsın. Beni, sana teslim olan bir kul olarak bu dünyadan ayır ve beni, iyilik ve barış erlerinin arasına kat."** (101)

Hayatını sonsuzluk, güzellik ve iyilik uğruna yaşamış büyük bir ruhun, kendisini onur ve zaferin burcuna oturtan büyük kudrete minnet ve şükranının ifadesidir bu...

S- Yûsuf suresi sonlarında Hz. Peygamber'e hitaben ifadeye konan genel prensipler var mıdır?

C- Vardır. Bunlardan birisi şöyle verilmektedir: **"Sen hırs derecesinde istesen de insanların çoğu iman etmiyeceklerdir."** (103)

105. ayete göre, birçok gafil benlik Allah'ın göklere ve yeryüzüne serpiştirdiği ayetlerin yanından geçtiği halde, onların farkında bile olmaz. 106. ayet bu gaflet ehlinin Allah'a imanlarında mutlaka bir şirk lekesinin bulunacağını göstermektedir: **"Onların çoğu, Allah'a ortak koşmuş olma ha-**

li dışında iman edemez." Birçok insan Allah'a iman adı altında örtülü bir şirk yaşar da farkında bile olmaz. Böyle bir belanın sebebi ise bilgisizlik ve gaflettir. Bunun içindir ki, 108. ayet, Allah'a niyazda bulunmanın ve insanları Allah'a çağırmanın **basîret** (gönülgözü, aydınlık, bilgi ve delile bağlılık) üzre olması gerektiğini söylemektedir. Hz. Muhammed'in ve onu izleyenlerin Allah'a davet yolları budur. Ayet, son kısmında bu davet yolunu izlemeyenlerin şirke bulaşacaklarını da ortaya koymuştur.

S- Yûsuf suresinin son ayetinde Kur'an'ın çok ilginç bir niteliğinden bahsediliyor. Bunu nasıl açıklayabiliriz?

C- Bu ayet Kur'an'ın kendisi ile ilgili mucize beyanlarının en önemlisidir denebilir. Önce ayetin açık beyanını görelim: **"Bu Kur'an, uydurulmuş bir hadis değildir; ancak kendinden önceki vahyin tasdiki, herşeyin detaylı anlatımı, inanan bir topluluk için bir kılavuz ve rahmettir."**

Görüldüğü gibi Kur'an, kendisini uydurma bir hadis olmamakla yüceltmekte ve böylece sonraki zamanlarda getirdiği dine bir yığın problem çıkaracak uydurma hadislere mucize bir biçimde dikkat çekmektedir. İkinci mucize beyansa yine uydurma hadislere sığınan zihniyetin temel dayanaklarından birini yıkmaktadır. "Kur'an muğlak ve müphemdir, onu anlamak ancak hadislerin verdiği tafsilatla mümkündür." diyenlere Kur'an'ın cevabı şudur: Ben, gerekli herşeyin detayını veren bir kitabım. (Ayetin iniş sebebinin, şurada değindiğimiz gerçeği yansıttığının naklî delili için bk. **Şâtıbî, Muvafakât,** 1/49, 144)

Kur'an, uydurma hadislere imanın kendisine imanla yanyana olamayacağına birçok ayetinde mucize ifadelerle dikkat çekmiştir. Bazı örnekler verelim: **"Allah, hadisin en güzelini indirmiştir."** (Zümer, 23), **"Eğer doğru sözlü iseler o Kur'an'ın benzeri bir hadis getirsinler"** (Tûr, 34), **"Hadis**

söyleme bakımından Allah'tan doğru sözlü kim olabilir?" (Nisa, 87), **"O Kur'an'dan sonra hangi hadise inanıyorlar?"** (A'raf, 185; Mürselât, 50) **"Allah'tan ve onun ayetlerinden sonra hangi hadise iman ediyorlar?"** (Câsiye, 6)

Anlaşılan odur ki Kur'an, çağlar öncesinden bir mucize sergileyerek kendi başına dert açacak ve Allah Elçisi'ne isnat edilecek **hadis** yaftalı söz yığınlarının durumunu gözler önüne koymaktadır. Kendi sözlerini, Allah kelamıyla karışır, Allah'ın kitabı yanında ikinci bir kitap oluşur korkusuyla yazdırtmayan bir peygambere, onun ölümünden ikiyüz yıl sonra binlerce söz isnat edilmiş ve bunların üzerine oturtulan çelişmeler ve didişmeler yığını devşirme bir din, Kur'an dininin önünü tıkamış, güzelliklerini karartmış, berraklığını bulandırmıştır. Bu bulandırma yüzünden Allah'ın **"muhkem", "mufassal"** ve **"hâlis"** dini, çarpıklıkların, mantıksızlıkların kaynağı gibi gösterilmeye başlanmıştır. Sebep, ilahî vahyin verileri değil, uydurma hadis yığınlarına gönül verenlerin, çelişmeleri bağdaştırmaya yönelik entellektüel oyunlarıdır. Bir araştırıcının ifadesiyle: **"İnsan egoizmi, toplumun düşüncelerini hadis şekline döküp Kur'an'ın açık ifadelerini hükümsüz bırakmıştır."** (Ateş; Tefsir, 4/526)

Ne yazık ki, bu entellektüel oyunların sonucu Allah'ın dinine hizmet değil, ondan uzaklaştırma olmuştur. Lukman suresi 6-7. ayetler bu noktaya mucize bir dokunuşla ışık tutmaktadır: **"İnsanlardan bazısı vardır ki, Allah yolundan bilgisizce saptırmak ve o yolu eğlenme aracı yapmak için hadis eğlencesi** (lehvel hadîs) **satın alır. İşte böylelerine yere batırıcı bir azap vardır. Ona ayetlerimiz okunduğunda, onu işitmemiş, kulaklarında ağırlık varmış gibi burun bükerek yüz çevirir. Böylesini acıklı bir azap ile müştula."**

HİCR SURESİ
(54/15. sure)

S- 9. ayette Kur'an'ın korunduğu söyleniyor. Bu ne demektir?

C- Bu ayet, din meselesinin omurga noktalarından birine parmak basmaktadır ve o da şudur: **Cenabı Hak tarafından tahrif, eksiltme ve ilaveden korunmamış hiçbir şey fıtrat dininde hüküm kaynağı olamaz. Ve bu anlamda korunmuş tek kaynak Kur'an'dır.**

Bir adı da **Zikir** olan Kur'an'ın Allah tarafından vahyedildiği, bir **cin** hezeyanı olmadığı, onu getiren meleklerin Allah'ın emriyle yeryüzüne indikleri 6-8. ayetlerde belirtildikten sonra, 9. ayette şöyle deniyor: **"Biz, evet biz indirdik o zikri ve hiç kuşkusuz biz kesinlikle koruyucusuyuz onun."**

6-9. ayetlerin gramatik yapıları bir kelam harikası sergiliyor. Gramatik yapı Kur'an'ın korunmasının hem vahiy sırasında şeytanların, cinlerin müdahalesinden hem de vahyedilen ayetlerin insan müdahalesinden korunduğunu anlamamıza aynı anda imkân vermektedir.

Kur'an, onu vahyeden kudretin korumasında, garantisindedir. Bu yüzdendir ki o, **la raybe fîh** yani içinde kuşku ve

çelişme bulunmayan kaynaktır. Onun dışında hiçbir sözün böyle bir vasfı yoktur. Bunun içindir ki, Hz. Peygamber kendi sözlerinin yazılmasını, Kur'an ayetleriyle karıştırılır endişesiyle yasaklamış ve yazılan sözlerini imha ettirmiştir. Peygamberimizden 200 yıl sonra binlerce sözü ona isnat edenler, Allah Elçisi'nin bu "hadisleri yazdırmaması emri"ni sonradan geri aldığını söylerler. Buna inanmak mümkün değildir. Onun, son nefesini verdiği ana kadar vahye muhatap olduğunu bilmekteyiz. Hal böyle iken, sözlerinin Kur'an ayetleriyle karıştırılması endişesi neden ortadan kalksın? Tam aksine, gelen ayetler çoğaldıkça ve peygamberlik süresi uzadıkça, bu karıştırılma endişesi daha da büyür. Eğer Hz. Peygamber o emrini geri almış olsaydı, onun sözleri de yazıya geçirilmiş ve ölümünün hemen ardından, tıpkı Kur'an'da olduğu gibi, toplanıp resmî belge haline ulaştırılmış olurdu. Durum bunun tam tersi olmuştur. Kur'an ayetleri, onun vefatından birkaç ay sonra bir **mushaf** halinde toplanmıştır. Oysaki, Hz. Ebu Bekir gibi büyük bir sahabi ve Müslümanların ilk halifesi o günlerde Hz. Peygamber'e izafeten söz söylemeyi, bu sözlere dayanarak fikirlere destek aramayı engellemiş, böyle bir tavrın gelecekte Hz. Peygamber'e izafeten birçok sözün ileri sürülmesine yol açacağını bildirmiş ve halkı Allah'ın kitabı dışında hiçbir şeye itibar etmemeye çağırmıştır.

Sonra ne olmuştur? Sonra büyük sahabiler dönemi kapanmış, siyasal ve fikrî çekişmeler ortalığı mahşer yerine çevirmiş ve bu kıyamet manzarası içinde herkes kendi fikrini Hz. Peygamber'e dayandırmak için âdeta **fabrikasyon hadis imaline** girişmiştir. Nihayet Peygamberimizden 200 yıla yakın bir zaman geçmişken bugün elimizde bulunan ve Kur'an dininin ahenk ve güzelliğine yüzlerce leke bulaştıran bir söz yığını insanlığın önüne konmuştur. Muhaddislerin bu malzemeyi savunurken kendi terimlerince senet sağlamlığına delil gösterdikleri şeylerin geçerliliği ne vahyin ölçüleri

açısından, ne de objektif kriterler açısından inandırıcı değildir. Bunlar sözün filanca veya falancadan alındığını belgeler; Peygamberimizden alındığını değil. Kaldı ki, hadisçilerden birinin en güvenilir ilan ettiği bir senedi, bir başkası hiç güvenilemeyecek senet ilan edebilmektedir. Allah'ın korumasındaki bir kitabın dinini böyle bir **sübjektivite talanının** egemenliğine veya müdahalesine maruz bırakmak, **Hz. İsa**'nın tebliğ ettiği saf tevhit dinini, sayıları bir düzineye yaklaşan İncillerin talanına maruz bırakmaktan pek farklı değildir.

Kısacası, Allah'ın tekelindeki tevhit dinini, Allah'ın kitabı dışında hiçbir şeye teslim etmek mümkün değildir.

Büyü bilgin **Muhammed İzzet Derveze**'nin dediği gibi: "Kur'an korunmuştur. Hz. Peygamber'den sonra, özellikle halife Osman zamanının yarılarından itibaren başlayan bölünmeler, ortaya çıkan fırkaları kendi görüşlerini desteklemek, bazı fıkıh mezheplerini de içtihatlarına dayanak bulmak için birçok hadis uydurup bunları Peygamber'e maletmeye itmiştir. Ama, ne siyasal fırkalar, ne de fıkıh mezhepleri Kur'an'a uydurma ayetler sokmaya muvaffak olamamışlardır. Allah, Kur'an'ı tahriften korumuştur." (bk. Ateş; Tefsir, 5/56)

Bizler hadis adıyla önümüze gelen malzemeyi elbetteki kaldırıp atacak değiliz. Onların çok azının da olsa Hz. Peygamber'in sözü olma ihtimali vardır. Ama bu sadece bir ihtimaldir. Bu ihtimalin varlığı bizi şu noktaya götürür: Hadislerin hiçbirine Kur'an'da olmayan bir hükmü koydurtamayız. Ancak onları **dine hüküm ilave etmek anlamına gelmeyecek alanlarda** değerlendirir, kullanırız. Dinde hükme gelince, o yalnız Allah'ındır. Peygamber'e bile hüküm koyma yetkisi verilmemiştir: **"Tartışmaya girdiğiniz her hangi bir konunun hükmü Allah'ındır."** (Şûra, 10) Peygamber hakemlik ve hâkimlik yapabilir, ancak o durumda da hükmü Allah verir. **"Gözünüzü açın! Arı-duru, temiz ve berrak din yalnız Allah'ın tekelindedir."** (Zümer, 3)

S- 85 ve 86. ayetlerde Hz. Peygamber'e verilen emri açıklar mısınız?

C- Bu emir, Hz. Peygamber'in tebliğle hesap sormayı birbirine katmamasını dikkate sunan emirlerden biridir. Şöyle deniyor: **"O hesap saati mutlaka gelecektir. Sen şimdi güzel bir hoşgörüyle hareket et. Şu bir gerçek ki, yaratan da en iyi şekilde bilen de rabbindir."**

Bu ayetler, Allah'ın rahmetine ambargo koyan ve bu rahmeti kullara açıklamakta cimri davranan kişilere önemli bir ihtardır. Ayetler bunlara diyor ki, o insanları yaratan Allah'tır, onları en iyi bilen de Allah'tır. Dini de O gönderdiğine göre size ne oluyor? Siz araya girmeyin. Güzel güzel açıklayın ve kenara çekilin.

S- 90-94. ayetlerde şirke bulaşmış olarak gösterilen bölücüler kimlerdir?

C- Anılan ayetlere göre bu bölücüler Kur'an'ı parça parça yapanlardır. Kur'an'ın parça parça yapılması iki anlam ifade eder.

1. Kur'an'ın bir kısmını alıp bir kısmını reddetmek,

2. Kur'an'ı; fırka, hizip, klik, mezhep, bölge, kavim, devir, vs.'yi üstün göstermek, putlaştırmak ve bu yolla insanları birbirine düşürmede araç yapmak. İnkarcılık, bu bölücülüğün birinci kısmını, dindarlık adı altında Kur'an'ı devre dışı bırakmaya kalkan zihniyetse ikinci kısmını sergiler. Bunların ikisinin ortak yanı, egolarının hesabını Allah'ın kitabının üstünde tutmalarıdır. 92. ayette, bu bölücülerden zorlu bir hesap sorulacağı yeminle ifade edildikten sonra, 94. ayette **tevhit erine** şu emir verilmektedir: **"Emrolunduğun şeyi açıkça ve ısrarla söyle ve şirke batmışlardan yüz çevir."**

EN'AM SURESİ
(55/6. sure)

S- Birinci ayette, karanlığın çoğul, ışığın tekil zikredilmesinin hikmeti nedir?

C- Sadece bu ayette değil, geçtiği bütün yerlerde karanlık çoğul (zulumât), ışık ise tekil (nur) kullanılmaktadır. Çünkü **aslolan ışıktır ve ışık tektir**. Karanlık ise bizatihi vücudu olmadığından, ışığın ortadan çekilmesi durumunda boy gösteren rölatif ve iğreti bir görünümdür.

Kur'an, ışığı **realite,** karanlığı da realiteye terslik olarak değerlendirdiğinden, realitenin daima tek olduğuna dikkat çekmek istemiştir.

Gerçek tektir. Gerçekten sapılması durumunda ise ortaya görecelik çıkar ve görecelikte sonsuz sayıda ihtimaller ve bakış açısı vardır.

S- 6. ayetin beyanından, bizden önceki toplum ve medeniyetlerin, bizden üstün yanlarının olduğu anlaşılıyor. Bu mümkün müdür?

C- Sadece mümkün değil, bir gerçektir. **Temel Kavramlar** kitabımızın **Karye** (Medeniyet) maddesinde gösterdiği-

miz gibi, her medeniyetin insanlık mozaiğinde bir payı ve yeri vardır. Ve her medeniyet kendine özgü bir nitelikle diğer bütün medeniyetlerden üstündür. Bunun aksini iddia etmek egoist bir tavırla tevhiti parçalamak olur. **Çünkü tevhidin bir anlamı da medeniyetlerin birliğidir.**

S- 12. ayette, geçen "Allah'ın, rahmeti kendi benliğine yazması, daha geniş bir ifadeyle rahmet nedir?

C- **Temel Kavramlar** kitabında genişçe anlattığımız **rahmet,** özet bir anlatımla şöyle verilebilir:

Rahmet kökünden kelimeler Kur'an'da 330'a yakın yerde kullanılır. Bunların 79'u doğrudan doğruya **rahmet** kelimesidir. Allah'ın **Rahman** ve **Rahîm** sıfatları da bu kökten türemiştir.

Rahmet ve türevlerinin isim ve fiil olarak tamamına yakını Allah'a izafe edilir. Allah 6 ayette de **Erhamu'r-Râhimîn** (merhamet edenlerin en merhametlisi) olarak anılmaktadır.

Kur'an, daha ilk ayetlerinde Allah'ın Rahman ve Rahîm sıfatlarına yer vermekle rahmet kavramının, hem uluhiyet açısından hem de din açısından en önemli kavram olduğuna dikkat çekmiştir.

Kur'an rahmet kavramını, sevgi, şefkat, merhamet gibi ilgili diğer kavramları da içeren bir çerçeve olarak kullanmaktadır.

Allah'ın hâkim, kuşatıcı ve değişmez tavrı rahmet tavrıdır. **"O, rahmeti kendi üstüne bir tavır olarak yazmıştır."** (En'am, 54) Bu tavrın en belirgin görünümü kulların tevbelerini kabul ile onları affetmektir. (En'am, 54) Azap ve gazap istisnaidir: **"Azabımı dilediğime isabet ettiririm; rahmetime gelince o, herşeyi topyekün sarıp kuşatmıştır."** (A'raf, 156)

Hayat ve oluş da rahmet eseridir ve sürekli bir rahmet sergiler. (bk. Rûm, 50; Şûra, 28; Neml, 63; Kasas, 73) Kur'an'a göre, Allah'ın varlık üzerindeki egemenliği bir rahmet egemenliğidir: **"Rahman olan Allah arş üzerine kurulup oturmuştur."** (Tâha, 5; Furkan, 59)

Kur'an, en seçkin ahlak güzellikleriyle donanmalarını istediği insanları **"Rahman'ın kulları"** olarak anmaktadır. (bk. Furkan, 63-66) Bu demektir ki, Kur'an'a göre ahlakî kemalin temelinde de rahmet ve merhamet vardır. (Geniş bilgi için bk. KTK. 445-453)

S- 32. ayette dünya hayatının bir oyun ve eğlence olduğu söyleniyor. Dünya hayatı bu kadar anlamsız mıdır?

C- Ayette, **dünya hayatı** denmiyor. **Denî hayat** deniyor. Bunlar tamamen farklı şeylerdir. Kur'an'ın hiçbir yerinde dünya hayatı kötülenmemiştir. Esasen Kur'an'da dünya hayatı diye bir tamlama yoktur.

Kur'an'da 110 küsur yerde geçen dünya kelimesi isim olarak değil, sıfat olarak yeralmakta ve daima hayat kelimesini nitelemek için kullanılmaktadır: **el-Hayât ed-dünya.** Bu tamlamanın karşılığı basit, iğreti, âdi hayat demektir. Dünya kelimesi âdilik, iğretilik anlamındaki denâet kökünden sıfattır.

İşte Kur'an'ın oyun, oyalanma ve aldanma olarak tanıttığı budur. Bunun, dünya yani yerküre ve onun üzerindeki hayatla eşitlenmesi doğru değildir. Kur'an yerkürenin ibret ve hikmetlerle dolu olduğunu, imar ve ihyasının gerektiğini söylüyor. Hiçbir şey boşuna yaratılmamıştır. Ve dünya yüzündeki hayat insanın tekâmül yolculuğunda en önemli eğitimine sahne olmaktadır. (Geniş bilgi için bk. KTK. Dünya md.)

S- İğreti ve basit hayatın karşıtı nedir?

C- Kur'an buna âhiret demektedir. **Âhiret** sonradan olan, sonradan gelen, daha sonraki gibi anlamlar taşır. Günlük dildeki kullanımıyla **ölüm sonrası hayat ve âlem demek olan âhiret Kur'ansal bir terim olarak, içinde bulunduğumuz anın ardından gelen zaman ve içinde bulunduğumuz boyutun üstündeki boyut anlamındadır.** O halde, her an bir önceki ana göre âhirettir. Bu da gösterir ki, tekâmül yoluna koyulmuş olan insan, içinde bulunduğu her anı yetersiz ve eksik görerek daha yukarı ve ileri atılmak coşku ve gayreti içinde olacaktır. Bu anlamda **âhirete iman hayatın ve oluşun sürekliliğine imandır.** Her sonraki an bir öncekinden daha ileri ve üstündür. Hayat geriye adım atmaz ve gidiş sürekli iyiye ve güzeledir. O halde sonsuz sayıda âhiret vardır. Oluşun ve insanın tekâmül aşamaları sonsuzdur. Kur'an burada şu kozmik prensibi getiriyor: **"Her sonraki an senin için her önceki andan daha üstündür."** (Duha, 4)

S- En'am 38. ayet, tüm canlı türlerinin birer ümmet oluşturduklarını söylüyor. Bu konuyu ve Kur'an'daki ümmet kavramını açıklar mısınız?

C- **Ümmet,** Kur'an'da, tekâmül kategorilerinden herbirini ifade etmektedir. Nitekim andığımız ayetin sonunda **"... nihayet onlar doğrudan doğruya rableri huzurunda toplanırlar."** diyerek ümmet kavramının temelinde Allah'a doğru gidiş hareketi olan tekâmülün belirli boyutlarının bulunduğunu göstermektedir.

Ümmet kelimesi tekil ve çoğul halde 60'tan fazla yerde geçer. Kur'an bu kavram içine, bir fikir ve ideal etrafında toplanan insan kümelerini soktuğu gibi, aynı kategoriye giren hayvanların oluşturdukları toplulukları da sokar. Sürünen veya uçan tüm hayvan toplulukları birer ümmet oluşturur.

Kısacası ümmet kavramının Kur'an'da beş çerçevesi olduğunu görüyoruz.

1. Canlı toplulukları,

2. İnsan toplulukları,

3. Bir peygambere bağlı topluluk.

4. Bir peygamberin ümmeti içindeki alt grupların herbiri,

5. Aksiyonlarıyla tarihe büyük değerler bırakmış yaratıcı benlikler. (bk. Bakara, 213; Âli İmran, 104-110; En'am, 38; Yûnus, 19; Nahl, 120)

S- Hz. Muhammed'in ümmeti denince ne anlamalıyız?

C- Arap dilinin büyük bilgini **İbn Manzûr**'un güzel ifadesini kullanırsak, **"her nebinin ümmeti, kâfir veya mümin ayırımı olmaksızın, tebliğ için gönderildiği tüm insanlardır. Muhammed ümmeti denince de Hz. Peygamber'e inanan ve inanmıyan bütün insanlar kastedilir"** (İbn Manzûr; Lisânül Arab, ümmet md.)

O halde, Hz. Muhammed'in ümmeti denince bütün insanlığı anlamak gerekiyor. Onun, "âlemlere rahmet" (bk. Enbiya, 107) olarak anılışının sebebi de budur. (Bu konuda bizzat Peygamberimizin beyanları için bk. KTK. Ümmet md.)

S- En'am 50'de Hz. Peygamber'e verilen direktifin unsurlarına açıklık getirir misiniz?

C- Bu ayet, nübüvvet konusunun Kur'ansal perspektiflerinden en önemlisine kaynaklık etmektedir denebilir. Bu ayetle peygamberlerin, özellikle son Peygamber'in ilahlaştırılmasına giden sapıklık ve gafletin önü kesilmiştir.

İnsanlar, genellikle, peygamberlik konusunda, olması gereken sıfatları belirlemekle işin içinden çıkacaklarını sanır-

lar. Oysaki konunun önemli yanlarından biri de **olmaması gerekenleri** tespittir. Çünkü bu ikincisi gereğince yapılmadığında peygamberler ilahlaştırılır ve sonuçta dindarlık adı altında şirke meddahlık gibi bir yola girilir. Hz. Peygamber bu endişeyi duyan en büyük ruhtur. Ümmetini ısrarlı bir biçimde kendisini ilahlaştırmamak, aşırı övgülere muhatap kılmamak hususunda uyarmıştır. Ve göstermiştir ki eski ümmetlerden birçoğu özellikle Hıristiyan kitle bu yola girdiği için şirke bulaşmıştır.

Bu öndeyişten sonra ayete baktığımızda Hz. Peygamber'e şu emrin verildiğini görüyoruz: "De ki:

1. Allah'ın hazineleri benim elimde değildir,
2. Ben gaybı bilmem,
3. Ben melek değilim,
4. Ben sadece ve sadece bana vahyedilene uyarım."

İlahî emrin bu unsurlarını ana hatlarıyla değerlendirdiğimizde şunları söyleyebiliriz:

Peygamber bir elçi ve yol göstericidir. Allah'ın lütfunu veya azabını dilediğine isabet ettiremez. Allah, hazinelerinin anahtarını peygamberlerine dahi teslim etmemiştir. O halde, **her hangi bir peygamberi, Allah'ın hazinelerine tasarrufa yetkili gibi gösterecek övgülere muhatap kılmak şirktir.**

Hiçbir peygamber, Allah'ın vahy ile bildirdikleri dışında, gaybı bilmez. En'am 59'a göre, gaybın anahtarları Allah'ın elinde ve gaybı bilmek Allah'ın tekelindedir. Bu yetkisinden peygamberlerine verdiğini, biz o peygamberin aldığı vahiylerde görürüz. O halde, **peygamberlerin mucize haberlerinin çerçevesi onların Allah'tan aldıkları vahyin muhtevasınca belirlenir.** Ve o halde, **bizim peygamberimizin gaybı bilmeye ilişkin mucizeleri olarak ortaya konan rivayetlerin Kur'an süzgecinden geçirilmeden**

olduğu gibi kabul edilmesi, Kur'an'a ters düşmek ve peygamberi ilahlaştırmak olur.

Hiçbir peygamber melek değildir. O halde, **hiçbir peygamber hata ve günah işlemez varlık olarak düşünülemez. Peygamberleri böyle düşünmek onları ilahlık mertebesine çıkarmak olacağından küfürdür. Ancak biz peygamberlere olan saygımız yüzünden günah kelimesini onlara izafe etmeyerek, bunun yerine zelle (sürçme) deyimini kullanırız.**

Şunu da unutmamak gerekir ki, peygamberlerin günah işlemez varlıklar olarak düşünülmeleri yanlıştır demek onlar mutlaka günah işlemişlerdir anlamına gelmez. Bu ikisi farklı şeylerdir. **Günah işleyebilen varlık olmak ayrıdır, günah işlemiş olmak ayrıdır.** Her peygamber günah işleyebilir, bunun aksini iddia etmek şirktir. Ama herhangi bir peygamberin günah işlemiş olduğunu iddia etmek bizim ne yetkimiz içindedir, ne de edep tavrımıza uyar.

Her peygamber kendisine vahyedilene uymak ve o vahyi yaşayışıyla pratik örneklere dönüştürmek zorundadır. O halde her peygamberin hayat tarzı, tutum ve tavrı onun aldığı vahyin kristalleşmiş şeklinden ibarettir. Ancak bu tespitin tehlikeli sonuçlara götürmemesi için şu noktanın altını çizmek gerekiyor: **Peygamberlerin söz ve fiillerinin onlara nispetleri sonraki zamanlarda yalan ve iftiralarla karıştırıldığı için bizler bir söz veya fiilin Peygamberimize gerçekten ait olup olmadığını güvenli bir biçimde ancak ilahî vahye yani Kur'an'a başvurarak belirleyebiliriz.** Çünkü vahyin tartışmasız kaynağı odur. Peygamberimize izafe edilen söz ve fiillerin kabul edilebilmesi o tartışmasız kaynakta açık bir biçimde yeralmaları halinde mümkündür. Bundan çıkacak iki önemli sonuç vardır:

1. Hz. Peygamber'in sünnetinin muhtevasını ve çerçevesini de Kur'an belirler,

2. Sünnet veya hadis diye önümüze gelen malzemenin Kur'an'a en küçük zıtlık ve uymazlık belirtmesi halinde bağlayıcılık vasıfları kaybolur.

S- 60. ayette, uykunun ölüm gibi değerlendirilmesinin anlamı nedir?

C- Bizim hayatımız, hayatın esas kaynağı olan Cenabı Hakk'ın bize ruhundan bir tecelli göndermesidir. Kur'an buna **"rabbin emri"** veya **"Allah'ın nefhası"** diyor. Biz hayatı, bedenin fonksiyonlarının bir toplamı sanırız. Oysaki beden ve fonksiyonları hayatın esasını vitrinleyen bir tür kamuflajdır. Kudret, bu vitrinle bizim önümüze hayat hakkında az çok birşeyler söyleme imkânını koymuştur.

Kudretin ana hayat trafosundan bize yansıtılan **can** yani yaşatıcı enerji merkez tarafından her an geri çekilebilir. Bu geri çekilme bir voltaj düşürme şeklinde olursa **uyku hali** doğuyor. Eğer bu, merkezdeki şalterimizin tam indirilmesi şeklinde ise **ölüm** doğuyor. 60. ayet her gece vefat ettirilip sonra tekrar diriltildiğimizi söyleyerek merkezden bize yansıyan hayat enerjisinin bu voltaj düşürülme haline dikkat çekiyor. Ve diyor ki: "... Sonra ona döndürülürsünüz" yani nihayet size gönderilen hayat enerjisi gerçek kaynağına geri alınır. (Bu konuda ayrıca bk. Zümer,42)

S- 61. ayette sözü edilen koruyucular (hafaza) dan maksat nedir?

C- Bedeni kullanarak kudret ve tecellilerini sahneleyen hayat enerjisi, kullandığı organların her birinde titizlik ve itina ile kendini korur. Vücudun bütün organlarında ve sistemlerinde bu koruma hem tek başına hem de yardımlaşarak yürütülmektedir. Ancak koruma bundan ibaret değildir. Hayatı, bizim bedenimizin üstünde ve ötesinde koruyan sis-

temler ve güçler de vardır. Atmosfer, yeşillik, buhar, bunların bazılarıdır.

Ayrıca deneysel bilimlerimizin henüz tespit alanlarına alamadıkları, birçok **kozmik koruyucu** vardır. Yaratıcı Kudret, en basitten en yüceye, en küçükten en büyüğe, bu koruyucuları belirli görevleri icra için kullanır ve işleri bittiğinde geri çeker. Bizler bunların çok az bir kısmını farkederiz. Kozmik antenleri güçlü olanlar, hayat ve oluş sahnesindeki bu sistem ve mekanizmaları sıradan insanların çok üstünde bir boyutta algılar ve değerlendirirler.

S- 62. ayette, "Hak olan, gerçek Mevlalarına döndürülürler." denmekle ne kastedilmektedir?

C- İnsan, akıl ve bilgi planında Allah'a ilişkin bilgilerin en mükemmellerini elde etmiş, hatta üretmiş olabilir. Ancak insan duygu ve gönül farkedişi bakımından gerçek mabudu yani Mutlak Zat'ı farkedemez. Çünkü insanın varlık yapısı bunu farketmeye yeterli değildir. En samimi hislerle de olsa ancak belli bir ölçüde Allah'ı algılar ve algıladığını gerçek Allah sanarak ona kulluk eder. Bizim için Allah'ı zatında olduğu gibi bilmek ve onun zatına layık şekilde kulluk etmek asla mümkün değildir. Bu yüzdendir ki, din bizi kulluk ve ibadetlerimize değil, Allah'ın lütuf ve merhametine sığınmaya çağırır. Bizi kurtaracak olan bu sığınma ve iyi niyettir; bulma ve gerekeni yapma değil. **Biz tam anlamıyla ne bulabiliriz, ne de yapabiliriz. Ama bulabildiğimizin yetersizliğini ve yapabildiğimizin noksanlığını açık kalplilikle itiraf ederek kendimizi Kudret'e bağlayabilir ve onun rahmet eliyle tamamlanabiliriz.**

62. ayet hayalimizin ve sanılarımızın karanlığı yüzünden gerçeğini farkedemediğimiz Mevla'yı, ölümün perdeyi kaldırmasından sonra farkedeceğimizi ifadeye koymaktadır.

S- 67. ayette gündeme getirilen "haber" konusunda neler söylenebilir?

C- **"Her haberin bir gerçekleşme zamanı vardır. Yakında bileceksiniz."** deniyor.

Hayat, gaybdan zuhura bir akıştır. Bu akışta her gün yeni birşey insanın önünde bilinir hale gelmektedir. Ancak insan acelecidir. İç dünyasındaki derin özlem, yaratıcı merak onu sahip olduklarından çok daha fazlasının beklentisi içine itmiştir. Bu yüzden bir çok şeyi henüz vakti gelmeden öğrenmek ve elde etmek ister. Ve bu yüzden vahyin çok yukarı boyutlardan verdiği haberleri kavrayamadığı için inkâr eder. Anılan ayet, insanı bu acelecilikten kaçmaya ve her haberin belirlenen vaktinde tecellisini görmek üzere sabretmeye çağırmaktadır.

S- 70. ayette sözü edilen "dinlerini oyun ve eğlence haline getirmiş olanlar"dan bahseder misiniz?

C- Bu ayet, dinin mensubu görünüp de Allah'ın dinini nefsinin arzu ve heveslerine tatmin aracı yapanlara Kur'an'ın indirdiği en ağır darbedir. Şöyle deniyor: **"Dinlerini oyun ve eğlence yerine koyan ve iğreti hayatın aldattığı kimseleri bırak. Sen o Kur'an ile uyar ki, bir kişi kendi elinin ürününe teslim edilmesin..."**

Burada dini inkâr edenler değil, kabul edip de onu bencil hesapları uğruna eğlence ve oyalanma aracı yapanlar ve bu yolda iğreti hayat tarafından aldatılanlar gündeme getirilmektedir.

Anlaşılmaktadır ki dini bu hale getirmek, bir takım entellektüel dedikodular yığınından ibaret bulunan kitaplar ve yazılarla Allah'ın kullarına din adına yön vermeye kalkmaktan ibarettir. Bizim sık sık ifadeye koyduğumuz **devşirme din** veya **ilmihal tabuculuğu** işte bunun ta kendisidir. Ce-

nabı Hak kendi dinini kendi kitabının dışında bir takım **zihinsel eğlence** ürünleriyle içinden çıkılmaz bir kaosa çeviren ve bu kaosun bulandırdığı suda iğreti hayatı besleyecek menfaatlerine malzeme avlayanlara karşı Kur'an bağlılarını uyarmış ve Allah adına aydınlatmanın yalnız Kur'an'la yapılması gerektiğine dikkat çekmiştir.

Bu ayetin devamı olan 71. ayet, insana zararı veya menfaati olmayan **devşirme iltica noktalarının** hiçbir işe yaramadığını belirtmekte ve Allah'tan gelen hidayetin ardından bu devşirme sığınaklara kapılanmanın şeytanın oyununa gelmek olduğunu belirterek, **"hidayetin yalnız Allah'tan geleceğini"** dikkatlere sunmaktadır. Bu ayette de söz konusu edilenler inanmıyanlar değil, inandıktan sonra devşirme dine meylederek sapanlardır. Çünkü bunların Allah'ın hidayetinden sonra gerisin geri döndükleri ifadeye konmuştur.

Bu iki ayette gündeme getirilen gerçek biraz ileride 91. ayette dolaylı bir şekilde ele alınmış ve Kur'an bağlılarına, işi kökünden halledecek şu kozmik direktif verilmiştir: **"Allah de ve bırak onları daldıkları bataklıkta oynayadursunlar!"**

SAFFAT SURESİ
(56/37. sure)

S- 6-11. ayetlerde göğün korunmasından, üst-ilahî planlardan söz hırsızlığına kalkan negatif kuvvetlerin etkisiz kılınacağından söz ediliyor. Bunu açıklar mısın?

C- Bu konuyu biz, **Temel Kavramlar** adlı kitabımızın **Şeytan** maddesinde genişçe açıklamış bulunuyoruz.

S- 100-113. ayetlerde Hz. İbrahim'in oğlunu kurban etmeye yönelik macerası nasıl anlatılıyor?

C- Bu ayetlerden şunu anlıyoruz: Cenabı Hak, kulunun gönlünde saltanat kurma noktasına gelen değerleri oradan çıkarmak istiyor. Cenabı Hak, Hz. İbrahim'in gönlünde oğlunun bir sevgi saltanatı temsil etme noktasına geldiğini gördü ve ona oğlunu kurban etmesi gerektiğini rüyasında ilham etti. Maksadı, İbrahim'in gönlünden oğlunun işgal ettiği aşırı sevgiyi sökmekti.

Hz. İbrahim bunu yerine getirmeye kalkınca, Allah onu engelledi. Çünkü maksat, evladın kesilmesi değildir. İbrahim, imtihanını başarıyla vermiş, gönül sarayını tahliye ederek Allah'a ayırmıştı.

LUKMAN SURESİ
(57/31. sure)

S- 1-3. ayetlerde Kur'an nasıl tanıtılıyor?

C- Bu ayetlere göre:

1. Kur'an, ayetleri hikmetlerle dolu olan bir kitaptır. Bunun zorunlu sonucu, hikmetten yoksun benliklerin Kur'an'dan nasiplenemeyecekleridir.

2. Kur'an güzellik sergileyenler (muhsinîn)e kılavuz ve rahmettir. Bundan da anlaşılır ki, dindarlık adı altında estetik düşmanlığı, güzellikten nefret sergileyenlerin Kur'an'dan rahmet ve hidayet beklemeleri bir aldanıştır. 22. ayet, Kur'an'ın dininde Allah'a imanla güzelliğin kaçınılmaz beraberliğini mucize bir biçimde ifadeye koymuştur: **"Kim güzellikler sergileyerek yüzünü Allah'a teslim ederse o, en sağlam kulpa yapışmıştır. İşlerin sonu yalnız Allah'adır."**

S- 6. ayetteki "hadis eğlencesi" deyimini açıklar mısınız?

C- Daha birkaç yerde geçen bu ifade **"hadis"** adı altında uydurulan sözlerin Kur'an dininde açtığı tahribi mucize bir biçimde gözler önüne koymaktadır. Ayete göre, **"Allah yolunda mücadele"** adı altında sahnelenen **"hadis eğlencesi satın alma"** illeti, din hayatına şu üç sıkıntıyı musallat etmiştir: **1. İlimsiz mücadele, 2. Dini eğlence ve ürküntü unsuru haline getirme, 3. Dinin ticaret aracı yapılması.**

Bazıları, bu ayetteki **"hadis eğlencesi"** tâbirinin hadislerle ilgisi olmadığını, tâbirin bu anlama alınması için **naklî karîne**nin bulunmadığını iddia eder. Bu, doğru değildir. Ayetin bizzat kendisi **naklî delil**dir, karîne ne demek! Başka naklî karîne aranıyorsa o da vardır. Hem de delil vardır, karîne değil. Fıkıh otoritelerinden biri olan **Şâtıbî** (ölm. 790/1388), **el-Muvâfakat**'ında, **"hadis eğlencesi"** tâbirini taşıyan ayetlerden biri olan **Yusuf suresi** son ayetin iniş sebebini verirken şunu yazıyor: "Ashap, Hz. Peygamber'den, Kur'an dışında, daha açık sözler söylemesini (hadis irad etmesini) istediğinde Yusuf suresinin 111. ayetiyle **Zümer** suresinin 23. ayeti inmiştir." (el-Muvâfakat, 1/49, 144)

Kur'an dışında söz-hadis isteyenlere cevap olarak inen ayetlerden birincisi, Kur'an'ın **"uydurulan bir hadis"** olmadığını, ikincisi ise hadisin/sözün en güzelini Allah'ın indirdiğini, Peygamber'den bundan başka söz beklenmemesi gerektiğini beyan ederek ilerki zamanlarda, Kur'an'ın **"hadis"** adıyla uydurulan sözlerden zarar göreceğini haber vermiştir.

S- 20-21. ayetlerde sözü edilen "İlimsiz ve ışıksız mücadele" nedir?

C- Önce ayetleri görelim: **"Görmediniz mi, Allah göklerde ve yerde bulunan şeyleri sizin emrinize verdi ve açık, gizli nimetlerini üstünüze saçtı. İnsanlardan öylesi var ki, Allah uğrunda ilimsiz, kılavuzsuz ve aydınlatıcı bir kitaba dayanmaksızın mücadele eder. Böylelerine Allah'ın indirdiğine uyun dendiğinde şu cevabı verirler: 'Hayır, biz atalarımızı üzerinde bulduğumuz şeye uyarız.' Peki şeytan onları alevli ateşin azabına çağırmış olsa dal mı?.."**

Kur'an bu ayetleriyle gelenekleri tabulaştıran ve ecdatperestlik bataklığında çırpınmayı hüner sanan kişilerin şeytan yolunda azaba doğru yürüdüklerini anlatmaktadır. Ayet-

lerin hitabı şu veya bu kitleye değil tüm insanlaradır. Bu ayetlerin putperestlere vs. hitap ettiğini söylemek tam bir saptırma olur. Allah'ın kitabının karşısına ecdattan miras kalan fosilleşmiş kabulleri diken her zihniyet ve kişi bu ayetin çerçevesi içine girer.

Ayetler ayrıca şu üç noktaya da dikkat çekiyor: **1) Gelenekperestler, mücadelelerinin Allah yolunda olduğunu söyleseler de gerçekte şeytan yolundadırlar. 2) Vahyin karşısına gelenekleri dikmek bir ilimsizlik, hidayetsizlik ve kitapsızlıktır. 3) İlim, aydınlık ve ilahî kitaptan uzak kalarak Allah'tan ve dinden bahsetmek insanları şeytanın kılavuzluğunda cehenneme sevketmekten başka bir sonuç doğurmaz.**

S- 34. ayette tanıtıldığı söylenen beş bilinmez (mugayyebât-ı hamse) nedir?

C- Ayette sözü edilen bilinmezler beş değil üçtür. Diğer ikisi insan tarafından bilinemeyecek şeyler olarak gösterilmemektedir.

Ayet şöyle diyor: **"Kıyamete ilişkin bilgi Allah'ın katındadır. Yağmuru o yağdırır, rahimlerde olanı bilir. Hiçbir benlik yarın ne kazanacağını bilmez ve hiç kimse hangi yerde öleceğini bilmez. Allah en iyi bilen, en iyi haber alandır."**

Görüldüğü gibi bilinmesi Allah'ın tekelinde gösterilen üç şey vardır: 1) Kıyametin vakti, 2) Kişinin yarın ne kazanacağı, 3) Kişinin nerede öleceği. Yağmurun yağması ve rahimlerdekinin ne olduğuna ilişkin bilgide böyle tekel ifade eden kelimeler kullanılmamıştır. Yağmuru Allah yağdırır demek insanların yağmurun vakti konusunda bilgi sahibi olmadıklarını ifade etmez. Allah, rahimlerdekini bilir demek de aynıdır. Allah'tan başkası bilmez denmiyor. Oysa ki diğer üç şeyden bahsedilirken insanın bunları bilemeyeceği açıkça ifadeye konmuştur.

SEBE' SURESİ
(58/34. sure)

S- 1. ayette: "Hamd, âhirette de Allah'a özgüdür." denmesinin hikmeti nedir?

C- Bu ifade açıkça göstermektedir ki, Allah'a ibadet âhiret hayatında da vardır. Bunun anlamı ise tekâmülün ölüm sonrasında da devam ettiğidir.

Âhireti, bir tür yiyip içip yan yatılan eğlence merkezi gibi düşünenlere bu ayet iyi bir cevaptır.

S- 6. ayette sözü edilen ilim sahiplerinden bahseder misiniz?

C- Ayete göre: **"Kendilerine ilim verilenler, rabbinden peygambere indirilenin gerçeğin ta kendisi olduğunu, aziz ve övgüye layık olan Allah'ın yoluna ilettiğini görürler."** Bunun ifade ettiği mâna ise Kur'an dışında din gerçeği ve kılavuz arayanların, ilimden nasipsizlik illetine tutulmuş olduklarıdır.

S- 10-11. ayette Hz. Dâvud'a verilen bazı imkânlardan bahsediliyor. Bunlara değinir misiniz?

C- Bu ayetlere göre Dâvud'a şu üstünlükler verilmiştir: 1) Dağların ve kuşların onunla birlikte tesbih etmesi, 2) Demirin onun tarafından en rahat biçimde işlenmesi imkânının sunulması.

11. ayet, Hz. Dâvud'un demiri en rahat biçimde kullanarak geniş ve örme zırhlar yaptığını söylemektedir.

S- 34-37. ayetlerde tanıtılan "mal ve evlat çokluğu ile azmışlar"dan bahseder misiniz?

C- Bunlar, **mütrefler** yani servet ve nimet ile şımarmışlardır. Bunlar hakkında geniş bilgiyi biz KTK'nın **Teref** maddesinde vermiş bulunuyoruz.

S- Dâvud'un oğlu Hz. Süleyman'a verilen olağanüstü imkânlar nelerdi?

C- 12-14. ayetlerde, ayrıca Sad suresi 36-40. ayetlerde Süleyman'a verilen olağanüstü imkânlar ifadeye konmuştur. Bu ayetlere göre Hz. Süleyman:

1. Rüzgârı, bir aylık mesafeyi bir anda aştıracak şekilde emrinde kullanmıştır.

2. Katran kaynağı veya bakır madeni onun önünde sel gibi akıtılmıştır.

3. Cinlerin bir bölümü onun emrinde hiç sekte vermeden çalıştırılmıştır. Bu cinler Süleyman için kaleler, heykeller, mihraplar, havuzlar, büyük büyük kazanlar yapmışlardır.

4. Yine şeytanlar ve cinler onun hizmetinde duvar ustası ve dalgıç olarak çalışmışlardır.

Cin ve şeytan, kafa gözüyle görülemeyen varlık olduğuna göre bu sembolik ifadeler Hz. Süleyman'ın emrinde dünya ötesinden gelmiş bir takım üstün yetenekli varlıkların çalıştığını düşündürmektedir. Dikkat çekilen işler, madenlerin eritilip kullanılması, heykelcilik, dalgıçlık, bina yapımı gibi

teknoloji gerektiren faaliyetlerdir. Ayette geçen **"aynel kıtr" katran özü veya bakır madeni pınarı** demektir. Bunlar sel gibi akıtılıyordu. Bu ifade akla bakır madeninin eritilmesi yanında petrolü de getirmektedir. Çünkü katranın esası petroldür.

Kur'an'ın bu beyanları üzerinde medeniyet tarihçilerinin söyleyecekleri çok şey olmalıdır. En azından ileride birgün Kur'an'ın bu beyanlarına dayanılarak insana yeni ufuklar açacak tespitlerin yapılacağını söyleyebiliriz.

S- 40 ve 41. ayetlerde, melekler ve cinlerle ilgili bir tespit var. Buna değinir misiniz?

C- Bu ayetler de bugünkü bilgilerimizle çözemeyeceğimiz bazı boyutlara dikkat çekmektedir. Allah, meleklere: **"Bunlar size mi tapıyordu?"** diye sorduğunda, melekler, şu ilginç cevabı vermektedir: **"Hayır, onlar cinlere tapmaktaydılar."**

Doğrusunu Allah bilir ama bizim aklımıza gelen şudur: Acaba bir zamanlar, duyu organlarıyla farkedilemeyen dünya ötesi varlıklara tapan insanlar mı vardı? Yoksa bu tür varlıklara tapacak insanlar ileriki zamanlarda mı gelecek tir? Bu sorular üzerinde düşünürken Hz. Süleyman'ın emrinde çalıştırılan "cinler"i de akıldan çıkarmamak gerekir.

Acaba Kur'an-ı Kerim bugün hayranlıkla izlediğimiz bazı eski medeniyetlerin oluşmasında, dünya ötesi bazı gelişmiş varlıkların rol aldıklarını kendi eşsiz üslûbuyla insanlığın kulağına üflemek mi istiyor?

ZÜMER SURESİ
(59/39. sure)

S- 1-3. ayetlerdeki din kavramını anlatır mısınız?

C- Bu ayetler, Zümer suresinin ana temasını vermektedir. Bu tema, **hâlis dinin** yalnız Allah'ın tekelinde olduğudur.

Halis dini Allah'a özgüleme tavrının en küçük anlamda zedelenmesi şirktir. Bu şirk çoğu kez Allah'a ortak koşulanlar için: **"Biz bunlara sadece bizi Allah'a yaklaştırmaları maksadıyla ibadet ediyoruz."**, söylenmek suretiyle saklanır. Oysa ki Allah dışındakileri veli edinmek veya ibadeti Allah'a özgülememek hangi kılıkla sergilenirse sergilensin şirktir.

Ayetler, **hâlis dinle hak kitap arasında da irtibat** kurmuştur. Daha açık bir ifadeyle Allah'ın tekelindeki dinin hüküm yetkisi de Allah'ın kitabındadır. Şöyle deniyor: **"Bu kitabın indirilişi aziz, hüküm ve hikmet sahibi Allah'tandır. Biz bu kitabı sana hak olarak, hak ile indirdik. O halde, dini yalnız Allah'a özgü kılarak ona kulluk et. Gözünüzü açıp kendinize gelin. Hâlis din yalnız Allah'ın tekelindedir. Ondan başkalarını veliler edinerek: 'Biz onlara sadece bizi Allah'a yaklaştırsın-**

lar diye tapıyoruz' diyenlere gelince, hiç kuşkusuz Allah onlar arasında tartışıp durdukları konuda hükmünü verecektir. Allah; yalancı, durmadan nankörlük eden insanı hidayete erdirmez."

Dinin, bir şirket malı olmaktan çıkarılıp yalnız Cenabı Hakk'a özgülenmesi gerçeği surenin daha birkaç ayetinde dikkatlere sunulmuştur. 29. ayet şöyle diyor: **"Allah, birbiriyle didişen ortaklar (şürekâ) yolunda bir adamla yalnız bir kişiye teslim olmuş bir adamı misal verdi. Hiç bu ikisinin durumu bir olur mu? Hamd yalnız Allah'a yapılır. Fakat çokları bunu bilmiyorlar."**

Allah'a varmak veya dinden nasiplenmek için araya başkalarını sokan anlayışa 36. ayet şu ihtarda bulunuyor: **"Allah, kuluna yeterli değil mi? Seni ondan başkalarıyla korkutuyorlar. Allah kimi saptırırsa artık ona kılavuzluk edecek yoktur."**

Dini Allah'a özgülemek, yani din meselesinde Allah dışında hüküm kaynağı tanımamak tevhitin ruhudur. Bunun içindir ki, vahyin son muhatabı Hz. Muhammed'e 11-15. ayetlerde şu emir verilmiştir: **"De ki: 'Bana, dini yalnız Allah'a özgüleyerek ona kulluk etmem emredildi. Ve bana, Müslümanların ilki olmam emredildi.' De ki: 'Eğer rabbime isyan edersem büyük bir günün azabından korkarım.' De ki: 'Ben dinimi yalnız Allah'a özgüleyerek O'na ibadet ediyorum. Siz O'nun dışında dilediğinize tapın."**

Buradaki emirler gerçekten ürperticidir. Tevhidin en büyük peygamberine bile Allah'ın dinine katıksız teslim olma ihtarı yapılırsa, o dini yüzlerce ortağın talanına maruz bırakanların âkıbetleri nice olacaktır.

Bu ayetler açıkça gösteriyor ki; **Hz. Peygamber'in de din adına hüküm koyma yetkisi yoktur.** O, dinin sahibi

tarafından konan hükümleri yorumlayıp uygular. Fakat onun yorumları bile Allah'ın ayetleri gibi zamanüstü değildir. Nitekim Hak Elçisi'ni en iyi anlayanlardan biri olan Hz. Âişe: "Bu konuda Hz. Peygamber şöyle yapmıştı; siz niçin başka türlü yapıyorsunuz?" diyenlere şu cevabı vermiştir: "Allah Elçisi onu o zaman öyle yaptı; çünkü şartlar öyle gerektiriyordu. Eğer bugün yapsaydı öyle değil bu şekilde yapardı." (Bu konuda bk. Öztürk, **Asrısaadet'in Büyük Kadınları**, 66-72). Hz. Âişe bu ölümsüz sözüyle göstermiştir ki, Allah Elçisi dinin değişmezlerini koyma yetkisini değil, Allah tarafından konan değişmez hükümlerin, içinde bulunulan şartlara uygulanışını üstlenmiştir. **Değişmezleri yani zamanüstü hükümleri koyma yetkisi yalnız ve yalnız Allah'ındır.**

S- Herşeyi, bu arada, kötülük ve şerri de Allah yarattığına göre, kötülük yapanları neden sorumlu tutuyor?

C- Herşeyi Allah yaratır. Ancak onun yarattıkları, varlık yapıları bakımından güzel-çirkin, iyi-kötü, hayır-şer diye ayrılmaz. Onun yarattığı herşey güzel, iyi ve hayırdır. Bal arısının bal yapması güzel ve hayır olduğu gibi, kobra yılanının zehir üretmesi de güzel ve hayırdır. İnsan, bala zehir katarak veya zehiri birini öldürmek için kullanarak şerri ortaya çıkarır.

Kötü, çirkin ve şer insan devreye girdiği anda ortaya çıkıyor. Yani insan, yaratılış düzenini ihlal edip sorumluluklarını savsakladığında kötülük çirkinlik ve şerden söz etmeye başlıyoruz.

Zümer 7. ayete göre **"Allah kulları için küfre razı olmaz." Ancak Allah kullarının kötü ve çirkin üretmelerini engellemez. Çünkü insanın değeri yüce ve iradesi kutsaldır. Cenabı Hak insana ve onun iradesine değer verdiği için bu iradeyi kayıtlayarak insanı robota çe-**

virmez. İnsana ölçülere uyması, sorumluluklarını yerine getirmesi söylenir. İrade ve hürriyetin hangi yönde ve hangi gerekçeyle olursa olsun felç edilmesi Allah'ın insanı yaratmaktaki maksadına ters düşmektedir. Bu yüzden Cenabı Hak insanın iradesini yönelttiği şeye bakarak, o şeyi tecelli ettirecek isim-sıfatını devreye sokar. Hz. Peygamber'in soyundan bir Hak eri olan **Seyyid Ahmed Hüsameddin** (ölm. 1925)in oğlu **Musa Kâzım Öztürk** bu Kur'an nüktesini ifadeye koyarken şöyle diyor: "İnsan, iradesinde bağımsız olduğundan, iyi veya kötü işleri yapmakta serbesttir. Kul, iradesini ne yönde kullanırsa rabbinin tecellisi o yöndeki isimden zuhûr eder. Allah, insanın yapmak istediği kötü işlere müsaade ederse de mahşer gününde onu suçlar." (bk. Musa Kâzım Öztürk; İman Nuru ve Gerçek Ahlâk, 12)

S- Allah'ın sözünün müteşâbih ve mesânî olması ne demektir?

C- 23. ayete göre: **"Allah, sözün en güzelini müteşâbih-mesânî bir kitap halinde indirmiştir."**

Burada geçen müteşabih sözünü biz **Kur'an'ın Temel Kavramları** adlı kitabımızın aynı adı taşıyan maddesinde genişçe anlattık.

Mesânîye gelince, bu kelime **tesniye** veya **sena** kökünden gelen **mesna**nın çoğuludur. Ve burada anılan köklerin ikisinin mânasını da taşımaktadır.

Tesniye kökünden alındığında mesânî; ikişerli, tekrarlı, çift olarak, karşıtıyla birlikte sunulan kelamlar demektir. **Sena** kökünden alındığında ise güzellik, isabet, kapsam, yücelik ve hikmetle dolu kelamlar anlamına gelir. İkisi birlikte düşünüldüğünde mesânî iç içe dürülmüş en güzel anlamları bünyesinde barındıran kelamlar demek olur ki, ayetin anlatmak istediği budur ve Kur'an böyle bir kelamdır.

O halde Kur'an kelamının ilk bakışta hemen farkedilecek anlamdan, düşünceyi ve araştırmayı derinleştirdikçe ortaya çıkacak değişik anlamlara doğru yükselen sonsuz boyutları vardır. İnsanlık bu boyutlardan her gün bir yenisini farkeder. Bu, Kur'an düşüncesindeki adıyla **zâhirden bâtına**, şehâdetten gayba gitmektir. Ve bundan anlaşılır ki, Kur'an'a her gün yeniden bakmak insanlığın hayrı bakımından kaçınılmazdır.

Zâhir-bâtın konusunu biz, **Tasavvufun Ruhu ve Tarikatlar** adlı kitabımızın Kur'an'ın Mistik Verileri bölümünde genişçe inceledik.

S- 45. ayette Allah'ın tek başına anılmasından rahatsız olanlar gündeme getiriliyor. Bu konuyu açıklar mısınız?

C- Din meselesinin omurga noktasını veren ayetlerden biri de budur. Burada insanoğlunun Allah'ı ortaksız anma noktasına gelmesinin kolay olmadığı, birçok insanın Allah'a iman adı altında bir tür **ilahlar panteonu**na inandığı, eşsiz Kur'an üslubuyla verilmiştir. Önce ayeti görelim: **"Allah yalnız başına anıldığında âhirete inanmayanların kalpleri nefretle ürker. Ama O'ndan başkaları anıldığı zaman hemen müjdelenmiş gibi sevinirler."**

Bu ayette verilen tevhit gerçeğini daha iyi anlamak için Mümin suresi 12. ayeti de dikkate almakta yarar vardır. Anılan ayet, azaptan kurtulmak niyazında bulunan küfre batmışlara şu ilginç cevabın verileceğini söylüyor: **"Bu hale düştünüz. Çünkü Allah'a, yalnız O'na çağırıldığınızda inkâr etmiştiniz; O'na ortak koşulduğunda ise iman ediyordunuz."** Ayetin kullandığı kelimeler dikkate alınırsa buradaki inkâr, ateistlerin inkârı değil, görünüşte iman taşıyanların örtülü şirkidir. Yani ortada iman iddiası vardır, fakat bu iman Allah'ı bir takım yardımcıları devreye sokma-

dan biricik mabut olarak alma noktasına yükseltilememiştir. Burada sözü edilen örtülü putçuluk tarih içinde birçok masum Allah adamının da şirk aracı yapılmasına yol açmıştır. Yüzlerce temiz insanın adları, eserleri, hatta mezarları şirk âleti yapılmıştır. Elbetteki bunlar Allah huzurunda davacı olacaklardır.

Temiz hak erlerini şirk aracı yapanlar **Yahudi dönmelerinin** uydurdukları **"hadis"** adlı bir takım yalanlara dayanırlar. Abdaldan, kutuptan, kırktan, yediden bahsederler. Bu tür uydurmalar, Emevilerin **"Şam Kâhyası"** diye anılan lideri **Muaviye**'nin **Yahudi Ka'b** ve şürekâsına düzdürdüğü ve sığındığı Şam'ı kutsal göstermek için kullandığı hadis patentli iftiralardır.

Büyük bilgin **Reşid Rıza** bu **"Şam Abdalları"** yalanı münasebetiyle herkese ibretli bir ders vermiştir.

1927 Fransız işgalinden sonra **Şam** halkının başına gelenleri, nasıl açlıktan öldüklerini anlattıktan sonra: "O zaman Abdal ve esrarengiz güçler neredeydi?" diye sorar. Reşid Rıza sözünü şöyle noktalamıştır: "Bu tip rivayetler İslam Ümmeti'nin gücünü sarsmış, tarikatçılar ve sufiler, fitnenin yayılmasına yolaçarak aklî bağımsızlığa ve çağdaş bilimlere sahip çıkanları İslam'dan nefret ettirmişlerdir. Bu kişiler büyük ölçüde bu tür rivayetlerden dolayı İslam'ı hurafe ve evham dini olarak görmüşlerdir. Bu tür rivayetleri savunanlar, diğer dünya halkları karşısında Müslümanların yüzkarası durumundadırlar. Bu insanlar, gerek cehaletleri, gerekse din ve ahlak anlayışlarının bozukluğundan ötürü Tunus'tan Fas'a uzanan kuzey Afrika şeridinde Fransız uşaklığı yapmışlardır. Artık dinimizi, bizi Kur'an'dan uzaklaştıran bu çirkin rivayetlerden değil kitabımız Kur'an'dan öğrenmemizin vakti gelip çatmıştır. Kitabımızın tevile ve saptırmaya tahammülü yoktur. Artık bu hürafeci sapıkları, bunlara yardım edenleri ve onları haklı gösterecek yorumlara girişen

mabet-mezar bekçilerini tekmelememizin zamanı gelmiştir. Halk onların bu batıl çabaları yüzünden, rızkını ve dünyevî saadetini mezar ehlinden ister olmuştur. Bu hurafelerden dolayı ümmetimiz tüm dünya halklarının ayakları altına düşmüştür. Ne yazık ki Müslümanların çoğu hâlâ, rızıklarının ve başlarına gelecek belaları savmanın mezarlarda yatan ölülerin ve gaybı bildiği iddia edilen kişilerin elinde olduğuna inanmaktadır." (bk. Ebu Reyye; Muhammedî Sünnet, 151-152)

Allah'ın tek başına anılışından rahatsız olmak, din hayatında ve pratik görünüm açısından Allah'ın kitabını yeterli görmemek şeklinde tecelli eder. Örtülü imansızlık illetine tutulanlar Allah'ın dinini, Allah'ın kitabına teslim etmeye kalktığınızda korkunç bir rahatsızlık duymakta ve onlarca, yüzlerce kişi ve kitabı (şürekâ ve zübür) Allah'ın kitabıyla yarıştırırcasına hararetle ileri sürmektedirler. Bunlar: "Kur'an da ne oluyor? Bak burada kimler ve neler var. Kur'an öyle diyor ama ulemamız, efendilerimiz, hazretlerimiz şöyle buyuruyorlar" diyerek âdeta Kur'an'ın şürekâ (ortaklar) ve zübür (uydurma kutsal kitaplar) tarafından kontrol ve tashih edilmesi gerektiğini öne sürerler. Bu kabullerini Allah'ın dinine fatura etmek içini de ilahî kitaba, Allah'ın tam tersini söylediği sıfatları yakıştırırlar. "Kur'an mücmeldir." derler. Oysa ki Allah, Kur'an'ı **"mufassal kitap."** olarak anmaktadır. "Kur'an muğlaktır." derler; oysa ki Cenabı Hak kitabını **mübeyyin, mübîn** yani herşeyi açık açık gösteren diye birçok yerde nitelendirmektedir. Şürekâ olmadan Kur'an'ın asla anlaşılamayacağını, bunun imkânsız denecek kadar zor olduğunu söylerler. Oysa ki, Kur'an'ın sahibi tam dört yerde aynı ifadeyle şunu söylemektedir: **"Tekrar tekrar yemin olsun ki, biz bu Kur'an'ı öğüt alınsın diye kolaylaştırmışızdır. Bu böyle iken düşünüp öğüt alacak kimse yok mu?"** (Kamer, 17, 22, 32, 40)

Kur'an'dan nasibi olan ruhlar bilir ki, inadı iman diye satmaya çalışan bu yaygaranın altında, bilerek veya bilmeyerek, hükmü Allah'ın elinden alma tutkusu yatar. Gerçekte bu yaygarayı üretenler Allah'ın hüküm vermesi halinde **ego putlarına** oturan saltanatın yerle bir olacağı kaygusunu duyan bir şuuraltının etkisindedirler. Mümin 20. ayet bu kayguyu deşifre etmektedir: **"Allah, hak ile hüküm verir. O'nun dışında çağırdıkları ise hiçbir şeyle hüküm veremezler. Şu bir gerçek ki Allah, hakkıyla duyan, gereğince görenin ta kendisidir."**

Tevhit, teslimiyet ister. Teslimiyet, eteğimizdeki tüm taşların dökülmesini gerektirir. Eteğinizde bir tek taş kalsa tevhit burcuna yükselemezsiniz.

Etekteki taşlar vahyi çelmelemek üzere devreye soktuğumuz **"uydurulmuş dinbilgileri"**dir. Mümin 83-85. ayetler, vermeye çalıştığımız bu Kur'ansal nükteyi bir ibret tablosu halinde ifadeye koymaktadır: **"Elçileri onlara apaçık ayetleri getirdiğinde onlar, kendi yanlarında bulunan bilgiyle ferahlama yönüne gittiler. Sonunda alaya aldıkları şey kendilerini kuşatıverdi. Azabımızı gördüklerinde: 'Allah'a, tek ve biricik kabul ederek inandık. O'na ortak koştuğumuz şeyleri inkâr ettik.' derler. Ne var ki, onların azabımızı gördükleri zamanki imanları onlara hiçbir yarar sağlamadı."**

Tevhit, aracı kabul etmez. **"Rabbiniz demiştir ki: 'Çağırın beni, yakarın bana, cevap vereceğim size."** (Mümin, 60) Çünkü: **"O sürekli diridir. Tanrı yoktur O'ndan başka. Dini yalnız O'na özgüleyerek ibadet edin O'na. Hamd, âlemlerin Rabbinedir."** (Mümin, 65)

Evet: **"Küfre batanlar hoşlanmasa da siz Allah'a, dini yalnız O'nun tekeline vererek ibadet edin."** (Mümin, 14)

Verdiğimiz bilgilerin hareket noktasını oluşturan Zümer 45. ayetle ilgili olarak **Ateş** şu satırları yazıyor:

"Bu ayeti dikkatle düşünüp, bugün Müslümanların içinde bulunduğu durumu, Kur'an-ı Kerim'in şiddetle kınadığı cahiliyye şirki ile karşılaştırırsak, inanç ve ibadet bakımından, gerçekte onlardan pek farklı olmadığımızı anlayabiliriz."

"Kur'an'ın istediği nedir? İbadette, Allah'tan başkasının adını asla anmamak, araya başka vasıta sokmamak, yalnız Allah'ın adını anmak. Ne ad altında olursa olsun, ibadet esnasında Allah'tan başkasını anmak, ondan medet ummak, Kur'an'a göre şirktir. Araya sokulan melek olsun, peygamber olsun, veya veli olsun fark etmez. Bundan dolayı Allah ile beraber melekleri veya İsa'yı anmak şirktir. (Zuhruf suresi: 57-58 nci ayetlere bakınız) Peki, ya bizim namazlarda, dualarda Allah'ın yanında, peygamberleri, velileri anmamız, hatta "ya falan!" diyerek onlardan imdat istememiz, acaba Kur'an'ın tevhit ruhuna uygun mudur?"

"Doğrusunu söylemek gerekirse müşrik Arapların, Allah'ın yanında, Lat, Menat, Uzza ve Hübel gibi başlıca dört tanrıları vardı. Şimdi cennette kimseye bir karış yer vermeyen avamın, hatta bazı havassın Allah ile kendileri arasındaki vasıta tanrıları onlardan kat kat fazladır. Düzinelerle insanı tanrı yapmışız, sonra da bunun adına Müslümanlık demişiz. Nerede Kur'an'ın anlattığı tevhit, nerede bizim içinde bulunduğumuz cahiliyye hali!?" (Ateş, 8/45-46).

S- 49. ayette sözü edilen nankörlükten bahseder misiniz?

C- Kur'an, insanın nankörlüğü üzerinde ısrarla durmaktadır. Esasen **küfür** de kelime anlamıyla nimeti örtmek ve nankörlüktür.

İnsanın nankörlüğü, çeşitli nimetler söz konusu edilerek birçok ayette verilmiştir. 49. ayette ise Allah'ın lütfettiği ilim ve aydınlık nimetini kendi bilgisinin ürünü sayma şeklindeki nankörlüğe dikkat çekilmiştir. Şöyle deniyor: **"İnsana bir zorluk dokunduğu zaman bize yalvarıp yakarır. Sonra ona tarafımızdan bir nimet verdiğimizde şöyle der: 'Bu bana bir bilgi sayesinde verildi.' Hayır, o bir imtihan aracıdır. Fakat insanların çoğu bilmiyorlar."**

Yaratıcı Kudret, insanın tekâmülünde işe yarayacak bilgi, hüner ve aydınlığı, bazı kullarının beyin veya gönüllerini kullanarak ilahî âlemden insanlığa sürekli aktarır. İnsanlığın bilgi ve aydınlık mirasının perde arkası budur. Ne var ki insanoğlu bu gerçeği unutarak veya inkar ederek elde ettiği bütün oluş ve erişleri kendi gayretlerinin ürünü olan cılız bilgilerinin eseri zannetme hatasını işler ve nankörlüğe gider. Oysa ki, eğer Allah bilgi ve hikmet ışığını çeşitli bahanelerle bizim benliğimizde parıldatmasaydı milyarlarca yıl da geçse bir adım ileri gitmemiz mümkün olmazdı.

S- 53. ayette gündeme getirilen ümitsizliğe değinir misiniz?

C- Bu ayet, şu yaratılış gerçeğine dikkat çekiyor. İnsanoğlu günah işleyerek yani yaratılış gerçeğinden saparak kendine karşı bir zulüm işlemektedir. Ancak ondan daha büyük bir zulüm vardır. O da şudur: Günahı yüzünden insanın kendisini Allah'ın kulluğu dışına çıkmış görmesi, Allah'ın rahmetinin kedisine ulaşamaz hale geldiğini sanmasıdır. İnsan şöyle uyarılıyor: **"De ki: Ey öz benlikleri aleyhine sınırı aşmış kullarım, Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin. Şu bir gerçek ki, Allah, günahları toptan affeder. Hiç kuşkusuz O, en ileri anlamda affedici, en ileri anlamda esirgeyicidir."**

MÜMİN SURESİ
(60/40. sure)

S- 11. ayette reenkarnasyona bir işaret mi vardır?

C- Hüküm veremeyiz ama ayetin zahirinde bu işaret vardır. Bu ayet azap çekmekte olan bazı kişilerin şöyle feryat ettiklerini bildiriyor: **"Ey Rabbimiz, bizi iki kez öldürdün ve iki kez dirilttin. Artık günahlarımızı itiraf ettik. Buradan çıkmak için bir başka yol daha var mı?"**

Görüldüğü gibi, ayette iki defa öldürülüp diriltilen ve tekrar diriltilmeyi isteyen bir topluluk söz konusu edilmektedir. Buradaki iki defa öldürülüp iki defa diriltilmeyi ayete parantez içi ilaveler yaparak istedikleri anlamlara çekenlerin kendi kanaatlerini Allah'ın kitabına sokmaktan başka hiçbir dayanakları yoktur. Ayet bazı insanların ikinci, üçüncü kez bedenlenmek üzere dünyaya geri gönderildiklerini gösterir lafızdadır. Saffât suresi 54-61. ayetlerde biri cehennemde, biri cenette iki arkadaş şöyle konuşturulmaktadır: **"Bakar mısınız, dedi. Baktı, onu cehennemin tam ortasında gördü. Dedi ki: 'Vallahi, az kalsın beni de oralara indirecektin. Rabbimin nimeti olmasaydı şimdi ben de elbette oradakilerdendim. Biz cennetlikler tekrar**

ölecek miyiz? Hayır, yalnız ilk ölümümüz. Ve biz azaba da uğratılmayacağız. Gerçekten de bu büyük başarının ta kendisidir. Çalışanlar böylesi için çalışsınlar."

Görüldüğü gibi ayetlerde cennet ehli yani tekâmülünü tamamlamış olanların tekrar öldürülmeyecekleri söylenerek cehennem ehliyle bir farklarının da bu olduğuna dikkat çekilmektedir. Duhan suresi 56. ayet, cennet ehlinin ikinci kez öldürülmemelerini yine Allah'ın bir lütfu olarak gündeme getirmektedir: **"Orada ilk ölümden başka ölüm tatmazlar. Allah onları senin rabbinden bir lütuf olarak cehennem azabından korumuştur."**

Süleyman Ateş, Furkan suresi 13-14. ayetleri de işaret ettiğimiz yönde değerlendirerek şu açıklamayı yapıyor:

"Cennet hayatında ölüm yoktur. Cehennem azabından korunmuş olanlar, ölümsüz olarak o nimet ve ikram içinde sonsuzca kalırlar."

"Cennetliklerin ölmeyecekleri vurgulanırken, cehennemdekiler hakkında böyle bir açıklama yapılmamıştır. Hatta tersine, oradakilerin ölümü temenni edecekleri: "Orada ölümü çağırırlar; kendilerine: "Bugün bir tek ölüm çağırmayın, birçok ölüm çağırın!" (Furkan suresi, 13-14) ayetleriyle belirtilir."

"Tefsirlere göre bu ifadelerde, cehennem azabının korkunçluğu anlatılmaktadır. Yani o azab öyle korkunçtur ki orada bulunan, ölmeyi yaşamaya yeğleyecek, ölüp de kurtulmayı dileyecek ama bu mümkün olmayacaktır: " O, en büyük ateşe girer, sonra onun içinde ne ölür, ne de yaşar!" (A'la suresi: 12-13) ayetleri de bu anlamı güçlendirmektedir."

"Belki de bu ayetlerde, dünyada olgunlaşıp, bedenin ölümünden sonra cennete giden ruhların, bir daha dünyadaki bedensel hayata dönmeyecekleri; fakat dünyada olgunlaşma-

dan bedenden ayrılan ruhların, bir süre ruhsal azaptan sonra bedene dönüp tekrar ölecekleri, ta ruh olgunluğuna erinceye dek birkaç kez bedensel hayata dönüp ölümü tadacakları; ancak olgunlaşmış olan ruhların bedenden ayrıldıktan sonra cennetlere girip ölümsüzlüğe erecekleri anlatılmış olabilir: "Allah'ı nasıl tanımazsınız ki siz ölüler idiniz, O sizi diriltti; yine öldürecek, yine diriltecek; sonra O'na döndürüleceksiniz." (Bakara suresi: 28), "Sonra onu öldürdü, kabre koydurdu. Sonra dilediği zaman onu yeniden diriltti." (Abese sûresi, 21-22) ayetlerinin zahirinden de bu mâna anlaşılmaktadır. Gerçeği Allah bilir."

"İnsanlar, belli yönde şartlanmış olan kamunun tepkisinden çekindikleri için bazı ayetlerin açık anlamını tevil etme yolunu tutmuşlardır." (Ateş, 8/318).

Ateş'e göre Bakara 28, Vâkıa 60-61, İnsan 28, Abese 19-22. ayetlerde de tekrar bedenlenmeye işaret vardır. Ateş, şunu da ekliyor: **"Derileri piştikçe, azabı tatsınlar diye onlara başka deriler vereceğiz"** (Nisa, 56) ayeti ünlü İslamî düşünce ekolü **İhvânus Safâ** tarafından tekrar bedenlenmeye delil olarak değerlendirilmiştir. (Ateş, 8/202)

S- 21. ayette tipik bir medeniyet anlayışı var. Bunu değerlendirir misiniz?

C- Bu ve benzeri birkaç ayet, eski toplumların bıraktıkları kalıntıları tetkik etmemizi istiyor ve onların daha üstün medeniyetler kurduklarına dikkat çekiyor. (Ayrıca bk. 82. ayet) Yani her medeniyetin diğer medeniyetlerde bulunmayan üstün bir yanı vardır. İnsanlık mozaiğinde her medeniyetin eşit derecede yeri ve rolü oduğunu kabul gerekmektedir. (Bu konuda geniş bilgi için bk. **Kur'an'ın Temel Kavramları**, Karye md.)

S- 35. ayette kınananlar kimlerdir?

C- Bu ayet, hiçbir bilgi ve ilham potansiyeli (sultan) ol-

madan Allah'ın ayetleriyle ilgili tartışmalara girenlerin hem Allah katında hem müminler arasında öfke ve sıkıntıdan başka birşeye vücut vermeyeceklerini söylemektedir. Ayete göre böyleleri kibirli, zorba tiplerdir ve hepsinin kalbi Allah tarafından mühürlenmiştir. 56. ayet bu tiplerin asla ulaşamayacakları büyüklüklerin laflarıyla böbürleneceklerini söylemekte ve bunlardan Allah'a sığınma emrini vermektedir.

S- Resuller, yani Tanrı elçileri ilahî planlar tarafından desteklenir mi?

C- Kesinlikle. Bu desteğin, Cenabı Hak tarafından garanti edildiğini gösteren açık ayetler vardır. 51. ayet bunlardan biri olup şu mealdedir: **"Elbette biz, elçilerimize ve iman edenlere hem dünya hayatında hem de zalimlere mazeretlerinin fayda vermediği tanıklar gününde yardım ederiz."**

Saffât suresi 171-175. ayetler de bu konuya ilişkindir: **"Yemin olsun ki, elçilik görevi verilmiş kullarımızla ilgili önceden söylenmiş sözümüz vardır. Ki onlar, evet onlar mutlaka yardım göreceklerdir Bizim ordularımız, evet onlar da mutlaka galip geleceklerdir. O halde bir süre için onlardan yüz çevir. Gözetle onları, yakında ne olup bittiğini göreceklerdir."**

FUSSILET SURESİ
(61/41. sure)

S- 1-5. ayetlerde Kur'an'dan nasıl bahsediliyor?

C- Kur'an, Rahman ve Rahim olan Allah'ın vahyidir. Müjdeci ve uyarıcıdır. Bilgi sahibi topluluklar anlayabilsin diye ayetleri iyiden iyiye detaylandırılmıştır. Ne yazık ki, insanların çoğu ondan yüz çevirmiş ve onu dinlemez bir tavra girmişlerdir. Bunlar Kur'an karşısında kalblerinin kılıflı, kulaklarının tıkalı ve gözlerinin perdeli olduğunu söyleyebilmişlerdir.

Kur'an burada ve daha birkaç yerde kendisine inanmak istemeyenlerin onu dinlemekten ısrarla kaçındıklarını söylemektedir. Demek ki, dinlediklerinde etkisinde kalıyor ve inanma noktasına geliyorlar. Kur'an'ı dinlemekten öylesine korkuyorlar ki, 26. ayetin bildirdiğine göre, Kur'an'ı dinlememek için gürültüler çıkarıp ortalığı velveleye verme yönüne gidiyorlar: **"Küfre batanlar dediler ki, bu Kur'an'ı dinlemeyin. Onun hakkında yaygara, gürültü koparın, böylece ona galip gelebilirsiniz."**

Kur'an'ı devre dışı tutmak için **"gürültü koparma"**nın en zalimi, din içi Kur'an karşıtlarından gelir. Bunlar, dini

hurafe ve uydurma rivayetlerle, klik şeflerinin kabullerine teslim etmek için sürekli bir biçimde slogan ve yaygara üretir, din-ecdat-ulema-evliya edebiyatı yaparak Kur'an'ı söz makamından uzak tutarlar. **Din adına Kur'an düşmanlığı** işte budur.

Ne ilginçtir ki Kur'an Tevbe 6. ayette, putperestlerin bile komşu edinilmelerini önerirken gerekçeyi şöyle vermektedir: **"Onu komşu edin ki, Allah'ın kelamını dinleyebilsin."**

S- 34-35. ayetlerde dikkat çekilen yüksek ahlak kuralı nedir?

C- Ayetlerin meali bu sorunun açık cevabı olacaktır: **"Güzellikle kötülük aynı değildir. En güzel olanla karşılık ver. O zaman görürsün ki, seninle arasında düşmanlık bulunan kişi âdeta sımsıcak bir dost oluvermiştir. Bu tavra ancak sabra sarılanlar kavuşturulur. Böyle bir tavra ancak büyük bir nasibin sahibi kavuşturulur."**

S- 53. ayetin bahsettiği "gerçeği gösterme"ye değinir misiniz?

C- Bu ayete göre Cenabı Hak insana hem kendi iç dünyasında hem de dış dünyada birçok delil ve bilgi (ayet) gösterecektir. Bu sayede insanoğluna gerçek apaçık belletilmiş olacaktır. Ayetin ikinci kısmı Allah'ın herşeyi gözetlediğini ve kulları için en iyi garantinin kendisi olduğunu söyleyerek insanı tereddüt ve acelecilikten sakındırmaktadır.

ŞÛRA SURESİ
(62/42. sure)

S- 13-15. ayetlerde din konusu nasıl anlatılıyor?

C- Bu ayetlere göre:

1. Allah, bütün peygamberlere aynı buyrukları gönderip aynı şeyleri yasalaştırmıştır.

2. Bu buyrukların en önemlisi şudur: **"Dinde parçalanıp fırkalara bölünmeyin."**

3. İşte bu buyruk tevhit yerine şirki seçenleri çok rahatsız etmiştir. Kur'an böylece dinde **hizipçilik** ve **fırkacılığın** şirk olduğunu göstermektedir.

4. Fırkalara ayrılma, vahyin sunduğu bilgilerden sonra bu bilgilere sahip olanların kıskançlık ve azgınlığa dayalı sürtüşmeleri yüzünden doğmuştur. **Ateş** bu ayeti açıklarken şu satırları, Allah'a bir şikâyet gibi kaleme almaktadır:

"İnsanlar, kendi bencillikleri yüzünden bile bile dinde ayrılığa düşmüşlerdir. Şu Tefsîr'in yayımından itibaren aleyhimizde başlatılan insafsız kampanyanın sebebi nedir? Bencillik, kıskançlık. Bizim sözlerimizi tahrif ediyorlar, paragrafın içinden sadece bir tek cümle alıyorlar, sözü siyakından çıkarıp kendi istedikleri anlama sokarak aleyhimizde kullanıyor-

lar. Kur'an'ın, zikrettiğimiz birçok ayetini görmezlikten gelerek bizim delillerimize hiç değinmeden, yazdıklarımızı okumadan saldırıyorlar. Veya okudukları halde mahsus tahrif ediyorlar."

"Maalesef bunu, basit insanlar yanında, profesör ünvanını almış, bencilliğinin zebunu bir adam da yapıyor. Demek ki vaktiyle peygamberlere de böyle yapılmıştı. İşte Kur'an-ı Kerim, din adamı görünen, fakat gerçeklere gözlerini kapamış bencil insanların, ne maksatla böyle yaptıklarını belirtmek üzere: "Kendilerine bilgi geldikten sonra, aralarındaki çekememezlik, kıskançlık yüzünden ayrılığa düştüler." buyurmuş, dini yozlaştıran insanların bağnazlığını duyurmuştur."

"Ama böyle yapanlar, cezasız bırakılacak değillerdir. Bu eylemleri bir gün kendilerini boğacaktır. Fakat Allah, aceleci değildir. Hikmeti uyarınca onlara bir süre fırsat verir. Ezelde insanlara bir süre fırsat verip onları denemeyi kararlaştırdığından, biraz daha düşünüp uslanmaları için fırsat verir. Buna rağmen yola gelmezlerse mutlaka cezalarını çekeceklerdir." (Ateş, 8/220-221)

5. Tüm bunlar hatırlatılarak Hz. Peygamber'e şu emir verilmektedir: **"İşte bunun içindir ki, sen Allah'a çağır ve emrolunduğun gibi dosdoğru yürü. Onların kişisel keyif ve kanaatlerine uyma. Ve de ki: Ben Allah'ın kitaptan indirmiş olduğuna inandım. Aranızda âdil olmakla emrolundum. Allah bizim de sizin de rabbinizdir. Bizim yaptıklarımız bize, sizin yaptıklarınız size. Bizimle sizin aranızda bir tartışma sebebi yoktur. Allah hepimizi bir araya toplayacaktır. Dönüş yalnız O'nadır."**

Bu son ayetten anlaşılıyor ki, **fırkacılık ve şirket dinciliğ**inin arkasında Allah'ın indirdiğine bağlı kalmamak, kişisel tespit ve kanaatlere dayanarak çekişme ve boğuşmaya girmek yatmaktadır.

16-17. ayetler, vahyin verilerini bırakıp başka delillerle Allah'ı savunmaya kalkanların bu delillerinin Allah katında bir hiç olduğunu, bu delillere sığınanların öfke ve azapla karşılaşacaklarını, çünkü din meselesinde hakkın ve ölçünün Allah'ın kitabıyla insanlığa gönderildiğini ifadeye koymaktadır.

21. ayet, dini, vahyin verilerinin dışında bir takım odakların tespitlerine bağlamayı şirk olarak göstermekte ve şöyle demektedir: **"Yoksa onların ortakları (şürekâ) mı var? Bu ortaklar onlar için Allah'ın izin vermediği dini yasalaştırmıştır."**

Demek oluyor ki, Allah'ın kitabında yeralmadığı halde dinden gösterilen herşey, bu ayetin işaret ettiği bozukluğa girer; şirktir. Nitekim ünlü Şafiî bilgini **Ebu Şâme** (ölm. 665/1266) bid'at ve hurafeleri ele aldığı eseri **el-Bâ'is**'te tüm **bid'atler**in az önce verdiğimiz Şûra 21. ayetteki hükme girdiğini yani dini şirke bulaştırdığını açık açık söylemiştir. Ona göre, bütün **bid'atçılar** bu ayetin hükmü altındadırlar. (bk. el-Bâ'is, 100)

Bunda şaşacak bir yan da yoktur. Dinde hüküm yetkisini tekelinde tutan Allah'ın bu yetkisine tecavüz yani dinde olmayan bir şeyi dine sokmak, çapı ne olursa olsun, Allah'a ortaklığa kalkmak yani şirktir.

S- 23. ayette bahsedilen "akrabaya sevgi" nedir?

C- Burada Hz. Peygamber'in yakın akrabasına yani **Ehlibeyt**'ine sevgi ve saygı emredilmektedir. Biz bu konuyu **Temel Kavramlar** kitabımızın Ehlibeyt ve Kurba maddelerinde açıkladık.

S- 29. ayette sözü edilen canlılardan bahseder misiniz?

C- Şöyle deniyor: **"Gökleri ve yeri ve bunların içine yaydığı canlıları (dabbe) yaratması da Allah'ın ayetle-**

rindendir. O, dilediği zaman onları toplama gücünün de sahibidir."

Görüldüğü gibi bu ayet dünya ötesi âlemlerde de canlıların bulunduğunu açık bir biçimde ifadeye koymaktadır. Önceden de gördüğümüz gibi birçok ayet bu canlılar içinde akıl ve şuur sahibi varlıkların bulunduğunu göstermektedir. O halde, **kâinatın her tarafında canlı ve şuurlu varlıklar bulunmaktadır.** Ne var ki, bizler hayatı oksijen ve sıcaklığın cenderesine hapsettiğimiz için: "Başka canlılar var mıdır?" sorusuna kendi bilgilerimiz açısından cevap arıyor ve: "Diğer planlarda hayat yoktur." hükmünü veriyoruz. Bu da insan egoizminin tipik görünümlerinden biridir.

S- 30. ayette, "dert ve kederlerin insan elinin ürünü olduğu" söyleniyor. Bu ne demektir?

C- Şöyle deniyor: **"Size gelip çatan herhangi bir musibet yalnız ve yalnız kendi ellerinizin ürettikleri yüzündendir. Allah bunların birçoğunu da affediyor."** İnsanı rahatsız eden, ona huzursuzluk ve mutsuzluk veren herşey (seyyie), Kur'an'ın açık beyanlarına göre insan elinin ürünüdür. Böyle olmasaydı Allah'a zulüm izafe edilmiş olurdu. Allah zulümden münezzehtir.

Burada akla gelen ikinci soru şudur: Hiçbir kötülük sergilemeden, hatta kötülük yapmaya imkân dahi bulamadan, bir yığın dert ve belanın pençesinde kıvranan insanların, mesela çocukların durumları nasıl izah edilecektir? Ayetle ilgili olarak bu soru başlangıçtan beri hep sorulmuştur ve gündeme **reenkarnasyon** gelmiştir. Tekrar bedenlenme kabul edildiğinde sorunun cevabı verilmiş olur. Ne yazık ki, tekrar bedenlenme akla Hint düşüncesindeki mahşer inancını kabul etmeyen tenâsuhu getirdiği için, çoğu İslam bilginleri hiç tartışmaya girmeden "böyle şey olmaz" demiş ve re-

enkarnasyonu bir çırpıda reddetmişlerdir. Oysa ki reenkarnasyon tenasuhtan farklıdır ve reenkarnasyonu kabul Kur'an'ın **haşir** inancına asla engel değildir. Başka bir ifadeyle, reenkarnasyonu kabul eden bir insan otomatik olarak mahşer inancını reddetmek gibi bir duruma kesinlikle düşmez. Mahşer inancını kabul edip etmemek ayrı bir olaydır. Reenkarnasyonu hiç kabul etmeden mahşere inanmayan yüzbinlerce insan vardır.

İşin esası şudur: Reenkarnasyonun varlığı mahşer inancıyla çelişmez. O inanç bütün ihtişam ve açıklığıyla varlığını korur ve **reenkarnasyon** da işleyebilir. Çünkü mahşer bir ba's yani kıyametin kopuşundan sonra diriltilme ve hesaba çekilme keyfiyetidir. İstisnasız bütün insanlar ba's edilecek ve hayat maceralarının hesabını Hakk'ın huzurunda vereceklerdir. Ve bu hesap verme Allah'ın bizi o günün şartlarına göre bir bedene kavuşturmasıyla olacaktır. Kur'an bunu **halk-ı cedid** (yeniden yaratılma), ikinci inşa gibi deyimlerle ifade etmektedir. Yani **ba'steki dirilip bedenlenme, mezarda çürüyüp dağılmış olan bedene girme değildir.**

Hal böyle olunca ba's anına kadar yani **berzah** (mahşerle dünya arası devre) boyunca bir ruhun birkaç kez bedenlenmesinin ne ba'sa ne haşre ne de hesaba çekilmeye ters düşen bir tarafı söz konusu edilemez.

Süleyman Ateş 30. ayeti açıklarken bu konuyu genişçe tartışmış ve Kur'an'ın daha birçok ayetinin reenkarnasyonu ifadeye koyduğunu söylemiştir.

S- 38. ayette sözü edilen "şûra"yı açıklar mısınız?

C- Şûra, karşılıklı danışma, tartışma, fikir alışverişi yapma, bir fikri ortaklaşa onaylama demektir. Bir sistem olarak düşünüldüğünde şûra, **cumhuriyet** kelimesiyle ifade edilebilir. Şûrayı, Kur'an'ın verilerine uygun olmak şartıyla **de-**

mokrasi diye de anlamlandırabiliriz. Şöyle veya böyle, Kur'an'a göre: "Müminlerin iş ve yönetimleri, aralarında şûra iledir." Bunun hukuksal ve siyasal anlamı, **yönetenlerin yönetilenleri, yönetilenlerin de yönetenleri denetlemesidir** ki, **hukuk** devletinin ve **demokrasi**nin esası da budur. (Bu konuda geniş bilgi için bk. Öztürk; **Yeniden Yapılanmak,** İnsan Hakları bölümü). Şûranın şekli ve işleyişi zamana ve şartlara göre belirlenecektir. (Geniş bilgi için bk. KTK. Şûra md.)

S- 39-43. ayetlerde gündeme getirilen zulüm ve bununla mücadeleyi anlatır mısınız?

C- Ayetler şu noktaların altını çiziyor:

1. Müminler zulme uğradıklarında bir dayanışmaya girerek bununla mücadele ederler.

2. Allah, zalimleri sevmez. Ancak mümin kendisine yapılan kötülüğe karşı çıkarken en fazla kendisine yapılan kadar eziyet verebilir. Cenabı Hak bu hakkını kullanmayanları yani af yolunu seçenleri ödüllendirecektir. Hakkını kullanarak zulme karşılık verene yardımcı olmak bir insanlık borcudur. Bu borcun gereğini yapmak yerine zulmü mazur göstermek ve zalimi affetmek için bahaneler aramak hayata ve insanlığa kötülüktür.

S- 51-52. ayetlerde vahiyden bahsediliyor. Bu konuda bilgi verir misiniz?

C- Bu konuda geniş bilgileri biz, **Temel Kavramlar** kitabımızın **Vahy** maddesinde vermiş bulunuyoruz.

ZÜHRUF SURESİ
(63/43. sure)

S- 5. ayette ifadeye konan ilahî lütuf ve hoşgörüden bahseder misiniz?

C- Şöyle deniyor: **"Siz, aşırılıklarla kendine zulmeden bir toplum oldunuz diye zikir olan Kur'an'ı sizden uzak mı tutalım?"**

Ayette kullanılan **zikir** hem öğüt anlamındadır hem de Kur'an'ın adlarından biridir. O halde anlam şöyle düşünülebilir: Esası bir öğüt ve uyarı olan ilahî kitabı zulümleriniz yüzünden sizden uzak tutmayacağız. Her şeye rağmen sizi onunla uyarmaya, onun rahmet ve bereketini size ulaştırmaya devam edeceğiz.

Bu ayet, Kur'ansal tebliğin omurga noktalarından birine parmak basmakta ve bize göstermektedir ki, insanoğlu ne kadar kötülük sergilerse sergilesin Kur'an'ın rahmet ve uyarısına muhatap olması engellenemez, bu uyarıyı dinleme sınırının dışına çıkarılamaz, eksiği ve kötülüğü var diye tekmelenemez, itilemez, horlanamaz.

S- 36 ve 37. ayetlerde bahsedilen "zikre uzak kalma" nedir?

C- Zikir, burada izafet terkibiyle marifelik kazandığına göre Kur'an'ın adlarından biri gündeme getirilmiş demektir. Buna göre, ayetlerin anlamı şöyle olur: **"Kim Rahman'ın Zikri olan Kur'an'ı görmezlikten gelip ondan uzaklaşırsa biz ona bir şeytan musallat ederiz de o onun yakın arkadaşı olur. Şeytanlar onları hak yoldan saptırdıkları halde, onlar hâlâ doğruya ve güzele götüren yolda olduklarını zannederler."**

Anlaşılan odur ki, Allah'ın kitabından uzaklaşarak, ona hesap vermeyenler, onun sürekli denetiminde olmaktan kaçarak rehberlik ve aydınlatıcılık iddiası güdenler, şeytana maskara olmuşlardır.

Böylece Kur'an iki zümreyi, ve bu zümrelere uyanları mucize bir biçimde uyarmaktadır. Birinci zümre, yukarı âlemlerden bilgiler, tebliğler aldığını söyleyerek: "Kur'an'ın devri bitti, şimdi aydınlatıcı mesaj bizdedir." diyen ve Kur'an'a hesap vermeye yanaşmayan birtakım **"ruhçular"**dır.

İkinci zümre ise İslam'ı temsil ettiğini söylediği halde, putlaştırdıkları kişilerin zübür (din adına bağlayıcı olduğu söylenen kitaplar)lerini dinin değişmez ve tenkit edilemez kitapları olarak gösteren ve bunların Kur'an'ın kontrolüne alınmasından rahatsız olan din bezirgânlarıdır.

S- 67-70. ayetlerin tanıttığı kulluk, dostluk ve takva kavramlarına değinir misiniz?

C- Bu ayetlere göre

1. Müttakî (takva sahibi) ler için korku ve keder yoktur. Bu kullar Müslümanlıklarını Allah'ın ayetlerine yani Kur'an'a dayandıran kullardır. Ve bunlar cennet ehlidir.

2. Müttakiler dışındakilerin dostlukları güvenilir, samimi dostluklar değildir. Yani gerçek dostluk Allah ve iman beraberliği üzerine oturabilir.

DÜHAN SURESİ
(64/44. sure)

S- 2-3. ayetlerde sözü edilen "mübarek gece" hangi gecedir?

C- Bu ayetler, gerçeği açık ve detaylı olarak gösteren Kur'an kitabının bereketli bir gecede indirildiğini söylüyor. Bu gecenin **Berat gecesi** olduğunu söyleyenler çıkmıştır. Bu kesinlikle yanlıştır. Kur'an'da adı geçen tek gece **Kadir** gecesidir. Aynı adı taşıyan surenin beyanına göre Kur'an, Kadir gecesinde inmeye başlamıştır. O halde buradaki bereketli gece de Kadir gecesidir.

Durmadan kutsal üreten anlayışlar bu üretkenliklerini gecelere de sıçratmış ve **Berat, Regâib, Mirac, Vilâdet** gibi kutsal geceler icat etmiş ve bunların merasimlerle anılmasını din emri gibi kitleye benimsetmişlerdir. Bunların hiçbirinin Kur'an'dan onay alması mümkün değildir. Kutsallığından bahsedilen tek gece olan Kadir gecesinin bile özel bir merasimle kutlanması söz konusu olamaz. Bu mübarek gecede her mümin dilediği türden ibadeti, dilediği miktar ve şekilde yerine getirir. Bu konuda, Nisa suresinin namazla ilgili **103. ayeti açıklanırken geniş bilgi verilecektir.**

S- 58. ayette sözü edilen "kolaylaştırma" nedir?

C- Şöyle deniyor: **"Biz o Kur'an'ı senin dilinle kolaylaştırdık ki, düşünüp, araştırıp öğüt alabilsinler."**

Ayet: "Kur'an muğlaktır, anlaşılmaz, bizim ondan anlam çıkarmamız mümkün değildir." vs. gibi hezeyanlarla Allah'ın kitabını halkın okuma ve anlamasına kapatan ambargocu **şürekâ** zihniyetine mucize bir darbe vurmaktadır.

CÂSİYE SURESİ
(65/45. sure)

S- 6-11. ayetlerde sözü edilen, "Allah'ın ayetlerine karşılık hadise iman"la ilgili neler söylenebilir?

C- Burada din meselesinin en önemli problemlerinden birine mucize bir temas vardır. Önce ayetleri görelim: **"İşte Allah'ın ayetleri. Okuyoruz onları sana hak olarak. Hal böyle iken Allah'tan ve onun ayetlerinden sonra hangi hadise iman ediyorlar. Yuh olsun günah yüklü iftiracıların herbirine! Allah'ın ayetlerinin kendisine okunduğunu duyar da onları hiç işitmemiş gibi burun bükmede direnir. İşte böylesine, korkunç bir azabı muştula. Ayetlerimizden birşey öğrendiğinde onu eğlence edinir. İşte böyleleri için yere batırıcı bir azap vardır. Ve arkalarından cehennem. Ne kazanmış oldukları birşey ne de Allah dışında edinmiş oldukları evliya onları kurtaramıyacaktır. Ve onlar içindir o büyük azap. İyiye ve güzele kılavuz bu Kur'an'dır. Öz rablerinin ayetlerine nankörlük edenlere gelince, onlar için pislik ve rezillikten oluşan zorlu bir azap öngörülmüştür."**

Görüldüğü gibi bu ayetler; öz rablerinin ayetlerini (âyâti rabbihim) eğlence konusu yapan, onların okunmasından ra-

hatsız olan, Allah'ın ortağı durumuna getirdikleri evliyaya sığınan ve bütün bunları uydurukçuluk ve iftira ile ortaya çıkarılmış hadislere imana bağlayan gafilleri yere batırmaktadır. Buradaki **hadis** kelimesini söz anlamında tercüme edip ayetlerdeki açık mucizeyi anlam kaydırmasıyla örtmeye çalışmak günahtır. 6. ayet, açık bir biçimde Allah'a ve onun ayetlerine karşılık **hadise** inanmaktan söz etmektedir. Ve işin sırrı buradadır. Böyle olduğu içindir ki, bu günahı işleyenler öz rablerinin ayetlerine nankörlükle suçlanmış ve onların uydurma hadisleri rehber edinmelerine karşılık 11. ayette: **"Hidayet rehberi işte bu Kur'an'dır."** buyurularak ilahî buyruk iyice pekiştirilmiştir.

S- 14. ayetteki buyruktan söz eder misiniz?

C- Şöyle deniyor: **"İman sahiplerine söyle; Allah'ın günlerinin geleceğini ummayanları affetsinler ki, Allah bir toplumu kendi yapmakta olduklarıyla cezalandırsın."**

Görülüyor ki, iman adamı, **tebliğ**inde muhatabına ceza verme yönüne değil, onu **affetme** yönüne gidecektir. O böyle yapacaktır ki, muhatabın sorumluluğu tam oluşsun ve hesabın esas sahibi olan Cenabı Hak tarafından sorumlu tutulmasının gerekçesi doğsun.

S- 18. ayette sözü edilen "şerîat" kavramı üzerinde durur musunuz?

C- Şerîat, yol ve yöntem demektir. Kişiden kişiye, toplumdan topluma değişir. Bu kavramla ilgili olarak Mâide suresi 3. ayette bilgi verilecektir. Şu kadarını tekrar söyliyelim ki, **bu kelime Allah'ın dinine isim olarak kullanılamaz.** Din, **değişmeyenlerin kurumudur.** Ve sahibi de Allah'tır. Şeriat ise beşerî bir kurumdur. Kısacası, Allah'ın dininin adı bizzat Allah tarafından **İslam** olarak konmuştur. Bu adı değiştirmek veya başka kelimelerle birleştirmek yanlıştır.

S- 25. ayette kınanan nedir?

C- Şöyle deniyor: **"Onlara açık ve kesin ayetlerimiz okunduğunda sadece şöyle diyerek bir karşı delil ileri sürerler: 'Eğer doğru sözlü iseniz atalarımızı getirin."**

Görüldüğü gibi burada Allah'ın ayetleriyle delil getirenlere: "Ecdadımız, efendilerimiz, geçmiş büyüklerimiz şöyle diyorlar; sizi dinlememiz için bize onlardan delil getirmelisiniz." diyenler yani Allah'ın ayetlerini şunun bunun sözlerinin kontrolüne veren gelenekperestler kınanmaktadır.

AHKAF SURESİ
(66/46. sure)

S- 15. ayette iki tür rüşt yaşından bahsediliyor. Bunu açıklar mısınız?

C- Ayet, insana anne-babasına sevgi ve saygıyla hizmeti, annelerin çocuklarını 2.5 yıl emzirmelerini tavsiye ettikten sonra şöyle diyor: "**Nihayet yiğitlik çağına geldiğinde ve kırk yıla erdiğinde şöyle der: 'Rabbim, beni, bana ve ebeveynime verdiğin nimete şükretmeye, hoşnut olacağın iyi işler yapmaya yönelt; soyum içinde benim için barışı gerçekleştir. Sana yöneldim ben, sana teslim olanlardanım ben.**"

Görüldüğü gibi ayet; biri fiziksel-bedensel olgunluk, biri de anılan niyazlarda bulunulabilecek ruhsal erginlik olmak üzere, iki erginlikten söz etmiştir. Bunların ilki **cinsel erginlik,** ikincisi **dinsel erginlik** olarak adlandırılabilir.

Dinsel erginlik 40 yaşında elde edilmektedir. Nitekim Allah'a yöneliş, Allah ile diyalog o erginlikten sonra gündeme getirilerek bu noktaya dikkat çekilmiştir. Ancak şunu unutmamak gerekir ki, bu beyan, 40 yaş öncesinde hiçbir dinsel sorumluluğun olmadığı anlamında asla yorumlanamaz. Bunun ifade ettiği anlam o yaşta ruhsal mekanizmaların daha

iyi çalışmaya başladığı, gönül gözünün daha verimli bir biçimde işlediğidir. Başka bir deyimle, 40 yaş, yukarı âlemlerle ilişki ve iletişim açısından insanın beklenen kıvama geldiği yaştır. Ama o yaştan beklenenleri elde etmek için fiziksel erginlik döneminde sorumlulukların altına girmenin kaçınılmazlığı açıktır. Yani 40 yaş öncesinde insanın yapıp ettiklerinden Allah katında sorumlu olmayacağı yolunda bir anlayışı bu ayete dayandırmak dinin ve Kur'an'ın ruhuna terstir.

S- 29-32. ayetlerde, cinlerin Kur'an'ı dinleyip kendi toplumlarına onun mesajını ilettikleri söyleniyor. Bu konuya değinir misiniz?

C- Şöyle deniyor: **"Bir zaman cinlerden bir topluluğu Kur'an'ı dinlemeleri için sana yöneltmiştik. Dinleme noktasına geldiklerinde: 'Sessizce dinleyin' dediler. Dinleme bitirilince de uyarıcılar olarak kendi toplumlarına döndüler. Ve şöyle dediler: 'Ey kavmimiz! Biz; Musa'dan sonra indirilen kendinden önceki vahyi doğrulayan, gerçeğe ve denge yoluna ileten bir kitap dinledik. Ey kavmimiz! Allah'ın davetçisine uyun ve ona inanın ki, Allah günahlarınızdan bir kısmını bağışlasın ve sizi acıklı bir azaptan korusun. Allah'ın davetçisine uymayan, yeryüzünde hiç kimseyle yarışamaz. Böylesinin Allah dışındaki velileri de işe yaramaz. Onlar apaçık bir sapıklık içindedirler."**

Bu ayetler gösteriyor ki, Kur'an mesajı sadece evrensel değil **kozmik bir mesaj**dır. Onu gönderen kudretin "âlemlerin rabbi", tebliğ eden resulün de "âlemlerin rahmeti" oluşu bu sebeptendir. Büyük sufî düşünür **Hallâc-ı Mansûr** (öl. 309/921) bu gerçeğe Hz. Peygamber açısından değinirken **Tavâsîn**'inde şöyle diyor: "O, o peygamberdir ki, hem yeryüzü sakinlerine hem gök planlarındakilere resul olarak gönderilmiştir." (Öztürk; Hallâc, Sirac Tâsîni)

Ayette, Kur'an'ın cinler tarafından dinlendiği söylenmektedir. Kur'an, kafa gözüyle görülemeyen boyutların varlıklarını **cin** kelimesiyle ifade etmektedir. Esasen, cinin kelime anlamı gözle görülemeyen varlık demektir. O halde Kur'an, bizim yaşadığımız plan ve boyutun dışındaki varlıklar tarafından da dinlenmekte ve izlenmektedir.

S- 35. ayette anılan "ulül azm" peygamberler hakkında bilgi verir misiniz?

C- Bu konuda gerekli bilgileri **Temel Kavramlar** adlı kitabımızın **Ulül azm** maddesinde vermiş bulunuyoruz.

ZÂRİYÂT SURESİ
(67/51. sure)

S- 15-19. ayetlerde takva sahipleri nasıl anlatılıyor?

C- Takva sahipleri, herşeyden önce **muhsin** olmalıdırlar. Bu kelime, güzellik anlamındaki **hüsn** kökünden gelmekte ve güzel davranan, güzel gören, güzellik sergileyen mânasında kullanılmaktadır.

Takva sahipleri ayrıca geceleri az uyurlar, seher vakitlerinde Hakk'a yalvarırlar. Bu, işin bireysel-psikolojik yönüdür. 19. ayet konuyu maddî-sosyolojik yönden ele almış ve şunu ifadeye koymuştur: **"Onların mallarında muhtaç ve yoksul için bir hak vardır".** Yani takva sahibi, malından başkaları için bir pay çıkarmayı görev bilir.

S- Kur'an'ın takvadan ne anladığını genel çizgileriyle açıklar mısınız?

C- **Takva,** Allah'ın, hoşlanmadığı şeyden uzak durup sevip takdir ettiği şeyde gayretli olmaktır. **Kur'an incelendiğinde takvanın, bireysel mutluluğu artırmak için âhiret yatırımı yapmaktan çok, insan haklarına saygı ve insana hizmet olduğu anlaşılır. Ne yazık ki İslam'ı, Allah'ın kitabına bağlamaktan çok, geleneksel kabullere bağlama gayreti sarfeden anlayışlar bu Kur'ansal**

takva esprisini çarpıtmış ve takvayı bir tür miskinlik ve köşede oturup tesbih devirme şeklinde anlatmışlardır.

Kur'an takva ile adalet arasında açık ve doğrudan bağ kurmaktadır: **"Âdil olun; bu, takvaya en yakın olan yoldur."** (Mâide, 8) O halde, âdil olmayan yani Allah'a saygı yanında insan haklarına saygıya da sahip bulunmayan, takvadan uzaklaşmış demektir. **Prof. Atay** bu konuyu çok güzel açıklamıştır:

"Müslümanlar, yapıldıkları takdirde sevap ve mükafaat vadedilen nâfile ibadetleri, farz namazların dışında sünnet ve nâfile olarak fazladan kıldığı namazlara, Ramazan'daki oruçtan fazla tutulan oruçlara, ömürde bir defa farz olan hacdan fazla yapılan haclara veya umrelere tahsis edip onlarla sınırlandırmışlardır. Ve bunlar, diğer farzların yerlerine geçmiş olup bunları yapanlar, diğer önemli farzlara aldırış etme ihtiyacını duymamışlardır. Oysa, bunların dışında nice farzlar, nice nâfile ibadetler ve çok sevaplı işler vardır. Onlar ihmal edilmiş, öğretilip gösterilmemiştir."

"Mesela **Umre**ye gitmek yerine, **yetim yuvalarına** gidip oradaki çocukların ihtiyaçlarını görmek, onları sevindirmek daha sevaptır. Umreye gideceğine aynı para ile iyi Kur'an tercümeleri veya güvenilir dinî kitapları satın alıp herkese dağıtmak ya da bir âlime kitap yazdırtıp bastırıp yaymak yahut fakir, çalışkan bir öğrenciye burs vermek, parasızlıktan evlenemeyen gençlerin evlenmelerine yardımcı olmak gibi sosyal hizmetlere yatırmak, en büyük sevaptır. Din, bu gibi sosyal hizmetlerin insanca ve mantıklı, ahlaklı biçimde yapılması için gelmiştir. Namaz, oruç, hac, şahsî ibadetler olup, gaye, insanı iyi eğitmek ve insanlara yararlı kılmaktır. Onlar gaye değil, insanın eğitimi çin vasıtalardır. Görülüyor ki, bu vasıtalar gaye yapılmıştır. Bundan dolayı eğitim hiz-

meti göremiyorlar. Çünkü gaye namaz kılmak olmuş, oysa namazdan maksat ve gaye iyi dinî terbiye görmüş, mantıklı Müslüman olmaktır. Gaye namaz olmuş ve asıl gaye kaybolmuş olduğundan namaz kendisinden beklenen iyi ve dürüst insan yetiştirmeyi sağlayamaz olmuştur. Kabahat namazın değil. Sadece namaz kılmak, namazın şekline önem vermek herşeye kâfi görülmüş, niçin'e cevap vermek zihinlerden silinmiştir". (Atay; Din Mantığı, 22-23)

O halde Kur'an'ın **takva** anlayışını, geleneksel kabulleri bir kenara bırakarak yeniden yapılandırmak gerekmektedir.

S- 20-21. ayetler açık bilgi ve aydınlık sahiplerine nasıl bir direktif vermektedir?

C- Bu ayetlere göre, dışımızdaki dünyada incelenmesi gereken sayısız **ayet** bulunduğu gibi, iç dünyamızda da sayısız ayet vardır. Ve soruluyor: **"Hâlâ bakıp görmiyecek misiniz?"** Demek olur ki, **insanı kuşatan âlem kadar insanın kuşattığı âlem de ayetlerle doludur ve Kur'an bunların tümünün tetkikini istemektedir.**

S- Kur'an'a göre insanın yaratılış sebebi nedir?

C- 56. ayet şöyle diyor: **"Ben cinleri ve insanları ancak bana ibadet etsinler diye yarattım."**

Bu ayetten anlaşılır ki cinler de insanlar gibi şuurlu ve görevli varlıklardır. **Cin**in kelime anlamı gözle görülmeyen varlık olduğuna göre, bundan dünya ve dünyaötesi boyutlarda bizim göremediğimiz şuurlu canlıların varlığı anlaşılır.

ĞÂŞİYE SURESİ
(68/88. sure)

S- Sure hakkında genel bilgi verir misiniz?

C- Surenin ilk ayetinde geçen **ğâşiye,** sarıp bürüyen şey demektir. Bu sarıp bürüme hem örtü, sargı vs. gibi maddî anlamda hem de keder, kâbus, sıkıntı, felaket vs. gibi ruhsal anlamda olabilir. Burada, dehşet ve ürpertisi bütün insanları saracak olan kıyameti ifade için kullanılmıştır.

Muhtevası şöyle verilebilir: Kıyamet günü cennetlik ve cehennemliklerin durumu, deve hörgücünden dağlara ve göklere kadar her şeyin tetkik edilmeye layık ibretler taşıdığı, Hz. Peygamber'in bir uyarıcı olduğu, bir despot olmadığı, dönüşün Allah'a ve hesabın Allah'ın önünde olacağı vs...

KEHF SURESİ
(69/18. sure)

S- Kur'an'a göre inkârcılık ve putçuluğun temelinde ne vardır?

C- İki şey vardır: Bilgisizlik, gelenekperestlik veya taklitçilik. 4 ve 5. ayetler bu konuya ilginç bir biçimde parmak basmaktadır: **"Allah çocuk edindi diyenleri uyarsın. Bu hususta ne kendilerinin ne de atalarının hiçbir bilgisi yoktur. Ağızlarından çıkan söz çok büyük olmuştur. Onlar yalandan başka birşey söylemiyorlar."**

S- 28. ayette Hz. Peygamber'e yöneltilen uyarıyı değerlendirir misiniz?

C- Uyarı, Hz. Peygamber'in kişiliğinde bütün insanlığadır. Dünya nimetleri, servet ve mevki üstünlüğü ile dikkat çekenlerin öne alınıp yoksulların ikincil duruma düşürülmesine karşı çıkılmaktadır.

Vahyin mesajından kimin daha çok nasipleneceğini Allah bilir. Tebliğ adamına düşen, insan ayırımı yapmadan mesajı ulaştırmaktır. Ayırım genellikle zenginler lehine yapıldığı için Kur'an, evvela o anlayışı yıkmaya

yönelmiştir. Ancak ayırımı yoksullar lehine yapan sistemler de insana zulüm sergilerler. Allah adamı rahmet adamı olduğu için kucağını bütün insanlara açar. Ayırımı yapacak olan ise hesap gününün yargıcı olan Allah'tır.

S- 49. ayette öneminden bahsedilen kitap nedir?

C- Bu kitap, insanın tekâmül macerası boyunca bütün fiillerini kaydeden bir tür **kozmik bilgisayar**dır. Ayetin beyanına göre, büyük hesap gününde bu kitap ortaya konacak ve küçük-büyük hiçbir şeyi dışarıda bırakmadığı görülecektir. Herkes yaptıklarının orada kayıtlı olduğunu görüp şaşkına dönecektir.

Kur'an böylece hayat macerasının bir tür **kozmik diskette** kaydedildiğini ve mahşerde Yaratıcı'nın bu disketi deşifre edecek tuşlara dokunarak insanın tüm serüvenini kendisine seyrettireceğini bildirmektedir. (Bu konuda geniş bilgi için bk. KTK. Kitap md.)

S- 54. ayette insanın bir yapısal özelliğine yer veriliyor. Buna değinir misiniz?

C- Burada insanın varlık yapısındaki iki özellik gündeme getirilmiştir:

1. Herşeyden önce insan, zıtların toplandığı bir ortam varlık olduğu için tartışma, çekişme, kavga ve didişmenin, kısacası parite ve polaritenin bir numaralı alanıdır. İnsanın çekişme ve kavgası sadece kendi dışındaki dünya ile değil, aynı zamanda kendi içindeki dünya iledir. Ve insanı insan yapan da bu özelliktir.

2. Kur'anda, vahyin vereceği herşey örnekleriyle anlatıldığı halde insan bunlara teslim olmamış ve din meselesinde kendi icat ettiği entellektüel hezeyanların girdabına atlayarak çekişme ve boğuşmaların tutsağı olmuştur. Gerçek şu ki,

bizim talihsizliğimizin temelinde, Kur'an'a teslim olup onun yolunda mesafe almak yerine din adına ortaya çıkardığımız bir yığın put-kitap ve put-kişi hakkında çekişmeye girerek efor ve enerjimizi tarumar etmemiz yatmaktadır. Ayet bütün bunları mucize bir biçimde özetlemiştir: **"Yemin olsun ki, biz bu Kur'an'da insana her çeşit örneği detaylı biçimde sergilemişizdir. Ne var ki, insan tartışma ve çekişmeye herşeyden daha çok düşkündür."**

S- 60-82. ayetlerde ele alınan Musa-Hızır hikâyesine değinir misiniz?

C- Hikâyede **Hızır** diye birinden bahsedilmez. Musa ile genç arkadaşı ve daha sonra onlara katılan "ilahî bilgi ve rahmetten nasipli bir Allah kulu" gündeme getirilmektedir. Kur'an bu Allah kulunun isminden bahsetmediği gibi Musa'nın genç arkadaşının kimliğinden de bahsetmez. Hatta adı geçen Musa'nın, Peygamber Hz. Musa olup olmadığı da Kur'an'ın beyanından anlaşılmamaktadır.

Kur'an bu tip hikâyelerde kişilerle ve dekorla uğraşmaz. Amacı, hikâyenin özünde yatan ibret dersini insanlığa sunmaktır. Konumuz olan hikâyede ibret dersi ise şu başlıklar halinde karşımıza çıkmaktadır: 1) Hiç kimse bilgide aşılmaz, son nokta değildir. Her bilenden üstün bir başka bilen vardır. Herkesin bilgi üstünlüğü bir bakış açısına göredir. 2) Entellektüel ve kitaba dayalı bilginin üstünde bir bilgi, daha doğrusu bir bilgi yolu vardır. Bu bilgi, Yaratıcı Kudret'ten kaynaklanan vasıtasız bir bilgidir, bir **kozmik rahmet bilgisi**dir. Bu bilgi sayesinde eşyanın dış görünüşüne bağlı bilgilerin arkasındaki özü, ölmez ve pörsümezi yakalar, realiteyle çıplak bir biçimde kucaklaşırız. 3) Bu bilgi herşeyden önce sabır, iç berraklık ve Allah'a teslimiyetin olduğu gönüllere akar.

Kur'an'ın anlattığı Musa ve arkadaşlarının hikâyesinin vermek istediği budur. Musa'ya; öze ilişkin bilgi dersi veren Hak erinin **Hızır** olduğu yolundaki beyanlar, daha doğrusu Hızır diye birinin varlığı Kur'an'da yoktur. Bu rivayetler İsrailoğulları arasında bu konuyla ilgili kabullerin İslam'a sızmasıyla vücut bulmuştur. Nitekim Hızır'la ilgili hadis diye rivayet edilen sözlerin dayandığı kişi bir Yahudi dönmesi olan **Ka'b el-Ahbar** (ölm. h. 33) dır. Bu kâhin, Yahudi mitolojisinin birçok hezeyanını gerek doğrudan, gerekse kullandığı öğrencileri aracılığıyla **hadis** adı altında İslam'a sızdırmayı başarmıştır. Sızdırdığı yalanlardan biri de şudur: "Peygamberlerden dördü hayattadır ve yeryüzü sakinlerini gözetir; bunlardan ikisi yerdedir, ikisi gökte. Yerdekiler Hızır ve İlyas, göktekiler İdris ve İsa'dır." (Bu sözle ilgili olarak bk. İbn Hacer; Fethül Bârî, 6/337)

83-101. ayetler arasında hikâyelerine temas edilen **Zülkarneyn** ve **Ye'cüc-Me'cüc** hakkında da aynı tespiti yapmak zorundayız. Kur'an onların da kimlikleri hakkında birşey söylememektedir. Söylenen, Zülkarneyn'in birçok imkânla donatıldığı ve yeryüzünde güçlü kılındığı, Ye'cüc ve Me'cüc'ün yeryüzünü bozguna verdiği (vereceği) ve bozgunlarının durdurulması için Zülkarneyn tarafından önlerine bir set yapıldığı (yapılacağı)dır.

S- 102. ayette sözü edilen tipik şirkten bahseder misiniz?

C- Bu ayet, bazı kişilerin Allah yerine dostlar (evliya) edinilmesini insanı cehenneme sürükleyen bir küfür olarak nitelendirmektedir. Şöyle deniyor: **"Nankörler, benim beri tarafımda kularımı kendilerine veliler yapacaklarını mı sandılar? Biz böylesi kâfirlere cehennemi konak olarak hazırladık."**

Ayette kullanılan kelime **evliya**'dır. Velinin çoğulu olan bu kelime Allah'la kullar arasında aracı yapılan kişileri anlatmak için seçilmiştir.

Yapay ilah olarak seçilen kişiler bundan habersiz temiz insanlar, hatta Allah'ın seçkin kulları olabilirler. Önemli olan onları ikinci ilah gibi Allah'la insanın arasına sokan zihniyettir. O halde küfür ve şirke âlet edilen kişilerin bizzat kendilerinin küfür ve şirke bulaşmış olması gerekmiyor. Örtülü şirke yenik düşmüş, taklit ve cehalet bataklığına saplanmış gafil zümreler çok temiz tevhit erlerini, Hak dostu bilginleri putçuluklarına, saplantılarına âlet edebilmektedirler. Allah'ın huzurunda bu sapmış zümrelerin iki hesabı birden vermeleri gerekecektir: Allah'ın soracağı hesap, şirke âlet ettikleri Hak dostlarının soracağı hesap.

NAHL SURESİ
(70/16. sure)

S- Allah'ın, bizim bilmediğimiz şeyleri yaratmakta olması ne demektir?

C- Kur'an'a göre **kâinat sonludur fakat sınırlı değildir**. Kur'an, Allah'ın yaratılışta dilediğini artıracağını, uzaydaki varlıklarda genişletme yapabileceğini söylüyor. 8. ayette de: **"Sizin bilmediğiniz şeyleri de yaratır."** diyerek oluş ve yaratılış olayının noktalanmadığını belirtiyor. Hepimiz biliyoruz ki, mikro planlarda yeni yeni organizmalar, makro planlarda da yeni yeni dev galaksiler oluşmaktadır. Kur'an, bilimin henüz keşfettiği bu gerçeği çok önceden ifadeye koymuştur.

S- 14. ayetin denizlerle ilgili mesajına değinir misiniz?

C- Denizlerin, insanın emrine verildiği söyleniyor. İlginç olan nokta şudur: Bu hizmete verilmenin gerekçesi öncelikle "taze et" yemek olarak gösteriliyor. Daha da ilginci, Kur'an'da **taptaze et** (lahmün tariyyun) deyiminin yalnız su ürünleri için kullanılmış olmasıdır. Fâtır 12. ayet **"taze et"** deyimini deniz ve nehir ürünleri için ortaklaşa kullanıyor.

Denizin nimetleri arasında **giyilen süs eşyaları,** gemi lerin yararları ve benzeri lütuflar da gösteriliyor.

S- 22-23. ayetlerdeki kibir ve böbürlenmeyle ilgili tespite değinir misiniz?

C- Bu ayetler burnu büyüklük, kibir illetinin arkasında ölüm sonrasına inanmamanın yattığını göstermektedir. Kibirli benliklerin Allah tarafından sevilmediği kaydedildikten sonra, 29. ayette bunlara hazırlanan ölüm sonrası barınağın çok korkunç bir barınak olduğuna dikkat çekilmektedir.

S- Kur'an, hicret (göç) konusunda ne diyor?

C- Kur'an'ın bu konudaki görüşünü biz, **Kur'an'ın Temel Kavramları** adlı kitabımızda genişçe anlattık. Burada konunun temel tespitlerinden birini getiren Nahl 41-42. ayetleri vermekle yetineceğiz: **"Kendilerine zulmedildikten sonra Allah için göç edenleri dünyada güzel bir biçimde yerleştireceğiz; âhiret ödülü ise daha büyük olacaktır. Keşke bilselerdi. Hicret edenler ki, sabretmişlerdir ve yalnız rablerine dayanıp güvenmektedirler."**

Demek ki hicret, zulmün sergilendiği ülkeden bir göçtür. Bu göç hak uğruna yapılır, sabır gerektirir. Bu anlamda hicreti başaranlar ise hem sonsuzluk ödülüne layık olurlar hem de dünyada mutlu ve güvenli bir barınak bulurlar.

S- 43. ayette geçen, "zikir ehlinden sormak" ne demektir?

C- Bu ayet, Kur'an'ın bir numaralı üstünlük ölçüsü kabul ettiği bilgiyi kutsamakta ve "bilenlere sorun" buyruğuyla bilgi taşıyan insanın yerine ve değerine dikkat çekilmektedir. Aynı mesaj Enbiya suresi 7. ayette de verilmiştir.

İlginç noktalardan biri de bilenlerin **zikir ehli** olarak tanıtılmasıdır. Bilindiği gibi zikir, Kur'an'ın adlarından biridir.

O halde, din meselesinde problemleri çözme görev ve yetkisi Kur'an ehlinindir. Kur'an ehlinin, vahyin verileriyle Kur'an'a fatura edilen subjektif söz ve kabulleri karıştırmasını ve halkın bu yolla aldatılmasını önlemek için 44. ayet şöyle diyor: **"Biz sana zikri indirdik ki, kendilerine vahyedileni insanlara açıklayasın ve onlar düşünüp ibret alsınlar."** 64. ayetse: **"Bu kitabı sana hakkında tartışmaya düştükleri şeyi onlara açıklayasın ve inanan bir toplum için kılavuz ve rahmet olsun diye indirdik."** demektedir. O halde zikir ehli veya Kur'an ehli Allah'ın vahyettiği ile hükmetme çerçevesinin dışına çıkamaz. Çıkarlarsa zikir ehli olma özellikleri kalkar. 89. ayet Kur'an'ı, "herşeyin tibyanı, Müslümanların müjde, rahmet ve kılavuzu" olarak açıklamakla bu noktayı bir kez daha vurgulamıştır.

S- 52. ayette varlığın yönetiminin Allah'a ait olduğu gerçeği dinle irtibatlandırılıyor. Buna değinir misiniz?

C- Ayete göre göklerde ve yerde olan herşey Allah'ın mülk ve yönetiminde olduğu gibi din de onun mülk ve yönetimindedir. Ne ilginçtir ki, burada dinin **sürekli bir biçimde** (vâsıben) Allah'a ait olduğu özellikle belirtiliyor ve: **"Allah dışında birilerinden mi korkuyorsunuz?"** deniyor.

Anlaşılmaktadır ki, din meselesinde her zaman tek hüküm kaynağı vardır: **Allah. Allah dışında din adına korku ve bağlılık merkezi olarak gösterilen bütün kuvvetler puttur.** Peygamberler de dahil bütün insanların din konusunda yücelik ve saygınlıkları dinin sahibi tarafından vahyedilen mesajları insanlığa olduğu gibi ulaştırmak ve tanıtmaktan ibarettir. Bu da, biraz önce gördüğümüz gibi peygamberde vahye, diğer insanlarda bilgiye oturur.

S- 58-59. ayetlerde kadın konusuna ilginç bir yaklaşım var. Bunu değerlendirir misiniz?

C- Bu ayetlerde, kız çocukların doğumunu bir yüz karası, bir utanç ve öfke vesilesi sayıp onları toprağa gömülecek iğrenç mahluklar gibi görenlere Cenabı Hakkın ürpertici bir cevabı vardır: **Kadını karanlık bir belâ gibi görenlere karşı Allah, kadının doğumunu bir müjde olarak nitelendirmektedir.**

S- 61. ayette Allah'ın ilginç lütfundan ve insanın korkunç zulümlerinden nasıl bahsediliyor?

C- Bu ayette ve Fâtır suresi 45. ayette şu gerçeğin altı çizilmektedir: **"Eğer Allah insanları işledikleri zulümler yüzünden cezalandırsaydı, yeryüzünde tek canlı bırakmazdı."** Ama Cenabı Hak lütuf ve rahmetini üstümüze örterek bizi hoşgörüsüyle koruyor ve tekâmülümüzü gerçekleştirebilelim diye bize sürekli imkân tanıyor. **Şunu unutmamalıyız ki, Allah'ın rahmet ve bağışı ne kadar büyükse biz insanların gaflet ve azışı da yaklaşık o kadar büyüktür.** Ve Cenabı Hak böylesine büyük zulümlerimizi o sonsuz ve sınırsız rahmetiyle sürekli örtmekte, silmektedir.

S- 70. ayette sözü edilen yaratılma, öldürülme ve tekrar ömrün başlangıcına geri götürülme ne demektir?

C- Önce ayeti görelim: **"Allah sizi yarattı. Sonra öldürüyor. İçinizden bazıları ömrün en basit ve düşük noktasına geri çevrilir ki, birşey bildikten sonra hiçbir şey bilmez hale gelsin."**

Geleneksel müfessir ve mealciler bu ve Hac suresi 5. ayetteki **"erzelil umr"** (ömrün en basit ve düşük noktası), deyimini ihtiyarlık ve bunaklık şeklinde mânalandırarak ayetin bütün esprisini yok etmişlerdir. Bir kere, erzeli ömre atılmaktan veya itilmekten değil, geri götürülmekten bahse-

diliyor. **Yüreddü** fiili itilmek, atılmak gibi küçültücü bir mâna ifade etmez. Bir geri çevirme ve başa döndürme ifade eder. Buna göre **erzelil umr,** ömrün başlangıcı yani tekâmül sürecinin en düşük noktası demek olur.

İkincisi, insanın ileri yaşlara kadar yaşatılması, elininayağının tutmaz, hafızasının gereğince işlemez hale gelmesi insan için, bir rezillik ve düşüklük neden olsun? İnsan, ömrünün o noktasında fıtrat kanunları açısından en saygın ve olgun dönemindedir. Allah, kulunu kendisine en yakın olduğu bir döneminde böyle kötü bir sıfatla anmaz.

En iyisini Allah bilir ama, bize göre bu ayette, mucize bir üslupla yeniden bedenlenme yani **reenkarnasyon** gündeme getirilmektedir. Allah insanları yaratır ve öldürür. Ölenlerden bazıları (hepsi için kural değil) yeniden ömrünün başlangıç noktasına çevrilir ve ilk hayatında edindiği bilgileri hatırlamayacak bir biçimde yeniden bedenlenebilir.

S- 71. ayette sözü edilen rızıkta eşitlik ne demektir?

C- Bu ayet, Allah'ın herkese farklı rızıklar verdiğini; fakat Allah'ın isteğinin insanların nimetlerde eşit oluncaya kadar birbirlerine yardım etmeleri olduğunu gösteriyor.

Böylece Kur'an, nimet ve imkânlarda eşitliğin dengeyi zorlama ve kanun çıkarma işi olmaktan çok, insanın hür iradesini seferber eden bir ruhsal teşvik işi olarak değerlendirmiştir. Yani nimetlerde paylaşım ve dengeli dağıtım amaçlanmış fakat bunun gerçekleşme yolu olarak insan vicdanının faaliyeti esas alınmıştır.

S- "Allah karşısında mesel irad etmeye kalkmayın" ne demektir?

C- Bu ayet, insanın Allah karşısında ukalalığa gitmeyi mazur gösterme girişimlerine darbe indirmektedir. Kur'an'ın birçok ayetine göre Allah insanlara misaller verip, benzetmeler yaparak anlatıma gidebilir. Ama aynı şeyi insan Allah'a karşı yapamaz. 74. ayet: **"Allah'a örnekler vermeye, temsiller getirmeye kalkmayın. Şu bir gerçek ki; Allah bilir, siz bilmezsiniz."** diyerek insanın istismar kapılarından birini kapatmıştır.

Bu kapının kapatılmasının amacı din meselesinde insanın Allah'a teslimiyetini sağlamaktır. Bu teslimiyet yerine insanı Allah'la pazarlığa girişen bir tavır içine soktuğunuzda, ortada ne din kalır ne de kulluk. Birileri çıkar, Allah birşeyleri eksik bırakmış gibi sürekli hükümler icat ederek din adına durmadan üretim yapar. Bunun sonucu ise dinde tevhidin yerini çokluğun, Allah'ın kitabının yerini şunun bunun kitaplarının almasıdır. Kur'an buna **"tevhidin parçalanmasıyla dinin bir yığın kitaba bölünmesi"** demektedir. Bunu ileride göreceğiz. Şunu hemen ekleyelim ki, geleneksel müfessir ve mealcilerin birçoğu 74. ayeti: "Allah'a ortaklar koşmayın." şeklinde keyfi bir biçimde mânalandırarak anlamını kaydırmış ve esprisini yok etmişlerdir. Bunların anladığı biçimde mâna verdiğimizde 75 ve 76. ayetleri şöyle meallendirmemiz gerekecektir: "Allah bir köleyi ortak koştu..." ve: "Allah iki adamı ortak koştu..." Böyle birşey ilim ve din adına bir facia olur.

S- 75 ve 76. ayetlerde ne deniyor? Bu ayetlerde verilen örnekleri değerlendirir misiniz?

C- Şöyle deniyor: **"Allah, hiçbir şeye gücü yetmeyen ve başkasının malı olan bir köle ile, kendisine güzel rızık verdiğimiz, o rızıktan gizli ve açık dağıtan kişiyi örnek vermiştir. Hiç bunlar eşit olurlar mı? Hamd Allah'adır, fakat onların çoğu bilmezler. Ve Allah şu iki**

kişiyi de misal olarak anlattı: Birisi dilsizdir, hiçbir şeye gücü yetmez; efendisinin üzerine bir yüktür. Efendisi onu nereye yöneltse bir hayır getirmez. Şimdi bu adam, dosdoğru yolu izleyerek adaletle emreden kimse gibi olur mu?"

Allah'ın verdiği bu örnekler birçok konunun aydınlatılmasında değerlendirilebilir. Biz bunlardan bir tanesini ele alacağız: **Taklide saplanıp hiçbir yeni değer üretmeden eskiyi olduğu gibi tekrarlamak.**

Taklide saplanıp şunun bunun metaını putlaştırarak hiçbir yeni değer üretmemek bir köleliktir. Prangalarla yaşamayı yüceltme gafletidir. Bu gaflet sadece gelecek kuşakların önünü tıkamakla kalmaz, geçmiş kuşakların, ecdadın değer üretmiş büyük ruhlarını da rahatsız eder. Çünkü **mukallit köle, yaratıcı ruhların sırtlarında bir yük, omuzlarında bir kamburdur.** Taklitçinin, kendi tembelliğini yüceltmek için taklit ettiği büyük ruhları övmesi, durumu değiştirmez. Çünkü söz konusu olan büyük ruhlu insansa o, taklitten ve mukallitten nefret edeceği için, taklitçinin onu övmesi onu rahatsız eder.

S- 78. ayette eğitimle ilgili bir beyan var mıdır?

C- Çok önemli bir beyan vardır. Bu ayete göre, Allah bizi analarımızın karnından çıkardığında, biz hiçbir şey bilmez durumdayız. Sonradan görüş, bakış ve gönül kudreti kazanmaktayız.

Bu beyan, insanın duyan, gören ve düşünen bir varlık olarak inşasında **eğitim, öğretim ve çevre**nin önemini açıkça ilan etmektedir.

S- Kur'an okumanın şartları nelerdir?

C- Kur'an okumanın tek şartı vardır. Ve o da bahsimiz olan surenin 98. ayetinde gösterilmiştir: **"Kur'an okuduğun zaman kovulmuş şeytandan Allah'a sığın."** Bunun bir

başka şekilde ifadesi, Kur'an okumaya, **eûzü billahi mineşşeytanir recîm** (kovulmuş olan şeytandan Allah'a sığınırım) cümlesiyle başlamaktır. Bunun dışında her hangi bir şart söz konusu değildir.

S- Kur'an'ı tutarak okumak için abdestli olmak gerekir mi?

C- Hayır, böyle bir şart dinin hiçbir buyruğunda yoktur. İslam bilginleri Kur'an okumak için abdest almayı **mendup** yani bir edep tavrı olarak nitelendirirler. Bu tavrı takınana elbetteki saygı duyulur. Çünkü bu tavır Kur'an okuyacak kişiyi ruhsal yönden hazırlayıp ısıtır. Ancak bu özel ve kişisel tavrı dinin emri gibi kitlenin önüne çıkarmak ve Kur'an'ı abdestsiz tutup okuyanları günah işlemiş kişiler ilan etmek dine iftira ve insanların günahına girmektir. Biz bu konuda, Peygamberimizin ve ashabının tutumlarını gösteren delilleri kaynaklarıyla birlikte **400 Soruda İslam, Hazreti Muhammed** ve **Kur'an'ın Temel Kavramları** adlı kitaplarımızda genişçe verdik.

Bizim araştırmalarımızın ulaştırdığı sonuç şudur: **Kur'an okumak için abdestli olmak, baş örtmek, şöyle veya böyle oturmak gibi uydurma şartlar getirenler farkında olarak veya olmayarak Allah'ın kitabıyla insanların diyaloğunu ve ilgisini engellemişlerdir.** Kur'an okumayı bu yapay merasimlere bağlayanlar, Kur'an'ın hayat sahnesinden uzaklaştırılmasına yol açtıklarının farkında değillerdir. Şunu unutmamalıyız ki, birkaç kişinin mendubu yerine getirmesini sağlamak için bu şartları savunanlar birçok kişinin Kur'an'ı okuyup ondan yararlanmasına engel olmak gibi büyük bir günah işlemektedirler. Mendubu korumak için farzı çiğneyenlerin hem samimiyetlerinden hem de basîretlerinden şüphe ederiz.

Hüseyin Atay Kur'an okumayı bir tür merasime bağlayan zihniyetin dine getirdiği zararı şöyle açıklıyor: "Kur'an

okumak dinin ilk ve en önemli farzıdır. Çünkü dinsel buyruk ve yasakları Kur'an anlatır. Dinin ne olduğunu ve ne olmadığını Kur'an'dan öğreniriz. Kur'an okumak Kur'an'ı anlamakla olur. Onun için Arap olmayan milletlerin Kur'an okumaları Kur'an'ın kendi dillerindeki tercümelerini okumalarıdır."

"Kur'an okumanın şartı yoktur. Her fırsatta, her durumda, yatarken, otururken, ayaktayken, abdestli, abdestsiz, hayızlı, hayızsız Kur'an okunur."

"Kur'an'ı herkes anlamaz demek saçmadır; Kur'an'a düşmanlıktan başka birşey değildir. Kur'an'ı herkes kendi kültür ve tahsil seviyesine, hayat tecrübesine göre anlar. Kur'an, anlaşılacak kitaptır." (Atay; Din Mantığı, 3)

Atay, şöyle devam ediyor:

"Fakihler ve ulema, kendi anlayışlarına göre Kur'an'a daha büyük bir kutsallık vermek uğruna, onu okumak ve elle ona dokunmak için ağır şartlar ileri sürdüler. Böylece Kur'an'ı rafa kaldırdılar. Millet de Kur'an'a dokunmamak için güzel süslü kılıflar, keseler yaptı, bir muska gibi onu duvarlara astı, el erişmez dolaplarda sakladı. Bu suretle Kur'-an okunmaz, tutulmaz, dokunulmaz hale getirildi. Kur'an'ın okunabilmesi için, abdest alıp kıbleye dönmek, diz çökerek rahle önüne oturmak büyük saygı ve ibadet oldu. Mânayı anlamanın en büyük ibadet olduğunu söylemediler, anlaşılmayacağını ilan ettiler. Bu suretle Kur'an, Müslümanların kafasına muammalı, anlaşılmaz, erişilmez kutsal bir kitap adı olarak nakşedildi. Onu anlamamak, anlamadan sözlerini söylemek en iyi Müslümanlık sayıldı. Bunun için, onu sadece ölenlere okumak üzere mezar kitabı yaptılar. Sipariş hatimlerden başlayıp hazır hatimlere kadar işi azıttılar. Ölüsü olan veya geçmiş ölülerine sevap göndermek isteyen kimse, imama, müezzine, hafıza gidiyor, o, daha önce okumuş olduğu hatimini bu

adama satıyor, o da alıp ölüsüne gönderiyor. **İşte Kur'an'a böyle muamele ettiler. Kur'an da onları yere çaldı, dünya milletlerine rezil etti. Bunu cahil ve âlim din adamları beraber yaptılar. Cahiller (halk ve din adamı olarak) bunları yaparken din âlimleri sustular ve böylece cehalete taviz verdiler, dinsizliğin yayılmasına göz yumdular, cahillerin bu davranışını dine bağlılık sayma gafletini gösterdiler." Kur'an okumanın uydurma şartları üzerinde çok durdular. Birçok mânasız gereksiz, saçma fikir ileri sürdüler, hayalcılık oynadılar."**

"Kur'an'da: "Müminler Allah'ı yatarken, ayakta ve otururken anarlar." Kur'an okumak için abdest alıp kıbleye dönerek diz çökmeyi şart koşar. Kur'an'da Firavun, kâfir, putperest, Menât, Uzza ve Lat putlarını, abdestsiz ağza almak günah olacak, ama Allah'ın adını anmak, "Allah" demek, serbest olacak, günah olmayacak. Peki bu durumda putların adları, putperestlerin adları "Allah"tan daha kutsal sayılmış olmuyor mu? Bu kafada olan bir kişi için: "Yaptığından sorumlu değildir," demekten daha isabetli ne olabilir? Akılsız sorumsuz olur."

"Kur'an, abdestli, abdestsiz, cünüp, hayızlı her hal ve kârda okunabilir. Dinin ve Kur'an'ın emri, Kur'an'ı her fırsatta okumak, anlamak ve uygulamaktır. Kur'an okumak için ileri sürülen bütün şartlar saçmadır, yanlıştır, Kur'an ve Hadis'ten bir tutanağı yoktur; Kur'an'ın gayesine, felsefesine aykırıdır. Kur'an'ı okumanın fizikî bir şartı yoktur ama, Kur'an'ı anlamanın önemli bir şartı vardır. O da peşin fikirli olmamak ve herhangi bir mezhebin etkisinde kalarak Kur'an'ı anlamaya çalışmamak, Kur'an'ı anlamak için herhangi bir âlimin, fakihin veya şeyhin kitabını, fikrini, anlayışını ölçü almamak, başka birinin fikrine uysun diye

Kur'an'ı yönlendirmemek. İşte bunlardan uzak durarak Kur'an'ı anlamaya çalışmak şarttır ve en saf, temiz, doğru anlama bu yolla sağlanır." (Atay; Rapor, 17-21)

S- Baskı ve işkence altında Allah'ı inkâr edenler dinden çıkar mı?

C- Hayır, çıkmaz. 106. ayet bu konuyu açık bir biçimde düzenlemektedir. Bu ayete göre, kalbi imanında kararlı olduğu halde **ikrah** yani baskı ve zorlama yüzünden diliyle Allah'ı inkar etmiş olanlar imanlarından hiçbir şey kaybetmezler. (Bu gerçek, Mümin suresi 28. ayette de verilmiştir.)

Bu ayet çok önemli iki noktayı dikkatimize sunmaktadır:

1. **İkrah,** insana ve hayata musallat olabilecek en büyük bela ve kötülüktür.

2. **Iztırar** yani zorda ve güç durumda kalmak, bütün kuralları devre dışı bırakır. Çünkü esas olan, insanın yaşaması ve hayatın devamıdır. Kurallar insanın daha mutlu olması için getirilmiştir. İnsanı boğma ve hayatı çıkmaza sokma noktasına gelen kuralların zaruret ölçüsünde terki dinin gayesine o kuralların yaşatılmasından daha uygundur. Kur'an'ın yolu ve tavrı budur.

S- 112. ayette sınaat (teknoloji) ile ilgili ağır bir eleştiri dikkat çekiyor? Bu konuyu açıklar mısınız?

C- Bu konuyu yani Kur'an'ın teknoloji ile ilgili yaklaşımını biz **Kur'an'ın Temel Kavramları** adlı eserimizin **Sınaat** maddesinde genişçe anlattık. Burada ayetin mealini vermekle yetineceğiz: **"Allah şöyle bir kenti misal olarak vermiştir: Güven, huzur ve mutluluk içindeydi. Rızkı kendisine her yerden bol bol geliyordu. Derken Allah'ın nimetlerine nankörlük etti. Bunun üzerine Allah ona halkının teknoloji olarak ürettikleri yüzünden açlık ve korku elbisesini tattırdı."**

S- 116. ayette sözü edilen "Allah'a iftira" konusuna değinir misiniz?

C- Bu ayete göre insanoğlunun kendi tespitleriyle **"şu helal, bu haram"** diye hüküm vermesi, Allah'a yalanlar düzerek iftira etmektir. Bu günahı işleyenlerin kurtuluşları mümkün değildir.

117. ayete göre bu iftiraya yeltenenlerin nasipleri basit bir dünya menfaati ve sonuçta korkunç bir azaptır. Kısacası, **birşeye haram damgasını vurmak Allah'tan başka hiç kimsenin yetkisinde değildir.**

S- Hz. İbrahim'den bir ümmet diye bahsediliyor. Bu nasıl olur?

C- Bir tek insan, tevhit yolunda oluşa ve insanlığa sunduğu büyük hizmetlerle bir kitle, bir ümmet değerinde olabilir. Büyük peygamberler, özellikle tevhit dininin aile çapında temsilcisi olan Hz. İbrahim, bu eşsiz ruhlardan biridir. 120. ayet işte bu gerçeğe dikkat çekiyor.

S- Allah'a çağrının Kur'ansal unsurları nelerdir?

C- 125. ayet bu sorunun açık cevabıdır: **"Rabbinin yoluna hikmetle, güzel öğütle çağır ve onlarla en güzel biçimde mücadele et. Şu bir gerçek ki, rabbin, yolundan sapanları en iyi bilendir. Doğruyu ve güzeli bulmuş olanları en iyi bilen de O'dur."**

Dikkat edilirse; Allah'a çağırmada esas olan üç unsur içinde **güzel** kelimesi iki kez geçmektedir. (hasene, ahsen) Bundan da anlaşılır ki **tebliğ ve davetin her boyutta değişmez unsuru, âdeta mayası, güzellik ve güzel davranıştır.**

NÛH SURESİ
(71/71. sure)

S- 17-18. ayetlerde sözü edilen, yerden tekrar tekrar çıkarılmayı açıklar mısınız?

C- Şöyle deniyor: **"Allah sizi yerden bir bitki fışkırtır gibi fışkırttı. Sonra yine oraya geri çevirecek ve sizi tekrar çıkaracaktır."**

Bu ayetler insanın yaratılış sırrına dikkat çekerek onu Hakk'ın kudreti üzerinde düşünmeye çağırıyor. Bizim anladığımız budur.

Bu ayetlerden **reenkarnasyonu** anlayan bilginler de vardır. **Muhyiddin İbn Arabî** (ölm. 1240) bunların başında gelir. **Süleyman Ateş** de ayetleri bu yolda yorumlamıştır. Şöyle diyor:

"İnsanı temelde topraktan, çeşitli aşamalardan(bitki-sperm-insan aşamalarından) geçirerek yaratan Allah, ölümle tekrar toprağa döndürür; ama aynı olguyu tekrarlar. Dikkat edilirse burada hitabedilen insanlar, inanan insanlar değil, Hz. Nûh'un hitabettiği, irşada çalıştığı müşrik insanlardır. İşte onlara hitaben: "Sonra sizi tekrar toprağa döndürüyor ve bir kez daha ondan çıkarıyor."(18) buyuruluyor. Müşrik, suç-

lu insanın, cezasını çekip olgunlaşmak üzere yeniden topraktan çıkarılıp yaratılacağı belirtiliyor."

"Bu anlatımda iki ihtimal vardır: İnsan, kıyamette yeniden bedene sokulup topraktan çıkarılacaktır. Müfessirlerin büyük çoğunluğunun kanaatine göre haşr şu toprak üzerinde olacaktır. Bu takdirde ayette bedenden ayrılan insan ruhunun, yeniden bedene sokulup, haşrın olacağı bu dünyâya yeniden getirileceği anlatılmıştır. Bu ikinci anlamı güçlendiren birkaç ayet vardır. Vâkıa suresinin: "Aranızda ölümü takdir eden biziz. Bizim önümüze geçilmez. (Size ölümü takdir ettik) Ki sizi benzerlerinizle değiştirelim ve sizi bilmediğiniz bir biçimde yeniden yapalım" (60-61)"

"Yahut ayette şu anlam olabilir: Toprağa karışan insan bedeni toprakta çözülür, toprağı besleyen gübre olur. Sonra bitkilere hayat verir. Yeniden bitkiler, insan bedeninde sperm haline gelir. Sperm rahme düşer, aradan uzun süre geçtikten sonra tekrar insan olur."

"Ama böyle yaratılan, insanın bedenidir. Anne karnında bedene ruh üflenir ki bunun mahiyetini bilemeyiz." (Ateş; 10/83)

İBRAHİM SURESİ
(72/14. sure)

S- Her peygamberin, hitap ettiği toplumun diliyle konuşmasının zorunluluğu nereden kaynaklanıyor?

C- Vahiy, bir tebliğ, yani gerçeği insana ulaştırma kurumudur. Böyle olunca tebliğin amacına ulaşması için söylenen sözü muhatabın iyice anlaması gerekir. 4. ayet: **"Biz her peygamberi, sadece kendi kavminin diliyle gönderdik ki, gerçeği onlara ayan-beyan açıklasın."** diyerek bu gerçeğe dikkat çekmiştir.

O halde, **vahyin şu veya bu dille inmesinin, o dilin kutsallığıyla filan hiçbir ilgisi yoktur.** Peygamber ilk hitap ettiği çekirdek neslin diliyle mesajı açıklar. O nesilden sonra gelenlerin görevleri mesajın ilk açıklandığı dili kutsamak değil, mesajı kendi dillerine tercüme ederek anlamaktır. Ve o halde, vahyin verilerini **okumak,** onları anlamadan tekrar etmek değil, anlamaktır.

Kur'an'ı okumanın veya Kur'an okumanın anlamı Kur'an'ı anlamaktır. Bu anlamanın Arapça'yı öğrenerek sağlanmasına hiç kimsenin itirazı olamaz. Ancak bütün insanlığa hitap eden bir mesajın anlaşılmasını, bütün insanlığın Arapça öğrenmesi şartına bağlı kılmak vahye ters düş-

mek olur. Bu zulmü kutsal göstermek için İbranice veya Arapça'yı **"kutsal dil, cennet dili"** ilan etmekse büyük bir kötülüktür. Bu yolda ortaya sürülen rivayetlerin hepsi Kur'an'ın açık beyanlarına ve ruhuna ters düşen uydurmalardır. Hepsinin arkasında İbranicecilik, Arapçılık gayreti yatar.

Süleyman Ateş, konumuz olan 4. ayetle ilgili olarak güzel bir açıklama getirmiştir. Bu açıklamayı, kısmen özetleyerek veriyoruz:

"Asıl amaç, inen sözlerin anlaşılmasıdır. Yoksa hiç anlaşılmadan sırf tekrarlanmak amacıyla sözler, kalıplar indirilmemiştir. Yüce Allah, her millete kendi diliyle konuşan bir elçi göndermiş, buyruklarını o elçinin konuştuğu dille indirmiştir. Şayet elçi, sadece bir millete özgü ise o milletin gelen sözleri anlaması yeterlidir, başka milletler anlamasa da olur. Fakat görevlendirilen elçinin, elçiliği bütün insanlığa ise, ona gelen vahiylerin anlaşılması için iki ihtimal vardır: Ya herkesin, o elçinin dilini öğrenmesi, ya da ona gelen sözlerin dünya dillerine çevrilmesi gerekir."

"İmdi Hz. Muhammed'in elçiliği Araplara mahsus değil, bütün insanlığadır: "Biz seni ancak bütün insanlara müjdeleyici ve uyarıcı olarak gönderdik; fakat insanların çoğu bilmezler" (Sebe', 28) "De ki: Ey insanlar, ben sizin hepinize, göklerin ve yerin sahibi Allah'ın elçisiyim..." (A'raf, 158) ayetleri, Hz. Muhammed'in risaletinin evrensel olduğunu gösterir. Gerçi her iki ayetteki "ennâs" sözüyle Kureyş kabilesinin, yahut Arapların kasdedildiğini söyleyenler vardır ama hangi topluma gelirse gelsin, gelen söz Allah'ın sözü ise, bu, bütün insanlık için buyruktur. Bütün insanlık o ilâhî ırmaktan feyz alır. Hz. Muhammed Aleyhisselâm'ın evrensel bir peygamber olduğunda asla şüphe yoktur."

"Kendisi ve hitabettiği ilk toplum Arap olduğu için yüce Allah ona, buyruklarını Arapça indirmişti. Şimdi Arap olma-

yanların hepsinin ona gelen vahiyleri anlamak için Arapça öğrenmeleri mümkün değildir. Zorlama ile bir milletin dilini ortadan kaldırıp yerine Arapçayı yerleştirmek de doğru olamaz. Çünkü: "Onun ayetlerinden biri de göklerin ve yerin yaratılması, dillerinizin ve renklerinizin değişik olmasıdır" (Rûm, 22) ayeti uyarınca insanların renklerinin ve dillerinin değişik olması, Allah'ın ayetlerinden, Tanrı yasalarındandır. Çeşitli tabiat olgularıyle nasıl insanların renkleri farklı ise dilleri de öyle farklı olmuştur. Bir milletin dilini değiştirmeğe kalkmak, Allah'ın tabiat yasalarına aykırıdır."

"Öyle ise diğer milletlerin, Kur'an'ı anlayabilmeleri için tek çare kalıyor: O da tercümedir. Kur'an, mümkün olan en büyük titizlik ile dünya dillerine tercüme edilmeli ve Allah'ın her kulu, O'nun buyruklarını anlama imkânına kavuşturulmalıdır. Kur'an her dile çevrilir. Arapça bilmeyenler, namaz dışında tercümesini okurlar. Namaz'da mümkün ise Kur'an'ın Arapça aslı okunmalıdır. Arapça bilmeyenler namaz kılacak kadar Arapça Kur'an öğrenirler. Arapça'ya hiç dili dönmeyen kimselerin, kendi dillerindeki tercüme ile namaz kılmalarında hiçbir sakınca yoktur. Nitekim **'Abdullah İbn Mes'ûd**'un, dili dönmeyenin, Kur'an'ı aynı anlamı veren başka kelimelerle okumaya cevâz verdiğini anlatmıştık. (bk. Tefsir; 1/37-50) **Din kimsenin tekelinde değildir. Falan şöyle demiş, filan böyle demiş, bunların önemi yoktur. Önemli olan Allah'ın dediğidir.** Allah, Kur'an'ı, anlaşılması için indirdiğini söylüyor. **Peygamber de Kur'an'ın tercümesi okunamaz diye bir şey söylememiştir. Onlardan başka da hiç kimsenin din hakkında yasaklar koyup kaldırmaya hakkı yoktur. Allah her dili anlar. Onun için kalıp değil, ruh, mâna önemlidir. Kişi Hakk'ın divanına durduğu zaman gönlünden ne dediğini bilmeli, bilinçli olarak ibadet etmelidir."**

"Arapça, İslam milletleri arasında müşterek dil olabilir. Nitekim olmuştur da. Fakat bu dil, sadece âlimler arasında

geçerlidir. Halk tabakasının Arapça'yı öğrenip Kur'an'ın mânasını anlayacak hale gelmesi imkânsız denecek kadar güçtür. Halk anlamadan Kur'an'ın Arapça okunmasında fazla yarar yoktur. Namaz kılabilecek derecede Arapça Kur'an metni ögrenilir ve onunla namaz kılınır. Fakat namaz dışında Kur'an'ın tercümesinin okunması ve her Müslümanın her fırsatta, her gün mutlaka Allah kelamının meâlinden birkaç sayfa okuyup öğrenmeğe çalışması gerekir. Ramazanda cemaatin, camilerde oturup saatlerce Kur'an dinlemeleri güzel ama, hiç anlamadan dinlemenin yararı nedir? Camilerde bir cüz, iki cüz Arapça Kur'an okunacağına yarım cüz Kur'an ve sonra da onun meali, -katma ve çıkarma yapmadan- okunursa çok daha yararlı olur. İnsanlar, Allah'ın ne dediğini anlayarak camilerden çıkarlar."

"Gerçi vaizler vaazediyorlar ama bu vaazların, hiçbir zaman Kur'an'ın yerini tutması mümkün değildir. Çünkü bunların çoğu, hissiyata dayanan uydurma hikâyelerle doludur. Hatta çoğu, gerçekte Allah kelamının ruhuna da aykırıdır. Dinimiz, vaizlerin ya da fakihlerin kitaplarından değil, doğrudan Allah'ın kelamından öğrenilmelidir."

"Maalesef İslam fıkıh kitapları diye öne sürülen kitapların çoğu, Kur'an'ın ruhundan uzak hükümlerle doludur. Bunlar Allah'ın buyruğu değil, daha sonraki çağlarda yetişen din adamlarının, zamanlarının etkileri altında kıyaslara dayanarak koydukları hükümlerdir. Bunların çoğu, ilmin gerçeklerine, günümüzün şartlarına aykırıdır. Ve bunlar, insana bıkkınlık veren teferruat ile doludur. Dinin özü bu teferruat değil, esaslardır. Bundan dolayıdır ki dini son çağların hükümlerini taşıyan fıkıh kitaplarından değil doğrudan Allah'ın kelamından öğrenmek lazımdır. Çünkü Allah'ın kelamı kolaydır. Fakat din, bu fıkıh kitapların-

da zorlaştırılmış, teferruata boğulmuştur. "Allah size kolaylığı ister, size güçlüğü istemez." (Bakara, 185) Asıl din kolaydır ama, ulema takımının zamanın şartları altında yaptıkları ilavelerle, kıyaslarla ortaya çıkardıkları din, güçtür ve bu din, Kur'an'ın açıkladığı din değildir. Onun için herkesin Kur'an'ı okuması, Allah'ın buyruğunu kaynağından öğrenmesi lazımdır. Allah ne diyorsa din odur. Onu katmasız, çıkarmasız olduğu gibi kabul etmek lazımdır."

"Dediğimiz gibi, herkesin namaz kılacak derecede Arapça Kur'an öğrenmesi uygundur. Arapça bilmeyen, öğreninceye kadar Türkçe mealden okuyarak namazını kılabilir. **İmamı A'zam**'a göre Farsça ve diğer dillerle Kur'an okuyup namaz kılmak caizdir. Bundan dolayı Kur'an'a uygun olan Tevrat ve İncil ayetlerini okuyarak namaz kılmak da caizdir. Çünkü bunlar Kur'an'a uygun ise Süryanice ve İbranice okumak gibidir. Ona göre bu dillerle Kur'an okuyup namaz kılmak caizdir. (bk. Serahsî; el-Mebsût, 1/234)

"Büyük İmam, devrinde henüz taassub yayılmadığı için gayet hür ve Kur'an'ın ruhuna uygun düşünerek, halkın yararını gözeterek bu fetvasını vermiştir. Onun bu fetvası da Selmân-ı Fârisî'nin görüşüne dayanmaktadır. İranlılar, **Selmân-ı Fârisî**'ye mektup yazıp kendileri için Fâtiha'nın Farsça anlamını yazmasını istemişler. Dilleri Arapçaya yatıncaya dek Fâtiha'nın Farsça anlamını okuyarak namaz kılmışlardır. (el-Mebsût, 1/37, Beyrut: 1406/1986)."

"Nasıl başka dillerdeki kitapları anlayamayan Araplara, o kitaplardaki ayetler Arapça vahyedilmişse, Arapça olan Kur'an'ı anlamayanlara da onun ayetlerinin tercüme edilip sunulması gerekir. Kur'an'ın ruhundan anlaşılan budur. Allah: "Andolsun biz Kur'an'ı öğüt ve uyarı için kolaylaştırdık, öğüt alan yok mu?" (Kamer, 17, 22, 32, 40) ayetiyle de Kur'an'ın Araplara anlayacakları bir dille indirilerek kolaylaştırıldığını bildirmiştir. Ama sonradan ulema, Arapça'dan baş-

ka bir dille okunmayacağını söylemekle Allah'ın kolaylaştırdığı Kur'an'ı zorlaştırmışlar, hele o koydukları tecvîd kuralları, o medler, o ğunneler, o kalkalelerle âdeta Allah'ın Kitabı'yla istedikleri gibi oynamışlardır. Hâşâ ki Hz. Peygamber ve sahabisi bunların yaptığı gibi kalkale, ğunne, idğâm, ihfâ gibi kurallarla ve o medlerle okumuş olsunlar."

"**Zemahşerî,** bu ayetin tefsirinde: "Kur'an Arapça indirildiğine göre Araplara hüccettir. Başka milletlere hüccet olabilmesi için her dilde indirilmesi gerekmez mi?" sorusuna şöyle cevap veriyor: "Her dilde Kur'an indirilmesine gerek yoktur. Çünkü tercüme bu vazifeyi yapar. Bir dilde inen Kur'an, tercüme ile başka dillere aktarılır. Nitekim **yabancı milletlerin hepsinde tercümelerin, Kur'an'ın yerini tuttuğunu görürsün.**" (Keşşâf, 2/366) diyor."

"Tekrar vurgulamak isterim ki namazda, mümkün olduğu takdirde Kur'an Arapça okunmalıdır. Fakat rukû'larda, secdelerdeki tesbihler namazın rüknü değil, tesbih ve duadır. Bunların Arapça okunması şart değildir. Türkçe okunsa, anlaşıldığı için daha iyi olur. Dualar Türkçe okunmalıdır ki insanlar ne dediklerini bilsinler. Yüce Allah, henüz şarabı yasaklamazdan önce, sarhoş iken namaz kılmayı yasaklamıştır. Sebep de sarhoş iken insanın ne dediğini bilmemesidir. Yüce Mevlâ şöyle buyurmuştur: "Ey inananlar, sarhoşken namaza yaklaşmayın ki ne dediğinizi bilesiniz." (Nisa, 43)

"Şimdi ne dediğini bilmeden Arapça duaları tekrar etmenin anlamı nedir? Bu tesbih ve dualar Allah'ın sözü değil, insanların sözleridir. Başkasının hiç anlamadığı sözleri tekrar etmek yerine kişinin gönlünden kopan duaları yapması elbette daha iyidir."

"Yüce Allah, bütün dilleri bilir. Arapça Allah'ın kendi dili değildir ki O'na kendi diliyle yalvaralım da bizim dilimizi an-

lasın. O bütün dilleri bilir. Biraz önce yazdığımız ayeti kerime uyarınca Allah, bizim, ibadet ederken ne dediğimizi bilmemizi istemiştir. Burada ilginç bir hikâye kaydedeceğim. Lise talebeliğim sırasında hocamız merhum **Ömer Naimî Efendi**'den dinlediğimiz olay şudur:

"Cumhuriyetten önce, **Harput**'un Çarsancak adlı kasabasında, beylerden biri (galiba Mehmet Bey), Harput'un şair ve nüktedan âlimlerinden **Nusret Efendi**'ye gelir, kendisine, hiç kimsenin bilmediği etkili bir dua öğretmesini ister. **Nusret Efendi** de ona şu duayı öğretir: "Allâhummec'alnî dubben kebîren fî cebelin 'azîm.""

"Bu kimsenin bilmediği duayı(!) öğrenmekten sevinen **Mehmet Bey,** dört yıl bu duayı okur. Bir gün evine, bizim Naimî Bey'in babası, Harput'un ünlü âlimlerinden Kemal Efendi gelir. Namaz kılarlar. Mehmet Bey Müftü Kemal Efendi'ye, kimsenin bilmediği dualar bildiğini işittirmek için namazın ardından ellerini kaldırıp işitilecek bir sesle: "Allâhummec'alnî dubben kebîren fî cebelin 'azîm" der. Duayı duyan **Kemal Efendi,** Mehmet Bey'e, o duayı bir daha okumamasını söyler. Mehmet Bey sebebini sorar. Kemal Efendi duanın anlamını açıklar: "Canım sen, Allah'ım, beni büyük bir dağda büyük bir ayı yap!" diyorsun," der."

'**Nusret Efendi**'ye karşı gazapla dolan Mehmet Bey, duasının kabul edilmediğine şükreder ve silahını kaptığı gibi Harput'a gelir. Amacı, Nusret Efendi'yi öldürmektir. Fakat Nusret Efendi durumu öğrenince derhal herkesin saydığı Beyzâde Efendi'ye sığınır. Beyzâde, kendisini tehlikeli durumdan kurtarır. Mehmet Bey'e:

- Canım sen ne diye ondan dua soruyorsun? O bilmez, buna benzer bir dua var ama, o bilmeyerek sana yanlış öğretmiş, deyip Mehmet Bey'i yatıştırır."

"Bu olay vukubulmuş bir hadisedir. Birçok mevlit törenlerinde o bağıra, yırtıla dua edenlerin bazan çok ters, anlam-

sız Arapça ibareler tekrarladıklarına şahidolmuş ve hayretler içinde kalmışızdır. Ama halk bu adamların her söylediğine âmini basmaktadır: Bundan dolayı şekilden, kalıptan dinin özüne, ruhuna dönmeli, dualarımızı anladığımız dilde, içimizden geldiği biçimde ve kendimizi Allah'a vererek yapmalıyız. Dinin özü kelime kalıpları değildir; gönülden kopan sözlerle Allah'a yalvarmaktır. İşte böyle gönülden Allah'a bağlanan bütün tevhit dinlerinin adı "İslam"dır." (Ateş; Tefsir, 5/8-12)

S- Kur'an, şükretmek konusunda ne diyor?

C- Şükür, Kur'an'ın temel kavramlarından biridir. İsim ve fiil olarak 70 civarında yerde geçer.

İnsanın kendisine ulaşan nimeti düşünmesi ve bunu birtakım belirtilerle ortaya koyması anlamındaki şükür, nimeti örtmek ve görmezlikten gelmek anlamındaki küfrün karşıtıdır. Kişinin Allah'ın nimetlerini hatırlaması ve nimetlerin sahibinin hatırı için o nimetlerden başkalarını yararlandırması demektir.

Şükür, Allah'a imanın belirtilerinden biri olarak gösteriliyor. İnsanoğlunun tipik özelliklerinden birisi de az şükretmesidir. Bu noktayı ifadeye koyan ayetlerin sayısı 20 civarındadır. (Örnek olarak bk. 2/243; 10/10; 12/38)

Kur'an bize gösteriyor ki, şükür üç yolla yerine getirilir: Düşünce yolu, lisan yolu, fiil yolu. Yine Kur'an'a göre, şükrü yerine getirmenin en ideal yolu iş üretmek, hizmet vermektir. Sebe suresi 13. ayet şöyle diyor: **"Şükür olarak iş üretin, hizmet sergileyin. Fakat kullarım içinde bu anlamda şükreden çok azdır."**

Şükür konusunun en önemli prensiplerinden birini de İbrahim suresi 7. ayette görüyoruz: **"Rabbinizin şunu ilan ettiğini hatırlayın: Eğer şükrederseniz, size nimetlerimi kesinlikle artıracağım. Ve eğer nankörlük ederseniz, azabım gerçekten çok çetin olacaktır."**

S- 13. ayette Hak elçilerine yönelik bir tehditten söz ediliyor. Buna değinir misiniz?

C- Bu tehdit, gelenekleri ilahlaştıranlar tarafından tüm nebilere yöneltilen bir tehdittir. Ayet, bu tehdidi yöneltenleri zalim olarak suçluyor ve mutlaka helâk edileceklerini belirtiyor: **"Küfre sapanlar kendilerine gelen Hak elçilerine dediler ki: 'Ya sizi toprağımızdan mutlaka çıkaracağız, yahut da kesinlikle bizim geleneksel dinimize döneceksiniz.' Bunun üzerine rableri resullere şunu vahyetti: 'Zalimleri muhakkak ve muhakkak helâk edeceğiz."**

Tevhit dininin her devirde en büyük belası açık inkâr ve dinsizlikten önce, geleneklerin oluşturduğu sahte ve devşirme din olmuştur. Bu sahte dinin tahribi, Allah'a ve kutsala fatura edildiği için, açık inkârdan daima büyüktür.

S- 19. ayette sözü edilen halk-i cedîd (yeniden yaratış) ne demektir?

C- Kur'an'a göre, **"Allah her an yeni bir iş ve oluştadır."** (Rahman, 29) Yine Kur'an'a göre, **"Allah dilediğini yok eder ve yerine başkasını getirir."** (Ra'd, 39) Kur'an'da bahsedilen ve oluşun sürekli yenilenmesini ifade eden **neshin** esas anlamı budur.

Biz, varlığı sürekli aynı kalan bir kütle gibi görsek de, onun bağrında her an binlerce ölüm ve doğumu yaşayan bir yenilenme vardır. Yaratıcı Kudret, kâinatı bir yaz-boz tahtası gibi kullanarak kendisini hiç durmadan yeni tecellilerle gözümüzün önüne koymaktadır. Hiçbir şey, az önceki değildir. Hiçbir suda iki kez yıkanılmamaktadır. Hiçbir gün doğuşu, güneşi battığı yerde bulmamaktadır. Kısacası, varlık her nefeste ye-

niden inşa edilmekte, şekillenmektedir. Ama bunu Yaratıcı Kudret'le dostluk kurabilmiş büyük ruhlardan başkası farkedemez.

İşte Kur'an'da birkaç yerde geçen halk-ı cedîd bu oluş sırrını anlatmaktadır.

S- 28. ayette sözü edilen, nimeti küfre dönüştürmek ne demektir?

C- Bu sorunun cevabını 30. ayet vermektedir. Buna göre nimeti küfre dönüştürenlerin belirgin özelliği insanları Allah'ın tek olan yolundan saptırmak için ortaya birtakım ortaklar, yardımcılar (endâd) çıkarmalarıdır. Dinde hükmü Allah'ın elinden almanın çok çarpıcı bir ifadesi olan bu yol, Kur'an'ın mucize beyanına göre iki şekilde kullanılır. Birincisi, **açık putperestlik**tir. İkincisi ise, örtülü veya **gizli putperestlik**tir ki, bu, kutsal adına Allah'ın yetkilerini şuna buna örtülü bir biçimde ciro etmek şeklinde görülür. Tevbe suresi 31. ayet bu ikinci tür putperestliği tanıtan mucize bir Kur'an beyanıdır: **"Hahamlarını ve rahiplerini Allah'ın yanında rabler olarak aldılar. Meryemoğlu İsa'yı da böyle aldılar. Oysaki onlar biricik ilah olarak sadece ve sadece Allah'a ibadet etmekle emrolunmuşlardı. İlah yoktur O'ndan başka, yalnız O vardır. Arınmıştır onların ortaya çıkardıkları ortaklardan; şanı yücedir O'nun."**

Kur'an, insanın ayağını kaydırıp onu perişan eden örtülü şirkin, kutsal ilan edilen kişileri Allah'ın yardımcısı, ortağı gibi benimsemekten kaynaklandığını dikkatlere sunmaktadır. Bunlar, en büyük peygamber de olsa, insanın şirke gitmesi muhakkaktır. Burada gözden kaçırılmaması gereken nokta şudur: **Hiç kimse kutsal ilan ettiği kişileri, din temsilcilerini (rahip, haham, mezhep imamı, şeyh, üstat, hazret vs.) Allah'ın ortağı ilan etmez. Bunların örtülü bir biçimde şirk aracı yapılmaları, sözlerinin ve**

eserlerinin dinde hüküm kabul edilmesi ve tespitlerinin tenkitüstü yahut zamanüstü ilan edilmesiyle olur.

Kısacası dinde, Allah dışında tartışılmaz ve bağlayıcı hüküm dayanağı, senet kabul edilen tüm kişi, kurum ve kavramlar Allah'a ortak yapılmış şirk aracıdır. Kur'an bunlara **şürekâ** (ortaklar, yardımcılar, şirk araçları) veya **endâd** demektedir.

S- Kur'an'da sözü edilen "teshîr" nedir?

C- 32-34. ayetlerde çok güzel biçimde ifadeye konan bu kavram Kur'an'da 20'den fazla yerde geçer.

Teshîrin anlamı, insan dışındaki varlıkların insanın hizmetine verilmesidir. Bu anlamda yer ve gökler tamamıyla insanın emrine verilmiştir. Ayetlerin beyanına göre Allah; güneşi, ayı, geceyi, gündüzü, denizleri, nehirleri, uzay boşluğunda yüzen varlıkları, dağları, rüzgârları, bulutları, yıldızları insanın hizmetine boyun eğdirmiştir. (Ayrıca bk. Nahl, 12-14; Hac, 65; Lukman, 20; Câsiye, 12-13; Enbiya, 79; Sad, 18, 36)

Ancak şu noktayı unutmamak gerekir: **Teshîr, insanın sınırsız hegemonyası ve sadist istismarlarına imkân vermez. Kâinat ve nimetler insanın mülkü değildir, ona emanet edilmiştir. Teshîrin sergilediği hizmetten yararlanırken, bu emanet şuurunu unutan insan, varlığın şikâyetlerine ve Yaratıcı'nın lanetine maruz kalır. Hizmetimize sunulan varlığı, tabiatı sevmek, korumak, munis bir dost gibi kucaklamak teshîrin lanetlenmeye dönmemesinin güvencesidir.**

S- 48. ayette arzın başka bir arza dönüştürüleceği söyleniyor. Bunun anlamı ne olabilir?

C- Bu ayet, kıyamet sonrası kurulacak yeni hayat alanından söz etmektedir: **"O gün yerküre başka bir yerküreye**

dönüştürülecektir. Gökler de öyle. Ve herşey kudreti egemen Allah'ın huzurunda hizaya gelecektir."

Anlaşılan odur ki, kıyamet, kâinatı bir başka biçimde yeniden inşa edecek ilahî planın ilk aşaması, yıkım safhasıdır.

Bu safhadan sonra yerküre ve gökler yeni bir biçimde tekrar oluşturulacaktır. Buna dayanarak, **cennet ve cehennemin** bu dünyada kurulacağını söylemek mümkün gibi görülüyor. Doğrusunu Allah bilir.

ENBİYA SURESİ
(73/21. sure)

S- 1. ayette sözü edilen "hesabın yakınlaşması" ne demektir?

C- 1-3. ayetlerde insanlığın hesabının yaklaştığı, onlarınsa ilahî mesajdan habersiz gaflet içinde oynayıp oyalanmaya devam ettiği söyleniyor.

Nebiler aracılığıyla insanlığa ulaşan vahiy mesajı, insanın gafleti yüzünden gereğince dinlenmemiş ve böylece insan, tekâmülünde beklenen noktaya gelememiştir. Vahyin son mesajı olan Kur'an insanı son bir kez uyarmaktadır.

İnsanlık bu son uyarıyla, tekâmül sürecinin son aşamalarına geldiğini yani bu sürecin hesabını verme noktasına yaklaştığını anlamaya çağırılmaktadır. Fakat ne yazık ki o, gaflet ve aldırmazlığında hâlâ ısrarlıdır.

S- 5. ayette Kur'an'ın dolaylı olarak dikkat çekilen niteliğinden söz eder misiniz?

C- Bu ayette Kur'an'ın üç şeyden ayrılması, onlarla karıştırılmaması gerektiği söyleniyor. Kur'an:

1. Karmakarışık hayaller, rüyalar,

2. Kişilerce yapılmış uydurmalar,
3. Şair sözleri değildir.

Ayet şunu da gösteriyor ki, bu sayılan şeylerin ortaya koydukları ürünlerden, Kur'an'ın verebileceklerini beklemek bir aldanıştır.

S- Enbiya suresinde evrenin yaratılışı, hayatın oluşumu vs. ile ilgili açıklamalar var. Bunlara değinir misiniz?

C- Bu konulara değinen birçok ayet var. Biz Kur'an'ın bu beyanlarının ilgili olduğu alanların uzmanı olmadığımızdan bu tür ayetlerin açıklamasına girmiyoruz. Çünkü her uzman Kur'an'ın her ayetini açıklayamaz. Hatta bir devrin tüm uzmanları toplansa, getirecekleri açıklamalar yine eksik kalır. Çünkü Kur'an realiteyi belirli bir boyuta veya devre göre değil, zamanüstü yapısıyla açıklıyor. Bu demektir ki, Kur'an'ın beyanlarında her devre ayrı ve yeni perspektifler getirme özelliği vardır ve Kur'an'ın esas mucizesi de budur. **Kur'an'ın en iyi tefsircisi zamandır. Zaman devam ettiğine göre, Kur'an'ın tefsiri de her gün yeni boyutlar ve nüanslar kazanarak devam edecektir.**

Enbiya suresinde, bahsettiğimiz konuyla ilgili açıklamalar 16. ayetten başlar ve devam eder. 16-17. ayetlerde göklerin ve yerin bir oyun ve eğlence aracı olarak yaratılmadığı söylenerek, şuursuz ve cansız bir eşya yığını gibi gördüğümüz kâinatın hiç de böyle olmadığı, varlığın, Yaratıcı'ya götüren özel bir dilinin bulunduğu ve insanın kâinattan sonuçlar çıkarmak üzere onunla diyalog kurabilmesi gerektiği gösteriliyor. 18. ayet burada insanı ürperten bir gerçeğin altını çizmektedir: **"Hayır, iş sanıldığı gibi değildir. Biz hakkı saçmalık ve tutarsızlığın üzerine atarız da, onun beynini parçalar. Ve bâtılın canı hemen çıkıverir de darmadağın olur."**

19-20. ayetlerde göklerin ve yerin Allah'ı durmadan tespih eden **şuurlu varlıklar**(men)la dolu olduğu söyleniyor. 21-22. ayetlerde, muhteşem kâinat düzeninin ayrı iki kuvvet tarafından elde tutulmasının mümkün olmadığı, böyle birşeyin bu eşsiz ahengi parçalayacağı bildiriliyor.

30 ve 104. ayetlerde evrenin yaratılışının, bir bütünün parçalanmasından vücut bulduğu, kıyametten sonraki ikinci oluşumun da yine böyle bir parçalama ve toplama olayı şeklinde vücut bulacağı söyleniyor. 30. ayette ayrıca, yeryüzündeki hayatın sudan başladığına dikkat çekiliyor.

44. ayette, bir küre olan yeryüzünün tam bir yuvarlak olmadığı, kutup noktalarından biraz basık hale getirildiği ifade ediliyor. (Aynı ifade, Ra'd suresi 41. ayette de geçmektedir.)

32. ayet, uzayın Cenabı Hakk'ın korumasında olduğunu gösteriyor.

37. ayette insanın varlık yapısında aceleciliğin hâkim olduğuna dikkat çekilerek insan, kâinatı dolduran ilahî ayetlerin taşıdığı sırları kavramada aceleci olmamaya çağırılıyor: **"İnsan aceleden yaratılmıştır. Size ayetlerimi göstereceğim. Benden acele istemeyin."** Dikkat edilirse bu ayette bir soyut kavram olan acele, insanın hamuru şeklinde bir somut kavram olarak kullanılmıştır.

S- 36 ve 41. ayetlerde peygamberlerin alay konusu edildiği söyleniyor. Buna değinir misiniz?

C- İnkâr ve küfrün Allah elçilerini sürekli alay konusu yaptıkları daha birçok ayette ifadeye konmuştur. İnsanoğlunun nasipsizliğinin temelinde peygamberlere karşı takındığı bu tavır vardır. 36. ayet bu alaya almanın gerekçesini nebilerin geleneksel ilahlara dil uzatmak olduğunu gösteriyor.

Şirk dini; geleneklerine, tabularına, sahte ilahlarına adil uzatanlara çok zalim davranmaktadır. 51-72. ayetlerde geleneklere karşı çıktığı için Hz. İbrahim'in, başta babası olmak üzere toplumundan çektikleri anlatılmaktadır.

S- 45. ayette ifade edilen "vahiyle uyarma" nedir?

C- Uyarı ve korkutma ancak vahiyle olur. Bunun aksini yaparak uyarı ve korkutma (inzar)yı kişilerin ve rivayetlerin kabul ve kanaatlerine bırakırsanız ortada din kalmaz.

S- 96-97. ayetlerde Ye'cüc ve Me'cüc nasıl tanıtılıyor?

C- Söylenen şudur: **"Ye'cüc ve Me'cüc'ün önü açılıp onlar her tepeden sel gibi aktıkları zaman gerçek vaad yaklaşmış olur. İnkâr edenlerin gözleri birden donup kalır: 'Yazıklar olsun bize, bu konuda gaflet içindeydik. Meğer biz zulme saplananlarmışız."**

Görüldüğü gibi burada da Ye'cüc, Me'cüc'ün kimliği hakkında hiç bir bilgi verilmemekte, sadece onların ilahî bir azabın habercileri gibi ortalığı kasıp kavuracakları bildirilmektedir.

S- 107. ayette Hz. Peygamber nasıl tanıtılıyor?

C- Bu ayet, Hz. Peygamber'in belirgin niteliğini **"âlemlere rahmet olmak"** şeklinde vermektedir. Rahmeti herşeyi çepeçevre kuşatmış bir Allah'ın en büyük ilahî kitabının tebliğcisi elbetteki ancak âlemlerin rahmeti olabilirdi. O **rahmet peygamberini, egoizm ve kinlerine paravan yapmak için zahmet temsilcisi gibi göstermeye kalkan zihniyetlerden Allah'a sığınır, rahmet elçisi Peygamberimize ve onun aziz Ehlibeyt'ine salât ve selam ederiz.**

MÜ'MİNÛN SURESİ
(74/23. sure)

S- Surenin baş tarafında, kurtuluşa aday müminlerin nitelikleri nasıl veriliyor?

C- Kurtarıcı imana sahip insanların nitelikleri 1-11. ayetlerde şöyle sıralanıyor: 1) Dua ve namazda huşû, 2) Boş ve lüzumsuz sözden kaçınmak, 3) Zekâtı vermek, 4) İffet ve onuru korumak, 5) Söze ve ahde vefa göstermek, 6) Namazlarda devamlılık.

S- 2. ayette geçen huşû ne demektir?

C- Duanın, ibadetin ve özellikle namazın ruhu durumunda olan **huşûu biz, Kur'an'ın Temel Kavramları** adlı kitabımızın Huşû maddesinde ve **Din ve Fıtrat** adlı kitabımızın namazla ilgili bölümünde genişçe anlattık.

S- 17. ayetteki "üstünüzde yedi yol yarattık" ifadesinin anlamı nedir?

C- Eski müfessirler buradaki yedi yoldan maksadın **Batlamyus** teorisindeki 7 gezegen olduğunu sanmışlardır. Oysa ki ayette böyle bir anlam yoktur. Ayetin söylediği şudur: "**İnsanın bulunduğu boyutun üstünde yedi boyut daha**

vardır." Ayet, bu boyutların yapıları ve özellikleriyle ilgili birşey söylemiyor. Zaten söyleseydi bunu bizim boyutumuzun bilgileriyle anlamak mümkün olmayacaktı.

S- Kur'an, gıdalanma konusunda genel prensip olarak ne diyor?

C- Konunun bu geniş çerçeveli prensibi 51. ayette verilmiştir: **"Ey elçiler! Güzel ve temiz şeylerden yiyin ve barışa yönelik işler yapın. Çünkü ben, yapmakta olduklarınızı çok iyi bilmekteyim."**

Görüldüğü gibi **Kur'an, temiz ve iyi gıda almakla temiz ve iyi iş üretmek arasında bağlantı kurmuştur.** Yani insanın düşünce yapısı, duyguları ve kişiliği bir ölçüde de olsa aldığı gıdaların yapısıyla belirlenmektedir.

Ayette, alınması gereken gıdalar **tayyibât** kelimesiyle ifade edilmiştir.

Bu kelime güzel, iyi, temiz, hoş, taze, helal vs. anlamlarındaki **tayyib** kelimesinin çoğuludur. Kelime, gıdalarda aranması gereken maddî ve manevî temizliğin, kalitenin tüm boyutlarını aynı anda vermektedir.

S- 52-56. ayetlerde ürpertici bir biçimde ifadeye konan "dini parçalama"ya değinir misiniz?

C- Önce ayetleri görelim: **"İşte sizin bu ümmetiniz, bir tek ümmettir. Ve sizin rabbiniz de benim; o halde benden korkun. Fakat onlar işlerini aralarında parçalayıp çeşitli kitaplara ayırdılar. Her hizip sadece kendi yanındakiyle sevinmektedir. Artık sen onları bir süreye kadar kendi gafletleri içinde bırak. Sanıyorlar mı ki kendilerine verdiğimiz mal ve oğullarla güçlendiriyoruz onları da iyiliklerine koşuyoruz. Hayır, farkında olamıyorlar."**

Görüldüğü gibi burada, Allah'ın biricik dini olan tevhidin, din mensupları tarafından parçalandığı ve birçok kitabın ortaya çıkarıldığı, her hizbin kendi kabullerini içeren kitaba sarıldığı, bunun bir gaflet olduğu, bu gaflete dalanların şuursuz bir biçimde dünya nimetlerine bağlanıp aldandıkları gösterilmektedir.

Bu ayetler, tevhit dinini bir yığın hizip ve fırkaya bölerek, her fırkanın kabullerini putlaştıran kitap veya kitapları Allah'ın kitabı yerine koyanların sergiledikleri örtülü şirke mucize bir biçimde açıklık getirmektedir. Allah'ın kitabı dışındaki kitaplar (zübür)a dayandırılan din, devşirme bir şirket dinidir. Bu şirket dininden kurtulup tevhidin ahenkli dünyasına geçmek için tek ümmetin, tek kitabı olan Kur'an'a teslim olmaktan başka bir yol yoktur.

Ateş bu ayetleri değerlendirirken şöyle diyor:

"Kendilerine böyle kolay, açık esaslar bildirildiği halde, peygamberler gidip aradan zaman geçince insanlar ayrılığa düşmüşlerdir. Bir olan dinlerini zebûrlara (ayrı ayrı kitaplara) bölmüşlerdir. Her fırka, dini kendi anlayışına göre yorumlamağa başlamıştır. Ve her fırka, kendi görüşünü en doğru kabul ederek onunla sevinmekte, övünmektedir. Bu, önceki milletlerde böyle olduğu gibi bu ümmet içinde de böyledir. İslam tarihi boyunce çeşitli inanç ve amel fırkaları doğmuş, bunların her biri kendi yolunun en doğru olduğunu iddia etmiş ve kendi mezhebiyle sevinmiştir. Yine bu mezhep ihtilafları sebebiyle ortaya atıldığında şüphe olmayan, "ümmetin yetmiş üç fırkaya ayrılacağını ve bunlardan yalnız birinin kurtulup diğerlerinin ateşte olacağını" (Dârimî, siyer, 75'teki bu hadis **Muaviye** tarafından rivayet edilmiştir.) söyleyen hadis karşısında da her fırka, kendisini fırka-i nâciye (kurtulan fırka) sanmıştır. Aslında kimin kurtulacağını Allah bilir. Ayrıntılara dalmadan Kur'an'ın özünde kalınsaydı belki böyle ayrılıklar olmaya-

caktı. Ama ihtilaf, toplumların tabiatında vardır. "Allah dileseydi, insanları bir tek ümmet yapardı. Ama ihtilaf edip durmaktadırlar." (Nahl, 118), "Allah dileseydi, onları bir tek ümmet yapardı, fakat dilediğini rahmetine sokar, (onlar ihtilaf etmezler. İhtilaf eden) zalimlere gelince: Onların ne velisi vardır, ne de yardımcısı." (Şûra, 8), "Allah isteseydi, hepinizi bir tek ümmet yapardı, fakat sizi verdiklerinde sınamak için ayrı milletler yaptı (sizlere ayrı ayrı dinler verdi)."(Mâide, 48). "Allah dileseydi, elbette onların hepsini hidayet üzerinde toplardı, öyleyse cahillerden olma." (En'am, 35)

İşte 53 ncü ayette bu husus açıklanmakta ve hak dinin özünde meydana getirilen ayrılıklar kınanmaktadır." (Ateş; 6/105)

S- 99-100 ve 105-108. ayetlerde reenkarnasyonun mümkün olamayacağına ilişkin deliller mi vardır?

C- Bu ayetlerde dünyaya tekrar geri dönmek isteyenlere ret cevabı verildiği söyleniyor. Ancak bu, **reenkarnasyonun** hiç olmadığına değil, sürekli dünyaya geri gidip açığını kapatmak isteyenlerin bu isteklerinin reddedildiğine delildir. Elbetteki dünyaya tekrar dönmemesine karar verilenlerin bu yoldaki istekleri reddedilecektir. Ama bu onların daha önce reenkarne olmadıklarını veya başkalarının dünyaya tekrar gönderilmediğini ifade etmez; geri gelmenin herkes için kural olmadığını belgeler.

Kur'an, reenkarnasyonun herkes için mutlaka işleyen sürekli bir mekanizma olduğunu kabul etmemekle birlikte bazı ruhların reenkarne olabileceklerini göstermektedir. Burada önemli olan nokta **reenkarnasyon** meselesini Hint sistemlerinde veya bazı çağdaş spirütüalist anlayışlarda esas alınan **haşir inancını inkâr** şekline büründürmemektir. Esasen İslam bilginleri çoğunluğunun re-

enkarnasyona bir çırpıda karşı çıkışlarının arkasında Kur'an'ın haşir inancının zedelenmesi endişesi vardır. Onlar bu endişenin itişiyle reenkarnasyona delil olacak ayetleri parantez içi ilaveler yaparak veya acaip tevillere giderek anlam kaymalarına uğratmışlardır. Onların bu tavırlarına saygı duyabiliriz fakat Kur'an'ın reenkarnasyonu toptan reddettiğini söyleyerek şunun bunun hatırı için Kur'an'ın beyanlarını görmezlikten gelemeyiz.

Reenkarnasyona delil veren ayetlerden Nahl 70, Hac 5 Mümin 11. ayetler, ait oldukları yerlerde değerlendirilmiştir. Burada üzerinde duracağımız ayet Bakara suresi 28. ayettir. Şöyle deniyor: **"Allah'a nasıl nankörlük ediyorsunuz? Siz ölülerdiniz o sizi diriltti. Sonra sizi öldürüyor. Sonra yine diriltiyor. Sonra ona döndürülüyorsunuz."** Görüldüğü gibi burada birbiri ardınca iki ölüm, iki dirilmeden ve nihayet Allah'a döndürülmekten bahsediliyor. İşin esasını Allah bilir; **müteşâbihat**ta hüküm O'nundur.

SECDE SURESİ
(75/32. sure)

S- 1-3. ayetlerde Kur'an'ın ifadeye konan niteliğine değinir misiniz?

C- Burada Kur'an **"âlemlerin rabbinden indirilen, içinde kuşku, tutarsızlık ve çelişme olmayan (la rayb), uydurmalardan uzak bir kitap"** olarak tanıtılmaktadır. Kur'an işte budur. Ve dinin dayanabileceği esaslar ancak böyle bir kitabın verileri olabilir.

Bunun pratik sonucu şudur: Bu nitelikleri taşımayan hiçbir söz ve rivayet Allah'ın dini adına bağlayıcı değildir. O halde omurga noktasını ihtilafların oluşturduğu **hadis ilmi, fıtrat dini açısından hüküm kaynağı kabul edilemez.** Çünkü hadis konusunun temel disiplini **"ilmu ihtilafil hadis"** yani hadise ilişkin ihtilaflar ilmidir. Bu ihtilaflar ilminin ortaya koyduğu hiçbir veri **la raybe fîh** vasfı taşımamaktadır. Birine göre yüzde yüz geçerli ve güvenilir olan tespit, bir başkasına göre tamamen tutarsız ilan edilebilmektedir. Yani, burada zannîlik (sanıya dayalı olma) esastır. Nitekim bir şeye ak diyenlerin birkaç hadisi delil gösterdikleri bir yerde, aynı şeye kara diyenlerin de **birkaç** hadisi delil gösterebildiklerine tanık olmaktayız. Çelişme, tutarsızlık, ve kuş-

kulardan arınmış olmak gibi nitelikler taşıyan bir kitabın dini böyle malzemelere teslim edilemez.

Kur'an, ihtilaflar didişmesinden **la raybe fîh** verilere geçmenin hem lüzumunu hem de yolunu mucize bir biçimde gösteren ayetlerle doludur. Şûra suresi 10. ayet bu mucize beyanlardan biridir. Şöyle diyor: **"Hakkında ihtilafa düştüğünüz birşeyde hüküm Allah'a bırakılmalıdır. İşte Allah, rabbimdir benim. Yalnız O'na dayanıp güvenirim ve yalnız O'na yönelirim."**

Burada Kur'an'ın, din meselelesinde evrensel prensiplerden birini veren mucize bir beyanına daha dikkat çekmek istiyoruz. Nisa suresi 82. ayet şöyle diyor: **"Kur'an'ı inceden inceye ve derinden derine düşünmeyecekler mi? Eğer o, Allah katından değil de başka bir yerden olsaydı elbette ki onda birçok ihtilaf bulacaklardı."**

Bu ayetin açık bir biçimde ortaya koyduğu iki gerçek vardır:

1. Kur'an'da ihtilaf yani didişme ve tutarsızlık konusu olacak hiçbir şey yoktur.

2. İhtilaflarla dolu bir kelam Allah katından yani vahiy ürünü olamaz.

Bu demektir ki, esasını ihtilaflar ilminin oluşturduğu bir disiplin üzerine Allah'ın **la raybe fîh** kitabının dini oturtulamaz.

S- 7-9. ayetlerde dikkat çekilen yaratılış konusuna değinir misiniz?

C- Söylenen şudur: Allah, yarattığı herşeyi güzel yaratmıştır. Yani kötü ve çirkin, insan elinin ortaya çıkardığı göreceli görüntülerdir.

"Allah, insanı yaratmaya çamurdan başladı; sonra onun neslini bir üsareden, basit bir sudan yaptı. Sonra

ona biçim verdi, ve ona kendi ruhundan üfledi ve sizin için işitme, gözler ve gönüller yaptı. Ne kadar az şükrediyorsunuz?"

Dikkat edilirse burada insan yaratılışında bir evrimleşmenin olduğu açıkça gösterilmektedir. Ancak bu **evrimleşme** şuursuz ve rastlantı ürünü değil, Allah'ın kontrol ve iradesi iledir. (Bu ayetlerin ve evrimleşmeyle ilgili diğer Kur'ansal beyanların değerlendirilmesini biz **Mevlâna ve İnsan** adlı eserimizin **Mevlâna ve Evrim** bölümünde yaptık.)

TÛR SURESİ
(76/52. sure)

S- 21. ayette, çalışmak ve değer üretmekle ilgili ne söyleniyor?

C- Söylenen şudur: "**Her kişi kendi kazandığına bağlıdır.**" Aynı gerçek Necm suresi 39. ayette de ifadeye konmuştur: "**İnsan için didinip çalıştığından başka birşey yoktur.**" (Ayrıca bk. Müddessir 38)

Kur'an böylece kozmik-evrensel bir prensip olarak her insanın âkıbetini kendi elinin ürünlerine bağlamakta ve insanın kaderini onun kendi eline vermektedir. O halde, insanın kendi eliyle kurup işletmeye başladığı hayırlar hariç, arkasından kedisine hiç kimse tarafından birşey ulaştırılamaz. Nitekim **İmam Şafiî, yukarıdaki ayetlere dayanarak, ölünün arkasından okunan Kur'an'ın ona hiçbir yarar sağlamayacağını söylemiştir.** Büyük İmam'a göre böyle bir okuyuş, ölünün kendi ürettiği bir kazanç değildir. Ve böyle olduğu için de ne Kur'an'da ne de Sünnet'te ölünün arkasından Kur'-an okumaya ilişkin hiçbir beyan yoktur. İbadetler açık naslara dayanır. Ölüye Kur'an okumakla ilgili hiçbir **nas** (vahyî delil) yoktur. (Geniş bilgi için bk. Ateş; 9/132-133)

S- 34. ayette geçen "hadis"le ne kastediliyor?

C- Şöyle deniyor: **"Söyledikleri doğru ise o Kur'an gibi bir hadis getirsinler."**

Kur'an bu ayetiyle de bir mucize sergilemiş ve sonraki zamanlarda kendisinin getirdiği aydınlık dinin başına dert açacak olan uydurma hadislere dikkat çekmiştir. Demek istemiştir ki, dini teslim ettiğiniz bu hadislerin Kur'an'ın yerini alabilecek bir tek sözü bile yoktur. Öyle iken Kur'an'ın dinini onun vahiyleri dururken bu uydurma hadislere dayandırmak için neden çırpınıyorsunuz?

MÜLK SURESİ
(77/67. sure)

S- Mülk suresi hakkında genel bilgi verir misiniz?

C- Surenin ilk ayetinde geçen **mülk** tâbiri, hem Türkçe'deki mülkü hem de saltanat ve kuvveti ifade etmektedir.

Surenin muhtevası şöyle verilebilir: Hayat ve ölümün de tekâmülde bir araç oluşu, göklerin muhtelif planlar halinde düzenlendiği, varlık ve oluşta çekişme, kaos ve rastlantının bulunmadığı, Allah'ın oluşa fiilen katılmasının yani hayat kaynağının Allah olduğu, kıyametin vaktini yalnız Allah'ın bileceği vs...

S- 2. ayetteki ölüm ve hayat kavramları ile ilgili bilgi verir misiniz?

C- 2. ayette şöyle deniyor: "**Hanginizin daha güzel iş yapacağını denemek için ölümü ve hayatı yaratan O'dur.**" Bu ayet gösteriyor ki, varlık ve oluşta hayatın devamı, ölümün de devamını gerektirir. Yani her oluş bir ölüşe ve her ölüş bir oluşa kapı açar. Şu vücudumuzun hayatının devamı aynı vücutta her an binlerce ölümün sahnelenmesine bağlıdır. O yüzdendir ki ayet mucize bir ifadeyle, Allah'ın, ölümü ve hayatı yarattığını söylerken ölüm kelimesini öne

almıştır. Gösterilmiştir ki ölüm, bizim noksan bakışlarımızın sandığı gibi bir yokluk ve tükeniş değil, bir oluş ve hayat faaliyetidir.

Süleyman Ateş, klasik müfessirlerin bu ayete getirdikleri yorumların birçoğunu Kur'an'a uymayan yorumlar olarak gösterdikten sonra ayetten **reenkarnasyon**un da anlaşılabileceğini ifade ediyor ve şöyle diyor: "Müfessirlerin görüşleri kesin bir kanıta dayanmaz, tahminlerden ibarettir. Ayette, Allah'ın kudretini belirtmek üzere O'nun canlıları öldürüp yenilerini yaratacağı ifade edilmiştir. Bu ifadede, ölenlerin, yeniden bedenlere sokulup diriltileceklerine de işaret vardır." (Ateş; 9/527)

HÂKKA SURESİ
(78/69. sure)

S- 38-52. ayetlerde Kur'an nasıl tanıtılıyor?

C- Bu ayetler, genelde vahyin, özel olarak da Kur'an'ın niteliklerini gösteriyor. Cenabı Hak görebildiğimiz ve göremediğimiz şeylere yeminle söze başlayarak şunlara dikkat çekiyor:

1. Kur'an, çok yüce bir melek aracılığıyla Hz. Peygamber'e gönderilen bir vahiydir. Şair sözü değildir. Büyücü, falcı sözü de değildir. Âlemlerin rabbi olan kudretten kaynaklanan bir kelamdır. Bütün bunlara rağmen insanlığın az bir kısmı ona inanacak ve ondan öğütlenecektir.

2. Eğer Hz. Peygamber Kur'an vahyine kendisinden en küçük bir şey katmaya kalksa vahyin sahibi olan Kudret, onun can damarını koparır ve bunu hiçbir güç önleyemez.

3. Kur'an; kötülüklerden sakınma niyetinde olanlar için bir uyarı, inkârcılar için bir özlemdir. O, açık ve çıplak gerçeğin ta kendisidir.

MEÂRİC SURESİ
(79/70. sure)

S- 3 ve 4. ayetlerde sözü edilen "meâric" (miraclar) den maksat nedir?

C- **Meâric,** mirac kelimesinin çoğuludur. Surenin ismini veren bu ayette Allah, "miracların sahibi" olarak tanıtılıyor. Bu mirac, başka bir deyimle yükseliş keyfiyeti bir matematik ve astronomik olay değildir.

Surenin üçüncü ayeti bu ruhsal yükselişi anlatırken, çok ilginç bir biçimde matematik zamanla tanrısal zamanı birbirinden ayırmıştır. Deniyor ki, meleklerin ve ruhun bir boyuttan ötekine yükselişi sizin zamanınızla (yani **matematik zamanla**) ellibin yıl diye ifade edebileceğiniz bir günde meydana gelir. **Matematik zamanın** ellibin yılının **tanrısal zamanın** bir anına denk gösterilmesi de bir kıyaslamadır. Esasında tanrısal zaman sürekli bir andır ki, matematik zamanın hiçbir ölçüsüyle ifade edilemez.

Surenin 6 ve 7. ayetleri de eşit bir ifadeyle **astronomik zaman** bakışı ile **tanrısal zaman** bakışının farkına dikkat çekmiştir: "O inanmayanlar, onu uzak görürler, oysa ki biz onu çok yakın görmekteyiz." Geçmişi, şimdisi ve geleceği olan

astronomik zamanın karakteristik niteliklerinden biri de uzak ve yakın ayırımı yapmaktır. Oysa ki, tanrısal ve yaratıcı zamanın bakışında yalnız şimdi vardır ve böyle olunca da o zamanın bakışı herşeyi yakın görür.

S- 19-35. ayetlerde insandan nasıl bahsedilmektedir?

C- Bu ayetlere göre: **"İnsan hırslı ve nankör bir yaratılıştadır. Kendisine bir kötülük dokununca basıp bağırır; kendisine iyilik ve nimet geldiğinde bunu hapsederek başkalarının yararlanmasını engeller."**

Ayetler bu nankör ve egoist tutumdan kurtulmak için şu değerlere sarılmayı önermektedir: Namaz, yoksul ve çaresizlere mal ve imkânlardan pay çıkarmak (24. ayete göre bu pay, zenginin malında yoksulun hakkıdır.), son hesap gününü kabul etmek, Allah'ın hesap ve azabından ürperti duymak, iffeti korumak, beline sahip olmak, emanetlere, verilen sözlere vefalı olmak, gereken yerde tanıklıktan kaçınmamak...

NEBE' SURESİ
(80/78. sure)

S- Sure hakkında genel bilgi verir misiniz?

C- **Nebe',** haber demektir. Nitekim, bu kelimeden türeyen nebi de haber getiren demektir.

Putperestler, Hz. Peygamber'in âhiret ve kıyamete ilişkin tebliğlerini duyduklarında alaycı bir ifadeyle: "Böyle şey de mi olurmuş!" demişlerdi. Sure buna bir cevap olarak inmiştir. Kıyamet ve âhiretle ilgili habere "çok büyük haber" diyen sure karşı bir soruyla şöyle başlıyor: "Neyi soruşturup duruyorlar? Hakkında tartışmaya girdikleri o büyük, o müthiş haberi mi? İş hiç de onların sandığı gibi değil. Yakında bilip öğrenecekler. Evet yakında bilecekler."

Sure, kıyametin ve ölümden sonraki dirilmenin yaratıcı düzen içinde son derece normal olduğunu göstermek üzere bu düzenin seyrini anlatmakta, inkârcıların âkıbetlerinden bahsetmekte, iyi ve kötü her şeyin bir evrensel bilgisayarda korunduğunu bildirmekte, cennet nimetlerinden bahsetmekte ve nihayet insanın inkâr yüzünden duyacağı pişmanlığın büyüklüğüne dikkat çekmektedir.

NÂZİÂT SURESİ
(81/79. sure)

S- Sure hakkında genel bilgi verir misiniz?

C- Surenin ilk ayetinde geçen **nâziât,** nâzi' kelimesinin çoğuludur. Bu kelimenin kökü olan **nez'** şu mânalara gelmektedir: Birşeyi söküp koparmak, ayırmak, can almak, kuyudan su çıkarmak, yayı germek, atın alabildiğine ve yularsız koşması, bir şeye gönül vermek, heves etmek, vatanını özlemek, ayrılık hasreti çekmek vs... O halde, Nâziat, bütün bu mânaların taşıyıcısı olan varlık veya varlıklara yeminle başlıyor.

Surenin muhtevasında şunlar da dikkat çekmektedir: Hz. Musa'nın Firavun'la mücadelesi, Firavun'un kendisini en büyük rab ilan etmesi, kıyamet, cennet, cehennem, **yerin yuvarlaklığının tam bir küre biçiminde değil, kutup noktalarından hafifçe basık** (devekuşu yumurtası biçiminde) olduğu vs...

İNFİTÂR SURESİ
(82/82. sure)

S- Sure hakkında genel bilgi verir misiniz?

C- **İnfitar,** yarılma, açılma, çatlama demektir. Surenin ilk ayetinde geçen bir kelimedir.

Surenin muhtevası şöyle verilebilir: Kıyametin kopuşu, insanın, kendisini yaratan Allah karşısında gurura kapılmasının şaşırtıcılığı, her insanın, iyi ve kötü hareketleri yazan meleklerin kontrolü altında olduğu, son hesap gününde kendi yaptıklarından başka hiçbir şeyin insana yarar sağlamayacağı vs...

İNŞİKÂK SURESİ
(83/84. sure)

S- Sure hakkında genel bilgi verir misiniz?

C- Surenin adı birinci ayetten alınmış olup yarılıp parçalanmak demektir.

Surenin muhtevası: Kıyametin kopuşu, insanın Allah'a varışının düşe-kalka gerçekleşeceği, mahşer günü hesabında başarılı olanların mutluluğu ve hesabı kaybedenlerin karşılaşacakları zorluklar, insanın sürekli boyut değiştirerek tekâmül edeceği, Kur'an'ı dinleyip de ona inanmamanın şaşırtıcı olduğu vs.

Bu surenin insanı ürperten hitaplarından biri 6. ayettedir: "**Ey insan! Sen rabbine varıncaya kadar durmayıp didinceksin ve sonunda O'na varacaksın.**" İkinci büyük hitap 16-19. ayetlerde verilmiştir: "**İş, sizin sandığınız gibi değildir. Yemin ederim şafağa, geceye ve bağrında topladığı şeylere, değirmileştiği zaman aya ki siz, mutlaka boyuttan boyuta/tabakadan tabakaya geçeceksiniz/bineceksiniz.**"

RÛM SURESİ
(84/30. sure)

S- 1-6. ayetlerde, putperest İranlılara karşı Ehlikitap Bizanslıların zaferi sevinçle karşılanıyor. Bunun hikmeti nedir?

C- Evet, Bizanslıların putperestlere galip gelecekleri günden, "müminler o gün ferahlayıp sevinirler" şeklinde bahsediliyor.

Bu doğal bir Kur'an tavrıdır. Şirke batmış bir topluluğa karşı tevhide bağlı Ehlikitap topluluk iman kardeşi görülmüş ve zaferleri müminlerin zaferi gibi tanıtılmıştır.

S- 8 ve 9. ayetlerde ifadeye konan tefekkür türünden bahseder misiniz?

C- Bu ayetlerin ilkinde insan kendi iç dünyasındaki oluşları ve sırları düşünmeye çağırılıyor. İnsanın erdirici tefekkürü ya kendi benliğinden başlayıp Yaratıcı'ya gider yahut Yaratıcı'dan başlayıp kendine gelir. Bu yollardan birini seçmek meşrep, mizac ve kültür yapısı ile ilgilidir. Kaçınılmaz olan nokta, Allah ile insan benliğinin bir yerde çakışacaklarıdır. Kur'an, insanı bu iki yoldan biriyle başlangıç yapmak üzere ısrarla teşvik etmektedir. 9. ayette önerilen tefekkür

ise geçmiş medeniyet ve toplumların bıraktıkları her türlü eser ve kalıntı üzerinde inceleme ve düşünmedir. Kur'an, birçok ayetinde bu inceleme ve düşünme yolunu da önemle gündeme getirmektedir.

S- 19-27. ayetlerde sözü edilen Allah'ın ayetleri nelerdir?

C- Burada, varlık ve oluşla ilgili sırları bize tanıtacak şu ayetlere yani hayat ve oluş delillerine dikkat çekilmiştir: 1) İnsanın topraktan yaratılması, sonra yeryüzüne yayılması, 2) İnsan için kendisine sevgi ve rahmetle yaklaşacağı eşlerin varedilmesi, 3) Yerlerin, göklerin yaratılması, dillerin ve renklerin farklı olması, 4) Uyumak, rızık peşinde koşmak, 5) Şimşek, yıldırım, yağmurun yağması, 6) İlkbaharda toprağın canlanması, 7) Kâinattaki sistemlerin hiç şaşmadan düzenli bir biçimde yürümesi.

S- 17-18. ayetlerdeki tespih ve namaz emrine değinir misiniz?

C- Bu ayetlerde herhangi bir emir yoktur. Parantez içi ilaveler yapmazsak ayetlerin tercümesi şudur: **"Siz akşama girerken de sabaha girerken de Allah'ın kudret ve şanı yüceltilmektedir. Günün sonunda da siz öğleye girerken de göklerde ve yerde hamd yalnız O'nadır."**

Görüldüğü gibi ayetlerde insana yönelik bir emir yok, varlık ve oluştaki fıtrî ibadet düzeninin hatırlatılması vardır. Bu ayetlerden tesbih ve namaz emri çıkarmak, parantez içi ilavelerle hüküm üretmekten başka şey değildir.

S- 29. ayette zulme nasıl temas ediliyor?

C- Bu ayete göre zulüm yapanlar; egoist tutkularına, kişisel kabullerine, ilim dışılığa uyan sapıklardır. Yani zulmün temelinde ilimsizlik ve kendi nefsini putlaştırma vardır.

S- 30-32. ayetlerde yaratılış dini ve bu dinden sapış nasıl anlatılıyor?

C- Bu ayetler Allah'ın tekelinde olan arı-duru, saf ve berrak yaratılış dinine yönelmeyi emrediyor.

Yaratılış dini, **"Allah'ın, insanları üzerinde yarattığı varlık yapısının dini"** olarak tanıtılıyor. İnsan yalnız Allah'a yönelerek ve yalnız Allah'tan korkarak bu din içinde kalabilir. Gerçek, sağlam, erdirici, aşınmayan ve pörsümeyen (kayyım) din işte bu dindir. Ne var ki, insanların çoğu bunu bilememiş ve tevhide şirk bulaştırmışlardır.

Sözün burasında Kur'an bağlılarına şu emir verilmektedir: **"Allah'a ortak koşanlardan olmayın. Onlar ki dinlerini parça parça edip fırkalara böldüler; hizipler haline geldiler. Her hizip kendi kabulleriyle avunup sevinmektedir."**

Bu ayetler İslam ümmetinin başına gelenleri mucize bir biçimde anlatmaktadır. Fırka, mezhep, tarikat, parti vs. ayırımlarıyla yüzlerce parçaya bölünen bu ümmet Kur'an'ın getirdiği tevhit tablosunu şirke, tevhit dinini şirkete dönüştürmüş ve Allah'ın, "sakın şöyle olmayın" ihtarının tersine hareket etmiştir. Asırlardır belini doğrultamamasının gerçek sebebi de budur. Açıktır ki, bu beladan kurtulmanın tek yolu, dini Allah'ın kitabına teslim etmek ve Kur'an dışı hüküm kaynaklarını ortadan kaldırmaktır. İslam dünyası ya bunu yapar kurtulur yahut da din adı altında alkışladığı tefrika ve şirket manzarasını yaşatarak perişanlığını sürdürür.

S- 41. ayette sözü edilen bozgun ve yozlaştırmaya değinir misiniz?

C- Bu ayet karada ve denizde yani tabiatta insan tarafından vücut verilen dejenerasyon ve bozguna dikkat çekmekte ve insanı uyarmaktadır. Şöyle deniyor: **"İnsanların elleri-**

nin üretip kazandıkları yüzünden karada ve denizde bozgun ve düzensizlik çıktı. Belki dönerler diye Allah onlara yaptıklarının bir kısmını tattırıyor."

S- 59. ayette, bilgisizlik nasıl değerlendiriliyor?

C- Bu ayeti kendisinden önceki ayetle birlikte düşünmek zorundayız. Çünkü cümle yapısı bakımından 58. ayete bağlıdır.

Durum şudur: **Kur'an'da insanlara verilmek istenen herşey örnekleriyle verilmiştir. Ve denmiştir ki: "Biz kitapta hiçbir şeyi eksik bırakmadık."**(En'am, 38) **Ama insanlar Kur'an'ın beyanlarını iptal yani hükümden düşürme mekanizmaları işleterek, Kur'an'ın ayetlerini saf dışı bırakmaktadırlar. Bu bir kalp mühürlenmesidir. 59. ayete göre bu kalp mühürlenmesinin arkasında ilimsizlik vardır. Allah'ın dinini Allah'ın kitabı dışında bir yığın zübür (uydurma kutsal kitaplar)e bağlamak için kırk türlü entellektüel mezhep oyunu yapanların Kur'an karşısındaki tavırları burada çok güzel anlatılmıştır.**

ANKEBÛT SURESİ
(85/29. sure)

S- 10. ayette tanıtılan kişilik bozukluğunu açıklar mısınız?

C- Ayete göre: "**İnsanlardan öylesi vardır ki: 'Allah'a inandık' der fakat Allah uğrunda eziyete uğrayınca insanların fitnesini Allah'ın azabı gibi sayar. Ama rabbinden bir yardım ulaşsa andolsun: 'Biz de sizinle beraberdik' derler. Allah, âlemlerin göğüslerinde bulunanları daha iyi bilmez mi? Allah, elbette inananları da bilir ve elbette ikiyüzlüleri de bilir.**"

Demek oluyor ki, iman herşeyden önce zorluk ve rahatlıkta aynı dayanıklılığı ve sebatı gösteren bir kişilik gerektirir. Nitekim bu surenin başından itibaren birkaç ayet insanların "inandık" demekle bırakılmayacaklarını ve çeşitli zorluklarla deneneceklerini açıklamıştır.

S- Allah'ın dışında evliya (veliler, dostlar) edinenlerin durumu nasıl anlatılıyor?

C- 41. ayet bu soruya cevap getirmektedir: "**Allah'tan başkalarını veliler edinenlerin durumu, bir ev edinen dişi örümceğin durumuna benzer. Ve evlerin en gü-**

vensizi elbetteki dişi örümceğin evidir. Keşke bilselerdi."

Halk arasında **kara dul** da denen dişi örümcek, kendisine sevgi ve dostlukla teslim olanları kullanıp mahvetmede çok tipik bir yaratıktır. Bu yaratık, kendisiyle çiftleşecek kadar ona yakınlık duyan erkek örümceği, çiftleşme bittikten sonra derhal öldürür.

İşte bir tür kara dula benzeyen Allah dışı dostlar, sonunda kendilerine teslim olanları böyle mahvederler. Nitekim Allah'a ortak tutulan **şürekâ**nın son hesap gününde kullarını ne hale getirdiklerini daha önce görmüş idik.

Ayette, ikinci bir anlam boyutu vardır: O da örümcek ağına sığınmanın sergilediği ahmaklığa dikkat çekmektir. Örümcek ağı tel tel alındığında zayıflığın değil, gücün sembolü olabilir. Gerçekten de: "Örümcek ağının iplikcikleri, aynı kalınlıktaki çelik telden daha güçlüdür. Bir örümceğin salgıladığı 0.007 mm. kalınlıktaki amino-asit zincirinden oluşan bir telin % 22 uzama kapasitesi vardır ve 4 gr. ağırlık taşıyabilir." (Ateş, ilgili ayet)

Ne var ki, böylesine güçlü tellerle yapılan evin sahibine teslim olanlar kara dulun ihanetiyle helâk olmaktan kurtulamazlar.

Kur'an böylece örümcek ağında saklı bir ihanete, bir de bu ağın görünüşte sergilediği tutarsızlığa aynı anda dikkat çekerek şürekâya bel bağlayanların ikili bir felâkete teslim olacaklarını gösteriyor.

S- 45. ayette değinilen namaz-zikir ilişkisini açıklar mısınız?

C- Ayette, Allah'ı anmanın bütün ibadetlerden, o arada namazdan üstün olduğu söyleniyor. Bunda garipsenecek bir

yan yoktur. Çünkü namazın amacı da **Allah ile sürekli beraber olma şuuruna** ulaşmaktır. Nitekim Tâha Suresi 14. ayette: **"Namazı benim zikrim için kıl."** denmektedir.

Dinsel hayatın, din pratiklerinin biricik hedefi Allah ile beraberlik şuuruna yani **ihsan** noktasına ulaşmaktır. Onun içindir ki, 45. ayette: **"Kitaptan sana vahyedileni oku; namazı da kıl. Çünkü namaz, görünür ve görünmez iğrençliklerden alıkoyar. Elbetteki Allah'ı zikir en büyüğüdür. Allah, yapmakta olduklarınızı bilir."** denmiştir.

Ve işaret edilmiştir ki, Allah ile beraberlik şuuruna ulaştırmayan bir namaz, namaz değildir. Ve böyle bir şekil namazı insanı ne iç ne de görünür kötülüklerden alıkoyar. Böyle bir namaz sadece bir ibadet gösterisi, bir yakarış aktörlüğüdür. İnsanlığın mutluluğu gerçek namazda olduğu gibi kahrı ve perişanlığı da namaz aktörlüklerindedir.

S- 46. ayette Ehlikitap'la ilişkilere nasıl bir bakış açısı getiriliyor?

C- Ayete göre Ehlikitap'ın zulme sapanları dışındakilerine en güzel biçimde yaklaşmak gerekir. Ayet, zulme sapmayan Ehlikitap'a şöyle denmesini emrediyor: **"Biz, bize indirilene de size indirilene de inanmışız. Bizim tanrımız da sizin tanrınız da birdir. Hepimiz ona yönelmiş müslümanlarız."** Dikkat edilirse bu ayette, Allah'ın birliğine inanan Ehlikitap'la Kur'an bağlıları aynı adla, **müslimûn** yani Müslümanlar olarak anılmaktadır.

S- 48. ayette Hz. Peygamber'in okuma-yazma bilmediği mi söyleniyor?

C- Hayır, öyle bir şey söylenmiyor. Söylenen aynen şudur: **"Sen bundan önce bir kitap okumuyordun. Elinle**

de onu yazmıyorsun. Eğer öyle olsaydı inkârcılar elbette kuşkulanırlardı."

Hz. Peygamber kitabî bilgilerden habersizdi, Ehlikitap'ın elindeki kitapları da okumamıştı. Kur'an bu durumda olanlara **ümmî** diyor. Nitekim Kur'an'a göre, Peygamberimizin hitap ettiği toplum da ümmîdir. O halde Peygamberimizin kitap okumamış, aldığı vahiyleri kendi elinin ürünü olarak yazmamış olması onun okuma yazma bilmediği anlamına gelmez.

Bize göre de Hz. Peygamber nübüvvetinin ilk zamanlarında okuma yazma bilmiyordu. Ama sonradan öğrendiğinde hiç kuşku yoktur. Ve bu onun için muhakkak çok kolay olmuştur. Aldığı vahiylerin ilk emri "oku" olan bir peygamberin başka türlü davranması düşünülemez. Nitekim **Ebul Velîd**, Peygamberimizin okuyup yazma bildiğini ispat için bir eser yazmış, çağımızın büyük İslam bilgini **Muhammed Hamidullah** da Hz. Peygamber'in sonraki zamanlarda okuma yazma öğrendiğini bilimsel açıdan ispatlamıştır.

Bahsi kapatmadan, kaynaklarda yer alan şu olayı da kaydetmek istiyoruz. **Hudeybiye** antlaşması yazıya geçirilirken Peygamberimizin imzalayacağı yere, kâtiplik yapan **Hz. Ali** tarafından "Allah'ın Elçisi Muhammed" yazılmıştı. Antlaşmaya Kureyş adına imza atmakta olan **Süheyl,** Peygamberimizin mukaveleye bu şekilde geçirilmesine itiraz ederek şöyle demişti: "Biz senin **"Allah'ın Elçisi"** olduğunu kabul etseydik seninle savaşmazdık; yalnız adını ve babanın adını yaz." Bunun üzerine Peygamberimiz Hz. Ali'ye Allah'ın Elçisi sözünü silmesini söylemiş, fakat Ali bu ünvanı silemeyeceğini ifade etmişti. Nihayet Hz. Peygamber mukaveleyi Ali'nin elinden alarak Allah'ın Elçisi sözünü silmiş ve kendi adını yazmıştır. (bk. Buharî, şurût, 15)

MUTTAFFİFÎN SURESİ
(86/83. sure)

S- Sure hakkında genel bilgi verir misiniz?

C- **Mutaffifîn,** muttaffif kelimesinin çoğulu olup ölçü ve tartıda kendi lehine hile yapanlar demektir. Surenin ilk 3 ayeti bu hilenin nasıl olduğunu ifadeye koyuyor. "Ölçü ve tartıda hile yapanların vay haline! Onlar öyle insanlardır ki, başkalarından bir şey alacakları zaman ölçüyü tam yaparlar; kendi hesaplarına ölçüp tarttıklarında hileye kaçarlar."

Surenin muhtevası: Âhireti yalanlayanların hali, inkârcılığın, kalbin kararmasından kaynaklandığı, cennetliklerin vasıfları, cehennemin tabakaları vs...'

RA'D SURESİ
(87/13. sure)

S- 19. ayette bahsedilen gönül veya öz sahipleri ne demektir?

C- Daha birkaç yerde söylediğimiz gibi Kur'an, realiteyi ve kendisini anlamada duyularüstü idrake önemli bir yer vermektedir. Bu bazan **kalp,** bazan da **lübb** veya **basîret** kelimesiyle ifade edilir.

Anılan ayette, araştırıp kavrayabilecek olanlar **lübb sahipleri** olarak gösterilmiştir. Bunlar, gönül gözleri işleyen insanlardır. 20-24. ayetler bunların özelliklerini doğrudan veya dolaylı ifadelerle vermektedir. Bu özellikler şunlardır: 1) Allah'a verilen söze vefalı olmak, 2) Allah'tan korkmak, 3) Son hesabı düşünüp ürpermek, 4) Allah'ın ulaştırılmasını emrettiği şeyi ulaştırmak, 5) Allah'a varışı özlemek, 6) Namaz kılmak, 7) Sahip olunan rızıklardan gizli ve açık dağıtmak, 8) Kötülüğe iyilikle karşılık vermek, 9) Sabretmek.

Bu niteliklere sahip olanların kendilerinin, eşlerinin ve zürriyetlerinin ödülleri barış, esenlik ve cennet olacaktır.

S- Allah'ı anmanın, yani zikrin değeri konusunda Kur'an ne diyor?

C- 28. ayet bu sorunun en doyurucu cevabını getirmektedir: **"Gözünüzü açın! Kalpler, yalnız Allah'ın zikriyle huzur ve sükûn bulur."**

İnsan, özünde Allah'ın nefesini taşımaktadır. Yani insanın gerçek benliği Allah'a bağlıdır. O halde, insanın gerçek bir **"ben"** olması, gerçek hayata kavuşması, gerçek hürriyetle kucaklaşması Allah'a yakınlığı ile doğru orantılıdır. Bu ise insanın sürekli bir biçimde Allah'la beraber olduğunun şuurunu taşımasıyla mümkündür. İşte **zikir,** yani Allah'ı anma, bu şuur içinde olma halidir. Bu şuur içinde olmayı kimileri düşünmekle, kimileri ilahî isimleri tekrar etmekle sağlar. Bu, kişinin yapısına, psikolojisine bağlıdır. Önemli olan, Cenabı Hakk'ın her an bizimle çok yakın bir beraberlik içinde olduğunu bilmektir. Bunu bilen, Allah'la olur. Allah'la olan ise güzel ve iyi adına herşeye sahip demektir.

Zümer 22. ayet: **"Allah'ın zikrine karşı kalpleri katılaşmış olanlara yazıklar olsun."** diyerek Cenabı Hakk'ı anmaktan uzak kalmanın getireceği talihsizliğe dikkat çekmiştir.

Ancak şunu da unutmamalıyız: **Zikir,** Kur'an'ın adlarından biri olduğundan, zikir ile ilgili tüm tespitlerimiz aynı anda ve öncelikle Kur'an için de geçerlidir.

S- 37. ayette Hz. Peygamber'e gelen vahiy, ilim olarak anılıyor. Bunun esprisi nedir?

C- **Vahiy,** özü bakımından ilim ve akılüstüdür. Ancak Kur'an bize gösteriyor ki, vahiy, peygambere indirilip insanlığa tebliğ edildiği anda ilim haline dönüşür. Bu yüzdendir ki, gerek bu ayette gerekse Bakara 145. ayette Hz. Peygamber'e, kendisine gelen ilmi bırakıp şunun bunun sübjektif kabulleri (heva) ne uymanın bir zulüm olacağı ve insanı Al-

lah'ın yardımından yoksun bırakacağı bildirilmiştir. Bu ayetlerin mucize ifadelerinde en büyük ders bizim içindir. Gösterilmiştir ki, kaynağı ve özü bakımından ilimüstü olan vahiy, insanlığa tebliğ edilen veriler haline dönüştüğünde ilim olur. Bu ilmin kaynağı ise vahyin verilerini bünyesinde toplayan Kur'an'dır. Bu demektir ki, bizim için din konusunun hem bilgiyle irtibatı kaçınılmazdır hem de kesin bilgiler kaynağı olarak Kur'an'ın alınması zorunludur.

S- 40. ayetteki tebliğ ile hesap ayırımının esprisi nedir?

C- Birçok ayette gösterildiği gibi, peygamber de olsa, insana düşen sadece **tebliğ** yani mesajı insana ulaştırıp açıklamaktır. Hesap sorma ise **"din gününün sahibi ve yargıcı"** sıfatıyla yalnız Allah'ındır. İnsanın jandarmalık ve zaptiyelik yetkisi yoktur. Mesajı açıklar ve kenara çekilir. 40. ayet bunu bir **fıtrat prensibine** bağlayarak şöyle diyor: **"Sana düşen sadece tebliğdir; hesap sormak bizim işimizdir."**

S- 43. ayette sözü edilen iki tanıklık nedir?

C- Bu ayette, Allah'ın tanıklığı ile bilgi sahiplerinin tanıklığı birlikte zikredilmiş ve insanoğluna, tanık olarak bu ikisinin yeterli olduğu gösterilmiştir.

Buradaki bilgi, **kitap** ilmine sahip olanların bilgisidir. Kitap, Kur'an dilinde **vahiy, kâinat** ve **insan** anlamında olduğuna göre, bu üç kitapta bilgi sahibi olanların tanıklığı Allah'ın tanık olduğu gerçekleri ortaya çıkarmada kaçınılmaz olacaktır.

HAC SURESİ
(88/22. sure)

S- 3,4, 8 ve 9. ayetlerde gündeme getirilen ilimsiz ve ışıksız mücadeleyi açıklar mısınız?

C- Bu ayetler, ilimden yoksunluğun insanlığı ne korkunç felaketlerin kucağına ittiğini anlatmak bakımından Kur'an'ın en önemli beyanlarıdır denebilir. Ancak bu ayetlerdeki mucize mesajı anlamak için herşeyden önce, geleneksel müfessir ve mealcilerin ayetlere verdikleri mânayı düzeltmek gerekiyor.

Konunun düğüm noktası 3 ve 8. ayetlerdeki **fillahi** terkibinin çözümündedir. Bu terkibe "Allah hakkında" diye mâna verilmiş ve bundan maksadın Allah'a ve dine karşı mücadele olduğu söylenmiştir. Oysa ki bu hem terkibe hem de ayetlerin ruhuna aykırıdır. Fillahi terkibindeki "fi", zarfiyet yani içindelik ifade eder. Bu durumda terkibin kelime karşılığı **"Allah'ta"** demek olur. Maksat ise Allah uğrunda şeklinde anlaşılmalıdır. Çünkü "fi" zarfının "aleyhinde" mânasına alınması, dilbilim açısından doğru değildir. Ya içinde veya lehinde mânasında alınmalıdır.

Bu durumda ayetlerin mânası şöyle olacaktır: **"İnsanlardan öylesi vardır ki, Allah uğrunda ilimsiz bir şekilde**

mücadele eder ve her inatçı şeytana uyar. Böylesi üzerine şu yazılmıştır:

Kim bunu izlerse, bu onu saptırır ve onu alevli ateşin azabına götürür." (ayet: 3-4) Ve: **"İnsanlardan öylesi vardır ki, Allah uğrunda ilimsiz, kılavuzsuz bir halde ve herhangi bir aydınlatıcı kitabı olmaksızın mücadele eder. Allah yolundan saptırmak için boynunu inatla öteye beriye döndürerek... Dünyada böylesi için bir kepazelik vardır. Kıyamet günü ise böylesine, yakıcı azabı tattıracağız.** (ayet, 8-9)

Ayetleri gelenekçi yaklaşıma göre çevirdiğinizde sonuç şu oluyor: İnsanlar içinde ilimsiz, rehbersiz, aydınlatıcı bir kitapsız Allah'a karşı mücadele edenler vardır. Ve hemen akla şu soru geliyor: Allah'a karşı mücadele edenlerin bilgileri, rehberleri ve kitapları varsa, mücadeleleri haklı mı olacaktır? Yoksa Kur'an Allah'a karşı savaş açanları ilim ve aydınlıkla donanın ki, başarıya ulaşasınız diye teşvik mi ediyor? Hayır, asla böyle birşey yoktur. Gelenekçi meal yazarlarının farkedemedikleri veya anlamını kaydırdıkları ayetlerin vermek istediği mesaj şudur: Allah yolunda mücadele ettiğini söyleyenler eğer, ilimden ve **kitab-ı münîr** (Kur'an)den uzak kalırlarsa Allah için mücadele adı altında insanları Allah yolundan uzaklaştırırlar. Böyleleri, inatçı şeytana uyarak **imanla inadı** birbirine karıştırır, sonuçta da hem kendi başlarını yakar hem de Allah'ın tertemiz dinine yüz karası olurlar. Böylelerinin bütün sermayelerinin inat, sağa sola sallanarak tafra satmak olduğunu da ayetler bize haber veriyor.

S- 11. ayette tanıtılan psikolojiye değinir misiniz?

C- Bu ayet, **çıkar dindarlığının** dayandığı psikolojiyi deşifre etmektedir: **"İnsanlardan öylesi vardır ki, Allah'a bir harf üzerinde ibadet eder: Eğer kendisine bir men-**

faat ve bereket dokunursa onunla mutlu olur, ferahlar. Eğer ona imtihana vesile olan birşey gelip çatarsa yüz-üstü geri döner. Böylesi, dünyayı da âhireti de kaybetmiştir. Apaçık kayıp da işte budur."

Anlaşılan odur ki, **Allah'ı, para akıttığında öpülen, verilen parayı tuttuğunda yumruklanan bir rulet makinesine döndürmek tam bir onursuzluk ve iflastır. Allah ölümsüz dost, biricik dosttur. Aldatmayan, ayıp aramayan, hep affeden, yüzüstü bırakmayan dosttur. Karanlık gecelerin bağrında, şefkatli anaların bile bizi yalnız bıraktığı anlarda, bize şah damarımız gibi sokulup derdimizi dinleyen, bizi sarıp kucaklayan, ısıtan, sessiz ve şekilsiz akan gözyaşlarımızı silen rahmetli ve şefkatli dost, Allah'tır. Öyle bir dostu bulan, hiçbir şeyden yoksun kalmaz. Ve böyle bir dostu yitiren, hiçbir şey elde edemez.**

Böyle bir dostu nimet verirken kucaklayıp, imtihan ettiğinde öfkeyle iten, ne insan onuruna layıktır ne de dindarlığa.

S- Secde nedir? Kur'an'ın secde anlayışından bahseder misiniz?

C- **Secde** veya **sücûd** boyun büküş ve eğilme demektir. Kur'an dilinin aşılmaz ustası **Râgıb el-Isfahânî,** Kur'an'daki secdeyi şöyle özetliyor: "**Secde;** insan, hayvan ve diğer varlıkların tümünü kuşatan bir faaliyettir. İki görünüm arzeder: **Teshirî** (zorunlu) secde, **ihtiyarî** (hür iradeyle yapılan) secde. Bunlardan birincisi, insan dışındaki varlıkların secdeleridir. İkincisi ise niyetle yerine getirilen secde olup yalnız insana mahsustur." (bk. Râgıb; Müfredât, secde md.)

Kur'an'a göre tüm varlık Allah'a secde halindedir. Göklerde ve yerdeki şuurlu ve şuursuz varlıklar, ottan yıldıza

herşey hatta gölgeler Allah'a secde ederler. (bk. Ra'd, 15; Nahl, 49; Hac, 18; Rahman, 6)

Konumuz olan Hac suresinin 18. ayeti, secde bahsinin en duygulandırıcı ve düşündürücü tanıtımını yapmaktadır: **"Görmedin mi ki göklerde ve yerde bulunan şuurlular, güneş, ay, yıldızlar, dağlar, ağaçlar, hayvanlar ve insanların birçoğu Allah'a secde ediyor. Birçok insana ise azap hak olmuştur. Allah kimi alçaltırsa artık ona değer veren olmaz. Allah dilediğini yapar."**

Bu ayet gösteriyor ki, insan dışındaki tüm varlıklar Yaratıcı karşısında hiç şaşmadan secdelerini yerine getirirler. Hür iradesiyle secde etmesi beklenen insan ise bu görevini savsaklar. Oysa ki Kur'an Allah dışında secdeye layık hale getirilen tek varlığın insan olduğunu söylemekte ve melekleri ona secde ettirmektedir. Ne yazık ki, insan kendisine verilen bu onurun hakkını vermemekte ve Allah'a secdesini gereğince yapmamaktadır.

S- 37. ayette kurbanların etleri ve kanlarıyla ilgili bir tespit var. Buna değinir misiniz?

C- Bu ayete göre: **"Kurbanların etleri de kanları da Allah'a ulaşmaz. Allah'a ulaşan, sizin takvanızdır."**

Bu ayet, insanlığın tarih boyunca Allah'a et ve kan göndereceğini sanarak, "kurban etmek" adı altında işlediği zulümleri deşifre etmektedir. Kurbanın eti ve kanı yalnız insanlara yarar. Allah'a götüren ise insanlara birşey vermeye yönelik niyetten başkası değildir. (Kurban hususunda geniş bilgi için bk. KTK. Kurban md.)

S- Savaşın meşruluğunu sağlayan şey nedir?

C- Kur'an, savaşı meşru hale getiren tek sebep göstermektedir: **Zulüm.** 39-40. ayetler, zulme uğratılarak yurtla-

rından çıkarılıp sürülenlerin savaşmalarına izin verildiğini söylüyor. Nisa suresinde de gösterildiği gibi, müminin savaşması için zulmün bizzat kendisine yapılması şart değildir. Kur'an'ın insanı dünyanın herhangi bir yerinde zulme uğratılanları kurtarmak için savaşabilir, hatta savaşmalıdır.

S- 40. ayette mabetlerle ilgili bir tespit var; buna değinir misiniz?

C- Bu ayette Yahudi, Hıristiyan ve Müslüman mabetlerinin hepsinde Allah'ın isminin çok çok zikredildiği söylenmekte ve böylece bu mabetlerin hepsine eşit şekilde hürmetin gerekli olduğu ortaya konmaktadır. İnsanların birtakım yozlaştırmaları bir yana bırakılırsa bu mabetlerin hepsi aynı gayeye yöneliktir: Allah'ı anmak.

Anlaşılıyor ki, Kur'an kendi mensuplarının mabetlerine saygının aynısını diğer peygamberleri izleyen din mensuplarının mabetleri için de istemektedir. Burada Kur'an'ın ebedî kurtuluş için getirdiği **geniş daireli iman** kavramını bir kez daha hatırlamalıyız. O **geniş daireli imana** sahip olan her insanın mabedine de ibadetine de saygı Kur'an'ın emridir. 67. ayet bu noktada daha açık bir mesaj vermektedir. **"Biz her ümmete, izledikleri bir ibadet yolu takdir etmişizdir. Bu işte seninle asla çekişmesinler. Sen rabbine çağır. Sen gerçekten dosdoğru bir yol üzerindesin."**

S- 47. ayetteki zamanla ilgili tespite değinir misiniz?

C- Şöyle deniyor: **"...Rabbinin katındaki bir gün sizin sayıma esas aldığınız bin yıl gibidir."**

Burada hem **zamanın rölatifliğ**ine hem de ilahî zamanla bizim astronomik zamanımızın farkına dikkat çekilmiştir. Aynı gerçek, Meâric sûresinin 4. ayetinde de ifadeye konmuş-

tur: **"Melekler ve ruh ona, miktarı ellibin yıl olan bir günde yükselirler."**

S- 51. ayette sözü edilen "Allah'ın ayetlerini etkisiz bırakmak ne demektir?

C- Burada ayetin çoğulu kullanıldığı için tüm ayetler, özellikle Kur'an ayetleri kastedilmektedir.

Kur'an'ın ayetleri dinin, tevhidin esasını, muhtevasını ve çerçevesini verir. Din meselesinde o ayetleri etkisiz bırakmak ise **nesih hileleri,** mezhepçilik gayretleri, entellektüel tefsir oyunlarıyla yahut **uydurma hadisleri** Kur'an'a musallat etmekle vücut bulur. Bu yapıldığında Allah'ın dini, Allah'ın beyanlarının dışında kaynaklara bağlanmış ve Kur'an devre dışı bırakılmış olacaktır. Bu yola gidenlere ayetin ihtarı şudur: **"Ayetlerimizi etkisiz bırakmak için gayret gösterenlere gelince, işte onlar cehennem halkının ta kendisidir."**

Allah'ın ayetlerini hüküm dışı bırakan oyunların en büyüğü, **uydurma hadisler** yoluyla sergilenmiştir. Ve bu uydurma hadis tahribinde bir numaralı rolü de Yahudiler oynamıştır. Yahudilerin, İslam'ın geldiği devirde, en büyük bilgini sayılan **Ka'b el Ahbar** adlı kâhin dâhi, Ebu Bekir veya Ömer devrinde Müslümanlık'a girerek çevresinde bir ilgi halkası oluşturdu ve başta **Ebu Hureyre** olmak üzere **Abdullah b. Amr, İbn Ömer, İbn Abbas** gibi zatları da kullanarak tüm İsrâiliyat'ı hadis adı altında İslam'a akıttı. Özellikle Ebu Hureyre ve Abdullah b. Amr bu akıtmada birer oluk görevi yaptılar. Bunlar öncelikle, şu sözü Hz. Peygamber'e isnat ederek İsrâiliyat'a açılan kapıyı Peygamber fetvasına dayandırmaya imkân hazırladılar. Güya Peygamberimiz demiş ki: "Benden bir ayetçik de olsa tebliğ edin ve Beniisrail'den rivayette bulunun; bunda bir beis yoktur." (Buharî, Tecrîd çevirisi 9/223) Bu hadisin ravisi olan Abdullah b. Amr, Yer-

mük savaşı sırasında iki hayvan yükü İsrâiliyat kaynağı kitabı zimmetine geçirmiş ve onlardaki bilgileri çeşitli senetlerle Müslümanlara aktarmıştır. Onun bu durumunu hatırlatan ünlü bilgin İbn Hacer şöyle diyor: "Bunun içindir ki, sahabeyi izleyen neslin büyük bilginleri ondan hadis rivayet etmekten çekinmişlerdir." (bk. Fethul-Bârî, 1/167)

Sözün burasında, Abdullah b. Amr'ın Peygamberimize isnat ettiği "Beniisrail'den nakiller yapın" yalanını savunan bir beyana, üzülerek dikkat çekmek istiyoruz. Tecrîd-i Sarih çevirmeni **Kâmil Miras** anılan sözü açıklarken şöyle diyor: "İslam'ın ilk yıllarında fitne ve fesada sebep olur endişesiyle Beniisrail haberlerinin nakli, kitaplarının mütalaa edilmesi men olunmuştu. Sonraları dinî akideler, hükümler yerleşip istikrar kazandığı için o mahsur kalkmış, Beniisrail olaylarının nakli mübah kılınmıştır. Bu da ibret alınabilecek kıssalara münhasırdır. Yalan olduğu bilinen haberlerin nakli ise caiz değildir." (Tecrîd çevirisi, 9/223)

İsrâiliyat, Yahudilerle hiçbir temasın olmadığı ilk yıllarda yasaklanıyor, Yahudi ihanet ve hıyanetinin Müslümanları kemirdiği sonraki yıllarda serbest bırakılıyor; öyle mi? Bu kapı açılıyor, ama yalan olan şeylerin nakledilmesi caiz görülmüyor. Nakillerin doğrusu ile eğrisini kim ayıracaktır? Kur'an vahyine muhatap olan bir peygamberin o "doğru nakiller"den beklediği ne olabilirdi? O doğru nakiller arasından sızan ufak tefek yalanlar mı İslam'ın başına bela olan yüzlerce hurafeyi önümüze yığdı?

Kur'an erlerinden Mısırlı bilgin **Mahmut Ebu Reyye** (ölm. 1970) **Ka'b el-Ahbâr, Vehb bin Münebbih, Abdullah b. Selam** gibi Yahudi dönmelerinin oynadıkları yıkıcılık rolünü şu satırlarla ifadeye koyuyor:

"Ömer b. Hattâb, fitneciliğini ve kötü niyetini farkettikten sonra Ka'b el-Ahbar'ı hadis naklinden menetmiş ve İsrâ-

iliyat'ı Resuldenmiş gibi nakletmeye devam etmesi halinde sürgünle tehdit etmişti. Bu şiddetli tehdit karşısında Ka'b, kin ve nefret içinde susmaktan başka çıkar yol bulamadı. Ancak bir süre sonra uğruna İslam'a girdiği amaçları gerçekleştirmek için gizli olarak çalışmaya başladı. Sonunda, çalışmasını engelleyen bu sert kayadan kurtulmak gerektiğine karar verdi. Çok geçmeden Ömer'i öldürmek için kurulmuş gizli bir cemiyetle tanışarak bu fırsatı elde etti. Ka'b bu cemiyete katılmakla kalmayarak cemiyetin ateşini sürekli körükledi."

"Ömer'in katliyle kendini serbest bulan **Ka'b**, İslam Dini'nin saflığını lekeleyecek hurafe ve İsrâiliyyat'tan, Yahudi tuzağından işine gelenleri yaymak için aşikar bir çalışmaya girdi. Ona bu hususta şu büyük öğrencileri yardım ediyordu: Abdullah b. Amr; Abdullah b. Ömer; Ebu Hureyre."

"Bu ise ona yetmiyor, hatta söylediği hususlarda kimsenin kendisine karşı çıkmaması dahi, onu doyurmuyordu. Müslümanların gafleti ve yöneticilerin desteği sebebiyle uydurduğu şeylerin pür dikkat dinlenmesi ve takdir görmesi bile, Ka'b'ı tatmin etmiyordu. Tuzaklarına devam ediyor, İslam'ı yaralamak için, çirkin darbelerinden birini vurabilmek için bütün fırsatları ganimet biliyordu."

"Burada Ka'b'ın bu ard niyetliliğini bir tek örnekle göstermek istiyoruz: Osman'ın son dönemi, fitne ateşinin parlaması, Halife'nin evinde katledilmesiyle neticelendiğinde, bu hilekâr kâhin fırsatın elinden kaçıp gitmesine izin vermeyerek ateşi körüklemeye ve Yahudi düzenbazlığıyla bu durumdan gücü yettiği kadarıyla yararlanmaya girişti. Bu meyanda Ka'b el-Ahbâr, Yahudiliğini kullanarak Osman'dan sonra hilafetin **Muaviye**'nin hakkı olduğunu haber vererek bunu yaymaya çalıştı."

"Buna karşılık Ka'b şunu derdi: "Bilakis o, (Muaviye'yi kastederek) boz katır sahibidir." **Ka'b**, Muaviye'nin boz bir

katıra bindiğini görürdü. Onun bu sözü **Muaviye**'nin kulağına gidince kendisi Ka'b'a gelerek şunu söyledi: "Ey Ebu İshâk, bu dediğin de nedir? Ali, Zübeyr ve Muhammed'in ashabı ortadalar! O zaman Ka'b: "Emirlik senindir!" dedi." Belki de bunu Tevrat'ta gördüğünü de söylemiştir!!"

"Muaviye, Ka'b'ın bu değerli rolünü takdir etmiş ve onu lükse boğmaya başlamıştır. Bu Yahudi kâhinin hayatından anlaşıldığı üzere, kendisi Osman döneminde Şam'a giderek Muaviye'nin himayesinde yaşamış ve Muaviye'nin seçkin ve yakın çevresinden biri olmuştur. Tabii bunun karşılığında **Muaviye** kendisinden şahsını ve devletinin temellerini teyid edip sağlamlaştıracak hurafe ve İsrâiliyat'ı rivayet etmesini istemiştir. İbn Hacer'in söylediklerine göre, Şam'da Ka'b'a kıssa anlatmayı emreden Muaviye'dir. Nitekim Şam ile Şamlıların faziletlerine dair bize ulaşan rivayetler de bu doğrultudadır."

"İşin garip yanı, o dönemde revaç bulan bu İsrailî haberleri, günümüzde hâlâ doğrulayanların, hatta takdis edenlerin varolmasıdır. Bu tip haberleri hafife aldığımızı gösterdiğimiz an, ilim sahibi olduklarını iddia edenler, hemen kafalarını kaldırmaktadırlar. Özellikle de Emevilerin torunları ve bize söven mutaassıp Emevi taraftarları..." (Ebu Reyye; Muhammedî Sünnet, 193-194)

Naklettiğimiz bu satırların yazarı **Ebu Reyye**'ye göre, İslam tarihi sürecinde **ilk Siyonist**, Ka'b el-Ahbar'dır. Ebu Reyye, bu düşüncesini Mısır'da yayınlanan **Mücelletü'r-Risâle**'de yazıya dökmüştür. (Ayrıca bk. Muhammedî Sünnetin Aydınlatılması, 166)

Ebu Reyye'nin, **Hz. Ömer**'in öldürülüşünde Ka'b'ın rol aldığı yolundaki görüşü, Mısırlı bilgin-düşünür **Ahmed Emin** tarafından da kabul edilmektedir. (bk. Ahmed Emin; Fecru'l-İslam, 160-161) **Reşid Rıza** ise Ka'b'ın gerçekten i-

man etmiş olduğuna inanmadığını söyleyerek Ebu Reyye ve Ahmed Emin'in fikrine bir başka yoldan katılmaktadır.

Şunu da ekleyelim: Muaviye, yönetimi ele alıp Şam'ı başkent yapınca onun nimete boğduğu kıssacılar Şam ve Şam yönetimini kutsal ilan eden hadisler uydurmaya hız verdiler. Ümmetin, gerçeği temsil eden kadroları Şam'da yaşayacakmış, bu kentin halkı kıyamete kadar Hakk'ın savunucusu olacakmış, Şam askerinden 70.000 kişi hesap ve azap görmeden cennete girecekmiş vs. Çoğunluğu, biraz önce andığımız dönmelere dayanan bu sözler arasında Ka'b'ın şu sözü de hadis diye dolaştırılır: "Şam halkı Allah'ın kılıçlarından bir kılıçtır." Ve Ka'b bu "hadis"e şu açıklamayı ekler: Burada zikredilen asiler, Muaviye'ye karşı Ali saflarında yeralanlar olmalıdır.

İlginç noktalardan biri de şudur: 'Şam, kutsal ilan edilirken **Konstantiniyye** (İstanbul), **Antakya** vs. **San'a**'nın cehennem kenti oldukları, yine hadis olarak rivayet edilir. Gelin görün ki, bir süre sonra Muaviye oğlu Yezid'in ordusu İstanbul'u fethetmek sevdasına düşer ve bu kez Peygamber'in şöyle söylediği yayılır: "İstanbul elbette fetholunacaktır. Ne güzel komutandır o fethin komutanı ve ne güzel askerdir o fethin askeri..."

Daha sonraki zamanlarda, Türklerin güçlendikleri ve Müslüman hilafet merkezinde söz sahibi olmaya başladıkları görülür. Tam bu sıralarda Türklerin soygunculuklarından, zulümlerinden, kıyamet âlameti olduklarından bahseden "hadisler" dolaşmaya başlar.

Şunun da altını çizelim: Muaviye Şam'da saltanat kurunca bu kenti **Abdallar** (Allah erleri) diyarı ilan eden ünlü **Abdallar Hadisi**'ni uydurtur. Bu arada kıssacılarına hızlı çalışmaları yolunda emirler verir: Süyûtî, **Tahzîrul-Havâs min Ekâzibil-Kussâs** adlı eserinde bu uydurmacı hikâye

bezirgânlarını anlatır ve kıssacılığın Muaviye tarafından başlatıldığını kaydeder. (bk. s. 235)

Süyûtî aynı eserinde, bu kıssacıların ünlü isimlere bağlayarak ne korkunç yalanlar uydurduklarını da açık örneklerle gösterir. (bk. s. 195-205)

Bu bahsi kapatmadan önce, saf ilahî dinin cesur savunucularından biri olan Mısırlı **Reşid Rıza**'nın İsrâiliyat kaynağı Ka'b'la ilgili satırlarına yer vereceğiz:

"Yoğun ilmin bulunması, yalanın olmamasını gerektirmez. Onların katında itibar gören, ilminin büyük bölümü Tevrat'a isnat ettiği diğer kitaplardan rivayet ettikleridir. Kuşkusuz o, İslam'a girmeden önce Yahudi din adamlarının en akıllısı ve İslam'a girdikten sonra Müslümanları aldatmaya en muktedir olanıydı."

"O, İslam'a girdiğini iddia edip, salih görünmeye çalışan ve bunların sayesinde Din'de sözlerinin kabul edilmesini amaçlayan Yahudi zındıklardandı. Onun hile ve desiseleri o kadar revaç buldu ki, sahabeden bazıları bile ona kanarak kendisinden rivayette bulundular. Sonunda onun rivayetlerini kendisine isnat etmeden aralarında nakletmeye başladılar. Hatta tâbiûndan bazıları ve sonrakiler bu tür nakilleri sahabenin Resul'den bizzat duydukları zannına kapılarak bunların müelliflerce merfu hükmünü alan mevkûf hadisler arasında zikredilmesine neden oldular. İbn Kesir, Tefsîr'inin muhtelif yerlerinde bunlara işaret etmiştir."

"O, hurafe volkanıdır. Yalan söylediğinden emin olmam bir yana, onun gerçekten iman etmiş olduğundan da kuşku duyuyorum." **Ka'b** ve **Vehb b. Münebbih**'le ilgili beyan şöyle devam eder:

"İsrâiliyyat rivayet eden ve Müslümanları kandırıp aldatanların en şerlileri bu ikisidir. Yaratılış, tekvin, peygamberler, geçmiş ümmetler, fitneler, kıyamet ve âhiret meseleleriy-

le ilgili olarak tefsir ve tarih kitaplarında yeralmış hiçbir hurafe yoktur ki üzerinde bu ikisinin imzası olmasın. Tilki her vadide iz bırakırmış. Sahabe ve tâbiûndan bazılarının bu iki Yahudi'ye kanmaları kimseyi korkutmamalıdır. Masum resuller de dahil olmak üzere hiçbir insan yalancıyı tasdikten kendini kurtaramaz. Zira masumluk (ismet), risaletin tebliği ve onun uygulanması ile ilgili hususlarda sözkonusudur. Resuller, risaleti tebliğ ve uygulama hususunda ona muhalefet edebilecek herhangi bir hata ve kusurdan beridir. Zira böyle bir şey onların örnek insan oluşlarına ve hüccetlerin katiyetine ters düşmektedir. Ama Resul risaletle ilgili bir hususta yalancıyı tasdik ederse Allah ona bu işin aslını beyan eder." (bk. Ebu Reyye; Muhammedî Sünnet, 151-153, 197-198; Mecelletül-Menâr, 17/752, 797)

Kur'an'dan onay alan söz ve fiil, hadistir, sünnettir; başımızın üstünde yeri vardır. Kur'an filitresinden onay alamayan söz ve fiillerse Allah Resulü'ne iftiradır, bizim dünyamızda yeri yoktur.

Bu ölçü bizzat Peygamberimiz tarafından konmuştur. Buyuruyor ki: "**Bana isnat edilen sözler çoğalacaktır. Size benden rivayet edilip de Kur'an'a uygun olanlar bendendir. Bana isnat edilip de Kur'ana uygun olmayanlar bana ait değildir.**" Peygamberimizin bu sözünü değerlendiren İmamı Şafiî, bizim de "sünnet" bahsinde inancımızın açık ifadesi olan şu tespiti kaydediyor: "**Rivayeti ne olursa olsun, Kur'an'a muhalif olan şey Resul'den çıkmış olamaz.**" (Şafiî; el-Ümm, 7/308)

Hz. Peygamber bir yerde de şöyle buyurmuştur: "**Ben sizin aranızda sadece ve sadece Allah'ın kitabıyla hükmederim.**"

O halde, Resul'ün sünnetini en güvenilir biçimde yakalamanın yolu da Allah'ın kitabına gitmektir. Ne yazık ki, uydurma hadisleri, akıl ve idraki isyan ettiren felsefelerle savu-

nan **İbn Kuteybe,** yukarıki hadiste geçen **"Allah'ın Kitabı"** sözünden maksadın Kur'an olmadığını "ispatlamak" için insanı güldüren saçmalıklar sıralar. (bk. İbn Kuteybe, 94 vd.)Esasen onun eserinin adı bir ibret tablosudur: **Te'vîlü Muhtelifi-Hadis**, yani hadislerdeki çelişmelerin tevil edilmesi. **Önce çelişmeleri Hak Elçisi'ne isnat ediyorlar, sonra da bunları tevil ederek Peygamber'e saygı iddiasında bulunuyorlar. Allah Elçisi'ni, Allah'ın kitabını saf dışı bırakmak için delil yapmaya kalkan ve bunu "Peygamber'e, sünnete saygı" adı altında kitlelerin önüne çıkaran bu insanlardan Allah'ın nasıl hesap soracağını çok merak ediyoruz.**

İmam Ebu Hanife der ki: "Kur'an'ın hilafına bir hadis rivayet eden kişiye yaptığım ret; Resul'e yapılmış bir ret ve O'nu tekzip değildir. O, ancak bâtıl bir haberi kendisine isnad edene yapılmış bir reddir. İtham, Resul için değil, onun için söz konusudur. Resul'ün söylediği her şeyin başımızın ve gözümüzün üstünde yeri vardır. Biz onlara inanır ve Resul tarafından söylendiklerine şehadet ederiz. Yine şehadet ederiz ki Allah Resulü, Allah'ın emrine ters düşen bir şeyi emretmemiş, Allah'ın buyrukları dışında bir şey düzmemiş, Kitap'ta olmayan bid'atler ihdas etmemiştir. O, zorlamayla hüküm çıkaranlardan da değildir." (bk. el-Muvaffak el-Mekkî, Menâ-kıbu Ebî Hanife, 87-88)

"İbn Abdi'l-Berr der ki: "Hadis ehlinden çoğu, âdil ravilerin naklettikleri âhad haberlerden büyük bölümünü reddettiği için Ebu Hanife'yi cerhetmeyi/kusurlu bulmayı caiz görürdü. Zira Ebu Hanife bu tür haberlerin kabulünde genelce kabul edilmesini ve Kur'an ifadelerine ters düşmemesini şart koşuyor, bu şartları taşımıyan hadisleri şâz olarak adlandırıyordu. es-Sevrî şunu ifade etmiştir: "Ebu Hanife Allah'ın haram kıldıklarının helal görülmemesi için, hadisleri kabulde pek şiddetli davranır, sika (sağlam) ravilerin aktardığı hadis-

leri, Resul'ün fiilî sünnetini ve Kûfe ulemasınca bilinen haberleri alır ve yalnızca bunlarla amel ederdi." (bk. el-İntikâ', 149)

İbn Abdi'l-Berr, el-İntikâ'sında İmamı Azam'la ilgili gerçekten ibret verici beyanlar kaydetmektedir. Bu büyük İmam, onu anlamayanlar yanında anlayıp da kıskananlar tarafından da ağır ithamlara maruz bırakılmıştır. (bk. s. 136) Ebu Hanife en büyük sahabilerin beyanları da olsa, Kur'an'a ve mütevâtır sünnete uymayan hadisleri kesinlikle kabul etmiyordu. Bunlara şâz (benimsenmiş kabul ve kurallara uymayan) diyordu. Ne gariptir ki, sonraki zamanlarda din meselesinin belirleyici unsurları bu "şâz"lar olmuştur.

Şunu da eklemek zorundayız: Ehlisünnet diye anılan büyük Müslüman kitlenin bir numaralı mezhebi olan Hanefîlik'in kurucusu **Ebu Hanife,** yukarıda işaret edilen tutumu yüzünden **tekfir bile edilmiştir.** İbn Abdi'l Berr onun "Müslüman olup olmadığında ihtilaf edildiği"ni, "küfründen dönmek üzere üç defa tevbeye çağırıldığı"nı bildiren sözlere yer verir. (bk. İntikâ', 146-149) Ehlisünnet'in dokunulmaz ilan ettiği Buharî tarafından da ağır bir biçimde eleştirilmekte ve güvenilmez adam ilan edilmektedir. (bk. Buharî; Kitabu'z-Zuafa, ilgili md.; İbn Abdi'l Berr; el-İntikâ', anılan yer) Aynı şekilde Nesaî, İmamı Azam'ı hadiste "güvenilmez" ilan etmektedir. (bk. Nesaî; Kitabu'z-Zuafa ve'l-Metrûkîn, ilgili md.)

Şu manzara bile bize gösterir ki işi Allah'ın kitabına havale etmekten başka çıkar yol yoktur. İmamı Azam'ın suçu neydi? İbn Haldun'un da belirttiği gibi: **"Ebu Hanife senedi en küçük bir kuşku taşımasa da Kur'an'a ve gerçeğe uymayan sözleri hadis saymıyordu."** (bk. Mukaddime, 371) Bunu yaptığı için kendisinden 100 küsur sene sonra gelen kişilerce en ağır ithamlarla suçlanıyor. Ve biz bir yandan onu suçlayanları tenkitüstü ilan ederken öte yandan onu, din

hayatımızda rehber kabul ediyoruz. Bu garabetin çözümü, Kur'an'ı hakem mevkiine koyarak yeni bir yapılanmaya gitmekten başka ne olabilir ki?...

Ebu Hanife, mezhebini kurduğu zaman ne Buharî'nin kitabı vardı ne de Müslim'in. Ama Allah'ın kitabı vardı. Ebu Hanife Buharî'den 106 yıl önce öldü.

S- 52. ayette, şeytanın, peygamberlerin aldığı vahiylere burnunu soktuğundan bahsediliyor. Bu ne demektir?

C- Şeytanın burnunu sokmadığı hiçbir alan yoktur. Nebilere gelen vahiy ve ilhama da şeytan tasallutu olmaktadır. Ancak ayetin de belirttiği gibi: **"Allah, şeytanın bulaştırdığını siler, sonra kendi ayetlerini sağlamlaştırır."**

Peygamberler dışındaki tüm insanların, ilhamlarına bulaşan şeytanî lekeleri temizlemenin yolu ise Allah'ın arındırmasından geçmiş olan vahiy verilerine baş vurmaktır. O halde vahiy verilerinden onay almayan hiçbir **ilham** ve **içe doğuşun** şeytan tasallutundan kurtulmuş olduğu söylenemez. Bir başka ifadeyle, ilhama muhatap olduğunu söyleyen kişinin, elde ettiği bilgi ve doğuşları Kur'an'ın süzgecinden geçirerek arıtması kaçınılmazdır.

RAHMAN SURESİ
(89/55. sure)

S- Kur'an'ı Allah'ın öğretmesi ne demektir?

C- **Bütün ilimlerin kaynağı Allah'tır: "Hiç kuşkusuz, ilim Allah'ın katındadır."** (Mülk, 26) İlim, Allah'ın zatî ışığının bir uzantısıdır. O ışıktan insanlığa beyni ve gönlü vasıta yaparak dilediği kadarını ulaştırır. Unutmamak gerekir ki ulaştırdığı bu ışığı farkeden bizdeki güç de Allah'ın içimize koyduğu nefhasıdır. Dolayısıyla **insanın ilimden elde ettiği şey kendisindeki ilahî nefhayı, o nefhanın kaynağıyla kucaklaştırmayı ifade eder.**

1 ve 4. ayetlerde şöyle deniyor: **"O Rahman öğretti Kur'an'ı. Yarattı insanı. Öğretti ona beyanı."** Ayetler gösteriyor ki, Allah Kur'an'ı öğretirken **Rahman** sıfatını devreye sokmuştur. Yani **Kur'an insanın, ilahî rahmetle eğitilmesinin kitaplaşmış halidir.**

Bu ayetlerden üç sonuç çıkmaktadır:

1. **Kur'an'ın verdiği eğitimin baş öğretmeni Allah'tır.**

2. Kur'an'ı anlamak ve ondan nasiplenmek ancak rahmet tavrıyla mümkündür.

3. Kur'an'a teslim olan, Allah'ın özel lütfu olan bilgilerle eğitilip donatılır ve rahmetten en büyük nasibi alır.

S- Bu surede: "Rabbinizin hangi nimetlerini yalanlıyorsunuz?" ayetinin 30 küsur yerde geçmesinin hikmeti nedir?

C- Allah'ın nimetlerinin sonsuzluğunu ve insanın sürekli nankörlüğünü göstermek. Bu ihtarın Rahman suresinde gündeme getirilmesi de ayrıca dikkat çekicidir.

S- 29. ayette sözü edilen, "sürekli oluş"a değinir misiniz?

C- Ayete göre: **"Allah her an yeni bir iş ve oluştadır."** Bundan da anlaşılır ki, Cenabı Hak evreni yaratıp kenara çekilmemiştir. O, varlık ve oluşun sürekli içindedir ve kâinat, olup bitmiş değil olmakta olan bir süreç, daha doğrusu bir süreçler bütünüdür.

S- 33. ayette insanların ve cinlerin uzay planlarına nüfuz edemeyeceği mi söyleniyor?

C- Hayır, öyle söylenmiyor. Bu işin, kudret ve bilgi (**sültan**) olmaksızın gerçekleşemeyeceği belirtiliyor: **"Ey cinler ve insanlar topluluğu! Göklerin ve yerin bucaklarını delip geçmeye gücünüz yeterse hadi geçin! Ama ancak sültan sayesinde geçebilirsiniz."**

Eğer **sultan** olmazsa ne olacaktır? Bunun cevabı 35. ayette verilmiştir: **"İkinizin de üzerine ateşten yalın alev, bir duman ve erimiş bakır gönderilir; başaramazsınız. Birbirinizle yardımlaşamazsınız."**

İNSAN (DEHR) SURESİ
(90/76. sure)

S- 1-3. ayetler insandan nasıl bahsediyor?

C- İnsan üzerinden öyle bir zaman geçmiştir ki, bu sürede o, anılmaya değer birşey olmamıştır. Sonra bedeni oluşmuş, sonra bir takım seleksiyonlarla yükselerek gören, duyan bir ego (benlik) haline gelmiş, daha sonra da ışık-karanlık, iyi-kötü ayrımı yapma noktasına ulaşmıştır.

Kur'an böylece insanın bir **evrimleşme** geçirdiğini ifadeye koymuştur.

S- 7-10. ayetlerde ifadeye konan ahlaksal yücelik nedir?

C- Bu ayetler ahlaksal kemalin zirvelerinde yeralan bir değeri tanıtmaktadır: **İyilik ve yardım yapılanlardan ücret, hatta teşekkür beklememek.** Şeyle deniyor: **"Allah'ın kulları, verdikleri sözü tam bir biçimde yerine getirirler ve kötülüğü salgın olan bir günden korkarlar. Yoksula, yetime ve esire yemeği severek yedirirler. Ve şöyle derler: 'Biz size yalnız ve yalnız Allah rızası için yediriyoruz. Sizden bir karşılık da bir teşekkür de beklemiyoruz. Bizler, korkunç görünüşlü bir günde rabbimizden korkarız."**

ZİLZAL SURESİ
(91/99. sure)

S- Sure hakkında genel bilgi verir misiniz?

C- **Zilzal,** zelzele, büyük sarsıntı, altı üstüne gelmek anlamında olup, surenin ilk ayetinde geçmektedir. Kur'an-ı Kerim'in, kıyametin kopuşundaki dehşet ve ürpertiyi en kuvvetli anlatan beyanı bu surede yeralmaktadır denebilir. Bu sureyi okurken, insan, yerkürenin bir atom bombası gibi infilak ettiğini âdeta görür gibi olmaktadır.

Sure ilk 6 ayetinde bu infilak tablosunu çizdikten sonra kıyamet sonrası hesabın özelliğine şu şekilde dikkat çekmektedir: **"Artık kim bir zerre miktarı iyilik yapmışsa onu görür ve kim bir zerre miktarı kötülük yapmışsa onu görür..."**

BAKARA SURESİ
(92/2.sure)

S- En uzun sure olan Bakara Suresi'nin ikinci ayetinde Kur'an, "kendisinde kuşku ve çelişki olmayan kitap" diye tanıtılıyor. Oysa ki, İslam tarihine ve bugünkü Müslüman dünyaya baktığımızda birbirlerinin çelişmelerini, tutarsızlıklarını karşılıklı ortaya koyan yüzlerce mezhep ve anlayış var. Bunların hepsi kendisini Kur'an kaynaklı gösteriyor. Bunu nasıl açıklayabiliriz?

C- **Kur'an kaynaklı olmakla, iddialarını Kur'an'a fatura etmek ayrı şeylerdir. Kur'an kaynaklı olmak Kur'an dışında hiçbir şeyi din adına hüküm sahibi yapmamakla gerçekleşir.** Konuyu bu şekilde ele aldığımızda ilahî kitabın hiçbir yerinde en küçük bir çelişme ve tutarsızlık bulamazsınız. Kur'an vahiylerini değerlendirmek için hangi bilim ve disiplinin verilerini kullanırsanız kullanın, sonuç değişmez. Hatta, ma-tematiksel kod sistemleri uygulandığında bile Kur'an'da insanı hayrete düşüren bir tutarlılığın varolduğu görülebilmektedir.

Kur'an'daki tutarlılığı yakalamada en önemli nokta, Kur'ansal kavramlara Kur'an tarafından yüklenen anlamları

korumaktır. Bu kavramlara Kur'an dışı kaynaklardan devşirilen anlamları yüklediğinizde çelişmeler yaratmış olursunuz. Sebep Kur'an değil, sizsiniz.

S- Kur'an, bu surenin ilk ayetlerinde kendisini "la raybe fîh" (kuşku ve çelişme olmayan kitap) diye tanıtmakla neyi amaçlamış olabilir?

C- Amaç, Allah'ın dinine kaynak olacak bir kitabın kuşku ve çelişmelerden arınmış olması gerektiğini göstermektir.

Allah'ın dininde kuşku ve çelişme olmadığı gibi, **kuşku ve çelişme kokusu taşıyan hiçbir şey din kaynağı olamaz.** Kur'an böylece kuşku ve çelişme kokusu taşıyan söz, nakil ve beyanların din adına hüküm kaynağı olamayacağını gözler önüne koymuştur.

İslam bilginleri burada Kur'an kaynaklı şu tespite dikkat çekerler: **Şek ile yakîn zâil olmaz.** Yani, kuşku ve kaypaklık taşıyan söz ve beyanları hareket noktası yaparak, kesinlik taşıyan söz ve beyanları tartışma ve değerlendirmeye alamazsınız.

Kur'an kendisinin **la raybe fîh** olduğunu söylemekle, bu niteliği taşımayan sözlerin kendisini tartışmada malzeme olarak kullanılamayacağına da dikkat çekmiştir. Kur'an bu noktada şu ilkeyi getirir: **"Zan (sanı), gerçek adına hiçbir şey ifade etmez."** (Yunus, 36; Necm, 28) Kur'an, putperestlik ve inkârın zan üzerine oturduğunu söyleyerek, kendisinin bir anlamda kuşku ve çelişmeyi düşman hedef gördüğünü ifadeye koymuştur.

Zan, kuruntu ve dürtülere yenik düşmekle daima birlikte seyreder. (bk. Bakara, 78; Necm, 23)

S- Kur'an'ın bu temel yaklaşımını dikkate alarak, dinde kaynak kabul edilen hadislerin durumunu değerlendirir misiniz?

C- Bu değerlendirmeyi yaparken öncelikle şu noktayı unutmamalıyız: **Dinde kaynak olmakla, dinin temel kaynağı veya tartışmasız kaynağı olmayı birbirinden ayırmak zorundayız.** Temel kaynak, tartışmasız kaynak, yalnız ve yalnız **"la raybe fih"** niteliği olan Kur'an'dır.

Hadisler ise, bir kaynak olmakla birlikte bu niteliği taşımazlar. Kur'an **örfe** de kaynaklık vasfı verir. Ama örf de **la raybe fih** kaynak değildir. Çünkü bugün böyledir, yarın şöyle... Burada böyledir, şurada bir başka türlü...

Hadisler, Hz. Peygamber'e izafe edilen sözlerdir. Bunlar Hz. Peygamber'in ölümünden iki asra yakın bir zaman sonra bir araya getirilmiştir. Bu dönem, mezhep çekişme ve didişmelerinin İslam dünyasını bir uçtan bir uca sardığı bir dönemdir. Peygamberimize isnat edilen bu sözler içine mezhep ve politika tutkunları tarafından binlerce yalan sokulmuştur. Hadis külliyatını hazırlayanlar ne ölçüde titiz davranırlarsa davransınlar, ne derece samimi olurlarsa olsunlar, toplayıp tasnif ettikleri hadisler la raybe fih olamaz Esasen, bugün elimizde olan en muteber kaynaklardakiler de dahil, hadisler içinde yüzlerce çelişme, tutarsızlık, akla ve Kur'an'a terslik vardır. Bazı bilginler ise mütevâtır hiçbir hadisin bulunmadığı kanısındadır. Ne ilginçtir ki en ileri derecede mütevâtır olması gereken **Veda Hutbesi** metninde bile ihtilaf vardır. Bizzat hadis bilginleri, kuşkusuz bir biçimde Peygamberimize ait olan sözlerin sayısını 300'den yukarı çıkaramamaktadırlar. Rivayete göre **İmamı Âzam** bu sayının 17 olduğunu söylemiştir. (bk. İbn Haldun; Mukaddime, Hadis İlmi bahsi) Bazı bilginlere göre bu nitelikte bir tek hadis vardır ve o da şudur: **"Kim bana yalandan bir söz isnat ederse, cehennemdeki yerine hazırlansın."** Oysaki, Allah Resulü'ne binlerce söz isnat edilmiştir.

O halde, hadis diye tanıtılan sözler zan ve kuşkudan arınmış sözler değildir. Hadisçilerin kendi terminolojileri içinde kullandıkları **sahih, zayıf** vs. deyimleri objektif ölçüler açısından bir anlam ifade etmeyen, sadece hadis tekniğine ilişkin deyimlerdir. Kısacası, bütün hadislerde zan ve kuşku kaçınılmazdır. Bunun zorunlu sonuçlarını ilgili bölümlerde ele almış bulunuyoruz.

Altını çizmemiz gereken temel nokta şudur: **La raybe fih** olmayan hadisleri, **la raybe fih** olan Kur'an'ın süzgecinden sıkı bir şekilde geçirmek ve Kur'an'da yeralmayan hiçbir hükmü bunlara koydurmamak borcundayız. Çünkü Allah'ın dini la raybe fih olmayan beyanlara oturtulamaz. Böyle bir şey şirk olur.

S- Üçüncü ayette sözü edilen gayba iman, din hayatında neden önemlidir?

C- **Gayba iman** sadece din hayatında değil, insan hayatının bütün yaratıcı ve erdirici aktivitelerinde geçerlidir.

Gayb, sahip oldğumuz güçler aracılığıyla şu anda bilip çözemediğimiz şeydir. (bk. KTK. Gayb md.) Düşünce ve bilgi aktivitesi, bilinmezlerin ardarda bilinir hale gelmesi sürecidir. Bu yüzden, düşünce ve bilimde ilerlemenin temelinde gayba iman vardır. Adına ne derseniz deyin, o iman olmadan ilim ve fikir çilesi çekilemez. O iman şu anda bilinmeyenin bir süre sonra bilineceğine ilişkin, hayatın vaadidir. Kur'an en uzun surenin ilk ayetlerinde ideal insanın gayba iman adamı olacağını da söyleyerek bu yaratılış gerçeğine dikkat çekmiştir.

S- Dördüncü ayette, Kur'an'ın insanı (mümin), Hz. Muhammed'e ve ondan önceki peygamberlere gönderilen vahye aynı anda inanan insan olarak tanımlanıyor. Bunun anlamı nedir?

C- Vahiy ve peygamberlik kurumunda birliğin korunması Kur'an'ın tanıttığı imanda omurga noktalardan biridir. Bütün peygamberler aynı gerçeği aynı kaynaktan almışlardır. İnsanlığa sundukları realite aynıdır, bu realite üzerine oturan **insanlık mirası da bir bütündür.** Bu bütünü parçalamamak, parçalamaya yönelik düşünce ve davranışları düzeltip hizaya getirmek Kur'an'ın ana hedeflerinden biridir.

Böyle olunca Kur'an'ın getirdiği dinde, peygamberler arasında ayırıma ve tevhit mirasının parçalanmasına müsade edilemez. Kur'an'ın getirdiği din, hangi gerekçeye dayandırılmış olursa olsun, kampçılık, bölgecilik ve bölücülüğü insana zulüm sayar.

Kur'an birçok ayetinde bağlılarının dikkatlerini bu önemli noktaya çekiyor.

S- Yedinci ayetten itibaren kalbin mühürlenmesinden ve bunun yıkıcı sonuçlarından bahsediliyor. Bu konuda neler söylenebilir?

C- Din dilinde **kalp,** yaratıcı gerçeğin tecelli yeri hatta bizzat kendisi demektir. İnsanın **ölümsüz beni** de kalptir. İnsan hayatı bu yaratıcı kuvvet merkezinin ak ve berrak tutulması halinde doğruya ve güzele yükselir. Aksi halde insan bunalıma ve kaosa yenik düşer.

Kur'an; kalbin, başka bir deyimle, insanın iç dünyasının karartılmasını bütün yıkımların başı olarak gösermiştir. Bu yıkıma uğrayanların diğer duyu organları da bekleneni veremez.

Kalbin bu yıkımına Kur'an, **kalp hastalığı** demektedir. Kalp hastalığına tutulmanın en önemli belirtisi ikiyüzlülüktür. Bu **ikiyüzlülük,** Allah'a ve âhirete inandım yaygarası koparmaya rağmen iç dünyada bir imansızlığı saklar. 8. ve 9. ayetler bu ikiyüzlülerin Allah'a oyun oynamak, hile yapmak

peşinde olduklarını, gerçekte ise kendi kendilerini aldatmaya yönelik bir beyinsizlik sergilediklerini gösteriyor.

O halde, kalbi, iç dünyası karanlık ve kötü niyetle dolu bir insanın dinden nasip alması mümkün olamaz. 16. ayet böylelerinin aydınlığı satıp karanlık almak şeklinde bir sonuçsuz ticarete girdiklerini söylemektedir. 17-20. ayetlere göre bunlar, yaratıcı kaynaktan gelen ışık yerine kendi elleriyle çıkardıkları iğreti kıvılcımlara teslim olan kişilerdir. Kör ve sağır kalmaya mahkûmdurlar.

S- Kur'an ibadetin gerekçesini ne olarak veriyor?

C- 21. ayet, ibadeti insanın Allah karşısında varoluş ve nimetlere sahip oluş borcunun bir şükran ifadesi olarak gösteriyor. Yani **ibadet, insanın, var edeni farkedişinin bir ifadesidir.** 22. ayet, ibadetin özünde Allah'a ortak koşmamanın yattığını dolaylı bir ifadeyle göstermektedir.

İbadetin özünde, Allah'ın varlık ve kudretiyle tek ve eşsiz olduğuna ilişkin bir şuura sahip olmak yatar.

S- 30. uncu ayette geçen insanın halifeliği ne anlama gelmektedir?

C- **Halifelik** veya **hilafet;** önderlik, yöneticilik ve birine vekalet etmek anlamlarındadır. Kur'an bu kelimeyi iki yerde tekil (halife), yedi yerde de çoğul (hulefa, halâif) olarak kullanmaktadır. (bk. Bakara 30; En'am, 165; A'raf, 69, 74; Yûnus, 14, 73; Fâtır, 39; Sad, 26) Bu kullanımların tümünde halifelik insanın kozmik ve evrensel bir emanet taşıyıcı olduğunu ifade eder. 30. ayet halifelik kavramının özünü vermektedir: İnsan, yeryüzünde halife olarak yaratılmıştır. Ama halifeliğin kimin adına olduğu söylenmiyor. Yûnus 14 ve Fâtır 39'a göre insana bu mertebenin verilmesi onun imtihan edilmesi içindir. İnsan, dünya hayatını, Yaratıcı'nın kendisine verdiği bu rütbeye uygun bir biçimde geçirmek için gayret sarfetmelidir.

30. ayet, insanın Allah tarafından halife ilan edilmesine meleklerin itirazını gündeme getirerek, dolaylı yoldan bu halifeliğin hangi değerlere dayandığını göstermiştir. Cenabı Hak, meleklerin bir olumsuzluk olarak öne sürdükleri bu değerleri insanın büyüklüğünün motor değerleri olarak göstermiş ve meleklere karşı insanı savunmuştur.

İnsanın onuruna yakışan, Allah'ın bu güven ve iltimasını boşa çıkarmamaktır.

S- Halifeliğin temelinde yeralan ve melekler tarafından kavranamayan değer nedir?

C- 30. ayet bunu, insandaki **kötülük yapma iktidarı** (kan dökücülük, yeryüzünde bozgun çıkarma) olarak veriyor. Bunun bir başka ifadesi **"özgür irade"**dir. Melekler buna karşılık kendilerinin hiç şaşmadan Allah'ı sürekli kutsadıklarını söyleyerek kan dökücülük ve bozgunculuk gibi kötülükleri olan bir varlığın halifeliğe layık görülmesinden duydukları hayreti ifadeye koymuşlardır. Bundan anlaşılmaktadır ki, **melekler**, kayıtsız şartsız itaat ve ibadeti en büyük üstünlük ölçüsü görmüşlerdir. Cenabı Hak ise ibadet ve itaatle birlikte **isyan ve karşı çıkmanın** bulunuşunu esas almış, yani pozitif ve negatif kutupları birleştirmenin daha üstün olduğunu vurgulamıştır. **Aksini yapma gücü taşımayan bir varlığın sergilediği iyilik ve hayra Yaratıcı Kudret birinci derecede değer vermemektedir.** İsyan ve kötülük sergileme gücü ve seçeneği olan bir varlığın ortaya koyduğu iyilik ve güzelliktir ki, varlık ve oluşta Yaratıcı'nın hoşnutluğuna vücut verir ve tekâmüle, hedefine doğru yol aldırır. Kısacası, **insanın yüceliğinin temelinde onun zıtları birleştirmesi vardır.** İnsan, eksileri-artıları, yüceliklери-basitlikleri, ölümsüzlükleri-iğretilikleri, ışıkları-karanlıkları, sevgileri,-nefretleri, güzellikleri-çirkinlikleri... ile büyük ve onurludur. **İnsanı melek gibi düşünmek ve melekleş-**

tirmeye çalışmak Allah'ın savunduğu insanı ortadan kaldırmak olur. Bu yüzdendir ki Kur'an, en mükemmel insanlar olan peygamberleri melek gibi görmek isteyen anlayışı bile reddetmekte ve peygamberlerinden "biz melek değiliz" diye insanlığa açıklama yapmalarını istemektedir. (bk. En'am, 50; Hûd, 31)

Bütün bunlar bizi şu noktaya götürür: **İnsanı sadece melek veya yalnız şeytan olarak görmek insan gerçeğine ve hayata ters düşmektir. İnsanı, varlık yapısındaki zıtların beraberliğiyle kucaklamak, sevmek ve iyiye ve güzele çağırıp çekmek esastır. Kur'an'ın yolu budur.**

S- Halife ve hilafetle ilgili bu gerçeği dikkate alarak bu kavramın siyasal ve idarî bir anlamda düzenlenmediğini söyleyebilir miyiz?

C- Söylemek zorundayız. Kur'an'ın bahsettiği **halifeliğin** İslam tarihindeki hilafetle hiçbir ilgisi yoktur. Başka bir deyimle, İslam literatüründeki siyasal ve idarî anlamlı halifeliği Kur'an dışındaki zeminlerde tartışmak gerekir. O anlamdaki hilafete Kur'an'dan destek aramak, Kur'an'ın beyanlarını zorlamak olur.

S- İnsanın halifeliğinin dayandırıldığı başka değerler de var mıdır?

C- 31-33. ayetler **bilgi**yi temel değer olarak vermektedir. İnsanın olumsuz yanlarından bahsederek onu yetersiz hatta değersiz göstermek isteyen meleklere karşı insanı savunan Cenabı Hak çok ilginç bir yöntemle, halife seçtiği varlığın üstünlüğünü göstermiştir. Adı geçen ayetlerin mealini vermek bu konuda yeterli olacaktır: **"Allah, Âdem'e isimlerin tümünü öğretti. Sonra onları meleklere göstererek: 'Haydi iddianızda doğru iseniz şunların isimlerini ba-**

na söyleyin' dedi. Melekler şu cevabı verdiler: 'Yüceltiriz seni, kutsarız. Bizim, senin bize öğrettiğin dışında bir bilgimiz yokur. Sen herşeyi en iyi şekilde bilen, herşeyi en hikmetli biçimde yapıp edensin.' Bunun üzerine Allah Âdem'e şu emri verdi: 'Ey Âdem, onların adlarını meleklere haber ver.' Âdem meleklere onların adlarını bildirince, Allah şöyle buyurdu: 'Ben size demedim mi, hiç kuşkusuz ben göklerin ve yerin gaybını çok iyi bilirim. Ve ben sizin açığa vurduğunuzu da, gizlemiş olduğunuzu da bilirim."

S- Kur'an, ebedî kurtuluş veya ölüm sonrası mutluluk için hangi şartları öngörmektedir?

C- 62. ayet bu konuyu açıklığa kavuşturuyor. Aynı konuya Mâide suresinin 69. ayeti de açıklık getirmektedir. Bu ayetlerin beyanlarına göre ebedî kurtuluşun üç temel şartı vardır:

1. Allah'a iman
2. Âhirete iman
3. Barışa, iyilik ve hayra yönelik hizmetler sergilemek.

Ayetlerin açık beyanlarına göre bu üç şartı taşıyanlar nüfus kayıtlarında ne yazarsa yazsın, ister **Müslüman,** ister **Yahudi,** ister **Hıristiyan,** ister **Sâbiî** olsunlar ölüm sonrası kurtuluşu elde ederler. Esasen, İslam'ın geniş çerçevede anlamı da bu üç şartta tecelli eder. Ayrıca, şirk üzere ölmeyenlerin affedilebileceklerine ilişkin Kur'an vaadi de unutulmamalıdır.

Kur'an-ı Kerim kurtuluş için **dış patent hegemonyası** kurmaya karşıdır. Bir patente bütün nimet ve mutlulukları bağlayıp o patenti taşıyanları, yaptıkları, düşündükleri ne olursa olsun, kurtulmuş ve ermiş göstermek varlık kanunlarına, Allah'ın iradesine ve Kur'an'ın ruhuna terstir. Allah böyle bir tavırdan arınmıştır. Allah'ın dinine böyle bir **pa-**

tent egoizmini fatura etmek dine de insana da zulümdür. Kur'an'ın açık beyanı şudur: **"Hiç kuşkusuz iman edenlerden, Yahudilerden, Hıristiyanlardan ve Sâbiîlerden her kim Allah'a ve âhiret gününe inanır, barışa yönelik iş yaparsa, elbette böylelerinin, rableri katında ödülleri vardır. Onlara korku yoktur ve onlar mahzun da olmayacaklardır."** (Bakara, 62; Mâide, 69)

Allah'ın kelamı böyle söylemektedir. Bu kelamı, patent ve egoizm kaygılarıyla öteye beriye çekmek için parantezler açarak ilaveler yapmak Kur'an'ı örfe uydurmaktır. Yapılacak iş, Allah'ın lütuf ve iradesine ambargo koymaya uğraşmak yerine, onun sözündeki sırra ermek için didinmek olmalıdır.

S- Hz. Muhammed'in tebligatı, başka bir deyimle Muhammedî yol ve tavrın farkı nerededir?

C- Muhammedî yol ve tavır kurtuluşun **mükemmel şeklini** ifade eder. Birinci şıkta ise kurtuluşun **yeterlilik şartları** veya asgari şartları verilmektedir. Bu ikisini birbirine katmamak gerekir. Kur'an, evrensel ve ilahî mesajıyla asgari şartları ortaya koymak suretiyle insanlığı kucaklar; ancak kurtuluşun mükemmellik şartlarına da dikkat çekerek insanı, yukarı boyutlara yükselmeye davet eder.

Burada altı çizilecek noktalardan biri de şudur: Kur'an ebedî kurtuluş konusunda **bireyi esas alır.** Bireyin içinde bulunduğu toplum ve inanışın patenti ne olursa olsun, kurtuluş herkesin bizzat niyetine ve sergilediği tavra bağlıdır.

Kur'an'ın insan hayatından söküp attığı musibetlerden biri de **patent hegomanyasıdır. Hiç kimse dedesinden kendisine miras kalan nüfus kağıdındaki damgayla cennetlik veya cehennemlik olmaz. Cenneti de cehennemi de herkes bizzat kendi eliyle hazırlar.**

S- 79. ayette sözü edilen Allah adına yalan uydurma nasıl bir günaha vücut verir?

C- Allah adına yalan uydurma, hayata ve insanlığa en büyük ihanettir. Kur'an buna **Allah'a iftira** veya **Allah'a yalan isnat etmek** diyor. Bu zulmün tahribindeki dehşet, dini kabul ettiğini söyleyenlerin, kendilerine teslim olan saf insanları aldatmış olmalarından kaynaklanıyor. Bu zulüm, din adına Allah'a fatura edilen bir namertlik olduğu için, dini inkârın hiçbir şekliyle kıyaslanmayacak kadar kötüdür.

Açık inkâr, görmezlikten geldiği değer ne olursa olsun, bir anlamda mertlik sergiler. Çünkü inkârın faturası inkâr edene çıkar. Oysaki, kabul ve ikrar maskesi altında gerçeği hançerlemek ve yapılanı Allah'ı paravan yaparak gizlemek, kelimelerin tanıtamıyacağı bir kötülüktür.

Kur'an bize gösteriyor ki, bu kötülüğü işleyen tek zümre **din temsilcileri** zümresidir. Ve bunların başında da **Yahudi** din adamları gelmektedir. Egoizm ve çıkarlarını tatmin için yalanlar düzerek bunları din adı altında insanlığın önüne çıkaranlara Kur'an'ın ilenci çok büyüktür. Biraz önce andığımız ayet şöyle diyor: **"Azap, hüsran ve perişanlık o kişilere olsun ki, kendi elleriyle kitabı yazarlar da, onunla basit bir menfaat satın almak için 'işte bu, Allah katındandır' derler. Veyl olsun onların ellerinin yazdığına; veyl olsun onların kazanmakta oldukları-na!"**

S- Bu günah, İslam dünyasında da işlenmiş midir? İşlenmişse, bu nasıl olmuştur?

C- Ne yazık ki bu soruya "hayır" demek bahtiyarlığından mahrumuz. Bu günah, İslam dünyasında da tarih boyunca işlenmiştir ve işlenmeye devam etmektedir.

Bu, örtülü bir biçimde yapılmıştır. Ve unutmamak gere-

kir ki bu günahın örtülü biçimde yapılanı açık yapılanından daha tehlikelidir. Çünkü suçluyu yakalamanız güçleşir.

Bu günahın İslam dünyasında işlenişi **uydurma hadislerle** başlamıştır. Binlerce söz Hz. Peygamber'e isnat edilmiş, daha sonra "hadis de dinin bir kaynağıdır" sloganı kitlelere benimsettirilerek yalan torbasına doldurulan sözler Allah'ın dininin başına musallat edilmiştir. Muazzez ve temiz Kur'an dini bu uydurma sözlerin ortaya çıkardığı kaostan çok büyük yara almıştır. Ne yazık ki, bugün kitlelerin önüne İslam diye çıkarılan bütünün büyük bir kısmı Allah'ın kitabına değil bu sözlere dayandırılan kabullerden oluşmaktadır. Ve bu kabuller, İslam'ı sahneden kovmak istiyenlerin Kur'an dinini yıpratmak için kullandıkları en bereketli sermaye halinde ortalıkta dolaşmaktadır.

Şimdi gerçek Kur'an ve peygamber bağlılarına düşen, dinin tek kaynağı olan ilahî kitap denetiminde bu yalan ve hürafeleri İslam bünyesinden temizlemektir.

Allah adına yalan uydurmanın bir yolu da **mezhepleri din haline getirmek** olmuştur. Mezhepler birer din, mezhep imamları tenkitüstü birer peygamber haline getirilince İslam adıyla ortaya konan karışımın kaçta kaçının Allah'a, kaçta kaçının şuna-buna ait olduğunu belirlemek halk kitleleri için imkân dışına çıkar ve bu durum, din adı altında bir kaosu insanlığın başına musallat eder.

Ancak burada bir noktayı unutmamak gerekir. Bu günah, mezhep imamlarının değil, onların dine getirdikleri yorumu dinin bizzat kendisi gibi empoze eden tabucu, bedavacı, tembel taklitçilerindir. **Mezhep imamı,** dinin ilahî mesajlarını alır, bunları yaşadığı zaman ve mekana göre kitlenin rahatça anlayacağı şekle sokmak üzere yorumlar. Bu, bir ilim ve fikir faaliyetidir, bir rahmettir, bir hizmettir ve bu anlamda **her fikir ve ilim adamı bir mezhep önderidir.**

Başka bir ifadeyle, mezheplerin sayısı ve mezhep faaliyeti dondurulamaz.

Tabucu ve bedavacı zihniyet ise ilim ve fikir adamlarının bir zaman ve mekânda getirdikleri yorumu **"işte din budur"** diye patentler ve ona dokunmayı yani ilahî mesajlara yeni zaman ve şartlara göre yorum getirmeyi durdurur. Aradan yüzlerce yıl geçmesine, insanlık bir yığın boyut değiştirmiş olmasına rağmen hiç kimse bu eskimiş ve bir kısmı komedi haline gelmiş yorumlara dokunamaz.

İşte zulüm ve Allah'a iftira budur. Bu zulüm yüzündendir ki gerçek İslam bilginleri, samimi din görevlileri Allah'ın saf ve berrak Kur'an dinini yüzyılımızın insanına olduğu gibi anlatmaya kalktıklarında sadece zorluklarla değil, engeller, iftiralar ve suçlamalarla karşılaşabilmektedir.

Çare, Kur'an'a gidişimizi engelleyen bütün putları, patentlerine bakmadan devirmek ve hükmü yalnız ve yalnız Allah'a bırakmaktır. Buna karşı çıkanlar, görünüşte dini kabul ettiklerini söyleseler de inkârcıdırlar. Çünkü: "Ak ve berrak din yalnız Allah'ın tekelindedir." (Zümer, 3)

Ve bu tekelden rahatsız olup Allah'ın hüküm yetkisine, şu veya bu şekilde karışanlar, Allah'a karşı gelmiş olurlar.

S- 106. ayette değinilen nesh konusunda neler söylenebilir? Kur'an'da nesh var mıdır?

C- **Nesh,** birşeyi ortadan kaldırmak, başka bir şeyle değiştirmek, bir yerden başka bir yere nakletmek anlamlarındadır. Değiştirene **nâsih,** değiştirilene **mensûh** denir. Bu anlamda her peygamberin aldığı vahiy kendinden öncekileri, ortak ve genel esaslar saklı kalmak üzere, nesheder. Ve bu anlamda vahyin son verilerini toplayan Kur'an kendinden önceki hüküm ve ayetleri neshetmiştir. Kur'an'ın, Ehlikitap'ın elindekileri tastik edici olarak geldiğini söylemesi (bk.

Bakara, 41, 91, 97; Nisa, 47; Mâide, 48) bu tespitle çelişmez. Çünkü genel esaslar bakımından peygamberlerin tümünün mesajı aynıdır. Bunlarda nesh söz konusu olmaz. Nesh, pratiklerde olur. Bu anlamda her peygamber yeni hükümler getirmiştir.

Kur'an'ın kendinden öncekileri tastik ediciliği genel ve temel hükümler bakımındandır; pratikler (muâmelât) söz konusu olduğunda Kur'an, kendinden önceki bütün hükümleri neshetmiştir. Bunun aksini söylemek, "Kur'an olsa da olurdu, olmasa da" şeklinde bir sonuca götürür ki, bu, Kur'an'ın lüzumsuzluğunu ilan etmektir.

Kur'an'da sözü edilen neshin bu noktaya ilişkin anlamı, eski hükümlerin değiştirilmesidir.

Kur'an'ın kendi ayetlerinin birbirini neshetmesi iddiasına gelince, böyle bir şeyden ne Kur'an'ın kendisi bahsetmektedir, ne de Hz. Peygamber bahsetmiştir. Böyle bir nesh iddiası eski müfessir ve fakihlerin Kur'an'a yamattıkları bir tür **entellektüel oyun**dur. Allah'ın kitabının bir kısım ayetlerinin diğer bir kısmını hükümsüz ve geçersiz ilan ettiğini ileri sürmek Kur'an'da çelişmenin varlığını peşinen kabullenmek olur. Allah'ın kitabı böyle şeylerden arınmıştır. Nitekim neshin varlığını iddia eden fakih ve müfessirler değişik sayılar ileri sürmüşlerdir. Kimine göre nesh üç yerde, kimine göre ise elliden fazla yerde vardır. Böyle bir karmaşanın Allah'ın kitabına maledilmesi vahyin ve Kur'an'ın ciddiyetiyle bağdaşmaz.

İşin esası şudur: Kur'an'da neshedilmiş gibi görünen ayetler bir boyutta hükmü değişmiş bir manzara arzederken, daha başka boyutlarda birinci derecede hüküm ifade edebilmektedir. Bir durum, şart ve mekâna göre kullanmadığımız veya kullanamadığımız bir veri, başka şartlar ve zeminlerde en ileri derecede kullanma alanı bulabilmektedir. Burada söz konusu olan nesh değil, değişik boyutlara cevap verme es-

nekliğidir ki, Kur'an'ın kelam mucizelerinden biri de budur. "Her ayetin aynı anda bir topluma uygulanması şart değildir. Bir topluma uygulanmayan bir ayet başka bir topluma uygulanabilir veya aynı topluma başka bir zamanda uygulanabilir." (Atay; Rapor, 50) Ne yazık ki, Allah'ın kitabını kendi ürettikleri sözler gibi sürekli tasarrufa maruz bırakan bazı bilginler bakış açılarına, kabullerine, mezheplerine uygun düşmeyen ayetleri neshedilmiş gösterme yoluna gidebilmişlerdir. Eğer bu kapı kapatılmazsa Kur'an'da birbirini nesheden ayetlerin sayısını 500'e, 1000'e çıkaranların zuhur etmesi hiç de garipsenecek birşey değildir.

Adı geçen 106. ayet ne diyor? Ayetin söylediğinin nesh uydurmacılarının iddialarıyla hiç bir ilgisi yoktur. Şöyle deniyor: **"Biz, daha iyisini veya benzerini getirmedikçe bir ayeti değiştirmez veya unutturmayız."**

Klasik müfessirlerin burada gözden kaçırdıkları çok önemli bir nokta vardır. Onlar burada geçen **ayet** sözünü sadece Kur'an ayeti mânasında anlayarak büyük bir hataya düşmüşlerdir. Ve bu hata onların kuralcılık tutkularıyla da beslenerek tam bir çıkmaza girmelerine yolaçmıştır. Allah onların hepsinden razı olsun; dikkatten kaçırdıkları husus, ayetin Kur'an dilinde sadece Kur'an'ın belirli parçaları değil, varlık ve oluştaki herşey anlamında olduğu gerçeğidir. Böyle baksalardı değiştirme ve daha iyisini getirmenin, kâinattaki sürekli oluşun Kur'an diliyle bir ifadesi olduğunu görürlerdi.

Kur'an'a göre: **"Allah her an yeni bir iş ve oluştadır."** (Rahman, 29) Öte yandan Kur'an varlıkta Allah'ın dilediğini arttırdığını ve kâinatı sürekli genişlettiğini söylüyor. (bk. Fâtır, 1; Zâriyat, 47) Varlık ve oluşta sürekli bir yeniden **yaratılış** ve **yaratış** (halk-ı cedîd) olduğunu ve Allah'ın kesiksiz bir biçimde yaratıp-yok etme ve tekrar yaratma (bed', iâde, mahv, ispat) mekanizmasını işlettiğini de Kur'andan

öğreniyoruz. (bk. Yûnus, 4, 34; İbrahim, 19; Enbiya, 104; Neml, 64; Ankebût, 19; Rûm, 11, 27; Secde, 10; Fâtır, 16)

İşte **nesh,** bu sürekli yaratış ve oluşun, tekâmül seyri boyunca her an bir öncekinden daha iyiyi ortaya koymasını ifade etmektedir. Ne yazık ki, ayet kavramını Kur'an'ın verilerine tamamen zıt bir anlayışla sadece Kur'an ayetleriyle dondurmak, değindiğimiz bu çok önemli gerçeğin gözden kaçmasına yol açmış ve **nesh** kavramı hiç ilgili olmadığı alanlara çekilmiştir.

İslam düşünürlerinin Kur'an bünyesinde nesh olduğunu kabul etmeyen kesiminin ortak görüşlerini **Süleyman Ateş**'ten, özet olarak verelim:

"Kur'an'da kasdedilen nesh, Hz. Peygamber'e unutturulmuş olan ve dolayısıyle yazılamayan ayetlerdir. Ama Kur'an'a yazılmış olan her ayetin hükmü vardır. Hz. Peygamber, hiçbir ayet hakkında "bu ayet mensûhtur" dememiştir. Ondan başka hiç kimsenin de Kur'an'ı mensûh saymağa hakkı yoktur. Hattâ Kur'an ayetlerini neshetme yarışına girmiş olan âlimler(!) bile, mensûh saydıkları ayet için bunun bir hükmü yoktur, artık bu aslâ uygulanmaz diyememişlerdir. Zaten bunu söyleyen de küstahlık etmiştir. Kur'an'da anlamsız, sırf kalıp olsun diye inmiş ayet yoktur. Yüce Allah: "Kur'an'ı düşünmüyorlar mı, eğer o Allah'tan başkası tarafından indirilmiş olsaydı, onda birbirini tutmaz çok şey bulurlardı." (Nisa, 82) buyurmuş ve Kur'an ayetleri arasında birbirine aykırı sözler olmadığını bildirmiştir. **Nesh,** anlamları ters sözler arasında olur. Kur'an'da böyle sözler olmadığına göre nesh de yoktur. Her ayetin uygulanacak zamanı vardır."

"Müfessirlerimiz, asıl Kur'an'ın kasdettiği birinci tür nesh üzerinde fazla durmamışlar da ikinci ve üçüncü tür nesh için çeşitli örnekler vermişlerdir. Bunların hepsi, kendi

düşünceleridir, Peygamber'in sözü değildir. Kur'an'ın ruhuna da aykırıdır. Bunların bir kısmı Kur'an'ın yalnız Kur'an ile neshedileceğini söylerken, bir kısmı da Kur'an'ın, sünnet ile de neshedileceğini söylemişlerdir. Aslında bu ikinci görüşün ne kadar sakat olduğu açıktır. Çünkü Kur'an, neshedilecek ayetten daha iyi veya dengi bir ayet getirildiğini bildirmektedir. Hz. Peygamber'in kendi sözü, yüzde yüz onun sözü olsa dahi yine de Kur'an'ın dengi olamaz. Çünkü **Kur'an vahiydir, sünnet vahiy değildir.** Kaldı ki sünnetin çoğu da âhâd haberidir. Bunlar Peygamber'in devrinde yazılmadığı ve zaten kendileri de kendi sözlerinin yazılmasına izin vermediği için bu sözler, kendi kalıpları içinde tespit edilmemiş, ancak sahâbîler, kendi anlayışlarına göre onun sözlerini nakletmişlerdir. Aradan bir asır geçtikten sonra **Ömer İbn Abdi'l-Aziz**(99-101 h.)'in emri üzerine resmî olarak hadis derleme işi başlamıştır. Dediğimiz gibi tespit edilen hadislerin çoğu, mâna olarak nakledilmiştir. Bunların çoğunun nakli de âhâd yoluyla olmuş, lafzı mütevatır hadis çok az olduğu gibi manevî tevatür derecesine ulaşan hadisler de çok değildir. Peygamber de olsa neticede bir insanın sözü olan ve ne lafzan, ne de manen mütevatır olmayan sünnet; lafzı da, anlamı da tevatüren gelen ve Allah'ın sözü olan Kur'an ayetlerini nasıl nesheder? Şayet Peygamber: "Falan ayet neshedilmiştir, artık onun hükmü yoktur." demiş ve bu sözü tevatüren bize gelmiş ise buna hiçbir itirazımız olamaz. Çünkü vahyi tebliğ eden odur. Ama ondan bu anlamda bir tek söz dahi gelmemiştir."

"Şimdi nesh konusunda **Reşîd Rızâ**'nın derlediği ulemânın görüşlerini nakledelim ve sözü onun görüşünü vererek bitirelim: Ayet, Allah'ın kesin emridir. Naklen ve tevâtüren gelir. Ayeti neshettiği söylenen hadis ise âhad haberidir. "Biz bir ayeti, ondan daha iyisini veya benzerini getirmedikçe neshetmez veya unutturmayız." ayetinin açık hükmüyle aye-

ti ancak onun dengi neshedebilir. Kur'an'ın dengi ancak Kur'an'dır. Hadis mütevatır dahi olsa Kur'an'ın dengi olamaz. Çünkü Kur'an, Allah'ın sözüdür, lafzı da, mânası da vahydir. Oysa hadis, mütevatir de olsa Peygamber'in kendi sözüdür. İnsan olan Peygamber'in sözü, nasıl Allah'ın sözüne denk olabilir?"

Zan ifade eden âhâd haberine gelince bu, kesinlik ifade eden Kur'anı ve mütevatır hadisi neshedemez. Ancak Hanefîler ve Şâfiîlerin araştırıcılarının çoğunluğuna göre Kitap'ı, mütevatır sünnet de neshedebilir. Çünkü Peygamber, hükümleri tebliğde masumdur. Ne zaman ki sözün ondan geldiğini kesin olarak anlarsak, nesh şartları da mevcud ise, ayet ayeti neshettiği gibi o rivayet de ayeti neshedebilir. Fakat İmam Şâfiî, ünlü Risâlesinde Allah'ın Kitabı'ndan hiçbir hükmün, derecesi ne olursa olsun hiçbir hadis ile neshedilemeyeceğini söylemiştir. Çünkü Kur'an'ın öyle meziyetleri vardır ki ondan başkası bu hususlarda Kur'an'a denk olamaz."

İlk Hanefî ve Şâfiî usulcüler, mütevatır olmayan hadîslerle Kur'an'ın neshedilebileceğini söylememişlerdir. Çünkü mütevatır Kur'an kesindir. Âhâd haberi ise zan ifade eder, yani bunlar Peygamber'in sözü olabilir de, olmayabilir de. Bunların, Peygamber'in sözü olmama, yahut Peygamber'in asıl sözünde hadisin anlattığı mânâdan başka bir anlam kasdetmiş olma ihtimali de vardır. Zincirdeki râvîlerden biri, sonra gelen kuşağa salih görünerek hadisi değiştirmiş, kendi sözünü veya katmalarını Peygamber'e nisbet etmiş olabilir.

"Reşîd Rıza, bunlara bir de şunu ekliyor: "Kur'an'da bulunan herşey Allah'ın vahyidir, ama hadislerde Peygamber'in kendi ictihadı da vardır. Bu, vahiy değildir. Gerçi Peygamber yanıldığı zaman vahiy ile doğrultulur ama onun bazı konularda yanıldığı sabittir: "Allah seni affetsin, niçin onlara izin

verdin?" (Tevbe, 43), "Küfrün belini kırıp yeryüzünde ağır basmadıkça hiçbir peygamberin esirler sahibi olması yakışmaz." (Enfal, 67) ayetleri, Peygamber'in bazı ictihâdlarında yanıldığını gösterir. Siyer Kitaplarında bunun örnekleri anılmaktadır."

"Tekrar ediyoruz: Kur'an'ın anlattığı nesh, aynı zamanda **insâ** demektir. Yani yazılmadığı için zamanla unutturulmuş olan ayetler vardır. Bunların yerine daha iyisi veya dengi ayetler gelmiştir. Yazılmış olan Kur'an'da nesh söz konusu değildir."

"Mensûh ayetlerin sayısını ikiyüze çıkaranlar olduğu gibi beşe indirenler de vardır. Çünkü dayandıkları kesin bir delil yoktur. Onun için herkes kendine göre neshi azaltmış veya çoğaltmıştır." (Ateş, 1/215-217)

S- 104. ayette geçen: "Bizi davar gibi güt!" demeyin buyruğunun hikmeti üzerinde durur musunuz?

C- Bu buyruğun hikmetini biz, **"Kur'an'ın Temel Buyrukları"** adlı eserimizle **"Yeniden Yapılanmak"** adlı kitabımızın **İnsan Hakları** bölümünde açıkladık.

S- Bazılarına göre, hadisler de Kur'an ayetlerini neshedebilir. Bu mümkün müdür?

C-Hadis, daha genel bir ifadeyle sünnet, değil Kur'an'daki bir hükmü neshetmek, Kur'an'da esası bakımından olmayan bir hükmü koymak yetkisine bile sahip değildir. Sünnet sadece Kur'an'da olanı açıklar. Bunun aksini düşünmek Hz. Muhammed'i Kur'an'ın tebliğcisi olmaktan çıkarıp bağımsız bir dinin kurucusu haline getirmektir. Böyle bir yola gitmekten Allah'a sığınır ve muazzez

Peygamberimizi tenzih ederiz. Bu bahsi noktalarken Peygamberimizin şu ibret verici davranışını kaydetmek istiyoruz. "Bu iş, Allah ve sen dilersen olur." diyen sahabisine Cenabı Resul şu cevabı vermiştir: **"Sen beni Allah'a ortak mı yapıyorsun. O şekilde konuşma. Sadece Allah dilerse de."** (bk. İbnül Kayyım; Zâdü'l-Meâd, 2/353)

S- Kur'an-ı Kerim cennete gitme konusunda iddialı olmayı nasıl karşılıyor?

C- Cennet ehli olmak, herşeyden önce iddia sahibi olmamayı gerektirir. Çünkü **cennet yani ebedî mutluluk ve ölümsüzlük, Yaratıcı'nın lütuf ve rahmetinin eseri olarak gelir; insan fiillerinin matematik karşılığı olarak değil.** Yaptığı işlerin bir tür çetelesini tutarak Allah'tan karşılık bekleyen insan, cennet ehli olduğunu değil, kayıp içinde olduğunu belgeler. Özellikle dış patente sığınarak cennet parselciliği yapmak Kur'an'ın tiksindiği bir davranıştır. Bakara 111-113. ayetler bu konuda çok ürpertici bir ihtar getirmektedir. Bu ayetler, bir yandan cennet ehli olmanın temel şartlarını koyarken, bir yandan da çeşitli anlayışların cennetcilik iddialarının hayal üretmek olduğunu gösteriyor. Şöyle deniyor: **"Yahudi yahut Hıristiyan olanlardan başkası cennete asla giremeyecek dediler. Bu onların kuruntusudur. Onlara de ki: 'Doğru sözlü iseniz kanıtınızı getirin.' İş onların sandığı gibi değildir. Kim iyilik ve güzellik sergilemiş olarak yüzünü Allah'a teslim ederse işte onun ödülü rabbinin katındadır. Böyleleri için korku yoktur. Ve böyleleri mahzun da olmayacaktır. Yahudiler demişlerdir ki: 'Hıristiyanlar hiçbir şey değildir.' Hıristiyanlarsa: 'Yahudiler hiçbir şey değildir.' dediler. Oysaki bunların hepsi kitabı okurlar. Bu hep böyledir. Bilgiden nasibi olmayanlar da onların dedik-**

leri gibi dediler. Allah, tartışıp durdukları konu hakkında kıyamet günü aralarında hüküm verecektir."

Görüldüğü gibi, cennet, babadan miras kalmış mal gibi hak ve iddia konusu edilemez. Onu, iyilik ve güzellik sergileyip benliğini Allah'a teslim edenler hak edecektir. Bu konuda hükmü Allah verir.

Ayetlerden şunu da anlıyoruz: Cennet tekelciliği önce Ehlikitap arasında başlamıştır. Ancak bu cehalet ürünü tekelcilik, bilgisizlik illetine yakalanmış her inanç grubunda görülebilecektir. Kimin cennet ehli olduğuna ise kıyamet günü Allah karar verecektir.

İnsan, insanlığının dünya planındaki onur borcunu yerine getirmiş midir ki, dünya ötesi âlemlerin mutluluk ve onuruna da ambargo koyuyor? İnsanlıktan nasibi olanın, cennet iddiacılığından önce bu sorunun cevabı üzerinde düşünmesi gerekir.

S- "Nereye dönerseniz Allah'ın yüzü oradadır." sözü ile Kur'an neyi kastetmiş olabilir?

C- Bu söz, Bakara 115. ayetinin bir parçasıdır. Ayetin tamamı şöyledir: **"Doğu da Batı da Allah'ındır. O halde nereye dönerseniz Allah'ın yüzü oradadır. Kuşkusuz Allah geniştir, herşeyi bilendir."**

Bu ayet Kur'an'ın omurga noktalarından ikisini gündeme getirmektedir. Herşeyden önce varlık ve oluş Allah'ın kendisini açıp saçması ve kendi ruhundan bir nasip verdiği insana, kudretini seyrettirmesidir. Her yerde Allah'ın yüzüyle karşı karşıya olduğumuza göre Allah, âdeta varlığın ruhu, varlık da âdeta Allah'ın vücudu gibidir.

S- Bu tespitin günlük hayatımızdaki pratikler,

özellikle ibadetler açısından önemli sonuçları nelerdir?

C- İlk ve en önemli sonuç şudur: **Bütün kâinat bir ibadethanedir.** O halde, varlık ve oluşun bütünü, o orada insanın **yaratılış ölçülerine isyan** olmayan tüm davranışları ibadettir. Yaradılış ölçülerine isyan deyimimiz sebebsiz değildir. Çünkü, **bütünü ibadet ve ahenk olan oluşun seyrini bozan tek varlık insandır.** İnsanın davranışlarının bütünüyle ibadet olması, yaratılış ölçülerine ters düşmemekle gerçekleşir.

Bütün kâinat büyük bir mabet olduğuna göre, belirli duvarları mabet sayıp o duvarların dışında kalanları Allah'ın kulu olarak görmemek Kur'an'a terstir. Başka bir deyimle **Kur'an, mabet hegemonyası kabul etmez.** Kurtuluş, belirli duvarlara bağlanmamıştır. Bunu daha önce de gördük.

Biraz daha özel planlarda baktığımızda şunu da görürüz: İbadet için, mesela namaz kılmak için belli bir yöne, örneğin **kıbleye dönmek** bir yaratılış borcu değil, bir sosyolojik yarardır. Bunun içindir ki, Hz. Peygamber demokrasinin en ideal göstergelerinden biri olan cemaatle namazda kıbleye yönelmeyi titizlikle koruduğu halde, tek başına kılınan namazlarda bunun üzerinde fazla durmamıştır. Bazılarının: "Bu ayetin hükmü kıbleye yönel ayetiyle neshedilmiştir." demeleri kesinlikle yanlıştır. Neshedilen bir şey yoktur. Bu ayet, bir evrensel-kozmik gerçeği, kıbleye yönel ayeti ise sosyolojik bir gerçeği ortaya koymaktadır. Herbirinin geçerli olduğu bir boyut vardır. Cemaatle namaz kılarken, kıbleye yönel ölçüsüne uyarak ahenk ve birliği sağlarız. Tek başına kılınan namazlarda ise böyle bir geçerlilik şartı yoktur.

S- Adı geçen ayette 'Allah geniştir' diye çevirdiğiniz sözle kastedilen ne olabilir?

C- Bu sözün aslı **vâsi**'dir. Bir çok müfessir ve meal yazanı bu kelimeyi parantez içi ilavelerle: "Allah'ın rahmeti, kudreti, vs. geniştir." şeklinde çevirmişlerdir. Bunların tümü iyi niyetle yapılmasına rağmen Kur'an'a ekleme yapmak olduğu için doğru değildir. Bize düşen, Kur'an'ın söylediğini aynen vermek ve her insanı, Kur'an'ın sonsuz anlam boyutlarından nasibini almakta serbest bırakmaktır. Allah'ın beyanını bizim özel anlayışımızın açtığı parantezlerle kayıtlamak okuyanları kayıt altına almak olur.

Kaldı ki, **vâsi'** kelimesini tam anlamında tutmanın işaret ettiği gerçek çok önemlidir. Bu sayede anlıyoruz ki, Allah, varlık ve oluşu uzaktan seyreden bir kuvvet değil, oluş ve sürecin bizzat kendisidir. Bu da bize gösterir ki, **varlık ve kâinat, Yaratıcı'nın bir açılıp-saçılması olarak her ne kadar sonsuz değilse de sınırlı da değildir.** O yüzdendir ki Kur'an, Allah'ın isim-sıfatlarından birini de **Vâsi'** (geniş, genişleyen) olarak belirlemiştir.

S- 119. ayette Hz. Peygamber'e: "Cehennem halkından sen sorumlu değilsin." denmesinin hikmeti ne olabilir?

C- Bunu anlamak için ayetin tümüne bakmak gerekir. Şöyle deniyor: **"Şu bir gerçek ki, biz seni gerçeği dile getirmek üzere bir müjdeci ve uyarıcı olarak gönderdik. Cehennemliklerden sen sorumlu değilsin."** Her peygamber Allah elçisidir. Bu elçilik, **tebliğ** görevi yürütmek şeklinde belirlenmiştir. **Tebliğ, ulaştırmak anlamındaki belağ kökünden gelir ve Kur'an dilinde vahyin mesajını, vahyin muhatabı olan insana ulaştırmak anlamını taşır.**

Kur'an'ın tartışmasız beyanına göre peygamberlerin, o arada Hz. Muhammed'in görevi yalnız tebliğdir. (bk. Âli İm-

ran, 20; Mâide, 92, 99; Nahl, 35; Nur, 54; Ankebût, 18) Bu ayetler ve daha birkaç ayet peygamberlerin görevini tebliğle kayıtlayan net ifadeler kullanmaktadır. Şûra 48 daha detaylı konuşarak şöyle demektedir: **"Yüz çevirirlerse, biz seni onlar üzerine bekçi ve kayıtlayıcı göndermedik. Sana düşen, tebliğ etmekten başkası değildir."**

Anlaşılan odur ki Kur'an, peygamberliği, bu demektir ki dini, bir baskı, zorlama, tekmeleme kurumu değil; bir aydınlatma, bilinç uyandırma, ısındırma ve bilgilendirme kurumu olarak görüyor.

Tebliği yapanın inanç ve söz özgürlüğünü kısıtlayanlara karşı verilen mücadeleyi, tebliği baskıya dönüştürmekle karıştırmak büyük bir hatadır. Kur'an'da, insan haklarına, özgürlüklere, inançlara musallat olanlarla mücadele, hatta savaş bir insanlık onuru olarak gösterilmiştir. Ancak bu hakkı, tebliğin taşıdığı mesajı zorla, şiddetle kabul ettirmenin gerekçesi gibi kullanmak Kur'an'ın ruhuna terstir. Ve böyle bir tutum, peygamberlik kurumunu kin ve nefretlerin beslediği egoizmler uğruna dejenere etmektir.

Özetlersek, **Kur'an insanları iyiye, güzele, tek kelimeyle, cennete çağırmayı iman ve aydınlık taşıyan insana bir görev olarak yükler. Fakat insanlara cehenneme gitme özgürlüğünü de verir. Cehenneme gitme özgürlüğü vermeyen bir mesajın cennet çağrısı bir hegemonya ve despotizmdir. Böyle bir çağrının cennetine insanlık asla itibar etmemiştir. Eğer etseydi engizisyon dünyayı cennete çevirirdi.**

İnsan yaratılışı, bugünü kendisine cehennem edenlerin yarınki cennet vaadlerine güven duymayan bir yapıdadır. O yüzdendir ki Kur'an, tebliğle baskı ve zorlamayı ayırmakta son derece ısrarlıdır. (Bu konuda bk. KTK. Tebliğ ve Kıtal mdl.)

Peygamber, daha geniş bir ifadeyle tebliğ adamı, mesajı açık ve net (mûbin) bir biçimde insana sunar; ama hesap soramaz. Hesap sormak, din gününün sahibi sıfatını taşımakla elde edilir. O sıfatsa yalnız Cenabı Hakk'ındır.

S- Tarih içinde, din temsilcilerinin, özellikle engizisyon çevrelerinin baskı ve şiddete başvurmalarının sebebi nedir?

C- Tebliğ, gereğince yapılamazsa baskı, şiddet, afaroz ve zorlama yolu açılır. Tebliğ adamının mesajı gerekli kıvamda ve aydınlık bir yolla ulaştıramamak biçimindeki başarısızlığı, insan egosu tarafından afaroz veya şiddete başvurmakla ödünlenir. Bu böyle olduğu içindir ki dini gerçek anlamda kavramış ve benliğine maletmiş engin gönüllü Allah adamları, çağrılarında şefkat, merhamet ve hoşgörüden başka hiçbir şeye yervermezler. Bu yüceliğe ulaşamamış karanlık ve kuralcı din yobazı ise kendisine yaklaştıramadığı insanları cehennemlik ilan ederek veya tekmeleyerek tatmin bulur.

S- 138. ayette sözü edilen "Allah'ın boyası" deyimiyle amaçlanan nedir?

C- Ayet şöyle diyor: **"Allah'ın boyasını esas alın. Boya vurmak bakımından Allah'tan daha güzel iş yapan kimdir?"**

Çok sayıda anlam boyutu taşıyan ayetlerden biri de budur. Genel bir ifade kullanılmıştır. Anlaşılmaktadır ki Yaratıcı Kudret'in bireysel, toplumsal ve evrensel boyutlarda varlık, insan ve hayata hâkim kıldığı güzellik, ahenk ve dengeleri korumak gerekir. Bu dengeleri bozan girişimler insana mutsuzluk getirir.

Bazı fakihler bu ayetin anlam boyutlarını görmezlikten gelerek veya göremeyerek, verilen geniş, ilahî perspektifi kı-

sıtlamış ve ayeti alışılmış kuralcılıklarına hapsetmişlerdir. Hatta bazıları bu ayetin **makyaj yapmayı**, süslenmeyi yasakladığını söyleyecek kadar basit bir çerçevede kalabilmişlerdir. Oysaki ayet hem insan benliğinde hem de tabiat ve kâinatta esas olan doğal ahenk, denge ve güzellikleri bozmanın hayır getirmeyeceğine dikkat çekiyor. Söz konusu olan, yaratılış prensiplerini, fıtratı dejenere etmektir. Nitekim insanoğlu güzellik ve iyilik yaratacağım teranesiyle doğanın tüm güzelliklerini, hatta dengelerini altüst etmiştir. Sonucun nasıl bir bunalım getirdiğini bütün insanlık birlikte seyretmektedir. Doğa perişan edilmiş, **çevre güzellikleri** tahribe uğramış, ozon tabakası delinmiş, denizler, hatta okyanuslar kirlenmiş ve insanoğlu bütün canlıların şikayetçi olduğu bir bozulmaya vücut vermiştir. Bütün bunların arkasında insanın en güzel boyayı vuran kudrete kafa tutması, onun eserini dejenere etmesi vardır.

S- 140. ayette sözü edilen "tanıklığı gizlemek"ten maksat nedir?

C- En büyük zulümlerden biri olarak tanıtılan bu **gizleme,** ayetin gösterdiğine göre, Allah'tan gelen bir tanıklığı gizlemektir. Başka bir deyimle **vahyin beyanlarını gizlemektir.**

Vahyin beyanlarını gizlemek iki türlü olur.

1. İlahî ayetleri tamamen örtmek veya inkâr etmek,

2. Bunların anlamlarını, parantezler açarak, yorumlar getirerek kaydırıp saptırmak. Kur'an'a göre bu türlerin ikisi de büyük zulümdür. Dini anlamayanlar veya çıkar politikalarına âlet edenler genellikle ikinci tür zulmü sergilerler. Bu zulüm, din adına Allah'ın beyanlarını değil, kendi bilgisizlik ve saplantılarını öne sürenlerin, Allah'a fatura edenlerin **devşirme bir din** ortaya çıkarmaları şeklinde görülür. Bun-

lar, dini Allah'ın kitabına bağlı tutmaktan âdeta rahatsız olurlar. Siz, "Allah böyle buyuruyor" dedikçe, onlar "falan ilmihalde, filan fetva kitabında, filan imamın kavlince vs." diye yaygara koparır, ilahî kelamı sürekli devre dışı bırakmaya çalışırlar. Bu, örtülü bir biçimde Allah'ın yetkilerini başkasına devretmeye kalkmaktır. Bunun içindir ki, bahsimize konu olan ayet, şu ürpertici soruyu soruyor: **"Siz mi daha iyi bilirsiniz, yoksa Allah mı?"**

S- Bu açıklamaya dayanarak şunu söyleyebilir miyiz: Allah'tan gelen tanıklığı saklamanın bir şekli de Kur'an ayetlerini olduğu gibi vermemektir?

C- Bunu söylemek zorundayız. Hatta Kur'an'ın ayetlerini tercüme ederken, araya parantez içi ilaveler koymaktan da çekinmek gerekir. Allah eksik mi bırakmıştır da biz tamamlıyoruz! Bu parantezleri açmak mesajın muhataplarını, Allah'ın iradesini fark etmek için gayret göstermekten alıkoyup tercüme edenin sübjektif kanaatlerine bağlı kalmaya zorlamak olur. Bize düşen, Allah'ın kelamını olduğu gibi vermektir. Her insan o kelamın sonsuz anlam boyutlarından, kendi tekâmül seviyesine hitap edeni kendisi çıkaracaktır. Buna engel olmak haksızlıktır. Bu haksızlık tarih içinde sürekli işlenmiştir.

Doğrusu şu ki, Allah'ın kelamını olduğu gibi verdiğimizde ondan isabetsiz bir sonuç çıkaranın durumu, sübjektif kanaatler parantezine bağlı kalarak daha isabetli bir sonuç çıkaranın durumundan makbuldür.

Çünkü ikinci insan, Allah yerine başkasını dinlemiş, birincisi ise yalnız Allah'ı dinlemek niyetiyle çırpınırken yanılmıştır. **Allah'ı dinlemek uğruna hata etmek, şunu bunu dinlemek uğruna hata etmemekten hayırlıdır.**

Bu açıklamayı, üzerinde olduğumuz surenin 145. ayetinin şu cümlesiyle noktalayalım. **"Sana gelen ilimden sonra onların keyiflerine uyarsan, o takdirde sen mutlaka zalimlerden olursun."**

S- Kur'an ümmetinin orta bir ümmet oluşunun anlamı ve amacı nedir?

C- 143. ayetin ifadeye koyduğu **orta ümmet** deyimi, yine aynı ayet tarafından açıklanmıştır. Şöyle deniyor: **"Sizi orta bir ümmet yaptık ki, insanlara tanık olasınız; Peygamber de size tanık olsun."**

O halde orta ümmet, insanlara bir **denge örneği** olan ve kendisine de denge örneği olarak Son Peygamber'i seçen ümmettir. Orta ümmet, herşeyden önce **uçlardan kaçınan** bir denge ve hoşgörü ümmetidir.

Bu dengenin görünümleri, ana hatlarıyla şöyle verilebilir:

1. Dünya-âhiret (görünen, görünmeyen dünya) dengesi,
2. Akıl-aşk dengesi,
3. Kamu-birey dengesi,
4. Ruh-beden dengesi,
5. Yöneten-yönetilen dengesi,
6. Harcamalarda denge,
7. Öfke ve sevgide denge,
8. Eski ile yeni arasında denge...

Bütün bu dengeleri koruyabilmek Kur'an dilinde **gulüvvden uzaklık** yani azmak ve aşırılıktan uzaklık adını alır. Kur'an buna **sıratı müstakîm**de yani saptırmayan, dosdoğru denge yolunda olmak diyor.

Hz. Peygamber, örnek kişiliğiyle Kur'an'ın bu denge an-

layışını kristalleştirmiştir. Nerede o Peygamber ve onun "**denge ümmet**"i, nerede bugünkü İslam dünyası...

S- 146. ayette, Ehlikitap'ın Hz. Peygamber'i, kendi çocuklarını tanıdıkları gibi tanıdıklarından bahsediliyor. Bunun anlamı nedir?

C- Bu ayet, (ve En'am, 20) Kur'an'ın bir ifadede ayrı kutuplarda iki gerçeği gösteren kelam harikalarından biridir. Söylenen şudur: Ehlikitap yani Yahudi ve Hıristiyanlar Hz. Peygamber'i çok yakından tanır, bilirler. Böyle iken onu âdeta hiç yoktan ortaya çıkmış biri gibi garip karşılar, horlarlar.

Ayetin dikkat çektiği ikinci nokta şudur: Ehlikitap, Hz. Peygamber'i, sadece beden, kan ve soy ölçüleriyle ölçüp değerlendirir. Tıpkı çocuklarını değerlendirdikleri gibi. Böyle yaptıkları içindir ki, Allah Elçisi'ni gerçek yüzüyle tanıyamaz, anlayamaz, mesajını kavrayamazlar.

Peygamber bir insandır. Bir melek değildir. Yaratılış kanunlarına uyar, insanlık değerlerini temsil eder, insandan elini çekip kendisini fildişi kuleye hapsetmez. Ancak **peygamber, görülen dünya ile sezilen dünya, üç boyutlu âlemle üst boyutlu âlem arasında duran ve bu iki âlemin denge noktasını gösteren bir varlıktır. Peygamberi, ortalarında durduğu iki âlemin sadece birine adapte olarak tanımaya kalkan aldanır.** Ondaki kişiliğin özünde, daha önce bahsettiğimiz denge sırrı yatar. Peygamberi tanımak, bu denge sırrını kavramakla mümkün olur.

S- Bu açıdan insanları, özellikle sahabîleri sınıflandırabilir misiniz?

C- Genel ayırım olarak, insanlar Hz. Peygamber'i tanımada iki sınıf oluştururlar:

1. Ondaki gerçek kişiliği, yani denge sırrını görebilenler,

2. Bu sırrı göremeyip, denge noktasının alt veya üst kutbuna takılı kalanlar. Bu ikinci gruptaki insanlar Hz. Peygamber'in ya sadece toprak yanına bakar, onu herhangi bir insan gibi görürler; yahut da yukarı âleme bağlı yanını esas alarak onu ayakları yere değmeyen bir melek gibi algılarlar.

Bu iki zümrenin ikisi de Hz. Peygamber'i tanımada yetersizdir.

Geleneğin **sahabî** dediği ve "inanmış olarak Hz. Peygamber'in yüzünü gören kişi" diye tanımladığı büyük zümre içinde yukarıda andığımız iki tür insan mevcuttur. O halde **Hz. Muhammed'in sahabîsi ile Allah Resulü Hz. peygamber'in sahabîsi** ayrı kavramlardır. Bunların birincisi Hz. Peygamber'i sadece şekil-beden ölçüleriyle sosyolojik bir realite olarak tanırken, ikincisi nebi ölçüleriyle bir yaratıcı-ilahî realite olarak tanır. Bu ikinci ve **aslî anlamda sahabî olmak için Hz. Peygamber'in yüzünü görmek şart değildir.**

Nitekim bizzat Peygamberimiz bu gerçeğe dikkat çekerek o günkü sahabîlerine şöyle demiştir: **"İleriki zamanlarda benim yüzümü görmediği halde sizden daha hayırlı müminler gelecektir."** Demek oluyor ki, bu ikinci anlamda, Hz. Peygamber'in bedeniyle yaşadığı zamandan çok sonra gelenler de sahabi olabilir. **Kuşadalı İbrahim**'in güzel ifadesiyle, burada önemli olan "musâhebet-i ruhaniye" yani ruhsal yöne, gerçek kişiliğe dost olmaktır. Esas anlamda sahabî, bu dostluğu kurabilen iman eridir. Bu anlamda sahabî, Hz. Resul'ün gerçek benliğini farkettiği için, ona karşı tavrında asla şaşmaz, sendelemez. **Şekil ve beden sahabîsi** yani geleneksel anlamda sahabî ise ona karşı tavrında şaşabilir, sendeleyebilir, hatta imanından dönebilir.

Bu söylediklerimiz bir spekülasyon değildir. Geleneksel sahabilerden, Hz. Peygamber'in hem hayatı sırasında hem

de bu dünyayı terkinden sonra sapanlar olmuştur. Hatta bunlardan **Abdullah b. Sa'd** adını taşıyan bir tanesi, hem de Hz. Peygamber'in vahiy kâtipliğini yaptığı halde, sapmış; Medine'den Mekke'ye kaçarak Hz. Peygamber'i yalancılıkla itham edip inkârcılar arasına katılmıştır.

Peygamberimizin öteki âleme göçüşünden sonra ise geleneksel sahabîlerden bir kısmının onun evladına yaptıkları zulümler hiçbir inkâr kitlesinin yapamayacağı kadar ağırdır. Bu zulümlerin ortaya koyduğu açık ve net sapmayı **içtihat farkı** adı altında basit bir görüş ayrılığı gibi göstermekse, o zulümlerden daha ağır bir günahtır.

Kısacası, **Hz. Peygamber'i tanımak bir şekil, kan ve beden meselesi değil, bir kozmik kavrayış ve ruhsal eriş meselesidir.**

S- 148. ayette sözü edilen "hayır üretmede yarışın" ifadesini nasıl açıklayabiliriz?

C- Bu ayetten ayrı olarak Mâide 48'de aynı ifadeyle, Müminûn 61'de ise hayır işlerde koşuşup öne geçenler şeklinde ifadeye konan bu keyfiyet, Kur'an'ın varoluş ve ebedî kurtuluş konusunda esas aldığı biricik değerdir. Sorumuza konu olan ayet şöyle diyor: **"Her birey ve toplumun, yüzünü çevirdiği bir yön vardır ki, oraya döner. Siz hayır işlerde koşup yarışın."**

Hayır, iyilik ve güzellik, insana ve hayata yararlı şey demektir. Ayette, hayır kelimesinin çoğulu olan **hayrât** kullanılmıştır. Ve insanlık hayırlarda yani iyi ve güzel aksiyonlar sergilemekte yarışa çağırılmıştır. Gösterilmiştir ki, bir patente sığınarak yüzünü şu veya bu yöne çevirmek, ancak hayır yarışında beklenen hedeflere varılmışsa bir değer ifade eder. **Kur'an patent, kamp ve nüfus kağıdı hegemonyasını insan hayatından kovmak ve üstünlüğü iyilik ve güzellik üretmeye bağlamak istemiştir.**

Kur'an'ın **takva** dediği Allah'a yakınlık da hayır yarışında derece almaktan başka bir şey değildir.

S- 158. ayette, hac sırasında Safa ile Merve'yi ziyaret etmek yani bu iki tepe arasında koşmakta bir sakınca yoktur deniyor. Oysaki bize öğretilen, bu iki tepe arasında koşmanın farz olduğudur. Bu konu nasıl açıklığa kavuşturulabilir?

C- Önce şunu söyleyelim: Kur'an'ın verilerine göre yeniden düzenlenmesi gereken hususlardan biri de hac'dır. Mezhepler bu hac konusunda da kendi kafalarına göre yorumlar getirmiş ve Allah'ın kitabında yer almayan bir yığın şeyi hac ibadetine eklemişlerdir.

Andığımız ayet şöyle diyor: **"Safa ile Merve, Allah'ın nişanlarındandır. Kim Kâbe'yi hacceder ya da umre yaparsa o tepeleri tavaf etmesinde kendisi için bir günah yoktur."**

Ayetin söylediği budur. O tepeler, tevhit dininin büyük peygamberi Hz. İbrahim ve oğlu İsmail'in hatıralarına saygı için ziyaret edilebilir. Hacıların Safa ile Merve arasındaki koşmalarının yani **sa'y**'ın anlamı budur. Ancak Kur'an bunun yapılmasında sakınca olmadığını söylüyor, yapılmasının gerekliliğinden söz etmiyor. Böylesine açık ve net bir ilahî beyan, mezhep yorumcularınca şu hale getirilmiştir: Malikî ve Şafiîlere göre sa'y farz, Hanefîlere göre vaciptir. Buna göre ayetin sa'yı kesin bir biçimde emretmiş olması gerekir. Yorumcular bu kabullerini bazı hadislere dayandırdıklarını söylerler. Oysaki, sıhhat derecesi ne olursa olsun, Allah'ın kitabında açıkca yeralan bir hükmün tersini hadise koydurmak, Kur'an'ı hükümden düşürmektir.

Hz. Peygamber'in, kendisine vahyedilen kitabın aksine hüküm koyduğunu kabul etmekten Allah'a sığınırız.

Mesele şudur: Bu iki tepe arasında koşmak sakıncalı değildir. Hz. Peygamber de bunu yapmıştır. Bu bir tavırdır. Manevî zevktir. Ancak buna farz damgası vurmak Allah'ın kitabına aykırıdır. İhtiyar, özürlü insanların böyle yapay bir zorunlulukla yüzyüze bırakılması, Hz. Peygamber'in daima kolaylaştırmayı esas alan tutumuna da ters düşmektedir. Hepimiz bilmekteyiz ki bu yapay zorunluluk, koşmaktan âciz insanların bu iki tepe arasında sedye veya arabalar üzerinde büyük paralarla taşınması gibi bir ticarî faaliyete vücut vermiş bulunuyor. Yapay zorunluluğun tek kârlı tarafı (eğer buna kâr denebilirse) işte bu ticarî faaliyettir.

S- 159. ayette ağır bir lanetten bahsediliyor. Bu lanete çarpılanlar kimlerdir?

C- Bu lanete çarpılanların kimler olduğunu aynı ayet açık bir biçimde göstermektedir. Bunlar, Allah'ın kitabında açık delilleriyle ve aydınlık bir biçimde gösterilen buyrukları insanlara anlatmayan, bunları gizleyenlerdir. Kur'an meali hazırlayan bazı kişilerin bu ayeti verirken parantez açarak "Tevrat'ın hükümlerini gizleyenler" ilavesini yapmaları bir saptırmadır. Ayette ne Tevrat'tan ne de başka bir kitaptan bahsedilmektedir. Beyan, geneldir. Saklama ve çarpıtma hangi ilahî mesaj üzerinde yapılırsa yapılsın insanı lanetin altına sokar.

S- 165. ayette, sevginin ilginç bir görünümünden bahsediliyor. Bu konuda neler söylenebilir?

C- Ayet biz gösteriyor ki sevgi, (hubb) bütün oluş ve erişlerin esasıdır. Olumsuzlukların, hatta putçuluğun temelinde de sevgi vardır. Sevgi olmadan insan hiçbir şeyin ardına düşmez, hiçbir şeyi gönlüne sokmaz, hiçbir şey için zahmete girmez.

Anılan ayet aldatıcı ve boşluğa hizmet ettirici sevgilerle, erdirici ve ölümsüzlük getirici sevgiyi birbirinden ayırmıştır.

Aldatıcı sevgi, Allah'ın yerine başka değerleri gönül dünyamızda sevgi konusu yapmakla vücut bulur. İnsanı ölümsüzleştiren sevgi ise Allah'a yönelen ve yönelten sevgidir. Bu yüzden ayet: **"İman sahipleri, Allah'a sevgilerinde çok şiddetlidirler."** diyor.

İnsan, varlık yapısı gereği bir çok şeyi sever, çünkü insanın varlıktaki herşeyle ilgisi vardır. Kur'an bu sevgilerin yok edilmesini önermiyor. Onun istediği, iyinin ve güzelin mutlak kaynağı olan Cenabı Hakk'a sevginin diğer sevgiler üzerinde egemen olması, onların lokomotifi durumuna getirilmesidir.

S- 170. ayette kınanan ecdatperestlik hakkında neler söylenebilir?

C- Kur'an'ın nefret ettiği ve putçuluğun temel belirtilerinden biri olarak gördüğü ecdatperestlik, ilahî kitapta çok geniş bir yer tutmaktadır. Kur'an-ı Kerim elliye yakın ayetinde kötülüğünden ve tahribinden yakındığı ecdatperestliği daha çok ataların geleneklerini ilahlaştırmak, bu gelenekleri dokunulmaz ilan etmek, başka bir ifadeyle, **gelenek tabuculuğu** olarak vermektedir. Bu tabu, insanın, hem vahyin mesajını tebliğ ederek hem de yaratıcı dehanın ürünü olarak ortaya koyduğu bütün **yenileri,** insafsız ve beyinsiz bir şekilde elinin tersiyle itmekte ve insanlığın yücelme ve yükselme yollarını tıkamaktadır.

Denebilir ki, **Kur'an mesajının karakteristik niteliklerinden biri de gelenekperestlikle savaştır.** Esasen bütün peygamberler bu savaşın öncüleri olarak da dikkat çekerler.

İşin esası şudur: Uyuyan, hazır yiyen, yaratıcı ve erdirici sancıyı asla duymayan tembel, asalak ve cüce ruh, sürekli yürüyen, hep değer üreten büyük ruhun boyutunu anlaya-

maz, onu sürekli kıskanır. Kendisi onun boyutuna yükselemediği için onu kendi çukuruna çekmek ister. Bir anlamda hayatı ve oluşu geriye çekmektir bu... Hayata ve insana ihanet olan bu geriye çekişi mazur, hatta makbul göstermek isteyen **cüce ruh,** bunun için tek çareye sahiptir: Yaratan ve yürüyen ruhu isyanla, düzene ihanetle, kargaşa çıkarmakla, kuralları çiğnemekle, kutsal kurumlara sataşmakla, ecdada saygısızlıkla suçlamak... Cüce ruh, Hz. Nûh'u da Hz. İbrahim'i de Hz. Musa'yı da Hz. İsa'yı da Budha'yı da Sokrat'ı da Hz. Muhammed'i de aynı şekilde suçlamıştır. Hallâc'ın, Nesimî'nin, Bruno'nun, Lavoisier'in, Galile'nin, Molla Lütfi'nin maruz kaldığı suçlama da aynı türdendi.

Kısacası, **cüce ruhlarla yüce ruhların** çekişmesinde hep bu vardır. Birincisi mevcuda tapar, ikincisi, Yaratıcı Kudret'ten aldığı nasiple mevcudu aşar.

S- Ecdatperestlik veya gelenekleri ilahlaştırma, Kur'an'da hangi ifadelerle yeralıyor?

C- Konuya değinen ayetlerden bazı örnekler verirsek, sorumuz cevabını bulur: **"Onlara: 'Allah'ın indirdiğine uyun' dendiğinde, şu cevabı verirler: 'Hayır, biz atalarımızı üzerinde bulduğumuz şeye uyarız.' Peki ama, ataları hiçbir şeye akıl erdiremeyen, doğruyu ve güzeli bulamayan kimseler idiyseler!"** (Bakara, 170; Mâide, 104; Lukman, 21)

"Ey iman sahipleri, eğer babalarınız ve kardeşleriniz iman üzerine küfrü tercih edip seviyorlarsa onları dostlar edinmeyiniz." (Tevbe, 23)

"Bir kötülük ve yüzsüzlük ettiklerinde, 'Atalarımızı bu hal üzre bulduk, Allah bize böyle emretti' derler. De ki: 'Allah, kötülük ve yüzsüzlükle emretmez. Bilmediğiniz şeyleri Allah'a mal ederek mi söylüyorsunuz?" (A'raf, 28)

"Musa ve Harun'a şöyle dediler: 'Siz, bizi atalarımızı üzerinde bulduğumuz şeyden çevirmek için mi geldiniz? Yeryüzünde ululuk sizin mi olacak? Biz size inanmıyoruz." (Yûnus, 78)

"Senden önce hangi ülkeye bir peygamber gönderdikse kodamanları şöyle deyiverdiler: 'Biz atalarımızı bir anlayış ve tutum üzerinde bulduk. Ve onların bıraktıkları eser ve örneklere uyarız.' Gelen peygamber şu cevabı vermiştir: 'Peki atalarınızı üzerinde bulduğunuz şeyden daha güzel ve erdirici olanını getirdimse de mi?..." (Zühruf, 123, 24)

Örnekler çoğaltılabilir: Ortak nokta, iyiye ve güzele, geleneğin katı ve kokuşmuş prangasını musallat eden bir zihniyetin, yaratıcı ve atılımcı ruhu engellemeye kalkmasıdır.

S- Kur'an'ın gelişinden sonra da bu musallat anlayış devreye girmiş midir?

C- Gelenekperestliğin bu korkunç ve uzun süreli tahribi Kur'an vahiylerine karşı da sergilenmiştir ve bu tahrip hâlâ devam etmektedir. Bunun da ötesinde, **bugün Kur'an mesajının insanlığa ulaştırılmasını engelleyen en büyük illet, geleneklere tapma** ve ecdadı putlaştırma illetidir. İllet, bütün yıkıcılığıyla sahnededir; değişen sadece dekor ve kostümlerdir.

S- Günümüzde Kur'an mesajına problem çıkaran gelenek ve ecdadı ilahlaştırma hangi başlıklar altında görülmektedir?

C- Ana başlık tektir: **Taklit:** Yani eskiyi, babadan-dededen miras kalanı, gözümüzü açaraçmaz önümüzde hazır bulduğumuzu olduğu gibi benimsemek, kabullenmek, kutsal ilan etmek.

Bir araştırıcı şöyle yazıyor:

"Çoğu insan, şeytana, kendi vehimlerine kapılıp doğru yoldan sapmıştır, artık onların ardından gelen nice nesiller de körü körüne onları taklit edip bâtıl yolda yürümüşlerdir. Bu insanlara gittikleri yolun yanlışlığı gösterilip hak yola davet edilseler, bir türlü körü körüne saplandıkları **taklit bataklığın**dan çıkamazlar. Gittikleri yolun yanlışlığı ispat edilse, onlar atalarının gittiği yolun doğru olduğuna inanır, bir türlü ondan ayrılmazlar. "Üstat böyle dedi, onun dediği doğrudur." diye ısrar ederler. Bilmezler ki hatadan salim olan yalnız Allah'tır. Her insan hata edebilir. Peygamberden başka hiç kimseyi körü körüne taklit doğru olamaz."

"İşte kendilerine doğru yol gösterildiği halde yine eğri yollara sapan, bâtıl düşüncelere dalan kimseler, kendilerini toparlayıp yola sokmağa uğraşan çobanın sesini duyup, söylediği sözlerin mânasını anlamayan hayvanlara benzerler. Peygamberler, onların varisleri olan bilginler, bu sapık insanları yola getirmek için kendilerine nice deliller gösterirler, nice hikmetli konuşmalar yaparlar ama bunlar bir türlü söz anlamazlar. Tıpkı çobanın sesini işitip sözlerinin mânasını anlamayan hayvanlar gibi peygamberlerin ve bilginlerin sözlerini anlamayıp düştükleri sapıklık içinde bocalar, dururlar."

"Salih ataların yolunda gitmek iyidir. Fakat onların ilerlediği gibi ilerlemeğe devam etmek gerekir. Eskilerin gelmiş olduğu noktada kalmak, bir adım dahi ileri gitmemek, hatta onların vardığı fikrî seviyeden daha geride kalmak, İslam'ın ruhuna aykırıdır. Her nesil, kendi toplumunu daha ileriye götürmekle yükümlüdür. Salih ataları takip edip ilmen ve ahlaken ilerlemek lâzımdır. Ancak imandan ve ilimden yoksun ataların yolunda gidilmez. İşte Kur'an bunu anlatıyor."

"Kurtubi, bu ayetin tefsirinde taklidin hükmünü şöyle açıklıyor: **Taklîd:** Devenin boynuna takılan yular anlamındaki **kılâde** kelimesinden alınmıştır. Yularını başkalarının eline verip, güdülen bir varlık gibi onun peşinden giden, onun yaptığı şeyleri düşünmeden yapan kimseye **mukallit** denir. **Taklit,** insanı hiçbir bilgiye ulaştırmaz. Ancak dinî hükümleri asıllarından çıkarma yeteneğinde bulunmayan kimse, zamanının en bilginini bulup onun fetvalarına uyar. Zira Cenabı Hak: "Bilmiyorsanız zikir ehlinden (bilenlerden) sorun." (Nahl, 43) buyurmuştur. Yalnız birliğin sağlanması için en âlim insanı bulmak gerekir. Âlim de yine vaktinin darlığından dolayı sonucuna ulaşamadığı bir konuda kendisi gibi bir âlimi taklit eder ki bir ibadeti veya hükmü kaçırmasın."

"Bazı kimseler, Kitap ve sünnete uyanların da mukallit olduğunu söylemişlerdir ama bu doğru değildir. Çünkü Allah, körü körüne babalarının yolunda gidenleri kınamıştır. Peygamber'in getirdiklerine uymak taklit değildir. Zira Peygamber'in getirdikleri, en doğru yoldur. Yüce Allah, Peygamber'in diliyle: "Ben size, babalarınızın üzerinde bulduğu (din) den daha doğrusunu getirmiş olsam da (yine babalarınızın yolunu) mu (tutacaksınız)?" (Zühruf, 24) ayeti ile Peygamberin getirdiği en doğru yola uymayanları kınamaktadır. Çünkü bunlar, cahil insanların çağlar içinde oluşturdukları gelenekler değil, saf akıldan, soyut ruhtan vahyedilmiş parlak düşüncelerdir. "Rabbimiz, biz beğlerimize ve büyüklerimize uyduk da bizi yoldan saptırdılar." (Ahzab, 67) ayetinde babalarının sapık yoluna uyarak sapanlar kınanmakta iken, peygamber babalarının dinine uyan Yûsuf (selam ona) övülmektedir: "Babalarım İbrahim, İshak ve Yakup'un dinine uydum. Bizim, herhangi bir şeyi Allah'a ortak koşmaya hakkımız yoktur. Bu (tevhit), bize ve bütün insanlara Allah'ın bir lütfudur, ama insanların çoğu şükretmezler." (Yûsuf, 38)"

"Kur'an gerçek imanın, ancak birşeyi düşünüp, doğruluğuna kanaat getirmekle elde edileceğini, körü körüne taklidin, kâfirlerin işi olduğunu açıkça belirtiyor. Bundan dolayı müminlerin, saplantılardan kurtulup inançlarını araştırma, düşünme ve tam kanâat üzerine bina etmeleri gerekir." (Ateş, 1/278-279)

Taklîdin karşıtı tahkîktir. Tahkîk, hak kökünden gelir. **Hak,** Kur'an'da en çok geçen kelimelerden biri ve Allah'ın isim -sıfatlarının bir tanesidir. Hak, gerçek, doğru, delile- deneye, akla, bilgiye uygun olan ve bunlar tarafından doğrulanıp desteklenen keyfiyet demektir. Kur'an, kendisinin hak üzre geldiğini ve hakkı getirdiğini söyler.

Bunun zorunlu sonucu, hakka dayanmayan yani tahkîk ürünü olmayan hiçbir şeyin Kur'an'dan onay alamayacağıdır. **Kur'an tahkîke dayanmayan imana bile değer vermez.** Taklîde dayanan iman ancak başlangıçta, bir hazırlık devresi için kabul edilebilir. Bunun en kısa zamanda tahkîke geçirilmesi şarttır. Gerçek iman eri, kendisine miras kalan taklîde bağlı kabulleri paranteze almak ve tahkîk süzgecinden geçirdikten sonra bu parantezdeki değerlerin işe yarayanlarını tutup, işe yaramayanlarını kaldırıp atmak zorundadır.

Tahkîkin kısa yoldan ifadeye konuluşu şudur: **Gerçeğe uygunluğunu belirlemek üzre karşıt kavramları da dikkate alarak araştırmak, bilgi ve düşünce süzgecinden geçirerek doğruluğunu ortaya çıkarmak.** Bu yapılmadan peşinen benimsenen keyfiyet ne olursa olsun Kur'an buna bilgisizlik, karanlık ve körlük demektedir.

S- Detaylar veya alt başlıklar halinde ecdatperestliğin görünümü nasıldır?

C- Burada karşımıza **mezhepçilik** ve **tarikatçılık** çıkı-

yor. Başka bir deyimle burada mezhep ve tarikat tabuculuğu söz konusudur.

Şunu açık kalplilikle söylemek zorundayız: **Mezhep**siz ve **tarikat**sız din düşünülemez. Çünkü din, temel vahiyleri bakımından global ve geneldir. Oysa ki, insanlık renk, ırk, bölge ve zaman perspektiflerine göre binlerce eğilim, meşrep ve zevk ortaya koyar. Dinin vahye dayalı çatısına dokunmamak şartıyla bu eğilim ve meşreplere cevap vermek hayatın icaplarındandır. Aksi halde, dini insan hayatına maletmek mümkün olmaz.

Dinin kurallar yönünü eğilimlere, meşreplere göre yorumlamak mezhebi, ruhsal ve mistik yönünü yorumlamak ise tarikatı ortaya çıkarır. Bunların ikisi de yorum ekolü demektir. Ve insanlık bu yorum ekollerine sürekli muhtaçtır. Bilim ve düşüncenin gelişmesi, dinin değişen hayat şartlarına ve yeni tekâmül boyutlarına cevap vermesi bu sayede mümkün olur.

Mezhep ve tarikat konusunun bu yönü bir rahmet, **demokrasi** ve mutluluk sergiler. **Bizim yakındığımız ve tarih içinde felaketlere sebep olan ise belli bir devirde, belli şartlara ve çevrelere cevap vermek üzere ortaya konmuş yorumların, değişmez ve zamanüstü kabul edilmesidir.** Bu yorumları değişmez ve her devre cevap verir kabul etmek ve bu anlayışı bir tür iman şartı gibi kitlenin önüne çıkarmak insanlığa zulüm, peygamberlere ihanet ve Allah'ın dinine hıyanettir. Bu kabul geçerli sayılırsa dinin zamanüstülüğü ve evrenselliği ortadan kalkar ve evrensel din belli bir devrin, belli bir bölgenin dini haline gelir.

Bir başka felaket manzarası da şudur: Yorumlar (mezhep ve tarikatlar) aşılmaz, tenkit edilmez ve aşınmaz ilan edilince Allah'ın dinine özgü nitelikler bunlara verilmiş olur ve böylece mezhep-tarikat adı altında bağımsız dinler vücut

bulur. Başka bir deyimle **din adı altında bir tür şirketler topluluğu** ortaya çıkar. Bu ise tam bir şirktir. Ve tevhide fatura edildiği için de şirkin en zehirlisidir. Bu şirkten kurtulmanın çaresi şu iki noktanın altını çizmekle elde edilir:

1. **Mezheplerin sayısını dondurmamak,**
2. **Mezhep ve tarikatın getirdiği yorumları zamanüstü değil, değişken kabul etmek.**

Ne yazık ki, İslam dünyası, yozlaşma devri boyunca (yaklaşık 700 yıl) mezheplerin sayısını dondurmuş ve eski imamların getirdiği yorumları dokunulmaz ilan edip Allah'ın dinine özgü nitelikleri bu ekollere vererek örtülü bir şirke düşmüştür. Bugün kitlelere **dört hak mezhep** var, başkası olamaz şeklinde sunulan kabul, İslam ümmetine yapılabilecek kötülüklerin en büyüğüdür. Bu kabulü, Allah'ın emri gibi yaşatanlar bilmiyorlar mı ki, hicretin daha ilk yüzyılında 80'i aşkın mezhep vardı. Yani din vahiylerini yorumlayan zengin bir bilim ve düşünce faaliyeti söz konusuydu.

Bugün İslam ilimlerinde herkesin hayranlıkla andığı **Hasan el-Basrî** (ölm. 110/728), **Süfyan es-Sevrî** (ölm. 161/777), **Evzaî** (ölm. 158/774) ve daha niceleri, devirlerinde büyük birer mezhep önderiydiler. Bugün birileri çıkıp bunların yorumlarını esas alsa, dört hak mezhep dışına çıkıldı diye isyan mı edeceğiz? Dört hak mezhep dedikleri ekollerin, bizzat kendi içlerindeki yorum farklarıyla kaç değişik mezhebe vücut verdiklerini unutuyor muyuz? "Dört hak mezhep"ten biri olan Hanefîliği haklı olarak överken, **İmamı Âzam** (150/767)'ın hocası olan **Cafer es-Sâdık** (ölm. 140/757)'ın yorumlarına uyan bir insanı "sen beşinci mezhep kabul ediyorsun" diye sapık mı ilan edeceğiz?

İşin gerçeği şudur: Ne mezhep sayısı dondurulabilir ne de tarikat sayısı. Tam aksine, insanın tekâmül boyutları

yükselip bilim ve düşünce faaliyeti yoğunlaştıkça yorum ekollerinin sayısı artar, o ölçüde yeni yorumlar insan hayatına girer.

Mezhep putçuluğunu tepelemek ve Kur'an'ın ilahî dinini insan hayatına sokmak için bugünkü iman sahiplerine söylemek borcunda olduğumuz söz şudur: Bin yılı aşkın bir zaman öncesinde getirilen ve bugün Allah'ın vahyi gibi insanlığın önüne çıkarılan mezhep yorumları, ortaya kondukları devirde ne kadar saygıya layık ve isabetli olurlarsa olsunlar, bugünkü insanı kaosa itmekte ve dini anlamamızı zorlaştırmakta, hatta dini nefret konusu haline getirebilmektedirler. Bunlar yüzlerce çelişki, hatta komedi manzarası sergilemektedir. **Günümüz insanı bunlardan medet ummak yerine, Allah'ın kitabı Kur'an'ı okumalı ve ondan anladığını uygulamalıdır.** Bunu yaparken hataya düşmesi, devri geçmiş ekolleri taklit ederek isabetli davranmasından hayırlıdır. Çünkü Cenabı Hak önünde hata etmiş olarak boyun bükmek, Allah dışındaki kuvvetleri putlaştırarak isabet etmekten daha erdiricidir.

S- Mezhepleri putlaştırmaktan kurtulmak, mezhepler içinde kalarak mümkün olur mu?

C- Olabilir. Allah'ın kitabını mezheplerin kontrolüne vermek yerine, mezhepleri Allah'ın kitabının kontrolüne verirseniz, bu mümkündür.

Şunu bir vicdan borcu olarak söylemeliyiz ki, bugün **tembel ve tabucu kitle**nin putlaştırdığı mezhep imamları, kendilerini Kur'an'ın kontrolünde tutan büyük ruhlardı. Onların ilim ve düşünce üreten faaliyetlerine derin bir saygı duymaktayız. Onların hiçbirisi, bugün onları putlaştıranların düştükleri hataya düşmemişlerdi. Yaptıkları, sadece ilim ve düşünce üretmek, hizmet etmekti. Hiçbirinin tek olmak, zamanüstü olmak, Kur'an'ın ve İslam'ın aşılmaz yorumcusu ol-

mak gibi niyet ve iddiaları yoktu. Bunun tam aksine, bu anlama gelecek davranışları lanetlediklerine, böyle yaklaşımlardan şikâyetçi olduklarına ilişkin çok sayıda sözleri ve davranışları vardır.

Şunun da altını çizmek borcundayız: O büyük ve aziz insanlar sonraki zamanlarda kendilerini putlaştırıp bir tür bağımsız din kurucusu haline getiren tabucûlardan Allah huzurunda şikâyetçi olacaklardır. Çünkü bu tabucular, o büyük insanları, hizmet etmek için çırpındıkları Allah'ın dinini yıpratma, dondurma ve sevimsizleştirme aracı yaptılar.

Mezhepler içinde kalarak anılan putçuluktan kurtulmak, mezhepleri birer bağımsız din gibi ele almayı terketmekle gerçekleşir. Bu ne demektir?

Mezheplerin farklı görüşleri, Hz. Peygamber'in değişik davranışlarına ve Kur'an'ın zaman ve şartlara göre şekillendirilmek üzere yoruma bıraktığı hususlara ilişkindir. O halde yapılacak iş, vahyin temel tespitlerini (yorum ve mezhepüstü tespitler) Müslüman'ın önüne koyduktan sonra yoruma açık hususlarda, kabullerden herhangi birini kullanmakta serbest olduğunu kendisine söylemektir. Yüzlerce örnekten bir tanesini verelim:

Bilindiği gibi, Hz. Peygamber namaz kılarken kıyam halinde (ayakta) ellerini bazen kavuşturup bağlamıştır, bazen de iki yanına salıvermiştir. Bu demektir ki, namaz kılan kişi bu şekillerden yalnız birini seçebileceği gibi, ikisini birleştirme yoluna da gidebilir. Daha açık bir ifadeyle dilerse kıyam halinde ellerini sürekli önünde bağlayarak tutar, dilerse bir süre bağlayarak, bir süre salıvererek tutar, dilerse sürekli salıverilmiş halde tutar. Bunlardan yalnız bir şekli alıp (mesela Malikîlerde olduğu gibi) eller salıverilmiş olacaktır demek, veya diğer mezheplerde olduğu gibi, eller sürekli bağlı

tutulacaktır hükmünü koymak, Hz. Peygamber'in sergilediği rahmet ve kolaylık tavrını ortadan kaldırmak olur. Her mümin, mezhep yorumlarından herhangi birini uygun bulduğu yer ve zamanda uygulayabilmelidir. Çünkü vahyin yoruma bırakmadığı **azîmet** (öncelikle ve özre bakılmadan konmuş genel hüküm) alanları yanında, özre ve şartlara göre şekil alabilecek **ruhsat** (serbestlik) alanları da vardır. Kur'an bu alanlara birçok yerde kendisi ışık tutar.

Özetlersek, mezhep yorumları, azîmetliği kesin olmayan hususlara ilişkindir. O halde, o yorumların tümü geniş bir ruhsat alanı oluşturur. Bunlardan herhangi birini uygulamak son derece doğaldır. Ne var ki, mezhep putçuluğu bunlardan yalnız bir tek yorumu, cımbızla alır gibi, o büyük yekûnun içinden alır ve "din işte budur" diyerek diğer bütün imkânlara kapıyı kapatır. Bu zalim hegemonyayı sürdürmek için de mezheplerden bir başkasının herhangi bir yorumunu uygulamayı bir tür dinden çıkma gibi gösterme yoluna gider. Bu tutum, mezhepleri bağımsız birer din haline getirmekten başka nedir? İşte yıkılması gereken, bu örtülü şirktir.

Bu açıklamalardan anlaşılıyor ki, yeni bir **ilmihal,** Müslüman kitlenin en hayatî ihtiyacıları arasına girmiştir. Böyle bir ilmihalin ilk özelliği şu adı taşıması olacaktır: **Kur'an ve Sünnete Göre İslam İlmihali.**

Bu **ilmihal** mezheplerüstü olacaktır. Allah'ın dini hiçbir mezhebin tekelinde değildir. **Hz. Peygamber bize mezhep bırakmamıştır.** Onun bize bıraktığı dinin 21. yüzyılın eşiğindeki insan tarafından nasıl uygulanabileceğini Kur'an'a ve **uydurma karışmamış sünnete** bakarak yeniden tespit etmek borcundayız.

Bu ilmihalin temel özelliklerinden biri de, her konuda azîmet ve ruhsat noktalarını belirleyerek aradaki seçenek-

lerden birini kullanmak üzere Allah'ın kullarını serbest bırakmak olacaktır. Bu kullanmada her mümin, büyük bilgin Şâtıbî (ölm. 790/1388) nin eşsiz ifadesiyle **"kendi nefsinin fakihidir."** Büyük mezhep imamlarının mirasına hiçbir ilavede bulunmayan, tam aksine, o mirası şerh ede ede yozlaştıran hazırcı fakihler, ruhsat alanının sergilediği seçenekleri öylesine zorluklarla kuşatmışlardır ki, Müslüman'ın bunlardan herhangi birini kullanması âdeta imkân dışına çıkmıştır.

S- Mezhep mukallitliği dışında gelenekperestlikler de var mıdır?

C- Vardır. Bunlar her toplumun kendi geçmişinden gelen kabullerdir. Ne yazık ki bizim toplumumuz bu bakımdan ön sıralarda yeralmaktadır. Bizim bugün dinî hayatımızı, mabetlerimizi dolduran bir yığın İslam dışı tavır ve uygulama vardır. Bunları, Allah'ın ve Hz. Peygamber'in emanetini esas alarak ayıklamaya kalktığınızda, gelenekperestliğin şu beyinsiz iddiası ile karşılaşmaktasınız: "Koca ecdat bunları böyle uyguladı da, size ne oluyor? Onlar, o kavuklu, cübbeli, sakallı halleriyle bilmiyorlardı da, siz mi biliyorsunuz?" Bu gerekçe, yapılan tahrifin sergilediği fenalıktan çok daha beterdir. Çünkü doğruyu bulmaya yönelik özlem ve gayrete darbe indirmektedir.

Anılan geleneklerin bir kısmını ayıklamayı bu kitabımızda yaptık. Detaylı bir ayıklama ise, biraz önce değindiğimiz **Kur'an ve Sünnete Göre İslam İlmihali**'nde gerçekleştirilecektir.

S- 173. ayette bahsedilen yenmesi haram etler hangileridir?

C- Bu ayette, yenmesi haram etlerin bir kısmı gösterilmiştir. Diğer bir kısmı ise, Mâide Suresi 3. ayette sayılmış-

tır. Bu iki ayeti birlikte değerlendirirsek, yenmesi haram olan etleri şöyle sıralayabiliriz:

1. Ölü hayvanların etleri yani leş,
2. Kan,
3. Domuz eti,
4. Allah'tan başkası adına kesilen hayvanların etleri (kişi ve eşya putları adına kesilen hayvanlar),
5. Boğulmuş hayvanların etleri,
6. Vurularak öldürülmüş hayvanların etleri (avlanan hayvanlar değil),
7. Diğer hayvanlar tarafından süsülerek öldürülen hayvanların etleri,
8. Yırtıcı hayvanlar tarafından parçalanan hayvanların etleri,.
9. Dikili fal taşları üzerinde kesilen hayvanların etleri.

Bu sayılan hayvanların haram olan sadece etleridir. Kur'an-ı Kerim bunların çeşitli unsurlarından yeme dışında yararlanmaya ilişkin bir yasak getirmemektedir. Rivayet edilen bazı hadislere dayanarak daha başka hayvanların haramlığına hükmedenler olmuşsa da, Kur'an dışında delillerle haram kılmanın geçerli olduğunu kabul mümkün değildir. Bu konuda farklı görüşler için Süleyman Ateş'in Tefsir'inde geniş bilgiler vardır. (bk. 1/280, 286) Biz burada, konuya Kur'an'ın bakışını daha net hale getiren bir başka ayeti vermekle yetineceğiz: **"De ki: 'Bana vahyolunanda ölü hayvan eti, kan, domuz eti -ki pistir- ve sapıklık yüzünden Allah'tan başkası adına kesilmiş olanlar dışında, yiyecek kimse için haramlığına hükmedecek birşey bulamıyorum."** (En'am, 145)

Hz. Peygamber, kendisine verilen bu ilahî emirden sonra, Kur'an'ın işaret etmediği başka bazı etleri yasaklamış olamaz. Bu kadar açık ayetler yanında Hz. Peygamber'in

söyleyip söylemediği kuşkulu bulunan bir takım rivayetlerle yeni haramlar icat etmek Kur'an'ın ruhuna aykırıdır. Allah Resulü'nü böyle bir aykırılığa âlet etmekten Allah'a sığınırız.

S- Haram etlerle ilgili ayetlerde ifadeye konan ıztırar ne demektir?

C- **Iztırar,** zaruret, zorunlu hal demektir. Kur'an, haramları saydıktan sonra ıztırar halinde bu haramların zaruret süresince askıya alınacağını söylemektedir.

Kur'an dininin esas amacı hayatı ve insanı koruyup mutlu kılmaktır. Bu din, işte bu yüzden tabu getirmez. **Emir ve yasaklar tabu değildir.** İnsan hayatı, insanın sağlığı tehlikeye maruz kaldığında emir ve yasaklar ikinci sıraya alınarak, hayat ve sağlık korunur. Buna zaruret hali veya ıztırar denmektedir.

Iztıraın, amacın dışına çıkarılmaması, istismar edilmemesi için Kur'an iki temel prensip getirmiştir:

1. Iztırar halini bahane ederek başkasının hakkına tecavüze gitmemek,
2. Iztırar bahanesiyle haddi aşarak haramları ortadan kaldırır bir tavıra girmemek.

Bu prensiplere bağlı kalmak şartıyla ıztırar halini, karşılaşılan duruma göre her mümin kendisi belirleyecektir. Burada, ruhsatların kullanımında olduğu gibi: **"Her insan kendi nefsinin fakihidir."** Iztırar halini ölüm tehlikesi vs. gibi kayıtlara bağlamak, Kur'an'ın beyanını saptırmak ve Allah'ın rahmetine ambargo koymak olur. Böyle bir kaydın kabulü halinde ıztırar prensibi insan hayatında yok denecek kadar az bir uygulama alanı bulacaktır ki bu, dinin amaçladığı hedefi unutturmak olur.

Anılan ayetlerde ıztırar prensibinin zikredilmiş olması, ıztıraın yalnız bu ayetlerdeki haramlarla ilgili

olduğu anlamına gelmez. O ayetlerde sayılanlar örnek türündendir. Iztırar bütün yasaklar için geçerlidir. Hatta bunun, **hayatî tehlike şartına** bağlı olarak, Allah'ı dil ile inkâra müsade çıkaracak kadar ileri boyutlarda kullanılabileceğini Nahl suresini değerlendirirken gördük. (Iztırar konusunda geniş bilgi için bk. KTK. ilgili md.)

S- 174. ayette geçen "karınlarına ateş doldurulmuş kişiler"den maksat nedir?

C- Kur'an bu deyimi iki tip insan için kullanır: Yetim hakkına tecavüz edenler (bk. Nisa, 10) ve vahyin beyanlarını basit çıkarlar uğruna saklayan veya çarpıtanlar. Bakara 174'te ikinci tip gündeme getirilmiştir. Bunlar, çıkarları uğruna Allah'ın vahyine ambargo koyan din istismarcılarıdır. Kur'an bu istismarcıların başında Yahudi ve Hıristiyan din adamlarını görmektedir. Ancak buradaki beyan geneldir. Bu **din bezirgânları** kurdukları **sömürü tezgâhı**nın gaflet ve bilgisizliğe oturduğunu bildikleri için kitlenin gerçek dini öğrenmesini sağlayacak bilgi ve bilince giden yolları ısrarlı bir biçimde tıkarlar. Bu yoldaki engelleri atmak ve aşmak isteyenleri, kitlenin gözünde karalayıp etkisiz kılmak için, iman ve vicdandan nasibi olan hiçbir canlının tenezzül edemeyeceği çamurlamalara başvururlar. Gerçek din erlerini, kitlenin nefret ettiği veya hoş görmediği ne varsa bunların hepsiyle suçlarlar. İnsanlık değerlerinden uzak bu sefilliklerini de hiç sıkılmadan Allah'a ve kutsala fatura etmek namertliğini gösterirler. Tarih boyunca, gerçek dinin en büyük musibeti bu sömürü odakları olmuştur.

Anılan ayet ve devamı, bunların maruz kalacakları hüsran ve karanlığı şu başlıklarla vermektedir:

1. Allah'ın dinini yozlaştırarak elde ettikleri nimetler karınlarına ateş olarak doldurulacaktır,

2. Allah onların yüzüne bakmayacak, onlara acımayacaktır,

3. Onlar güzellik ve aydınlığı verip, karanlık ve sapiklık; bağışı verip azap satın almış talihsizlerdir.

S- 177. ayette tanıtılan birr ne demektir?

C- **Birr;** iyilik, güzellik, mutluluk, zafer, başarı, Allah rızası demektir. Anılan ayette birr'in Kur'an'ın temel kavramlarından biri olan takva ile aynı unsurları taşıdığı da gösterilmiştir.

Bu ayet, takvanın bir dış patent iddiacılığıyla yüzünü şu veya bu yöne dönmek olmadığını söyledikten sonra, takva (veya birr'in) şu değerlerden oluştuğunu bildirmektedir. Bunlar bir anlamda Kur'an'ın tanıttığı din olan İslam'ın şartları durumundadır. Bu değerler şunlardır:

1. Allah'a iman,
2. Âhirete iman,
3. Meleklere iman,
4. Vahye, vahyin mesajlarından oluşan kitaplara iman,
5. Peygamberlere iman,
6. Akrabaya, yetimlere, öksüz ve yoksullara, yolda kalmışlara, ihtiyaç sahiplerine, özgürlüğü elinden alınmışlara yardım etmek,
7. Namaz kılmak,
8. Zekat vermek,
9. Ahde vefalı olmak,
10. Bolluk ve zorlukta olduğu gibi, sıkıntı zamanlarında da sabırlı olmak.

S- Önceki sorudaki ayette gösterilen şartlarla, geleneğin gösterdiği İslam'ın şartları çok farklı değil mi?

C- **Kur'an'da, İslam'ın şartları diye bir deyim yoktur.** Geleneksel kabuldeki 5 hususu İslam'ın şartları başlığıyla verip İslam'ı bunlarla dondurmak da yanlıştır.

İslam, Kur'an'ın getirdiği dinin Allah tarafından konmuş adıdır. O halde **bu dinin şartları dediğimizde geniş anlamda Kur'an'ın bütün buyruklarını, kısa ifadeyle de Allah'a teslimiyeti anlamalıyız.** Allah dininin Kur'an'da ortaya konan şartlarından 5 tanesini seçip, geri kalanları ikincil veya lüzumsuz mevkiine düşürmek yanlış bir tutumdur. Söylenen 5 şart ancak **İslam'ın İşaretleri** yani belirtileri olarak adlandırılabilir.

İşin doğrusu şudur: Cenabı Hak, dininin değerler listesini kitabında vermiştir. Bu listedeki her değerin, deyim yerinde ise, puan karşılığı aynıdır. Bunların bir kısmını önemli, diğerlerini daha az önemli ilan etmeye kimsenin hakkı ve yetkisi yoktur. Allah'ın kitabına girmiş bütün buyruklar aynı derecede önemlidir. İslam'ın şarlarından biri diye gösterilen ve yalnız 3-4 ayette geçen Hac bir şarttır da, yüzlerce yerde emredilen yalan söylememek, haram yememek şart değil midir? Namaz kılmak bir şarttır da, Kur'an'ın 1000'den fazla ayetinde doğrudan veya dolaylı emredilen **çalışmak, iş üretmek** şart değil midir?

Kur'an'daki bütün emirler İslam'ın şartıdır. İslam, bütün insanlığın evrensel dini olduğuna göre, şartlar listesinden en fazla buyruğa uyan kim ise, en iyi Müslüman odur. Bir tekelcilik kurarak kendi hesabına gelen şartları yüksek puanlı kurtarıcı şartlar, diğerlerini olsa da olur olmasa da türünden şartlar diye göstermek, Allah'ın kitabına ters düşmek olur.

O halde, her birey ve toplum Kur'an'ın değerler listesini dikkate alarak, bu listeden kaç değeri hayatına soktuğuna bakacak, böylece Allah katındaki ve Allah'ın dinindeki yerini belirleyecektir. Bu Kur'ansal esası bırakıp, "benim hoşuma giden şu değerler kurtarıcı, ötekiler ikinci derecede önemli" yolunda bir tavır sergilemek Kur'an güzelliklerinin insan hayatına girmesini engelleyen tehlikeli bir yoldur.

S- Bakara suresinde düzenlenmiş bulunan oruç konusunu anlatır mısınız?

C- Oruç konusu, anılan surenin 183-187. ayetlerinde düzenlenmektedir. Bu ayetlerin verileri, mezhep yorumlarını işe karıştırmadan baktığımızda bize şunları göstermektedir:

1. Oruç, Kur'an bağlılarına, Allah buyruğu olarak yüklenmiş bir görevdir.

2. Oruç, önceki ümmetlere de ruhsal yükselişi sağlayan yollardan biri olarak farz kılınmıştır.

3. Farz orucun günleri Ramazan ayının günleridir.

4. Bu günlerde hastalık, yahut yolculuk sebebiyle oruç tutamayanlar, tutamadıkları gün sayısınca orucu başka günlerde tutarlar.

5. **Oruca zorluk ve güçlükle tahammül edebilecekler, oruç yerine fidye verebilirler.** (Fidye konusunda bk. KTK. Sıyam md.) Bununla beraber oruca zorlukla dayanabilenlerin oruç tutmaları kendileri için daha hayırlıdır. Ancak şu unutulmamalıdır ki, Cenabı Hakk'ın temel tavrı, kulları için kolaylık istemektir, güçlük istemek değil.

Oruca güçlük ve zorlukla dayanabilenler (ellezîne yutîkûnehu) ifadesi birçok müfessir tarafından "ihtiyarlıktan, ya da şifa ümidi kalmamış hastalıktan ötürü" şeklinde bir kayda bağlanmıştır. Bu bir ilavedir; Kur'an böyle birşey söylememektedir. Oruca zorluk ve güçlükle dayanabilecekler belli başlıklar altında toplanamaz. Cenabı Hak hastalık ve yolculuk halini açıkça belirledikten sonra, böyle bir beyana yer vermekle, haşa sürçü lisan etmemiştir. Bu beyanın amacı ve kapsamı hastalık ve yolculuk dışında bir kategori belirlemektir. Bu kategori içine girip girmediğine her mümin kendisi karar verecektir. Bunun aksini yapmak, Allah'ın beyanına ambargo koymak olur. Mesela tıbbî anlamda hasta olmayan, fakat orucu tut-

makta doğal güçleri zorlanacak olan çalışanlar, çocuklu kadınlar, ihtiyarlar vs. bu son kategoriye girebilirler. Kur'an-ı Kerim onlara fidye verme imkanı getirmekle iki amacı birden gerçekleştirmiştir: 1. Müslüman'ın dinini yaşamada ve Allah'a ibadette ürküntüye, karamsarlığa ve nihayet buyruklara ters düşme gibi bir duruma girmesini önlemek, 2. Fidye imkânıyla toplumda yoksulluk ve imkânsızlığa çare yaratmak.

Kur'an'ı gereğince tetkik edenler bilirler ki, bu ilahî kitabın temel kabullerine göre, bir insanın diğer insanlara hizmet ve yardım ulaştırması, kendi nefsi için öte dünya yatırımı yapmasından üstündür.

İnsan hürdür. İbadet bu hürriyet içinde yapıldığında anlam taşır. İnsanın eğer içten niyeti yoksa ona oruç tutturamazsınız. Tuttursanız da bir anlam taşımaz. O halde, **Allah'ın kullarına lütfettiği ruhsat ve kolaylıkları onların elinden almakla hayırlı bir iş yapmış olmayız. Tam aksine, onları samimiyetsizliğe ve riyakârlığa iteriz.** Kur'an böyle tehlikeli ve tahrib edici bir yola gidilmemesi için bizzat kendisi tedbirler getirmiştir. Kişi kendi içinde, imanı ve vicdanı ışığında bir muhasebe yaparak oruç tutmayı başaramayacak durumda olduğunu belirlerse, fidye verme yoluna giderek hem kendi benliğinde huzuru yakalar hem de Allah'ın kullarına bir hizmet ve yardım ulaştırmış olur. Cenabı Hak bunu böyle düzenlemiştir. Ve, en erdirici, en güzel düzenleme onunkidir.

6. Oruç ayında, orucun açık bulunduğu saatlerde (yani geceleri) cinsel temasta bir sakınca yoktur. Ancak mescitlerde itikâfta olanlar bunu yapamaz.

7. Oruç, varlıkların birbirinden seçilebileceği sabahın erken saatlerinde başlar, güneşin batışıyla biter. Geleneksel yaklaşım, Bakara 187. ayetin beyanını zorlayarak orucu gece yarılarına doğru giden bir zamanda başlatmaktadır. Dileyen,

orucunu bu zamandan başlatabilir ama, Kur'an'ın belirlediği zamandan başlatmak üzere oruç tutana sataşmak kimsenin hakkı olmamalıdır.

Anılan ayetin gelenek tarafından uğradığı anlam kaydırmalarına itibar etmeden Kur'an'ın gerçek beyanını açıklayanlardan biri de **Süleyman Ateş**'tir. Biz de burada Ateş'in konuya ilişkin tespitlerini özetleyerek vermekle yetineceğiz. Ancak Ateş'in açıklamalarını rahat anlamak için söz konusu ayetin mealini vermek istiyoruz: "Oruç gecesi kadınlarınıza yaklaşmak size helal kılındı... **Şafağın beyaz ipliği siyah iplikten ayırdedilinceye kadar yiyin, için;** sonra gece oluncaya dek orucu tamamlayın..."

Şimdi Ateş'in açıklamalarını özetleyelim:

"Size şafağın beyaz ipi siyah ipinden belli oluncaya dek" cümlesinde iki mâna muhtemeldir: Biri bu ifadede beyaz ve siyah ip hakikattir, kasıt sabahleyin beyaz ve siyah ipin birbirinden ayırdedilecek kadar ortalık ağarıncaya dek yenilip içileceğini bildirmektir. Ayeti böyle açıklayan bazı sahabilerin, ayaklarına beyaz ve siyah ip bağlayıp, gece onların ikisini de görünceye dek yedikleri rivayet edilir. Bu rivayete göre ayet ilk indiği zaman "şafaktan" kelimesi yoktu. Bazı kimseler, ayetten gerçek ipi anlayıp bu iplerin birbirinden ayırdedilecek kadar aydınlığı beklediklerinden **"şafaktan"** sözü indi. Böylece onlar, buradaki ipin, gündüzün beyazlığı ile gecenin siyahlığını belirten mecâzî bir anlam taşıdığını anladılar."

"Ayette, önce "şafaktan" yok iken sonradan bazı Müslümanların yanlış anlamaları üzerine bu kelimenin indiği hakkındaki bu rivayet bizce uygun değildir. Çünkü bu kelime, âyetten ayrı inmiş olsaydı, kendi başına bir ayet olurdu. Kendi başına sadece "şafaktan" diye bir kelimenin inmesi de doğru olamaz. Kur'an'a sonradan ilave yapıldığı kuşkusunu dahi doğuracak bu tür rivayetleri reddederiz."

İkinci görüşe göre sabahın siyah ipiyle beyaz ipinden kasıt, gecenin karanlığı ile gündüzün aydınlığıdır. Hz. Peygamber: "Ey Allah'ın Elçisi, siyah ipten ayırdedilecek beyaz ip nedir? Bunlar iki ip midir?" diye soran Adiy ibn Hâtem'e: "Eğer iplere baktınsa kalın kafalısın (anlayışın kıttır), hayır onlar gecenin siyahlığı ile gündüzün beyazlığıdır." demiştir. Fakat bu rivayetin doğruluğu kuşku götürür. Çünkü Hz. Peygamber'in insanları kınadığı vaki değildir. Kaldı ki bu sure Medine'de inen ilk surelerdendir. Bu rivâyetten, Adiy'nin, ayet indiği sırada Müslüman olduğu anlaşılıyor. Oysa Adiy, Hicret'in dokuzuncu veya onuncu yılında Müslüman olmuştur. Beyazlık, ufukta, yatayına uzanan bir ip gibi görüldüğü için tan yeri ağarmasına ip denmiştir. Hayt (ip), Arapça'da mecazen renk anlamında da kullanılır. Fecr ise yarmak, fışkırmak anlamındadır. Güneşin ışığı belirtilerinin görünmeğe başladığı tan yeri ağarmasına fecr denmiştir. **Gerek ayette siyah ve beyaz ip, gerçek ip, gerek mecâzî olarak karanlık ve aydınlık kasdedilmiş olsun, bunların birbirinden ayırdedileceği zaman, ortalığın iyice ağarıp varlıkların birbirinden seçileceği zamandır. Öyle fıkıh kitaplarında yazıldığı gibi hemen tan yerinin ağarmağa başladığı ilk zaman değildir.** Hz. Peygamber: "Ne Bilâl'in ezanı sizi aldatıp sahur yemeğinizden alıkoysun ne de ufkun bu şekilde (dikeyine) yayılan beyazlığı sizi aldatıp sahur yemeğinizden alıkoysun. Işık bu şekilde (yatayına) yayılıncaya dek yeyiniz." buyurmuştur. İbn Mesûd'un hadisinde ise Peygamber "Parmaklarını birleştirip aşağı doğru tutarak: 'Fecr böyledir' diyeninki gibi değildir. Sonra bir işaret parmağını diğer işaret parmağının üzerine koyup kollarını uzatarak: 'Böyledir' diyeninki gibidir, demiştir."

"Bu iki rivayetten oruç vaktinin, tan yerinde ışığın yatayına yayılmasıyla başlayacağı anlaşılır. Fakat bazı âlimler bunun hemen bu vaktin başlangıcı değil, ışığın yollara, evle-

re dolacağı zaman olduğunu söylemişlerdir. Hz. Ömer, Huzeyfe, İbn Abbas, Talk ibn Alî, Atâ ibn Ebi Rabâh, A'meş gibi bazı sahabi ve tâbiîlere göre oruca başlama vakti (imsak) sabahleyin yolların, dağların-tepelerinin belli olacağı zamandır. Mesrûk: "Onlar, sizin fecrinizi fecr saymazlardı. Işığın evleri doldurma zamanını fecr sayarlardı." demiştir. Nesâî'nin Âsım'dan rivâyetine göre Zirr, Hz. Peygamber'in sahabisi Huzeyfe'ye: "Allah'ın Elçisi ile hangi saatte sahur yemeği yedin?" diye sormuş. Huzeyfe: "Gündüz idi, ancak henüz güneş doğmamıştı." demiştir. İbn Hanbel Müsned'inde, Tahâvî de Me'ânî'l-âsar şerhinde Zirr ibn Hubeyş'in şu sözünü naklediyor: "Huzeyfe'nin evine gittim, yanına girdim. Doğumu yakın devenin sağılmasını emretti. Deve sağıldı. Yine emri üzerine, süt ısıtıldı, sonra bana 'Yaklaş, ye' dedi. 'Ben oruç tutacağım' dedim. 'Ben de oruç tutacağım' dedi. Yedik, içtik, Mescide geldik, namaz kılındı. Sonra Huzeyfe: 'Allah'ın Elçisi de bana böyle yaptı' yahut 'Ben Allah'ın Elçisi ile beraber böyle yaptım', o bana böyle yaptırdı.' dedi. 'Sabah olduktan sonra mı (yediniz)' dedim. 'Evet sabah olduktan sonra, fakat henüz güneş doğmamıştı' dedi."

"Dârekutnî de Kays ibn Talk ibn Alî'den, Hz. Peygamber'in şu sözünü rivayet etmiştir: "Yeyiniz, içiniz, dikey ışık size aldatmasın. Yatay kızartı belirinceye dek yeyiniz, içiniz."

"Dilciler, gece ile gündüzü farklı tanımlamışlardır. Kimine göre nehâr (gündüz), fecrin doğumundan güneşin batmasına kadardır. Kimine göre de nehâr, güneşin doğmasıyle batması arasındaki zamandır. Araplar nehâr ile bunu anlarlar."

"Zeccâc da Kitâbu'l-Envâ'ında nehârın, güneşin ufuktan görünmesiyle başladığını söylemiştir. İşte gündüzün tanımındaki bu görüş ayrılığı, orucun başlama zamanında da ayrı görüşlere yol açmıştır."

"Gerçi oruca tan yerinin ağarmağa başlamasıyle başlanacağı ağırlık kazanırsa da gerek Kur'an'ın ruhundan, gerek birtakım büyük sahabi ve tâbiîlerin açıklamalarından, bu zamanın o kadar erken olmadığı, ortalığın iyice aydınlanıp eşyanın birbirinden ayırdedileceği zaman olduğu anlaşılır. Her şeyde ihtiyat prensibini göz önünde tutan din adamları, burada da ihtiyat için Peygamber'in ruhsatını almamış, orucu güneşin doğmasına bir buçuk, iki saat önceden başlatmayı uygun görmüşlerdir. Dileyen öyle yapabilir ama herhangi bir sebeple geciken de pekâlâ Hanefî mezhebinin sabah namazının sünnet olan vaktine kadar yani yolların, ağaçların, evlerin, dağların görünüp belli olacağı zamana kadar yiyebilir. Peygamber'in, ayetteki siyâh ve beyaz ipi açıklarken söylediği: "Gecenin karanlığı ile gündüzün beyazlığıdır." sözünden de bu anlaşılır."

"Sa'îd ibn Mansûr İbn Ebî Şeybe ve İbnu'l-Munzir'in çeşitli yollarla rivayetlerine göre Hz. Ebubekir, fecri (ışığı) görmemek için kapının örtülmesini emredermiş. Dârekutnî'nin kaydettiği bir rivayete göre Hz. Ebubekir, beyazlık gökte yükselmiş iken namaz kılmış, nihayet ufukta kızartı belirince: "Bana sahur yemeğimi getirin." demiştir. Bir gün de sabah olmuş iken sahur yemeğinin getirilmesini emreden Hz. Ebubekir, Sâlim ibn Ubeyd'e: "Kapıda dur, fecr ile benim aramda perde ol." demiştir. Yine İbnu'l-Munzir'in sahih senetle rivayetine göre Hz. Ali; sabah namazını kılmış, sonra: "İşte şimde beyaz ipliğin, siyah iplikten ayırdedileceği zamandır." demiştir. İbnu'l-Munzir: "Bazılarına göre gündüzün beyazının, gecenin siyahından ayırdedildiği zaman, ışığın yollara, sokaklara ve evlere yayıldığı zamandır."; A'meş: "Şöhret olmasaydı, sabah namazını kıldıktan sonra sahûru yerdim." demiştir."

Sahabilerden bir cemaat ve tâbiîlerden A'meş ve arkadaşı Ebubekr İbn Ayyâş, gündüzün iyice açılıp herkesin oku-

nun düşeceği yeri görebileceği kadar ortalığın ışıdığı zamana kadar yenebileceği kanaatini belirtmişlerdir. **A'meş ve İshâk ibn Rahveyh'in, güneş doğuncaya dek yemeyi caiz gördükleri de rivâyet edilmiştir."**

"Oruca başlama vakti hakkındaki görüşleri tefsîrine toplayan **Seyyid Reşid Rıza** da şu sonuca varıyor: "Özetle: Her gün oruca **başlama vakti, ictihat** konusudur. Halk için ihtiyatlı olan, mevcut dört mezhep imamlarının görüşlerine uymaktır. Ancak dinî derslerde, Cuma hutbelerinde ve gazetelerde, takvimlerde gösterilen imsak vaktinin; oruca başlamanın ve namazın farz olacağı fecrin doğmasının halkı tenbih maksadıyla konulduğunu anlatmak gerekir. Böyle yapılmıştır ki sahura geç kalan, acele edip yemesini tamamlasın da bu suretle sahur yeme sünnetine uysun, namaza da hazırlansın. Özellikle namaz için camilere gidecek olanlar, namaza yetişsinler. Fakat **sabah namazı kılmanın caiz olduğu zamandan bir dakika dahi varken sahur yemiş olanın da orucu sahihtir..."** (Ateş, 1/312-315)

S- Bazı durumlarda oruçlarını bozmuş olanlara uygulanan 61 gün hiç ara vermeden oruç tutma cezası yani oruç keffâreti konusunda Kur'an ne diyor?

C- **Kur'an'da böyle bir şey yoktur.** Esasen böyle birşey Kur'an'ın tanıttığı Allah'ın tavrına uygun düşmez. Bu ceza, fakihlerin başka konulardaki keffâret uygulamalarını (geniş bilgi için bk. KTK. Keffâret md.) birtakım rivayetlere dayanarak oruca tatbik etmelerinden doğmuştur. Yani burada Allah adına hüküm koymanın da ötesinde, Allah adına kullara ceza uygulamak gibi bir sakatlık vardır. Böyle bir sakatlığı Allah'ın dinine yakıştırmaktan Allah'a sığınırız.

Kur'an'ın söylediği açık ve kesindir: Ramazan günlerinde orucunu tutamamış yahut bozmuş olanlar, tutamadığı gün-

ler sayısınca orucu başka zamanda tutarlar. En güzel hüküm Allah'ındır.

S- Kur'an, tecavüz ve haksızlıklar karşısında insanın tavrını nasıl belirliyor?

C- İnsan, aziz ve saygındır. Onun onuruna, sahip bulunduğu maddesel ve ruhsal değerlere saygı gerekir. Kur'an, bu saygınlığı korumada çok net bir tavır takınmıştır. Bakara 194. ayet bu konunun yaratılış prensibini şöyle getiriyor: **".... Kim size saldırır, tecavüzde bulunursa, onun size saldırdığı kadar siz de ona saldırın."**

O halde Kur'an "bir yanağına vurana öbür yanağını çevir" yolunda bir kabulü insan onuruna hakaret sayarak reddeder. Kur'an'daki kısas ilkesinin özünde de bu yaratılış gerçeği yatar.

İnsana ve hayata saygı, hayata ve insan onuruna ilk saldıranı korumakla olmaz. İnsan onuruna ve hayata saygılı olanların, bu değerleri ilk zedeleyenlere karşı çıkmaları gerekir. Bunun aksini yapmak, hakkı ezileni korumanın gerektiği yerde, hakkı ezeni ödüllendirmektir. Böyle bir tutum ise hayata ve insana ihanettir.

Yanağınıza vurana aynıyla karşılık vermek sizin en doğal hakkınızdır. Kur'an bu hakkı insana verir, fakat bu hakkını kullanmadığı takdirde Cenabı Hak tarafından ödüllendirileceği de kendisine bildirilir. İşte hayata ve insana saygı budur. Güzele ve iyiye çağrı budur.

S- Kanlı çarpışma hakkını, değindiğiniz Kur'ansal perspektiften bakarak nasıl değerlendirebiliriz?

C- Kanlı çarpışma veya sıcak savaşta da aynı Kur'ansal bakış açısı esastır.

Kur'an, hayata kastetme hakkını bir tek yerde meşru sayar: Hayat hakkına kastedilenin karşılık vermesi, veya hayata kastedenin cezalandırılması. Kur'an'daki **cihad**ın kanlı çarpışmaya ilişkin kısmında egemen olan ilke de budur. Bazıları Kur'an'daki, "onları yakaladığınız yerde öldürün" (Bakara, 191), "onları toptan öldürün" gibi beyanlara bakarak Kur'an'ın bazı gerekçelerle, hayata ilk kasteden olma yetkisini verdiğini söylemiş veya sanmışlardır. Bu kesinlikle doğru değildir. Anılan ayetler evrensel gerekçesi doğmuş ve başlamış bir savaşta **tavır ve strateji belirleyen ayetlerdir.** Yani bu ayetler temel ilke ve hareket noktası veren ayetler değil, temel ilkelere dayalı olarak başlamış bir çarpışmada davranış biçimleri gösteren ayetlerdir.

Bu konuya ileride başka vesilelerle tekrar değineceğiz. (Ayrıca bk. KTK. Kısas ve Kıtal mdl.)

S- 191. ayette, "fitne, öldürmekten daha kötüdür" deniyor. Bunu nasıl açıklarız?

C- Bütün cinayet ve kan dökülşlerin arkasında bozgun ve fesat vardır. Bozgun ve fesat, kan ve cinayetin yolunu açar ve seri halde olayların başlamasına sebep olur. Yani bozgun ve fesadın kaç cinayete yol açacağı belli değildir. Oysaki bir cinayet **bir tek** cinayettir. O bakımdan Kur'an, seri halde felaketlere yol açacak bir olumsuzluğu olup bitmiş bir tek felaketten daha yıkıcı göstermiştir. Fitne, öldürmekten hem daha kötü hem daha büyüktür. (bk. Bakara, 191, 217)

Kur'an'ın bu tespiti bizi bir gerçeğin altını daha çizmeye götürür. İnsanlar arasında bozgunculuk, fitne ve fesat yayanların dindarlık iddiaları, ibadetleri, Allah adına bağırıp çağırmaları bir aldanış ve aldatıştan ibarettir. **Hiç kimse fitne ve fesadı fisebilillah (Allah yolunda) sergilediğini söyleyerek kendisini aklayamaz. Çünkü fitne ve fesat temsilcilerinin dini olamaz.**

S- Tehlikeden sakınmak konusunda Kur'an ne diyor?

C- Prensip şöyle konmuştur: "Kendi ellerinizle kendinizi tehlikeye atmayın." Prensibi getiren Bakara 195. ayet, bu yaklaşımıyla, tembel ve vurdumduymaz bir biçimde teslim olunan kör bir kaderciliğe Kur'an'ın kapalı olduğunu göstermektedir. Yani karşılaşılan tehlikeler insan elinin payı olmadan vücut bulmaz. O yüzden ayet "kendi elinizle" deyimini kullanmıştır.

Kur'an, başa gelen olumsuzluk ve felaketleri Allah'a fatura etmememiz için **ruhsat** ve **ıztırar** prensiplerini getirmiştir. Kul; hayatın, sağlığın ve sosyal ahlakın perişanlık ve çıkmazlarla karşılaştığı yerde bu prensiplerden yararlanarak kritik durumları aşmak zorundadır. Bunu yapmayarak kötü sonuçlara yol açtığında olumsuzluğu Allah'a ve dine fatura ederek işin içinden çıkamaz. Allah, kuralları, hayatı daha güzel ve ahenkli hale getirmek için normal şartlara göre koymuştur. Şartların anormalleşmesi durumunda kural amacının tersi bir sonuç verebilir. Ruhsat ve ıztırar prensipleri bu durumlarda kuralın konuluşuna esas sebep olan Allah'ın muradına dönüşü sağlar. Allah'ın muradı ise insanın tekâmülüne devam etmesi ve hayatın sürmesidir. **Dinin hiçbir emir ve yasağı, hayatı boğmak ve insanı çıkmaza sokmak için gerekçe yapılamaz.**

Bu açıdan baktığımızda mezhep tutkusuyla yorum getiren fıkıh ekollerinin birçoğunda Kur'an'ın bu temel anlayışına ters tespitlerin var olduğunu görürüz. Basit bir örnek verelim: Fakihlerin bir kısmına göre, **dişlere dolgu yaptırmak,** insanın cünüplükten temizlenmesini önlediği için yasaktır. Kur'an'ın açık beyanlarına ters bir tutum sergileyen bu anlayış esas alındığında iki durumdan birine düşmek zorunda kalırız: 1. Dişleri doldurmayarak sağlığımızı tehlikeye atmak, 2. Dişleri doldurarak cünüplükten temizlenmeme ris-

kini göze almak... Her vicdan ve akıl sahibi rahatlıkla anlar ki, Allah'ın dininde böyle bir çarpıklık ve zulüm söz konusu olamaz. Böyle bir anlayışın fatura edileceği hiçbir ilahî beyan gösterilemez. Sağlığımızı korumak için dişlerimizi doldurmak da, gusül gerektiğinde yıkanıp temizlenmek de bizim borcumuzdur.

S- 197. ayette: "Hac, bilinen aylardadır. Kim o aylarda haccı kendisine gerekli kılarsa ona hacda kadına yaklaşmak, kötülüğe sapmak, kavga ve çekişmeye girmek yoktur." deniyor. Uygulamada ise hac, üç günlük bir süreye sıkıştırılmaktadır. Bu nasıl oluyor?

C- Hiç kuşkusuz Kur'an'ın açık beyanına ters düşmekle oluyor. O ters düşmenin acı sonuçlarını ise Cenabı Hakk'ın insanlara nasıl ödettiğini hep birlikte seyrediyoruz.

Anılan ayet çoğul bir ifadeyle haccın bilinen bir kaç ayda yapılacağını söylemektedir. İfade en az üç ayı gerekli kılar. Bu aylar, Tevbe suresinin 2 ve 5. ayetlerinde de geçen ve **haram aylar (el-eşhur el-hurum)** diye anılan 4 ay (Zilhicce, Muharrem, Safer, Rebiulevvel yani Kamerî takvimin 12, 1, 2 ve 3. ayları) mıdır, yoksa **"Hac ayları"** diye bilinen **Şevval, Zilkade** ve **Zilhicce** midir? Biz, genel kabulü yansıtan ikinci ihtimali esas alıyoruz. (Bilgi için bk. Taberî; Tefsîr, 2/257-261) Hac bu üç ayda yapılacaktır. Kur'an böylece bir mucize düzenleme yaparak haccın gelecek zamanlarda rahat bir biçimde uygulanmasını garantilemiştir. Kur'an, burada verdiğimiz düzenlemeye alternatif olabilecek başka bir şekilden, dolaylı da olsa bahsetmemektedir.

Şu noktaya da dikkat çekmek istiyoruz: Hacdan bahseden 197-203 ayetlerin sonuncusu şu ilginç ifadeyi taşıyor: **"Allah'ı sayılı günlerde anın. Kim hemen 2 gün içinde işini bitirirse ona günah yoktur. Kim de bunu geciktirir ertelerse ona da günah yoktur..."** Bu ayet de gösteri-

yor ki hac görevini iki gün içinde yapıp bitirmekte bir sakınca olmadığı gibi, daha geniş bir zamana yaymakta da sakınca yoktur.

S- İnsanlar arasında ayrılık, tartışma ve çekişme ne zaman ve nasıl başlamıştır? Kur'an bu konuda ne diyor?

C- Bu sorunun en doyurucu cevabı Bakara suresinin 213. ayetinde verilmiştir: "**İnsanlar bir tek ümmet idi. Sonra Allah, peygamberleri müjdeleyiciler ve uyarıcılar olarak gönderdi. Onlarla beraber, anlaşmazlığa düştükleri konularda insanlar arasında hükmetsinler diye, gerçeği taşıyan kitabı indirdi. O kitapta anlaşmazlığa düşenler, o kitabın bizzat muhataplarından başkası değildi. Bunlar, kendilerine açık kanıtlar geldikten sonra sırf aralarındaki kıskançlık ve azgınlık yüzünden çekişmeye girdiler. Sonra Allah, kendi izniyle, inananları, üzerinde tartışmaya girdikleri gerçeğe tekrar ulaştırdı. Allah, dileyen kişiyi doğru yola iletir.**"

Bu ayetten şunları anlıyoruz:

1. İnsanlık başlangıçta tartışma, çekişme ve düşünce ayrılığına saplanmayan, hayat gerçeği etrafında birleşen bir ümmetti. Burada **ümmet** deyimi asgarî anlamda topluluk ifade eder. Bu da en az üç kişidir.

Ayet, bu tek ümmetin hangi kabul ve standartlarda birleştiğine değinmiyor. Ancak Kur'an'ın genel beyanları dikkate alındığında bu birleşmenin fıtrat dini (yaratılış dini) yani hayatın ve insanın doğası üzerinde birleşmek olduğu söylenebilir. Kurallar, tabular yoktur bu dönemde. Ayette, bu ifadenin ardından peygamberlerin müjdeci ve uyarıcı olarak geldikleri söylendiğine göre, **bu tek ümmet dönemi,** haya-

tın kurallara göre şekillenmesinden önceki dönemdir. Yani bu dönem nötr bir dönemdir.

2. Tek **ümmet** döneminin ardından müjdeci ve uyarıcı olarak peygamberler gelmiştir. Bu demektir ki, bilinçli tekâmül süreci peygamberlerin gelişiyle başlamıştır. Bilinçli tekâmül, ışık-karanlık, daha iyi-iyi mücadelesinin varlığını da gerekli kılmıştır. İnsanın şuursuz, yarı robot bir hareketli cisim olmaktan çıkıp, hür ve şuurlu bir benlik olarak aktiviteye girmesi, onun hem kendi içinde hem de barındığı sosyal âlemde çekişme ve didişmeleri zorunlu kılar.

3. Peygamberlerle birlikte, çekişme ve didişmelerde ışığın ve iyinin yönünü gösterecek kitap, yani vahiy mesajları da gönderilmiştir.

4. Bu kitapların gelişinden sonra hâlâ tartışanlar ise, aydınlık kanıtları bizzat ellerinde tutanlar yani gelen kitapların muhatapları olmuştur. **Kur'an burada mucize bir dokunuşla vahyin insanlığa tuttuğu ışığı çarpıtıp karartan, peygamberlerin getirdiği ahenk ve güzelliği yozlaştıran odakların, bizzat din temsilcileri olduğunu gözler önüne koymaktadır.** Bunun aksini düşünmek zaten mümkün değildir. Allah bir olduğuna göre, onun gönderdiği din de tektir. Allah, iyinin ve güzelin kaynağı olduğuna göre, O, insan hayatına iyiyi ve güzeli egemen kılar. Hal böyle iken tarih içinde din nasıl olmuş da en büyük kavgaların, zalimce dökülen kanların, parçalanmaların, boğuşmaların kaynağı haline gelmiştir? Sebep açıktır: Dini temsil etme durumunda olanlar, dini yozlaştırmış ve Allah'ın mesajını amacının tam tersine iş görür duruma getirmişlerdir. Bunun içindir ki, Kur'an-ı Kerim, **din temsilcilerini, sürekli bir biçimde insanlığı aldatan bozgun, kaos ve çıkar odakları olarak göstermektedir.**

O halde Kur'an bağlılarına düşen, vahyin yönünü saptırmış din bezirgânlarının vücut verdikleri **tarihsel devşirme**

din kaosundan insanlığın yakasını, Kur'an'ın denetiminde kurtarmaktır.

5. Vahyin muhatabı ve dinin temsilcileri arasındaki çelişme ve çekişmenin sebebi **bağy** yani kıskançlık, hak tanımazlık, doymazlık, bozgun ve çıkarcılıktır. (Bağy konusunda geniş bilgi için bk. KTK. ilgili md.)

6. Bu tartışmalardan sonra Allah, gerçek iman sahiplerini doğruya ve güzele kılavuzlamıştır.

7. Allah, dileyen kişiyi şaşmaz ve sapmaz yola (sıratı müstakîm) iletir. Ayetin bu anlamı veren kısmı gramatik açıdan şu şekilde çeviriye de müsaittir: Allah, dilediğini şaşmaz ve sapmaz yola iletir.

Bize göre, bu iki anlamın ikisi birden korunmalıdır. Çünkü, her iş ve oluşta hem Allah'ın hem de kulun payı vardır.

S- Kur'an: "Hoşunuza gitmese de sizin üzerinize savaş yazılmıştır. Bir şey sizin için hayırlı olduğu halde siz onu sıkıcı bulabilirsiniz. Ve bir şey sizin için şer olduğu halde siz onu sevebilirsiniz. Allah bilir, siz bilmezsiniz." diyor. Acaba savaş, insanın kaderi midir?

C- Kaderle, Allah'ın hayata ve oluşa egemen kıldığı ilkeleri kastediyorsanız, insanın kaderi barış ve mutluluktur. Ne varki insan, yaratılış ilkelerine isyan ederek güzeli ve iyiyi lekelemiştir. Hayatın kanunlarından biri de herkesin yaptığının sonuçlarına katlanması olduğuna göre insan, eliyle ürettiği sonuçları kabullenmek zorundadır.

Savaş, insanoğlunun, yaratılışa ters düşmesi yüzünden vücut verdiği yaradaki irini temizleyen neştere benzer. İrini oluşturan kim ise, neşterin acısını çekecek olan da odur.

Savaş, bir yandan irine vücut verenlerin cezalandırılmasını sağlarken, öte yandan insanlığı huzursuz

eden olumsuzluk odaklarına insan onuru adına dur diyecek hizmet erlerine de kendilerini ispatlama imkânı verir. Bu hizmet erleri, ölmekle ölümsüzleşenlerdir. (Bakara, 154) Bunlar, varlık ve oluşun dengesini sağlayan erlerdir. Bunlar olmasa insanlık ve dünya bozguna yenik düşer. Bu erler, Allah'ın insanlığa bir lütfudur. (Bakara, 251)

Savaş, rahatsızlık kaynağı olacak insanları birbiriyle boğuşturarak da bir denge ve adalet getirir. (Bakara, 251) O halde savaş bir kozmik realitedir. Esasen atomdan galaksilere kadar, varlık ve oluşta her kademede savaş yürümektedir. Bir anlamda hayat, bir savaşlar toplamından ibarettir.

Varlıktaki mikro ve makro savaşların hepsine birden sahne olan insan, hemcinsleriyle de savaş halinde olmuştur. Yani insan tüm savaşların hem objesi hem de süjesidir. Ve insan, taşıdığı emanetin büyüklüğü ölçüsünde savaş riski altındadır. Kur'an, kendi bağlılarını kozmik emanetin taşıyıcısı olarak gördüğü için onlara savaş riskini, bedensel egoları hoşlanmasa da, bir emanet borcu olarak yüklemektedir. Bunun, gerçeğe uygunluk ve hayata saygı şartlarını daha önce görmüş bulunuyoruz.

S- İrtidat (dinden dönme) konusuna Kur'an'ın bakışı nedir? İrtidat eden (mürtet) öldürülmeli midir?

C- Daha önce de gördük ki **Kur'an, insanlara cehenneme gitme özgürlüğü de tanıyan bir kitaptır.** Çünkü Kur'an, bu özgürlüğe sahip bulunmayanların ürettikleri hiçbir değeri makbul saymamaktadır. **Robotlarla doldurulmuş bir cennet Kur'an'ın cenneti değildir.**

Hal böyle olunca, dinden dönenin ölümle tehdit edilmesi Kur'an'ın kendisiyle çelişmesi olurdu. Kur'an böyle bir çeliş-

meden arınmıştır. Mürtedlerin durumunu düzenleyen ayet (Bakara, 217) öldürmek bir yana en basit bir bedensel ceza bile getirmemektir. Allah'ın bu konuya ilişkin açık beyanı şudur: **"Sizden kim dininden döner ve küfür içinde ölürse, böylelerinin tüm amelleri dünyada da, âhirette de boşa gider. Onlar ateş halkıdır ve orada sürekli kalacaklardır."**

Görüldüğü gibi, mürtedin cezası bizzat Allah tarafından ölüm sonrasında verilecektir. Burada insana âhiret jandarmalığı yetkisi verilmemiştir. Siyaseti din yapmak isteyenler, böyle bir jandarmalık yetkisini haklı göstermek için, "mürted öldürülmelidir" yolunda bir hükmü Kur'an dinine yamatmışlardır. Mürtedin öldürülmesi devlet ve toplum açısından yani siyasal anlamda "gerekli" görülmüş olabilir. Ancak bu, icraatı dine fatura etmenin gerekçesi yapılamaz. Siyaseten gereklilik mahallî ve zamana bağlıdır; dinen gereklilik ise zamanüstü ve geneldir.

Hüseyin Atay konuyu şöyle dile getiriyor: "Hz. Peygamber'e isnat edilen bir hadise göre mürted öldürülür. Müslüman olmaya zorlanmamış, kendi hürriyetiyle İslam'ı seçmiş kişi İslam'dan çıkma, tekrar eski dinine dönme hürriyetine sahip sayılmıyor. Sebep dinî değil siyasaldır... Herkes istediği dine girebilir."

"Kur'an'ın verdiği din hürriyeti, her hangi tür bir laikliğin verdiği din hürriyetinden geniştir. Ancak mezheplerin, mezhep bilginlerinin sergilediği din anlayışında din hürriyeti Kur'an'ın tanıdığından çok dardır. Bu, mezhep taassubuna dayanan ideolojik bir din anlayışıdır. Kur'an'ın getirdiği din anlayışına gelenekçi din taraftarları karşı olduğu gibi, bu geleneksel din anlayışına düşman olanlar da karşıdır. Birinciler, bildikleri din elden gidecek korkusunu taşıyor, ikinciler ise din güçlenecek, herkes Müslüman olacak diye korkuyorlar." (Atay; Rapor, 25-28).

S- Kur'an, Müslüman olmayanlarla evlenme konusunda ne diyor?

C- Konuyu iki alt başlık vererek değerlendirmek gerekiyor:

1. Müşrikler (putperestler) ile evlilik,
2. Ehlikitap (Yahudi ve Hıristiyanlar) ile evlilik.

Müşriklerle evlilik, kadın ve erkek ayrımı yapılmaksızın kesin yasaklanmıştır. Bakara suresi 221. ayet: **"Müşrik kadın ve erkeklerle, iman etmedikleri sürece nikahlanmayın."** hükmünü koymuştur.

Ehlikitap'a gelince, Kur'an, bunların kadınlarıyla evlenmeyi helal saymaktadır. (bk. Mâide, 5) O halde, Müslüman bir erkek Yahudi veya Hıristiyan bir hanımla, herkesin dini ve ibadeti baki kalmak üzere, hayatını birleştirebilir. Kadına dinini değiştirmesi için baskı yapılamaz.

Ehlikitap'ın erkekleriyle evlenme konusunda Kur'an'ın ayrı bir beyanı yoktur. Ancak müşriklerle evlenme yasağının hükme bağlanmasından sonra, Ehlikitap kadınlarıyla evlilik müsadesinin açıkca ifadeye konması bu kitlenin erkekleriyle evlenmenin Müslüman'a yasak olduğunun ilanı olarak değerlendirilmiştir.

Bu, Kur'an'da yeralmayan bir hükmü Kur'an'a yamatmaktır. Siyasal ve sosyolojik gerekçelerle böyle bir yasağın getirilmesine hiçbir diyeceğimiz yoktur. Fakat yasağın zorlama tevillerle Kur'an'a dayandırılması savunulamaz. Çünkü Allah'ın dinine hüküm eklemeye kalkmak, gerekçesi ne olursa olsun, bir günahtır. **Atay,** şöyle diyor: "Kur'an'da Ehlikitap erkeklerle evlenilmez diye açık bir ayet yoktur. Bu, müçtehitlerin içtihatlarına, zamanın şartlarına göre verilmiş sosyal bir hükümdür. Hıristiyan kadınla evlenmek nikah aktini geçersiz kılmadığı gibi erkekle evlenmek de geçersiz kılmaz." (Atay; Rapor, 44)

Fakihlerin anılan yasağı koymalarının gerekçesi şudur: Kadının gayrimüslim bir aileye gitmesi, orada eriyip Müslümanlığını kaybetmesiyle sonuçlanır. Buna müsade edilmemelidir.

Fakihlerin bu yaklaşımı, birçok konuda olduğu gibi kadınları tam insan saymamalarından kaynaklanıyor. Hayat birçok yerde fakihleri yalanlamaktadır. Onların düşündüğünün tersine, çoğu kez Ehlikitap kadınlarla evlenen erkekler heder olup gitmekte, Ehlikitap erkeklerle evlenen kadınlarsa hem kendilerini korumakta hem de doğacak çocukların İslam'a ısındırılmasında birinci derecede rol oynamaktadırlar. Benliğini yitirme veya doğacak çocuklara etki edip etmeme bir cinsiyet meselesi değil, bir iman, kültür ve kişilik meselesidir. Nevarki, gelenekçi fakihler, kadına bakışlarındaki acımasızlık ve şaşılık yüzünden bu gerçeği görememiş veya görmezlikten gelmişlerdir. Onların mantığına bakılırsa, Allah ve dinle en küçük bir bağı olmayan Ehlikitap bir kadın alınır da, Allah'a inanmış, samimi ve dürüst bir Ehlikitap erkekle evlenilmez. Doğrusu şu ki, fakihlerin bu mantığı ne din realitesine ne de akla uygun düşmektedir.

S- Burada putperestlikle, kitap ehli olmanın geçerli ölçüsü nedir?

C- Daha önce söylediğimiz patent hegemonyasını burada da reddetmek gerekir. Yani müşrikten maksat Allah'a ortak koşan kişidir. Ehlikitap ise Allah'ın varlığını ve birliğini kabul eden insandır. Nevarki, Allah'a inanmayan veya ortak koşan kişi bir Hıristiyan ülkenin vatandaşı olmak veya nüfus kağıdında Musevi-Hıristiyan yazılmış bulunmakla Ehlikitap olmaz.

Ölçü, Allah'ın varlık ve birliğini kabul edip etmeme noktasında belirginleşir. Bu ölçüyü tutturamayan insanın nüfus

kağıdında Müslüman kaydının bulunması bir anlam ifade etmez.

S- Kadınların âdet hali (hayız) konusunda Kur'an ne diyor?

C- Bu konu, Bakara suresinin 222. ayetinde düzenlenmiştir. Bu ayette hayız bir **eza** olarak gösterilmektedir. Eza, insana rahatsızlık ve sıkıntı veren şey ve hal demektir. Bu beyan, hayız halini anlatmada harika bir beyandır. Buradan hareketle Kur'an, **"hayız süresince, kadınlarla ilişkiden uzak durunuz"** hükmünü getirmiştir.

Hayız gören kadınlarla ilgili olarak Kur'an'ın getirdiği başka bir yasak yoktur.

S- Âdet hali biten kadının cinsel ilişkiye girebilmesi için başka bir şart var mıdır?

C- Kur'an, "temizlenme" şartı getiriyor. Bu temizlenmenin bir cenabetten yıkanma olup olmadığı tartışmaya açıktır. Çünkü Kur'an kapalı bir ifade kullanmaktadır. Başka bir deyimle, ayette gusül veya iğtisal (yıkanma) kelimesi kullanılmamaktadır. Temizlenme deyimi kullanılmaktadır. Bazı bilginlere göre bu temizlenme bir **cünupluktan gusül** şeklinde olmalıdır; bazılarına göre ise bu, **sıradan bir temizlenme** olmalıdır. Mesela Tâbiûn devrinin ünlü müfessir-fakihleri **Tâvus ve Mücâhid**'e göre kadının sadece abdest alması yeterlidir. Bazı fakihlerse sadece cinsiyet organının yıkanmasını yeterli görmektedir. **İmamı Âzam**'a göre, temizlenmekten maksat hayız halinin bitmesidir. Başka birşey gerekmez. (Bu görüşler için bk. Taberî; Tefsir, ilgili ayet; Ateş; Tefsir, 1/384-389)

Bu görüşlerin hepsini destekleyecek birçok söz Hz. Pey-

gamber'e izafe edilmiştir. Hadis diye rivayet edilen bu sözlerin bazılarına göre hayızdan temizlenmek için boy abdesti gerekir; bazılarına göre ise sadece kan kalıntılarını temizlemek yeterlidir.

Kur'an böyle detaylara girmemektedir. Ancak temizlenmeyi ifade eden **tatahhur** kelimesinin yapısına bakılırsa iyice temizlenmenin gerekli olduğu anlaşılıyor.

S- Kur'an'ın, âdet görme gibi biyolojik ve detay bir olguyu gündeme getirmesinin amacı ne olabilir?

C- İki temel amaç vardır:

1. Âdet görme gibi doğal-biyolojik bir olguyu kadına zulmetmek ve kadını dışlamak için bahane olarak kullanan geleneği kırmak,

2. Kadını en sıkıntılı ve duyarlı devresinde bile tatminine araç yapmak isteyen yaklaşımları ve bu biyolojik hassasiyet devresinde doğabilecek mikrop kapmaları önlemek.

Âdet gören kadına eski dünya geleneklerinin reva gördükleri zulüm gerçekten ürperticidir. Bazı toplumlarda bu durumdaki kadın hapsedilir ve tutulduğu yerin yakınından bile geçmek tehlikeli sayılır. Bu durumda onun şeytanların, kötü ruhların tasallutuna uğradığı, çevresine felaket saçtığı düşünülür. İslam'ın geldiği devirde, Medine'deki Yahudi toplumun âdet gören kadınlara bakışı buna benziyordu. Yahudiler, âdet gören kadınla bir yerde oturmaz, onun dokunduğu şeyden yemez, ondan uzak dururlardı. (bk. Tevrat, Levililer, 15/1-33; 18/19) Medine Arap toplumu da Yahudilerin etkisi altındaydı.

Hıristiyanlarsa bunun tam tersi bir tutum sergilemekte ve âdet gören kadınla her türlü ilişkiye girmekte idiler.

Kur'an bu ifrat ve tefriti ortadan kaldıran doğal yaratılış tavrını getirmiştir. Âdet gören kadınla, o süre içinde ilişkiyi

yasaklamış, onun dışında bir davranışla kadının horlanıp itilmesine engel olmuştur.

Hz. Peygamber'in hayızla ilgili ayetin gelişinden sonraki tavrı çok duygulandırıcı bir rahmet tablosu sergilemektedir. Allah Elçisi, o güne kadar kadına yapılan zulümleri lanetlercesine, âdet gören eşleriyle cinsel ilişki dışında her türlü sıcak ilgiyi sürdürmüş, hatta onlara bu dönemlerinde normalden daha fazla yakınlık göstermiştir. Onlarla birlikte yiyip içmiş, oturup kalkmış, öpüşüp kucaklaşmış, aynı yatakta yatmıştır. Ve şu emri vermiştir: **"Bu durumdaki eşlerinize karşı cinsel ilişkiden kaçınma dışında hiçbir negatif tavır sergilemeyin."** (bk. Müslim, hayz 3-16; Ebu Dâvud, tahâre 102, nikâh 46; Neseî, tahâre 180, hayz 8)

S- Hayız halindeki kadına yasak olduğu söylenen davranışların kaynağı ve gerekçesi nedir?

C- Fıkıh kitapları hayız halindeki kadına:

1. Namaz kılmanın,
2. Oruç tutmanın,
3. Kur'an okumanın,
4. Camiye girmenin,
5. Hac etmenin yasak olduğunu bazı rivayetlere dayanarak yazarlar. Ancak bunlar Kur'an'da yer almamaktadır. Bu demektir ki, bunlar, kadına o rahatsızlık halinde bir kolaylık getirmek içindir. Ancak bunların dinsel bir bağlayıcılığı yoktur. Dileyen ibadetlerini yapabilir. Yani burada bir yasak değil, kadın için bir **ruhsat** söz konusudur.

Atay, konuyu şöyle ifadeye koyuyor: "Kur'an'da, 'hasta olanınız, tutamadığı günler sayısınca orucunu başka günlerde tutar' (Bakara, 185) denmektedir. Hasta olmak erkeğe de kadına da şamildir. Âdet gören kadın oruç tutamayacak kadar rahatsız oluyorsa tutmaz. Bu kendi takdirine kalmıştır.

Ama namazlarda durum böyle değildir. O günlerde kılamadığı namazları başka gün kılmaz. Çünkü namazın kazası olmaz..."

"Hayızlı kadınlara ait fıkıh hükümlerini gözden geçirip Kur'an'a göre düzenlemelidir. Kadın hayızlı halde iken abdest alır ve namazlarını kılabilir. **Hayızlı kadına namaz kılmamasının söylenmesi, ona kolaylık sağlamak içindir.** Bu, onun dininde bir eksiklik ve ibadetinde bir noksanlık ifade etmez. "(Atay; Rapor, 13-16. Bu konuda geniş bilgi için bk. İslamoğlu; **Yahudileşme Temâyülü,** 283-288)

S- Yemin etme konusunda Kur'an ne diyor?

C- Bakara suresi 224 ve 225. ayetlere göre: 1. Yeminler, yapılacak iyilikleri, hayırları engellemek veya durdurmak için bahane yapılmamalıdır. 2. Gevezelik, boşboğazlık ve dil alışkanlığı gibi zayıflıklar yüzünden yapılan yeminlerden Cenabı Hak bizi sorumlu tutmayacaktır. 3. Allah'ı bir yemin paravanası (urda) yapmak, iki de bir de basit hesaplar uğruna Allah'ın adını kullanıp, sakatlıklara buradan destek sağlama yoluna gitmek yanlıştır. (Yeminler konusunda geniş bilgi için bk. KTK. ilgili md.)

S- Yeminin bir türü olan îlâ konusunda bilgi verir misiniz?

C- **Îlâ,** bazı özellikler taşıyan bir yemin türüdür. Kur'an, îlâyı, Bakara 226-227. ayetlerde düzenlemektedir: **"Kadınlar hakkında îlâ edenler için dört ay bekleme vardır. Eğer o süre içinde eşlerine dönerlerse, Allah bağışlayan, merhamet edendir. Eğer boşamaya kesin karar verirlerse, şüphesiz Allah işitendir, bilendir."**

"Îlâ, lügatte yemin demektir. Dinde ise erkeğin, herhangi bir sebeple karısına yaklaşmamağa yemin etmesidir. Böyle

yemin edene mûlî denir. Eskiden beri Araplar bu şekilde yemin ederlerdi. Bu yemin, kadın için kötü bir boşanma tarzı idi. Böylece kadın, kocasına haram sayılır, ama ondan tam boş olmadığı için başka birisiyle de evlenemez, kocası olduğu halde kocasız gibi yaşardı. Bu iş çeşitli nedenlerle yapılırdı: Kadının çok çocuk yapmasını önlemek, kadını sevmediği halde evinde bırakıp hizmetçi gibi çalıştırmak, ona işkence etmek gibi. İşte İslamiyet, kadının aleyhinde olan bu durumu düzeltti."

"İnsan kırgınlık dolayısiyle karısına yaklaşmamağa yemîn edebilir. Yemin geçerlidir. Bu da bir yemindir. Ancak erkeğin, bu yemini yıllarca uzatıp kadını zarara sokmağa, ona işkence etmeğe hakkı yoktur. Yüce Allah, bu ayetleriyle buyuruyor ki kadınlarına yaklaşmamağa yemin edenler, bu yeminlerini en fazla dört ay sürdürebilirler. Bu dört ay içinde karılarına dönmez de boşamağa karar verirlerse Allah onların sözlerini işiten, bilendir."

"Kadın, îlâ durumunda kocasından, ya kendisine dönmesini, yahut da kendisini boşamasını isteme hakkına sahiptir. Koca bunu kabul etmezse kadın hâkime başvurur. Hâkim, kadının kocasından, dört ay dolmadan kadına dönmesini ister."

"Dört ay dolmadan karısına dönenlerin, yeminleri için keffâret verip vermeyecekleri meselesine gelince: Bu husus ihtilaf konusu olmakla beraber kuvvetli görüşe göre bu da bir yemindir. Diğer yeminleri bozunca nasıl keffâret lazımsa bunun için de keffâret lâzımdır. Fakat bazı kimseler de ayetin sonunda "dönerlerse, Allah bağışlayan, merhamet edendir" ifadesinden, bu yeminden dönmenin bağışlandığı, buna keffâret gerekmeyeceği hükmünü çıkarmışlardır." (Ateş, 1/393-395)

S- Kur'an boşanma konusunu nasıl düzenliyor?

C- Öncelikle şunu bilmeliyiz ki, boşanma, evlenme, aile vs. konularının iki yönü vardır:

1. Makâsıt (gayeler, temel amaçlar) yönü,

2. Vesâil (araçlar) yönü.

Kur'an vesâil hükümlerde bağlayıcı tavır çok az takınır. Bunlar dinin esas amaçlarını elde etmeye yarayan çoğu değişken hükümlerdir. Zamanın ve mekânın şartlarına göre bu hükümler, yorumlarla yeni şekillere kavuşturulur. Korunması gereken, zamanüstü olan özdür.

Bu temel noktayı belirledikten sonra, boşanma konusuna Kur'an açısından baktığımızda şunları görüyoruz:

1. **Erkek ve kadının ikisi de boşama hakkına sahiptir.** Yorumlarını genellikle kadının aleyhine yapan geleneksel fıkıh ekolleri konuyu her ne kadar çarpıtmışlarsa da, esas bakımından kadının da boşama hakkı olduğunu inkâr edememişlerdir. **Atay,** konuyu şöyle gündeme getiriyor: "Günümüze kadar problem olmaya devam eden hususlardan biri de boşanma meselesidir. Fıkıh kitaplarının bu meseleyi çıkmaza soktuklarını, problem üstüne problem icat ettiklerini kendilerinin ve Müslümanların başlarını derde soktuklarını bilmeyen yoktur..."

"Kur'an'da boşanmanın bir tek şartı zikredilmektedir. Bu da geçimsizliktir. Geçimsizliğin birçok sebebinin olması ayrı konudur. Sebep ne olursa olsun geçimsizlik ortaya çıkınca boşanmaya gidilir. Karı-kocaya iki defa boşanıp tekrar evlenme hakkı tanınmıştır. Üçüncü boşanmadan sonra tekrar evlenme ise şarta bağlıdır. **3 defa boşanma ayrı ayrı zamanlarda vuku bulacaktır...** Hz. Peygamber zamanında boşanma sayı bakımından işte böyle idi. **Halife Ömer** zamanında ise "üç" sözü söylenerek bunların hepsi bir anda bitirilmeye başlandı. Ömer insanları tehdit

etmek için üç sözünü söyleyen için üç boşanmayı hemen uygulamaya koydu. Ehlisünnet mezhepçileri bunu Allah'ın sözü gibi kabul edip, Ömer'in sözünü desteklemek üzere bin dereden su getirdiler. Ömer'in görüşü 4. Hicrî asırdan sonra Müslümanların başına büyük felaketler getirdi ve toplum facialarına sebep oldu. Bu facialardan kurtulmada başarının sırrı Ömer'in içtihadını reddetmektir... **Boşama hakkının erkeğin elinde olduğunu iddia etmek temelden yanlıştır.** Karı-kocadan her biri boşanma isteyebilir..." (Atay; Rapor, 5-10) Geleneksel tavrın, kadının boşama hakkını kullanmasında esas aldığı usül iki görünüm arzeder: **Hul yolu, tefvîz yolu...**

Hul yolunda kadın kocasıyla geçinemiyeceğini anlar ve ondan ayrılmak isterse, aldığı **mehri,** hatta eğer koca istiyorsa bir miktar da fazlasını geri vererek kocasından ayrılır.

Bu hususta şöyle bir olay nakledilir: "Sâbit ibn Kays'ın karısı bulunan Übeyy oğlu Abdullah kızı Cemîle (veya Habîbe), kocasının çirkinliğinden, başka bir rivayete göre kendisini dövdüğünden dolayı, Hz. Peygamber'den, kendisini kocasından ayırmasını ister. Kocası Sâbit de boşama için, kadına verdiği bahçenin geri verilmesini şart koşar. Cemîle, yalnız bahçeyi değil, daha fazlasını da vermeğe hazır olduğunu söyler. Hz. Peygamber Sâbit'e yalnız bahçeyi alıp kadını serbest bırakmasını emreder. İşte İslam'da ilk Hul olayı budur." (Ateş, 1/409)

Tefvîz yolu ise, şudur: Kadın evlenme akti sırasında kendisinin boşama yetkisini kullanmasını akte koyar ve ileride gerektiğinde bu hakkını kullanarak erkeği boşar.

Geleneksel fıkhın kadının boşama hakkı konusundaki kabulleri bunlardır.

Kur'an'dan öğrendiğimize gelince: Nikah, tarafların icap ve kabulleri ile yani irade beyanlarıyla vücut bulmaktadır. Bu aktin ortadan kalkmasında da aynı irade sahiplerinin ortak hakları vardır. Aktin kurulmasında iki tarafın, bozulmasında yalnız bir tarafın söz hakkı olduğunu söylemek ne hukuk mantığına, ne de Allah'ın adaletine uyar.

Bundan da önemlisi, Bakara 229. ayetin boşama hakkını kadın erkek ayırımı yapmadan prensibe bağlamış olmasıdır. Ayetin ilk cümlesi genel prensibi şöyle vermektedir: **"Boşama iki kezdir. Bunun ardından ya iyilikle tutmak ya da güzelce serbest bırakmak gerekir."** Çoğu kimseler Allah'ın bu hükmü içine parantez açarak "kadını salıvermek" sözünü sokmuşlardır. Bu bir haksızlıktır. Bu haksızlığa yervermeden baktığımızda ayetin, boşama yetkisini hiçbir cinse özgülemeden ortada bıraktığını görürüz. Bunun zorunlu sonucu ise, bu hakkın, nikaha iradeleriyle vücut veren taraflardan her ikisine de tanınmış olduğudur. Çünkü aksine açıklık olmadığı sürece, cinsler arasında imkân ve haklarda eşitliğin bozulmıyacağı bütün İslamî ekollerin temel kabullerinden biridir.

Andığımız ayetin daha sonraki cümleleri boşama konusunu erkek açısından düzenlemektedir. Bu sonraki düzenlemeye bakarak ayetin birinci kısmında konan genel prensibi erkeğin yetkisi haline dönüştürmek bir saptırmadır.

Dolayısıyla erkeğe tanınan ve esası bakımından tüm müfessirler ve fıkıhçılar tarafından kabul edilen boşama hakkının, usul zorlaştırmalarına gitmeden, kadına da tanınması Kur'an'ın ruhuna en uygun şekildir. Kısacası, şöyle veya böyle, kadının da boşama hakkı olduğunu açık bir biçimde görmekteyiz.

2. Boşanan kadın, gebe olup olmadığının anlaşılması için bir süre bekler ki, buna **iddet** denir. İddet, üç âdet süresidir.

(Bakara, 228) Yani yaklaşık 4 ay iddet beklemek âdet gören, gebe olmayan, nikahlandıktan sonra kocasıyla cinsel temasta bulunan kadınlar içindir. Nikahlanıp da cinsel temas yapmadan boşanan kadınların iddet bekleme mecburiyetleri yoktur. (bk. Ahzab, 49) Gebe olan kadınların iddet süreleri, doğuruncaya kadardır. (bk. Talak, 4) Çok küçük veya çok yaşlı olduğu için âdet görmeyen kadınların iddet süreleri 3 aydır. (Talak, 4)

"İddet beklemenin iki önemli hikmeti vardır: Biri, kadının karnında çocuğu olup olmadığının anlaşılması, böylece çocuğun babasının belli olması; diğeri de bu süre içinde karı kocanın, iyice düşünüp bir anlaşma zemini bulmalarına, aradaki kırgınlığı gidererek tekrar birbirlerine dönmelerine imkân verilmesidir. Karı koca, herhangi bir sebeple kavga edebilir, anlaşmazlığa düşebilir, öfkeye kapılıp boşanmağa kalkabilirler. Ama bu anlaşmazlık, çoğu kez bir öfkenin eseridir. Şimdi bunlar, birbirlerine yaklaşmadan, aynı evde veya başka evlerde bir süre ayrı yaşayıp düşünürlerse, çoğunlukla yaptıklarına pişman olur, birbirlerini gerçekten sevdiklerini ve ayrı yaşayamayacaklarını anlar ve birbirlerine dönmeğe karar verebilirler. Nitekim Cenabı Hak: "Bilemezsin, belki Allah, bundan sonra bir iş yapar (bir anlaşma imkânı ortaya çıkarır)." (Talak, 4) ayetiyle iddetin hikmetini açıklamıştır. Öyle ya, insan bir nimetin kadrini, bir süre ondan uzak kalınca daha iyi anlar." (Ateş, 1/398)

S- Boşanmanın iki defa olması, üçüncü de ise kesin ayrılma veya kesin birleşmeye karar verilmesi ne demektir?

C- Bu bir prosedür meselesidir. Kur'an, hayatlarını birleştirmiş iki insanın, şartları doğduğunda ayrılmalarını, bir hayatî zorunluluk olarak kabul etmekle birlikte, boşanmaya iyi gözle bakmamaktadır. Hz. Peygamber Kur'an'ın bu yak-

laşımını ölümsüz bir biçimde ifadeye koyarken şöyle diyor: **"Allah katında helallerin, tiksinmeye en müsait olanı boşanmadır."** Kur'an, eşlerin ayrılmalarını **şıkak** (bütünden kopma, bütünü parçalama) olarak nitelemektedir. Bu şıkak olayının sık sık vücut bulmaması için Kur'an bir yandan usulü zorlaştırmış, bir yandan da öğüt ve teşvik yollarını ısrarlı bir biçimde kullanmıştır. (bk. Bakara, 228-232)

Usül zorlaştırmalarının en dikkat çekeni boşamanın üç aşamaya bağlanmasıdır. Bunun nasıl işlediğini anlatmadan önce, Allah'ın bu lütuf ve merhamet ifade eden tavrını **hile-i şer'iye oyunlarıyla** yozlaştırarak Kur'an'ın amacının tam tersine çalıştıran geleneksel fıkıhçıları Kur'an adına protesto ettiğimizi söylemek istiyoruz. Bu yozlaştırıcılara göre üç talaktan maksat **üç** kelimesinin kullanılmasıyla birleşen **"boşadım"** ifadesidir. Bu, Allah'ın dinini insana, özellikle kadına zulmeden bir kurum haline getirmenin en acı şeklidir.

Yozlaştırıcılar önce boşama hakkını bir oyunla erkeğin tekeline vermiş, daha sonra da bu hakkı ağızdan çıkacak iki kelimelik bir cümle ile derhal kullanılabilir hale getirerek açık bir biçimde **kadına zulüm işletmeciliği** kurmuşlardır. Bu zulüm çağlar boyunca Allah'ın dinine fatura edilmiştir. Hâla, bazı inatçılar tarafından savunulan bu zulmün, Allah huzurundaki hesabının, kimler tarafından nasıl verileceğini düşünmek bile ürperticidir. Çünkü yapılan, **Allah'ın kitabıyla oynamaktır.** Altı çizili bu deyim, üzerinde olduğumuz konuya, yüzyıllar öncesinden ışık tutan bir peygamber beyanıdır. Kütübi Sitte'den Nesaî, talak bahsinde bize şunu haber vermektedir: **Sahabilerden birisinin, karısını bir defada üç talak ile boşadığı Hz. Peygamber'e haber verildiğinde, Allah Elçisi öfkeyle ayağa kalkarak şöyle haykırdı: "Ben henüz aranızdayken Allah'ın kitabıyla mı oynuyorsunuz?"** Muazzez Peygamberimiz bu sözüyle, iki şeye mucize bir biçimde dikkat çekmiştir: 1. Hile-i şer'iyecilik sahtekârlığı, Allah'ın kitabını oyun ve eğlence aracı yap-

maktadır, 2. İleriki zamanlarda Allah'ın kitabıyla oynanacaktır.

Şimdi biz, Peygamber Efendimiz'in çağlar sonrasını gören ilahî görüş kudreti önünde eğilerek şunu haykırmak istiyoruz: Geleneksel fıkıhçılık diye andığımız yozlaştırma süreci boyunca, Allah'ın kitabıyla akıl almıyacak kadar çok sayıda oynanmıştır. Bu oyunlar öylesine bir kaos yaratmıştır ki, Allah'ın dini, kaosun bulanık sularında tanınmaz hale gelmiştir. **İslam dünyasının iki yakasının bir araya gelmemesinin esas sebebi budur.**

Gelelim, Kur'an'ın boşanma konusunda getirdiği yöntemin aslına uygun işleyişine:

Kur'an boşanmaya kalkan eşleri uzun uzun düşündürmek istemekte ve onların yakınlarını bu düşünme süresi içinde tarafları barıştırma seferberliğine çağırmaktadır.

Kur'an, boşanmanın nasıl olacağı sorusuna yani boşanmada usule cevap getirmemektedir. Bu demektir ki, yöntem, eşlerin yaşadıkları zaman ve çevrenin şartlarına bırakılmıştır. Bu şartlar kullanılarak iki defa boşanmış olan eşler tekrar birbirlerine dönebilirler. Dönmezlerse nikahları bitmiş olur.

Geleneksel yaklaşım, "boşanma iki defadır" ayetinde hiç bahsedilmediği halde, her boşanmadan sonraki birbirine dönme süresini **iddet** süresiyle eşitlemektedir. Kur'an böyle bir şey söylemiyor. İddet beklemenin amacı açıkça gösterilmiştir. Kur'an Bakara 228'de iddeti, 229'da boşanmayı ayrı ayrı düzenlemiştir.

Özetlersek:

1. Eşlerden her biri ötekini boşayabilir. Her boşama sonunda kadın iddet bekliyecektir.

2. **Boşanma işleminin ne kadar sürdüğü önemli değildir.** Mesela bugünkü şartlarda boşanma davaları aylar, bazen yıllar sürmektedir. Bu önemli değildir. Boşanma kararının alındığı anda bir **talak** doğmuş olur. Kur'an, talak sayısından bahsediyor, bunun gerçekleşme süresine ve şekline değinmiyor.

3. Birinci talaktan sonra eşlerin birbirine dönme imkânları vardır. Bu imkânı kullanmadıkları takdirde 2. talak aşaması başlar. Onun ardından da birbirlerine dönmezlerse nikah bitmiş olur. Bu durumda kadın bir başka erkekle evlenip normal sebepler yüzünden ondan ayrılmadıkça eski kocasıyla tekrar evlenemez. (Bakara, 230, 232)

Hile-i şer'iye fıkıhçılarının Hz. Peygamber tarafından lanetlenen bir oyunlarına da burada tanık olmaktayız: Değindiğimiz üç aşamayı tamamlayarak boşanan kadın onlara göre **muvazaalı**-yapay bir nikahla bir erkeğe (buna **hulleci** denir) verilip, o erkek tarafından boşanır ve böylece eski kocasına dönme hakkını elde eder. Bu bir iğrenç oyundur. Hz. Peygamber bu oyuna yeltenerek Allah'ın dinini dejenere edenleri lanetlemiştir. Kur'an açısından bakıldığında bu oyunla gerçekleştirilen nikah da, boşanma da geçerli değildir.

Boşayan erkekse, kadına daha önce verdiği mal ve paradan hiçbir şeyi geri alamaz. (Bakara, 229) Kadının daha önce aldıklarının tamamını veya bir kısmını kendi rızasıyla geri vermesi müstesnadır.

Boşayan erkek, nikah sonrasında kadınla cinsel temas kurmamışsa ve ortada belirlenmiş bir mehir de yoksa, boşanma üzerine kadına birşey vermek zorunda değildir. Ancak Kur'an bu durumda da kadına, imkânlar ölçüsünde birşeylerin verilmesini hayırlı ve onurlu bir davranış olarak göstermektedir. (Bakara, 236)

Cinsel temas kurmadan erkeğin boşaması durumunda, önceden belirlenmiş bir **mehir** varsa, Bakara 237. ayet bu mehrin yarısının kadına verilmesi gerektiğini söylüyor. Ancak bu durumda kadın, hakkından vazgeçebilir.

S- Boşanan eş için nafaka söz konusu mudur?

C- Evet, söz konusudur. Bakara suresi 240 ve 241. ayetler bunu düzenliyor. Başka bir ifadeyle bu ayetlerde iki tür nafaka düzenlenmektedir.

1. Ölmekte olan erkeğin geriye bıraktığı eşi için bir yıllık geçimi sağlayacak mal ve parayı (meta') vasiyet etmesi gerekir.

Bakara 234'e göre kocası ölen kadın, dört ay on gün iddet bekledikten sonra evlenebilir. 240. ayet, kocasını kaybeden bir kadının zorunlu bekleme süresinin hemen ardından evlenmekte, psikolojik gerekçelerle tereddüt edebileceğini göz önünde tutarak, kadının daha uzun bir süre eski kocasının malından yararlanmasını hükme bağlamıştır. Ancak kadının bu yararlanmayı sürdürmesi için kocasının evini terk etmemesi gerekir.

2. Boşanan kadınlar için öngörülen **nafaka:** Bu nafaka örfün gereklerine uygun bir geçim sağlayacak mal ve para (meta') olacaktır.

Kadına hak tanınmasından âdeta rahatsız olan bazı kişiler bu ayetin neshedildiğini söylemişlerdir. Biz **nesh** düzenbazlığını, Kur'an'ı çelişkiler kitabı haline getiren bir kötülük olarak gördüğümüz için bu anlayışa da karşı çıkarız. Nesih filan yok, apaçık nafaka hükmü getiren bir ilahî beyan vardır. Bu ilahî beyana burnumuzu sokmadan düşündüğümüzde sonuç şudur: Boşanan kadın (mutallaka)ın bir başkasıyla evleninceye kadar çevre ve geleneklerin, eski kocanın imkânlarının elverdiği ölçüler içinde geçimi, boşayan kişi tarafın-

dan sağlanacaktır.. Ancak burada **talak** deyimi değil de, **mutallaka** (erkek tarafından boşanmış kadın) deyimi kullanıldığı için, 241'deki nafakadan yararlanmanın, kocasını boşayan kadın için söz konusu olamayacağını söylememiz gerekmektedir.

S- Kur'an, nikah muamelesi konusunda ne diyor, dinî nikah var mıdır?

C- **Nikahın dinîsi, lâdinîsi olmaz. Nikah bir ibadet değil, bir akittir.** Geleneksel fıkıh da nikahı akitler içinde ele alır.

Nikah, evlenen tarafların, özellikle kadının haklarını güvence altına almayı ve doğacak çocukların neseplerini toplum önünde tesçili sağlamak için tanık ve kayda bağlanmıştır. Esasında bir akit olarak nikah, hür iradeleriyle hayatlarını birleştirmek isteyen karşı cinsten iki kişinin icap ve kabulüyle oluşur. Bu icap ve kabulün ve bunun toplum önünde tesçilinin usul yönü her toplumun kendi sistemi ve standartları tarafından belirlenir. Kur'an burada hiçbir usul şartı getirmemektedir.

Şu bir gerçek ki, her Müslüman nikah gibi mutlu bir olayda Allah'ı, Peygamberini anmak, Kur'andan ayetler okumak, dua etmek gibi, olayı ruhsal yönden ısıtıp güzelleştiren davranışlara yer verebilir. Bu güzel birşeydir. Ama bunun nikah aktinin geçerliliği ile hiçbir ilgisi yoktur.

Kısacası, nikah evliliğin, toplum önünde meşruluk kazanmak üzere ilan ve tesçilidir. Bu ilan ve tesçil, toplumun kabulleri neleri gerektiriyorsa onlara uymakla yerine getirilir. Nikahın kayıt ve tesçili imama verilmişse bunu imam yapar; belediye reisine verilmişse o yapar.

Bizim burada, halkımızı rahatlatacağına inandığımız bir teklifimiz olacaktır: **Müslümanların nikah aktini tesçil görevi müftülere de verilmelidir.**

En azından bu yetki onlara da verilmelidir. Bu durumda, nikah akti sırasında dinsel bir atmosfere girmek isteyen vatandaşlar nikahlarını müftülere kıydırır ve toplumun büyük bir kesimini rahatsız eden bir uygulama düzeltilmiş olur. Nikah akti sırasında Allah'ın adının anılmasından, birkaç cümlelik duanın yapılmasından rahatsız olmayı bir tür erdem ve uygarlık ölçüsü gibi göstermekte ısrar, bizim insanımıza hiçbir yarar sağlamamaktadır. Bu ısrardan vazgeçmenin, insana saygıya ve sosyolojik realitelere en uygun yol olacağı kanısındayız.. Denizde kaptanın, havada pilotun, kentte belediye memurunun, köyde muhtarın nikah kıyması makuldür de, evliliğini kutsal bir atmosferde başlatmak isteyen vatandaşın nikahını din görevlisine kıydırma isteği neden makul değildir? Taklitçisi olduğumuz Batı'da bu hak insanlara tanınmıyor mu?

S- Annelerin çocuklarını emzirmeleri konusunda Kur'an ne diyor?

C- Çocukların, anneleri tarafından emzirilmesi konusu, Kur'an'ın el attığı yaratılış realitelerinden biridir. Prensip, Bakara 233'te şöyle konmuştur: **"Anneler çocuklarını-emzirmeyi tamamlamak isteyen kimseler için-tam iki yıl emzirirler."** (Ayrıca bk. Lukman, 14; Ahkaf, 15)

Kur'an, hayat ve oluşun en yaratıcı aktivitelerinden biri olan anne-evlat ilişkisinde ana sütünün bir numaralı unsur olduğunu göstermektedir. Anılan ilişkinin hayata ve insana bekleneni vermesi için anne sütünün çocuğun vücuduna iki yıl temel gıda olarak girmesi öngörülmüştür. Bu gıda, deyim yerinde ise, sadece fiziksel-biyolojik varlığı sağlıklı bir biçimde yapılandırmakla kalmaz, yavruyu anneye ve anne aracılığıyla oluşan en yaratıcı ve ölümsüz değerlere kopmaz bir biçimde bağlar. Kur'an'ın bu yaklaşımına bakarak düşünebiliriz ki, ilahî kitabın Allah'tan sonra

en büyük payeyi verdiği anne, bu onur burcuna, evladın iliklerine gönderdiği o esrarlı gıda sayesinde yükselmektedir.

Yine buna dayanarak diyebiliriz ki, anneliği, özellikle anne sütünün yeni kuşaklara gereğince ulaşmasını engelleyen tarz ve tavırlar, gerekçeleri ne olursa olsun insanlığa kötülüktür. Anne sütünün, yarınları yüklenecek yavruların iliklerine ulaşmasını aksatan kabul ve standartlar, bu yolla vücut verdikleri yıkımı, ürettikleri hiçbir değerle ödünleyemezler.

Böyle bakıldığında, belirgin niteliği, teknoloji putunu beslemek olan Batı uygarlığının insanlığa musallat ettiği yaranın hem acısının hem de günahının çok büyük olduğu görülür. Bu uygarlığın perişan ettiği yaratılış değerlerinden birisi de anneliktir.

Bakara 233'e göre, anne-baba birlikte karar vermek ve bir sütanne bulmak şartıyla, öz annenin çocuğu emzirmesini durdurabilirler. Elbetteki bunun için haklı gerekçelerin olması lazımdır. Gerekçeler varsa, anılan ayetin şu hükmü dikkate alınacaktır: "**Anne, kendi çocuğu yüzünden, çocuğun babası da kendi çocuğu yüzünden zarara sokulmasın.**"

S- Bakara 233'te kadın hakları bakımından dikkat çeken başka bir şey var mıdır?

C- Çok önemli birşey vardır: Annenin ve çocuğun bakılıp beslenmesi babanın borcudur. Hatta anne isterse babadan, çocuğu emzirmek için ayrıca ücret alabilir. Ancak istediği ücret verildiğinde çocuğu emzirmezlik edemez. Kadının bu yolla kocasından aldığı para veya mal, ne ölçüde olursa olsun, kendi tasarrufundadır. Çünkü Kur'an eşler arasında kesin bir **mal ayrılığı** öngörmektedir.

S- Bakara 253'te, peygamberlerin kiminin kiminden üstün olduğu söyleniyor. Bu bir hiyerarşi midir?

C- Böyle birşey yoktur. Ve ayet de böyle bir hiyerarşiden söz etmiyor. Yani peygamberler arasında nübüvvet kurumundaki yerleri bakımından tam bir eşitlik vardır. Ancak, onlar da insandır. İnsan olarak ve kişilik özellikleri bakımından birbirlerinden üstün yanları vardır. Ayette kullanılan ifade, mucize bir beyandır; peygamberlerin herbirinin diğerlerinden üstün olduğu bazı özelliklere dikkat çeker. Fakat mutlak anlamda işleyen bir hiyerarşi yoktur.

Peygamberler arasında bağnazlık ve kampçılıkla bir yapay hiyerarşiye vücut vererek, Allah elçilerini primitif put yarışçılığına âlet etmek büyük bir günahtır. Görmez miyiz ki, peygamberlerin kişilik özellikleri bakımından en üstünü olan Son Peygamber'in adı, bizzat kendisine vahyedilen kitapta en az geçen peygamber adlarından biridir. Onları yüceltmek adlarını yarış aracı yapmakla değil, mesajlarını insanlığa maletmekle gerçekleşir.

S- Şefaat konusu Kur'an'da nasıl verilmektedir?

C- Teknik detaylarını **Kur'an'ın Temel Kavramları** adlı kitabımızda anlattığımız şefaat, dinsel esprisi bakımından Bakara 254 ve 255. ayetlerde tanıtılıyor. Bu ayetlerden anlıyoruz ki, Allah'ın izni olmadıkça hiçbir kişi ve kuvvet bir başkasına şefaatçi olamaz. Mahşer günü hiçbir şefaat ve dostluğun işe yaramayacağı söylendikten sonra, Allah'ın izni olmadan kimsenin şefaat edemeyeceği belirtilmiştir. Bu demektir ki, işe yaramayacak şefaat Allah'ın izni dışında yapılan şefaattir. O halde, **Allah'ın izni dahilinde şefaat mümkündür** ve böyle bir şefaatın insana hayrı dokunacaktır. Kur'an'ın beyanları gayet açıktır. Allah'ın izniyle şefaat

edecek olanlar vardır. (bk. Yûnus, 3; Meryem, 87; Tâha, 109; Sebe, 23; Zühruf, 86; Necm, 26) Bizim hüküm veremeyeceğimiz husus, Allah'ın izniyle kimlerin şefaat yetkisine sahip olduğu veya olacağıdır.

Sonuç olarak, Kur'an, şefaatın varlığını kabul etmekte, şefaatı kimlerin, nasıl kullanabileceklerini gizli tutmaktadır.

S- Baskı ve zorlama, diğer adıyla ikrah konusunda Kur'an ne diyor?

C- **İkrah;** çirkinlik, hoşnutsuzluk, tiksinti, zorluk anlamlarına gelen **kerh** kökünden gelir. İnsana sevmediği, tiksindiği, benimsemediği şeyi zor ve baskıyla yaptırmak demektir. Daha başka bir ifadeyle ikrah, sevilmeyen, ürkülen, inanılmayan şeye yöneltmek üzere insanı zorlamaktır.

Kur'an: **"Dinde ikrah yoktur."** (Bakara, 256) diyerek ikrahın hayat ve insan gerçeğine bir ihanet olduğuna dikkat çekmiştir. **İkrah, insan haklarına indirilen darbelerin de en yıkıcısıdır.** İnsan hakları bir anlamda ikrahın boy göstermediği yerde hayat bulan değerlerdir.

Kur'an'ın, ikrahın tehdidine dikkat çeken ve bu illetin karşıtı olan değerlere işaret eden iki temel ayetini görerek tespitlerimizi sıralayalım: **"Dinde baskı ve zorlama yoktur. Doğru ve güzel olan, çirkin ve sapık olandan net bir biçimde ayrılmıştır. Her kim azgınlık, zulüm, doymazlık ve baskının putu (tâğut) na sırt dönüp Allah'a inanırsa hiç kuşkusuz sapasağlam bir kulpa yapışmış olur. Kopup parçalanması yoktur o kulpun. Allah, hakkıyla işiten, en iyi biçimde bilendir. Allah, iman sahiplerinin dostudur, onları karanlıklardan aydınlığa çıkarır. Küfre sapanlara gelince, onların dostları tâğuttur ki, kendilerini nurdan karanlıklara çıkarır.**

Bunlar cehennem halkıdır. Orada sürekli kalacaktır onlar." (Bakara, 256, 257)

Bu ayetlerden anlıyoruz ki:

1. Baskı ve zorlamayla din olmaz. Gerçek din, baskının olmadığı yerde vücut bulur. İnsanın bir aşk sıcaklığıyla sevip icra etmediği hiçbir fiil din adı altında kutsala fatura edilemez.

2. Işık ve karanlık, doğru ve yanlış birbirinden kesin biçimde ayrılmış ve insanoğlu bunları farkedecek tekâmül çizgisine ulaşmıştır. Artık **insanı doğruya yönlendirmenin tek yolu onda şuur uyandırmak ve gerçeği açık bir biçimde önüne koymaktır.**

3. İkrahın yeralmadığı bir hayat, **tuğyan** (azgınlık, doymazlık, baskı, zulüm, şiddet) putu anlamındaki tâğuta karşı çıkılan, iyinin, güzelin ve mutluluğun kaynağı olan Allah'a inanılan bir dünyada gerçekleşebilir. Böyle bir dünyayı kurmuş olanlar asla kopmayacak bir ipe sarılmış olurlar.

4. Bu ipe sarılanların tek, fakat gücü sonsuz dostu Allah'tır. Bu dost onları sayısız karanlıklardan kurtarıp aydınlığa çıkarır.

5. Allah'a sırt dönüp, tâğuta gönül verenlerin görünüşte birçok dostları vardır. Bunlar tâğuttur. Bu dostlar kendilerine bağlananları tek olan aydınlıktan sayısız karanlıklara iterler. Sonuç, cehenneme yuvarlanmaktır.

Bu verilere dayanarak şunu söyleyebiliriz: Mutlu ve aydınlık bir dünya, insan onurunun saygı gördüğü, insan haklarının korunduğu bir toplum, baskıdan arınmış olmalıdır. Böyle bir toplumda Allah ve ışık vardır. **Din de budur.** Zulüm, baskı, ezme, horlama ve tekmelemenin egemen olduğu bir anlayışı, Allah'ın dinine değil ancak firavunluğa ve şeytana fatura edebiliriz.

Bugünkü dünyayı zulüm ve kahırla dolduranların yarınlar için vaat ettikleri cennete inanılamaz. Böylelerinin insanı götüreceği yer cehennem karanlıklarıdır. Yani ikrahın yolu cehennem çukurunda biter.

S- Kur'an'daki infak kavramı hakkında bilgi verir misiniz?

C- Sahip olduğumuz imkânları başkalarının hayır ve mutluluğu için seferber etmek, harcamak anlamlarındaki **infak,** tükenmek anlamına gelen **nefk** ve **nefak** köklerinden gelir.

İnfak, başkalarının hayrı ve yararı için mal ve imkânları harcamak, tüketmek demektir.

Kur'an, infak deyimini isim ve fiil olarak 70 küsur yerde kullanır. Bunların büyük çoğunluğu fiil halinde kullanımdır. Bundan da anlaşılır ki, Kur'an, infakı hem kendi öğretisinde hem de insan hayatında önemli aktivitelerden biri olarak görmektedir. Gerçekten de infak, Kur'an'ın vücut vermek istediği mükemmel insanın en belirgin özelliklerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Az veya çok, birşeyleri kendisinden başkalarına aktarmayan insanda hayır görmeyen Kur'an, infakı imanın, sevginin belirgin özelliği olan **bir paylaşım ruhu** olarak ortaya koymaktadır.

İnfak, bir paylaşım ahlakıdır. Bu paylaşım, ölümsüz **Râgıb el-Isfahânî** (ölm. 1108) nin güzel deyimiyle "maldan olabileceği gibi, başka değerlerden de olabilir." Önemli olan, insanın sahip bulunduğu maddesel ve ruhsal tüm imkânlardan başkalarını yararlandırmasıdır. İnsan "gece ve gündüz, gizli ve açıktan" sürekli infak sergilemelidir. (Bakara, 274)

Kur'an, bağlılarına infakın **asgarî olması gerekenini** bir insanlık borcu (farz) olarak yüklemiştir. **Zekat,** bunların başında gelir. Bu farz kısmın ötesinde, büyük ruhla-

rın yükselebileceği sınırsız infak alanları vardır. İnfakın en ileri boyutu olan ve başkalarının hayır ve mutluluğunu kendi yararlarına tercih etmek anlamına gelen **îsarı, Temel Kavramlar** kitabımızda genişçe inceledik.

İnsan, durumu, mevkii, yaşı ne olursa olsun, mutlaka infak edecek birşeylere sahiptir ve mutlaka infak üzere olmalıdır. Âli İmran 134, kâmil insanın bolluk ve refah dönemleri kadar, sıkıntı ve kıtlık dönemlerinde de infakı işlettiğini söylemektedir. Peygamberimiz bize gösteriyor ki, insan, tatlı sözü, tebessümü ile de infakta bulunabilir. **O halde, infakın esasını insanın niyeti, insan sevgisi ve paylaşım arzusu oluşturur; servet ve refah değil. Tam aksine, servet ve refahta yükselmiş olanların infakta geri kaldıkları, Kur'an'ın temel kabullerinden biridir.** Nitekim servet ve refahta ileri boyutlara çıkmış olan münafıkların, infaktan tiksindikleri gösterilmektedir. (Tevbe, 54) Kur'an burada şunu söylemektedir. **"Geniş imkânlara sahip olan, bu geniş imkânlardan infak etsin. Rızkı belirli bir miktarla sınırlanan, Allah'ın kendisine verdiği neyse ondan infak etsin."** (Talak, 7) Gerçek olan şu ki insan, birşeylerden mutlaka infakta bulunmalıdır. Kur'an şu kozmik ilkeyi getirmektedir: **İhtiyaçtan artanı verin.** (Bakara, 219) Vermeyenler, biriktirme illetine tutulanlardır. Bu illete tutularak sürekli depolayanlar, Kur'an tarafından acı bir sonla tehdit edilmektedir. (Tevbe, 34) Böyleleri kendilerini, kendi elleriyle tehlikeye atmaktadır. Bunların zalim mazeretlerinden biri, Kur'an tarafından şöyle verilmektedir: **"Allah'ın, doyurmak istediği takdirde doyurabileceklerini biz mi doyuracağız?"** (Yâsîn, 47) Kur'an burada insanın şu çarpıklığına da dikkat çekiyor: **"Eğer siz rabbinizin rahmet hazinelerine sahip olsaydınız, o vakit de harcayınca tükenir korkusuyla cimriliğe giderdiniz."** (İsra, 100) Bakara 268'e göre, insanı bu korkuya sevkeden, şeytandır. Kur'an'a

göre, böyle bir yaklaşımla infakı durduranlar "ne olurdu geriye dönüş olsaydı da infak edebilseydik" diyecekleri bir günle mutlaka karşılaşacaklardır. (bk. Münafikûn, 10)

S- İnfakın Kur'an tarafından belirlenen temel ilkeleri nelerdir?

C- Ana ilkeler halinde şu noktalara değinebiliriz:

1. İnfakta işe en yakınlardan başlamak gerekir. Yakınlıktan maksat ikidir: Önce bize kan bağıyla yakın olanlar dikkate alınacaktır. (Bakara, 215) Bir insanın kendi anası, babası, çocuğu, yeğeni, halası, teyzesi vs. perişanlık içinde iken, onun başkalarına cömertlik gösterisi yapması, çıkar hesaplarına yönelik bir riyakârlıktır. Kur'an bu riyakârlığa engel olmak istemiştir. İkincisi, yaşadığımız çevredeki insanlar öne alınacaktır. Kendi mahallesinde, köyünde, kentinde, ülkesinde muhtaç insanlar kol gezerken uzak diyarlara, yabancı ülkelere yardım romantizmine tutulmak dengesizlik ifade eden bir aktörlüktür.

Kısacası, önce kendi akrabamızın muhtaçlarını, ikinci olarak da kendi ülkemizin muhtaçlarını dikkate almak borcundayız.

2. İnfak edileni başa kakmamak: Bakara 262. ayete göre, Cenabı Hakk'ın hoşnutluğunu kazandıracak infak, bu demektir ki, hayata ve insana hayır getirecek infak, başa kakma ve horlama aracı yapılmayan infaktır. Aynı surenin 263. ayetine göre: **"Güzel bir söz ve affetmek, peşinden eziyet gelen bir sadakadan daha iyidir."** Bu ölçüler içinde yapılan infak, Allah katında yüzler, hatta binlerle ödüllendirilir. (Bakara, 261)

3. İnfak, bir saçıp savurma gösterisi olmamalıdır. Furkan 67. ayet Kur'an'ın infak konusunda da israftan uzak durmayı esas aldığını göstermektedir.

4. İnfak, riya için yapılmamalıdır. Riyakârlıkla infakta bulunanlar, Allah'a ve ölüm sonrasına gerçekten inanmış insanlar olamazlar. (Bakara, 264) Bakara 272'ye göre infak, **"yalnız ve yalnız Allah rızası için olacaktır".**

5. İnfak, sevilen şeylerden yapılmalıdır. Çöpe atılacak şeyleri başkalarına vermek infak değildir. Âli İmran 92. ayet, zafer ve mutluluğu, sevilen şeylerden infak etmeye bağlamıştır. Bakara 267 bu ilkeyi şöyle tamamlamaktadır: **"Ey inananlar, kazandıklarınızın ve yerden sizin için çıkardığımız nimetlerin iyilerinden infak edin. Kendiniz göz yummadan almayacağınız kötü şeyleri başkalarına vermeyin."**

6. Allah yolundan uzaklaştırmak için yapılan infakın insanlığa hiçbir hayrı dokunmaz. (Enfal, 36)

7. İnfakta, ihtiyacını, yoksulluğunu ortaya koymaktan çekinen, iffet ve onuruna çok düşkün kişileri bulup öne çıkarmak, iman ve hizmet erlerinin görevidir. Bakara 273 bu konuda çok duygulandırıcı bir ifade kullanmaktadır: **"İnfak, öncelikle şu yoksullara özgülenmelidir ki, Allah yolunda kapanıp kalmışlardır. Yeryüzünde gezip dolaşamazlar. Onur ve utangaçlıklarından dolayı, kendini bilmezler onları zengin sanır. Sen onları yüzlerinden tanırsın. Yüzsüzlük edip insanlardan istemezler onlar."**

S- Bakara 271'de sözü edilen sadaka nedir?

C- **Sadaka,** infakın mal ve para cinsinden yani maddesel olanıdır. Aynı ayete göre bu tür infakın açıkca yapılmasında fayda vardır. Açıktır ki bu fayda, başkalarını özendirmeye bağlı olan bir faydadır. Bu özendirme yoksa infakın gizli yapılması hayırlıdır.

S- Bakara 272'de: "Onları doğruya ve güzele iletmek sana düşmez." deniyor. Bunun açık anlamı nedir?

C- Açık anlamı şudur: **Örtülü bir biçimde Allahlığa kalkmayın.** İnsan, tebliğ görevini en güzel biçimde yapacak fakat sonucun takdirini Allah'a bırakacaktır. Sonucu kendisi belirlemeye kalktığı anda iki günaha birden girer: 1. **İkraha sapma günahı,** 2. **Allah'ın yetkisine tecavüz günahı.** Dikkat edilirse, peygamberlerin sonuncusu olan Hz. Muhammed'e bile "onların hidayeti senin elinde değil" denilerek insanoğlunun Allah'ın yetkilerini kullanmaya kalkması açık bir biçimde önlenmiştir.

S- Kur'an-ı Kerim'de yasaklanan riba nedir?

C- Kur'an'da 7 yerde geçen ve geleneksel literatürde **faiz** diye tercüme edilen **riba,** kelime anlamıyla **kapitale yapılan ilave**dir. Kur'an dilinin aşılmaz ustası **Râgıb el-Isfahânî**'nin güzel deyimiyle riba, **"makul olmayan artış"** demektir.

Kur'an'ın haksız kazanç, emek karşılığı olmayan kazanç ile ilgili diğer verilerini de değerlendirirsek, **ribayı; mal, para ve servette emek karşılığı olmayan artış şeklinde tanımlayabiliriz.** Kesin olan şudur ki, ribanın yalnız bir boyutu faizdir. Emek karşılığı olmayan her türlü artış ribadır. O halde **faiz,** riba olabileceği gibi, olmayabilir de. Başka bir deyimle **"rent"** karşılığı kullanılan her faiz kelimesi ribanın karşılığı değildir. **Faiz** kavramı içine girmeyen ribalar olabileceği gibi, faiz adıyla anıldığı halde riba olmayan gelirler de vardır. Günümüz ekonomik sistemlerinde, özellikle **banka faizleri**nin hiçbir ayırım yapılmadan ve sadece lügat karşılıklarına bakılarak riba ilan edilmesi, Kur'an'ın tutumu açısından doğru değildir. Her faizin, kendi şartları içinde ele alınarak riba kavramına girip girmediğinin somut olarak belirlenmesi gerekir. O halde, her faizin riba kavramı açısından özel olarak tetkik edilmesi zorunludur.

Dalgalı kur sistemlerinde, bankaların ve benzeri kuruluşların faiz adı altında verdikleri kâr payları her zaman riba kavramı içine sokulamaz. Çünkü burada haksız ve makul olmayan bir artış değil, mevduat sahibinin parasındaki aşınmanın korunması esastır. Bunları riba ilan etmek haksız artışı önleme adı altında, haksız eksiltmeyi Kur'an'a fatura etmek olur ki, bu da riba kadar günahtır.

Şunu da unutmamak gerekiyor: Riba kavramı içine girecek bir faizin **reel değerler** üzerindeki artışlarda söz konusu olacağı, **nominal değerler**deki fazlalaştırmaların riba yasağının dinsel ve mantıksal gerekçesiyle uyuşmayacağı açıktır. Buna göre banknotların tedavül ve tasarrufu sırasında söz konusu olan rakamsal artışlar riba kavramının dışında tutulmak gerekir. Nominal değerlerdeki artışı riba yasağının içine kayıtsız şartsız sokmak, riba sömürüsünden kurtarılmak istenen insanları farkında olmadan bir başka haksız kazancın malzemesi durumuna getirmek olabilmektedir. (Geniş bilgi için bk. KTK. Riba md.)

S- Günümüzde faizsiz banka diye anılan kuruluşları, riba kavramını esas alarak nasıl değerlendirebiliriz?

C- **Faizsiz banka** olmaz. Günümüzde bu adla anılan kuruluşların çalışma sistemleri, mevduata verdikleri gelir payları, borçlu müşterilerini takipte izledikleri usüller vs. tamamıyle diğer bankaların yöntemleridir. Bunların faizsizlik iddiası **hile-i şer'iye** yoluyla sergilenen bir kaçamaktan ibarettir. Hile-i şer'iyecilik ise, Kur'an'ın kabulleri açısından, ribadan hiç de geri kalmayan bir günahtır.

Bunların yaptıkları, diğer bankaların faiz adıyla verdikleri meblağı **kârdan pay** adı altında vermek ve yine faiz adıyla aldıkları kredi gelirlerini **işlem ücreti** vs. adı altında almaktan ibarettir. Yani işin esasında bir değişiklik yoktur.

Değişen sadece kelimelerdir. Ve bunun adı faizsiz bankacılık değil, faizi, kelime oyunlarıyla yasallaştırmaktır.

S- Fakat bu kuruluşlar, mevduat sahiplerini riske de ortak etmektedirler. Yani banka zarar ederse müşteri de buna ortak olacaktır. Bu bir fark değil midir?

C- Bu da boş bir iddiadır. Bütün bankalarda müşteri **risk**e ortaktır. Adı ne olursa olsun, banka battığı veyahut zarar ettiği takdirde müşterinin parası da batar. Devletin mevduat sahibine verdiği garanti hiç denecek kadar azdır. (Bugünkü şekliyle 3.000.000 TL.) Bu demektir ki, çalışmalarında faiz kelimesine yerveren bir bankanın müşteri açısından taşıdığı riskle, faizsiz banka adıyla çalışan kuruluşun taşıdığı risk arasında pratikte hiçbir fark yoktur. İkisi de elde ettiği kârdan pay dağıtmakta ve ikisi de zarar ettiği takdirde müşteri bundan etkilenmektedir.

S- Bakara 282'de kadınların tanıklığından söz edilirken iki kadının tanıklığı, bir erkeğin tanıklığına denk tutuluyor. Bu tespit her alanda geçerli midir?

C- Her alanda geçerli olduğunu gösteren hiçbir kanıt yoktur. Anılan 282. ayet, Kur'an'ın en uzun ayeti olup, borçlanma akdini düzenlemektedir.

Esasen bu ayetteki beyana dayanarak, tanıklıkta iki kadının bir erkeğe denk tutulduğunu iddia etmek, ayetin düzenlediği borç akti konusunda bile mümkün değildir. Dikkat edilirse ayet, iki kadının bir erkek yerine çağrılmasında gerekçeyi şöyle vermektedir: **"O kadınlardan biri şaşkınlığa/karmaşaya düşerse, ötekisi ona hatırlatsın diye..."** Eğer iki kadın bir erkeğe denk tutulsaydı böyle bir ifade kullanılmayacaktı. Bu ifadeden anlaşılan odur ki, kadınlardan birisi tanıklığı yerine getiremediğinde, ötekisi devreye girecektir. Yani sonuçta tanık olarak konuşacak kadın bir tane-

dir. Denklikten söz edebilmek için çağrılan kadınlardan ikisinin de zorunlu olarak konuşması gerekir. Kur'an böyle bir şey söylemiyor. Özellikle o günkü toplumda iş ve ticaret hayatının dışında olan kadın, borçlanma akti gibi bir konuda hâkim önünde gerekli ve çoğu teknik içerikli bilgileri değerlendirip hukuk açısından hükme esas olacak şekilde ortaya koymakta zorluk çekecektir. Bu yüzden, yetersizliğin aşılması ve tanıksız kalma gibi bir durumun doğmaması için iki kadının birbirlerine yardımcı olarak davanın sonuçlanmasına katkıda bulunmaları istenmiştir. Bunun "iki kadın eşittir bir erkek" şeklinde bir denkleme dönüştürülmesi bir zorlamadır. Bu denklemin, ayetin konusu olan borçlanma işlemi dışına taşırılarak genelleştirilmesi ise bir saptırmadır. **Atay**'ın belirttiği gibi: "Kur'an'da kadının erkekten daha az değerde ve şerefte olduğunu bildiren hiçbir ayet yoktur. İki kadının şahitlikte bir erkeğe eşit tutulması yalnız ticarî bir işlemdedir. Burada hüküm, unutkanlık üzerine kurulmuştur, kadınlık üzerine değil." (Atay; Rapor, 11)

S- Kur'an, tanıklık konusunda genel olarak ne diyor?

C- 282. ayette tanıklığın hukuksal işlemlerdeki yeri düzenleniyor. Burada ilke şöyle konmuştur: **"Tanıklığı gizlemeyin. Onu gizleyen kendi kalbine karşı kötülük etmiş olur."** Bu demektir ki, tanıklığı gizlemek, tıpkı Allah'ın ayetlerini gizlemek gibi büyük bir günahtır. (Geniş bilgi için bk. KTK. Şehâdet md., **İslam'da Büyük Günahlar,** Yalancı Tanıklık)

S- 285. ayette geçen, resuller arasında ayırım yapmamak ne demektir?

C- Peygamberlerin hepsi, **kurumsal görevleri** bakımından eşittir. Anılan ayet bu ilkeye dikkat çekiyor. Ancak, da-

ha önce de gördüğümüz gibi, peygamberler arasında kişisel özellikler bakımından farklar vardır.

S- İnsanın yükümlülüğü, daha geniş bir deyimle yükümlülük (teklif) konusunda Kur'an'ın temel kabulü nedir?

C- Bakara suresinin son ayeti olan 286, ilkeyi şöyle koymuştur: **"Allah kimseye gücünün üstünde bir görev yüklemez."** Bir varlığa gücünün üstünde yük yüklemek zulümdür. Allah zulümden arınmış olduğuna göre, insanı mutlu etmek için gönderdiği dine zulüm bulaştırmaz. Anılan ayet bu ilkeyi dolaylı bir ifadeyle şu şekilde de vermiştir: **Allah insana taşıyamayacağı yükü yüklemez.** Buna bağlı olarak insan unutkanlık ve hata sonucu işlediği yanlışlıklardan da sorumlu değildir.

Şunu da unutmamalıyız ki insan için normal şartlarda ağır yük olmayan emir ve yasaklar, istisnai durumlarda ağır yük haline gelebilmektedir. Böyle durumlarda insanın ezilip boğulmaması için Kur'an, **ruhsat** ve **ıztırar** (zorunlu haller) prensiplerini devreye sokarak insanı bunalım ve çıkmazdan kurtarmaktadır.

ENFAL SURESİ
(93/8. sure)

S- 27. ayette, müminlerin Allah'a ve Resulüne hıyanet etmemeleri söyleniyor. Müminlerin hıyanetinden nasıl söz edilebilir?

C- Edilebiliyor ki, Allah öyle buyurmuştur.

İman adı altında veya imana fatura edilerek sergilenen hıyanetler, inkâra fatura edilen hıyanetlerden daima daha büyük ve daha yıkıcı olmuştur. (Allah'a ve Resul'e hıyanet konusunda bizim **"Kur'an'ın Temel Buyrukları"** adlı eserimizin ikinci bölümüne de bakılabilir.) Ayet, işte bu evrensel gerçeğe dikkat çekiyor. Ayetin sonunda dolaylı bir ifadeyle, Allah'a ve Resulüne hıyanetin onların emanetlerine hıyanet olduğu gösterilmiştir. Yine ayetin açık beyanına göre bu hıyanetler bilip dururken yapılmıştır.

Perdenin arkasını fazla kurcalamadan şu kadarını söyleyelim ki, **Allah'a ve Resul'e** hıyanet iki ana başlık arzeder: 1. Allah'ın kitabına hıyanet, 2. Allah Resulü'nün emanetleri olan Ehlibeyt'e hıyanet.

Allah'ın kitabına hıyanetin hangi görünümler arzettiğini elinizdeki kitabın çeşitli yerlerinde göstermeye çalıştık. Bu hıyanet kısaca, tevhit dininin tek kaynağı olan Hak kelamını

devre dışı bırakarak, uydurulmuş bir yığın kitabı (Kur'an bunlara zübür diyor) dinin kaynağı haline getirmek yani tevhit yerine şirketçiliği koymak şeklinde olmuştur.

Resul emanetine hıyanetse onun ölümünün hemen ardından başlatılan zulümler serisiyle Ehlibeyt'i zehirlemek, katletmek, ırz ve mallarına tecavüz etmek şeklinde sergilenmiştir. Bundan daha büyük hıyanetse yapılan korkunç zulümleri **"içtihat hatası"** olarak göstermek oyunudur.

S- Malların ve evlatların fitne olarak gösterilmesi ne demektir?

C- **Fitne,** kısa bir ifadeyle, imtihan ve seleksiyon aracı demektir. Bu kelimenin kökü olan **fetn,** saf altın elde etmek için karışık madenleri ateşte yakmak anlamındadır.

Sahip olduğumuz herşey, tekâmülümüzü gerçekleştirmede bize emanet edilmiş araçlardır. Hayat imtihanımızın sonucu bu araçları nasıl kullandığımıza bakılarak belirlenecektir. 28. ayetteki, **"mallarınız ve çocuklarınız bir fitnedir"** sözünü bu gerçekleri göz önünde tutarak değerlendirmeliyiz.

S- 42. ayette sözü edilen, "beyyine üzere olmak" ne demektir?

C- Bu ayette Kur'an'ın, hayat ve insan anlayışının omurga noktalarından biri verilmiştir. Kozmik prensip şudur: **"Ölen açık delille ölsün, yaşayan da açık delille yaşasın."**

Delil ve aydınlık üzere olmadıkça, hayat bir zillettir; delil ve aydınlık üzere oldukça ölüm bir onurdur. O halde, iman, din ve ibadet de delil, aydınlık ve şuur üzere olduğunda değer ifade eder. Körlüğü ve şuursuzluğu kutsal göstermek için imana sığınma, Kur'an'-

ın insanı için yeterli değildir. Kur'an'ın istediği iman odur ki, nasılların ve niçinlerin hırçın dalgalarıyla boğuşur, varlık ve oluşla çileli bir hesaplaşmayı yaşar ve bundan sonra "işte gerçek budur" diye bir ölümsüz dayanak noktasına yerleşir.

S- 46. ayette birbiriyle çekişenlerin âkıbeti nasıl gösterilmiştir?

C- Tevhidin kitabı olan Kur'an, kendisine bağlananların birbirleriyle didişip boğazlaşmalarını iflasın, başarısızlığın ve Allah'ın yardımından yoksun kalmanın belgesi olarak göstermektedir. Bu yaftayı boynunda taşımamanın yolu ise Kur'an'ın müştereklerinde birleşmek ve onun dışındaki hususlarda birbirine hoşgörülü davranmaktadır. Ne yazık ki, İslam dünyası tarih boyunca "didişme ve boğazlaşma" yaftasını boynundan indirememiş ve bu yüzden de perişanlığı bir türlü bitmek bilmemiştir. İşte 46. ayet bu gerçeğe dikkat çekiyor.

S- 47. ayette riyakârlığın tipik bir görünümü veriliyor. Buna değinir misiniz?

C- Ayet, müminleri **Allah yolunda mücadele** adıyla riyakârlık ve çalım satmaktan kaçınmaya davet ediyor. Görünürdeki adı ne olursa olsun riyakârlığın karıştığı tüm davranış ve faaliyetlerin sonuçta Allah yolundan uzaklaştırmaktan başka bir işe yaramayacağını da ayetten öğreniyoruz.

S- 53. ayette sözü edilen "iç değişme"ye değinir misiniz?

C- Bu ayette şu evrensel prensip verilmektedir: İnsan, birey olarak, iç dünyasında, gönül ve şuur bazında bir takım değişikliklere gitmedikçe toplum planında herhangi bir değişme bekleyemez. **Bütün değişmelerin ve oluşların ma-**

yalandığı yer bireyin ruhudur. Oluşun çekirdeği bireydir. O halde toplumsal ve evrensel platformda beklenen neyse onu evvela bireyin ruhunda oluşturup şekillendirmek gerekir; aksi halde, hiçbir hedefe varmak mümkün değildir.

Aynı gerçek Ra'd suresi 11. ayette de ifadeye konmuştur.

S- 60. ayette gündeme getirilen "kuvvet hazırlama"ya değinir misiniz?

C- Kur'an, kozmik emanetin taşıyıcısı ve en büyük sorumluluğun sahibi gördüğü Kur'an'ın insanına, iman ve onurunu korumak ve görevini yerine getirebilmek için güçlü olmayı emretmektedir. Bu güçlü olma, gerektiğinde silahlanmayı da içerir. Bu ayette genel anlamda **kuvvet** dendikten sonra, örnek olarak da, ordu için beslenen atlar gösterilmiştir. **Kuvvet, zaman ve şartlara göre değişir.** Ayet bunun, Allah'ın ve iman adamının düşmanlarını korkutacak düzeyde olmasını önermektedir.

61. ayet, barış için kanatlarını indirenlere aynı şekilde yaklaşmayı emretmekte ve muhatap kim olursa olsun, barış çağrısına olumlu cevap vermenin bir Kur'an yasası olduğunu göstermektedir. Bu iki ayet birlikte düşünüldüğünde şunu söylememiz gerekiyor: Kuvvetli olmanın amacı barışı sağlamaktır ve barışla kuvvetli olmak arasında kaçınılmaz bir bağlantı vardır:

61'den 75'e kadar olan ayetler, savaş, sefer, göç ve mücadelenin önemine dikkat çekmekte ve bu kavramların da kuvvet ve barışla yakından ilişkili oldukları gösterilmektedir.

ÂLİ İMRAN SURESİ
(94/3. sure)

S- Surenin ikinci ayetinde Allah'ın isim sıfatları olarak geçen Hayy ve Kayyûm ne demektir?

C- **Hayy,** hayat kökünden sıfat olup **sürekli diri** demektir. Sürekli diri olmak, yaratıcı olmakla eşanlamdadır. Çünkü yaratılmış hiçbir şey sürekli diri değildir. Sürekli diri yani Yaratıcı Kudret, hayat ve oluşu geçici dirilerin bir beliriş alanı, bir arenası gibi kullanarak kudretini ortaya koyar. Bu onun, **Kayyûm**luğunun bir belirişidir. Bunun içindir ki, Hayy sıfatının ardından Kayyûm sıfatı getirilmiştir.

Kayyûm, koruyup yöneten, iğreti varlıkların oluşlarını kendisine borçlu bulundukları kudret demektir.

Sürekli diri (Hayy) olmayan, Kayyûm da olamaz.

Bu iki sıfatın karakteristik özelliklerinden anlaşılır ki, hayat ve oluş bünyesinde zamanın üstüne çıkma niteliği oranında kayyûmiyetten de nasip alınır. Ancak bu iki sıfatın mutlak ve biricik sahibi Cenabı Hak'tır.

S- Üçüncü ayette, Kur'an'ın kendinden önceki vahiyleri musaddık (tasdik edici) olduğu söyleniyor. Bu ne demektir?

C- Kur'an'ın kendinden öncekileri tasdik edici olması **vahyin bütünlüğü** gerçeğine işarettir. Önceki peygamberlere gelen vahiyler hangi kaynaktansa, Kur'an da o kaynaktandır. Ve o vahiyler hangi gerçeklere dikkat çekmişse, Kur'an da o gerçeklere dikkat çeker. Ancak bu ayeti değerlendirirken Kur'an'ı ve peygamberler tarihini bir bütün olarak düşünmek ve şu iki noktayı gözden uzak tutmamak gerekir:

1. Kur'an kendisini bir **kitap** olarak andığı gibi, vahyi de bir bütün olarak kitap diye anmaktadır. Bir başka deyimle, **her peygamberin kitabı, büyük vahiy kitabından bir parçadır.** Kur'an ise vahyin son ve en mükemmel toplayıcısı olarak vahiy kitabının bir özeti ve son şeklidir. O halde, **Kur'an'ın kendinden öncekileri tasdik edici olması, önceki vahiy parçalarının veya ilahî kitapların Kur'an'ın yerini tutabilecekleri anlamını asla ifade etmez.** Özellikle, ortalıkta dolaşan Tevrat ve İncilleri olduğu gibi tasdik ettiğini kesinlikle ifade etmez; genel anlamda vahyin tasdik edildiğini gösterir. **Kur'an'ın hiçbir yerinde Tevrat ve İncil'in tasdik edildiğini ismen ifade eden bir beyan yoktur.** Tevrat ve İncil, Kur'an'dan önceki genel vahyin içinde yeraldıkları için, global anlamda tasdik görüyorlar. Bu tasdikin, bugünkü Ehlikitap toplumların elinde bulunan Tevrat ve İncil'i tasdik anlamında değerlendirilmesi tam bir yanlıştır. Ayet: **"Tevrat'ı ve İncil'i de insanlara bir yol gösterici olarak daha önce indirdi."** diyerek Kur'an'ın tasdik ettiği genel anlamda vahiyle, Tevrat ve İncil'i birbirinden ayırmıştır.

Bu **tasdik** meselesini gündeme getiren Mâide suresi 46-49. ayetleri de burada dikkate almak gerekir. Bu ayetlerin ilki Hz. İsa'nın kendinden önceki vahyi tasdik edici olduğunu söylerken, bu tasdikin Tevrat'ı tasdik olduğunu açıklıyor. Halbuki, konumuz olan Âli İmran 3'te böyle bir açıklık yoktur. Çünkü Tevrat Hz. İsa ile Hz. Muhammed arasındaki

devrede korkunç tahriflere ve yozlaştırmalara uğramıştır. Mâide 48 bu noktaya bir kez daha parmak basarak, Kur'an kitabının tasdik ediciliğini, genel vahiy kitabının tasdiki olarak göstermiş ve bir yanlış anlamaya gidilmemesi için de Kur'an'ı **müheymin** (tashih edici tanık) olarak nitelemiştir.

Kur'an, genel vahiy kitabını tasdik edici, Tevrat ile İncil'i ise tashih edicidir. Ve bu keyfiyet hiçbir yorumla sulandırılamayacak kadar açıktır.

Tam bu noktada, **Süleyman Ateş'in,** Âli İmran 3. ayete getirdiği şu yorumu Kur'an'ın beyanına uygun bulmadığımızı söylemek borcundayız. Ateş diyor ki:

"Kur'an-ı Kerim'e göre Tevrat, Hz. Musa'ya verilen, vahyedilen ilâhî sözlerdir. Yahudiler o kitabın tamamını koruyamamışlar, bir kısmını unutmuşlardır: "Kendilerine öğütlenenin bir payını unuttular." (Mâide, 13), "Kitap'tan kendilerine bir pay verileni görmedin mi?" (Âli İmran, 23), ayetleri, Yahudilerin, Musa'ya verilen kitabın tamamını değil, ancak bir kısmını koruyabildiklerini gösterir."

"Buna rağmen Kur'an, onların ellerinde bulunan Kutsal Kitap'ın, Allah'ın yasası olduğunu kabul ediyor ve kendisinin de, onun anlattıklarına uygun bulunduğunu vurguluyor. Çünkü ne kadar unutulmuş, yazılmamış kısımları olsa da, yine mevcut olanların büyük kısmı, Hz. Musa'ya gelen vahiylerdir. Onları doğru biçimde uygulasalar, İsrailoğullarına yeter. Tevrat'ın aslı, vaktiyle yazılmadığı için kısmen kaybolsa da, Musa'dan duyanlar, onun temel hükümlerini ezberledikleri ve böylece bu dinî kültür mirası kuşaktan kuşağa aktarıldığı için yine de Tevrat'ın büyük kısmı, lafız olarak olmasa da kavram olarak korunmuştur. İşte bundan dolayı Kur'an, Yahudilerin ellerinde bulunan Tevrat'ı saygı ile anıyor ve Yahudilerin, onun hükümlerini doğru biçimde uygulamaları-

nı öğütlüyor, kendisinin de onu doğrulayıcı olarak indirildiğini söylüyor." (Ateş, 2/9-10)

Kur'an'a uygun bulmadığımız görüşünün İncillerle ilgili kısmında da şöyle diyor Ateş: "Hiç kuşkusuz, bu İncillere çeşitli din ve felsefelerden düşünceler girmiştir. Hıristiyanlığın temel inancı olan Üçleme (teslis), eski putperest din ve felsefelerin Yeni Eflâtuncu düşünce ile Hıristiyanlaştırılmasından ibarettir. Buna rağmen bu İncillerde Hz. İsa'nın öğütleri, güzel prensipleri de vardır. Bundan dolayı Hıristiyanlığın üçleme inancını kesinlikle reddeden Kur'an, İncil sahiplerinin, Allah'ın İncil'de indirdiği prensipleri uygulamalarını emretmektedir." (Ateş, 2/10)

Allah, böylesine tahrif edilmiş İncillerin uygulanmasını emretmektedir de, Kur'an'ı ne diye göndermiştir?

Ateş'in şu paragrafta yazdıkları da bizi hayrete düşürmektedir. Şöyle diyor:

"Müfessirlere göre 4. ayette Tevrat ve İncil'den sonra indirildiği bildirilen **el-Furkan,** Kur'an'ın bir sıfatı olabilir. 3. ayette indirildiği bildirilen Kitap, Hz. Muhammed'e indirilen Kitap'tır, dördüncü ayette bu Kitap tanıtılmaktadır. Biz bu kanıda değiliz. Bize göre üçüncü ayette adı geçen Kitap, yalnız Hz. Muhammed'e indirilen değil, Musa'ya ve İsa'ya da kendi dillerinde verilen Tanrı kitabının aslıdır. İşte o kitabın içeriği, Hz. Muhammed'e de kendi diliyle indirilmiştir. Çünkü Hz. Muhammed'e, bütün olarak bir kitap indirilmemiştir. Ona verilen vahiyler, sonradan derlenip kitap haline getirilmiştir. Ama inerken o vahiyler henüz kitap değil, "Kur'an" veya "Furkan" idi. Yani okuma parçası ve doğruyu, eğriyi birbirinden ayırdeden hikmetli sözler idi. İşte Musa'ya Tevrat'ı, (Tanrısal Yasa), İsa'ya İncil'i (Tanrısal Müjde) indiren Allah, onların içeriği olan "Furkanı" da Hz. Muhammed'e vahyetmiştir." (Ateş, 2/11)

Ateş'in beyanının tam aksine, **Furkan,** Tevrat ve İncil'den sonra indirildiği açıkça gösterilen kitap yani Kur'an'dır. **Bir kitabın tek tek ayetleri Furkan olur da bütünü nasıl Furkan olmaz?** Ve Kur'an Furkan olduğuna göre, onun, hak ve batılı ayırıcılığı, tahrif edilen Tevrat ve İncil'i düzeltmede nasıl kullanılmaz?

Bu paragrafta Kur'an için kullanılan **"hikmetli sözler"** deyimi de, ilahî kitabın şanına uygun değildir.

Aynı paragrafta Kur'an'ın, Tevrat ve İncil'in içeriğinin Hz. Muhammed'e indirilmiş bir tekrarı olduğunun söylenmesi de inciticidir. Kur'an onların bir tekrarı değil, onların bozulmamış şekillerini vahyeden Allah'ın, bozulan şekillerini tashih için gönderdiği bağımsız ve yeni bir kitaptır.

Ateş'in beyanlarının sonuç anlamı, Kur'an'ın günümüz Ehlikitapının elindeki Tevrat ve İncil'i olduğu gibi tasdik ettiği merkezindedir. Böyle birşeyi kabul bizi "Kur'an gelse de olurdu gelmese de" noktasına götürmez mi?

2. Kur'an'ın kendisinden önceki genel vahiy kitabını tasdik etmesi, eski vahiylere ilaveten hiçbir şey getirmediği anlamında değerlendirilemez. Dikkat çekilen genel ve kozmik realite aynı olmakla birlikte Kur'an, insanlığın ulaştığı son tekâmül çizgisi için gerekli olan birçok yeni mesajı da getirmiştir. Tevrat ve İncil'e hiçbir tahrifin sokulmadığını varsaysak bile, onların değinmediği birçok konu Kur'an'da açıklanmış ve hükme bağlanmıştır.

O halde: "Kur'an, Tevrat ve İncildekilerin Arap toplumuna Arapça bir tekrarıdır." şeklinde bir tespite yervermek, bizce, isabetli değildir.

Kısacası Kur'an: a) Kendinden önceki vahyi **genel anlamda** tasdik eder, yani onları inkâr etmez, b) O vahiylerin

bugün elde bulunan ve çeşitli tahriflere uğramış olan kalıntılarını bir **düzeltici tanık** (müheymin) olarak tashih eder. Bunun sonucu ise, Kur'an'ın kendinden öncekilerin de güvenilir yanlarını bünyesinde toplayan son başvuru kaynağı olduğudur. Nitekim gerek Âli İmran 3, gerekse daha başka ayetler Kur'an'ın bir **Furkan** (doğruyla yanlışı ayırıcı) olduğunu da göstermektedir.

Yani biz, vahye fatura edilebilecek Tevrat'ı da, İncil'i de, Zebûr'u da Kur'an'dan öğrenebiliriz. Bu kabul, Tevrat, İncil ve Zebûr'a saygının da bir gereğidir.

S- 7. ayet, Kur'an ayetlerini muhkem ve müteşâbih diye ikiye ayırmaktadır. Bu ayırımın esası ve amacı nedir?

C- **Muhkem,** Kur'an'ın tartışma, yorum ve felsefe yapma dışı tutulan temel dayanakları, bir tür aksiyom ve postülatlarıdır. Bunlar lafız ve anlam yönünden tartışmaya yer bırakmayan sözlerdir. Kur'an bunlara **Kitabın Anası** demekte ve bu ana tespitleri görmezlikten gelerek Kur'an'ı yorumlamaya kalkmanın sapma ve yozlaşmaya yol açacağını söylemektedir.

Muhkemler, Kur'an'ın rölativite üstü yönlerini çerçeveler. Bunun içindir ki Kur'an müteşâbih ayetleri muhkemlerin ışığında değerlendirmeyi esas almaktadır. Muhkemler temel iman ve amel konuları, helal-haram ve ibadetlere ilişkin kurallardır. Ancak muhkemlerin varlıkları, bir iman konusu olarak tartışmasız, nasıllıkları ise müteşâbih olmaktadır. İslam bilginleri burada, **"bir yönden muhkem, bir yönden müteşâbih"** deyimini kullanırlar. Örneğin, Allah'a iman muhkem, Allah'ın nasıllığı, sıfatları müteşâbihtir. Âhirete, cennete, cehenneme, hesaba iman muhkem, bunların nasıllığı müteşâbihtir.

Müteşâbihe gelince, o, **"lafız ve anlam yönünden bir başkasına benzediği için kesin anlamını ortaya çıkarmada zorluk çekilen söz veya beyandır."**

Kur'an'ın, yaklaşık bir ifadeyle, yüzde sekseni müteşâbihtir. Ve bu keyfiyet Kur'an'ın zamanüstülüğünün esasıdır. Müteşâbihlerle Kur'an mucize bir biçimde çeşitli anlam boyutları sergiler ve bu anlam boyutlarıyla insan idrak ve faaliyetinin çeşitli yönlerine cevaplar verir. Esasen Kur'an'a göre, **Allah'ın bütün vahiyleri müteşâbih kelamdır. "Allah, sözün en güzelini içiçe anlam boyutları taşıyan (mesânî) müteşâbih bir kitap olarak indirmiştir."** (Zümer, 23)

Müteşâbihin yerini ve anlamını biz **Kur'an'ın Temel Kavramları** adlı eserimizde şöyle açıkladık:

"Cenabı Hak, vahyi, bizzat Kur'an'ın ifadesiyle **"iç içe anlam boyutları ihtiva eden** (mesânî) **müteşâbih bir kitap olarak indirmiştir."** (Zümer, 23) **Geniş anlamda müteşâbih** budur. Tanrısal vahiy, özellikle Kur'an, insanoğluna belirli bir zaman çerçevesini esas alarak hitap etmiyor. Onun getirdiği anlam boyutları sınırsızdır. Bu sınırsız boyutların hepsine ışık tutacak bir söz mucizesi ortaya koymak, müteşâbih kelam yoluyla mümkün olmaktadır. Bu sayede her devir ve o devirdeki muhtelif anlayış kategorilerindeki insanlar kelamdan nasiplerini alabilirler. İnsanlık, geldiği tekâmül çizgisine ışık tutacak tanrısal işareti bu yolla yakalayabilecektir. İşin esası şudur:

Herkes her şeyi bilemez. Ayrıca, bilenler de her şeyi ilk anda bilemezler. Şunu da unutmamak gerekir: Din, hakikatten bahsederken aklın çok ötesinde burçlara tırmanır. Ve din, hakikatten bahsederken, bütüncü bir yaklaşım sergiler.

Realiteyi böylesine derin ve yaygın bir bakışla vermek kolay değildir. En ileri kavramları, en basit zihinlere

bile, en azından bir iman konusu olarak kabul ettireceksiniz. Çünkü din, bir fildişi kule, bir seçkinler kurumu değildir.

Semboller kullandığınız zaman ne oluyor? Olan şudur: Her seviyede insan, gerçeği kendi seviye, yetenek ve bakış açısına hitap edecek şekilde kavrıyor. Yani sembolleri, bulunduğu seviyeye göre çözüp değerlendiriyor. Bu yüzden **bir bilim dili olduğu gibi, bir de din dili vardır.** Bu inceliği kabullenmeden dini anlamaya kalkmak içinden çıkılmaz hatalara sürükler. Ne yazık ki elimizde henüz bilim dilinin terimlerinin din dilindeki karşılıklarını verecek ve realiteye değişik açılardan bakan bu iki disiplinin temelde kucaklaştıklarını ortaya koyacak yeterli sayıda ciddi çalışma yoktur.

Kısacası: "İnsan için son realite sembollerle açıklanabilir. Çünkü bu realiteyi ancak sembollerin dili ifadeye koyabilir. Semboller, kendilerinin ötesinde bir şeyleri anlatmak bakımından, **işaretlere** benzerler. Şu var ki, işaretlerin aksine, semboller dikkat çektikleri hakikate iştirak ederler... İç dünyamızda, sembollerin aracılığı olmadan fark edemeyeceğimiz boyutlar vardır. Tıpkı melodi ve ritm olmadan müziği fark edemeyeceğimiz gibi." (Tillich; Dynamics of Faith, 41-42)

İlkel-donuk kafalar, sembollere dokunulmasını istemezler. Çünkü **bu kafalar, tabulaştırmaya giderler ve tabu, insanın hakikate ulaşmasını engelleyen en büyük musibettir.**

Kur'an, vahyin en son ve en mükemmel ürünlerini toplayan kitaptır. Böyle olunca Kur'an'da, çağlar boyu sürmüş olan vahiy donelerinin bir çok sembolü, çözüme ulaşmış halde verilmiş olacaktır. Ve öyle olmuştur.

Öte yandan Kur'an, nübüvvet kurumunun son bulduğunu ilan ettiği için, insanlığın vahiy adına başvuracağı son kaynak olacaktır. Bu demektir ki, insanlığa, gelecek çağlar

içinde realite adına çözüme ulaşacak birçok keyfiyet ve sır Kur'an'da sembollerle verilmiştir.

Müteşâbih alan, insanoğlunun gelecek zamanlar boyunca yeni duyularüstü katkılarla Kur'an'a iştirakini de sağlar. Bu, bir anlamda kurumsal olarak sona eren vahyin ilham yoluyla devamına imkân sağlamaktır. **Seyyid Ahmed Hüsameddin: "Müteşâbih, insanın kalbine taalluk eden ayetler olup içtihad ile alakalıdır."** (Mezâhirul Vücûd, 3) derken bu gerçeğe çok güzel parmak basmıştır.

Müteşâbihler insanın yeni tekâmül aşamalarına göre yeni değerlendirmeler yapabileceği alanlardır. Bu değerlendirmeler hem dahilî yani İslam içi kültürü kullanmak suretiyle yapılır hem de evrensel planda yani diğer kültürleri kullanmak suretiyle... Bir başka ifadeyle, müteşâbihleri mânalandırmada hem din hem de diğer disiplinler kullanılacaktır. Çünkü Kur'an, vahiy kitabı yanında insan ve kâinat kitaplarının kullanılmasını da istemektedir.

Müteşâbihlerin çerçevelediği alana Kur'an **gayb** demektedir. Ve daha ilk ayetlerinde kendisine inananları "gaybe inananlar" olarak tanıtmaktadır.

Kur'an, müteşâbihlerin değerlendirilmesinde iki esasın korunmasını istemektedir: Muhkemleri göz ardı etmemek, ilimde derinlik. Bu konuya değinen ayet (Âli İmran, 7) muhkemleri "Kitabın Anası" olarak gösteriyor. Müteşâbihi değerlendirecek, **ilimde derinleşmiş kişiler,** bu, kitabın analarını dikkate almadan veya onları zedeleyerek yorum yapmayacaklardır.

Muhkem-müteşâbih ayırımı ortaya iki temel sonuç daha çıkarmaktadır: Kur'an'ı sürekli yorumlamak için ilim, fikir ve sanat faaliyetini sürdürmek anlamındaki **içtihadı çalıştırmak** ve adına "Kur'an" denecek bir tercümeye teşebbüs etmemek.

Anlaşılan odur ki, müteşâbihlerle ilgili söz söyleme, yorum yapma hak ve yetkisi, muhkemlere inanmış olmak ve yeterli ilmî kudrete de sahip bulunmak şartlarına bağlanmıştır. (bk. Âli İmran, 7)

O halde, Kur'an yoruma açık bir kitaptır teranesiyle ortaya fırlayarak, imansız ve ilimsiz bir yorum fırtınası koparıp dinin bünyesini zedelemek veya tahrip etmekle, Kur'an'ın, kendisine inanandan beklediği yaratıcılık ve fikrî dinamizmi birbirine katmamak gerekir.

Bu ikisini birbirinden ayırmak hiç de zor değildir: Ölçüyü, bizzat Kur'an getirmiştir: Muhkemâta iman ve ilim.

Bu ölçülere uymayanların, kalplerinde eğrilik taşıdıklarını bizzat Kur'an söylüyor. Hz. Peygamber de, muhkemi gözardı ederek müteşâbihleri diline dolayanlardan şu şekilde söz etmektedir: "Müteşâbihlere uyanları ve yalnız müteşâbihler için çırpınanları gördüğünüzde bilin ki, Allah'ın 'kalplerinde eğrilik var' dediği, bu insanlardır. İşte bunlar Allah'ın, 'onlarla oturup kalkmayın' dediği kişilerdir."

Ancak burada bir noktaya dikkat çekmek gerekmektedir; Âli İmran suresi 7. ayetin: "Müteşâbihin tevilini Allah bilir; ilimde derinleşmiş olanlarsa ona inandık derler." mealindeki beyanını: "Müteşâbihler hakkında biz ağzımızı açamayız." şeklinde anlamak yanlıştır. Kur'an'ın ve Hz. Peygamber'in bizden istediği, müteşâbihler konusunda ilim ve düşünce üretmekten kaçmak değil, bu üretimi yaparken muhkemleri gözardı etmemektir. Nitekim Peygamberimiz, **Hz. Âişe**'nin rivayet ettiği bir hadisinde yalnız müteşâbihlere yönelenleri eleştirirken şöyle demektedir: "Onlar, muhkemlerle amel etmezler." İşte işin can alıcı noktası buradadır.

Bunun aksini düşünmek mümkün değildir. Çünkü Kur'an-ı Kerim kendisini **anlaşılmak için gelmiş bir ki-**

tap olarak tanıtmaktadır. Onun 4/5'üne yakın bir bölümünü oluşturan müteşâbihleri insanlığın tetkik alanının dışına çıkarmak ilahî kelamı lüzumsuz ilan etmek olur.

Öte yandan, Hz. Peygamber'in, sahabî **İbn Abbas**'ı kucaklayarak: "Allah'ım, buna tevil ilmini (Kur'an'ı yorumlama bilgisi) öğret." diye dua ettiğini biliyoruz. Bu **İbn Abbas** müteşâbihlerle ilgili ayeti değerlendirirken şöyle demiştir: "Müteşâbihleri Allah ve bir de ilimde derinleşmiş olanlar anlarlar. Ve ben de onlardan biriyim." (bk. KTK. Müteşâbih md.)

S- 8. ayette yeralan "bize senin katından bir rahmet lütfet" sözünün müteşâbihleri anlama konusuyla ilgisi var mıdır?

C- Doğrudan ilgisi vardır. Zaten 8. ayet, bir önceki ayetin sonunda, yakarışlarına yerverilen "ilimde derinleşmiş olanlar"ın dualarının bir devamıdır. Onlar, müteşâbih konusunda söz söyleyebilecek kişiler olarak Cenabı Hak'tan O'nun **Vahhâb** (bağışlayan, duyularüstü bilgi lütfeden) sıfatına sığınarak ilahî hazineden rahmet istemektedirler. Bu, İslam literatüründeki **vehbî veya ilhamî bilgi**nin ta kendisidir. Bu ayetler bize gösteriyor ki, bu bilgi olmadan müteşâbihleri anlamak ve anlatmak mümkün değildir. Deyim yerinde ise, bu duyularüstü bilgi, müteşâbihleri kavrama durumunda olan **râsihûn (ilimde derinleşmiş olanlar) un bir tür dördüncü boyutu**dur. Bu boyuttan nasibi olmayanların, Kur'an'ı gereğince anlayamayacaklarına, **Seyyid Ahmed Hüsameddin**'in yukarıda kaydettiğimiz sözü gayet güzel ışık tutmaktadır. 7. ayetin sonunda "sadece gönül sahipleri kavrayıp anlar" denmesi de bu gerçeğe Kur'ansal bir dayanaktır.

S- 15. ayette, takva sahiplerine tertemiz eşler verileceği söylenmektedir. Bundan maksat cennette sayısız eşlere sahip olunacağı mıdır?

C- Kur'an, böyle bir şey asla söylemiyor. "Sizler ve eşleriniz" diyor. Bunun anlamı herbirinizin birçok eşi olacak demek değildir. Cenneti önce mekan haline getiren, sonra da orayı bir tür seks arenası gibi düşünen bozuk şuuraltları kendi doymazlıklarına Kur'an'dan destek derlemek için ayetlerin anlamlarını kaydırmışlardır. Bu, âdeta cennetteki sakinlere verilecek eşlerin tümüne göz dikme tutkusudur.

Bundan daha önemlisi, büyük din ve dil bilgini **Râgıb el-Isfahânî**'nin Kur'an adına gündeme getirdiği şu önemli tespittir. Özetle şöyle diyor: **"Kendi cinsinden bir diğeriyle bulunana zevc denir. Bu, insan, hayvan, bitki ve diğer varlıklardan olabilir. Zevciyet, erkeklik-dişilik ikiliği olabileceği gibi, başka ikilikler de olabilir.**

Türler, cinsler, sınıflar da birer zevciyet oluşturur...

Allah, insanların cennet hayatında **huriler** ile bir zevciyet ilişkisi kuracaklarını söylüyor. Ancak, bunun dünya hayatındaki karı-koca ilişkisi şeklinde anlaşılmasına Kur'an'ın ifadeleri müsaade etmez. Bu, kendine özgü bir beraberliktir... (bk. Râgıb, Müfredât, zevc md.)

Ölümsüz Râgıb, kısa filolojik açıklamalar içinde Kur'an'ın anlam boyutlarını iyice yakalama dehasını burada da göstermiş ve zevciyet kavramının esaslarını birkaç satırda vermiştir. (bk. KTK. Zevciyet md.)

S- 15-17. ayetlerde Allah, kullarının özelliklerinden söz ediliyor. Bu özellikler hakkında neler söylenebilir?

C- Özelliklerin başına **iman,** ikinci sıraya da Allah'tan

af dileme konmuştur. Bundan daha ilginci, sayılan 7 özelliğin sonunda da Allah'tan af dilemenin yeralmış olmasıdır.

İlahî kelam bu tavrıyla göstermiştir ki, **kulluğun ve kurtuluşun başında ve sonunda Allah'ın lütfuna sığınmak vardır.** Hiç kimse bu sığınmayı ikinci plana iterek zafer ve mutluluk bulamaz. Yaptığımız ibadetler ne ölçüde fazla ve yoğun olursa olsun, birer kurtuluş garantisi değildir. Kurtuluş garantisi, Allah'ın büyüklüğü önünde boyun bükerek, onun sınırsız rahmet kucağından nasiplenmektir.

Ayetler, kulluğun diğer özelliklerini; **sabır, sadakat** (doğruluk, dürüstlük, içtenlik), **kunût** (Allah'ın huzurunda boyun büküş), **infak** (imkân ve nimetleri başkalarıyla paylaşmak) ve **seher vakitlerinde Allah'a sığınmak** olarak vermektedir.

S- Seher vakitlerinin özellikle gündeme getirilişinin hikmeti ne olabilir?

C- **Seher,** gecenin yarısından tan ağırmasına kadarki zamandır. Kur'an, seher kelimesini biri tekil (Kamer, 34) ikisi çoğul (eshâr) olmak üzere (Âli İmran, 17; Zâriyat, 18) üç yerde kullanır. Bunların ilkinde seher, iman erlerinin kurtarıldığı bir zaman, diğer ikisinde ise Allah'a yakarış zamanı olarak gösterilmektedir. Bu son iki ayette, seher vakitlerinde Allah'a yakarış, sonsuzluk yolcularının bir tür özelliği olarak verilmektedir.

Bu tespit bizi gecelerin insan hayatındaki erdirici rollerini kurcalamaya götürür. Ve biz bu konuyu başka vesilelerle ele almış bulunuyoruz.

S- 18. ayette sözü edilen "Allah'ın birliğine tanıklık" konusunu açıklar mısınız?

C- Bu ayet Allah'ın varlığına ve birliğine üç tanık göster-

mektedir: 1) Allah'ın bizzat kendisi, 2) Melekler, 3) İlim sahipleri.

Allah'ın kendisine tanıklığından hareketle Allah'ı bilmek, dıştan hiçbir delile ihtiyaç bırakmayan **aşk ve gönül yoludur.** En üstün nasibin yolu olan bu yol, en zahmetsiz, en mutlu ve en kestirme eriş yoludur.

İkinci tanık veya yol, melekler diye ifade edilmiştir ki, bu da varlık ve oluşu ibretle tetkik edip derin derin düşünmenin yoludur. Kısacası, bu tanık, tabiattır.

Üçüncü yol ilim yoludur ki, bu, araştırma, deneme-yanılma etaplarını geçerek varlığın bağlı olduğu yaratılış ve oluş prensiplerini kavramak şeklinde karşımıza çıkar. Kur'an, bütün varlığı, tetkik edilmesi gereken bir ayetler topluluğu olarak gördüğü için, Allah'ı tanımada bu ilim yoluna özel bir değer vermektedir. **Kur'an, Allah'ı gerçek anlamda bilme bahtiyarlığını ilim sahiplerinin elde edeceğini söylemektedir.** Bunun bir anlamı da, ilim yolunun kesin ve herkese açık olmasıdır. Oysaki, gönül ve düşünce yolu istisnaî bir nasip yoludur. Kur'an'ın ilk emrinin **"oku"** oluşu da **ilim yolunun genellik ve güvenliliğini** gösteren bir başka kanıttır.

Bu Kur'ansal gerçek bizi ilim-iman ilişkisini kurcalamaya götürür. Şunun altını hemen çizmemiz gerekiyor. **Kur'an, ilme sırtını dönmüş, ilimden soyutlanmış bir imanı erdirici saymamaktadır. Çünkü böyle bir iman, beyyine üzerine oturan bir iman değildir. Oysaki Kur'an, hayatın da ölümün de beyyine üzerine oturtulmasını istemektedir. "Ölen açık bir delil üzerine ölsün, yaşayan da açık bir delil üzerine yaşasın!"** (Enfal, 42) **Hüseyin Atay,** üzerinde olduğumuz konuyu çok güzel açıklamıştır: **"İman, ilimden sonra gelir. İmanda yalan olur, ilimde yalan olmaz.** Sonraki dönemlerde Kur'an'ın imana yüklediği değeri pek aşırı derecede artırarak ilmin değerini düşür-

meye yöneldiler. Böylece iman ilimden önceye alındı, ilim iman üzerine oturtuldu. Bu tutum Kur'an'ın açık ifadelerine ters olduğu gibi, Kur'an'ın felsefesine ve gayesine de terstir. Bu terslik yüzünden Müslümanlar ilimde gerilemiş ve iman temelsiz bırakılmıştır. Oysaki, ilk Müslüman nesiller meseleyi çok iyi anlamış ve uygulamışlardı."

"İman edilecek nesne önce bilinmelidir. Birşey bilinmedikçe ona iman gerçekleşemez. İlim insana öğrendiği şeyin hayal mi, ihtimal mi, tümel mi, tikel mi olduğunu gösterir. İlim objektiftir. Kontrol edilebilir, yanlışlığı ve doğruluğu her an ortaya çıkarılabilir. İman ise sübjektiftir; kalbin bağlandığı bir hükümdür. Eğer iman ilme dayanmazsa onun doğruluğu veya yanlışlığı ortaya konamaz. Böyle olunca da imandaki isabetsizlikler düzeltilemez."

"İslam'ın ilk dönemlerinde otorite, Kur'an ve akıl idi. Sonraları **Kur'an ve akıl** terkedildi; onların yerine sahabenin, tâbiûnun, mezhep imamlarının sözleri geçirildi. Oysaki, o insanların bizzat kendilerinin böyle bir tutumu ve telkini yoktu. Kendilerinden sonra gelenler, **geleneği** Kur'an'ın ve aklın yerine koydular ve hakikat diye geleneği kabul ettiler. Geleneğe karşı çıkmayı, Kur'an'a karşı çıkma olarak nitelediler. Böylece **taklitçilik** başladı."

"Taklitçiliğin dayandığı esas, mezhep imamlarının dediklerinin doğruluğuna imandır. Onların yanıldığı düşünülemez, doğruluklarına inanılır ve onlara imanla dindar olunur. İşte bu taklitçilik, ilmi yıktı. Şimdi, taklitçiliği ancak ilimle yıkmak mümkün olur. Taklitçilikte mezhep taassubu ve sübjektivite esas olduğundan bir mezhebi diğer mezheple tashih imkânı da yoktur." (Atay; Rapor, 37-39).

S- 28. ayette gündeme getirilen dostluk-destekçilik kavramını açıklar mısınız?

C- Anılan ayet iman sahiplerinin, küfre sapanları **gönül dostu ve destekçi** (veli) edinemeyeceklerini söylüyor. Ancak bu, bizimle aynı imanı taşımayanlarla hiçbir paralelliğe veya entegrasyona giremeyeceğimiz anlamına gelmez.

Dostluk, izafî bir kavramdır. Karşımızdaki birey veya toplumla, içinde bulunduğumuz şartlar dikkate alınarak ayarlanır. Gönül dostluğu ise her hal ve şartta aynıdır. Aynı imanı taşımayanlarla gönül dostluğunun mümkün olmadığı, Kur'an'ın kabullerinden biridir. Fakat **Kur'an çeşitli kıstaslara göre, muhtelif birlik, beraberlik ve bloklaşmaların mümkün olduğunu göstermekte, hatta bu anlamda dostluklara diğer inançların mensuplarını da çağırmaktadır.**

Bu ayette değinilen bir dostluk şekli de **stratejik dostluk**tur. Kur'an bunu "onlardan korunmanız durumunda" sözü ile ifade etmiştir. Ancak, buradaki stratejiyi, ayet içinde parantez açarak "şerlerinden korunmak için dost gözükebilirsiniz" şeklinde kayıtlamak yanlıştır. Çünkü böyle bir kayıt, Kur'an'ın, insanları ikiyüzlülüğe ittiğini iddia etmek olur. Kur'an böyle birşey söylemiyor.

Söylenen şudur: Gönülden teslimiyet anlamında bir dostluk, ancak aynı imanı taşıyanlar arasında olur. Diğer odaklarla kurulacak dostluklar, şartların gereğine göre belirli dairelerle sınırlı tutulacak beraberlik veya paralelliklerdir. Konuyu değerlendiren bir araştırıcı şunları yazıyor:

"Bu ayetlerin, Müslümanların o zamanki stratejik durumlarıyla yakın ilişkisi vardır. Müslümanlar, o zaman gayri-müslimlerle, özellikle Kureyş müşrikleriyle savaş halinde idiler. İslam'ın karşısında bir tutum alan Yahudiler de İslam'ın yıkılması için fırsat kolluyorlardı. Bundan dolayı kuvvetli durumda bulunduklarını hissettikleri zaman Hz. Peygamber'le yaptıkları andlaşmayı derhal bozup müşrikleri destekliyorlardı. Şimdi Müslümanların, böyle kimselerle sıkı

fıkı dost olmaları, askerî sırların, bunların eline geçmesine sebep olurdu. İşte böyle aleyhlerine bir sonuç doğuracak durumlarda inkârcılar toplumu ile dost olmaları yasaklanmıştır."

"Muhammed **Reşid Rıza** da ayetlerin, Hz. Peygamber'in yaşadığı şartlarla yakın ilişkisi olduğuna temas ederek özetle şöyle diyor: "Bu ayetler, Müslümanları, başka toplumlarla kendi yararlarına olacak antlaşmalar yapmaktan menetmediği gibi, savaş halinde bulunmadıkları toplumlarla ilişki kurmaktan da menetmez. Hz. Peygamber, Kureyş'le yaptığı Hudeybiye Antlaşmasına göre Mekke bölgesinde oturan Huzâ'a ve Bekr Oğulları adlı iki kabilenin, istedikleri tarafı tutmaları şartını kabul etmişti. Biribirine düşman olan bu iki kabileden Bekr Oğulları Kureyş tarafını tutunca Huzâ'a kabilesi de Müslümanların tarafını tuttu. Antlaşmanın bütün hükümleri, taraflardan biri yanında yeralan bu kabileler için de geçerli idi. Şimdi **Peygamberimizin, aslında müşrik olan Huzâ'a kabilesiyle ittifak yapması, Müslümanların, Müslüman olmayan toplumlarla, kendi yararlarına antlaşmalar, ittifaklar yapabileceklerini gösterir."** Ayrıca Hz. Peygamber Medine'ye geldiklerinde Yahudilerle yazılı bir antlaşma yapmıştı. Bu antlaşmaya göre Yahudiler kendi dinlerinde serbest olacaklar, Evs ve Hazrec kabileleriyle yapmış oldukları antlaşmalar yürürlükte kalacak, Müslümanlara bir saldırı halinde Yahudiler, Müslümanların yanında yer alacak, Müslümanlara karşı düşmanca bir tutum izlemedikleri takdirde de Müslümanlar, bir saldırıya uğrayan Yahudilere yardım edeceklerdi."

"Hz. Peygamber'in bu antlaşmalarından ve ayetlerin ruhundan anlıyoruz ki Müslüman yöneticiler, Müslüman olmayan toplumlarla, iyi ilişkiler kurabilirler. Ancak böyle bir ilişki kurarken iki hususa dikkat etmeleri gerekir:

1- İlişki kuracakları toplumların esas niyetlerine bak-

mak, Müslümanlara karşı kötü niyet taşımayan kimselerle ittifak yapmak,

2- İttifak yaptıkları gayrimüslimlere karşı daima ihtiyatlı bulunmak, bütün sırlarını onlara açmamak, onlara fazla güvenmemek, uyanık bulunmak."

"Şunu da iyi bilmek lâzımdır ki ittifaklar, karşılıklı menfaatlere dayanır. Tefsirini yapmakta oldğumuz ayet, "kâfirlerle antlaşma yapmayın" demiyor, "Müslümanları bırakıp onları dost tutmayın" diyor. Antlaşma yapıp iyi geçinmek başka şey, dost tutmak başka şeydir. Mümtehine suresinin sekizinci ayetinde bu husus, açıkça belirtilmektedir: **"Allah, sizi, din hakkında sizinle savaşmayan ve sizi yurtlarınızdan çıkarmayan kimselere iyilik etmekten, onlara adaletli davranmaktan menetmez. Çünkü Allah, adalet yapanları sever."** (Ateş, 2/34-35)

S- Âli İmran 31'de sözü edilen "Peygambere uyma"nın anlamı ve çerçevesi nedir?

C- Bu ayet Allah'ı sevmeyi Hz. Peygamber'e uymaya bağlamıştır.

Peygamberler ahlaksal mükemmelliğin **canlı ve amelî** örnekleridir. Peygambere uymak romantizm ve slogan işi değil, bir yaşama işidir. Bunun içindir ki soyut bir kavram olan **sevgi** yerine **uyma, izleme** (ittiba') deyimi kullanılmıştır. Peygamber, yaşayan, somut bir modeldir. Onu sevmek spekülasyonla değil, fiille ispat edilir.

Ancak peygambere uymak nedir sorusu gündeme getirildiğinde iki şeyi birbirinden ayırmak gerekir: 1) Peygamberin, tebliğ ettiği mesajı bir nebi-elçi olarak yaşaması, 2) Peygamberin, içinde bulunduğu toplumun ve yaşadığı zamanın şekil ve şartlarına uygun hareket etmesi.

Vahyin bizden istediği, peygamberin nebi-elçi olarak ortaya koyduğu amelî kişiliğe uymaktır. Peygamberin insan

tarafının, yaşadığı toplumun kabullerine -bunlar vahye aykırı olmasa da- uygun yaşayış tarzı din adına bizi bağlamaz. Bunlara uymak, nebinin hatırasına saygı olarak benimsenebilirse de, bunu vahye fatura etmek ve insanlara bir kulluk borcu olarak yüklemek doğru değildir. Çünkü **nebinin diğer insanları, zamanüstü bir realite olarak bağlayan tarafı, onun tebliğ ettiği vahiylerle sınırlıdır.** O halde, nebinin vahyi kristalleştiren davranışlarını onun yaşadığı devrin örfünden değil, tebliğ ettiği kitabın verilerinden çıkarmak gerekir. Aksi takdirde ilahî kitabın yanında ikinci bir hüküm kaynağı ortaya konmuş olur ki, bu, Kur'an'ın açık beyanlarına göre **şirk**tir. Çünkü dinin sahibi ve koyucusu yalnız Allah'tır. (Zümer, 3) Peygamber bu tek sahip ve koyucudan aldığı hükümleri yaşadığı devrin şartları içinde yorumlar, uygular. Bu yorum ve uygulamalardan biz, her zaman yararlanırız. Ancak bu yararlanmanın zamanüstü hükümler halinde algılanmasına gitmek ortaya ikinci bir ilahî kitap çıkarmak olur. O halde **nebinin ilahî kitap dışında bıraktığı mirasın bağımsız hüküm koyma noktasına getirilmemesi gerekir.** Bu mirası uygulayana, Peygamberimizin devrine ve hatırasına bağlılığı yüzünden -eğer politik gösteri yapmıyorsa- saygı duyulabilirse de bu bağlılık vahyin emri gibi empoze edilemez.

S- Âli İmran 52. ayette, Hz. İsa havarilerinin, "tanık ol ki biz Müslümanlarız" sözlerinin anlamı nedir? Bunlar nasıl Müslüman olabilmektedir?

C- Cenabı Hak insanlığa gönderdiği dinin adını **İslam** koymuştur. Bu yüzden bütün peygamberlerin getirdikleri mesajlar İslam'ı anlatır. Kur'an bütün peygamberleri İslam'ı anlatan elçiler olarak göstermektedir. (Örnek olarak bk. Âli İmran, 67; Yûsuf, 101; Bakara 128, 132; Yûnus, 72, 90; Neml, 31)

Geniş anlamda İslam, bütün peygamberlerin tebliğ ettikleri dinin ortak adı olunca, bütün peygamberler ve bağlıları da Müslüman sıfatını taşıyacaktır.

Müslüman sıfatının sadece son Peygamber'in bağlıları için kullanılması dar anlamda ve terminolojik bir kullanımdır.

Bu gerçeğin bizi ulaştırdığı son nokta şudur: Vahyin ortaya koyduğu değerleri benimseyen herkes **Müslim** (Müslüman) dir. Ve **en iyi Müslüman, vahyin değerler listesinden en fazlasını hayatına sokandır.**

S- Âli İmran 61. ayette sözü edilen ibtihal veya mübâhele nedir? Bu olayın yeri ve önemi hakkında neler söylenebilir?

C- Kur'ansal bir terim olan **mübâhele,** İslam tarihi içinde de önemli olaylardan birinin adıdır. Necranlı Hıristiyan din adamlarıyla Hz. Peygamber arasında, **Hz. İsa**'nın Tanrı olup olmadığına ilişkin tartışma çevresinde gelişen olaylara işaret eder. **Mübâheleyi** biz **Kur'an'ın Temel Kavramları** ve **Hz. Fâtıma** adlı eserlerimizde genişçe anlattığımızdan, detay bilgiler isteyenlerin o eserlere bakmalarını rica ediyoruz.

S- Âli İmran 64. ayetteki birlik çağrısının anlamı ve çerçevesi nedir?

C- Bu çağrı, insanlık tarihinin ilk ve en geniş çerçeveli birlik çağrısıdır. Çağrının hedefi insanı putçuluğun hegemonyasından kurtarmak, insanın kaderini belirleme hakkını insanın bizzat kendisine vermektir. Ayetin sonunda dolaylı bir ifadeyle çağrının barışseverlerin oluşturduğu bir dünya kurmaya yönelik olduğu gösterilmiştir. **"Eğer bu çağrıdan yüz çevirirseniz, tanık olunuz ki, biz silm ve selamı esas alanlar (müslimûn) ız."** Buradaki müslimûn kelime-

sini "Müslümanlar" diye teknik ve dar anlama hapsetmek ayetin ruhuna aykırıdır.

Çağrının öğeleri dikkate alınırsa, buradaki **müslimûn** kelimesinin **geniş anlamıyla İslam**'ı benimseyenler olduğu sonucuna varılır ki, bu da barış ve esenliğe vücut verenler demek olur.

Birlik çağrısının üç unsuru vardır:

1. Allah'a ortak koşmamak, yani Yaratıcı Kuvvet'in birliğini kabul,

2. Yaratıcı'dan başkasına ibadet etmemek,

3. İnsanların birbirlerini rab edinmelerini önlemek, yani insanı insanın kulu-kölesi haline gelmekten kurtarıp kendi kaderine yön veren hür bir benlik durumuna yükseltmek.

S- İnsanların birbirlerini rabler edinmeleri ne demektir, nasıl olur?

C- Genel bir deyimle bu, insanın kaderini başkalarının eline vermektir. Kur'an, bunu ortadan kaldırmaya çağırırken kilisenin insanlığa musallat ettiği bir kahra dikkat çekmektedir. Bu bela **zelle-i asliye** (original sin, péché originelle) anlayışıdır. Bu anlayışa göre insan doğuştan günahkâr, yüzükara ve suçludur. Öylesine suçludur ki, dünyaya gözlerini açtığında, Allah adına devreye giren bir kuvvet onu **vaftiz** etmedikçe Allah'ın kulu bile olamaz.

Vaftizle Allah'ın kulu olması da sürekli değildir. Yani vaftizle kazandığı özgürlük ve yeterlilik, bağımlıdır. Vaftizi gerçekleştiren kuvvet ve kurum gerekli gördüğünde **aforozu** işleterek özgürlüğü onun elinden alıp onu Allah'ın kulluğunun dışına itebilir. Doğduğu gün Allah'ın kulluğuna layık görülen **Voltaire,** insanlığa âbide eserler bıraktıktan sonra ve 70 yaş döneminde aforoza uğrayıp Allah'ın kulluğu dışına iti-

lebilmiştir. Ve bu kahır binlerce insanın ensesine bindirilmiştir.

Tam bu noktada, konumuz olan ayete Peygamberimizin getirdiği bir açıklamayı vermek gerekiyor. Muazzez Peygamberimiz: **"İnsanların birbirlerini rabler edinmeleri nedir?"** diye sorulduğunda bunu, **"ruhban sınıfının, kendi sözlerini Allah'ın buyrukları mertebesine çıkarmaları"** olarak göstermiştir. Salât ve selam o büyük Peygamber'e olsun ki, bu sözüyle insanlığın kaderini dikenleyenlerin, kendi egoizimlerini Allah'a fatura eden din temsilcileri olduğunu bize göstermiştir.

Kur'an'ın ve Hz. Peygamber'in beyanları tetkik edildiğinde, insanların birbirlerini rabler haline getirmelerinin şu başlıklar altında da sergilendiği anlaşılmaktadır:

1. Zalime, özellikle zalim yönetimlere boyun eğmek,
2. Hanedan saltanatlarını yaşatmak,
3. Krallık yönetimlerini yaşatmak veya cumhuriyet-demokrasi (şûra) sistemine yer vermemek,
4. Emeği kapitale, gayreti servete boğdurtmak,
5. Allah'la kul arasında denetim ve onay makamı halinde iş gören sınıflara yer vermek (ruhban sınıfı, engizisyon vs.)

İşte 64. ayetin çağırdığı birlik, bu sayılan putları devirmeye yönelik bir birliktir. Bu niyetle bu birliğe katılmak isteyenleri Kur'an, diğer ayırımları mesele yapmadan kucaklamaktadır.

S- 67. ayette Hz. İbrahim'in bir müşrik, bir Yahudi veya Hıristiyan değil, tertemiz bir Müslüman olduğu söyleniyor. Bu ne demektir?

Biraz önce İslam'ın genel ve geniş anlamını açıklamıştık. O anlamda bütün hak ve barış yolcuları Müslüman'dır. Ve

bütün peygamberler bu yolcuların önünde giden Allah elçileridir.

Dikkat edilirse Kur'an Allah'ın dini olan yaratılış dinini **patentlere izafe etmemiş, kişilere bağlamamış, bir kozmik-evrensel kavrama bağlamıştır. O kavram İslam'dır; yani barış, güven, huzur ve esenlik...** Bunun içindir ki, anılan ayetin devamı, Hz. İbrahim gibi bir tevhit ve barış erinin gerçek bağlılarının Son Peygamber'le, ona gönül vermiş kişiler olduğuna da dikkat çekmiştir. Yani dindarlık ve barış severlik, Yahudi ve Hıristiyan patentlerinin hegomanyasında değil, Allah'ın koyduğu evrensel ilkelere bağlılıkta ve Allah dostluğundadır.

S- 75 ve 76. ayetlerde Ehlikitap'tan bazılarının kendilerine yüklerle servet emanet edilse ona hıyanet etmeyecekleri söyleniyor. Bu, Müslüman olmayan bu kitlelerin övülmesi demek değil midir?

C- Kur'an bu övgüyü daha başka vesilelerle de gündeme getirmektedir. Bunda şaşılacak birşey yoktur. Daha önce de gördük ki, Kur'an, kurtuluşun şartlarından biri olarak **salih amel** işlemeyi öngörmüştür. Ve salih amelin en erdirici tecellilerinden biri de **emanete saygı ve ahde vefadır.** Kur'an böylece, ilahî-evrensel değerlere saygı duyanları geniş anlamda İslam'ın içinde gördüğüne dikkat çekmektedir. **Önemli olan, kişinin kendisini nispet ettiği patent ve taşıdığı nüfus kağıdı değil, niyet ve fiillerinin Allah'ın dini içinde yeralıp almadığıdır.** Ancak konumuz olan ayet bize şunu da gösteriyor: Ehlikitap içinde, kendisine emanet edilen bir dinar (para) a hıyanet edenler de vardır. O halde, iş, şu veya bu bayrağın mensubu olmak değil, Allah katında değeri olan fiil sergilemektir.

S- Buna dayanarak diyebilir miyiz ki, nüfus kağıdı bakımından Müslüman görülmeyen birey veya top-

lumlar, ürettikleri hayırlar bakımından yaratılış dini içinde yani geniş anlamda İslam'da mertebe sahibi olabilirler?

C- Diyebiliriz, çünkü Kur'an bunu söylemektedir. Elverir ki, söz konusu olan insanlar, Yaratıcı'ya ve ölüm sonrası hayata inansınlar.

S- Âli İmran 78-80'de yeralan "insanları rabler edinme" konusuna açıklık getirir misiniz?

C- İnsanların birbirlerini rabler edinmesi, Kur'an'ın ısrarlı hücumlarına uğrayan bir bozukluktur. Bunun içindir ki Âli İmran suresinde bu konu kısa aralıklarla tekrar tekrar gündeme getirilmiştir.

Konuya ilk değinen 64. ayetin açıklamasında Hz. Peygamber'in bir hadisine dayanarak, insanları rab edinmenin, din adamlarının sözlerini Allah'ın sözleri mertebesine çıkarmak olduğunu söylemiştik. 78-80. ayetlerse, bu rab edinme illetini, az önceki anlamda ve çok daha ayrıntılı bir biçimde gözler önüne koymaktadır.

Herşeyden önce şuna dikkat çekilmiştir: Allah tarafından kendisine **vahiy, hikmet** veya **peygamber**lik verilmiş bir ruh, insanların kendisine tapmalarını, kendisini ilahlaştırmalarını asla istemez, böyle bir şeye asla kapı aralamaz. Bu demektir ki, **vahiy veya ilhama muhatap olmuş bir benliğin en belirgin niteliği, Allah'ın yetkilerini kullanmaya kalkmamasıdır.** Buna göre vahiy ve ilham konusunda yalancılığın veya **din sahtekârlığı**nın en belirgin niteliği de kendi sözlerini Allah'ın sözleri gibi tartışılmaz ve tenkit edilmez kabul etmektir.

Burada ilginç noktalardan biri de insanları rab edinmede peygamberlerin bile farklı bir durumda olmadıklarına dikkat çekilmesidir.

Anılan ayetler, sözü edilen illeti bir yalancılık olarak gösteriyor. Bu yalancılığın iki görünümü vardır:

1. Allah'a ait olmayan bir söz veya hükmü açıkça Allah'a nispet etmek,

2. Aynı şeyi, **lafı gevelemek** veya evirip çevirmek suretiyle vahyin beyanlarını çarpıtarak yapmak. Bu ikinci kısma, 78. ayet **"sözün Allah'tan olduğu sanısını uyandırmak"** diyor.

S- Anılan ayetlerdeki beyanlar, Ehlikitap din bilginlerini mi hedef alıyor?

C- Hayır, beyanlar geneldir. Bazılarının bu beyanları Ehlikitap'a has göstererek bahsi kapatmaya kalkmaları doğru değildir.

Herşeyden önce şunu bilmeliyiz: Beyanlar Ehlikitap'a hitap etse de, bu bir **özel iniş sebebi** (sebeb-i nüzül) dir. **Ve iniş sebebinin özelliği ilahî beyandaki hükmün genelliğine engel değildir.**

Kaldı ki, 78-80. ayetlerin, iniş sebebi olarak da Ehlikitap'a özgülenmesi mümkün değildir. Ayetlerin başında **"onlardan"** (minhum) denmesi Ehlikitap'ı değil, 77. ayette söz başlangıcı olarak verilen ve, **"Allah'ın ahdini basit bir menfaat karşılığı satanlar"** diye tanıtılan zümreyi gösterir. Sözün başı burasıdır. Bunu atlayarak çok arkalarda geçen Ehlikitap deyimini zamirin mercii gösterip anlamı kaydırmak, Kur'an'ın üslûbuna da Arap dili inceliklerine de terstir.

Kısacası, hüküm geneldir ve söylenmek istenen şudur: Tavırlarını Allah'a fatura ederek insanları kendilerine kul (ibâd) ve kendilerini onlara rab haline getirenlerin tipik belirtileri şunlardır:

1. Allah'la aralarındaki ahdi basit çıkarlar karşılığı satmak,

2. Hezeyanlarını vahye fatura etmek için laf ebeliği, kutsalı sömürme edebiyatı, tevilcilik ve Allah'ın beyanlarına parantezler açarak laf yamatıcılığı yapmak,

3. Allah'ın söylemediği şeyi Allah'a isnat etmek.

80. ayet, bu sayılanları sergileyen zümreyi Müslüman olduktan sonra küfre düşmekle vasıflandırıyor ki, hem dikkat çekilen tehlikeyi hem de ayetlerin amacını göstermesi bakımından ürperticidir.

S- Bu ayetlerin verileri ışığında, İslam dünyasının bugünkü durumunu değerlendirir misiniz?

C- İslam dünyasının bugünkü durumu, bu ayetlerdeki ilahî tokatların çoğuna çarpılmayı gerektirecek bir manzara arzediyor.

10 asra yakın bir zamandan beri biriken ve Allah'ın kitabına fatura edilen bir **tevil mirası** vardır. Ve ne yazık ki, Allah'ın kitabı bu mirasın hegemonyası altına verilmiştir. Bugün kitleler, Allah'ın kitabından hareketle bu mirası değerlendirme yerine, bu mirastan hareketle Allah'ın kitabını değerlendirme durumuna getirilmiştir.

Allah'ın kitabı bu hale getirildiği için insanlar, Hz. Peygamber'i ve onun tebligatını izlemek yerine, tevil mirasının üreticilerini izlemektedirler. Böylece **İslam dünyası lafta "Son Peygamber Hz. Muhammed'dir" dediği halde, pratikte mezhep sayısı kadar peygamber izlemektedir. Çünkü kitlelerin herbiri için son söz sahibi, bağlı olduğu mezhep veya kliğin şefidir. Son ve tenkit edilmez sözü söyleme hakkı tanınan bir varlıksa hem peygamberin hem de Allah'ın yerine konmuş olur. İşte örtülü şirk budur.**

İslam dünyası bu örtülü şirkten kurtulmak için Allah'ın kitabıyla aralarına diktikleri kavram, kurum ve kişi putlarının tümünü yerle bir etmek zorundadır. "Lâ İlâhe illellah" diyebilmek budur. Allah'tan başka Allah'ın olmadığını inanarak söylemek için, dinde hükmü tamamıyle Allah'ın eline teslim etmek gerekir. Bunun yolu da Kur'an'a teslim olmaktır.

S- Kur'an'a göre insan ilahlaşabilir mi?

C- İnsan asla ilahlaşamaz. Kur'an, insanın ilahlaşmasını öne sürecek tavırlara kapıyı kapatmıştır.

Ancak bunun kadar gerçek olan birşey var: Kur'an insanın **ilahîleşmesini** kabul etmekte, hatta bunu emretmektedir. İnsan ilah varlık değildir; ancak ilahî varlık olmalıdır.

İnsanın ilahîleşmesi yalnız bir müsade değil, Kur'ansal bir emirdir. Âli İmran 79. ayet: **"Rabbâniler olun."** diyerek bu noktaya dikkat çekmektedir. Aynı ayete göre ilahîleşmenin sağlanması için temel iki şart, vahyi öğrenip öğretmek ve araştırmaktır.

S- Âli İmran 83. ayette bahsedilen İslamlaşmanın çerçevesi ve anlamı nedir?

C- Bu ayet, İslam'ı **Allah'a teslim olmak** anlamında ve tüm varlıkları kuşatan bir kozmik tavır olarak tanıtmaktadır. Biz teknik ilahiyat terimi olarak İslam'ı şu veya bu çerçevede insanın dinsel tavrı ve yaşayışı şeklinde almakta haksız değiliz. Ne var ki, son tahlilde İslam, Allah'ın iradesine uygun yaşamak olduğundan bütün varlıklar bir **"İslam"** sergiler. Kur'an buna, ileride de göreceğimiz gibi, **fıtrat** yani yaratılış demektedir. Anılan ayet, İslam'ı **"Allah'ın dini"** olarak göstermek suretiyle bir tanım da vermektedir.

Ayette dikkat çeken bir nokta da şudur: Allah'a teslim olma anlamındaki fıtrat dininin göklerde ve yerde akıl sahibi

varlıklar tarafından temsil edildiği gösterilmektedir. Çünkü ayette, Allah dininin mensupları "**men**" sözüyle ifade edilmiştir. Bu söz, Arap dilinde akıl ve şuur sahibi varlıklar için kullanılır.

S- Kur'an, dünya ötesi âlemlerde akıl ve şuur sahibi canlıların varlığını kabul ediyor mu?

C- Açık bir biçimde kabul ediyor. Buna delil olan ayetlerden bir tanesi Âli İmran 83'tür. Diğer ayetler ise ilgili bölümlerde açıklanmıştır.

S- 85. ayette İslam'dan başka dinin kabul edilmeyeceği söyleniyor. Kur'an, Müslümanlar dışındaki dindarlara hayat hakkı tanımıyor mu?

C- Anılan ayetin söylediğinizle bir ilgisi yoktur. Burada İslam mutlak olarak anıldığından, İslam'ın daha önce açıkladığımız dar ve geniş anlamlarını aynı anda içerir. Böyle olunca da, istenen şeyin, kurtuluşun yeterlilik şartları içinde gösterdiğimiz Allah'a iman olduğu anlaşılır.

S- 86. ayette sözü edilen, "imandan sonra küfür" nedir?

C- Bu ayette, Kur'an'ın üslup güzelliği ile dolaylı bir yoldan zulmün, imanı ortadan kaldırdığı anlatılmıştır. Ayetin ilginç ifadesi şöyledir: "**İman ettikten, resulün hak olduğuna tanıklıktan ve kendilerine açık kanıtlar geldikten sonra küfre sapan bir topluma Allah nasıl hidayet verir? Allah zalim topluma hidayet vermez.**"

Görüldüğü gibi, imandan sonra hidayeti kesileceklerin zulme sapanlar olduğu, hidayeti ifade eden fiilin (yehdî) iki kez kullanılmasıyla dikkatlere sunulmuştur. Bu demektir ki, iman edip peygamberi tastiklemek, hatta onu görmek,

ancak zulme sapılmadığı takdirde anlam ifade eder. İleride de göreceğimiz gibi, Kur'an imandan sonra zulüm sergileyenlerin bu imanlarının hiçbir işe yaramayacağını açıkça bildirmektedir.

İmanlarını zulümle lekeleyenlerin sonları kurtuluş değil, 86 ve 87. ayette gösterilen şu akıbettir: Allah'ın, meleklerin bütün insanların laneti altına girmek ve bu lanet içinde hiçbir eksiltme ve hafifletmeye muhatap olmadan sürekli kalmak.

Anlaşılan odur ki, Kur'an, zulmün boy gösterdiği yerde imanın ve imana bağlı bereket ve mutluluğun mevcut olamayacağını kabul etmektedir. Buna dayanarak diyebiliriz ki, **Kur'an'a göre, zulümsüz küfür, zulümle lekelenmiş imandan yeğdir.**

S- 91. ayette, küfür içinde ölenlerin, yaptıkları hiçbir iyiliğin kabul edilmeyeceği söyleniyor. Buradaki küfür, hangi tür bir küfürdür?

C- Daha önce açıkladığımız, kurtuluşun üç temel şartını örten küfürdür. Yani kurtuluşun üç temel şartını zedelemeyen ve geleneksel anlamda küfür diye nitelenen sapmalar değildir. Bunun aksini kabul etmek ebedî kurtuluşun yeterlilik şartlarını gösteren ayetleri devre dışı bırakmak olacağından, buradaki tespitimizin Kur'an'ın ruhuna uygun olduğunu kabul gerekir.

S- Kur'an'a göre kurtuluş ve zaferin yolu nedir?

C- Âli İmran 92. ayet bu noktada evrensel prensibi şöyle koymaktadır: **"Sevdiğiniz şeylerden infak etmedikçe, birre asla ulaşamazsınız."** Bu ayette geçen **birr;** hayır, güzellik, güzel davranış anlamlarındadır ki, bunlardan biri olan hayır, zaferi de mutluluğu da içerir.

Prensip geneldir. **Herkesin zafer yolunu tıkayan engel kendi içinde put haline getirdiği şeylerdir.** Bu putlar kırılıp, yol açılmadıkça zafere gidilemez. İçimizde put haline gelen şeylerden kurtulmanın en güvenli yolu, **paylaşım**dır. Paylaşım çoğaldıkça putlar azalır.

Kur'an bu ayette dolaylı bir biçimde **sevginin tanımını** da vermiştir: **Sevgi, sevilen şeyleri başkalarıyla paylaşmaktır.**

S- 92 ve 93. ayetlerde helal ve haram konusuna bakışın dikkat çektiği incelik nedir?

C- İki incelik vardır: İsrailoğulları Allah'ın kendilerine helal kıldığı birçok şeyi kendi tasarruflarıyla kendilerine haram hale getirmişlerdir. Kur'an bunu, Allah'a iftira şeklinde bir yalan ve zulüm olarak nitelendiriyor.

Böylece Kur'an, varlıkta esas olan serbestlik ve helallığı Allah'ın buyruğu olmaksızın haram ilan etmeyi yani **tahrîm yetkisi** kullanmayı bir zulüm ve Allah'a iftira olarak gösteriyor. Ve bu zulmü en fazla işleyen kitlenin de Yahudi kitle olduğuna dikkat çekiyor. Onlar, Hz. Yakup'un yalnız kendisi için yasakladığı bir-iki şeyi bahane yaparak, Allah'ın dinine birçok yasak ilave etmişlerdir. İşte kınanan budur.

S- Kur'an Mekke'deki Kâbe ile ilgili neler söylüyor?

C- Âli İmran 96-97'ye göre **Kâbe,** tevhit dininin ilk mabedidir. **Hz. İbrahim** ve oğlu tarafından yapılmıştır. (bk. Bakara, 127; Mâide, 97; Hac, 26) **Kâbe,** bereketli ve doğruya, güzele işaret olan bir evdir. Orada açık deliller, Hz. İbrahim'in makamı vardır. Oraya girene asla dokunulmaz.

Aynı ayetlere göre, bu niteliklere sahip bulunan Kâbe'nin, tevhit yolcuları tarafından ziyaret edilmesi gerekir. Bu, Allah'ın insanlar üzerindeki bir hakkıdır.

Bu ziyareti **gücü yetenler** yapacaktır. Sayı verilmediğine göre, hayatta bir kez ziyaret yeterli demektir.

S- Gücü yetmekten maksat nedir?

C- Kur'an burada ayrıntı vermemektedir. O halde gücü yetmek veya güç yetirmek (istitaat) zaman ve mekâna, şahsın durumuna göre belirlenecektir. Fıkıh kitaplarında numaralar verilerek sayılan ve âdeta haccın Kur'ansal şartları gibi gösterilen hususların hiçbirisi Kur'an'da geçmez. Bunlar fakihlerin, yaşadıkları zamanın şartlarına göre **güç yetirme** deyimine getirdikleri yorumlardır. O yorumlar zamana uygunlukları ölçüsünde elbetteki korunabilir; fakat Allah'ın emri gibi gösterilmeleri doğru değildir.

Kısacası, her Muhammedî mümin ekonomik durumunu, sağlığını ve yaşadığı zaman ve toplumun şartlarını değerlendirerek kendisini **gücü yeter** bir insan olarak bulduğunda **Kâbe**'yi ziyaret edecektir.

S- Âli İmran 99'da sözü edilen "Allah yolunu çarpıtmak" ne demektir?

C- Kur'an bunu **Ehlikitap** din adamlarının işledikleri bir kötülük olarak göstermektedir. Allah yolunu çarpıtmak deyimi daha başka ayetlerde de kullanılıyor. (bk. A'raf 45, 86; Hûd, 19; İbrahim, 3) Burada kullanılan kelime **ivec**dir ki, çarpık, yamru yumru, düzensiz, çelişik, eğri anlamlarındadır.

Kur'an kendisini ivecden arınmış bir kitap olarak gösterir. (bk. Kehf, 1; Zümer, 28)

Bu verileri değerlendirdiğimizde anlarız ki, Allah yolunu ivec hale getirmek; onu dejenere etmek, çelişkilere ve kaosa boğmaktır. Ve yine anlarız ki, din konusunda Kur'an'a teslim oldukça ivecden kurtulur, ona uzak düştükçe ivece mahkûm

oluruz. Ve bu mahkûmiyetin bir numaralı sebebi de, din temsilcilerindeki yozlaşma, laf bezirgânlığı ve Kur'an'a uzak düşmedir.

S- Kur'an, dinde birlik ve beraberlikten ne anlıyor?

C- Âli İmran 103. ayet, bu sorunun en güzel cevabını vermektedir. Bu ayete göre, birlik ve beraberlik Allah'ın nimeti olan kardeşlik şuuruna varmakla olur. Ayet bunu, tefrikaya düşmemek veya parçalanmamak şeklinde de ifadeye koymuştur.

Kardeşliğin veya parçalanmamanın yolu ise **"Allah'ın ipine sarılmak"** olarak verilmiştir. Hz. Peygamber Kur'an'ı **"Allah'ın gökten yere uzanmış ipi"** olarak tanıttığına göre, Allah'ın ipine sarılmak Kur'an'a sarılmak olacaktır. Ne yazık ki Peygamberimizin bu hadisine iki siyasal mezhep olan Sünnîlik ve Şiîlik tarafından ilaveler yapılmış ve Allah'ın ipi daha ilk adımda parçalanmıştır.

Adı geçen hadise **Sünnî** çevrelerce yapılan ilavede Allah'ın ipinin yanına **"sünnet"** eklenmiştir. Buna karşılık **Şiîler** Allah'ın ipinin yanına **"Ehlibeyt"**i koymuşlardır. Sonuçta Hz. Peygamber'in hadisinin üç değişik şekli ortaya çıkmıştır:

1. **"Size bir emanet bırakıyorum: Allah'ın Kitabı ki, Allah'ın gökten yere uzanmış ipidir. Ona yapıştığınız takdirde asla sapmazsınız."**

2. **"Size iki emanet bırakıyorum: Allah'ın Kitabı ve sünnetim..."**

3. **Size iki emanet bırakıyorum: Allah'ın Kitabı ve Ehlibeyt'im..."**

Bu rivayetleri Kur'an'ın, yukarıda verdiğimiz açık beyanı ışığında değerlendirdiğimizde bunların sadece ilkinin kabul edilebileceği, diğer ikisinin ise açık bir mezhep gayreti sergi-

lediği kesinlikle anlaşılır. Esasen **bir peygamberin, getirdiği vahye ortak olacak ikincil bir takım kaynaklara yer vermesi fıtrat dininin ve peygamberlik kurumunun ruhuna terstir.**

Bir peygamberin sünneti onun tebliğ ettiği mesajla çerçevelidir. **Ehlibeyt konusuna gelince, onlara saygı Kur'an'ın emirleri içinde zaten vardır; bunun için hadis uydurmaya gerek yok.**

Konumuza esas olan ayet dolaylı bir ifadeyle, birliği ve kardeşliği bozmayı, yani Allah'ın kitabına sarılmamayı "ateşten bir çukurun kenarına gelmek" olarak nitelendirmektedir." Bir ilahiyatçı, bu ayeti değerlendirirken şunu söylüyor:

"İnsanlar arasında düşünce ayrılıklarının olması doğaldır. Bu, Allah'ın yasası gereğidir: "Rabbin dileseydi, insanları bir tek ümmet yapardı. Ama ihtilâf edip durmaktadırlar." (Hud, 118) Allah insanları zekâ, düşünce ve yetenek bakımından farklı yarattığına göre onlar arasında düşünce ayrılıklarının olması da doğaldır. Fakat bu ayrılıkların, düşünce ölçüsünde kalması, büyüyüp düşmanlığa dönüşmemesi gerekir. Çünkü düşünce farkı, bir ölçüde insanları rekabete, ilerlemeğe sevk ederken; bunun büyüyüp düşmanlığa dönüşmesi yıkıcı olmaktadır. İşte düşünce ayrılıklarını sınırlamak, düşmanlık sınırına vardırmamak için herkesin Allah'ın sınırlarında durması, Allah'ın Kitabı'na sarılması, o genel prensiplerin dışına çıkmaması gerekir. İnsanlar o genel prensipler içinde kaldıkça dost olurlar. Aralarında bazı düşünce ayrılıklarının olması; birbirlerini sevmelerine, anlayışlı davranmalarına engel olmaz. Hz. Muhammed, Kur'an ile, düşmanlarına karşı cesur, şiddetli; birbirlerine karşı şefkatli, birbirlerini seven ideal bir toplum kurmuştu. Kur'an her zaman böyle bir toplumun kurulmasını sağlamağa kadirdir. Yeter ki in-

sanlar onun genel prensiplerine gönülden sarılsın, o prensiplerin dışına çıkmasınlar." (Ateş, 2/86)

Birliği bozma ve parçalanma 105. ayette, **"Allah'ın açık beyanlarından sonra tartışmaya düşmek"** olarak gösterilmiş ve bunun sonucunun korkunç bir azap olacağına dikkat çekilmiştir.

S- Kur'an iyiye ve güzele çağrıyı bir sınıfın işi olarak mı görüyor?

C- Hayır, tam tersine, Kur'an, her insanın sahip olduğu bilgi, düşünce ve ilham aydınlığını başkalarına aktarmasını bir insanlık ve iman borcu olarak kabul etmektedir. Bilgi ve aydınlık rölatiftir. Her insan kendinden yukarıdakilerden bilgi ve aydınlık alır, kendinden aşağıdakilere, sahip olduğu bilgi ve aydınlığı ulaştırır. Ancak Kur'an, bilgi ve aydınlık aktarmanın en azından belli bir zümre tarafından yerine getirilmemesi halinde toplumun felâkete gideceğine dikkat çeker. Âli İmran 104. ayette bilgi ve aydınlatma görevini yapacak böyle bir grubun mutlaka oluşturulması gerektiğine dikkat çekilmiştir. Bu grup: **"Hayra çağıran, iyiliği emredip kötülükten sakındıran bir zümredir."** 110. ayete göre, bütün insanlık bünyesinde, Kur'an'a bağlı kitle (ümmet) böyle bir zümredir. Bu zümre iyiliği emredip kötülükten sakındırdığı ve Allah'a imanı temsil ettiği için en hayırlı ümmet olmuştur. Yani **en hayırlı** olmanın koşulları iman, aydınlığı yayma ve kötülüğe engel olmadır. Bu büyük ümmet-zümrenin kendi içinde de daha özel daireler halinde bilgi ve aydınlık yayan gruplar olacaktır. Söylediğimiz gibi, bilgi ve aydınlık rölatiftir. O halde onu temsil edenler de değişik seviyelerde boyutlar oluştururlar.

S- 110-115. ayetlerde Ehlikitap'ın bazı niteliklerine dikkat çekiliyor. Bunlar üzerinde durur musunuz?

C- Bu ayetler, Kur'an'ın, **patent hegemonyasını** ve **klik bencilliğini** yıkan önemli ayetlerindendir. Büyük bir kitleyi, tarihsel veya sosyolojik belirlemeleri bir tür yaratılış gerçeği gibi kabul ederek kötü veya iyi ilan etmek, Kur'an'ın asla kabul etmediği bir yanılgıdır. Bu ayetler anılan yanılgının tutarsızlığını ortaya koymaktadır.

Dikkat çekilen noktalar şunlardır: Ehlikitâp'ın yani **Yahudi** ve **Hıristiyanların** hepsi aynı değildir. Bunların çoğunluğu sapmıştır; ama içlerinden öyleleri vardır ki, Allah'a ve âhirete inanır, iyiliği emreder, kötülüğü engeller, hayır üretmekte yarışır, secde eder, Allah'ın ayetlerini okur ve bütün bunları tam bir titizlikle yerine getirir.

Kur'an bu nitelikleri taşıyan Ehlikitap kişileri **salihler** yani barışseven ve barışa yönelik fiiller üreten kişiler olarak anmaktadır. 115. ayet bunları belirttikten sonra, akla gelebilecek "bu nasıl olur" sorusuna cevap için şu yaratılış prensibini veriyor: **"Yaptıkları hiçbir iyilik asla inkâr edilmeyecektir."**

Anlaşılan odur ki, Kur'an burada da Allah'a ve âhirete imanla, barışa yönelik hareketleri birleştirenlerin ürettikleri değerlerin karşılıksız bırakılmayacağına dikkat çekmektedir.

Ne yazık ki, geleneksel yorumcular buradaki ayetlerin açık beyanlarını saptırarak şunu söyleyebilmişlerdir: Burada iyilikleri övülenler Ehlikitap içinden din değiştirip Müslüman olanlardır. Şunu Kur'an'ın ruhu adına söylemek zorundayız ki, bu yorumcuların iddiaları Allah'ın kitabına açık bir iftiradır. Kur'an asla böyle birşey söylemiyor. Muhammedî müminlerin tavırları, akıbetleri, ödülleri zaten yüzlerce ayetle anlatılmıştır. Bu böyle iken ve Ehlikitap'ın içinde yeralan farklı bir zümrenin nitelikleri açık ve net beyanlarla anlatılmışken, araya sübjektif beyanlar sokarak Kur'an'ın evrensel mesajını, kamp ve klik taassubuna uydurmak korkunç bir

cüretkârlıktır. Böyle birşeyden Allah'a sığınırız. **Hiç kimsenin kendi standartları hesabına Allah'ın ayetlerine ambargo koymaya yetkisi olamaz.** Süleyman Ateş, anılan ayetler üzerinde yapılan tahrifi şöyle kayda geçiriyor:

"Müfessirler, ayetteki: "Kitap Ehli inansaydı, kendileri için iyi olurdu." cümlesini: "Kitap Ehli Hz. Muhammed'e inansaydı, kendileri için iyi olurdu." şeklinde tefsir etmişlerdir. Oysa ayette iman mutlaktır ve Peygamber'den söz edilmemiştir. Ayet, Allah'a, doğru biçimde iman konusundadır. Yüce Allah buyuruyor ki: "Siz iyiliği emir, kötülüğü menetmek ve Allah'a inanmak suretiyle insanlar için çıkarılmış en hayırlı bir ümmet oldunuz. Kitap Ehli de böyle layıkiyle Allah'a inanıp, bu imanın gereğini yapsalardı onlar için iyi olurdu." Ayette istenen şey, insanı böyle güzel vasıflara sevk eden doğru imandır. **Ayet, doğru imanı herhangi bir din veya cemaate mal etmiyor.** Allah'a doğru inanan her milletin ve her din mensubunun böyle güzel vasıflar kazanacağını anlatmak istiyor. Ayette olmayan şeyi ayete sokup onun evrensel anlamını daraltmak, ayeti tahrif etmek demektir. **Reşid Rıza** şöyle diyor:

"Müfessirlerin çoğunluğu, ayeti: "Kitap Ehli de sizin inandığınız şeylere, sizin inandığınız gibi inansalardı, dünyâda da, âhirette de onlar için iyi olurdu. Fakat Yahudilerden Abdullah ibn Selâm ve adamları; Hırıstiyanlardan Necâşî ve adamları gibi sadece bazıları inandı ama çokları dinlerinden çıkmışlardır. Ne dinlerin en olgunu olan İslam'a girmişler, ne de kendi dinlerinin hükümlerine bağlı kalmışlardır. Çokları küfre sapmışlardır." şeklinde anlamışlardır. Bu sözlerinden, Kitap Ehli'nden kendi dinine samimiyetle bağlı, dinin emir ve yasaklarına uyan hiç kimsenin bulunmadığı anlaşılır. Bu tür anlayış ne makuldür, ne de insan tabiatına uygundur. Zira her toplumda bir kısım insanlar dinde aşırılığa giderler, bir kısmı da ılımlıdırlar. Bir kısmı da hiç

dine aldırış etmeden fıska ve isyana yönelirler. Her toplumda bu üç fırka vardır: Aşırılar, ılımlılar, günâhkârlar. Daha ziyade ilk çıktığı sırada dine bağlılık fazla olur, zaman geçmekle fısk çoğalır. Nitekim yüce Allah buyurmuştur: "İnananlar için hâlâ vakit gelmedi mi ki kalbleri Allah'ın zikrine ve inen hakka saygı duysun ve bundan önce kendilerine Kitap verilmiş, sonra üzerlerinden uzun zaman geçmekle kalbleri katılaşmış, çoğu da yoldan çıkmış kimseler gibi olmasınlar?" (Hadîd, 16)

"Çoğunluğu oluşturan bu fasıklardan başkası, dinlerine bağlı olanlardır. **Kur'an, hiçbir millete, bütün bireylerini kapsayacak biçimde genel hükümle fısk damgasını vurmamıştır.** Bazan **kesir** (çoğu), bazan **ekseruhum** (çokları) deyimiyle onların arasında fâsıkların çoğunlukta olduğunu söylemiştir. Genellik ifade eden bir söz kullandığı zaman mutlaka istisna da kullanarak o toplumun içindeki iyileri, kötü vasfın dışında tutmuştur. Mesela: "Pek az inanırlar." (Nisa, 46) "Sonra pek azınız hariç döndünüz; hâlâ da yüz çeviriyorsunuz." (Bakara, 83) ayetleri, onların içinde doğru inanan insanların bulunduğunu ifade ediyor. Yahut kötülüğü sadece bazılarına bağlar: "Kitap Ehli'nden öylesi vardır ki ona yüklerle emanet bıraksan onu sana öder. Onlardan öylesi de vardır ki ona bir dinar versen, sürekli olarak başına dikilmeden onu sana ödemez." (Âli İmran, 175), "Musa kavminden bir topluluk da var ki gerçeğe götürürler ve onunla adalet yaparlar." (A'raf, 159)), "Eğer onlar Tevratı, İncil'i ve kendilerine indirileni gereğince uygulasalardı, muhakkak ki üstlerinden ve ayaklarının altın(daki ürünler)den yerlerdi. İçlerinde ılımlı bir ümmet var ama, çoğu, ne kötü işler yapıyorlar!" (Mâide, 66)

"Bu ayetlerde onlardan bazı kimselerin doğruya çağırdıkları; gerçek ile adil, insaflı, ılımlı davrandıkları; aşırılıktan, ifrat ve tefritten uzak, orta yolda gittikleri bildirilmiştir.

"Onlardan ilimde derinleşmiş olanlar ve mü'minler, sana indirilene ve senden önce indirilene inanırlar." (Nisa, 162) ayeti ile de onların içinde kanıtları anlayan, gerçeği arayan, samimi müminlerin bulunduğu, işte bunların yeteneklerinin gücü sayesinde Peygamber'in davetini kabul edecekleri bildirilmektedir."

"Kur'an böyle söylüyor ama sadece kendi toplumunun kabulleri ile kafası dolmuş, başka milletleri denememiş, sosyolojiden haberi olmayan tefsirci; iman, ihlas ve takvanın, sadece kendi milletine özgü bir şey olduğunu sanır. Ve ayetleri, kendi bilgi ve inancına göre yorumlar."

"Evet Kur'an genel prensipler koyar ve her toplumda olduğu gibi Yahudi toplumda da peygamberlerin daveti üzerinden uzun zaman geçmekle fıskın çoğaldığını, dinin yozlaştırıldığını, çoğu âlim diye geçinenlerin, yazdıkları şerhlerle ve tefsirlerle asıl Kutsal Kitap'ı istedikleri şekilde yorumladıklarını, bu yüzden çoğunun yoldan çıktığını söyler ama bütün bir milletin tamamının sapık olduğunu söylemez. İstisnalarla temiz ılımlı insanları bu fısk sıfatının dışına çıkarır. Onların içinde sapanlar, dinin ruhundan uzaklaşanlar çoğunlukta olmakla beraber dinin ruhuna bağlı, temiz, samimi, ihlaslı insanlar da vardır." (Ateş, 2/92-94)

Kitap Ehli'nin çoğunluğu sapmıştır. Bu yüzden de onlar Allah'ın öfkesine, zillete ve ezikliğe mahkûm edilmişlerdir. Ayetler bu mahkûmiyetin gerekçesini şöyle veriyor: Allah'ın ayetlerini inkâr, peygamberleri öldürmek, isyan, sınır tanımazlık.

S- Kur'an'ın, insanın maruz kaldığı zulümler konusundaki temel anlayışı nedir?

C- Bu temel anlayış, birçok ayette, o arada Âli İmran 117'de ifadeye konmuştur: **Allah insanlara zulmetmez; in-**

sanın maruz kaldığı zulümler bizzat kendisinin eseridir.

S- 119. ayette sevgi konusu nasıl gündeme getiriliyor?

C- Bu ayette **sevgi** (hubb), iman sahiplerinin şaşmaz bir niteliği olarak gösterilmektedir. İman sahipleri kendileri dışındakileri severler, fakat imandan yoksun olanlar aynı şeyi yapmazlar. Bu ayetin öncesinde ve sonrasında yeralan ayetler de iman erlerinin sevgilerine mukabil nankörlük ve kin görmelerini ilginç bir biçimde anlatmaktadır. 118. ayete göre imansızlar, iman yolcularının rahatsız olmalarını gönülden isterler. Ağızları ve gönülleri öfkeyle doludur. 120. ayete göre ise iman sahiplerine nasip olan bir güzellik, imansızları rahatsız eder. Bunun aksine, iman yolcularının bir sıkıntı ve rahatsızlığa maruz kalmaları ötekiler için bir ferahlık sebebi olur.

Dikkat edilirse bu üç ayet dolaylı bir yoldan sevgisizliğin sonuçlarını ve belirtilerini ortaya koymuştur. 119. ayet, iman sahiplerinin karşılık görmeyen sevgilerini bir olguyla daha birleştirmektedir: İmanlılar vahyin ve peygamberlerin bütününe inanırlar. Yani **sevgi sahibi olmak, bütünü kucaklamak, insanlığı bir bütün olarak görmekle mümkün olur.**

S- Âli İmran 128'de Hz. Peygamber'e verilen, "sen işe karışma" emrinin anlamı ve çerçevesi nedir?

C- Ayet, şunu söylemektedir: **"İşin sonucu (emir) konusunda senin yapacağın birşey yoktur. Allah ya tevbelerini kabul ederek onları bağışlar, yahut da zalim oldukları için onlara azap eder."**

Demek oluyor ki, tebliğ adamı, en büyük peygamber de olsa, insanları zorlayarak bir yere götürmeye kalkamaz. Me-

sajı ve aydınlığı insanın önüne koyarak sonucu Allah'a bırakır. Sonucu belirleme yetkisi, insana **kesinlikle** verilmemiştir. Çünkü böyle bir yetkinin verilmesi, insanı Allah'ın ortağı durumuna getirir ki, bu **şirk**tir.

Ayette dikkat çeken önemli bir nokta da Allah'ın azap etmesinin, kişilerin zalim olmaları kaydına bağlanmasıdır.

S- 133. ayette cennetin genişliğinden bahsedilirken kullanılan ilginç ifadeyi açıklar mısınız?

C- Bu ayette cennet, "eni, göklerle yerler kadar" diye tanıtılmaktadır. Bunun tek ve tartışmasız anlamı cennetin sınırsızlığıdır. Sınırsızlık ise cenneti bir mekân olarak almamızı engeller. Buna dayanarak, **Muhammed İkbal**'in şu sözünü, Kur'an düşüncesi adına altını çizerek verebiliriz: **"Cennet ve cehennem mekânlar değil hallerdir."** Bu demektir ki, herkesin cennet ve cehennemi mekân olarak düşünüldüğünde içinde bulunduğu yerde kurulur. Yani mekan olarak cennet veya cehennem kâinatın herhangi bir yerinde hazırlanıp sınırları çizilmiş, adresi belli bir yer değildir. Ancak her insan cennetini veya cehennemini yaşamaya başladığı anda kendisi için bir mekân vücut bulur.

Kısacası, ontolojik anlamda cennet diye bir mekân belirlemeye onay vermeyen Kur'an, her bireyin, âkıbetiyle yüzyüze geldiği anda karşılaşacağı manzara bakımından cennet ve cehennemin mekânlığına onay vermektedir.

O halde cennet ve cehennemle ilgili tasvirleri, kapı, koltuk, bahçe, nehir vs. gibi mekan ifade eden beyanları, cennet konusunun az önce değindiğimiz temel ayetini gözönünde bulundurarak değerlendirmek gerekir.

Ne cennet kâinatın her hangi bir yerinde nimetlerle donatılmış turistik bir tesistir ne de cehennem kâinatın her-

hangi bir yerinde akıl almaz işkence âletleriyle donatılmış bir azaphane... **Cennet ve cehennem her insanın bulunduğu yerde ve her an hazırlanabilen nimet veya ceza imkânıdır.**

S- 133-136. ayetlerde nitelikleri gösterilen seçkin insanlardan söz eder misiniz?

C- Bu ayetlerde Kur'an'ın mükemmel insan için kullandığı üç sıfata yer verilmiştir:

1. Müttakî (takva sahibi),
2. Muhsin (iyilik ve güzellik sergileyen)
3. Âmil (iş ve değer üreten)

Bu üç niteliği taşıyan olgun ve ergin insanın diğer nitelikleri veya detay nitelikleri de şöyle verilmektedir: 1) Bolluk-refah ve zorluk-kıtlık zamanlarında sahip olduğu imkânları başkalarıyla paylaşmak (infak), 2) Öfkeye yenik düşmemek, 3) İnsanları bağışlayıcı, kusurları örtücü olmak, 4) Allah'ı anmak, 5) Allah'tan af dilemek, 6) Hatalarda ısrarlı olmamak. Bu niteliklere sahip olanların ödülleri ise Allah'ın bağışlaması ve cennet olacaktır.

S- Kur'an, eski toplumların bıraktıkları eserlere, kalıntılara nasıl bakıyor?

C- Kur'an eski toplumların bıraktıkları eserlerin ve kalıntıların incelenmesini ve bundan sonuçlar çıkarılmasını emretmektedir. Bu faaliyet, arkeoloji ve tarih başta olmak üzere, çeşitli bilimlerin konusu olabilir. Bunu zaman, mekân ve malzeme belirler. Kesin olan birşey varsa, Kur'an'ın bu tetkiklerin yapılmasını emretmiş olmasıdır. Âli İmran 137 ve 138, bu emrin yerine getirilmesiyle insanların bir takım deliller, aydınlıklar ve öğütler elde edeceklerine dikkat çekmektedir.

S- 144. ayetin, Hz. Peygamber'le ilgili beyanının amacı ve önemi nedir?

C- Bu ayet, iki önemli noktaya dikkat çekmektedir:

1. **Hz. Peygamber dinin kurucusu değildir.** Din onun kişiliğine değil, Allah'tan alıp tebliğ ettiği prensiplere oturmaktadır. Bunun içindir ki, Hz. Peygamber'in ölmesinin veya öldürülmesinin herşeyi yüzüstü bırakıp kenara çekilmeyi gerektirmediği anlatılmıştır. Peygamber dahi olsa, **kişiler prensiplerin yerine konamaz. Kişileri prensiplerin yerine koymak, putçuluğun karakteristik niteliklerinden biridir.** Kur'an bunu bir illet olarak görmekte ve insan hayatından kovmak için ısrarlı bir mücadele vermektedir. Anılan ayet en büyük peygamber Hz. Muhammed'in bile prensiplerin üstüne çıkarılamayacağına dikkat çekerek, deyim yerinde ise, suyu baştan kesmiştir.

2. **Din konusunun son ve güvenilir kaynağı Allah'ın kitabıdır.** Hz. Peygamber'e saygının güvenilir yolu da Allah'ın kitabına sadakattır.

Şuraya kadar vermeye çalıştığımız Kur'ansal inceliği, peygamberimizin yakın dostu **Hz. Ebubekir**'in iki davranışı çok güzel ifadeye koymuştur. Ebubekir'in birinci davranışı şudur: Peygamberimizin ruhunu teslim etmesi üzerine, sahabiler arasında büyük bir panik yaşanmıştı. "O ölmedi." diyenler bile vardı. Ömer kılıcını çekerek: "Peygamber öldü diyenin boynunu vururum." diye haykırıyordu. Tam bu noktada Ebubekir, üzerinde olduğumuz konunun prensibini veren şu sözü söyledi: **"Ey insanlar, Muhammed'e tapanlar bilsin ki, Muhammed ölmüştür; Allah'a tapanlar ise şunu bilmelidirler: Allah sürekli diridir."**

İlginç noktalardan biri de Ebubekir'in bu sözünün arkasından, üzerinde konuştuğumuz Âli İmran 144. ayeti okumuş olmasıdır: **"Muhammed sadece bir elçidir. Ondan önce de elçiler gelip geçmiştir. Hal böyle iken o ölse veya öldürülse, sırtınızı dönüp gerisin geri kaçacak mısınız?..."**

Halife **Ebubekir**'in ikinci önemli davranışı şu olmuştur: Halifeliği sırasında halk arasında herkesin kanaat ve iddiasını, Hz. Peygamber'e mal ettiği bir sözle delillendirdiğini gören Ebubekir şunu söyledi:

"Ey insanlar! Allah Resulü bu âlemden göçmüştür. Şimdi siz ona mal ederek bazı sözler rivayet ediyorsunuz. Sizden sonra gelecek olanlar çok daha kuşku uyandırıcı sözler söyleyeceklerdir. O halde, en iyisi, Allah Resulü'ne isnat ederek hiç bir söz söylemeyin. Size bir şey sorulunca: 'Ortada Allah'ın kitabı Kur'an var. Onun helal dediği helal, haram dediği haramdır.' deyiverin." (bk. Zehebî; Tezkire, 1/3)

S- Kur'an, ölümün vakti veya ecel konusunda ne diyor?

C- Âli İmran 145 ve benzeri ayetlerde, hiçbir nefsin Allah'ın izni olmadıkça ölmeyeceği, bunun belirli bir süreye bağlandığı söylenmektedir. Bu ayetler ecelin, **sünnetullah** dediğimiz yaratılış kanunları açısından durumunu belirler.

Elbetteki, Allah'ın izni olmadan hiçbir şey meydana gelmez ve hiçbir şey ölmez. **Ecelin yaratılış kanunları açısından nihaî zamanı ile insanın tavır ve tarzına bağlı olarak meydana gelen ölümü birbirinden ayırmak gerekir.** Herkes mutlaka ölecektir. Ve hiç kimse belirli bir sürenin üstünde yaşayamaz. İşte vakti belirlenen ecel budur. Bunun altında, çeşitli şartlarla belirlenmiş ölümler vardır. Mesela tedbirsizlikle kendini tehlikeye atan insan, sünnetullah tarafından belirlenen ecelden önce ölebilir. Bu **ölüm** de Allah'ın izniyledir. Çünkü tedbire sarılmayı, tehlikeye atılmamayı emreden de Allah'tır. Bu emre saygısızlık sonucu meydana gelen ölüm de Allah'ın izniyle vücut bulmuş olur. En'am 2. ayet bu gerçeği ilginç bir ifadeyle vermektedir: **"O Allah'tır ki, sizi bir çamurdan yaratmış, sonra da bir**

süre koymuştur. Belirli bir ecel de onun katındadır." O halde insanın iki eceli vardır. Birisi doğal **ecel,** ikincisi kaza veya ihmal ile gelen eceldir.

Kısacası, sünnetullahın normal seyri içinde meydana gelecek ölüm, sünnetullahın ihlali veya gözardı edilmesi yüzünden, çok daha önceden meydana gelebilir. O halde insana düşen, sünnetullahın kanunları ötesinde bir ömür istemekten kaçınmanın yanısıra, yaratılış kanunlarına sırt dönmek yüzünden meydana gelecek vakitsiz ölümlerden de sakınmaktır.

S- 159. ayette dikkat çekilen yumuşaklık ve tatlı davranışla kastedilen nedir?

C- Anılan ayet, yumuşaklık ve tatlı davranışın Allah'ın bir rahmeti olduğunu söylemektedir. Bunun pratik sonucu ise yine aynı ayetin dolaylı bir ifadeyle gösterdiği gibi, katı kalpli, sert, kırıcı olmamak ve bu sayede insanları etrafında toplamaktır. Ayet böyle bir benliğin bağışlayıcı ve beraberindeki insanlar için af dileyici olduğunu da göstermektedir.

Peygamberlik kurumunun belirgin niteliklerinden biri de kalp yumuşaklığı ve tatlı sözlülüktür. Bilgi ve aydınlığı başkalarına aktarmak niyetinde olan bir ruh, bu tavrı korumak ve sergilemek zorundadır. Kur'an, tebliğ adamının, bu tavrı (lînet tavrı), kendisinin ve imanının en büyük düşmanlarına bile sergilemek zorunda olduğuna ısrarla dikkat çekmektedir. Örnekleri ileride göreceğiz.

S- 159. ayette sözü edilen müşavere veya danışma ile ilgili neler söylenebilir?

C- **Müşavere** veya **şûra,** Kur'an tarafından birlikte yaşamanın ve yönetimin esası olarak verilmektedir. Bu, kısa bir ifadeyle **cumhuriyet** ve **demokrasi** demektir. Ancak bu-

radaki cumhuriyet ve demokrasinin, Kur'an'ın evrensel prensipleriyle bütünleşen kendine özgü bir anlayış ve sistem ortaya koyduğu kuşkusuzdur.

Şunu unutmamak gerekir: Kur'an'da şûranın şekli ve yöntemi gösterilmemiştir. O halde şekil ve yöntem, zaman ve şartlara göre belirlenecektir. Şûra, birkaç kişiyle vücut bulan **doğrudan demokrasi** şeklinde bir manzara arzedebileceği gibi, çok büyük kitleler bazında işleyen **temsilî bir demokrasi** olarak da sahneye çıkabilir. Kaçınılmaz olan şudur: Yönetimin ve birlikte yaşamanın her seviyesinde **şûra** esastır. Anılan ayet vahyin muhatabı olan Hz. Peygamber'e bile **"onlarla iş ve yönetim konusunda şûraya git"** emrini verdiğine göre, lider ve yöneticinin seviyesi ne olursa olsun, şûra kaçınılmazdır. (Geniş bilgi için bizim **Yeniden Yapılanmak** adlı eserimizin **İnsan Hakları** bölümüne bakınız.)

S- Kur'an'ın şûra anlayışı açısından bugünkü İslam dünyasını değerlendirir misiniz?

C- Küçük istisnalar bir yana bırakılırsa, İslam dünyasının bu açıdan durumu içler acısıdır. Genel tabloya baktığımızda, bu ülkelerin büyük çoğunluğu **despotizmin, totaliter putçuluğun** kahrı altındadır. Ya **krallık,** ya **hanedan,** yahut da **cunta** despotizmi vardır. Bir kısım ülkelerde ise kağıt üzerinde demokrasi görülmekle birlikte, güdümlü demokrasinin sergilediği gizli bir despotizm kitleyi kemirmektedir.

Şûra, yetişmiş insan kitlesiyle gerçekleşir. **Şûraya geçiş için herşeyden önce şuurlu ve erdemli insan gerekir.** Şûranın örtülü despotizimlerle güdüme alınmasını önlemek için de erdemli ve bilinçli insana ihtiyaç vardır. İslam dünyasının birçok yerinde teoride şûra alkışlanmakla birlikte, gerçekte demokrasiden eser yoktur. Çünkü beklenen noktaya

gelememiş, çürütülmüş insanın şûrayı yaşatması mümkün olmaz.

S- 159. ayette sözü edilen tevekküle değinir misiniz?

C- **Tevekkül,** Allah'ı vekil etmektir. Ancak Kur'an bu vekil etmeyi işin yapılmasında değil, yapılan işin sonucunun belirlenmesinde işletmektedir. Ayet bunu **"azmettikten sonra Allah'a tevekkül et"** diye ifadeye koymuştur.

İşi yapmadan Allah'ı vekil etmek, Cenabı Hakk'ı kendinize hamallık ettirmeye kalkmak küstahlığıdır. Tevekkülü bu anlamda ele alanlar, tembelliklerini kutsamak için Allah'ı paravan yapan ve Müslüman kitlelere büyük zararlar veren beyinsizlerdir. İşi yapan, fakat kâinatın düzenini o yaptığı işin sonucuna göre belirlemeye kalkanlar da Allah'ın kudretine kafa tutan beyinsizlerdir.

İnsana düşen, bütün imkânları kullanarak iş ve değer üretmek, fakat evrenin düzenini yine de onun sahibi olan kudrete bırakmaktır.

İşte bu anlamda tevekküldür ki, insanı mutlak kudretin şuurlu ve sevgi dolu bir yardımcısı durumuna getirir ve onurunun en yüksek burcuna yükseltir. Üzerinde olduğumuz ayet bu gerçeğe şöyle değiniyor: **"Allah, tevekkül edenleri sever."**

S- 164. ayette sözü edilen peygamberlik vasıflarını kısaca açıklar mısınız?

C- Bu ayet, herşeyden önce peygamberlerin insanlara Allah'ın bir lütfu olduğunu duyurmaktadır. Bunun ardından nübüvvet (peygamberlik) in temel niteliklerine dikkat çekiliyor:

1. Peygamber, insanların içinden çıkar: **Her peygamber bir eli ilahî âlemde, bir eli aşağı âlemde bir var-**

lıktır. Bu iki âlemin niteliklerini benliğinde toplamak, peygamberin karakteristik vasfıdır. Bunun içindir ki Kur'an, peygamberlerin insan yönlerine ısrarla dikkat çeker ve ayakları yere değmeyen bir melek varlık anlayışını savunanları şiddetle kınar.

2. Peygamber, Allah'tan aldığı vahyi insanlara **tilavet eder,** yani okur: Filozof ve diğer düşünce üreten tiplerle, peygamberin belirgin farklarından biri de budur. Peygamber, tebliğ ve aydınlatma faaliyetinin ana malzemesini Zatı Mutlak'tan doğrudan doğruya alır ve bunu olduğu gibi insanlığa aktarır.

3. Peygamber, hitap ettiği toplumu bizzat ve fiilen eğitir, arıtır. Buna peygamberin **tezkiye** görevi denir. **Tezkiye,** Allah'tan alınan vahyin insan hayatına canlı bir biçimde uygulanması suretiyle insanın arıtılmasıdır. Peygamber, fildişi kulesinden spekülasyon yapmak, öğüt yağdırmakla yetinmez. Aşağıya iner, insanı elinden tutar, hayatın dikenli ve çamurlu yollarını onunla birlikte yürür. **Bunun içindir ki, insanoğlu, felsefenin inkâr fırtınasına, teknolojinin onca ihmal tufanına rağmen, peygamberleri asla unutmamış ve göklerde koloniler kurma noktasına geldikten sonra tekrar peygamberlere sığınmak ihtiyacını duymuştur.**

4. Peygamber, aldığı vahyi insanlığa öğretir. Kur'an buna, peygamberin **talim görevi** diyor. Bu yüzden bütün peygamberler birer **muallim** (öğretmen) dir. Bizim peygamberimizin ünvanlarından biri de Muallim'dir.

Bahsimiz olan ayet, peygamberin öğreticilik görevinin iki görünümüne dikkat çekmektedir:

a) Kitabı yani vahyi öğretmek,

b) Hikmeti yani düşünce, araştırma ve ibretle bakmayı öğretmek. Ayetin son cümlesine göre, peygamberler, sayılan

bu görevleri yerine getirmeselerdi, insanlık korkunç bir sapıklık ve şaşkınlık içinde kalırdı. Bundan da anlaşılır ki, insanoğlunun bilim, düşünce ve sanat aktivitelerinin arkasında, kabul edelim veya etmeyelim, peygamberler vardır.

S- Kur'an'da yeralan "Allah yolunda ölme veya öldürülme" kavramının anlamı ve özellikleri nedir?

C- Âli İmran 169-174 bu soruya cevap getiriyor.

Herşeyden önce şunu bilmek gerekir: **Allah;** iyinin, güzelin, doğrunun, adaletin, sevginin mutlak kaynağıdır. O halde Allah için ölmenin, bizim açımızdan ifade ettiği anlam, bu değerler uğruna ölmektir. Bu değerleri çiğneyen bir insanın söz ve slogan planında "ben Allah için ölüyorum" demesi, onun ölümünü Allah yolunda ölüm haline getirmez. Kitleleri, hırs, kin ve nefretlerini tatmin için şiddete ve savaşa sürenlerin, adam toplama şanslarını artırmak için, Allah'ı paravan yapmaları ve boğuşmalarına **cihad** adını vermeleri bir saptırmadır ve bu saptırmanın lanetli tezgâhını ilk kez **Emevi** kodamanları işletmiştir.

Allah'ın ve Kur'an'ın hırslar ve çıkarlar uğruna paravan yapılışının, İslam tarihi içinde en tipik ve zalim örneği **Sıffîn** savaşında, Emeviler tarafından **Hz. Ali**'ye karşı sergilenmiştir. Bilindiği gibi, Kur'an yazılı sayfalar mızrakların ucuna sokularak, kesin bir yenilgi önlenmiştir. Slogan şuydu: "Biz, Allah'ın kitabına sığınıyoruz. İşte mızraklarımızın ucunda o var. Ona kılıç mı çekeceksiniz?" Gerçekten de **Hz. Ali**'nin ordusu: "Biz Allah'ın kitabına kılıç çekemeyiz." diyerek bu oyuna teslim oldu. **Hz. Ali** o gün, Allah için savaşmakla, Allah'ı paravan yapmayı ayırmada ölümsüz bir kıstas ortaya koymuştur. Ordusuna şunu söylüyordu: **"Ey insanlar, bu bir oyundur, inanmayın. Eğer Kur'an'a saygı duyacaksanız, bilin ki Kur'an, mızrakların ucundaki sayfalar değildir. Bakın ben burada gerçek Kur'an'ı temsil ediyo-**

rum; konuşan Kur'an'ı bırakıp mızrak ucundaki kağıtlara teslim olmayın." Ne yazık ki, Hz. Ali'nin bu sözleri kabul görmemiş ve askerler Emevi oyununa yenik düşerek, İslam tarihinin kaderinin kötü bir yöne döndürülmesine yol açmışlardır.

O halde, **Allah için ölmek veya öldürmekle, hırs ve çıkar kavgalarını Allah'a fatura etmeyi veya Allah kelimesiyle patentleyip kitlelere yutturmayı birbirinden ayırmak gerekmektedir.**

Biraz önce andığımız ayetler, bu konunun omurga noktasını, **"Allah'ın rızası dışında hiçbir hesap ve beklenti içinde olmamak"** şeklinde vermektedir. Nitekim bu Kur'ansal özün Emeviler tarafından zedelendiğini gören büyük sahabiler ve onları izleyen kuşağın büyükleri, Emevi yöneticilerinin **cihad** adı altında açtıkları savaşlara katılmamışlardır. Hicrî 90 yıllarında ölen ve Kur'an düşüncesinin önemli isimlerinden biri olan **Şakîk b. Seleme**'nin bir davranışı, üzerinde olduğumuz konu açısından muhteşemdir. Emevilerin zalim ve melun valisi **Haccâc**'ın açtığı bir savaşa katılmak üzere hazırlanan ve o devir ünlülerinden biri olan **İbrahim et-Teymî** (ölm. h. 92) ye şöyle diyor Şakîk: **"Ne diye savaşa çıkıyorsun. Savaşarak o insanları Haccâc idaresi altında yaşamaya mı zorlayacaksın. Şunu bil ki, o insanların Haccâc yönetimi dışında kâfir olarak yaşamaları, bu adamın idaresi altında Müslüman olarak yaşamalarından daha iyidir."**

Bu temel espriyi belirledikten sonra, ayetlerin Allah yolunda öldürülme yani şehitlik konusunda altını çizdiği noktaları sıralayabiliriz:

1. Allah yolunda şehit olanlar ölümsüzleşir, sonsuzlaşırlar.

2. Onlar Allah'ın kendilerine verdiği sonsuzluk nimetleriyle tanımlanamaz bir mutluluk içine girerler.

3. Onlar, bütün insanlar aleyhlerine birleşse bile Hak rızasını esas alarak yollarında yürüyen ruhlardır. Onların tek ödülleri Allah rızasıdır. Bunun dışında hiçbir beklentileri olmadığı için onlar yalnız şunu söylerler: **"Allah bize yeter; ne güzel vekildir O."**

S- Kur'an cimrilik konusuna nasıl bakıyor?

C- Kur'an birçok ayetinde, doğrudan veya dolaylı, cimriliği insanı tahrip eden bir illet olarak nitelendirmektedir.

Cimrilik konusunu ibret verici biçimde gündeme getiren ayetlerden biri de Âli İmran 180'dir. Şöyle diyor: **"Allah'ın, lütfundan kendilerine verdiği nimetlerde cimrilik edenler, onu kendileri için hayırlı sanmasınlar. Hayır, o, kendileri için bir şerdir. Cimrilik ettikleri şey kıyamet günü bir tasma, bir bukağı gibi boyunlarına dolandırılacaktır. Göklerin ve yerin mirası Allah'ındır. Allah, yaptıklarınızı çok iyi haber alır."**

Anlaşılan odur ki, iman, insanlık ve Allah sevgisiyle dolu bir ruh, Yaratıcı'nın kendisine cömertçe gönderdiği nimetlerden başkalarına cömertçe dağıtır. Bütün nimetler, bütün mülk ve saltanat Allah'ındır. Allah adamı odur ki, Allah'ın malını, Allah'ın kullarına ulaştırmada engel olmayı bırakıp araç olmaya bakar. Ne yazık ki insan genellikle bunun tersini yapmaktadır. İsra 100. ayet insanın bu psikolojisini eşsiz bir biçimde tanıtıyor: **"De ki: 'Rabbimin rahmet hazinelerine siz sahip olsaydınız, o zaman da harcarız da tükenir korkusuyla muhakkak cimrileşirdiniz. Çok cimridir insan."**

S- Kur'an insanın imtihan edileceğinden, denemeye maruz bırakılacağından söz eder mi?

C- Israrlı denecek bir yoğunlukta söz eder.

İnsan, tekâmül etmeye sadece mecbur değil âdeta mahkumdur. Tekamül ise bir düşme-kalkma, bir deneme-yanılma, kısaca bir imtihan sürecidir. **Oluş, bir imtihan sürecidir.** Işık-karanlık, artı-eksi, varlık ve oluşun esası olduğundan hayatın tamamı bir imtihandır. Nitekim Kur'an, hayatın ve ölümün birer imtihan aracı olduğunu söylemektedir.

Âli İmran 186. ayet, hayat imtihanının kategorik dört türüne dikkat çekmektedir: 1) Malda imtihan, 2) Canda imtihan, 3) Başka inançlardaki insanların sataşmalarıyla imtihan, 4) Putperestlerin eziyet ve kötülükleriyle imtihan.

Bakara suresi 155. ayet imtihan konularını biraz daha detaylı vermektedir. Buna göre insanoğlu korku, açlık, malda-canda- mahsullerde azaltmayla mutlaka imtihan edilecektir. Her iki ayet, hayat imtihanının sonucunu almayı **sabretme**ye bağlamıştır.

S- Kur'an, düşünmek konusunda ne diyor?

C- Denebilir ki, Kur'an insanı düşünmeye çağıran, hatta insana düşünme eğitimi yaptıran bir kitaptır. Bu kitap, insanın onur burcunu, düşünmek olarak belirlemiştir.

Kur'an'ın önerdiği ve insanın büyüklüğünün simgesi olarak gösterdiği düşünme, sıradan düşünme değildir. Kur'an bu noktada **tefekkür** deyimini kullanır.

Tefekkür, Kur'an'ın bir başka deyimi olan **taakkulu** (aklı çalıştırmak) işletmek suretiyle varlığın, oluşun ve bizzat insanın sergilediği sırlar üzerinde derin derin düşünerek bunlardan sonuçlar çıkarmaktır.

Tefekkürün beklenen hedefe götürmesi için Kur'an aydınlık ve berrak gönüllere sahip olmayı da gerekli görmektedir. Âli İmran 190-191. ayetler, tefekkür konusunun temel ayetlerinden ikisidir. Bu ayetler şu noktalara dikkat çekmektedir:

1. Göklerin ve yerin yaratılışında, gece ile gündüzün birbiri ardınca gelişinde, inceden inceye tetkik edilmesi gereken sırlar, işaretler vardır.

2. Bu tetkiki ancak **ulül elbab** (gönül ve akıl sahipleri) gereğince yapabilirler. Bunlar Allah'ı ayakta, otururken, yan yatarken... sürekli anarlar ve göklerin, yerin yaratılışı üzerinde derin derin düşünürler.

3. Tetkik ve tefekkür sahipleri şunu söylerler: "Ey rabbimiz, sen bunları boşuna yaratmadın."

Görüldüğü gibi ayetler, inceleme ve düşünmenin giriş kapısı olarak hiçbir şeyin anlamsız olmadığını kabul etmeyi gösteriyor. Kur'an'a göre **varlıkta herşey ayet olduğu için, herşeyin tetkiki aynı derecede kutsal ve önemlidir.**

S- 191. ayetin ifadesine göre Allah, otururken ve yan yatarken de anılabilir. Bu nasıl oluyor?

C- İnsanın giysisi ve bedensel pozisyonu **insan ilişkileri açısından anlam ifade eder.** Allah ne **giysi**yle ne de bedenimizin durumuyla ilgilenir. O bizim kalbimize ve niyetimize bakar. Zikir de bir kalp ve niyet olayıdır. Dolayısıyla bedenimiz hangi pozisyonda olursa olsun, Allah'ı zikredebiliriz ve zikretmeliyiz.

Allah'ı zikretmeyi, belli oturuş şekilleriyle, belli giysilere bürünmekle kayıtlamak Kur'an'ın ruhuna aykırı olduğu gibi, Allah'ın anılmasını engelleyen bir günahtır da...

S- Bu tespit Kur'an okuyuş için de geçerli midir?

C- Elbette geçerlidir. Allah'ı zikretmenin en ideal şekli Kur'an okumaktır. Esasen Kur'an'ın bir adı da **Zikir**'dir. Ayet, Allah'ı zikretmekten bahsettiğine göre, oturarak, ayakta yahut yarı yatmışken Kur'an okumakta hiçbir sakınca

yoktur. Bunun aksini söylemek, Allah'ın kitabının okunuşunu merasime bağlamak, sonuç olarak da kısıtlamaktır. Bu büyük bir günahtır. Oysa ki Kur'an okurken şu veya bu şekilde oturmak, en ileri ihtimalle **mendup** (edebe uygun hareket) tur. **Mendubu korumak için farzı çiğnemeyi hiç kimse haklı gösteremez.**

S- Âli İmran 195'te, çalışmak ve iş üretmekle ilgili ilahî bir taahhüt vardır. Buna değinir misiniz?

C- Burada Cenabı Hak bir yaratılış kanununu bizzat kendi dilinden pekiştirilmiş bir ifadeyle ortaya koymaktadır. Şöyle buyuruluyor: **"Hiç kuşkunuz olmasın ki ben, sizden kadın-erkek, çalışıp iş ve değer üreten hiç kimsenin ürettiğini zayi etmeyeceğim."**

S- 199. ayette Ehlikitap'ın bazıları övülmekte midir?

C- Evet, övülmektedir. Daha önce de gördüğümüz gibi Kur'an, Ehlikitap'ın hepsinin aynı olmadığını, büyük çoğunluğun saptığını fakat içlerinden bir zümrenin Allah katında seçkin insanlar olduğunu söylemektedir. Bu ayet de aynı mealdedir. Ve yoruma girmeyecek kadar açıktır: **"Kitap ehlinden öyleleri vardır ki, Allah'a inanırlar, size indirilene de kendilerine indirilene de inanırlar. Allah'a saygılarından ürperti içindedirler. Allah'ın ayetlerini birkaç paraya satmazlar. İşte bunların da rableri katında ödülleri olacaktır. Allah, hesabı çok çabuk görür."**

HAŞR SURESİ
(95/59. sure)

S- Mal ve servet konusunda Kur'an ne diyor?

C- Genel prensip 7. ayette konmuştur: **"Mallar, içinizden yalnız zenginler arasında dolaşan bir kudret aracı olmasın."**

Servetin emeği boğmasına müsade edilemez. Çünkü insanın elde ettiği tüm karşılıklar emek sonucu olmalıdır. Kapitale dayanılarak yapılan spekülasyonlar sonucu gelen mal ve servet, emeğe dayanmadığı için karanlık ve kirlidir.

S- 7. ayette Hz. Peygamber'i dinlemekle ilgili bir emir var. Buna değinir misiniz?

C- Bu ayet bir ganimet taksiminde hoşnutsuzluk gösterenleri uyarmıştır: **"Resul size ne verdiyse onu alın. Sizi neden yasakladıysa ondan uzak durun ve Allah'tan korkun."**

Ayet anılan sebeple inmiş olsa da mânasının genel olması esastır. Buna göre Hz. Peygamber'in **getirdiği** herşey alınacaktır. Onun **getirdiği** Kur'an'dır.

Peygamberimizin yasakladığı herşeyden uzak durma emri Kur'an dışında bazı yasakların söz konusu olabileceğini

akla getirirse de durum hiç de öyle değildir. Çünkü yasaklamak; haram ilan etmek yani **tahrîm** yetkisi kullanmaktır. Kur'an Hz. Peygamber'e bile tahrîm yetkisi vermediğine göre (bk. Tahrîm, 1) Hz. Peygamber'in yasakladığı şeylerin çerçevesini de Kur'an belirleyecektir.

S- 9. ayette belirlenen davranış biçiminden söz eder misiniz?

C- Bu ayet, başkalarının hayır ve mutluluğunu kendi ihtiyaçlarının önünde tutmayı ifade eden **îsar ahlakını** anlatmaktadır.

Îsar kavramını biz **Temel Kavramlar** kitabımızın aynı adı taşıyan maddesinde açıklamış bulunuyoruz.

S- Allah'ı unutmanın sonucu nedir?

C- 19. ayetin beyanına göre Allah'ı unutanlar sonuçta kendi benliklerini unutarak dengelerini kaybeder ve saparlar.

İnsanı insan yapan öz, Allah'ın içimize üflediği nefhadır. Bu yüzden **Allah'a yakınlıkla gerçek benliğimize yakınlık arasında doğru orantı vardır. Allah'ı unutmak ise zorunlu olarak gerçek benliğimizi unutmak ve kadavra benlikle uğraşmak olacaktır.**

S- 21. ayette Kur'an'la ilgili olarak verilen örneğe değinir misiniz?

C- Ayete göre, eğer Kur'an bir dağa indirilseydi o dağ Allah korkusundan yarılıp parçalanırdı. Ayet böylece, Kur'an tarafından insana yüklenen kozmik emanetin büyüklüğüne, sonuç olarak da insanın onur ve sorumluluğunun büyüklüğüne dikkat çekmiştir.

CUMUA SURESİ
(96/62. sure)

S- 6 ve 7. ayetlerde Yahudilerin hangi olumsuz yönüne dikkat çekiliyor?

C- Bu ayetlerde Yahudilerin kendilerini Allah'ın seçkin dostları ilan ettikleri, daha önce yaptıkları bir çok kötülük ve zulmü görmezlikten geldikleri anlatılıyor: **"Ey Yahudiler! Eğer insanlar arasında yalnız sizin Allah'ın dostları olduğunuzu sanıyorsanız, buna gerçekten inanıyorsanız hadi ölümü temenni edin. Ama onlar ellerinin üretip önden gönderdikleri yüzünden ölümü asla temenni edemezler. Allah zalimleri çok iyi bilir."**

S- Bu surenin cuma namazı ve cuma günüyle ilgili tespitlerine değinir misiniz?

C- 9. ve 10. ayetler şöyle diyor: **"Ey inananlar! Cuma günü namaz için çağırı yapıldığında Allah'ı anmaya koşun. Alış-verişi bırakın. Eğer bilirseniz bu sizin için daha hayırlıdır. Namaz kılınınca yeryüzüne dağılın ve Allah'ın lütfundan nasibinizi arayın. Allah'ı çok anın ki, kurtuluşa eresiniz."**

Bu ayetlerden ilk bakışta şunlar anlaşılıyor:

1. Cuma namazı toplu bir namazdır ve Müslümanlara farzdır.

Cuma esasen toplanmak, biraraya gelmek anlamındadır. O halde, Müslümanlar hangi yerde, hangi şartlar içinde olurlarsa olsunlar toplanıp cuma namazı kılma imkanına sahip bulunduklarında bu farz oluşur. Farzın doğmasını geleneksel fıkıh kitaplarının sıraladığı kayıtlara bağlamanın Kur'anla bir ilgisi yoktur. Bunlar siyasal perspektiflerin ürünüdür.

2. Hitap bütün müminlere olduğuna göre **kadınların da cuma namazı kılmaları farzdır.** Elbetteki zorlayıcı sebeplerin vücut vereceği istisnai durumlar olabilir. Ancak kadınların **cuma** kılmamalarını prensip haline getirip Allah'ın emrini erkeklere özgüleyerek kadınları bu hayatî ve ilahî aktivitenin dışına itmek Kur'an'ın ruhuna aykırıdır. Kadınların cumaya iştirakleri diğer namazları kılmalarından çok daha önemli nimet ve bereketlerin doğmasına yol açacaktır.

3. Cuma vakti ezan okunduğunda Müslümanlar iş ve alışverişi durdurup Hak huzurunda bir araya geleceklerdir. O halde, Müslüman toplumda yönetim cumanın rahatlıkla eda edilebilmesi için gerekli süreyi (ki bu tüm hazırlıkları yapmak ve öğle yemeğine de zaman vermek üzere 2 saat olabilir) resmî tatil yapmalıdır. Bunun dışında **Müslüman toplumda her hangi bir hafta tatili yoktur. Cuma, tatil günü değil, toplanma günüdür**. Ne yazık ki, halkının tamamına yakını Müslüman olan ülkemizde Yahudi'nin Cumartesi günü, Hıristiyan'ın Pazar'ı tam gün tatil olarak resmen tesçil edildiği ve Müslüman da buna uymak zorunda bırakıldığı halde, Müslüman'ın Cuması için bir saatlik bile bir izin tanınmamıştır. Bu hem insan haklarına ters hem de bu ülke insanına kötülüktür.

4. Cuma namazı kılınır kılınmaz iş hayatı bütün canlılığıyla başlıyacaktır. Bu bakımdan Cuma vaktinin bir tür fes-

tival ve tekke ayinine dönüştürülmemesi için camilerimize sokulan **bid'atler**in ivedilikle temizlenmesi ve Hz. Peygamber'in sünnetindeki **Muhammedî cumaya** dönülmesi şarttır.

Muhammedî cuma şöyle icra edilir: Ezan okunur, hazırlanmış olan müminler mabedi doldurur. Çeşitli sebeplerle gecikebileceklerin yetişmesine imkân vermek için 4 rekatlık bir **tatavvu** kılınabilir. İbnül Kayyım bunun sünnette yeri olmadığını, aksini söyleyenlerin sünneti bilmediklerini, Hz. Peygamber'in ezan okunur okunmaz hutbeye çıktığını söylüyor. (bk. Zâdü'l-Meâd, 1/331-333) Biz bunu "kılmak şart değildir" anlamında alıyor, kılınmasında bir sakınca olmadığını düşünüyoruz. Bunun hikmeti, mutlaka toplu halde kılınacak olan cuma namazına herkesin rahatça yetişmesine imkân sağlamaktır.

4 rekat tatavvuun ardından **hutbe** okunur. Hutbenin esası Allah'a hamd, Peygamber'e salât ve selam ve müminlere dua ile toplanan cemaatin ve günün şartlarının gerektirdiği bir tebliğ konuşması yapmaktır. Hamd, salât ve dua kısmı birer cümleyi geçmemelidir. Halifelerin ismini saymak, Allah'a bilgi verircesine uzun uzun dualar yapmak bid'attir. Hamd ve duaların Arapça olması diye bir şart yoktur. Tam aksine, bunların cemaatin anlayacağı dilde yapılması, topluluğun huşûunu, konsantrasyonunu artırmak bakımından daha yararlıdır.

Cuma hutbesinde konuşma kısmı Kur'an ve sağlam hadisler dışına taşırılmamalıdır. Çünkü tebliğ, Allah'ın kitabını ve Peygamber'in sağlam sünnetini anlatmaktır. Tebliğ konuşmalarının politik nutuk, bilgi ve edebiyat gösterisi haline dönüştürülmeleri Allah'ın dinine ters düşmek olur. Cemaatin bir an önce **"yeryüzüne dağılmaları"**nı sağlamak için

konuşma çok kısa tutulmalı, gerek görülürse tamamen terkedilmelidir. Bugünkü hayatın zaman yetmezliği ve keşmekeşi içinde en doğru yol Kur'an'dan sure ve numaraları gösterilen bir kaç ayetin mealinin verilmesidir. Hiçbir hatibin sözü müminlerin ruhunda Allah'ın kelamı kadar heyecan uyandıramaz. Esasen, Peygamberimizin sünneti de budur. O halde, **Diyanet İşleri'nin ivedilikle yapması gerekenlerden biri de hutbelerde öğüt olarak Kur'an ayetlerinin Türkçelerinin okunmasını sağlamaktır.** Bu yapılmadıkça, hutbelerin politik nutuk olmaktan çıkarılması hemen hemen imkânsızdır.

5. Hutbeden sonra iki rekat farz kılınır ve cemaat dağılır. Farzdan sonra çeşitli adlarla kılınan 10 rekatlık namaz, tesbihler, dualar vs. tamamen **bid'attır**. Muhammedî sünnete uygun olanı, farz kılınır kılınmaz, başta imam olmak üzere herkesin dağılmasıdır. İşi-gücü elverip kalmak isteyen istediği ibadeti yapar. Ancak farzın bitişi ile cuma namazının sona erdiğinin halka açık bir biçimde ilan edilmesi gerekir.

AHZÂB SURESİ
(97/33. sure)

S- Ahzâb suresinin, mushaflardaki şeklinden çok daha uzun olduğu ve bir kısım ayetlerinin Halife Osman tarafından mushaf tertipleme sırasında dışta bırakıldığı yolunda rivayetler var. Bu konuda neler söylenebilir?

C- Bu konuda öncelikle, bu uydurma rivayetlerden Allah'a sığınmak gerekir. Çünkü bu rivayetlere en küçük bir geçerlilik tanımak Kur'an'ın korunmuş bir Allah kelâmı olduğu kabulünü zedeler ve böyle olunca da ortada ne güvenilir bir Kur'an ne de ona dayanan bir din kalır.

Bu rivayet, bir zulüm manzarası arzeden **recm** (taşla öldürme) cezasını İslam'a yamatmak için gayret sarfedenlerin uydurmalarından ibarettir. Ne yazık ki kaş yaparken göz çıkaran bu iftira, Kur'an konusunun omurgası olan gerçekleri tahrip ederek Allah dininin başına büyük sıkıntılar açmıştır. **Süleyman Ateş** konuyu şöyle ifadeye koymaktadır:

"Kurtubî'nin rivayetine göre **Hz. Âişe**'nin: "Bu sure ikiyüz ayet olarak okunurdu. Fakat Osman mushafları yazınca

ancak şimdi mevcut olanı gördük." dediği rivayet edilir. Yine Kurtubî'nin kaydına göre: **"Übeyy ibn Ka'b, Ebu Zerr'e:**

- Ahzâb suresini kaç ayet sayıyorsunuz? demiş. Ebu Zerr:

- Yetmiş üç ayet, diye cevap vermiş. Übeyy:

- Übeyy and içer ki bu sure, Bakara suresine denk, ya da ondan uzun idi. Biz onun içinde:

"Yaşlı erkek ve kadın zina ederlerse Allah'tan bir ceza olarak onları recmediniz. Allah güçlüdür, hüküm ve hikmet sahibidir." uyetini okurduk, demiştir." Kurtubî ve Nesefî'ye göre Âişe ve Übeyy bu sözleriyle Peygamber devrinde bazı ayetlerin bu sureden neshedildiğini kasdetmişlerdir."

"Bu rivayet doğru ise Übeyy, Peygamber devrinde Kur'an'ın bazı ayetlerinin neshedildiğini değil, Osman devrinde Kur'an'ın eksik yazıldığını kasdetmektedir. Aynı anlama gelen Hz. Âişe'nin sözü de Osman'ı eleştirmek amacıyla söylenmiştir. Peygamber devrinde ikiyüz ayet olan bu surenin Osman devrinde ancak yetmiş üç ayet olarak yani aslından çok eksik yazıldığını ifade eder."

"Bir iki kişinin sözünden ibaret olan bu rivayetler doğru kabul edilse Kur'an'ın değiştirildiği, bir kısım bölümlerinin veya ayetlerinin atıldığı anlamı çıkar ki İslam için hiçbir fedakârlıktan çekinmemiş, iki kez Peygamber'in damadı olmak şerefine ermiş olan Osman gibi bir zat, Kur'an'ı eksik yazmakla suçlanmış olur. O böyle bir şey yapmaktan uzaktır. Zaten bu **recm** ayeti diye ileri sürülen rivayet, çok değişik varyantlarla nakledilir. Bunun asıl amacı da Kur'an'da mevcut olmayan recm geleneğine sağlam dayanak bulmak ve recm cezasını Kur'an'a dayandırmak çabasıdır. Tabii bunu yaparken bu raviler, Kur'an'ın değiştirilmemiş olduğu inancını nasıl sarstıklarının farkında olmamışlardır."

"Kaldı ki, Osman Mushafı, Ebubekir devrinde yazılmış olan ana nüshaya istinaden yazılmıştır. Arada büyük fark olsaydı, Ebubekir nüshasını bilen, ezberlemiş olan sahabiler buna itiraz ederlerdi. Ayrıca bazı sahabilerin ellerinde kendi derledikleri özel nüshalar vardı. Bu nüshalar onların çocuklarına intikal etmiştir. Mesela, Hz. Ali'nin özel nüshası, kendi evladı içerisinde nesilden nesle geçmiştir. O nüsha ile Osman nüshası arasında surelerin sırası dışında herhangi bir farkın olduğu rivayet edilmemiştir. Bu da Kur'an'ın, kasten eksik yazıldığı hakkındaki rivayetlerin düzme olduğunu gösterir." (Ateş; 7/127-128).

S- Kur'an, evlat edinme konusunda ne diyor?

C- 4 ve 5. ayetler evlat edinmeyi insan onuruna ters bulmakta ve kabul etmemektedir: **"Allah, evlatlıklarınızı sizin öz oğullarınız kılmamıştır. Bunlar sizin ağızlarınızda dolaşan sözlerinizdir. Allah gerçeği söyler ve O, doğru yola kılavuzlar. Evlatlıklarınızı babalarına nispet ederek çağırın; bu Allah katında adalete daha uygundur. Eğer babalarını bilmiyorsanız onlar sizin din kardeşleriniz ve dostlarınızdır. Yanılarak yaptığınız şeylerde sizin için bir günah yoktur. Ama kalblerinizin bile bile yaptıkları öyle değil. Allah çok bağışlayan, çok esirgeyendir."**

Kısacası Kur'an, evlatlıklara, gerçek babalarının unuttturulmasını yasaklamaktadır.

S- 6. ayette Peygamberimiz ve eşleriyle ilgili bir tespit var. Buna değinir misiniz?

C- Bu ayete göre, Hz. Peygamber, müminleri kendilerinden daha çok düşünür ve korur. Yani o, bir **evrensel-küllî benlik**tir. Böyle olduğu için de o rahmet peygamberi, ümme-

tinin her bireyini, o bireylerin kendilerinden daha çok düşünür ve acır. Bunun zorunlu sonucu, Peygamberimizin bizim için, özbenliklerimizden daha önemli olduğudur. Esasında ayetin kullandığı kelimeler ve cümle yapısı bu iki anlamı aynı anda ifade etmektedir. Biz bu konuyu **Son Peygamber** adlı kitabımızda geniş bir biçimde incelemiş bulunuyoruz.

Ayette değinilen noktalardan biri de Hz. Peygamber'in eşlerinin tüm müminlerin anneleri olduğu gerçeğidir. 53. ayete göre bunun zorunlu sonuçlarından biri de Peygamber eşlerinin ebediyyen nikahlanamayacaklarıdır.

S- Hz. Peygamber'in en güzel örnek oluşunun anlamı nedir?

C- 21. ayete göre Allah'ı anmak, âhiret mululuğunu elde etmek isteyenler için en güzel örnek Allah Resulü'dür. Allah Resulü'nün ahlakı Kur'an'ı yaşamaktan ibaret olduğuna göre, bizler için Hz. Peygamber'i örnek almanın pratik anlamı Kur'an'ı hayatımıza sokmak yani ona teslim olmaktır. Çünkü **Hz. Peygamber'in ahlakını, tavır ve tarzını kuşkusuz ve çekişmesiz bir biçimde biz, sadece ve sadece Kur'an'dan öğrenebiliriz.** Kur'an dışı rivayetler; ihtilaflar, çekişmeler ve çelişmelerle dolu olduğundan "en güzel örnek" olan bir benliğin insanlığı bağlayacak ahlak ve davranışlarını bunlardan öğrenmek aldanmak olur. Kısacası, **Hz. Peygamber'in güvenilir sünnetinin kaynağı da Allah'ın kitabıdır.** Bunun aksini söylersek sünnet, yarıdan fazlası Ehlikitap hikâ-yelerinin Hz. Peygamber'e fatura edilişi olan **"hadisler"**in cenderesine tıkılır ve Allah Elçisi, tebliğ ettiği kitaba zıt bir "din"in kurucusu durumuna getirilir.

İşin esası şu ki, İslam'dan rahatsız olanlar, onu gereğince anlamayanlarla ciddiye almayanları kullanarak bu **"hadisler"** kaosunu Kur'an dininin ayağına çamurlu bir çalı gibi dolamışlardır. Oyunun arkasındaki şuurlu odak ise **Yahudi-**

lik'tir. Bu uydurma hadisler aracılığıyla Kur'an'ın yanına bir tür **Talmud** eklendi. Yahudi geleneklerini toplayan Talmud da önce Musa'ya izafe edilmiş, sonra da Allah'ın vahyi ilan edilerek Tevrat'a ilaveten yeni bir din kaynağı haline getirilmişti.

Talmud'un Arapça'ya çevrilerek Müslümanlar arasına sokulması Endülüs Emevi halifesi **Hakem II** zamanında (366/976) oldu ama **Talmudî zihniyet** ondan üçyüz küsur yıl önce Yahudi dönmesi **Ka'b el-Ahbâr** (ölm. h. 33) ve ekibi tarafından Müslümanlara zerkedilmişti. Öte yandan Hıristiyanî kültür, bu dinden İslam'a geçen rahipler tarafından "hadis" adı altında ümmete şırınga edildi. Burada ünlü **kassâs** (hadis adı altında Ehlikitap mitolojisi anlatan) **Temim ed-Dârî** (ölm. h. 40) yi özellikle hatırlamalıyız. Yemenli bir Hıristiyan olan Temim, h. 9'da Medine'ye gelip Müslümanlığını ilan etti. Çağının en büyük rahibi olarak bilinen Temim, İslam beldelerinde kıssacılığı başlatan kişi olarak da ünlüdür. **Deccâl,** şeytan, ölüm meleği, cennet-cehennem konularında birçok rivayet ona dayanmaktadır. Halife Osman'ın öldürülmesine kadar Medine'de, ondan sonra Şam'da ikamet etmesi de ayrıca dikkat çekicidir.

Bu yoğun **Judeo-kretyen** faaliyet sayesindedir ki, Hz. Peygamber'den yarım asırlık bir zaman sonra sünnetin çehresi karardı ve **Kur'an'la çelişme,** âdeta belirgin vasfı olan bir gelenekler kaosu "sünnet" adıyla ortalığı sardı. Düşünülsün ki, **Ebud Derda** gibi bir sahabi (ölm. h. 31) şunu diyebilmiştir: **"Cemaatle kılınan namazdan başka Peygamber devrini hatırlatan bir şey kalmadı."**

Bu negatif gelişmede kişi olarak **Ka'b el-Ahbar, Vehb b. Münebbih, Abdullah b. Selâm** ile bunların etki altına aldıkları **Ebu Hureyre, Abdullah b. Amr** gibi ünlü raviler hakında çeşitli vesilelerle bilgi verdik. Bu konunun en değerli kaynağı, **Ebu Reyye**'nin eserleri, özellikle Ebu Hureyre'yi

anlatan **Şeyhul Madîra** adlı kitabıdır. Burada şu soruyu soracağız: Yahudi dönmeleri, Müslümanlar arasında bu nüfuzu nasıl sağladılar? Özellikle Ka'b el-Ahbar -ki Hz. Ali onu "bir yalancı" diye anar- böylesi bir egemenliği nasıl kurdu? Cevap olarak bazı satırlar nakletmeden önce şuna dikkat çekelim ki, Kur'an birçok ayetinde Yahudinin karakteristiklerini tanıtırken bunların içine **vahyi tahrif** illetini, altını çizerek koyuyor. (Örnek olarak bk. 4/46; 5/13, 41; 2/75)

Yahudi bu illetinin mikroplarını İslam'a, az önce anılan adamların önderliğinde sıçrattı ve bu yolda bazı sahabileri de kullandı.

Ka'b, Yahudi'nin İslam'ı saptırmasında bir tür **Pavlos** gibi görülüyor. Halife Ömer'in öldürülmesinde de önemli rol aldığı anlaşılıyor.

Nüfuzunun nasıl sağlandığına gelince, bunu Ebu Reye'den dinleyelim:

"Mü'minlerin en büyük düşmanları Yahudilerdi. Çünkü onlar, kendilerinin Allah'ın seçkin ümmeti olduklarına inanıyor, başka milletleri hakir görüyor ve Musa'dan sonraki resulleri kabul etmiyorlardı. Müslümanlar tarafından hezimete uğratılıp yurtlarından sürüldükten sonra, Yahudi din adamları (ahbâr) hilekârlığa başvurmaktan başka çıkar yol bulamadılar. Müslümanlar aleyhinde amaçladıklarına ancak bu şekilde ulaşabilirlerdi. Malum Yahudi hilekârlığı onları, esas dinlerini içlerinde gizleyip, İslam adıyla halkın önüne çıkmaya sevketti. Sadece böyle yaptıkları zaman tuzaklarını gizleyebilir, Müslümanları aldatabilirlerdi. Bu din adamlarının en dâhileri ve en hilekârları **Ka'b el-Ahbâr, Vehb b. Münebbih ve Abdullah b. Selâm**'dı. Bunlar, yaptıkları takva ve zahitlik hilelerinin Müslümanlar arasında revac bulduğunu ve Müslümanların kendilerine aldanarak sevgi duyduklarını görünce ilk işlerini Müslümanları dinlerinin

içinden vurmak olarak tespit ettiler. Resul'den sadır olan söz ve fiillerin korunma altına alınmayışı da onlara yardım etti. Zira onları değerlendirme usulü belirlenmemiş ve Resul'ün döneminde Kur'an gibi yazı (kitâbe) yoluyla toplanamamıştı. O'nun vefatından sonraki dönemde sahâbe de yazmaya yeltenmemişlerdi. Dolayısıyla heva sahipleri ve İslam düşmanlarının hadislerin arasına iftira yoluyla birşeyler sokuşturup Resul'e yalanlar isnat etmeleri kolaylaşmıştı. (bk. İbn Asâkir; Tarih, 2/14-15) Üstüne üstlük, sahabeden bazılarının geçmiş ümmetlerle ilgili bilmedikleri şeyler hususunda kendilerine müracaat etmeleri de onları sevindiriyordu. Çünkü samimi ve doğru bilinen Yahudiler; ellerinde kitap, aralarında âlimler olduğundan dolayı geçmiş dinlerin bilinmeyen taraflarını açıklama hususunda Arapların hocaları sayılırlardı." (Ebu Reyye, 163-164)

İbn Haldûn konuyla ilgili olarak der ki: **"Rivayet tefsiri yanlış-doğru, makbul-merdûd herşeyi içeriyordu. Bunun sebebi şuydu: Araplar, ne kitap ne de ilim ehlinden değillerdi. Onlara hâkim olan yaşam tarzı bedevîlik ve cehaletti. Yaratılışın esrarı, kaînatın ahvali vs. konularda birşey öğrenmek istediklerinde bunu kendilerinden önce Kitap verilenlere sorarlar ve bu konularda onlardan yararlanırlardı. Bunlar da Yahudiler ve Yahudiliği benimseyen Hristiyanlardı ki, aralarında, Ka'b el-Ahbâr, Vehb b. Münebbih ve Abdullah b. Selâm vb. vardı. Rivayet tefsirleri bu tür kişilerden yapılan rivayetlerle dolmuştur. Müfessirler bu hususta gevşek davranmış ve tefsirlerini bunların nakilleriyle doldurmuşlardır. Bunların hepsinin aslı Tevrat veya bu kişilerin düzdükleri iftiralardır."** (İbn Haldûn; Mukaddime, 439 vd.)

İbn Haldûn diğer bir yerdeyse şunları dile getirir: "Tarihçi, müfessir ve diğer rivayet imamlarının birtakım hikâye ve

olaylarda düştükleri yanlışın sebebi; bu kişilerin doğru yanlış demeden her nakli kabul etmeleri, onları rivayet usulüne vurmayıp benzeri haberlerle kıyas etmemeleridir. Rivayet ehli sözkonusu haberleri değerlendirmede iyiyi kötüden ayırma yeteneklerini, basîretlerini ve inceleme yeteneklerini kullanmamış, dolayısıyla vehim ve hata çölünde yollarını kaybetmişlerdir..." (İbn Haldûn, aynı eser, 9)

Ahmed Emin ise konuyla ilgili olarak şunları kaydetmiştir: "Sahabeden bazıları Vehb b. Münebbih, Ka'b el-Ahbâr ve Abdullah b. Selâm; tâbiûn ise **İbn Cureyc**'le bilgilenmek için ilişki kurmuşlardır. Bu kişilerin, Tevrat ve İncil'den ve bu iki kitabın şerh ve hâşiyelerinden öğrendikleri bilgileri vardı. Onlar bunları sahabe ve tâbiûndan kendilerine soru soranlara aktarıyorlardı. Müslümanlarsa bu aktarımları Kur'an ayetlerinin yanında hikâye etmekte bir beis görmediler. İşte bu, rivayetlerin çoğalma kaynaklarından biriydi." (Duha'l-İslam, 3/139)

"Bütün bunlardan dolayı, bu Yahudi din adamları (ahbâr) İslam Dini'nin içinde yalanlar ve hurafeler yaymaya başladılar. Yaydıkları bu rivayetleri bazan kitaplarında olduğu, bazan da derin ilimlerinde varolduğu iddialarıyla aktarıyorlardı. Hatta bazan, söylediklerini Resul'den duyduklarını iddia ediyorlardı. Aslında hepsi kendi iftiralarıydı. Sahabenin, onların söyledikleri arasında doğruları yalanlardan ayırdetmeleri çok zordu. Zira onlar, bir yandan İbranice'yi bilmiyorlar, diğer yandansa bu din adamları kadar komplocu ve hileci düşünmüyorlardı. Bu yüzden sahabenin ve sonrakilerin arasında onların bu yalanları revaç bulmuş, sahih sayılarak en ufak bir eleştiri ya da incelemeye tâbi tutulmadan kabul görmüştür." (Ebu Reyye, Muhammedî Sünnet, 165)

S- Kur'an, Hz. Peygamber'in eşleri ve ev halkıyla ilgili özel bir düzenleme getiriyor mu?

C- Evet, getiriyor. Kur'an'a göre, Hz. Peygamber'in eşleri diğer kadınlar gibi değildir. Onların mertebeleri ve sorumlulukları farklıdır, daha büyüktür. Bunun içindir ki onlar, yaptıkları yanlışlar yüzünden iki kat ceza görür, sergiledikleri iyilik ve erdemler karşılığında da iki kat ödül kazanırlar.

Peygamber Ehlibeyt (ev halkı)i konuşmaları sırasında ses tonlarını başkalarından farklı tutacaklar, yürüyüşlerine bile dikkat edeceklerdir.

Bu insanlar çok zorunlu haller dışında evlerinde oturacak, ibadetle meşgul olacak ve ilahî vahyin kutsal yuvalarına indirdiği ayetleri, hikmetleri okuyup düşüneceklerdir.

53. ayete göre müminler de Hz. Peygamber'in evine giriş çıkışlarında çok dikkatli bir edep tavrı içinde olacaklar ve kalp kırmaktan son derece çekinen Hz. Peygamber'i kendilerine müdahele etmek zorunda bırakmayacaklardır. Müminler, anneleri olan peygamber eşlerinden birşey istediklerinde bir perde (hicap) arkasından isteyeceklerdir.

S - Bu hicap düzenlemesi bütün Müslüman kadınlara hitap eder mi?

C- Hayır, hitap etmez. Açık bir biçimde Peygamber hanımlarına özgülenmiş bir hükümdür; bunu genel hüküm haline getirmek doğru olmaz. Elbetteki gönlü ve keyfi isteyen kendisini bu özel disipline bağlı kılabilir. Ancak aynı şeyi başkalarından beklemek ve bunu dinin emri gibi kitleye dikte etmek Kur'an'a ters düşmek olur.

S- Hz. Peygamber'in hizmetinde bulunan Zeyd ve eşi Zeynep'le ilgili evlenip boşanma konusu Kur'an'da yeralır mı?

C- 37. ayet bu konuya kısaca değinmektedir. Biz bu konuyu, **Asrısaadet'in Büyük Kadınları** adlı kitabımızın **Cahş Kızı Zeynep** bölümünde genişçe incelemiş bulunuyoruz.

S- 40. ayette gündeme getirilen resul ve nebi kavramlarına değinir misiniz?

C- Bu ayette Hz. Peygamber, Allah'ın Resulü ve nebilerin sonuncusu olarak tanıtılmaktadır.

S- O halde Hz. Peygamber resullerin sonuncusu değil midir?

C- Bu soruyu sorarken dikkatli olmak gerekir. Şunu unutmamalıyız ki, genel ve kurumsal anlamıyla peygamberlik bitmiştir. Bunu, ister resul kelimesini kullanarak ifade edin, ister nebi kelimesini, sonuç değişmez. Bazıları: "Hz. Muhammed, nebilerin sonuncusudur, resullerin değil; o halde yeni resuller gelebilir." şeklinde bir söz ortaya atarak örtülü bir biçimde peygamberliğin bitmediğini iddia etmektedirler. Böyle sakat bir yola girmekten Allah'a sığınırız.

Peygamberlik Hz. Muhammed'le bitmiştir. Ancak bitmiş olan peygamberlik kurumunun getirdiği mesajı insanlığa tebliğ etmek anlamındaki risalet hiç aralıksız devam eder. Bu anlamda her tebliğ adamı bir resuldür. Ancak buradaki resullük, kelimenin lügat anlamıyla bir elçilik olup kurumsal mânada peygamberlikle irtibatlandırılamaz. Bu anlamda Kur'an bütün tebliğ adamlarına hatta bulutlara, rüzgâra bile **risâlet** görevi izafe etmektedir.

Kısacası, bitmeyen resullük, Kur'an'ın mesajını insanlığa ulaştırmada hizmet verme elçiliğidir. Yani burada söz konusu olan Hz. Peygamber'in elçiliğini yapmaktır. İşi bunun ötesine taşırmak yani kişileştirmek bizim kanaatimize göre sapmaktır.

S- 34 ve 56. ayetlerde ifadeye konan salât etme (salavat getirme) konusuna değinir misiniz?

C- Bu ayetlere göre: **"Allah ve melekler müminlere ve özellikle Hz. Peygamber'e salât ederler."** Ve 56. ayete

göre müminler de Hz. Peygamber'e salât ve selam etmelidirler.

Salât ve selam konusu tarih içinde çok istismar edilmiş, ucuz takva gösterisine âlet hale getirilmiş ve hatta Hz. Peygamber'i putlaştırma noktasına çıkarılarak tevhidi zedeler bir şekle dönüştürülebilmiştir. Bu konuda bir yığın uydurma söz de hadis diye Hz. Peygamber'e maledilmiştir.

Salât ve selam meselesini biz, **Son Peygamber** adlı kitabımızda bağımsız bir bölüm halinde ele alıp genişçe inceledik. Tespitlerimizin bir özeti olarak Ateş'in 56. ayetin açıklamasında verdiği şu birkaç satırı kaydetmek istiyoruz:

"Bu ayetin hükmüne göre **Allah'ın Elçisi'ne ömürde bir kere olsun salât ve selâm etmek farzdır.**

Bazı âlimlere göre onun ismi her anıldıkça salât ve selam getirmek gerekir. Bazılarına göre de onun ismi anıldığı zaman sadece bir kere salât ve selam getirmek yeterlidir. Adı her anıldığında salât ve selam gerekmez. Duaların başında ve sonunda da ona salât ve selam getirmelidir. Bu görüşler içinde en uygunu orta görüştür. Yani onun **adının anıldığı mecliste sadece bir kere salât ve selam getirmek gerekir.** Her defasında ikide birde salât ve selam okumak zor da olabilir, meclisin sükûnetini de bozabilir. İfrata gerek yoktur. Ben ashabın, ikide birde ona salât getirdiklerini sanmıyorum. Buna göre yazılacak dinî kitaplarda da onun adı her geçtikçe "s.a" vs. koymak ve bunu açıkça yazmak zarurî değildir." (Ateş; 7/196)

S- Hz. Peygamber'in Ehlibeyt'i kimlerdir ve Ehlibeyt'e karşı tavrımız nasıl olmalıdır?

C- Ehlibeyt ve Ehlibeyt'e saygı konusunu biz **Kur'an'ın Temel Kavramları** adlı kitabımızın Ehlibeyt maddesinde,

ayrıca **Kur'an ve Sünnete Göre Tasavvuf** ve **Tasavvufun Ruhu ve Tarikatlar** adlı kitaplarımızın ilgili bölümlerinde genişçe anlatmış bulunuyoruz.

S- 59. ayette geçen "cilbab"la ilgili bilgi verir misiniz?

C- Bu ayetteki emir **şartlı bir emir**dir. Mümin kadınların tanınıp eza görmemelerini sağlamak için üzerlerine **cilbab** (sokağa çıkıldığında kullanılan ve vücudu baştan aşağı örten dış giysi) almaları emrediliyor. Yani cilbab emri tanınmayı sağlamak ve tasallutu önlemek içindir.

Cilbab ayetiyle ilgili beyanı **Hayrettin Karaman** çok güzel açıklamıştır:

"Örtünme ile ilgili ayetler iki surede yer almıştır. Ahzâb suresindeki ayet, iffeti korumaya yönelik örtünme ile değil, hür Müslüman kadınları böyle olmayanlardan ayırmaya yönelik özel kıyafetle ilgilidir. (Ahzâb: 33/59) "Eşlerine, kızlarına ve müminlerin kadınlarına (dışarı çıkarken) üstlerine örtü almalarını (cilbab adı verilen dış giysiyi bürünmelerini) söyle; bu onların tanınmalarını ve incitilmemelerini daha iyi sağlar..." Ayette, cilbab denilen ve vücudu baştan ayağı örten dış giysinin kullanılmasının sebebi açık olarak zikredilmektedir: "tanınmaları, diğerlerinden ayırt edilmeleri ve bu sebeple incitilmekten kurtulmaları". O devirde henüz köle ve câriyeler bulunduğu için çarşıda pazarda bunlara sataşılır, el ve dil ile rahatsız edildikleri olurdu. İslam bir yandan bu gibi davranışları önlemeye çalışırken, diğer yandan, câriye sanılarak hür kadınların da rahatsız edilmelerini önlemek üzere tedbir almıştır. Bu tarihi olgu, **cilbab adı verilen dış giysinin bütün devirlerde Müslüman kadınlar için gerekli bulunmadığını anlamada önemli bir yorum delili** olmaktadır. Ayetin sonunda yeralan ve gerekçeyi açıklayan

kısım da bu konudaki şüpheleri ortadan kaldırmaktadır. Şu halde tarihi şartlar değişip, ya toplumda câriye kalmadığında -ki bugün böyledir- yahut da ayırımı sağlayacak başka bir alâmet bulunduğunda -bir başka toplumda kadınlar, başka bir alâmetle diğerlerinden ayrıldığında- cilbab emri bağlayıcı olmaktan çıkacaktır." (Karaman; İslamî Araştırmalar Dergisi, Ekim 1991)

Demek oluyor ki, cilbab örfî bir düzenlemedir. Belli şartların varlığına bağlıdır. O şartlar tekrar doğarsa cilbab emri tekrar devreye girecektir.

S- 72. ayette geçen emanet kavramını açıklar mısınız?

C- Kur'an'ın en önemli kavramlarından biri olan emaneti biz, **Kur'an'ın Temel Kavramları** adlı kitabımızın **Emanet** maddesinde, ayrıca **Kur'an'ın Temel Buyrukları** adlı kitabımızın 262-264. sayfalarında ayrıntılı bir biçimde açıklamış bulunuyoruz.

NİSA SURESİ
(98/4. sure)

S- Kur'an kadının, erkeğin kaburga kemiğinden yaratıldığını söylüyor mu?

C- Kur'an'da böyle bir şey yoktur. Bu anlayış, Tevrat'ta yeralır. (bk. Tekvin, 2/21-22)

Kur'an'ın insan yaratılışına ilişkin en önemli ayetlerinden biri olan Nisa 1. ayet şöyle diyor: **"Ey insanlar, sizi bir tek canlıdan yaratan ve ondan eşini yaratıp ikisinden birçok erkekler ve kadınlar üreten rabbinizden korkun."** Bu ayette geçen birtek **nefs** deyimi her nedense erkek anlamında alınmış ve ondan çıkarıldığı söylenen **zevc** kelimesi de kadın diye düşünülerek kadının erkekten çıkarıldığı sonucuna varılmıştır. Bu sonuç Tevrat'ın beyanıyla birleştirilerek, kaburga hikâyesi gündeme getirilmiş ve nihayet kadının, erkeğin kaburgasından yaratıldığına hükmedilmiştir.

Bunların hiçbirinin Kur'an'da dayanağı yoktur. Nefs kelimesi neden erkek anlamında olsun? Bu kelime ruh, benlik ve canlı demektir. Ruh ve benlikte zaten erkeklik, dişilik söz konusu olmaz. Nefsten üretilen varlığa Kur'an, zevc diyor ki, bunun da kadın olduğunu iddia edemeyiz. Yaratılışta bir pa-

rite ve polarite vardır. Paritede, uçlardan biri diğerine göre zevcdir. (Geniş bilgi için bk. KTK. Zevciyet md.)

Burada, geleneksel söylentilerin tam tersi bir durum söz konusu edilebilir. Kur'an, **ilk canlı** olarak verdiği nefsi, dişil bir kelime olan **vâhide** ile nitelendirmiş ve "ondan eşini yarattı" ifadesinde nefse gönderdiği zamiri de dişil kullanmıştır. "Nefs kelimesi, Arap dilinde dişil sayılır" yolunda bir itiraz bizce geçerli değildir. Çünkü Allah isteseydi erkek bir kelime kullanabilirdi. O halde kelimelerden hareket edilecekse, **Kur'an'ın ifadesi erkeğin kadından yaratıldığını savunmaya çok daha uygundur.** Ne var ki burada dikkat çekilen şeyin erkeklik-kadınlıkla ilgisi yoktur. Burada sözü edilen, canlıların üremeleridir. Bir canlıdan diğerinin ve o ikisinden daha birçoklarının üremesi biyoloji uzmanlarınca açıklanmalıdır. Yani söz konusu ayet fıkıhçı veya hukukçuların açıklayacağı bir ayet değildir. (Bu konuda geniş bilgi için bk. Ateş; Tefsir, 2/188-194)

Kısacası, Kur'an kadının erkekten, yahut erkeğin kadından çıktığına ve özellikle kaburga kemiği hikâyesine kesinlikle işaret etmemektedir.

S- Kaburga kemiği meselesinin dayandırıldığı hadis var mıdır?

C- Böyle bir rivayet Buhari'nin nikah bahsinde yeralıyor. Ancak bu rivayet Kur'an'ın açık beyanını Tevrat'ın kabullerine uydurmaya gerekçe yapılamaz.

Burada iki noktaya dikkat çekmek istiyoruz:

1. Bu söz gerçekten Hz. Peygamber tarafından söylenmiş midir? Bu soruya tereddütsüz "evet" diyemeyiz. Çünkü karşımızda senedi tartışmaya açık ve anlamı Kur'an tarafından desteklenmeyen bir söz vardır. Yani Kur'an ayeti gibi **la raybe fîh** (kuşkusuz ve tartışmasız) bir delile sahip değiliz.

2. Peygamberimizin bu sözü söylediğini kabul etsek bile, kaburga kemiğinden yaratılma hikâyesi kesinlik kazanmaz. Çünkü o rivayette, adı geçen deyim, kadının fazla zora sürülmeye uygun bir yaratılışta olmadığını göstermek için mecaz olarak kullanılmıştır. Hz. Peygamber Tevrat'ın bir kabulünü, bu kabulü bilen bir toplumda sözü kuvvetlendirmek için kullanmış olabilir. Söz şudur: "**Kadınlar hakkında hayır tavsiye edin. Çünkü kadın eğri kaburga kemiğinden yaratılmıştır. Kaburga kemiğinin en eğrisi yukarı tarafıdır. Onu doğrultmaya çalışırsan kırarsın, kendi hali üzre bırakırsan, eğriliğiyle kalır.**" Açıkça görülüyor ki bu söz kadını zorlamayı, o nazik ve hassas varlığın yokuşa sürülmesini yaratılış gerçeğine karşı çıkma olarak gösteren bir beyandır.

Sonuç olarak, Kur'an'ın açık ifadelerine ters düşen ve onu Tevrat'ın verilerine adapte eden kaburga kemiğinden yaratılma hikâyesi, Kur'an dışı kaynaklara dayandırıldığı için kabul edilemez.

Hüseyin Atay, bu kaburga kemiğiyle ilgili iki rivayetin Hz. Peygamber'in değil, **İbn Abbas**'ın sözleri olduğunu söylüyor ve şu açıklamayı getiriyor: "Bu iki rivayette (İbn Abbas ve Ebu Hureyre'nin rivayetleri) taban tabana zıt iki durumla karşılaşıyorz. İbn Abbas bilgin bir zattır ve Tevrat'takinin aynı olan sözünü Hz. Peygamber'e isnat etmiyor. Ebu Hureyre ise sözünü Hz. Peygamber'e isnat ediyor. Ebu Hureyre okur-yazar bile değildir. Bu nokta üzerinde hiç durulmamıştır. Buharî bu rivayeti nakletti diye söz olduğu gibi kabul edilip açıklaması yapılmıştır. Ebu Hureyre ile İbn Abbas çağdaştır. Hangisinin sözü öne alınmalıdır? Yoksa bu söz Ebu Hureyre'nin ağzından Peygamber'e mi isnat edilmiştir? İbn Abbas bu sözün kaynağının Tevrat olduğunu biliyordu ve onu Hz. Peygamber'e isnat etmemiştir." (Atay; Rapor, 60-68)

S- Kur'an, yetimler konusunda ne diyor?

C- Kur'an yetimler ve yetim hakları konusunda çok titiz davranmıştır. Yetimlere **ihsan** ile yani en güzel biçimde muamele edilmesi emredilir. (bk. Bakara, 83; Nisa, 36) **"Dini yalan sayan kimdir?"** sorusuna Kur'an'ın verdiği cevabın ilk cümlesi şudur: **"O kişidir ki, yetimi itip kakar, azarlar."** (Mâûn, 1-2)

Yetime ikramda bulunmamak en büyük nankörlüklerden sayılır. (Fecr, 17) Yetimi korumak, yedirip doyurmak bir mükemmellik belirtisidir. (İnsan, 8) Yetime kucak açıp onu korumak, Allah'la aramızdaki engellerden birini aşmak olarak gösterilir. (Beled, 15)

Yetim malına tecavüz bir yana, el sürmek bile yıkıcıdır. (En'am, 152; İsra, 34) Ganimet türü gelirlerin bir kısmı yetimlere ayrılacaktır. Kur'an'ın en ağır tehditlerinden biri de yetim malı yiyenlere yöneltilmiştir. Onlar karınlarına ateş doldurmaktan başka birşey yapmazlar. (Nisa, 10) Yetimlerin malına dokunmak helal rızıkları da haram hale getirir ve insanı, temizi pisleme gibi beyinsiz bir duruma düşürür. (Nisa, 2)

S- Birden fazla evlilik konusu Kur'an'da nasıl düzenleniyor?

C- Kur'an bu konuyu Nisa 3 ve 129. ayetlerde düzenlemektedir.

Öncelikle şunu bilmeliyiz: **Kur'an'ın birden fazla kadınla evlenme şeklinde bir emri yoktur. Bu, gerçekleşmesi hemen hemen imkânsız şartlara bağlanmış bir müsadedir.** İnsanlığın hangi devrinde, hangi toplumunda, hangi şartlar altında bunun uygulanacağına kamu otoritesi karar verecektir. Bu müsadeyi bireylerin bir tür meşru metres kurumuna gerekçe yapmaya kalkmalarından Kur'an so-

rumlu değildir. Biz burada şu noktalara özellikle değinmek istiyoruz:

1. Kur'an, sayısız kadınla evlenmenin hüküm sürdüğü bir toplumda en fazla 4 kadınla evlenmeyi getirmiştir.

2. Bu dört kadınla evlenme, bunlar arasında **adaleti gerçekleştirme şartına** bağlanmıştır. Ancak Nisa 3. ayette verilen bu müsade, aynı surenin 129. ayetinde gerçekleşmesi imkânsız bir olgu halinde gösterilmiş ve böylece bir kadınla evliliğin temel yaratılış düzeni olduğuna dikkat çekilmiştir. Anılan 129. ayet şöyle demektedir: **"Hırs derecesinde bir titizlikle de isteseniz, kadınlar arasında adaleti sağlayamazsınız."** Anlaşılan odur ki, **adaletin gerçekleşmesi herşeyden önce mevcut ve gelecek eşlerin kabul ve onaylarına bağlıdır.** Aksi halde, **"adaleti gerçekleştiremezsiniz"** ayetinin anlamı kalmaz. **Eşlerin onayı yoksa, koca ne yaparsa yapsın adaleti sağlayamaz.** Yani buradaki **adalet sadece bir aş ve giysi eşitliği değildir.** O halde, çok zorlayıcı sosyal, psikolojik veya evrensel sebepler yoksa, bir kadınla yetinmek zorunludur.

3. **Kur'an insandan şunu istemektedir: Ya bir kadınla yetin, yahut da birden fazla kadınla beraber olmanın hukuksal ve ahlaksal tüm sorumluluklarını üstlen.** Bir insan şu veya bu gerekçeyle birden fazla kadınla beraber olacaksa, bunu, kadına karşı hiçbir sorumluluk altına girmeden ve toplumu bir yığın dejenerasyon ve tehlikeye maruz bırakaral yürütemez. Kur'an'daki 4 kadınla evlenebilme müsadesini bir saldırı bahanesi yapanlar şuna cevap vermelidirler: **Bir kadınla yetinmeyi mi savunmaktadırlar, yoksa birçok kadınla beraber olmayı ucuza kapatmanın peşinde midirler!** Kur'an'ın söylediği şudur: İnsana yakışan, bir kadınla yetinmektir. Ancak çok zorunlu hallerde, beraber olunan kadınların tüm hakları, en saygın ve sev-

gili eş seviyesinde garanti edilmek şartıyla birden fazla kadınla beraberlik söz konusu olabilir.

Amaç, birden fazla kadınla beraberliğin durdurulmasıdır. Eğer bu amaca ulaşamıyorsak, beraberliklerin bireyleri, toplumu ve evrensel ahengi bozmasını ve insanı çürümeye mahkûm etmesini önlemek zorundayız. Bunun yolu da, akıl ve insaf sahibi hiç kimse inkâr edemez ki, Kur'an'ın önerdiği yoldur.

Kısacası, Kur'an'ın evrensel yasalara, hayatın kanunlarına ve insan gerçeğine dayanan tutumuna, Batı'nın dejenere, ucuzcu, istismarcı, yozlaştırıcı, ahlak dışı kabullerine sığınarak kafa tutmanın inandırıcı hiçbir yanı yoktur. Bu kabuller doğru idiyse insanlık neden bugün **aids** belasının girdabında kıvranmaktadır? Bizim inancımız odur ki, **insanlık, dejenere Batı standartlarını yaratılış yasalarının üstünde görme ahmaklığından sıyrılma zamanını çok geçirmiştir. Bunun hesabını hayata ve Yaratıcı'ya ödeyecektir. Ve şuna inanıyoruz: Kur'an'ın getirdiği çözüme karşı çıkanlar ve o çözümü istismar edenler aynı günahı işleyen kadın sömürücüsü zalimlerdir. Bunların birisi kadını sokak ticaretine, ötekisi ise iğrenç tatminleri için hareme mahkûm eden insanlık düşmanlarıdır. Her ikisinin vücut verdiği zulmün kahrını ne yazık ki kadın çekmektedir.**

S- Nisa 3. ayette geçen "ellerinizin altında bulunanlar" deyiminden maksat câriyeler midir?

C- Bu deyim, Kur'an'da, başka yerlerde de geçmektedir. Ve bütün müfessirler bunu câriyeler diye anlamlandırmışlardır. Ancak, câriyeler diye çevrilen **"Mâ"**, Arap dilinde, akıl sahibi olmayan varlıklar için yani eşya için kullanılır. Bunu inkâr edemeyen fakih ve müfessirler câriyeleri mülk saymışlar yani eşya gibi ele almışlardır. Olabilir ki, Kur'an Arapla-

rın câriyeleri mal ve eşya gibi gören kanaatlerine yollama yapmıştır.

Kur'an câriyelik diye bir kurum ve kavram getirmemiştir. Vahyedildiği toplumda bütün yoğunluğu ile yaşamakta olan bir kuruma atıflar yapmıştır. Bu, onu tasvip ettiği anlamına gelmez. **Süleyman Ateş** şöyle diyor (Tefsir, 2/202):

"Yahut elinizin altında bulunanlar..." cümlesine gelince bu, o zaman yürürlükte olan bir âdeti ikrardır, yeni bir hüküm değildir. O zaman kölelik ve câriyelik yürürlükte idi. Sahibinin, **câriyesi** ile cinsel ilişki kurması meşru idi. Bu âdet, toplumda böyle yerleşmiş idi. Kur'an, bu yerleşik âdeti hali üzre bıraktı. Çünkü bu, câriyelerin de yararına idi. Zira onların da birleşme ihtiyacı vardı: Halbuki onlar, maliklerinden başkalarıyle birleşme hakkına sahip değillerdi. Ancak sahipleriyle birleşebilirlerdi. Bu hak da onların elinden alınsa onlara zulüm olurdu. Şayet câriye, efendisinden hamile kalıp çocuk doğurursa ümmi veled (çocuk anası) olur, artık satılamaz ve efendisinin ölümüyle birlikte hürriyetine kavuşur. Bu, köle ve câriyeliğin kaldırılması yolunda atılmış bir adımdır. Çünkü câriye de zevce sayılmıştır: **"İçinizden inanmış, hür kadınlarla evlenmeğe gücü yetmeyen kimse, ellerinizin altında bulunan inanmış câriyelerinizden alsın."** (Nisa, 25)

S- 5. ayette gündeme getirilen "malları sefihlere vermeme"nin anlamı ve amacı ne olabilir?

C- Anılan ayet bu sorunun cevabını vermiştir. Şöyle deniyor: **"Allah'ın sizin için; ayakta durma, güçlü olma aracı (kıyam) yaptığı mallarınızı sefihlere vermeyin. Onları yedirin, giydirin ve kendilerine doğruya götürücü sözler söyleyin."**

Sefih, aklı yetersiz, dengesiz, vurdumduymaz, hesabınıkitabını bilemez, har vurup harman savuran kişi demektir.

İnsan emeğinin ve alın terinin ürünü ve birçok değerin üretilmesinde araç olan malları böylesi dejenere tiplere teslim etmek, insan ve hayat gerçeğine ihanet olduğu gibi, emek ve alınterine de kötülüktür. Sefihler, herşeye rağmen insan oldukları için, zorunlu ihtiyaçları giderilir, fakat mal ve emanetlerin başına geçirilmezler. Bunların, ekonomik değerleri telef etmelerine imkân vermek ise başlı başına bir zulümdür. Kapitalist tüketim toplumlarında, kara paraların babaları bu sefih-obaş kişilere hesapsız tüketim imkânı vererek, insanlığa kötülük etmektedirler.

S- Kur'an'ın miras paylaşımında kadın erkek arasında farklı paylar kabul etmesinin hikmeti nedir?

C- Nisa 11. ayetin açık beyanına göre, bazı durumlarda, mirasın paylaştırılmasında erkeğe kadının iki katı pay verilir. Eğer kız çocukları ikiden fazla iseler mirasın 2/3'ü onlarındır. Tek kız çocuk varsa mirasın yarısı onundur. **Bu, Allah'ın bir tavsiyesidir.** Yani bu hükmü getiren ayet bunu emir kipiyle vermemekte, **"Allah size önerir"** şeklinde bir ifade kullanmaktadır. Ancak ayetin sonu "Allah'tan bir farîza olarak" şeklinde geldiği için bunu emir olarak anlamak gerekir. Bu konuyu değerlendirirken Kur'an'ın kadına tanıdığı hakları bir bütün olarak düşünmek gerekir. Herşeyden önce kadın, **mal ayrılığı ilkesi** geçerli olduğu için, sahip olduğu mal ve parada mutlak tasarruf hakkına sahiptir. Öte yandan Kur'an, ailenin ve çocukların geçimini erkeğe yüklemektedir. Bir başka deyimle kadın, sahip olduğu mal ne kadar büyük olursa olsun ailenin geçimi için bundan hiçbir şey harcamaya mecbur değildir.

Bütün bunlar birlikte düşünüldüğünde miras gibi istisna bir durumda, kendisine muhtemelen isabet edecek bir mik-

tar fazlalık, erkeği iltimaslı duruma geçirmez; yüklendiği ağır sorumlulukta ona bir ölçüde destek sağlar. Yani Kur'an'ın mirasla ilgili bu yaklaşımını tek başına ele alarak kadının haksızlığa uğratıldığını söylemek, sonuca bakıldığında, kesinlikle doğru değildir.

İşin esası şudur: Çağlar boyu kadının Kur'an tarafından verilmiş diğer hakları hırpalandığı veya ortadan kaldırıldığı için, mirastaki bu fark onu iyice ezen bir kötülük halinde sırıtmıştır. Uygulama bütünüyle Kur'an'ın istediği yönde olsaydı, miras konusundaki bu fark hiçbir zaman dikkat çekmeyecekti.

Anlaşılan odur ki, mirasın paylaşımında sadece bazı durumlarda kadının, erkeğin yarısı kadar pay alması her hal ve şart için geçerli bir kural halinde düşünülmüş ve tenkitler böyle bir sanı üzerine oturtulmuştur. Bunun yanlış olduğunu gösteren bir etüdün birkaç paragrafını buraya almak istiyoruz:

"Kur'an'ın kadına mirastan erkeğin payının yarısı kadar hisse verilmesini emrettiği şeklindeki genelleme konuyla ilgili ayetlerin sathî olarak okunmasından veya kasıtlı olarak saptırılmasından kaynaklanan bir iddiadır. Zira, ilgili ayetler dikkatlice ve herhangi bir önyargıdan uzak olarak okunduğu takdirde, bu iddianın gerçekleri yansıtmadığı açıkça görülür. Çünkü yukarıdaki ayetler dikkatlice incelendiğinde, karşımıza şu gerçeklerin çıktığı açıkca görülecektir."

a) "Mirastan kadına erkeğin yarısı kadar hisse verilmesi, kadının mirasçı olarak sahip olabileceği bütün konumlar için değil, sadece kadının aynı ana-babanın çocuğu olarak erkek kardeşiyle birlikte mirasçı olması durumunda sözkonusudur. Nitekim ayette de: "Allah size çocuklarınız hakkında şunu tavsiye eder: "(Mirasta) Erkeğin payı kadınınkinin iki katı-

dır." buyurulmuştur ki bu, erkeğe kadının iki katı pay verilmesinin, kadının bir anne-babaya, erkek kardeşi ile birlikte mirasçı olması durumuyla sınırlı olduğunu gösterir. Binaenaleyh kadına erkeğin mirastaki hissesinin yarısının verilmesinin genel bir kural olmadığı açıkça anlaşılmaktadır. Bu sebeple kadına erkeğin yarısı kadar pay verilmesinin, mirasçı olarak kadının konumu ne olursa olsun, değişmez bir hüküm olduğunu iddia etmek, Kur'an'ın yukarıda zikredilen ayetini saptırmaktan başka bir anlama gelemez.

b) "Kadının mirastaki payının durumu, sadece iddia edildiği gibi erkeğin yarı hissesi değildir. Bilakis yukarıdaki ayetlerde de açıkça ifade edildiği gibi, ölenin sadece kız çocukları varsa ve sayıları da ikiden fazla ise, o zaman mirasın üçte ikisi onların olur. Şayet ölenin mirasçısı tek bir kız çocuğu ise, o takdirde mirasın yarısını almaya hak kazanır."

c) "Yine yukarıdaki ayetlere göre şayet bir anne-babanın çocuğu vefat eder de miras bırakırsa, ölenin çocukları da varsa, anne-babanın herbirine mirasın altıda biri verilir. Burada görüldüğü gibi bir anne olarak kadına, çocuğunun mirasından verilen pay, bir baba olarak erkeğe verilen paya denktir. Bu da açıkça göstermektedir ki, kadına erkeğin payının yarısı kadar hisse verilmesi genel bir hüküm değildir."

d) "Hatta yukarıdaki ayetler, ölenin çocuğu yok ise, annenin mirasın üçte birini alacağını da açıkça ifade etmektedir."

e) "Kadının mirastaki payının, durum ne olursa olsun daima erkeğin yarısı kadar olduğuna dair iddianın asılsızlığının açık bir delili de şudur:

"Yukarıdaki ayetlerde, bir erkeğin veya kadının, anne veya babası vefat etmişse ve çocuğu da yoksa, sadece bir erkek veya kız kardeşi varsa, mirastan herbirine eşit olarak altıda bir hisse düşeceği ifade edilmekle, bu durumda kadın ile erkeğin eşit hisse alacakları hükme bağlanmıştır. Bu husus-

da, kadının hangi durumunda olursa olsun, mirastan erkeğin payının yarısı kadar pay alacağı iddiasının ne derece sathî ve maksatlı bir iddia olduğunu açıkça gözler önüne sermektedir."

"Görülmektedir ki **mirasta kadının payının erkeğin payının yarısı olduğu iddiası bütün durumlar için geçerli olmayıp sadece kız çocuğunun erkek kardeşiyle birlikte anne-babasına mirasçı olması durumunda sözkonusudur.** Bunun dışında bir anne veya kızkardeş olarak ölene mirasçı olma durumunda kadının payı değişmekte, bazen -ölenin kızkardeşi olarak mirasçı olma durumunda olduğu gibi -erkek ile eşit hisse de alabilmektedir." (Hayri Kırbaşoğlu; Kadın Konusunda Kur'ana Yöneltilen Başlıca Eleştiriler, İslamî Araştırmalar Dergisi, cilt: 5, sayı: 4)

S- Kur'an, homoseksüellik konusunda ne diyor?

C- Homoseksüellik (livata) veya lûtîlik Kur'an'ın insan yaratılışına ters görerek tiksindiği bir sapıklıktır. Homoseksüelliğin Kur'an tarafından düzenlenmiş tek maddî cezası, Nisa 16. ayette gösterilen **"eza etmek"**tir. Ayet şöyle diyor: **"İçinizden fuhşa sapan iki erkeğe gelince, onlara eziyet edin; eğer tevbe eder, hallerini düzeltirlerse artık eziyetten vazgeçin."**

S- Kur'an, sevicilik konusuna değiniyor mu?

C- Nisa suresi 15 ve 16. ayetler eşcinselliğe değinmektedir. Bunların ilki seviciliği gündeme getirmektedir. **Atay,** konuyu şu şekilde açıklıyor: "Fakihlerin dikkatten kaçırmış oldukları ayetlerden bazıları da eşcinsellikle ilgili olanlardır... Nisa suresi 15 ve 16. ayetler hem livataya hem de seviciliğe açıkça hüküm getirmiştir. Ama fakihler bu iki ayeti mensuh yani hükmü kaldırılmış saydıklarından ve bu ayetleri zina anlamına aldıklarından delilsiz, dayanaksız hüküm yürütmüşlerdir. Böylece iki yönden de yanılmışlardır: Sevicilikle

ilgili olan 15. ayet şöyledir: **"Kadınlarınızdan fuhşu işleyenlere içinizden 4 tanık getirin. Tanıklık ederlerse ölünceye kadar veya Allah onlara bir yol açıncaya kadar o kadınları evlerde tutun".**

"Bu ayette, Türk dilinde bulunmayan bazı özellikler vardır. Önce, ayette **fâhişe** sözcüğü kullanılıyor, zina denmiyor. Arada fark vardır. "Kadınlar bu fuhşu yaparlarsa" sözünün anlatmak istediği, işin kadın kadına yapılması demektir. Kadın erkek beraber zikredilmiyor. Arapça ifadenin karşılığı, **"kadınlar kendi aralarında yaparlarsa"** anlamındadır. Erkeklerin eşcinselliği ise bir sonraki ayette veriliyor."

"Zina, erkekle kadın arasında olur. Kadın kadına olana zina denmez. Kur'an buna ayrı bir isim vermemiştir. Çünkü **fâhişe** sözü geneldir; zinaya, livataya, seviciliğe aynı anda şamildir... Sevicilik yapan kadın ya ölünceye kadar evinde tutulur veya Allah onlara bir yol açar yani tövbe edip evlenirler ve kocalarının kontrolüne girerler." (Atay; Rapor, 52-53)

S- 17 ve 18. ayetlerde tövbe konusu nasıl düzenlenmektedir?

C- Bu ayetler **tövbe** konusunda şu noktaların altını çiziyor:

1. Bilgisizlik yüzünden kötülük işleyip de sonra tövbe edenlerin tövbeleri Allah tarafından kabul edilecektir.

2. Kötülüğü ölüm döşeğine serilinceye kadar işleyip tam ölüm halinde "işte şimdi tövbe ettim" diyenlerin tövbeleri kabul edilmiyecektir. Çünkü bu şekilde bir tövbenin insana kazandıracağı hiçbirşey yoktur.

3. İnkâr içinde ölenlerin tövbeleri de söz konusu değildir.

S- Kendileriyle nikahlanmak ebediyen haram olan kadınlar kimlerdir?

C- Nisa 22, 24 bu sorunun cevabını getirmektedir. Bu ayetlere göre şu kadınlar, nikahları haram olan kadınlardır: 1) Babalarımızın nikahlandığı kadınlar. Bu yasağın doğması için nikah yeterlidir. Ayet cinsel temas şartı getirmemektedir. Ayetin açık ifadesine göre bir insan babasının nikahlandığı bir kadınla artık evlenemez. Ayet böyle bir evlenmeyi "korkunç edepsizlik, Allah'ın hışmına uğramak ve çirkin bir yol" diye nitelendiriyor. 2) Anneler 3) Kız evlatlar 4) Kızkardeşler 5) Halalar 6) Teyzeler 7) Erkek kardeşin kızları 8) Kızkardeşin kızları 9) Sütanneler 10) Sütkızkardeşler 11) Eşlerin anneleri 12) Nikahlanıp cinsel birleşme kurulan eşlerin diğer eşlerinden olan kızları (üvey kızlar). Ayet burada sadece nikahlanmayı engel saymamakta, cinsel teması da gerekli görmektedir. Nikah, cinsel temasa varmadan bitmişse üvey kızlarla evlenmek yasak değildir. 13) Erkek çocukların karıları yani gelinler 14) Kız kardeşi nikahımız altında olan kadın (boşanma veya ölüm durumunda eski baldızlarla evlenilebilir.) 15) Henüz başkalarının nikahı altında bulunan kadınlar. Bu son hüküm altı çizilecek bir özellik sergiliyor. Kur'an bu hükmüyle gösteriyor ki, başkalarının nikahlısı olan kadınlar, Müslüman toplumdaki erkeklerin aynen anneleri, kızkardeşleri durumundadır. Ve Müslüman erkekler bu hanımlara anne ve kardeş gözüyle bakacak ve onları kendilerine emanet edilmiş mahremler olarak göreceklerdir.

S- Kur'an'da müt'a yani süreli (muvakkat) nikah var mıdır?

C- Kur'an'da müt'a diye bir nikah türü olmadığı gibi, **müt'a** kelimesi de yoktur.

Süreli nikah anlamında kullanılan müt'anın varlığına delil gösterilen Nisa 24. ayetteki: **"Onlardan hangisiyle**

faydalandınızsa ücretlerini kendilerine bir farz olarak verin." ifadesinde geçen **ücûr,** kelime anlamıyla **ücretler** demek ise de, bir Kur'an terimi olarak, **mehir** karşılığı kullanılmıştır. Kur'an, kadın-erkek ilişkileri konusunu düzenleyen bütün ayetlerde bu kelimeyi mehir karşılığı kullanmaktadır. **Ücûr,** yani **mehir** sadece nikah aktiyle değil, cinsel ilişkinin kurulmasıyla bir hak haline gelir. Ayetin verdiği, işte bu hukuksal inceliktir. Yani nikah akti yapılmasına rağmen cinsel ilişki kurulmamışsa, mehrin verilmesi şart değildir.

İşin esası şudur: Süreli nikaha delil gösterilen ifade, kendileriyle evlenmenin yasak olduğu kadınlar sayıldıktan hemen sonra gelmekte ve kendileriyle evlenmekte sakınca bulunmayan kadınların durumuna dikkat çekmektedir. Yani düzenlenen kavram ve kurum evliliktir.

Kur'an bir tek evlilik düzenlemektedir. Bu evliliğin süreli ve süresiz diye ikiye bölünmesinin Kur'an'a fatura edilmesi mümkün değildir. Bunun mümkün olduğunu söylemek Kur'an'ın omurga noktalarından birini zedeleyen bir zorlama olur.

S- Hz. Peygamber devrinde süreli nikah uygulamasının var olduğu ve bu uygulamanın sonraki zamanlarda Halife Ömer tarafından kaldırıldığı doğru mudur?

C- Biz konuyu Allah'ın kitabı zemininde değerlendiriyoruz; rivayetler zemininde değil. Rivayetlerin, daha önce de söylediğimiz gibi, **la raybe fîh** (kuşku, çelişme ve tartışmadan uzak olma) niteliği yoktur.

Hz. Peygamber devrinde **müt'a** var mıydı, yok muydu? Var idiyse, hangi şartlarda uygulandı? Hz. Peygamber böyle bir uygulamaya hangi gerekçelerle müsade etti? Bütün bu sorular birbiriyle çelişen yığınla rivayetin cevaplamaya çalıştığı sorulardır. Müt'a, Allah'ın dini açısından bütün zaman-

ları bağlayan bir değer ifade etseydi, Kur'an onu bir kelimelik bir dokunuşla hallediverirdi. Allah'ın gündeme getirmediği birşeyi, biz onun dinine yamatmak için ne hakla uğraşıyoruz?!

"**Müt'a,** Kur'an'ın ruhuna ve mesajına terstir. "**Hz. Ömer** onu kaldırmakla isabetli bir iş yapmıştır." yolunda bir yaklaşım ise ayrı bir tutarsızlıktır. Halife Ömer'i büyütürken, Hz. Peygamber'i ve Allah'ı hâşa beceriksiz ilan etmek anlamına gelen böyle bir yaklaşımdan Allah'a sığınırız. Yani müt'a Kur'an'da var, Hz. Peygamber'in uygulamalarında var; ancak bunun Kur'an'ın ruhuna aykırı olduğunu ilk defa Halife Ömer farkederek devredışı bırakılmasını sağlıyor. Öyle mi? Böyle bir kabulün Kur'an'ın mesajı bakımından ne anlama geldiğini düşünmek bile ürperticidir.

Eğer müt'a diye bir şey varsa, bu, o günkü şartlar içinde vücut bulmuş bir uygulama veya gelenektir. Bunu, hükümleri zamanüstü olan Kur'an dinine fatura ederek kitlenin önüne çıkaramayız.

Ancak, Nisa 24. ayete dayanarak, **İmamı Âzam**'ın, **Hz. Ömer** kaynaklı şu görüşünü dile getirmeliyiz: Bir kadını, belirli bir süre için (bir hayız müddeti) "kiralayıp" ondan yararlanan birine zina cezası uygulanmaz. Çünkü burada bir **fasit nikah** söz konusudur. Yani böyle bir nikah geçerli, ancak konmuş bulunan **süre şartı** geçersizdir. Bu durumda, "kiralanan" kadına ücreti tam olarak verildiğinde kiralayana zina hükümleri uygulanamaz. (bk. Cassâs; Ahkâmu'l-Kur'an, 2/209-212)

Hanefi fıkhının bu görüşü, **mut'a** ile sağlanan imkânın hemen hemen aynını sağlamaktadır. Ne diyelim, insan, heveslerinden vazgeçmiyor, hayatın kitabı olan Kur'an da insanı nefes alamaz duruma sokmuyor.

S- Nisa 27. ayette sözü edilen "şehvetlerine uyanlar"dan maksat nedir?

C- Ayet, ilk kısmında bu sorunun cevabını vermiştir. Şöyle deniyor: **"Allah sizin tövbelerinizi kabul etmek ister. Şehvetlerine uyanlar ise sizin büyük bir sapışla başka yöne meyletmenizi isterler."** Anlaşılmaktadır ki, şehvetlere uymak, burada, Allah'ın tövbeleri kabul ediciliğinin aksine bir hava yaratmak ve insanları o yönde şartlandırmaktır.

Allah'ın merhametine ambargo koyarak, onu kullarına işkence etmekten zevk duyan bir kudret gibi gösterme eğilimleri dine değil, sübjektif kanılara, hırslara ve zalim iştahlara dayanmaktadır. Kur'an, bu yola gidenlerin bir tür **isteri** içinde olduklarına, bu tutumu bir tür şehvet tatmini haline getirdiklerine dikkat çekiyor.

Bu ayeti izleyen 28. ayet, Allah'ın, kulları için hafifletme yönünü tercih ettiğini söyleyerek de konuya açıklık getirmektedir. Ayetlerde birbiri ardınca **irade** fiili kullanılmıştır. Bu demektir ki, **ilahî irade** daima hafifletme ve tövbeleri kabul etme yönünde işler. Bunun aksi bir anlayışı yani, rahmete ambargo koyma ve zorlaştırma anlayışını Kur'an, şehvetlerine tapanların saptırmaları olarak gösteriyor.

Ne yazık ki, dinler tarihi, Allah'ın kullarına zorluk çıkarmayı ve Allah'ın rahmetiyle kullar arasına girmeyi bir tür tatmin aracı gibi kullanan din bezirgânlarıyla doludur.

Bu iki ayet şu Kur'ansal prensibi de dikkatlerimize sunmaktadır: Din bahsinde, iki seçenekten birini tercih söz konusu olduğunda, kolayı ve hafifi öne almak, Allah'ın iradesine uygun davranış tarzıdır. **Hz. Âişe,** bu tavrın, Peygamberimiz tarafından korunduğuna işaret ederken şöyle konuşuyor: **"Allah Resulü biri zorluk, diğeri kolaylık ifade eden iki seçenekle yüzyüze geldiğinde daima kolay olanı tercih etmiştir. Kesin bir yasağın bulunduğu haller müstesna."**

S- Bu konuyu fıkıhtaki ruhsat-azîmet ayırımını ele alarak değerlendirir misiniz?

C- Azîmet ve ruhsat, fıkhın önemli terimlerinden ikisidir ve daima yanyana kullanılır.

Azîmet ve **azm,** kelime anlamıyla gayret, sabır, irade, ahde vefa, ısrarlı bir biçimde istemek anlamlarındadır. (bk. İbn Manzûr, azm md.; Cürcanî, aynı md.) Bir fıkıh terimi olarak azîmet: **"Kulların özürlerine dayalı olmaksızın baştan ve genel olarak emredilen şeydir."** Azîmetin konuşunda özür ve zaruret gibi istisnai durumlar dikkate alınmamış; norm, genel kural olarak konmuştur. (bk. Zeydân; el-Vecîz fi Usuli'l-Fıkh, 40)

Azîmette kararlılık, zorluğu göğüslemek, kısaca zorluktan kaçmak yerine zorluğun üstüne gitmek esastır. Burada özür, normal dışı şartlar vs. söz konusu olmaz.

Ruhsat ise yumuşak bitki, zarif kadın anlamlarına gelen **rahs** ve ucuzluk, hafiflik anlamlarına gelen **ruhs** kökünden gelmekte ve kolaylık anlamını ifade etmektedir. Bir fıkıh terimi olarak ruhsat: **"Kulların özürlerine dayalı olarak kendilerine bir kolaylık ve müsade olmak üzere ikinci derecede kurallaştırılan şey demektir.** Yolculuk halinde orucun tutulmaması gibi."

Kur'an, din hükümlerinin ana kaynağı olarak azîmet ve ruhsat başlığı altına girecek tüm tespitleri yapmıştır. Kur'an'ın zorunluluk halleri, istisnaî durumlar ve özürlüler için dini uygulanır hale getirmeye yönelik ruhsatları onun kendi üslûbu içinde değişik ifadelerle verilmiştir. Klasik fıkıh usulcüleri Kur'an'ın bu verilerine dayanarak ruhsatı şu ifadelerle tanımlamışlardır:

1. **Fahrul İslam Pezdevî** (ölm. 482/1089) nin tanımı: **"Ruhsat, kulların özürlerine bina edilen hükmün adıdır. Başka bir deyimle ruhsat, haram kılıcı normun varlığı ile birlikte özür yüzünden mübah hale getirilen şeydir."** (Pezdevî; Usulü'l-Fıkh, 2/299)

2. **Gazalî** (ölm. 505/1111) ye göre ruhsat, "yükümlüye; özrü veya aczi yüzünden tanınan genişliği-kolaylığı ifade eder." (Gazalî; el-Müstasfa, 1/99)

3. **Seyfûddin el-Âmidî** (ölm. 631/1233) nin tanımı: "Hükümlerin, yasaklayıcı delil devam ettiği halde bir özür yüzünden meşrulaştırılan kısmıdır." (Âmîdî; el-İhkâm, 1/132)

Görüldüğü gibi örnek olarak seçtiğimiz bu tanımların ortak noktaları, **özrün** (veya zaruretin) ortaya çıkması durumunda, yasaklanmış bir şeyin serbest hale gelmiş olacağını kabuldür. Açıktır ki, ruhsatın yürürlükte kalması özür veya zaruret halinin devam etmesine bağlıdır. Özür ve zaruret ortadan kalktığında ruhsat da geçerliliğini yitirir yani azîmet geri gelir.

Bazı bilginler, özrün ortaya çıkışıyla işlerlik kazanan ruhsatın da kendine özgü bir azîmet olduğunu söylerler. Onlara göre zorda kaldığı için haram bir gıdayı, mesela domuz etini yemek durumunda olan bir kişi bunu yemez ve sağlığını telef ederse günahkâr olur. Bu konuda şu hadise dayanılmıştır: **"Kim zora düşer, ölü hayvan eti, kan, domuz eti yemek durumuna gelir de yemez ve ölürse cehenneme gider."** (Beyhakî; es-Sünen el-Kübra, 9/357) O halde bu durumdaki bir kişinin bu haram gıdayı yemesi bir müsade değil, bir emirdir. Yani burada ruhsat görünümünde bir azîmet söz konusudur.

Bu noktayı da değerlendiren klasik bilginler (cumhur) ruhsatı üçe ayırmışlardır:

1. **Vâcip** (uygulanması zorunlu) kısım: Zaruret halinde haram et yemek gibi. Bunun vâcipliğinde kuşku yoktur. Kuşku, sadece bu vâcipliğin teknik adındadır. Bu, ruhsat cinsinden bir vâciplik midir, yoksa bir açıdan ruhsat, bir açıdan azîmet midir? (Bu konuda bk. Nemle; er-Ruhas eş-Şer'iyye, 83 vd.)

2. **Mendup** (yapılması daha iyi olan) kısım: Yolculuk halinde oruç tutmak buna örnektir.

3. **Mübah** (yapılması ve yapılmaması aynı değerde olan) kısım: Fıkıh bilginleri, yine Kur'an'ın verilerinden hareketle ruhsatın doğmasına sebep oluşturan **özrün** şunların birine dayanacağını söylemişlerdir:

1. **Meşakkat** (Emrin uygulanmasının insanı iyice yokuşa süren bir zorluk halini alması),

2. **Zaruret**

3. **İhtiyaç**

Burada önemli olan, bu üç halden birinin veya hepsinin varlığına, emri uygulayacak olan kişinin karar vermesidir. Yani, bu üç kavram izafîdir. Bir insana göre meşakkat veya ihtiyaç sayılmayacak bir olay veya gelişme bir başkası için pekala böyle olabilir. Ruhsatın bir anlam ifade edebilmesi için, bu durumlarda her yükümlüyü kendi nefsinin fakihi kabul etmek kaçınılmazdır. (bk. Nemle, 52) Aksi takdirde teoride-kağıt üzerinde varlığı kabul edilen ruhsat, pratikte hiçbir uygulama alanı bulamadan kalabilir. Oysaki, bizzat Peygamberimizin ifadesiyle: **"Allah, azîmetlerinin uygulanmasını istediği gibi ruhsatlarının uygulanmasını da istemektedir."** Bunun da ötesinde, Hz. Peygamber şunu söylemiştir: **"Sizin dininizin en hayırlısı, en kolay olanıdır."** (İbn Hanbel, 5/479)

Ne yazık ki, tarih boyunca Kur'an'ı gerçekten anlayıp eserlerinde bunu anlatan bilginlerin teoriye geçirdikleri prensipler taklitçi-ambargocu ilmihal fıkıhçıları tarafından kendi keyiflerine göre şartlara bağlanmış ve hemen hemen tüm ruhsatlar uygulama dışına çıkarılmıştır. Bunun sonucu ise dinin hayat ve insanla çelişmesi ve ortaya çıkan kaosun Kur'ana fatura edilmesi olmuştur. O bakımdan biz diyoruz ki, Kur'an dinini insan hayatına sokmak için ne **reforma** ih-

tiyaç vardır ne de gökten yeni bir şey getirmeye. Yapılması gereken tek şey, klasik bilginlerin mirasını da değerlendirerek Kur'an'ın denetiminde dini yeniden yapılandırmak ve kitleyi taklitçi-kaosçu ilmihal edebiyatçılığından kurtararak Kur'an'la kucaklaştırmaktır.

Bu bahse son verirken, Peygamberimizin ruhsat konusunun omurga noktalarından kabul edilen bir sözüne yer vereceğiz: **"Şu bir gerçek ki, Allah beni işleri çıkmaza sokan, insanları üzüp inciten bir muannit olarak göndermemiştir. O beni bir kolaylaştırıcı öğretmen olarak göndermiştir."** (Nemle, 5)

S- Büyük günahlardan kaçınanların, diğer günahlarının affedileceği anlamındaki Kur'ansal beyanı nasıl açıklıyorsunuz?

C- Nisa 31. ayet bu konunun evrensel prensibini yukarı âlemlerin dilinden şöyle ifade etmektedir: **"Eğer yasaklandığınız büyük günahlardan kaçınırsanız, sizin diğer sürçmelerinizi örteriz ve sizi çok onurlu bir makama yükseltiriz."**

İnsan sürekli tekâmül içinde olduğundan, sürekli düşer kalkar, sürekli yanılır ve toparlanır. Bunun din dilinde karşılığı insanın günahlarla sürekli kucak kucağa olduğudur. Esasen kulluk, eksikler ve sürçmelerle kucak kucağa olmaktır. Bunlar insanı batırmaz. İnsanı batıran, temel dejenerasyonlara yenik düşerek sonsuzluk yolunu tıkamak ve tekâmülü durdurmaktır. Böyle bir tavırda ısrar, kulluğu durdurduğu için Allah'a sırt dönmek olur. Cenabı Hak bu yola gitmememiz halinde bizim kulluk ve insanlık gereği ortaya çıkan günahlarımızı affedeceğini bildiriyor ki, Allah'ın şanına yakışan da budur.

S- Kadın-erkek eşitliği konusunda Kur'an ne diyor?

C- Sorunun cevabı bu eşitlikten ne anladığımıza göre değişir. Şunu öncelikle ve bir yaratılış ilkesi olarak belirtelim ki, **mutlak anlamda eşitlik diye bir şey yoktur.** Ne kadınla erkek, ne erkekle erkek, ne de kadınla kadın birbirlerine mutlak anlamda eşit olur. Bu, varlık kanunlarına aykırıdır. Esasen **eşitlik ontolojik bir kavram değil, sosyolojik ve hukuksal bir kavramdır.** Aynı statüde olan kadın ve erkek elbette eşittirler. Ancak eşitliği varlık yapısı bakımından geçerli saymak, bu kavramı ontolojik anlamda kabullenmek olur ki, böyle bir şey gerçekle bağdaşmaz.

Eşitlik, rölatiftir ve yalnız aynı statüde olanlar arasında söz konusudur. Yaratılış kanunları, **mutlak eşitlik** gibi bir **slogan ikiyüzlülüğüne** gitmeyi değil, her varlığın, yapısındaki güçleri ve özellikleri hayat sahnesinde göstermesini sağlamayı istemektedir. O halde **eşitlik, varlık yapımızdaki potansiyel kudretleri elle tutulur değerlere çevirmek üzere herkese aynı imkânların sağlanması olarak alındığında anlam ifade eder.** Bu da bizi, her varlığın mahrum olduklarıyla, mahrem olduklarını iyi belirliyerek insanları eşitlik teranesiyle mahrum oldukları yönlere sürmekten kaçınmaya götürür. Eşitlik diyerek mesela erkeğe çocuk doğurtamazsınız.

Kur'an, **Batı**'da yaratılış onuru zedelenmiş, varlık yapısındaki imkânları kullanmasına müsade edilmemiş kitlelerin isyanıyla ortaya çıkan ve karşı zulümlere yol açan sloganlara prim verme gibi bir ikiyüzlülüğe gitmez. **Her cinsin mahrum olduğu ve mahrem olduğu şeyler vardır.** Ve her cinse, mahrem olduğu şeylerde değer üretme imkânının verilmesi esastır. Kur'an'ın kadın-erkek ilişkileri konusunda hareket noktası budur. Nisa 32. ayet şuraya kadar vermeye çalıştığımız gerçeği ifadeye koyarken şöyle diyor: **"Allah'ın, sizi birbirinizden üstün kıldığı şeylere göz dikmeyin. Erkeklere kendi kazandıklarından bir pay olduğu gi-**

bi, kadınlara da kendi kazandıklarından bir pay vardır. Allah'tan, O'nun lütfunu isteyin." O halde, erkeğin kadına, kadının da erkeğe üstün olduğu taraflar vardır.

İnatçı ve isyancı bir slogancılıkla kadınla erkek eşittir diye yaygara koparmak, bu iki cinsi hayatın kendilerinden beklediği değerlere yönelmekten alıkoyarak birbirini tahrip eden zalim bir savaşın içine çeker.

Sonuç, iki cinsin de kaybıdır; daha doğrusu hayatın ve insanlığın kaybıdır.

S- 34. ayette, erkeklerin kadınlardan üstün olduğu yolunda bir beyan var, buna ne dersiniz?

C- 32. ayetteki temel prensibi unutmayın derim: Her cinsin, karşı cinse üstün olduğu taraflar vardır. 34. ayette erkeğin üstünlüğünün ilanından çok, erkeğe mutlak üstünlük tanıyan zalim kabullerin kırılışı vardır. Bu ayet, erkeklerin mutlak anlamda üstünlüklerinden değil, varlık yapılarındaki bir farklılıktan bahsediyor. O da erkeklerin kadınlara **kavvâm** yeni koruyucu, kollayıcı, gözetici olmalarıdır. Evet öyledir. Yaratıcı Kudret erkeği bedensel yönden güçlü, atılgan, dayanıklı, önde gidici, çekip çevirici bir varlık yapısıyla donatmıştır. Bunu inkâr edemeyiz. Görmezlikten de gelemeyiz. Erkeğin bu farklılığını **eşitlik manisi**ne tutularak örtmek isteyenler yalnız erkeğe değil, kadına da kötülük ederler. Çünkü **yaratılış realitesini çarpıtmak, dengeleri bozar ve dengelerin bozulması herkesi perişan eder.** Nevarki, Kur'an ayetlerini kadını horlamak için pervasızca tevil eden ve sürekli anlam kaydırmaları yapan çoğu müfessirler bu **kavvâm** kelimesini, hâkim, yönetici gibi Kur'an'daki kullanımına uymayan anlamlar vererek erkek despotizmine gerekçe yapmışlardır.

Kadın, hayatı ısıtan, oluş ve atılımın ilhamını sunan, insanı yarınlara doğurup hazırlayan bir erişilmez değerler top-

layıcısıdır. Erkeğe verilen farklılık bu değerleri üretip yaşatması için, kadını kollayıp gözetme yeteneğidir.

Dengeler bozulduğunda, cinslerden biri ötekinin alanına giren bazı değerlerde öne geçebilir. Ancak bu, zorlama, aldatıcı ve geçicidir. Genel planda baktığımızda, **yabancı değerleri sahiplenmeye itilen cins, hem kendi mutluluğunu hem de karşı cinsin mutluluğunu sarsar yani, sonuç kaşıkla alıp kepçeyle verme şeklinde ortaya çıkar.**

S- 34. ayette kadının dövülebileceğinden bahsediliyor, buna ne dersiniz?

C- Önce ayeti görelim: **"Erkekler; kadınları kollayıp gözetici kılınmışlardır. Şundan ki Allah, erkeklerin bazılarını bazılarından üstün kılmıştır. Ve erkekler mallarından bol bol harcamışlardır. İyi ve temiz kadınlar saygılıdırlar; Allah'ın kendilerini koruduğu gibi, gizliliği gereken şeyi korurlar. Sadakatsizlik ve iffetsizliklerinden korktuğunuz kadınlara önce öğüt verin, sonra onları yataklarında yalnız bırakın ve nihayet onları evden çıkarın, yahut bulundukları yerden başka yere gönderin! Bunun üzerine size saygılı davranırlarsa artık onlar aleyhine başka yol aramayın. Allah çok yücedir, sınırsızca büyüktür."**

Geleneksel kabul, bu ayetteki **"fadribû"** emrine, **"dövünüz"** anlamı vermiş ve bunu da erkeğin, karısını dövmesi şekline dönüştürmüştür.

Biz de uzun süre bu kabulü, genel hatlarıyla benimsemiştik. Zaman içinde derinleşen Kur'an araştırmalarımız ve bazı meslektaşlarımızla müzakerelerimiz sonucu anladık ki, bu ayette geçen **fadribû** emrinin dövmekle ilgisi yoktur. Şöyle ki: Kur'an'da 50 küsür yerde kullanılan **darp** kelimesi Nisa 34'e yüklenen dövmek anlamında hiçbir yerde kullanılmamıştır.

"Darp" kelimesinin Kur'an'daki temel kullanımlarının dökümüne bakalım:

1. Yüze ve sırta vurmak: Bu anlamda geçtiği yerlerde, **vücûh** (yüzler) ve **edbâr** (sırtlar) kelimeleriyle daima birlikte kullanılmıştır: **"Bir görseydin o küfre sapanları! Melekler canlarını alırken onların yüzlerine ve arkalarına vuruyorlardı: 'Yangın azabını tadın!"** (8/50. Ayrıca bk. 47/24)

Nisa 34'te bu kullanım yoktur.

2. Bir âletle (sopa vs.) vurmak anlamında geçtiği yerlerde (Bâ) **câr** harfiyle kullanılmıştır: **"Bir zamanlar, Mûsa, toplum için su istemişti de biz, 'Değneğinle şu taşa vur!' demiştik. Taştan hemen oniki göze fışkırmıştı..."** (2/60, 73; 7/160; 26/63)

"Eline bir demet sap al da onunla vur ve yeminine ters düşmüş olma!" dedik..." (38/44)

Nisa 34'te bu kullanım da yoktur.

3. Elle vurmak anlamında geçti i yerde yine (Bâ) **câr** harfiyle kullanılmıştır: **"İyice yanlarına sokulup sağ eliyle bir darbe indirdi."** (37/93)

Nisa 34'teki kullanım bu da değildir.

4. Mühürlemek, damgalamak, tıkamak anlamında kullanıldığında ('Alâ) câr harfiyle kullanılmıştır: **"Üzerlerine zillet, eziklik ve yoksulluk damgası vuruldu..."** (2/61)

"Bunun üzerine, birçok yıl boyunca mağarada, onların kulakları üzerine ağırlık vurduk." (18/11)

Nisa 34, bu kullanım hiç değildir.

5. Boyun ve parmakları vurup uçurmak anlamında tümlecini (mef'ulünü) edatsız almak suretiyle kullanılmıştır: **"İnkâr edenlerin kalpleri içine korku salacağım; vurun boyunların üstüne, vurun onların her parmağına!"** (8/12)

"Küfre batmışlarla burun buruna geldiğinizde boyunlar vurulur..." (47/4)

Harp halindeki kıyım ve öldürmeden bahseden bu iki kullanımın Nisa 34'te söz konusu olamayacağı açıktır.

Nisa 34'teki kullanım bunların tümünden ayrıdır. Ayetin öncesi ve sonrası da dikkate alınırsa, buradaki kullanımın,

darb kelimesinin 20'yi aşkın anlamından şu ikisinde olacağı anlaşılır:

a) Bulunduğu yerden uzaklaştırmak,

b) Yolculuğa çıkarmak.

Demek ki, ayetin, iffetsizlik endişesi halinde öngördüğü tedbirlerin birincisi öğüt; ikincisi, ev içi boykot (yatakta yalnız bırakma), üçüncüsü de evin dışına çıkarmayı esas alan bir boykottur. Nitekim, Hz. Peygamber, **ifk** (iffetsizlik iftirası) olayında H z. Âişe'yi, vahiy ile aklandığı güne kadar babasının evine göndermiştir.

Kur'an'ın teşriî mantığı da bu sonuca götürücüdür. Bilindiği gibi, kesinleşmiş zina için öngörülen ceza olan **celde,** organlara zarar vermeyen bir vuruşla vurmaktır.

Hal böyle olunca, iffetsizlik kuşkusuna dayanarak dövmeyi nasıl izah ederiz? Çünkü zina için öngörülen cezanın benzeri veya daha ağırı, bir kuşku hali için uygulanmış oluyor. Böyle bir sonuç Kur'an'ın ruhuna aykırıdır.

En iyisini Allah bilir!...

S- Tarih içinde nasların yorumu kadının hep aleyhinde yapılmış gibi görünüyor. Bu konuda neler söylenebilir?

C- Hz. Peygamber'den sonra, ne yazık ki, kadına zulmü bir üstünlük sayan eski Arap şuuraltı hortlamış ve tüm yorumların kadın aleyhine yapılması sürecini başlatmıştır. Kadın aleyhine yorumculuğa sahabiler içinde karşı çıkanların başında fakih-bilgin sahabi **Hz. Âişe** gelir. Onun bu konudaki tavrına örnek olacak bazı tespitleri **Asrısaadet'in Büyük Kadınları** kitabımızdan almak istiyoruz:

1. Mirasçıların onayının alınması gerektiği hususlarda sadece erkeklerin olurunu yeterli görenlere karşı çıkan Hz. Âişe, kadınların onayını da şart koşmuştur.

2. Kadınların imamlık etmesini engelleyenlere karşı çıkan Hz. Âişe bizzat kendisi kadınlara imamlık ederek bu konuda canlı bir fetva vermiştir.

3. Kadının, harpler dahil, hayatın her alanında yeralması gerektiğini ısrarla savunmuştur.

4. Kadının, namaz kılanın önünden geçmesi halinde, namazın bozulacağını söyleyen ve bu hususta kadınla siyah köpeği eşit tutanlara karşı çıkmış ve kadının geçmesiyle namazın bozulmayacağını savunmuştur.

5. Eşini öpen kocanın abdestinin bozulacağı yolundaki fetvaya karşı çıkmıştır.

6. Boy abdesti sırasında kadının saç örgülerinin açılması gerektiğini söyleyenlere karşı çıkmıştır.

7. Kadının süs eşyalarından zekât verilmesini şart koşanlara da karşı çıkmıştır.

S- Nisa 43. ayette getirilen namaz ve gusülle ilgili hükümlere değinir misiniz?

C- Bu ayetle getirilen ilk hüküm, sarhoş halde namaza yaklaşılamayacağıdır. Ayetin açık beyanına göre, sarhoş insan, ne söylediğini anlayacak hale gelinceye kadar namaz kılamaz.

S- Bazı söylentilere göre içki içen kişi namaz kılamaz, hatta ibadet edemez. Bu doğru mudur?

C- Doğru değildir. İçki ve her türlü uyuşturucu haramdır. Ancak bu harama bulaşanlar Allah'ın kulluğundan çıkmış değillerdir. Bir yasağı çiğnedikleri için Allah onlardan bunun hesabını sorar, dilerse onlara azap eder. Ancak bu onların battığı, başka hiçbir iyilik ve güzellik üretemeyecekleri anlamına gelmez. Her türlü ibadeti yapabilirler, yapmalıdırlar. Ayetin söylediği, sarhoş haldeyken namaza yaklaşılmamasıdır.

Konumuz olan ayet cünüp halde iken de namaza durulmamasını emretmektedir.

Cünüplük halinin cinsel temasla vücut bulduğunu söyleyen ayet, hastalık ve yolculuk halinde yıkanma, sağlık için

tehlike arzedeceğinden bu durumda **teyemmüm** edilmesini emretmektedir. **Teyemmüm,** toprakla veya toprak cinsinden birşeyle yapılır. Teyemmümün esasını yüzün tamamıyla, ellerin meshedilmesi yani sıvazlanması oluşturur.

Ayet ayrıca tuvalete gitmenin abdesti bozacağını da hükme bağlamıştır:

Bu konularda ileride ek bilgiler verilecektir.

S- Teyemmüm yalnız gusül için mi söz konusudur, yoksa namaz abdesti için de kullanılabilir mi?

C- İkisi için de kullanılabilir. Önemli olan, suyu kullanmada geçerli bir özrün varlığıdır. Suyu kullanmada özür sadece boy abdestini engelleyen türdense boy abdesti için teyemmüm edilir, namaz için abdest alınır. Eğer özür namaz için abdest almayı engelleyecek türdense teyemmüm namaz abdestinin yerine geçer. Ayetteki tuvalete gitme, sadece namaz abdestini gerektiren bir olaydır.

Söylediklerimizi bir örneğe bağlayalım. A cünüp olmuştur. Bu durumda gusül yani boy abdesti alması gerekir. Ancak yolculuk halindedir veya suyu kullandığı takdirde hasta olması, yahut hastalığının artması söz konusudur. Bu durumda A, cünüpluktan kurtulmak için teyemmüm edecektir. Bunun ardından namaz için abdest alması mümkünse bu abdesti alıp ibadetini öyle yapacaktır. Namaz için abdest almak da mümkün olmuyor, yahut sağlığına zararlı oluyorsa, o takdirde gusül için aldığı teyemmümle ibadetlerini yapacaktır.

Şimdi de A'yı cünüp değil de sadece abdestsiz düşünelim. Bu halde A, namaz için alacağı abdesti su bulamama veya bulunan suyu sağlık vs. gibi endişelerle kullanamama durumunda ise, yine teyemmüm edecek ve ibadetini yapacaktır.

Teyemmümden yararlanma imkânı, suyun kullanılabilir hale gelmesiyle ortadan kalkar.

S- Günahların affedilebilirlikleri hakkında Kur'an ne diyor?

C- Nisa 48 ve 116 bu soruya açık bir cevaptır. Aynen şöyle deniyor: **"Allah kendisine ortak koşulmasını bağışlamaz; bundan başkasını dilediğine bağışlar."**

Anlaşılmaktadır ki, bu dünyadan Allah'a ortak koşmuş olarak göçenlerin affa uğramaları ile kurtulmaları mümkün değildir. Bu illete tutulmadan yani şirke düşmeden öbür âleme geçenler ise ebedî kurtuluşu yitirmezler. Bunlar için iki ihtimal vardır: 1) Allah onları hiç azap etmeden affedebilir 2) Yaptıkları yüzünden az veya çok azaba uğratır. Fakat her iki halde de birgün mutlaka kurtulurlar.

S- Burada tövbenin rolü ve yeri nedir?

C- Bu ayetler, konuyu tövbe dışındaki durumu açısından değerlendirmektedir. Tövbe ile ilişki açısından baktığımızda manzara şudur: Tövbenin ortadan kaldırmayacağı hiçbir günah yoktur. Şirk de buna dahildir. Şirke batmış bir insan da tövbe edip imana geçtiğinde eski günahlarının tümü affedilir. Nitekim İslam'ın çekirdek nesli sahabilerin tamamına yakını şirkten imana geçmiş insanlardır.

Bazıları, konumuz olan ayetleri anlamlandırırken: "Şirk dışındaki bütün günahların tövbesi vardır, şirkin tövbesi yoktur." gibi Kur'an'a ters bir beyanda bulunurlar. Bu kesinlikle yanlıştır. Ayetler, günahları tövbe halinin dışındaki durumu dikkate alarak değerlendirmektedir. Tövbe söz konusu olduğunda affedilemeyecek hiçbir günah yoktur.

S- Kişiler kendilerinin kurtuluşa erdiklerini, akpak olduklarını söyleyebilirler mi?

C- Hayır, söyleyemezler. Nisa 49 ve 50. ayetler böyle bir iddiacılığı, Allah'a iftira ve insanı batmaya itecek bir günah olarak göstermektedir. **İslam'da Büyük Günahlar** adlı kitabımızda açıkladığımız gibi, kurtulmuşluk iddiası şirk benzeri bir günahtır. İnsan, insanlığının ve imanının zorunlu sonucu olarak iyi ve güzel davranacaktır. Ancak bu davranışlarına dayanarak kendisinin kurtulduğunu ve bütün noksanlardan sıyrıldığını söyleyemez. Kur'an böyle bir hükmü sadece Allah'ın verebileceğini açıkca göstermektedir. Peygamberlere bile, vahyin bildirmesi dışında, böyle bir hükme varma yetkisi verilmemiştir. Anılan ayetler şöyle diyor: **"Şu kendilerini ak-pak, tertemiz gösterenleri (tezkiye edenleri) görmedin mi? Hayır, sadece Allah dilediğini tezkiye eder. Ve hiç kimseye kıl kadar zulmedilmez. Bak nasıl da yalanlar düzüp Allah'a iftira ediyorlar. Perişan edici bir günah olarak bu onlara yeter."**

S- Nisa 56, ürpertici bir azap tablosu çizmektedir. Allah'ın azabı var mıdır? Varsa bu nasıl olacaktır?

C- **Azap** haktır ve vardır. Eğer olmasaydı, varlık ve oluşun dengesinden söz edilemez, iyi-kötü ayırımının anlamı kalmaz, doğruya çağırmanın ve dinlerin hikmetleri felç olurdu. Bu yüzdendir ki, **artının yanında eksi, ışığın yanında karanlık ne denli gerekliyse, rahmetin yanında azap da o derece lüzumludur.** Ancak Cenabı Hak rahmetini sonsuz ve kuşatıcı, azabını sınırlı kılarak kullarını korumuştur. Buna bakarak azabın yokluğuna değil, Allah'ın bizi acıdığına ve esirgeyeceğine hükmedebiliriz.

Kur'an azap konusuna, bir varlık ve oluş realitesi olarak sürekli dikkat çekmektedir. Bunda şaşılacak bir taraf da yoktur. Esasen, rahmet ve bağışın anlamı azabın varlığı ve şiddetiyle belli olur. **Rahmeti anlamak için azap-rahmet polaritesinin varlığı kaçınılmazdır.** Ve bir yaratılış ka-

nunu olarak, rahmeti büyük olan kudretin, öfkesinin de büyük olması gerekir. Kudretin çapı rahmet-öfke polaritesinin çapıyla orantılıdır.

Azabın nasıllığına gelince: Şunu bilmeliyiz ki, kutsal metinlerin, o arada Kur'an'ın çizdiği azap tabloları sembolik, işaret türündendir. Kur'an bunlara **müteşâbih** ifadeler der. Bizim üç boyutlu âlemin şartlarına bağlı anlayışımız ölüm sonrasını bize anlatmak için kullanılan ifadelerin (ateş, terazi, ebedî azap vs.) gerçek anlamlarını belirlememize imkân vermez. Biz azap ve hesabın, cennet ve cehennemin hak olduğuna, Mutlak Kudret'in hayat maceramızdan bizi hesaba çekeceğine ve gerekli gördüğünde azap edeceğine inanırız, ancak bunun nasıllığını bilemeyiz. Cenabı Hak kötüleri cezalandıracağını en acı ve etkili ifadelerle belirttiği gibi, iyileri ödüllendireceğini de, en tatlı, mutlu edici sözlerle belirtmiştir. Bu belirtme sırasında kullanılan kelimelere bakarak bizim dünyamızın malzemelerinden cennet veya cehennem inşa etmeye kalkmak doğru değildir. Mesela Nisa 56. ayet, küfre sapanların ateşe salınacağını, derileri yanıp piştikçe, azabı tatsınlar diye yeni derilerle donatılacaklarını söylemektedir. Bu ifadeye bakarak biz, tanıdığımız fırınlarda durmadan kızartılan insan manzaraları düşünemeyiz. Çünkü **cehennem de bir eğitim ve tekâmül aracıdır.** Tekâmülünü bu dünyada gerçekleştirmemiş olanlar, o âlemde doğal olarak zorluk ve eziyetle karşılaşacaklardır. Ancak deri değişme, ateşe atılma, yanma, pişme vs. diye ifadeye konan oluşların, ölüm sonrası veya üç boyutlu âlem ötesi şartlarda mahiyetleri nedir? Bu ifadeler o âlemin veya âlemlerin hangi realitelerine karşılık olmaktadır? Biz bu soruların cevaplarını bilmiyoruz. Gideceğiz ve göreceğiz.

Kısacası cennet, cehennem ve azap haktır. Ancak onların mahiyetlerini bilen yalnız Cenabı Hak'tır. Bize düşen, Allah'ın azabından affına, cezasından rahmetine sığınmaktır.

S- Kur'an, emanetler konusunda ne diyor?

C- **Emanet,** bir kimsenin güvenine ve korumasına teslim edilen maddî veya manevî değerdir. Bir mal ve para emanet olabileceği gibi, bir sır ve söz de emanet olabilir.

Emanetlerin ehil ve güvenilir olanlara teslim edilmesi, Kur'an'ın en esaslı prensiplerinden biridir. Ve adaletin esası da budur. Nitekim ayet, emanetin hemen ardından, adaletle hükmetmeye dikkat çekerek, bu iki kavramın birlikteliğini göstermiştir.

Emanetin kozmik, evrensel, toplumsal ve bireysel alanları vardır. Bütün bu alanlarda emanetin korunması, hayatın ve dinin esasıdır. Mutlu bir insanlık, düzenli bir dünya, her boyutta emanetlerin korunmasıyla sağlanabilir. Ayet: **"Allah size emanetleri, onlara ehil olanlara teslim etmenizi ve insanlar arasında hükmettiğinizde, adaletle hükmetmenizi emreder."** diyerek hem emanetin yerine hem de emanet-adalet bağlantısının kaçınılmazlığına dikkat çekmektedir.

İlginçtir ki, emanet kelimesi iman ve mümin kelimeleriyle aynı köktendir. Bu kök **emn** (güven) dir. Böylece Kur'an iman, iman sahipliği, güvenilir olma gibi özellikleri insanın onur kaynağı olarak göstermiş ve bunlar olmadan insanlıktan söz edilemeyeceğine dikkat çekmiştir. Müminlerin ve bütün peygamberlerin ana sıfatlarından biri de **emin** (güvenilir kişi) dir. Peygamberimizin en önemli sıfatlarından biri de emindir.

Hz. Peygamber'in, emanet kavramını çeşitli yönlerden ifadeye koyan ölümsüz beyanları vardır. Birkaçını vereceğiz:

"Müslümanların bir işine bakan kimse, o işi daha iyi yapacak biri varken bir başkasına verirse, Allah'a, Peygambere ve müminlere hainlik etmiş olur."

"Kıyamet ne zaman kopar?" diye soran birisine Peygamberimizin cevabı şu olmuştur: **"İş ve görevler (emanetler) ehil olmayanlara teslim edildiğinde, kıyametin kopmasını bekle."**

"Sana emanet verenin emanetini güzelce koru. Sana hıyanet edene sen hıyanet etme."

"Emanete saygısı olmayanın imanı da yoktur." (Hadisler için bk. Ateş, 2/305-306)

Emanete hıyanet etmenin ortaya çıkardığı günahı, şehitlik mertebesinin bile sildiremeyeceğini de Peygamberimiz bize açıkça göstermiştir. (Bu konuda bk. **KTK.** Emanet md.; **İslam'da Büyük Günahlar,** Kamu Malını Çalmak bölümü)

S- Kur'an, ulülemr (buyruk sahipleri, yöneticiler) kavramından ne anlamaktadır?

C- Nisa 59: **"Ey iman edenler, Allah'a itaat edin; Allah'ın Resulüne ve sizden olan ulülemre de itaat edin. Birşey hakkında tartıştığınızda onu Allah'a ve Resule götürün."** diyor. Burada **ulülemrin** kimliği, nitelikleri üzerinde durulmamıştır. İstenen tek şey ulülemrin iman sahiplerinden olmasıdır. Ancak ayetin bir önceki ayetle ilişkisi, başka bir deyimle, **sibak karinesi** göstermektedir ki ulülemr, emanet ve adalet ilkelerine uyan bir kadro olacaktır. Ve bundan da anlaşılır ki, ulülemrin iman edenlerden olmasının temelinde, bu kadroda adaletle hükmeden ve emanetleri ehil olanlara veren bir zihniyetin varlığı aranır. Adaleti ve emaneti hançerleyen bir kadronun dış yafta ve slogan olarak Müslümanlık iddia etmesi, onlara itaat için gerekçe değildir.

İslam bilginleri, sahabi müfessir **İbn Abbas**'tan beri gelen bir kabulle **ulülemr** içine, bilgileriyle buyruk çıkaran ilim sahiplerini de koymuşlardır. O halde sadece yönetici-le-

rin değil, bilginlerin de itaat edilir olması, **iman, emanet** ve **adalet** ilkelerine uygun hareket etmeleri şartına bağlıdır.

Bu ayetle ilgili olarak en çok tartışılan konu, Müslüman olmayan yöneticilere itaat edilip edilmeyeceğidir. Bu konuda genel kanaat Müslüman olan yöneticilere itaatin farz, Müslüman olmayanlara itaatin farz olmadığı merkezindedir. Müslüman olmayanlara itaatin farz olmaması bu yöneticilere isyanın gerekliliği anlamında mıdır? Bu sorunun cevabında da tartışma vardır. Müfessir **Hamdi Yazır,** bu noktada genel kanıyı şu şekilde ifadeye koymuştur: **"İtaat etmenin farz olmamasından, isyan etmenin farz olması anlaşılmaz. İtaat mecburiyetinde bulunmamakla, isyan mecburiyetinde bulunmak arasında fark vardır. İsyan hakkı başka, isyan görevi başkadır."** (Elmalılı; Tefsir, 2/1375)

Bize göre, Kur'an'ın söylediği, bu tartışmaların üstünde ve ötesinde bir netlik taşımaktadır. Kur'an, iman sahiplerinden olan ulülemrin üç özelliği taşımasını gerekli görmektedir: 1) **İman.** Burada iman geniş ve dar çerçeveli her iki anlamında da anılabilir. O halde, buradaki imanı, içinde bulunduğumuz zaman ve zemine göre bu çerçevelerden birinde kabul edebiliriz. Ancak itaatın diğer iki şartının her çerçevede mevcut olması kaçınılmazdır. 2) **Emanet.** Bu da güvenilir olmayı, işlerle görevleri ehil olanlara vermeyi gerekli kılar. 3) **Adalet.** Bu, insanlar arasında adaletle hükmetmek demetir.

Kısacası, ulülemrin niteliklerini geleneksel fıkıh kalıpları içinde değil, Kur'an'ın evrensel prensipleri çerçevesinde düşünmek gerekir. Nisa 60. ayet dikkate alınır ve **siyak karinesi** yani sonraki ayetle ilişki göz önünde tutulursa, ulülemre itaatın **tâğuta** yani zalim, azmış kişi ve kadrolara hüküm yetkisi vermeyi asla mazur gösteremeyeceği anlaşılır.

S- Kur'an, Müslümanların yurt savunmaları konusunda neler söylüyor?

C- Nisa 71. ayet bu sorunun en doyurucu cevabını vermektedir: **"Ey iman sahipleri, savunma ve korunma tedbirlerinizi alın, gruplar halinde, ya da toptan savaşa gidin."** Bu ayetin sorumuzla ilgili olarak getirdiği tespitler şunlardır:

1. Müslümanlar zaman ve mekânın gerektirdiği savunma silah, araç ve gereçlerine en ideal biçimde sahip olmalıdırlar. Hiç kimse Müslümanların silahsızlanmasını bir meziyet gibi gösterme yönüne gidemez. Silaha sahip olmak ayrıdır, onu kullanmak, özellikle haksız biçimde kullanmak ayrıdır.

2. Yurt, iman, onur, özgürlük, haklar vs. gibi değerlerin tehlikeye düşmesi halinde Müslümanlar duruma göre ve görevli orduları aracılığıyla, yahut da seferberlik ilan ederek toptan savaşacaklardır. 74. ayet bu savaşta öldürülen veya mağlup olan Hak erlerinin Allah tarafından ödüllendirileceğini açıklamaktadır.

S- Nisa 75. ayet, bu söylediklerinizden daha farklı bir savaş gerekçesi göstermektedir. Buna değinir misiniz?

C- Burada önerilen savaşın gerekçesi; ezilen, horlanan, zulme uğratılan insanları kurtarmadır. Ayet bir serzeniş ve ihtar ifadesiyle şöyle söylüyor: **"Size ne oluyor da Allah yolunda ve 'Rabbimiz bizi halkı zulmeden şu ülkeden çıkar, bize katından bir dost ver, bize katından bir yardımcı gönder' diyen, ezilip itilmiş erkek, kadın ve çocuklar uğrunda savaşmıyorsunuz?"**

76. ayet böyle bir savaşın Allah yolunda, bu savaşı verenlerle mücadeleninse **tâğut** (azgın, zalim) yolunda olacağını

vurgulamaktadır. **"İnananlar Allah yolunda savaşırlar, küfre sapanlarsa tâğut yolunda savaşırlar."**

Anlaşılan odur ki, **Kur'an'ın insanı,** sadece kendini, yurdunu ve bölgesini korumakla değil, bütün insanlığın dertleriyle ilgilenmekle yükümlüdür. Çünkü **Kur'an'ın insanı kozmik sorumluluk taşıyan bir benliktir.** Böyle bir benlik tüm dengeler sağlanıp tüm insanlık huzura kavuşmadıkça sırtüstü yatamaz. O, dünyanın her köşesinde insana batan zulüm dikeninin acısını benliğinde duyar ve harekete geçer.

S- Kur'an, insanın karşılaştığı sıkıntılar ve kötülüklerle ilgili nasıl bir anlayış getiriyor?

C- Nisa 79 bu konunun evrensel prensibini şöyle vermektedir: **"Sana gelip çatan her iyilik Allah'tandır. Sana gelip çatan her kötülükse kendi nefsindendir."**

Demek oluyor ki, varlık ve oluşta esas olan iyilik ve güzelliktir. Kötü ve çirkin rölatiftir ve insan elinin ürünüdür.

S- Kur'an'ın Allah'a itaatla, Peygambere itaatı eşitleyen yaklaşımını değerlendirir misiniz?

C- Peygamberi devreden çıkararak Allah'a varmak mümkün olmadığı gibi, Allah'ı tanımak da mümkün değildir. Bunun aksini iddia edenler, romantik hayallerle avunmanın ötesine geçemezler.

"Enbiyadan yaşarım müstağni
Bir örümcek götürür Hakk'a beni"

diyen inkârcı şair unutmaktadır ki, örümceğin Hakk'a götürmesi, ancak nebilerin mirasından nasiplenmekle mümkün olur. Peygamberleri devreden çıkaran bir benlik örümcek tarafından sadece çöplüğe götürülür.

Hal böyle olunca, Nisa 80. ayette ifadeye konan: **"Resule itaat eden Allah'a itaat etmiş olur."** prensibi evrensel bir realite olarak karşımıza çıkar. Ancak şunu unutmamak gerekir ki, resule itaat onun vahy ile beslenen kozmik benliğine itaattır; geleneklerle, ekmek ve aşla beslenen beşer benliğine itaat değil. Bu da bizi şu sonuca götürür: Resule itaatın pratik anlamı resulun getirdiği mesaja itaattır. **Çünkü resulün yaratmaya giriştiği yeni cihanın canı ve kanı onun aldığı ilahî mesajlardadır. Ve resulün esas sünneti de o mesajlarda kristalleşen hayat anlayışıdır.**

S- 82. ayette geçen, iyice düşünme (tedebbür) konusunu açıklar mısınız?

C- Bu ayet, Kur'an'ın inceden inceye düşünülmemesini kınamaktadır. İyice düşünülerek okunduğunda Kur'an'ın bütün çelişme ve tutarsızlıklardan arınmış olduğu görülecektir. Ayete göre bu olgu Kur'an'ın Allah katından geldiğine en güzel kanıttır.

Bu ayet bize gösteriyor ki, çelişme ve tutarsızlık içeren sözler, tespitler kime fatura edilirse edilsin, ilahî kaynaklı olamazlar. Ve bunların Allah'ın dini adına bağlayıcılıkları da olamaz. Bu açıdan bakıldığında Allah'ın dini adına tartışmasız kaynak ve bağlayıcı kelam niteliği yalnız ve yalnız Kur'an'ındır.

S- Aracı olduğumuz iyilik ve kötülükten bizim de payımız var mıdır?

C- Evet, vardır. Kur'an bu konuda açık konuşmaktadır. Her insan, aracılık ettiği, destek verdiği iyilik veya kötülüğün ortaya çıkaracağı tüm sonuçlardan pay alacaktır. Bu bir varoluş yasasıdır. Nisa 85. ayet, prensibi şöyle koymaktadır: **"Kim bir iyilik ve güzelliğe aracı olursa, ona, ondan**

bir pay vardır. Kim bir kötülük ve çirkinliğe aracı olursa ona da ondan bir pay vardır. Allah herşeyi görüp gözetir." Ve gereken karşılığı verir.

S- Kur'an'ın selamlaşma konusundaki temel anlayışı nedir?

C- Nisa 86 bunu şu şekilde vermektedir: **"Bir selam ile selamlandığınızda ondan daha güzeliyle karşılık verin yahut verilen selamı aynen iade edin."**

Ayet, **tahiyye** kelimesini kullanmıştır. Bu kelime hayat dilemek, sağlık temenni etmek anlamındadır. Bundan da anlaşılır ki selamlaşmanın özünde insanların birbirine iyilik, güzellik, mutluluk, esenlik ve barış dilemeleri yatar. Bu açıdan selamlaşma insan hayatının en onurlu, en sıcak, en güzel ve erdirici faaliyetlerinden biridir.

Burada unutulmaması gereken şudur: Selamlaşma, insanların zaman, mekân ve örf standartlarına uygun bir tavırla ve her toplumun benimsediği, ısıtıcı ve yakınlaştırıcı bulduğu ifadelerle yapılır. Kur'an selamlaşma faaliyetinin özünü vermekte, bunun şekline ve usulüne girmemektedir. O halde **Kur'an'ın getirdiği selamlaşmayı Arap tavır ve tarzı üzre selamlaşmayla eşitlemek yanlıştır.** Ancak selamlaşmada **"selam"** kelimesinin kullanılması makbul sayılabilir; çünkü bu kelime hem Allah'ın isim-sıfatlarından biri hem de İslam kelimesinin köküdür. Müslümanların selamlaşmada bu kelimeyi kullanmaları bu bakımdan anlamlı olur. Ama söyledilimiz gibi, başka şekillerde selamlaşmanın da Kur'an'ın temel kabulü açısından yanlış bir tarafı yoktur. Önemli olan, insanın insana saygı ve iyi niyetini iletmesidir. Karşımızdaki insan için en etkili şekil hangisi ise onu kullanırız.

S- Müminin mümini öldürmesi konusunda Kur'an ne diyor?

C- **Yanlışlıkla öldürme** konusu Nisa 92. ayette düzenlenmiştir. Diyet ve keffâret gerektiren bir fiildir.

Kasten öldürmeye gelince, bu ürpertici bir beyanla açıklanmaktadır. Nisa 93 şöyle diyor: **"Kim bir mümini kasten öldürürse onun cezası, içinde sürekli kalacağı cehennemdir. Allah bunu yapana gazap etmiş, onu lanetlemiş ve onun için korkunç bir azap hazırlamıştır."**

Ne ibret vericidir ki, İslam tarihini bir tür "müminin mümini katletmesi" tarihi haline getiren çarpık anlayışlar, Allah'ın beyanını "neshedilmiş" (hükmü kaldırılmış) ayet ilan ederek Kur'an'ın omurga noktalarından birini zedelemişlerdir. Bu ayet neshedilmişse geriye ne kalmıştır? Şu örnek de göstermektedir ki, **Kur'an'ın ayetlerini birbirine neshettiren anlayış şeytanî bir hastalıktır ve çağlar boyu Kur'an'ın başına sıkıntı açmıştır.** Kur'an ayetlerinin birbirini hükümden düşürdüğü yolunda bir iddiaya onay vermekten Allah'a sığınır ve deriz ki:

Aynı kitabı ve kıbleyi paylaşan insanların; mezhep, klik, kamp, tarikat vs. taassubuyla birbirlerini katletmeleri Allah'a ve Kur'an'a bir ihanettir. Bunun ciha, şehitlik vs. adlarıyla kutsala fatura edilmesi ise çok daha büyük bir ihanettir. Bu hıyaneti işleyenlerin hiçbirisi şehit veya gazi olmaz. Tam tersine, her iki taraf da doğrudan doğruya cehenneme gider. Böyle durumlarda kazançlı çıkanlar ise İslam'a kin duyanlarla, ürettikleri silahları paraya çeviren silah tüccarlarıdır. Ne yazık ki İslam dünyası bu insanlık suçlularının oyunlarına gelmekte akıl almaz bir iştahla yarışa girmiş gibidir.

S- Bu zalim ve yıkıcı gidişin durdurulması nasıl mümkün olacaktır?

C- Az önce ele aldığımız ayetin devamı olan 94. ayet cevabı ibret levhası halinde gözler önüne koymaktadır. Şöyle deniyor: **"Ey iman sahipleri, Allah yolunda savaşa çıktığınız zaman iyice araştırıp gerçeği anlayın. Size selam verene, dünya hayatının geçici menfaatini gözeterek 'Sen mümin değilsin' demeyin. Çünkü Allah'ın katında sonsuz ganimetler vardır. Önceden siz de öyleydiniz. Allah size lütufta bulundu. O halde iyice anlayıp dinleyin. Çünkü Allah, yaptıklarınızı çok iyi haber almaktadır."**

Bu ayetin iniş sebebi şudur: Savaşmak için yola çıkan bir grup sahabi, yanında koyunları bulunan birisine rastladılar. Adam bunlara selam verdi. Ne var ki onlar, adamın korku yüzünden selam veren bir putperest olduğuna hükmederek onu öldürdüler.Olay, Hz. Peygamber'e haber verildiğinde o: "Adamın karnını yarıp, imanı olup olmadığına baktınız mı?" diyerek öfkesini dile getirdi ve birkaç kez, şu sözü söyledi: "Bu günahın cezasını kim, nasıl ödeyecektir?!"

Ayet bu suçu işleyenlerin İslam'dan önceki tutumlarını sergilediklerini gösteriyor ve selam veren bir insana, "sen mümin değilsin" denemeyeceğini hükme bağlıyor. Ayetin bu beyanı karşısında, kendileriyle aynı mabede giren, aynı kıbleye yönelen insanlara cehennemlik damgası vuranların hallerini düşünmek bile ürperticidir.

O halde Kur'an, hiç kimseye, "ben inanıyorum" diyen bir kişi veya toplumu din dışı ilan etme yetkisi vermemektedir. "Ben de inanıyorum" sözü, boğuşma ve didişmeyi durduran temel ölçüdür. Bu ölçüyü delerek imanı kendi sübjektif ölçülerini kullanmak suretiyle geçersiz ilan edip karşısındakini kin ve saldırısına hedef yapanlar Kur'an'a bağlı olamazlar.

S- Nisa 98-100. ayetlerde gündeme getirilen, 'kendi benliklerine zulmedenler' kavramını açıklar mısınız?

C- Ayetlerin açık beyanına göre burada, kendilerine zulmedenlerden maksat, zalim bir yönetim altında yaşamaya devam edip oradan hicret (göç) etmeyenlerdir. Burada hicret kavramının tipik bir sergilenişini görmekteyiz. Ayetlere göre Allah'ın dünyası geniştir. Zulme uğratılanlar bu zulümle mücadele etmek zorundadırlar. Bu mücadelede başarısız olmaları halinde, ülkeyi terk etmeleri gerekir. Bunu yaparlarsa yeryüzünde gidecek çok yer, bolluk ve nimet bulurlar.' Yapmazlarsa zulme onay vermiş bir duruma düşeceklerinden kendileri de zalim muamelesi görecektir.

Böylece Kur'an, zulme rıza göstermenin affedilemeyeceğine dikkat çekmektedir. Zulmü yerinde durduracak bir mücadele verilemiyorsa, mazlum başka zeminlere hicret ederek mücadelesini orada sürdürecektir.

S- Nisa 103. ayetin namazla ilgili tespitini değerlendirir misiniz?

C- Bu ayet, namaz konusunun en önemli noktalarından birine parmak basmaktadır. Namazın, **"müminler üzerine vakti belirlenmiş bir farz"** olarak yazıldığını bu ayetten öğreniyoruz.

Namaz, dinin en önemli faaliyetlerinden biri olan dua faaliyetinin vakti ve kısmen de şekli belirlenmiş bölümüdür. Bu vakitler Kur'an tarafından birkaç ayette gündeme getirilmektedir.

Vakitlerle ilgili ifadeler esnektir.

S- Yani, 5 vakit, Kur'an tarafından açıkça ifade edilmiyor mu?

C- **Kur'an'da 5 vakit diye bir rakamsal beyan yoktur.** Kur'an'ın, namazın vakitleri konusundaki beyanları Hûd suresi 114. ayetle, İsra suresi 78. ayettedir. Bu ayetler-

den tartışmasız bir biçimde **üç** vakit çıkmaktadır. Birinci ayet (Hûd, 114) şöyle diyor: **"Gündüzün iki tarafında ve geceye yakın saatlerde namaz kıl."** Vakitler konusunun bu ayetini değerlendiren bir araştırıcı, uzun açıklamasında şunları söylüyor:

"Gündüzün iki tarafı, gece ile birleşen iki ucudur. Bu iki uç, güneşin tam doğma ve batma zamanlarıdır. Fakat güneşin tam doğuş ve batış zamanlarında namaz kılmak, Peygamber'in tatbikatiyle meşru olmadığından iki uç ile, güneşin doğmasından biraz önceki ve batmasından hemen sonraki zamanların kasdedildiği anlaşılmaktadır. Demek ki emredilen namaz sabah ve akşam namazlarıdır. Abdullah ibn Abbas da bunların sabah ve akşam namazları olduğunu söylemiştir."

"Ayette geçen: '**Zülefen minelleyl:** Geceye yakın zamanlar" yahut başka bir kıraata göre: "Geceye yakın zaman" demektir. Eğer kelime **zulfe**'nin çoğulu ise geceye yakın zamanlar, akşam namazından sonra kılınan yatsı namazının vakti ve sabah namazından önce kılınan teheccüd namazının vaktidir. Kelime zulfen şeklinde tekil ise geceye yakın zaman, kuvvetli ihtimale göre yatsı vaktidir."

"Mekke'de inen bu ayet, iki veya üç vakit namaz kılmayı emrediyor. Bunlar da sabah ve akşam namazlarıyla yatsı namazıdır."

"Demek ki bu ayetin indiği zamanda yalnız sabah ve akşam namazlarıyla geceye yakın zamanda kılınan namaz farz idi. **Haricîler bu ayete dayanarak ancak sabah ve yatsı namazlarının farz olduğunu söylemişlerdir.** Onlara göre Allah, gündüzün iki ucunda namaz kılmayı emretmiştir. Sabah ve yatsı namazları, bu emrin yerine gelmesi için yeterlidir. Bu emirden sonra: "İyilikler kötülükleri giderir." buyurulması, gündüzün iki ucunda namaz kılma iyiliğinin, gü-

nahlara keffâret olacağını gösterir. Öteki namazların farz olduğu kabul edilse bile, sadece sabah ve yatsı namazlarını kılmak, diğer namazlara keffâret olur. Râzî, naklettiği bu sözün, icmâ'" ile batıl olduğunu söyler."

"Râzî'nin ifadesine göre gündüzün iki ucu, sabah ve ikindi namazlarıdır. Çünkü gündüzün bir ucu güneşin doğma, ikinci ucu da batma vaktidir. İkinci uç, akşam namazı olamaz, zira akşam vakti: "Geceye yakın bir zaman veya zamanlar"a dahildir."

"Tâha suresinin 130. ayeti de Râzî'nin bu görüşünü kuvvetlendirir. Bu takdirde güneş batmazdan önce kılınması emredilen namaz, akşam namazı değil, ikindi namazıdır. Fakat gündüzün bir ucunun sabah namazı, diğer ucunun akşam namazı vakti olduğu hakkındaki görüş daha makul görünüyor. Hatta "zulefen minelleyl" tâbiri bu iki ucu niteleyen, açıklayan bir tâbir de olabilir. Yani: Gündüzün iki ucunda; geceye yakın olan zamanlarında namaz kılınız, demek olur."

"Bizim kanaatimize göre gündüzün iki ucu, güneşin doğma ve batma zamanlarıdır. Güneşin doğmasından biraz önce ve batmasından hemen sonraki zamanlar, gündüzün uçları, geceye de yakın olan zamanlarıdır. Öyle ise ayette emredilen namazlar, **İbn Abbas** ve **Hasan Basrî**'nin dedikleri gibi sabah ve akşam namazlarıdır."

"Sabah ve akşam namazı dışındaki namazlar için kesin vakitler belirtilmemiştir. Öteki namaz vakitleri, Hz. Peygamber'in uygulamasıyla sabit olmuştur. Kanaatimize göre Hz. Peygamber, sabah ve akşam namazlarını, ayetlerde belirtilen vakitler içinde kılmış, gece ve gündüzün belli başlı değişim zamanlarında da namaz ve tesbih ile Rabbini anmıştır. Fakat bu iki vakit dışındaki namazlar için katı çizgiler koymamıştır."

"Vakitler arasını birbirinden ayıran kesin çizgiler, sonradan çıkan mezhep ihtilaflarından doğmuştur. Hz. Peygamber'in, fakihlerin, mezheplerine göre kesin çizgilerle belirledikleri vakitlerin dışına hiç çıkmadığı söylenemez. Eğer o, sürekli olarak o çizgiler içinde namaz kılmış ve onların dışına hiç çıkmamış olsaydı, mezhepler arasında bu kadar görüş ayrılıkları olmazdı. Kimi öğlenin vakti için şöyle, kimi böyle demiş, kimi ikindinin vakti, eşyanın gölgesi, kendisinin bir katı, kimi iki katı olunca başlar; akşamın vakti şu kadardır veya bu kadardır; yatsının vakti şöyle başlar, böyle başlar demiş; fıkıh kitapları bu ihtilaflarla dolmuştur. Bu ihtilafların sebebi, Peygamber'in şu zamanda veya bu zamanda namaz kıldığı hakkındaki çeşitli rivayetlerdir. Eğerbu rivayetler doğru ise şunu gösterir:"

"Peygamber, Kur'an'da belirtilen iki vakit dışındaki gündüz ve gece namazları için kesin vakit belirtmemiş; bazan öğleyi geç, bazan erken kılmış; bazan öğle ile ikindiyi, akşamla yatsıyı birleştirerek edâ etmiş; bazan da zaruret dolayısıyle dört beş vakti birlikte kılmıştır."

"Bu hoşgörü, ümmet için ruhsat ve kolaylıktır. Önemli olan, insanın, Rabbıyla bağlantı içinde olmasıdır. Bunun için Kur'an'ın belirttiği bu genel vakitlerde namaz kılınır. Esas olan, Müslümanların çoğunluğunca ittifak edilen beş vakit içinde ve her namazı vaktinde kılmaktır. Ama görev, yolculuk, hava şartları gibi zorunlu durumlar içinde bulunanlara da ruhsat, kolaylık vardır. Onlar, zevalden, akşama kadar olan zaman içinde öğle ile ikindiyi; güneşin batmasından itibaren tan yeri ağarıncaya kadar olan zaman içinde de akşamla yatsıyı birlikte kılabilirler. Buna **cem** denilir ki hem "takdim cem'i" hem de "tehir cem'i" câizdir. Yani bir namazı erteleyip ötekinin vakti içinde ve onunla birlikte kılmak veya henüz vakti girmeyen bir namazı, kendinden öncekinin vakti

içinde, onunla birlikte kılmak. Peygamberimiz, ikisini de yapmıştır."

"Hz. Peygamber'in bazı zamanlarda özellikle sefer esnasında iki namazı birlikte kıldığına dair hadisler çoktur. Sahabilerden Abdullah ibn Ömer diyor ki: "Allah'ın Resulü sefer esnasında acele yürümek gerektiğinde akşamla yatsıyı beraber kılardı." Enes de şöyle diyor: "Peygamber seferde iki namazı beraber kılmak istediği zaman erteler, ikindi vakti girince öğle ile ikindiyi beraber kılardı."

"Abdullah ibn Abbas da: "Allah'ın Resulü, bir korku ve sefer olmadığı halde Medine'de öğle ile ikindiyi birlikte kıldı." demiş; Hz. Peygamber'in, neden böyle yaptığını soran kimseye: "Ümmetine güçlük çıkarmak istemediği için böyle yaptı!" cevabını vermiştir. Bu konuda Buharî ve Müslim'den ayrı olarak öteki hadis mecmualarında da birçok hadis mevcuttur."

"İşlerin çok sıkı, toplumsal ilişkilerin yoğun olduğu bu asırda -ilerideki asırlarda bugünkünden çok daha ağır şartların doğacağı muhakkaktır- Müslümanlar, zorunlu hallerde namazları cem edebilirler. Fabrikada, özellikle Avrupa'da çalışan işçilerimiz, öğle paydosunda öğle ile ikindiyi; gece vardiyasında çalışanlar da akşamla yatsıyı takdim veya tehir cem'iyle birlikte kılabilirler. Namazı cemaatle kılmak hedeftir. Böylece Müslümanlar üç vakitte toplanıp beş namazı cemaatle eda etme feyzine ulaşırlar."

"Bazı kimseler, her zaman Allah'ı anmayı, tespih etmeyi öğütleyen: "Öyle ise akşama girerken ve sabaha ererken tespih Allah'adır. Göklerde ve yerde, günün sonunda da, öğleye erdiğiniz zaman da hamd O'na mahsustur." (Rum, 117, 18) ayetleriyle de beş vakit namazın farz kılındığını ileri sürmüşlerdir. Bunlar akıl yürütmelerden ibaret hükümlerdir. Evvela bu ayetlerde tespih dahi emredilmemekte, Allah'ın

azameti, şanının yüceliği vurgulanmakta, bu zamanlarda hep yüceliğin, övgünün O'na mahsus olduğu belirtilmektedir. Kaldı ki buradaki tespih, belli rükünlerden ibaret olan namaz değil, daha genel anlamıyla Allah'ı anmaktır."

"Eğer Kur'an'da kesin vakit belirtilmiş olsaydı, onun dışına çıkılamazdı. Kur'an'ın hedefi, insanı Allah'a yöneltmektir. Önemli olan, kulun Allah'ın divanına durması, gönülden bağlılık ve saygı ile O'nu anmasıdır. Kur'an-ı Kerim'de namaz için, iki vakit dışında kesin vakit belirtilmediğine, Peygamber de kendi ictihadıyle belirlediği vakitleri ileri, geri aldığına göre bu ayarlamada bir sakınca yoktur. Aksi takdirde din, toplumda pek küçük bir zümreye özgülenir. Oysa Kur'an'ın hedefi bazı kişileri değil, toplumu mutluluğa kavuşturmaktır. "Allah, kolaylığı ister, güçlüğü emretmez."

Vakitlere değinen İsra suresi 78. ayet ise şöyle demektedir: **"Güneşin sarkmasından gecenin kararmasına kadarki zaman içinde namaz kıl; sabahın Kur'an'ını da gözet; çünkü sabahın Kur'an'ı tanıklarca izlenmektedir."** Müfessir Ateş bu ayeti değerlendirirken de şu bilgiyi vermektedir:

"**Dülûku'ş-Şems:** Güneşin eğilmesi, kayması demektir. Güneşin eğilmesi iki anlama gelebilir: Ufkun altına doğru sarkması; günün ortasında göğün orta noktasından sağa kayması. Birinci anlamda dülûku'ş-şems akşam vaktini belirler. Hz. Ali, Abdullah ibn Mes'ûd, Said ibn Cubeyr, Neha'î, Mukatil, Dahhâk ve Süddî bu görüştedirler. İkinci anlamda dülûku'ş-şems öğle vaktini belirler. **İbn Abbas,** İbn Ömer, Câbir, Atâ, Katâde, Mücâhid ve Hasan bu görüştedirler. Bununla birlikte İbn Abbas ile Mücâhid'in birinci görüşte olduklarına dair de rivayet vardır."

"Gerçi iki anlam muhtemel görünmekle beraber bize göre birinci anlam daha kuvvetlidir, dülûku'ş-şems ile kasdedilen,

akşam vaktidir. Çünkü: "Gündüzün iki ucunda ve gecenin (gündüze) yakın saatlerinde namaz kıl!" (Hûd, 114) ayetinde gündüzün iki ucunda ve gecenin, gündüze yakın saatinde veya diğer kırâete göre saatlerinde namaz kılınması emredilmiştir. Burada da güneşin sarktığı, yani battığı zaman, tan yeri ağardığı zaman ve gecenin bir kısmında namaz kılınması emredilmektedir. Çünkü ğasak: ortalık karardığı zaman, gecenin ilk saatleri demektir ki Hûd suresindeki zulefen veya zulfen kelimesiyle belirtilen vakittir. Bu, yatsı vaktine denk gelir. Hûd suresindeki 114. ayetin emriyle, bu ayetin emri aynıdır. Orada da, burada da aynı zamanlarda namaz kılınması emredilmiştir. Bundan dolayı öğle, ikindi namazlarının bu ayetle farz olduğunu söylemek zoraki bir tevildir. Âyette emredilen namazlar: **Akşam, sabah ve bir de gecenin bir kısmında kılınan namazdır."**

"Dülûku'ş-Şems'i zeval vakti kabul eden İmam Fahreddîn Râzî şöyle diyor: "Eğer ğasak'ı, karanlığın ilk girdiği zaman diye tefsir edersek ğasak akşam vaktinin başı olur. Bu takdirde ayette üç vakit zikredilmiş olur: Zeval vakti, akşamın evveli, sabah vakti. Bu ise zevalin, öğle ve ikindi namazlarının vakti olmasını gerektirir. Bu vakit, iki namazın ortak vakti olur. Mağribin evveli de, akşam ve yatsı namazlarının vakti olmasını gerektirir. Ğasak da akşam ve yatsı namazlarının ortak vakti olur. Bu takdirde öğle ile ikindiyi birlikte akşamla yatsıyı da birlikte kılmak câiz olur. Fakat delil, hazarda özürsüz olarak cem'in câiz olmadığını; ancak sefer, yağmur ve sair bir özürle cem'in câiz olduğunu gösterir."

"Râzî, özürsüz olarak **cem**'in câiz olmadığını söylüyorsa da Müslim'de Abdullah ibn Abbas'tan rivayet edilen birkaç hadis, hiçbir özür olmadan da Hz. Peygamber'in, öğle ile ikindiyi, akşamla yatsıyı birlikte kıldığını belirtmektedir."

"Ayette namaz kılınması emredilen üç vakit, Hûd suresinde de belirtildiği üzre gündüzün iki ucu ile karanlığın ilk bastığı zamandır. Ğasak, karanlığın bastığı zaman anlamına geldiği halde bunu akşam namazı vakti diye tevil etmek, insanı hayrete düşürüyor. Çünkü akşam vaktinde karanlık basmaz ki. Sonra Abdullah ibn Abbas yemin ederek dulûku'ş-şems'in güneşin battığı zaman olduğunu söylermiş. Kur'an birbirini tefsir eder. Hûd suresinin 114. ayeti de İbn Abbas'ın tefsirinin doğruluğunu gösterir."

"İşte ayetin gösterdiği zamanlarda namaz kılmak, ayetin hükmü uyarınca farzdır..." (Ateş, 5/240-241)

S- Namazın mirac gecesinde 5 vakit olarak farz kılındığı yolundaki rivayet hakkında neler söylenebilir?

C- Bunlar güvenilir beyanlar değildir. Allah, kitabında kullandığı ifadelerin onca tartışmaya yol açtığını bile bile rakamlı bir ifade kullanmamıştır. İsteseydi bir kelime kullanarak hem tartışmaları durdurur hem de rivayetlere meydan vermezdi. Ancak o takdirde **cem** imkânı kalmazdı. Ve 5 rakamını belirlenen vakitlerde tamamlayamayan Müslümanlar hem kendi iç dünyalarında hem de diğer Müslümanlar önünde çok perişan durumlara düşerlerdi. Allah esnek ifadeler kullanmak ve rakamsal beyanlardan kaçınmak suretiyle, kullarının önünde ruhsat alanını açık tutmuştur. Bu açık alandan yararlandığı içindir ki, Hz. Peygamber **cem** imkânını kullanmış ve ümmetine örnek olmuştur.

Mirac gecesi rivayetinin inandırıcı olmadığına bir delil de şudur: O rivayete göre Peygamberimiz Allah'tan 50 vakit namaz emri alıp dönerken Hz. Musa'nın uyarısı üzerine geri dönüp bunun kısaltılması için Cenabı Hak ile bir tür pazarlığa girmiştir. Ve nihayet namaz 5 vakte indirilmiştir.

Böyle bir şeyin o büyük peygamberlere ve Allah'a isnat edilmesinden ürpeririz. Hz. Peygamber, ümmetini bilme ko-

nusunda Hz. Musa'dan daha mı yetersizdi? Bunun da ötesinde Cenabı Hak kullarının durumunu bilmiyor muydu? Hangi emrini böyle ikili-üçlü pazarlıklarla insanlığa ulaştırmıştır?

Anlaşılmaktadır ki, vakitler konusundaki ayetler iki tavra kaynaklık etmektedir: 5 vakti esas alan tavır, 3 vakti esas alan tavır. Bu ikinci tavra göre 5 vaktin ikisi **müekked ve mütevatır sünnet** ile belirlenmiştir. (Bu ikinci tavır için ayrıca bk. Fazlurrahman; İslam, 44); Namazların kazası konusuna gelince, Kur'an'da böyle birşey yoktur. Kur'an kazayı oruç için getirmekte, namaz için böyle birşeyden bahsetmemektedir.

Bu tablodan çıkarılacak sonuçlar bizce şunlardır:

1. Müslüman, sünnete uygun olarak günde 5 vakit namaz kılacaktır. Bu namazların gün doğumundan önce ve gün batımından sonra kılınanı ile **orta namaz** Kur'an'ın açık beyanlarıyla belirlenmiştir.

2. Öğle ile ikindi, akşam ile yatsı birbirlerinin vakitlerinde **cem** edilerek (birleştirilerek) kılınabilir. Bu cem etmenin önceden belirlenmiş özür kalıplarıyla kayıtlanması doğru değildir. Müslüman birey kendi içinde gerek gördüğü durumlarda bu cem yoluna rahatlıkla gidebilir.

Hz. Peygamber'in bu cem'i en rahat zamanlarda bile uyguladığı kesindir. Cem'in yalnız Hac sırasında Mina ve Müzdelife'de kullanılacağını söylemek tamamen yanlıştır. **Şâtıbî**'nin de ifade ettiği gibi, **Mina ve Müzdelife'de cem zorunludur; diğer zamanlarda ise bir ruhsattır.** Bu ikisini birbirine katmak İslam'ın temel ruhsatlarından birini ambargo altına alıp, kitlenin kullanımından kaçırmak, Allah'a saygısızlık ve ümmete kötülüktür. Bu kötülüğün sonucu namazı, sadece belli insanların kılabileceği bir **elitler zevki** haline getirmek olur ki, böyle bir günahtan Allah'a sığınırız.

(Cem konusunda bk. Nesaî, mevâkît 47; Dârimî, 1/356; İbnül Kayyım; İ'lâm, 3/10-12; Zâdül Meâd, 1/477-481; İbn Arabî; Fütûhat, 1/471-473)

S- Bakara 238. ayette anılan orta namaz hangisidir?

C- Geleneksel fıkıh bünyesinde konuşursak: Bizim anladığımız odur ki, **orta namaz sabah namazıdır;** Hz. Peygamber'in, üzerinde âdeta titrediği bir namazdır. Orta namazın ikindi namazı olduğu yolundaki rivayetlerin tutarlılığını kabul etmek bizce mümkün değildir. Az önce de gördüğümüz gibi, Kur'an'ın beyanlarından, ikindinin vakti zaten açıkça çıkmamaktadır. O halde Kur'an'ın, vaktine açıkça yer vermediği bir namaza, hem de en önemli namaz diye atıf yapması düşünülemez. Kur'an açısından bakıldığında **orta namaz** günün ortalarında kılınan namazdır. Gelenekteki öğle veya ikindi olabilir.

S- Kur'an, namazın rekat sayısı konusunda ne diyor?

C- Rekat sayısıyla ilgili hiçbir Kur'ansal beyan yoktur.

Bu demektir ki, rekat sayısı içtihadîdir. Bu **içtihat** bizzat Hz. Peygamber tarafından yapılıp uygulandığı için biz, rekat sayısında Hz. Peygamber'in tavrını esas alırız. Bu da; sabah 2, öğle 4, ikindi 4, akşam 3, yatsı 4'tür. Hicretten önce bu sayı her namaz için iki idi. Sonraki devirde Hz. Peygamber, yolculuk hallerinde iki rekatı aynen korumuş, diğer zamanlarda bugün farz olarak kıldığımız rekat sayısını esas almıştır.

Şunu da dikkatten kaçırmamalıyız ki, bu rakamlar **kulluk borcu olan farz namazlar içindir.** Fıkıhta **tatavvu', nevâfil** ve **revâtip** diye anılan sevap kazanmak ve ruhen

daha fazla yükselmek için kılınabilecek namazların sayısı, zamanı, rekatı dondurulamaz. Vakti olan istediği zaman ve yerde istediği kadar kılar. Geleneksel ilmihal kitaplarının bu namazları bir nevi kulluk borcu gibi farz namaz vakitlerine yamatmaları bir **bid'at** ve **eklemedir.** Bu gerçeğin kitle ilmihallerinde halka anlatılması Allah'ın dinine hizmet olacaktır.

S- Kur'an namazda kıraatın şekliyle ilgili birşey söylüyor mu?

C- İsra 110. ayette bu konuyla ilgili şu beyan var: **"Namazında sesini yükseltme, kısma da; bu ikisinin arasında bir yol seç."** O halde, herkes namazında bu ayetin direktifine uygun bir ses tonunu esas alacaktır. Şu bir gerçek ki, namazı, bağırıp çağırarak bir tür gösteri haline getirmek Kur'an'ın ruhuna ters düşen bir riyakârlık olur.

S- Kur'an, namazın şekli konusunda neler söylüyor?

C- Kur'an'ın namazın şekli ile ilgili söyledikleri çok azdır. Çünkü ibadet bir şekil meselesi olmaktan çok, bir ruh, samimiyet ve şuur meselesidir.

Namaz, toplayıcı bir ibadettir. Kur'an'da ibadetle ilgili tüm tespitleri bir araya getirdiğinizde namaz ortaya gelir. Özellikle şu unsurların altını çizmek gerekiyor:

1. Kıbleye yönelmek, (bk. Bakara, 144)
2. Kıyam,
3. Kıraat (Kur'an'dan belli bir miktarın okunması),
4. Rukû,
5. Secde.

Kıbleye yönelmek, cemaatle kılınan namazlarda birlik ve ahengi sağlar. Ve esas hikmeti de budur. Yani, **kıbleye yönelmek, namazın kabulü ve sıhhatiyle ilgili değil, ce-**

maatin birlik ve ahengini sağlamakla ilgilidir. Kur'an, Bakara 115 ve 142. ayetlerde Doğu'nun da Batı'nın da Allah'ın olduğunu belirterek: **"Nereye dönerseniz dönün, Allah'ın yüzüyle karşılaşırsınız."** demektedir. Dolayısıyla, kul, namazını nereye dönerek kılarsa kılsın, yakarışı hedefine varır. Bazı bilginlere göre, andığımız bu ayetler kıbleye yönelme ayetini neshetmiştir. Buna göre namazın kıbleye yönelme diye bir şartı yoktur. Biz Kur'an'ın kendi içinde **nesih** diye birşey kabul etmediğimizden, hem kıble ayetinin hem de bu ayetlerin hükümlerini geçerli saymaktayız. **Toplu namazlarda tevhit şuuru, dış birlik ve ahengin sağlanması için kıbleye yönelmek şarttır. Tek başına kılınan namazlarda ise az önce değindiğimiz ayetlerin hükmünü işletmekte bir sakınca yotur.** Nitekim Hz. Peygamber münferit namazlarında, özellikle binek üstündeyken kıldığı namazlarda, kıbleye yönelme gibi bir tavra girmemiştir. Bunun da ötesinde, Hz. Peygamber şurada dikkat çektiğimiz espriye dayanak olcak başka söz ve tavırlar da bırakmıştır. Kütübi Sitte'den şunu öğreniyoruz: Bir grup sahabi kıbleyi bulamadıkları için her biri bir yöne namaz kılmışlardı. Sonra durumu Hz. Peygamber'e açtılar. O, şöyle buyurdu: **"Doğu ile Batı arasının tümü kıbledir."** Allah Elçisi bunun ardından, biraz önce değindiğimizi Bakara suresi 115. ayeti okudu: **"Doğu da Batı da Allah'ındır. O halde nereye dönerseniz dönün orada Allah'ın yüzü vardır."** (Olay ve hadis için bk. Tirmizî, salât, 256, 257=2/173-176)

S- Kıyam konusunda neler söylenebilir?

C- **Kıyam,** kelime anlamıyla düzgün bir biçimde ayakta durmaktır. Namazda kıyam ise, kulluk ve yakarış tavrı ile Allah'ın huzurunda durmak demektir. Kur'an bu kıyam kelimesini zikir, dua ve namaz tavrı olarak çeşitli şekillerde kullanmaktadır. Ancak, kıyamda elin, ayağın vs. biçimi ve

tarzı konusunda hiçbir açıklama yoktur. Belli ki, Kur'an bunları kulun ibadet sırasındaki ruhsal durumuna bırakmıştır.

S- Kıyamda ellerin, hatta parmakların durumunu milimetrik hesaplarla gösteren ilmihal yaklaşımlarını nasıl değerlendireceğiz?

C- Bu yaklaşımlar **mezhep gayretiyle** ortaya çıkarılmış ve Hz. Peygamber'in tavırlarından yalnız birini, dinin tek emri gibi halkın önüne koyup kurallaştırmalardır. İşin esası şudur:

Hz. Peygamber kıyamda ellerini şu veya bu şekilde bağladığı gibi, aşağıya salıvererek de namaz kılmıştır. Musalli (namaz kılan) Allah Elçisi'nin bu tavırlarından herhangi birini seçebilir veya bir namaz bünyesinde hepsini birleştirebilir. Bu, Allah dininin rahatlık ve güzelliklerinden biridir. Tavırlardan yalnız birini alıp, **"işte din budur, namaz böyle kılınır"** diye kayıtlayıcı bir ifade kullanmak, dine müdahale ve Allah'ın lütfuna ambargo koymak olur.

S- Kıraat konusunu anlatır mısınız?

C- **Kur**'an'ın **"Namazda Kur'an okumak"** diye bir beyanı yoktur. Kur'an okumak her zaman kutsaldır, ibadettir. Geleneksel fıkha göre ise **kıraat,** namaz sırasında Kur'an'dan bir miktarın okunmasıdır. Kur'an dışında okunan dualar kıraat kavramı içine girmez. Hz. Peygamber, müminlerin zorunlu kulluk borçları olan namazlarda vahyin ilahî senfonisiyle az veya çok birlikte olmalarını esas almıştır. Ancak Hz. Peygamber Kur'an'ı ezberleyip okumakta zorluk çektiğini söyleyen sahabisine, Fâtiha yerine başka tespih ve dualar okuyabileceğini söylemiştir. (Bu konuda bk. Nesaî, İftitah, 32; Tirmizî, Mevâkit, 110; İbn Hanbel, 4/353; Kurtubî Tefsiri, 1/126; Râzî Tefsiri, 1/215)

İşin esası şudur: Arapça okuyamamak, secde etmemenin gerekçesi yapılamaz. Arapça'yı iyi okuyamayanlar kendi dil-

lerinde çeviri ile namaz kılarlar. Esasen bunda büyütülecek ve ürkülecek bir taraf da yoktur. Çünkü Kur'an, okunacak miktarın **kişinin kolayına gelen** kadar olduğunu açıkca belirtmiştir. (bk. Müzzemmil, 20) Her **musalli** (namaz kılan) bilgisine, durumuna, içinden gelen arzu ve coşkuya uygun olarak, belli bir miktar Kur'an ayetini namaz sırasında okuyabilir. Bunu orijinal metinden okuyabileceği gibi, tercümeden de okuyabilir.

Peygamberimiz, okunacak miktarı asgari **Fâtiha suresi** olarak belirlemiştir. Bu belirlemenin çok önemli kozmik ve evrensel gerekçeleri vardır. Herşeyden önce, **Fâtiha** istisnasız bütün inanç mensuplarının rahatlıkla ve ortaklaşa okuyabilecekleri bir yakarış ve dua pasajıdır. İkincisi, **Fâtiha**'da yakarış sadece namaz kılan adına değil, bütün insanlık adına yapılmaktadır. Yani **Fâtiha**'da **"ben"** yok, **"biz"** vardır.

Fâtiha'nın dışındaki duaların çevrilerinin okunabileceği tartışmasızdır. Fâtiha'nın tercümesinin okunup okunmayacağı ise bir farziyet (kaçınılmazlık) tartışması değil, bir efdaliyet tartışmasıdır. Kısacası, Arapça bilmeyenlerin Fâtiha'yı çevirisinden okumalarında hiçbir sakınca yoktur.

Fâtiha'nın orijinalini layıkıyla okuyamayanların, onun yerine başka dualar-tespihler okuyabilecekleri, Şafiî fıkhınca hükme bağlanmıştır.

Fâtiha dışında okunan bütün dua ve yakarışların herhangi bir dilde yapılmasında hiçbir tartışma yoktur. Başka bir deyimle **sübhâneke, et-tahiyyât, allahümme salli**'ler, kunut duaları her hangi bir dilde tercümesiyle okunabilir. Esasen Peygamberimizin bu dualar yerine daha başka birçok dua okuduğu da bilinmektedir. (Bu dualar için bk. İbnül Kayyım; Zâdül Meâd, 1/201-205) Fakihler bunlardan bir tanesini seçerek, Allah'ın emriymiş gibi "bunu okuyacaksınız" diye ilmihal kitaplarına yazmış ve insanların ruhlarına âdeta kayıt koymuşlardır. Bu doğru değildir. Fâtiha dışında namazın herhangi bir yerinde, herhangi bir dilde istenilen

dua yapılabilir. Kur'an ayetleri dışında, orijinal metin kaydı asla yoktur. Fâtiha'nın tercümesinin okunabileceği, Peygamberimizin **Selmân Fârisî**'ye verdiği fetva ile sâbittir. İmamı Âzam, buradan hareketle, Arapçayı bilenlerin bile Kur'an'ın tercümesiyle namaz kılabileceklerine fetva vermiştir. (Bu konuda bk. İmam Muhammed; el-Câmiu's-Sağîr; Serahsî; el-Mebsût; Tâcu'ş-Şerîa; Nihâyetu Hâşiyeti'l-Hidâye, Kıraat bölümü; Leknevî; Hidâye, s. 86; 1/37-38; Hamidullah; Kur'an-ı Kerim Tarihi, 101-103)

Namaz, kulun Allah ile konuşması, sohbeti, ona ruhunu açması, ondan yardım ve destek dilemesi, rahmet ve bereket niyaz etmesidir. Her kul bunları şuurlu bir biçimde içinden geldiği gibi yapmalıdır. Böyle bir şey insanın bilmediği bir dille yapılamaz. Çünkü bilmediğimiz dilde yapılan dua şuursuz ve konsantrasyondan uzak bir kelime telaffuzu olarak kalır. Buna dua denemez. "Kur'an'ın tercümesiyle ibadet olmaz!" iddiasının dinsel ve bilimsel bir dayanağı yoktur. Bu, siyasal bir söylemdir. Her insanın, anadilinde ibadet hakkı, onun en doğal dinî ve insanî hakkıdır. (Kur'an'ın tercümesiyle ibadet konusunda geniş bilgi için bk. Öztürk; **Yeniden Yapılanmak,** s. 152-170)

S- Secde, rukû ve bunlar arasındaki eğilip doğrulma hareketlerinde okunan Allahu ekber, semiallâh vs. gibi ifadelerde durum nedir?

C- Gerek bunlarda, gerekse rukû ve secde sırasında okunan tespih cümlelerinde (sübhâne rabbiyel azîm vs.) de durum aynıdır. Bunların, musallinin dilindeki karşılıkları okunabileceği gibi, daha başka niyaz ve tespih cümleleri de okunabilir. Nitekim Peygamber Efendimizin secde ve rukû sırasında okuduğu 20'den fazla dua cümlesi olduğunu biliyoruz. (Bu konuda bk. İbnül Kayyım; Zâdül Meâd, 1/232-235)

S- Rukû şartını açıklar mısınız?

C- Rukû, Kur'an dilinin büyük ustası **Râgıb el-Isfahânî**'nin ifade ettiği gibi, **inhina** yani boynu bükmek,

eğilmek anlamındadır. Bunun açısı, santimi, derecesi gösterilmemiştir. Bunu da kulun ruh hali belirler. Ancak Peygamberimizin rukû şekli bize bu konunun en ideal biçimini vermektedir ki, o da kıyam halindeki insanın ellerini dizleri üstüne koyarak veya yana salarak, öne-aşağıya doğru eğilmesidir. Kur'an rukûu genelde ibadet halinin temel unsurlarından biri olarak göstermektedir. (bk. Bakara, 43, 125; Hac, 77; Tevbe, 112; Fetih, 29) Rukû, bütün peygamberlerin ibadet ve niyaz tavırlarından biridir. (bk. Âli İmran, 43; Sad, 24; Hac, 26)

S- Secdeyi anlatır mısınız?

C- Secde de rukû gibi, boyun büküş ve eğilme anlamındadır. Secdenin rukûdan farkı, ondaki eğilmenin daha fazla oluşudur. Secdenin de eğilme miktarı, açısı, santimi, derecesi gösterilmemiştir. Bu da musallinin ruhsal durumuyla bağlantılıdır. Nitekim **îma** ile (binek üstünde veya hastalık halinde) kılınan namazlarda secdenin eğilme miktarı çok azdır. Alın yere hiç değdirilmemektedir.

Kesin olan birşey varsa, rukû ile secdedeki eğilmenin secdede daha fazla olması gerektiğidir. Fakihlerin rukû ve secde konusunda milimetrik ölçüler vererek rukû ve secdeyi bir tür akrobasi imtihanı haline getirmeleri, Kur'an'ın ve ibadetin ruhuna aykırıdır. Ve bu yapay zorlamalar namaz gibi bir huzur ve mutluluk uygulamasını bir tür gösteriye çevirmiştir.

S- Ayakta ve herhangi türden bir binek üstünde de namaz kılınabilir mi?

C- Şartları varsa elbette kılınır. Kur'an bu konuda açık ve net konuşmaktadır. Bakara 239. ayet aynen şöyle diyor: **"Eğer korku ve endişe duyarsanız, yürür halde veya binmiş olarak namaz kılın."** Bu ayetteki **"korkarsanız"**

ifadesinden savaş halini çıkarmak tamamen keyfî bir yaklaşımdır. Ayetin ne kendisinde ne de önünde ve arkasında savaşla ilgili hiçbir beyan yoktur. Tam aksine, bundan önceki ayet namazlara, özellikle orta namaza devama çağırmaktadır.

O halde korku ve endişe halinin olup olmadığını, bütün ruhsatlarda olduğu gibi, kişinin kendisi belirleyecektir. Bu durumda yüzün yöneldiği her yön kıbledir. Rukû ve secde asgari ölçüde eğilmekle yerine getirilir. Ancak **rukû ile secdenin arasını bir miktar ayırmak şarttır.** Eğer rukû ve secdenin bu şekilde yapılması, yani **îma** da mümkün olmazsa sadece iki tekbir (Allahu Ekber) getirmekle yetinilir.

Görülüyor ki, mutlaka korunması gereken şey Allah ile diyaloğun yaşatılmasıdır. Bunun şekli, sayısı ikinci derecede önem taşır. Ve bu da gösterir ki, **Allah'a ibadeti terk etmenin hiçbir mazereti yoktur.** Mazeret şu veya bu şekilde ibadet edilmesi için geçerli olabilir; ibadetin terk edilmesi için değil.

S- Ayaklar giyili halde namaz kılınır mı?

C- Yürüyerek veya binek üstünde kılınan namaz başka nasıl olacaktır? Kaldı ki, Peygamberimizin normal mescit nizamı içinde de ayaklarını çıkarmadan ibadet ettiğini bilmekteyiz. (Geniş bilgi için bk. İbnül Kayyım; Zâdül Meâd, 1/270-271)

S- Binekten maksat yalnız hayvan binitler midir?

C- Hayır, her türlü binek aracı kastedilmektedir. Kur'an: **"rükbânen"** deyimini kullanmaktadır ki, şu veya bu cinsten birşeye binmiş olma halini ifade eder. Bu, örneğin, deve olabileceği gibi, uçak da olabilir. Nitekim, uzun mesafeli uçak yolculuklarımızda namazlar az önce işaret ettiğimiz şekilde kılınmaktadır.

S- Kur'an'ın göserdiği şekliyle namaz, fıkıh kitaplarının gösterdikleri ta'dil-i erkânlı namaza pek benzemiyor. Bu konuyu nasıl açıklarsınız?

C- Ta'dil-i erkân, gerekli şartların en uygun ve ahenkli biçimde uygulanması demektir. Mezhep ayrılıklarının onlar, hatta yüzlerle ifade edilen farklı hareket belirlemeleri varken, hangi ta'dil-i erkândan bahsedebiliriz? Parmaklardan buruna, gözlerden kulaklara, nefes almaktan öksürüp inlemeye kadar herşeyi kendi anlayışlarına göre kurallara bağlayan **mezhep şârihleri** (yoruma yorum getirenler), Allah'ın kullarını bir takım bedensel titizliklere boğarken, namazın ruhu olan huşûu yani samimiyet ve konsantrasyonu öldürmüşlerdir. Kur'an'ın, namazın özü olarak gösterdiği huşû, bir kalp keyfiyeti, sukûnet ve konsantrasyondur. Mezhep ilmihalcilerinin kitleye dikte ettikleri tadil-i erkânı gerçekleştirmeye girişen bir musallinin, huşûa ayıracak ne dikkati kalır ne de enerjisi. Parmağını şöyle, ayağını böyle, gözünü şu şekilde, burnunu bu şekilde vs. endişesindeki kişinin kalbini Allah'a bağlaması zorlaşır. Yani böyle birisinin namazı gider, bedensel hüneri kalır. Bu mezhep şârihlerinin ortaya koydukları ilmihal kitaplarında gösterilen beden ve şekil titizliklerine bağlı kalarak, Allah'a ibadetin huzuruna varmak çok zordur. Koydukları kurallar insanın zihnini ve ruhunu Allah'a vermesine engel olmaktadır. Allah'ın kullarının âdeta yakasına yapışmışlardır. Gönül huzuruyla ibadet etmeyi mümkün olmaktan çıkarmışlardır.

Bütün bunları yaparken hepsi aynı şeyleri söyleseler belki tahammül edilebilir. Fakat nerede! Aynı parmak hareketine birisi sevap derken, bir başkası haram diyebilmektedir. Mesela **teşehhüd** (tahiyyât oturuşu)de kelime-i şehadet okurken şehadet parmağını kaldırmak bazı mezheplere göre sünnet, yani **sevap,** bazılarına göre **vâcip** yani kesin emir, bazılarına göre ise **tahrimen mekruh,** hatta haramdır. Al-

lah'ın dininde böyle tutarsızlıklar olur mu? Böyle bir şey din değil kaostur. Doğrusu şu ki, bu kuralcı zihniyet, İslam'ı tutarsızlıklara, tabulara, kuralcılık keyfine mahkûm edip Allah'ın dinini çekilmez hale getirmiş ve Allah'ın kullarını perişan etmiştir.

S- Bu, kurallara boğdurma ve yozlaştırma ne zaman ve nasıl başlamıştır?

C- Yozlaştırma ve uydurma kurallara boğdurma süreci **Emeviler** tarafından başlatılmış ve her gün biraz daha derinleşerek bugüne gelmiştir. Emevilerin, özellikle namaz konusunda, âdeta yeni bir din kurarcasına icat ettikleri kurallar, Hz. Peygamber'in seçkin sahabîlerini endişeye sevk etmiş ve bu sahabîlerin bir kısmı Emevi imamların kıldıkları namazlara katılmamış, Emevilerin mescitlerine gitmemişlerdir. Hayatını Hz. Peygamber'e hizmete adamış bir sahabî olan **Enes b. Mâlik** bunlardan biridir. Farz namazlarını bile evinde kılan bu büyük sahabîye mescide ve cemaate neden gitmediği sorulduğunda şu ürpertici cevabı vermiştir: **"O mescitlerde kılınan namaz Peygamberimizin bize öğrettiği namaz değildir. Emeviler bir yığın uydurmayla namazı tanınmaz hale getirdiler."** Şunu da biz ekleyelim: Emeviler bu uydurmaları **"sünnet"** adı altında Müslüman nesillere aktarmanın yolunu da buldular. (Bu konuda bk. İbnül Kayyım; Zâdül Meâd, 1/222)

Daha ilginç bir örnek verelim: Bilindiği gibi yolculuk halinde namaz, ilk günden beri iki rekattır. Bu, bir kısaltma değil, hükmün esasıdır. Bu esasın korunmasında bile, büyük sahabilerin çok titiz davrandıklarını görmekteyiz. Buhari'nin taksîru's-salât adıyla açtığı babında şu satırları görüyoruz: **Halife Osman**'ın Mina'da namazı iki rekat yerine dört rekat kılmasına yani artırmaya gitmesine, Hz. Peygamber'in hâfız sahabisi İbn Mesud karşı çıkmış ve bu hareketini Osman'ın

aleyhindeki saflarda yeralacak kadar ileri götürmüştür. Şöyle diyor: "Ben Hz. Peygamber'e arkadaşlık ettim. O, namazı sefer halinde hep iki rekat kılardı. Ebubekir ve Ömer de o şekilde kılmıştır. Fakat Osman, hilafetinin sonlarında bu namazı dört rekat kılmaya başladı. Benim, ona karşı çıkış sebeplerimden biri de budur."

Görülüyor ki, büyük sahabîler, Emevî hanedanını korumak ve iltimas etmek tutkusuyla ünlü Halife Osman'ın yolculuk namazlarında getirdiği bir artırmayı bile ona karşı cephe almak için bir gerekçe yapabilmişlerdir. Çünkü onlar biliyorlardı ki, dinde yalnız eksiltmenin değil, artırmanın da bir dejenerasyon sebebi olacağı Hz. Peygamber tarafından bildirilmiştir. Bu küçük örnek, daha sonraki Emevî tahriplerinin dehşetini anlamak bakımından bize iyi bir ipucu vermektedir.

S- Bugün camilerde kılınan şekliyle namaz ne durumdadır?

C- **Enes b. Mâlik**'in ifadeye koyduğundan çok daha tanınmaz hale getirilmiş durumdadır. Bugün İslam'ın namazı diye halka empoze edilen uygulama sadece bir kısmıyla Hz. Peygamber'in gösterdiği namazdır. Gerisi, geleneklerin oluşturduğu bir bid'atler ve hurafeler yığınıdır.

S- Birkaç örnek verebilir misiniz?

C- Önce şu noktaya dikkat çekelim: Bugün camilerde namaz, Kur'an'ın emri olan ibadetten çok, geleneklerle beslenmiş bir seremoni, bir festival haline getirilmiştir. Bu seremonide, Allah'ın emri olan namazın süresi, bid'at ürünü olan **müezzinlik, salâten tüncîna, toplu âminler** ve daha bir yığın ilaveyle harcanan sürenin beşte biri bile değildir.

S- Hz. Peygamber'in kıldığı şekliyle bir namazı, mesela bir öğle namazını bize anlatabilir misiniz?

C- Ezan okunur; ardından namaza yani farza durulur, selam verilip farzdan çıkıldığında namaz bitmiş olur. İşte bu Muhammedî namaz, bir insanın en fazla on dakikasını alacaktır. Bunu, bugün uygulanan merasimlerle karşılaştırdığınızda yozlaştırmanın boyutunu ve bizim, "Müslüman'ın namazını bir tür işkence haline getirdiler" yolundaki sert eleştirimizin gerekçesini anlamış olursunuz. İnsan bunlara bakınca aklına ister istemez şu geliyor: Acaba birileri Müslüman'ı hayat sahnesinden mümkün olduğunca uzak tutmak için, sessiz sadasız bir yere kapatmak istedi de, bunun için en geçerli yol olarak namazı yozlaştırmayı mı buldu? Çünkü Hz. Peygamber'in namazı, büyük Muhammedî vicdan **İkbal**'in de ifade ettiği gibi, **"hürlerin namazıydı. Oysaki bugünkü şekliyle namaz kölelerin sığınışı haline gelmiştir."** Düşünmekten kaçan, işe karışmaması istenen ve bunun için de birşeylerle avunması gerekli görülen bir kitlenin sığınışıdır bu.

Kur'an'ın insanını Allah'a bağlayan namaz bu sığınma değildir. O namazı Kur'an'dan ve Hz. Peygamber'den yeniden öğrenmek borcundayız.

S- Farzdan önce ve sonra kılınan sünnetler ne olacak?

C- **Hz. Peygamber mescidinde sünnet adıyla bir namaz kılmamıştır.** Nevâfil veya revâtip denen bu tür namazların cami dışında kılınması, Hz. Peygamber'in emridir ve esas sünnet işte budur. (Bu konuda bk. İbnül Kayyım; Zâdül Meâd, 1/314-316) Biz, bu namazların, kulluk borcu olan farzlara eklenmemesini ve durumu müsait olanlarca cami dışında kılınmasını sünnetin bir gereği olarak tanıtmak zorunda-

yız. Muhammedî tavır budur. Bunun aksini söyleyenler, sünnet namazı kılmak adı altında, sünneti hançerlemektedirler.

S- Yani sünnet namazlar bir kulluk borcu değil midir?

C- Hayır, kulluk borcu değildir. Ruhen yükselmek isteyenler istedikleri kadar namaz kılabilirler. Bunun nasıl yapılacağı gösterilmiştir. Ancak bunun faydalı olması, emir olmasını gerektirmez.

Bu konu, daha sahabe zamanında tartışılmıştır. Burada Peygamberimizin eşi Hz. Âişe'nin bir davranışına yer vermek istiyoruz. Fıkhı en iyi bilen sahabilerden biri olan **Hz. Âişe,** sünnet ve vitir namazı kılmayanların azapla tehdit edildiğini duyduğunda sert bir reaksiyon göstermiş ve şöyle demiştir: "Böyle bir sözü nasıl söyleyebiliyorlar. Azap, kulluk borcu olan farzların terkinde söz konusu edilir. Kaldı ki, Allah dilerse o durumda da kulunu affedebilir." (bk. Asrısaadetin Büyük Kadınları, Âişe bahsi)

Doğrusu şu ki her konuda uluorta azaptan, haramdan bahsedilmesi kısa devrede basit bazı sonuçlar getirirse de, uzun devrede din bünyesinde derin tahriplere yol açar, ölçüleri altüst ederek kitleyi perişanlığa iter.

S- Cuma namazının farzından önce ve sonra kılınanlar da bu türden midir?

C- Evet, onların da kulluk borcu olan namazla ilgisi yoktur. Dileyen kılar. **Cuma iki rekatlı ve hutbe beraberliğinde icra edilen müstakil bir namazdır. İbnül Kayyım,** bunun aksini söyleyenlerin yersiz ve geçersiz kıyaslamalara dayanarak yalancılık ettiklerini sert bir dille uzun uzun anlatır. (bk. İbnül Kayyım; Zâdül Meâd, 1/431-438, 467).

S- Camilerde, namazlardan sonra çekilen tespihler ve yapılan toplu âminli duaların durumu nedir?

C- Hepsi bid'at ve uydurmadır. Hz. Peygamber'in uygulamasında bunlar yoktur. Namazın bizzat kendisi dua ve tespihtir. Allah'ın belirlediği ve sınırlarını çizdiği bu dua ve tespih faaliyetine, onun birkaç katı zaman tutacak ilaveler yapmak Allah'ın dinine hüküm sokmaktan başka nedir ki? (Bu bid'at konusunda bk. Şâtıbî; el-I'tısam, 1/349-360)

S- Namaz kılmayanların önce uyarılacağı, sonra dövüleceği, sonra da öldürüleceği yolunda hükümler var mıdır?

C- Allah'ın dinine böyle bir zulmün maledilmesinden Allah'a sığınırız. **Kur'an'da, böyle birşeyin zerresini savunmaya bile mesnet olacak bir beyan yoktur.** Bu yalan, dini yozlaştiranlar tarafından ortaya atılmış ve ne yazık ki uydurma bazı sözlerle Hz. Peygamber'e fatura edilmiştir. Allah'ın Resulü de böyle bir zulümden münezzehtir. Bir kitap düşünün ki, suç gördüğü davranışlar karşılığı öngörülen azarlama ve dövmeleri bile açıkça belirtmiştir. Böyle bir kitap öldürme gibi bir cezayı nasıl hükme bağlamadan bırakır. Ve onun hükme bağlamadığı böyle bir cezayı hangi kuvvet insanlığa musallat edebilir!? **"Dinde ikrah"** yani baskı ve zorlama yoktur prensibini getiren ilahî kitabın bu kabulünü delecek uydurmalar Allah'ın rahmet ve mutluluk kurumu olan dinini insanlığın gözünde kanlı bir despotizm ocağı gibi görmeye yol açmıştır. Bunun hesabını Cenabı Hak elbette soracaktır.

Hz. Peygamber'in, bu iftiranın tam tersine delil olan iki beyanını kaydedelim: **"5 vakit namazı Allah kulları üzerine yazmıştır. Kim bunları kılar, küçümseyerek terk etme yönüne gitmezse onu cennete koymak Allah üzeri-**

ne bir ahd olur. Bunları yerine getirmeyene gelince, onun cennete girmesi konusunda Allah'ı bağlayan bir ahd yoktur. Allah isterse ona azap eder, isterse cennetine koyar." (Ebu Dâvud, vitr; Dârimî, 1/370)

"Allah'a itaatı olmayanın namazı da olmaz. İç ve dış kötülüklerden arınmış kişi ise, namazı yerine getirmiş olur." (İbn Mübârek; Kitâb ez-Zühd, 290)

Hz. Peygamber'in anlayışı ve buyruğu budur. Bunun aksini söyleyerek din adına despotizm getirenler, toplumu, inanmadıkları şeyleri korku yüzünden yapmaya mecbur bırakırlar ve kitleyi **gizli şirk** olan **riyakârlığa** teslim ederler. Şirin görünmek, cezadan kurtulmak için abdestsiz, taharetsiz hatta gusülsüz namaz kılanlar ortalığı doldurur. Ve bunun sonucunda ne din kalır ne iman ne de ihlas. Bu durumda kitle Allah'ın istediğini açıklamak yerine, despotizmin istediğini açıklar. Oysaki onların iç dünyaları harabeye dönmüştür. Nisa suresi 108. ayet, bu noktada bir ibret tablosu sunmaktadır: **"İnsanlardan gizleniyorlar da, Allah'tan gizlenmiyorlar. Oysa gecelediklerinde Allah'ın istemediği sözü söylerlerken Allah onlarla beraberdir."**

S- Bir tür farz gibi, cemaatle kılınan teravih namazı konusuna değinir misiniz?

C- Kur'an'da teravih diye bir namaz geçmez. **Teravih,** sevap için kılınan **tatavvu** veya **revâtip** diye anılan namazlar cümlesindendir; dileyen, dilediği şekilde, dilediği kadar kılar. Bunun camilerde resmî bir ibadet gibi cemaatle kılınması ise **bir bid'attır.** Şundan ki Hz. Peygamber'in uygulamasında böyle birşey yoktur. Peygamberimizin Ramazanlarda, iftardan sonra bazan dört, bazan da sekiz rekat bir revâtip kıldığı yolunda rivayetler vardır. Bu rivayetlerin doğruluğu kabul edilse bile, bu namaz tekbaşına kılınmalıdır.

Burada altını çizmemiz gereken bir nokta da şudur: Yine rivayetlere göre Hz. Peygamber bu namazı birkaç kez cemaatle kılmış, sonra bunu terketmiştir. Sebebi sorulduğunda verdiği cevap şudur: "Ben bunu bir tatavvu olarak kıldım, fakat halk buna öylesine ilgi gösterdi ki, devam etmesi halinde farz gibi algılanmaya başlanacağından korktum ve uygulamayı durdurdum." Hz. Peygamber'in durdurduğu uygulama sonradan, hem de üç katına çıkarılarak başlatılmış ve Allah Elçisi'nin korktuğu olmuştur.

Bugünkü şekliyle **teravih** ne Hz. Peygamber döneminde ne de ilk halife Ebubekir döneminde vardı. İkinci halife Ömer'dir ki, hilafetinin sonlarına doğru böyle bir uygulamayı başlatmıştır. Ömer bu uygulama için bizzat kendisi **bid'at** deyimini kullanmıştır. Ancak Ömer bunu **"güzel bir bid'at"** diye nitelendirmektedir. Nasıl güzel bir bid'attır ki, Allah'ın emri olan farz namazların toplamından da fazladır ve onlardan daha bağlayıcı bir resmiyet arzetmektedir. Bu gerçeği ve Peygamberimizin ifadeye koyduğu endişeyi dikkate aldığımızda bunun güzelliğine hükmetmekte gerçekten zorluk çekeriz.

Güzel olan, herkesin dilediği kadar ve dilediği yerde revâtip namaz kılmasına imkân tanımak ve Hz. Peygamber'in uygulamasını tekrar geçerli hale getirmektir. Allah Resulü'nün tavır ve tarzını değiştirerek, onun tanıttığı ibadete ilaveler yaparak Allah'ın rızasının kazanılacağına inanmak gibi bir yola gitmekten Allah'a sığınırız. Birilerinin güzel demesiyle hiçbir bid'at güzel olmaz. Ancak biz, Kur'an dışında din kaynağı tanımamasıyla ünlü bir tevhit eri olan Ömer'in teravihle ilgili böyle bir tavır sergilediğine ihtimal vermiyoruz. Ömer aracılığıyla ümmete sunulan yalanlardan biri de bu olsa gerek.

S- Kandil geceleri veya benzeri zamanlarda kılınması gereken özel namazlar, mesela tespih namazı var mıdır?

C- Böyle birşey yoktur. Dileyen dilediği zaman, dilediği kadar namaz kılar. Nasıl kılınacağı bellidir. Hiçbir gecenin özel namazı olmadığı gibi, **tespih namazı** diye bir namaz da yoktur. Bunlar sonraki devirlerde uydurulmuş ve dinde bid'atların egemenliğini kurarak yozlaşmalara yol açmış Kur'an ve sünnet dışı uygulamalardır. Allah'ın dinini karmakarışık, anlaşılmaz ve yaşanmaz hale getiren sübjektif kabullerdir. Hak dinini bu uydurmalardan arıtmak, tevhit erlerinin görevidir.

Şuna da işaret edelim ki Kur'an'da **Kadir Gecesi** dışında adı geçen, kutsallığından bahsedilen hiçbir gece yoktur. Allah'a ibadet için her zaman kutsal, her an mübarektir. Kutsal geceler, kandil geceleri uygulaması bir gelenektir. Geleneği ihya etmek isteyen varsın etsin; ama geleneğin kabullerini Allah'ın dinine fatura edip ilahî emir gibi kitlenin önüne çıkarmaya kimsenin hakkı ve yetkisi yoktur.

Kutsal geceler uygulaması Arap-İslam dünyasında bulunmamaktadır.

Kutsal geceler ve bunlara mahsus gösterilen namaz ve benzeri ibadetlerin tümü bid'attır, Kur'an ve sağlam sünnette hiçbir dayanağı yoktur. Bunun böyle olduğu, çok erken devirlerde bid'atler konusuna eğilen bazı İslam bilginleri tarafından ortaya konmuştur. Bir örnek olarak h. 665'te ölen Şafiî bilgini **Ebu Şâme**'nin eserini vereceğiz. Ebu Şâme, bid'at ve hurafelerin bir kısmını deşifre eden eserine el-Bâ'is alâ İnkâri'l-Bide'i ve'l-Havâdis adını vermiş ve eserinin önemli bir kısmını "kutsal gecelere mahsus namazlar" uydurmasına ayırmıştır. Ebu Şâme eserinin girişinde şu iki peygamber sözünün altını çiziyor: **"Sözün en hayırlısı Allah'ın kitabıdır ve kılavuzluğun en hayırlısı da Muhammed'in kılavuzluğudur."** (Müslim, cuma; İbn Hanbel 3/319; Beyhakî, 3/214) Ve: **"Sözün en doğru ve en güveni-**

lir olanı Allah'ın kitabıdır. Kılavuzluğun en güzeli ise Muhammed'in kılavuzluğudur." (Ebu Şâme, 56)

Bid'atlerle ilgili olarak, özellikle ülkemiz insanının altını çizmesi gereken ilginç örnekler var Ebu Şâme'nin eserinde. İşte bazıları:

Huneyn Savaşı'na katılan bir grup sahabi anlatıyor: Hz. Peygamber'le birlikte **Huneyn**'e doğru gidiyorduk. Kureyş putperestlerinin o yörede kutsal tanıdıkları büyük bir ağaç vardı. Putperestler, her yıl belli bir günde bu ağacın altına gelir, kurbanlar keser, silahlarını ağaca asar ve orada bir süre kalırlardı. Bu ağaca, üzerine dilek için bir takım şeyler asıldığından **Zatü Envât** deniyordu. Ağacın yakınından geçerken biz Hz. Peygamber'e şöyle dedik: "Ey Allah'ın Elçisi, sen de bizim için bir Zatü Envât belirlesen olmaz mı?" Hz. Peygamber bize şu cevabı verdi: "Allah, Allah! Siz ne cahil bir topluluksunuz! Sizler, önceki ümmetlerin geleneklerini ihya edeceksiniz. Sizin şu sözleriniz Beniisrail'in Hz. Musa'dan put isteyen şu sözü gibidir: **"Ey Musa! Şu belde halkının taptıkları ilahlar türünden bize de bir ilah bul."** (A'raf, 138)

Ebu Şâme, bu tip yaklaşımlara konu edilmiş ağaçların, binaların yıkılmasını, Allah'a imanın bir gereği sayıyor. Bundan da ilginci Ebu Şâme'ye göre bu tip davranışlara yataklık eden cami ve mescitler, adları ne olursa olsun şirke bulaşmıştır ve yıkılmaları gerekir. Ona göre bu tip mescitler Tevbe suresinin 108. ayetinde girilmemesi emredilen tefrika ve nifak mescitleri cümlesindendir. (bk. Ebu Şâme, 101-105)

Yazar, anılan türden davranışların karıştığı namaz ve oruç gibi ibadetlerin bile şirk haline dönüşeceğini belirtmekte ve bunları yapanların ibadet adı altında fesat yaydıklarını ve bu yüzden münafıkların duru-

mundan bahseden şu ayetlerin (Bakara, 11-12) çerçevesine girdiklerini söylemektedir: "Onlara yeryüzünde fesat çıkarmayın dendiği zaman şöyle konuşurlar: 'Hayır, biz sadece iyilik ve barış sergiliyoruz.' Gözünüzü açın, onlar fesat çıkaranların ta kendileridir de bunun farkında değiller." (Ebu Şâme, 106-107)

"Hz. Ömer, ikindi namazının arkasından iki rekat daha namaz kılanları önce bu işi bırakmaya çağırdı, sonra da kendilerini dayakla cezalandırdı." İbn Abbas diyor ki: "Ömer'in bu dayak atma cezasında ben de görev almıştım." Yine İbn Abbas şunu söylüyor: **"Sabah namazını camide 4 rekat kılmaya kalkan birini Hz. Peygamber azarlamıştır."** Yazar bunları naklettikten sonra şunu soruyor: "Kim çıkıp da diyebilir ki, Hz. Peygamber ve Halife Ömer insanları namaz kılmaktan men ediyordu?" (Ebu Şâme, 113-114) Biz de şunu soruyoruz: Böyle davranan bir Ömer 20 rekat bir namazı (teravih) ümmete bir farz gibi kıldırtıp bunu "güzel" diye nitelendirir mi?

Ebu Şâme, aynı ezanı birkaç müezzinle okumanın Cuma günü cami içinde okunan ezanı uzatmanın kötü bir bid'at olduğunu da kaydediyor. (bk. s. 268-269) Ona göre Cuma'nın iki rekatlık farzından önce ve sonra kılınan tüm namazlar da bid'attır. (bk. s. 285-291)

S- Namaz oturarak kılınabilir mi?

C- Namaz kılan, böyle bir zorunluluk hissediyorsa, namazını oturarak da kılabilir. Çünkü esas olan, huşûu yakalamaktır. Ayakta durmak için gücünü zorlayan insan huşûu yitirir. Oturarak kılmaya ihtiyaç olup olmadığına müminin kendi vicdanı karar verecektir. Hz. Peygamber birçok kez oturarak da namaz kılmıştır. Önemli olan, eğilmelerde secde ile rukû arasını ayırmaktır.

S- Nisa 135'in adalet konusuyla ilgili tespitini açıklar mısınız?

C- Bu ayette iman sahiplerine şu direktif verilmekedir: **"Adaleti tam yerine getirerek, Allah için tanıklık eden insanlar olun. Kendinizin, ana-babanızın ve yakınlarınızın aleyhine bile olsa, bu insanlar zengin veya fakir de olsalar tavrınızı değiştirmeyin. Çünkü Allah o insanlara sizden daha yakındır. O halde keyfinize uyarak doğruluktan sapmayın. Adalet ve tanıklık konusunda dilinizi eğip bükerseniz ya da doğruyu söylemezseniz, şunu bilin ki Allah yaptıklarınızı çok iyi haber almaktadır."** Adalet konusunun bu ilkeleri Mâide 8. ayette de dile getirilmiştir.

S- Nisa 142-145'te münafık ve riyakârların durumlarına ilginç bir yaklaşım var. Buna değinir misiniz?

C- Bu ayetlerden anlıyoruz ki, **nifak** ve **riya** yani ikiyüzlülük, Allah'ı kandırmaya kalkma illetidir. Bu yola gidenlerin, Cenabı Hakk'ın en şiddetli azabına maruz kalacakları ifade edilmektedir. 145. ayetin açık beyanına göre: **"İçi dışı bir olmayanlar cehennemin en aşağı çukurunda azap göreceklerdir. Ve onlara hiçbir yardımcı bulunamayacaktır."**

S- Nisa 148'de kötü sözle ilgili ilginç bir açıklama var. Buna değinir misiniz?

C- Bu ayet, zulme uğratılanların kötü söz söyleme hakları olduğunu belirtmektedir. Yine bu ayetten öğreniyoruz ki, zulme uğratılma dışında kötü söz söylemeyi Cenabı Hak asla hoş karşılamamaktadır.

S- Nisa 150-152. ayetlerde gündeme getirilen, peygamberlere bakışı değerlendirir misiniz?

C- Bu ayetler peygamberlik kurumunu bir bütün olarak kabullenmenin zorunluluğuna dikkat çekmekte ve Allah elçilerinin bir kısmına inanıp bir kısmını inkâr etmeyi imanı ortadan kaldıran bir sakatlık olarak göstermektedir. Gerçek bu olunca, peygamberlerin en büyüğü olan Hz. Muhammed'i nübüvvet kervanının dışında tutanların seviyelerini ve âkıbetlerini düşünmek çok ürpertici olmaktadır. Bir kurumun başlangıç ve gelişim sürecindeki elemanları benimseyip de kemal noktasındaki elemanını görmezlikten gelmek ne büyük talihsizliktir.

S- Kur'an Hz. İsa'nın ölümü konusunda ne diyor?

C- Kur'an, Hz. İsa'nın çarmıha gerilerek öldürüldüğünü kabul etmemektedir. Nisa 156-158'e göre, onu çarmıha gerdiğini söyleyen Yahudiler, kesin bir bilgiye değil, bir sanıya dayanmaktadırlar. Yani kendileri de çarmıha gerdikleri kişinin İsa olduğundan emin değillerdir.

Yahudiler karanlık ve curcuna içinde birisini çarmıha gerdiler. Ancak bu kişi, Kur'an'a göre, Hz. İsa değildi.

S- O halde Hz. İsa nasıl öldü veya öldürüldü?

C- Kur'an bu soruya cevap vermemektedir; ancak Kur'an'da Hz. İsa'nın öldüğü belirtilmiştir. Âli İmran 55. ayette Cenabı Hak: **"Ey İsa, hiç kuşkusuz ben seni öldüreceğim, sonra seni bana yükselteceğim."** buyurmaktadır. (Ayrıca bk. Mâide, 117) Bu ayette geçen ve "canını alacağım" anlamına gelen **müteveffike** kelimesi, Hıristiyan geleneklerinin etkisiyle başka anlamlara çekilmiş ve Hz. İsa'nın öldürülmeden önce yani bedeniyle göklere yükseltildiği söylenmiştir. Kur'an böyle birşey demiyor; Hz. İsa'nın çarmıha gerilmediğini söylüyor.

Evet, Hz. İsa çarmıha gerilerek öldürülmemiştir. Bunu bugün, Hıristiyan dünyanın önemli bir kısmı da kabul et-

mektedir. Ancak bu, Hz. İsa'nın, bedeniyle göğe çıktığı anlamına gelmez. Böyle bir şey Kur'an'ın kabullerine ve sünnetullah denen ilahî yasalara aykırıdır. Hz. İsa'yı başkaları öldürmemiş; Allah onu eceliyle vefat ettirmiştir. Kur'an'ın söylediği budur. Allah'ın onu kendine yükseltmesi, ruhunu yükseltmesidir.

Bedenle göğe yükselme efsanesi, beraberinde bir yığın bâtıl inanışı getirmiştir. Hz. İsa tekrar yeryüzüne inecek, **mehdi** sıfatıyla dünyayı düzene koyacak, vs... Bunların hiçbirinin Kur'an'dan onay alması mümkün değildir. Bu konuda öne sürülen ve bir kısmı hadis diye sunulan sözlerin hiç birine İslam vahiyleri açısından doğru gözüyle bakılamaz. Bunların tümü Hıristiyanlığın tekfîr (**redemption:** Bir kişinin insanlığın günahlarına keffâret olsun diye ölmesi veya öldürülmesi) ve mehdilik (messiah) inancının İslam literatürüne sızmasıyla vücut bulmuş beyanlardır.

Değerli bilgin **Atay** bu konuda şunları yazıyor: "Hz. Muhammed'in ölümünden sonra Hıristiyan kültüründen İslam literatürüne geçen hikâyelerden biri de Hz. İsa'nın ölmediği, göğe çıkarıldığı, kıyamet kopmadan önce geri dönüp Şam'daki bir minareden yere ineceği şelindeki anlatımdır. Bu hikâyeyle Hıristiyan mitolojisi İslamlaştırılarak Müslümanların inançları arasına sokulmuştur. Öyle ki, buna inanmayanlar küfürle itham edilebilmektedir. Basit düşünceli insanlar bu efsaneye inanarak Hz. Muhammed'in büyüklüğüne destek verdiklerini sanmışlardır. Güya Hz. İsa Allah'tan Hz. Muhammed'e ümmet olmak şerefine ermeyi istemiştir. Bu ise hayatta sağ kalıp tekrar geri gelerek onun ümmetine müezzinlik etmesiyle gerçekleşecektir." (Atay; Rapor, 35-36)

İşte Kur'an'ın dinine sokulan yalanlardan biri... Bu yalanın İslam'ın başına açtığı belayı dünyanın her tarafında içi-

miz sızlayarak seyrediyor ve temizlenmesi için mücadele veriyoruz. Dünyanın her tarafında fanatik Hıristiyanlardan şu sözü duymanız mümkün olmaktadır: "Sizin peygamberiniz Muhammed iyi bir insandı, hizmetleri de olmuştur. Ama onun bütün görevi gelecek âhir zaman mesihinin hizmetinde bir hazırlayıcı olmaktı. Nitekim sizin inanç sisteminiz bunu açıkça abul etmekte ve İsa Mesih'in geleceğini söylemektedir. Siz, neden resmî inancınıza ters düşerek Muhammed'i son peygamber ilan ediyorsunuz?"

Bu hurafe, sahte kutsalcılıktan medet umanların Allah'ın temiz ve güzel dininin başına açtıkları sıkıntılardan sadece bir tanesidir.

S- Kur'an'da Mehdilik veya Mehdi diye bir kavram yok mudur?

C- Hayır, yoktur. Bu inanış Yahudilik'te oluşup gelişmiş, oradan Hıristiyanlığa geçmiş ve sonra da İslamiyet'e sıçratılmıştır. (Hz. İsa'nın ölümü, mehdilik ve bunlarla ilgili konularda bk. Ateş, 2/392-410)

S- Kur'an, hatıralarından, serüvenlerinden bahsedilmeyen peygamberlerin olduğunu söylüyor. Bunun amacı nedir?

C- Amaç, peygamberlerin Kur'an'da sayılanlarla sınırlı olmadığını göstermektir. Nisa 164 ve Mümin 78. ayetler bu gerçeğe dikkat çekiyor.

Adlarından ve hayat hikâyelerinden bahsedilmeyen birçok peygamber gelip geçmiştir. Bu Kur'ansal perspektif bizi şu sonuca götürür: Biz, Son Peygamber'den önceki tarihlerde yaşamış büyük insanların, mesela **Budha**'nın, **Sokrat**'ın, **Eflatun**'un, **Konfüçyus**'un vs. birer peygamber olabileceğini ihtimal içinde görürüz; fakat peygamber olduklarına hükmetmeyiz.

Kur'an, peygamberlerin sayısını dondurmamakta, insanlığın düşünce, iman, bilgi ve aydınlık mirasını bir bütün olarak değerlendirmekte ve bu mirasın arkasında, Yaratıcı Kudret'in insanlığa tuttuğu ışığı ve yukarı âlemlerin yardım ve ilhamını görmektedir.

S- Kur'an'da adı geçen peygamberler hangileridir?

C- Bunlar 27 tanedir: 1) Âdem, 2) İdris, 3) Nûh, 4) Hûd, 5) Sâlih, 6) Lût, 7) İbrahim, 8) İsmail, 9) İshak, 10) Yakup, 11) Yûsuf, 12) Eyyûb, 13) Şuayb, 14) Musa, 15) Hârun, 16) Yûnus, 17) Davud, 18) Süleyman, 19) İlyas, 20) Lukman, 21) El-Yesa', 22) Zül-kifl, 23) Zekeriya, 24)Zülkarneyn, 25) Yahya, 26) İsa, 27) Muhammed.

S- Adı geçen bu peygamberlerin tamamına yakını Ortadoğu bölgesi insanlarıdır. Dünyanın diğer bölgelerindeki insanların durumu ne oluyor?

C- Adlarından bahsedilmeyen birçok peygamberin oluşu, bu sorunun en güzel cevabıdır. Kur'an'ın açık beyanına göre Allah, istisnasız bütün toplumlara peygamber göndermiştir. (bk. Fâtır; 23, 24) O halde Kur'an'da sayılan peygamberler sadece örneklerdir. Bütün topluluklara peygamber geldiğine göre, yüzlerce, binlerce hatta bazı rivayetlere göre yüzbinlerce peygamber gönderilmiştir. Bu demektir ki, peygamberlik ve peygamberler belli bir bölgenin veya ırkın tekelinde değildir. Hatta denebilir ki, örnek olarak sayılan peygamberlerin bölgeleri olarak görülen Ortadoğu'nun yüzlerce kat fazlası peygamber, dünyanın öbür bölgelerine gelmiştir. **Dünyanın bugünkü manzarasına bakılırsa, öteki bölgelerin peygamberlerden aldığı nasip, Ortadoğu'nunkinden çok daha büyüktür de denebilir.**

S- Ehlikitap topluluklar, özellikle Hıristiyanlar, tevhit mensubu olarak gösterildikleri halde, zaman

zaman şirke bulaşmakla suçlanıyorlar. Bunun sebebi nedir?

C- Sebep, Kur'an'ın muhtelif ayetlerinde gösterilmiştir. Nisa 171, 172 bu ayetlerin en önemlilerindendir. Bu ayetlerden anlıyoruz ki, kitap ehlinin şirke bulaşmaları şu sebepler yüzündendir:

1. **Gulüvv,** yani dinde doymazlık, aşırılık, sınır tanımazlık. Ayetin beyanına göre gulüvv, insanları Allah hakkında sapık ve isabetsiz düşüncelere götürür ve dini tahrip eder. Gulüvvün tahribi en zehirli tahriptir. Çünkü inkâra değil, Allah'a ve dine fatura edilen bir tahriptir. Bir tür **gizli dinsizlik**tir. Bunun içindir ki, Cenabı Resul, ümmetinin gulüvve sapmama konusunda ısrarlı bir biçimde dikatini çekmiş ve eski toplulukların gulüvv yüzünden battığını söylemiştir.

2. **Allah'a evlat isnat etmek.** Hıristiyanların şirke bulaşmaları daha çok bu yolla olmuştur. Onlar, Hz. İsa'ya Allah'ın oğlu hatta Allah demişlerdir. Kur'an bunu çok ağır bir biçimde kınamaktadır. Böyle bir iddia, ne şekilde tevil edilirse edilsin, **nihai realite** (ultimate realty) nin azametine gölge düşürdüğü için Allah'ın yüceliğini lekeler ve dinin temel dayanağını sarsar. Kur'an-ı Kerim, Hıristiyanları bu yanlış ve tehlikeli tutumlarından vazgeçmeye çağırmaktadır.

3. **Peygamberleri layık oldukları mertebenin üstünde göstermek, ilahlaştırmak.** Peygamberlerin en şerefli ünvanlarını Kur'an, **"Allah'ın kulu ve elçisi"** şeklinde ifadeye koymuştur. Onlara, bunun üstünde ve ötesinde ünvan ve paye vermeye kalkmak hem onlara hem de Allah'a hıyanettir. Kur'an bu noktada şu ibret verici ifadeyi kullanmaktadır: **"Ne İsa Mesih Allah'a kul olmaktan çekinir, ne de en yüce noktalara varmış melekler."** (Nisa, 172)

MUHAMMED SURESİ
(99/47. sure)

S- 7. ayette sözü edilen "yardım"ın hikmetine değinir misiniz?

C- Söylenen şudur: **"Ey iman edenler! Eğer siz Allah'a yardım ederseniz O da size yardım eder. Ve ayaklarınızı sağlam bastırır."**

Aynı "yardım"a Saff suresi 14. ayette şöyle değinilmiştir: **"Ey iman sahipleri! Allah'ın yardımcıları olun."**

Anlaşılan odur ki Cenabı Hak, seçkin kıldığı insana kendi yaratıcı gücünden kendi iradesiyle bir nasip vermiştir. Mal onundur. Dilediğine dilediği kadar verir. Kendi iradesiyle verdiğine göre bu onun gücüne bir noksanlık getirmez.

Sonuç olarak, Kur'an'ın insanı varlık ve oluş bünyesinde yaratıcı bir **ego** (benlik) sıfatıyla Allah ile birlikte faaliyettedir. O, gerçi parça yaratıcıdır, fakat böyle bir nasibi olan tek varlıktır. Ve kaderi, küllî yaratıcı ile birlikte insan yapıp oluşturmaktadır.

S- 24. ayette geçen "tedebbür"den söz eder misiniz?

C- Tedebbür, okunan şeyin anlamı üzerinde iyiden iyiye düşünmek demektir.

Anılan ayet şöyle diyor: **"Kur'an'ı tedebbür etmiyorlar mı? Yoksa kalplerin üzerinde kilitleri mi var?"**

Bu ifadeden anlaşılmaktadır ki, Kur'an'ın ne dediğini anlamadan onu okumanın insanı bir yere götürmesi mümkün değildir. Kur'an'ın mânası üzerinde düşünmemek veya: "Biz Kur'an'dan bir şey anlayamayız." diyerek Allah'ın kelamını rafa kaldırmak kalbin mühürlenmiş olduğuna işarettir. Nitekim anılan ayete öngelen 23. ayet lanetlenmiş, kulakları tıkanmış, gözleri köreltilmiş insanlardan söz ederek dolaylı bir yoldan Kur'an'ı tedebbür etmeyenlerin kimler olduğuna dikkat çekmiştir.

TALÂK SURESİ
(100/65. sure)

S- Talâk suresi hakkında genel bilgi verir misiniz?

C- Boşanmayı düzenleyen hükümler taşıdığı için **talak** adını almıştır.

Bu sure boşanmaya ve kadınlarla ilgili konulara yerverdiği için **Kısa Nisa Suresi** diye de anılır.

Muhtevası şöyle verilebilir: Boşanan kadınların iddet beklemeleri, Allah'ın koyduğu sınırları aşanların zalim oldukları, tanıklığın sadece Allah'ın rızası için yapılması gerektiği, takvaya sarılanların rızık genişliğine ulaşacakları, âdet halinden kesilen kadınların durumu, Allah'ın yolundan sapan tüm kavimlerin cezalarını çektikleri, Allah'ın yer ve gökleri 7 ayrı plan halinde yarattığı, oluş ve gelişmelerin bu planlar arasında vücut bulduğu vs...

BEYYİNE SURESİ
(101/98. sure)

S- Sure hakkında genel bilgi verir misiniz?

C- Surenin ilk ayetinde geçen **beyyine,** Kur'ansal kavramların önemlilerinden biri olup delil, belirti, açıklık, aydınlık, vs. anlamlarındadır.

Surenin muhtevası: Yahudi ve Hıristiyanların bir beyyine olan Kur'an gelinceye kadar Hz. Peygamber'den ayrılmadıkları, beyyinenin gelişi ile (kıskançlık yüzünden) Hz. Peygamber'den koptukları, oysaki Kur'an'ın onlara Hz. İbrahim'in hanif yolunu izlemeyi emrettiği, Ehlikitap'ın tamamının cehennemlik olmadığı vs...

NUR SURESİ
(102/24. sure)

S- Kur'an'da zinanın cezası nasıl düzenlenmektedir?

C- 2. ayet bu cezayı evli, bekâr ayırımı yapmadan yüz celde (vuruş) olarak düzenlemektedir.

S- Recim (taşlayarak öldürme) cezası Kur'an'da var mıdır?

C- Hayır, yoktur. Bir zulüm manzarası arzeden bu cezalandırma Kur'an'ın ne ruhuna ne de Allah ve insan anlayışına uyar. Bu ceza Kur'an'ın rahmet prensibini görmezlikten gelmek ve başta Hz. Ömer olmak üzere, bazı büyük insanları aracı yapmak suretiyle İslam fıkhına sokulmuştur. Güya **Ömer** bu cezanın Kur'an'da açıkça olmamasına rağmen hükmen bulunduğunu söylermiş. **Ömer,** hilafeti sırasında hadislerin toplanıp yazılmasını engelleyen ve Kur'an dışındaki din kaynaklarını Ehlikitap **Mişnası** diye nitelendiren bir insandır. Onun, Kur'an'da olmayan bir şeyi var göstermesi nasıl düşünülebilir?

İşin esası şu ki, bu cezayı, Allah'ın, rahmetine uygun düzenlemeler yapan tavrını rivayetler karmaşasına yenik dü-

şürenler bir takım oyunlarla dine sokmuşlardır. Bu **"oyuncu mantık"**a bir örnek vermek istiyorum. Mâlikî fakihi **el-Makdisî** (ölm. h. 624/1226) **Şerhu'l-Umde** adlı eserinde şunları söylüyor: "Recm, şarttır. Zinada, celde ile, öldürme cezası birleşmiştir ve hadlerde birkaç seçenek bir araya geldiğinde, eğer bunların içinde ölüm cezası varsa, diğer cezalar düşer, ölüm cezası uygulanır." (Makdisî, Şerhu'l-Umde, 557)

Şu fıkıh mantığına bakın! Kur'an'da olmayan bir ceza, Kur'an'da olan bir ceza ile aynı kefeye konuyor. Bu da yetmiyormuş gibi, bu cezaların en ağırının alınması, hafiflerinin atılması dinin emri gibi sunuluyor.

Kulları için hafiflik ve kolaylık isteyen, rahmeti öfkesini örtmüş bulunan, dinde zorluğu istemeyen bir Yaratıcı'nın tekelinde tuttuğu bir sistemde böyle bir kabulün yeri olabilir mi?

Bu ceza İslam'a sokulan **İsrailiyât** (Yahudiliğe ait kabul ve gelenekler) tandır. Tevrat'ta bu ceza vardır. Ve Hz. Peygamber bir devlet reisi sıfatıyla, kendisine başvuran Yahudilere bunu uygulamış olabilir. Sonraki zamanlarda bu **Yahudi cezası,** rahmet dini olan İslam'a, hem de Hz. Peygamber'e ve sahabilerine bir yığın yalan isnat edilerek sokulmuştur. Biz bu konuyu detaylı bir biçimde **Kur'an'ın Temel Kavramları** kitabımızın Zina maddesinde incelemiş bulunuyoruz.

S - Zina edenlerle ilgili toplumsal yasaklar da var mıdır?

C- 3. ayete göre, zina edenler ancak kendileri gibi bir zinakâr ile veya bir putperestle evlenebilir. Bu yasak, zinakârlık huyundan kesin tevbe ile ortadan kalkar.

S- Günahsız kadınları zinakârlıkla suçlamanın cezası nedir?

C- 4, 5 ve 23. ayetler bu konuyu düzenlemektedir. Ayetlere göre, iffetli kadınları zinakârlıkla suçlayanlar bu iddialarını 4 görgü tanığı ile (olayın, tam cinsel ilişki anında 4'ü tarafından görülmesi gerekir) ispatlayamayanlar 80 değnek cezasıyla cezalandırılır ve **fâsık** damgası ile damgalanarak bir daha tanıklıkları kabul edilmez. Bunlar dünya ve âhirette lanetlenmişlerdir. Allah bunları çok büyük bir azapla da tehdit etmektedir.

Kendi eşlerine zina suçu isnat edenlerin durumu 6-9. ayetlerde düzenlenir: **"Eşlerini zina ile suçlayıp kendilerinden başka tanıkları bulunmayan kimselere gelince, onlardan herbirinin tanıklığı kendisinin mutlak doğru söyleyenlerden olduğuna, Allah'ı dört defa tanık göstermesidir. Beşinci seferde, eğer yalan söyleyenlerden ise Allah'ın lanetinin kendisi üzerine olması istenir. Bu durumda kadının Allah'ı dört kez tanık tutup kocasının kesinlikle yalan söyleyenlerden olduğuna şâhitlik yapması kendisinden cezayı kaldırır. Beşinci seferde, kocası doğru söyleyenlerden ise Allah'ın gazabının kendisi üzerine olmasını dile getirir."**

Bu tipik yargılama usulüne fıkh dilinde **mülâane** veya **liân** denmektedir ki, anlamı karşılıklı lanetleşmedir.

S- Başkalarının evine veya odasına girmenin şekli konusunda Kur'an'da bir beyan var mıdır?

C- Vardır. 27-29, 58,59 ve 61. ayetler bu konuyu düzenlemektedir. Ayetlere göre:

1. Başkalarının evine habersiz, müsaadesiz ve selamsız girilemez.

2. İçinde kimse olmayan eve de ilgili birinden izin alınmadan girilemez. Ancak böyle bir evde kişiye mahsus bir mal ve eşya varsa izinsiz girilebilir.

3. Câriyeler ve erginlik yaşına gelmemiş çocuklar şu üç vakitte ana-babalarının odalarına izinsiz giremezler. a) Sabah namazından önce, b) Gün ortasında elbiseler soyulup dökülürken c) Yatsı namazından sonra.

4. Erginlik yaşına gelmiş çocukların anne-babalarının odalarına girmeleri her zaman izin almalarına bağlıdır.

5. Bir Müslüman'ın; babasının, annesinin, kardeşlerinin, kız kardeşlerinin, amcalarının, halalarının, dayılarının, teyzelerinin evlerinde, anahtarı kendisine teslim edilmiş evlerde, yakın dostluğu olan arkadaşının (sadîk) evinde yemek yemesi serbesttir.

6. Kişi kendi evine geldiğinde, evde kimse olmasa bile bir Allah selamı vermek ve bu selama yine kendisi mukabele etmek zorundadır.

S- Kur'an, yemek yemenin şekliyle ilgili birşey söylüyor mu?

C- 61. ayetin açık beyanına göre: "Toplu olarak yahut ayrı ayrı yemekte hiçbir sakınca yoktur." O halde herkesin karavana usulü bir kaptan yemek yemesini İslam'ın emri gibi gösterenler tamamen yanlış bir iş yapmaktadırlar. Kadın-erkek ayrı veya birlikte yemek zamana, mekâna, şartlara ve zevklere bağlı bırakılmıştır.

S- Kur'an'ın, iffeti ve saygınlığı korumada kadın ve erkeğe emrinin temeli nedir?

C- Bu konunun temel prensibi 30 ve 31. ayetlerde verilmiştir. Bu prensibin özü şudur: **Herkes kendi gözüne, ırzına ve beline sahip olacaktır: "Mümin erkeklere söyle: Bakışlarını kontrol altında tutsunlar. Irzlarını ve bellerini korusunlar... Mümin kadınlara da söyle: Gözlerine sahip olsunlar, ırzlarını ve eteklerini korusunlar..."**

Kur'an'da iffeti korumanın ve kadın erkek ilişkilerinin esası budur. İslam düşünürlerinin kullandıkları bir deyimle, konunun **hikmeti** ve **maksadı** bu prensipte saklıdır. Ancak Kur'an bu maksadı vermekle yetinmemiş, bunun daha rahat bir biçimde elde edilmesi için **araç hükümler (vesâil)** de getirmiştir. Bu hükümlerden en önemlileri 31. ayette ifadeye konmaktadır. Bunlar başlıklar halinde şöyle verilebilir:

1. Zuhûr edenler hariç zînetin gösterilmemesi,
2. **Hımarların** göğüs yırtmaçlarının üstüne konması,

S- Zînetten maksat nedir?

C- Zînet, kadında iki anlam ifade etmektedir: 1) Süsler, takılar, 2) Vücudun çekici yerleri. Bunların her ikisinde de istisna edilenler dışında gizlilik esas alınmıştır.

Takılarda makul ölçülerin dışında gizlilik esastır; çünkü onların reklam edilmesi hem karşı cinsi tahrik edebilir hem de onlara sahip olmayan kadınların kıskançlık ve huzursuzluğunu. Kur'an bu noktada insanı, nimetlerden yararlanmada makul olmaya ve diğer insanların duygu, düşünce ve heveslerine negatif etki yapmamaya çağırmaktadır. Hemen tamamı zînet sayılabilecek olan kadın vücudunun, makul sayılabilecek kısımları müstesna, örtülmesi de esas alınmıştır. Bunun aksini yapmak da hem karşı cinsi tahrik eder hem de takı anlamında zînetlerin teşhirini...

S- Zînetin zuhur edeni ne demektir?

C- Ayet bu ifadeyi kullanıyor. Bunun net ve kesin anlamını belirlemek, başka bir ifadeyle, istisna edilen zînetin sınırlarını tartışmasız bir biçimde tanıtmak mümkün değildir. Nitekim bugüne kadar böyle bir tanım verilememiştir. Bize göre ayetin en mucize yanı da burasıdır. Kur'an birçok konuda yaptığı gibi burada da bir görecelik alanı vücuda getire-

rek değişik iklim, töre ve şartlara uyabilme kabiliyeti yaratmaktadır. Daha doğrusu bu ifade, üzerinde olduğumuz konuda **örfe söz hakkı** vermektedir. Elbetteki bu söz hakkının sınırı, ayetin çizdiği kesin çizgilerin başladığı yerde bitecektir.

Bu ölçüler içinde kadın zînetini koruyacak ve yalnız şu erkeklere gösterebilecektir: Eş, baba, kayınpeder, oğul, üveyoğul, kardeş, kardeş çocuğu, câriyeler, cinsiyetle ilişkisi kalmamış erkek, cinsiyet ayırımı yapacak yaşa gelmemiş çocuk.

Açıktır ki, sağlık ve tedavi nedeniyle doktor, hastabakıcı, vs. gibi görevli sağlık personeline karşı da herhangi bir yasak sözkonusu edilemez. Bu nokta Kur'an'ın genel prensiplerinin, özellikle **zaruret (ıztırar)** prensibinin bir gereğidir.

S- Yaka yırtmaçlarının üzerine vurulup örtülmesi istenen hımarlar nedir?

C- Noktalı "H", "M", ve "R" harflerinden oluşan **hamr ve hımar** Kur'an'da 6'sı tekil **(hamr), 1'i çoğul (humur) olmak üzere 7 yerde geçer. Bunların en çok kullanılanı olan hamr, günlük dilde şarap** mânasındadır. **Humur** kelimesinin tekili olan **hımar** ise Arap dili lügatlarında başörtüsü olarak geçer. Aynı kökten türeyen **ihtimar,** başörtüsü kullanmak, başa örtü takmak demektir.

İşin örfî yanı budur. Ancak örfün verileriyle yetinmek Kur'an'da **hamr** ve **hımar** kelimelerine dayandırılan kavramların, yasak ve emirlerin Kur'ansal boyutunu yakalamada tartışmalara hatta sıkıntılara yol açabilmektedir.

Konuya geleneksel kabuller değil, bilim açısından baktığımızda olay şudur: H-M-R kelimesinin kök anlamı (veya mutlak anlamı) **örtmek** demektir. Bu, mutlak örtmedir. O kadar mutlaktır ki, vücudun her hangi bir yerini örtme anlamına geldiği gibi, aklı, düşünme faaliyetini, şuuru örtmek

anlamına da gelmektedir. Nitekim şaraba **hamr** denmesinin sebebi de insanın akıl ve şuurunu örtmesi olarak gösterilmektedir.

Kur'an H-M-R köküne biri yasak, biri de emir olmak üzere iki hüküm dayandırmaktadır. Bunlardan ilki Mâide 90-91. ayetlerde getirilen **hamr içme yasağı**dır. İkincisi ise konumuz olan Nur suresi 31. ayetteki **hımar**ları göğüs üstüne vurma emridir.

H-M-R kökünü örfî mânasında aldığımızda Mâide suresinde getirilen yasak yalnız şarap içme yasağı olacaktır. Bu durumda Nur suresi 31. ayetteki **hımarları göğüs üstüne vurma** emrinin açık anlamı başörtüsü uçlarının göğüs üzerine kapatılmasıdır. Buradan çıkacak **ilk buyruk, göğsün kapatılmasıdır. Başın örtülmesi de dolaylı olarak çıkarılabilir. Yani kesin emir göğsün kapatılmasıdır. Baş örtüsüne ise dolaylı bir atıf vardır.**

Nitekim başta **İmamı Âzam** olmak üzere bazı fıkıh bilginleri **hamr** kelimesine örfî anlamını vererek Mâide 90-91. ayetlerde getirilen yasağın sadece şarap içme yasağı olduğunu söylemişlerdir. Bu bilginlere göre şarap dışındaki içkilerin yasak çerçevesine girmeleri sarhoş etmeleri kaydına bağlıdır. (İmam Muhammed; el-Câmiu's-Sağîr, eşribe bahsi) Aynı mealde bir fetva, **Şeyhulislam Çatalcalı Ali Efendi** (ölm. 1692) tarafından verilmiştir. (bk. Ali Efendi; Fetâva, 2/326)

Hamr ve hımarı mutlak mânada alanlar da vardır. Bu bilginlerin yaklaşımları esas alındığında yani H-M-R kelimesi mutlak mânasıyla benimsendiğinde, Nur suresi 31. ayetteki örtünme emrini başörtüsü mânasında almak kaçınılmaz olmaktan çıkar. Bu takdirde ayetteki emrin anlamı "örtülerini yaka yırtmaçlarının üzerine vursunlar" olur ki, bunun pratik sonucu göğsün kapatılmasıdır. Böyle düşünenlere göre Nur suresi 31'den başörtüsü kastedilseydi ayetin ifadesi-

nin **vel yadribne bi humurihinne** değil **vel yadribne bi humuri re'sihinne** olması gerekirdi.

Ortada bir ihtimal daha vardır: Mâide 90-91'deki hamrı mutlak mânada alıp yasağın çerçevesi içine aklı ve şuuru örten her türlü uyuşturucuyu dahil etmek; Nur 31'deki hımarı örfî anlamda kabul ederek oradaki emri başörtüsü kullanma şeklinde değerlendirmek.

Tarih boyunca genel kabul bu üçüncü şıktır. Buna göre Mâide suresindeki yasak tüm uyuşturucuları, **Nur suresindeki emir ise başörtüsünü de kapsamına alır.**

Ancak bu başörtüsünün şeklini, boyutunu, kapatması gereken yerleri santimler vererek belirlemek mümkün değildir. Bu yöndeki tespitlerin Kur'an'a dayandırılması imkânsızdır. **Başörtüsü kullanılacaktır. Ancak bunu "bir tel saç görünürse cehennemde 40 yıl yanarsın" şekline dönüştürmek bir saptırmadır.** Şu muhakkak ki, başörtüsünü o şekilde yani daha titiz bir biçimde kullanmak isteyen kullanır; böyle bir titizliği gösterdiği için de kendisine saygı duymak gerekir. Ama başını herhangi bir biçimde örten, saçının belli bir kısmı açık kalacak şekilde örten kişiler Kur'an'ın beyanına aykırı davranmakla suçlanamaz. **Hiçbir tartışmaya imkân bırakmayan nokta, göğsün tamamen kapatılmasıdır.** Saçların bütünüyle kapatılmasını emreden bir ifade yoktur. Cenabı Hak bunu kulunun tercihine bırakmıştır. Her Müslüman bunu, yaşadığı iklim şartlarına ve toplum örfüne göre kendisi belirler. Ve başörtüsünü ona göre seçer.

Burada işaret edilmesi gereken bir husus daha vardır. Kütübi Sitte'de yer alan beyanlara göre, Peygamberimiz devrinde Müslümanlar kadın ve erkek birlikte aynı kaptan (min inâin vâhid) **abdest** almakta idiler. (bk. Buharî, vudû, 43; Ebu Dâvud, tahâret, 39; Nesaî, tahâret, 56; İbn Mâce, tahâret, 36) Bu hadislerin Ebu Dâvud'daki şeklinde: "**Kadın**

ve erkek, ellerimizi aynı kaba sarkıtıp daldırarak toplu halde abdest alırdık." denmektedir. Bu hadislerdeki ifadeler bir kollektif uygulamayı haber vermektedir. Yani burada, bir **"amelî tevâtür"** söz konusudur. Ve bize gösterir ki Asrısaadet'te kadınlar erkekler yanında abdest uzuvlarını açabiliyorlardı. Bize göre Nur suresi 31. ayetin "zînetlerinin açılabilecek kısmı müstesna" ifadesi işte bu noktalara işaret etmektedir. O halde **dirseklere kadar kollar, ayaklar, yüz ve başın abdestte, meshe esas olacak kısmı serbesttir.** Tekrar edelim ki, bu yerleri de abdest dışındaki zamanlarda kapatmak hassasiyetini gösterenlere saygı duyulur; ancak bunu yapmayanlar tesettüre aykırılıkla suçlanamaz.

S- Ülkemizde sıcak tartışmalara konu olan başı örtme-açma konusunda neler söylersiniz?

C- Bu tartışmalar hüzün vericidir. İnsanlığın göklerde koloniler kurma çalışmaları yaptığı bir zamanda kitleyi kafasının içi ile değil, dışı ile, fotoğrafıyla değerlendirmek bir talihsizliktir, insana kötülüktür.

Bir vicdan borcu olarak şunu söyleyelim ki, bu tartışmalar, başını örtenleri horlamakla başlamış ve daha sonra da başını örtmeyenlerin cehennemlik ilan edilmeleri şeklinde bir **"karşı zulüm"** yaratmıştır. **Hudutsuz şekilde açılabilmenin sınırsız hürriyetlerle serbest olduğu bir dünyada, inançları yahut zevkleri yüzünden vücudunu, saçını-başını şöyle veya böyle örten insanlara kötü gözle bakmak, onları horlamak, herşeyden önce insan haklarına ve hürriyetlere tasalluttur; insanın gelmiş bulunduğu bilgi ve aydınlık boyutuna hakarettir.** Bundan daha acısı, bunu yapan anlayışın, Batı'daki kabul ve standartları şaşmaz yaratılış ölçüleri gibi hareket noktası alarak onlara uymayanları ilkellikle suçlamasıdır. Şu veya bu ülke-

nin, filan veya falan medeniyetin ölçüleri neden insanlığın ve hayatın şaşmaz ölçüleri olsun?

Söz konusu edilen, dine aykırılıksa, onun tartışması o dinin mensupları ve uzmanları tarafından yapılır. Ne yazık ki böyle olmamıştır. Batı feminizminin kıstasları, yaratılış kanunları gibi alınarak dinde en küçük bir bilgisi olmayan insanlar tarafından din eleştirilmiş ve başını örten insanlara hakaret kampanyaları açılmıştır. Biz bunları hem insan hakları hem de din gerçeği adına protesto ederiz.

Örtünme-açılma çekişmelerinde olay böyle başlamış ve sergilenen haksızlıklar ifrat noktaya vardırıldığı için bir kâinat kanunu devreye girerek karşı bir haksızlığın doğmasına zemin oluşturulmuştur. Bu karşı haksızlığın en kötü yanı, **"tesettür"** adı altında Arap örf ve zevklerini İslamîleştirmesi ve din içinde bir karmaşa yaratması olmuştur. Dinin emri ile örfün kabulleri iç içe girmiştir. Ve **"tesettür"** adı altında, bir tür **"fesat üniforması"** yaratılmıştır.

Karşı haksızlık, örtündüğü için ilkel ve geri görülen insanların, başını örtmeyenleri dinsiz-imansız ilan etmeleri şeklinde ortaya çıktı. Oysa ki **ne başını örten ilkeldir, ne de açan dinsiz.**

Kısacası, ölçüler ve kavramlar dejenere edildiği için birileri medeniyeti, birileri de dini elbise ve kıyafetten ibaret görmek gibi insanlığa ve dine ters düşen bir yola girdi. Bunun sergilediği günahın arkasında halkımızı kamplara bölerek sandık ve oy hesapları uğruna sömüren politikacılar vardır.

S- Konuyu Kur'an dininin verilerini esas alarak değerlendirir misiniz?

C- Kur'an'ın örtünmeyle ilgili verilerini açıkladık. Bunları lüzumsuz gören veya tevillerle ortadan kaldırmaya çalı-

şanlar inkâra gitmiş olurlar. Böyle bir yola gitmeyip de **ihmali** veya **zaruret**leri yüzünden bunları yerine getiremeyenlerin durumu ise din tarafından zaten açıkça belirlenmiştir. İhmali olanlar noksanlık sergilemiş, günah işlemiş olurlar. Ve İslam ihmal ve günahı olanları ne din dışında ne de Allah'ın kulluğunun dışında görür. Esasen herbirimizin Allah'ın emirlerinden birini veya birkaçını ihmal ettiği muhakkaktır. Çünkü eksiklik kulluğun zorunlu sonucudur. Bunun aksini söyleyenler günahların en büyüğünü işlemiş olurlar. Günahların açıkça izlenebilenlerini, fotoğrafları çekilebilenlerini dile dolayıp da içten ve örtülü olanlarını görmezlikten gelmekse tam bir gaflet ve çarpıklıktır. İki-üç ayetle ortaya konan emirleri savsaklayanlar günahkâr olur da otuz-kırk ayetle ortaya konan emirleri savsaklayanlar olmaz mı? Kur'an; gıybet etmeyi, yalan söylemeyi, insanları alaya almayı, haram lokma yemeyi sayısı 100'ü aşan ayetle yasaklamıştır. Ve hiç aktörlüğe sapmadan söyleyim ki, istisnasız hepimiz bu yasaklardan birini veya birkaçını her gün, şöyle veya öyle çiğnemekteyiz. Allah bizi, inkâra gitmediğimiz için, rahmetiyle korumakta ve kulluğu dışına itmemektedir. Her günah işleyen Allah'ın kulluğu dışına itilirse yeryüzünde bir tek dindar kalmaz. Şairin dediği gibi: **"Her haram, şarap gibi sarhoş etseydi, yeryüzünde bir tane ayık insan kalmadığını herkes görürdü."**

Biz insanlar, herşeyi mükemmel bir biçimde yerine getirmekle değil, Allah'ın büyüklüğü, lütfu ve rahmeti önünde boyun bükerek eğilmekle kurtulabiliriz. En iyisini yapmak için tüm gayretimizi göstereceğiz, fakat mükemmel olamayacağımızı, ebedî kurtuluşumuzun Allah'ın lütfuyla gerçekleşeceğini bilmemiz şarttır. İmanın ve gerçek dindarlığın esası da budur.

S- Örtünme emrinde eksikleri olanların ibadet etmelerinde, dinin diğer emirlerini yerine getirmelerinde bir sakınca var mıdır?

C- Böyle şey yoktur. Her insan ihmalinin hesabını Allah'a verir. Allah dilerse affeder, dilerse azaba maruz bırakır. Bu ölçü Kur'an'ın tartışılmaz ölçüsüdür ve her günah için geçerlidir. Hz. Peygamber: "Gıybet etmek zinadan daha kötüdür." buyuruyor. Ve biz biliyoruz ki, gıybet günahını işlemeyen hemen hemen tek insan yoktur. İnsanlara lakap takmak, başkalarıyla alay etmek, koğuculuk ve daha niceleri birçok ayetle haram ilan edilmiştir. Bu yasakları çiğneyenlerin hepsi günahkârdır. Ama hiçbirimizin bunları işleyenleri namaz kılıp oruç tutmaktan, iyilik etmekten alıkoymaya hakkı ve yetkisi yoktur. Böyle birşeye kalkanlar dine hıyanet ve insana zulüm ederler.

O halde, örtünme konusuda ihmalleri olanlar bu eksikliklerini Allah'la aralarına aşılmaz bir duvar gibi dikerek dinin güzellikler dünyasının tamamen dışına çıkma gibi bir yola giderlerse şeytanın oyununa gelmiş ve kendilerine yazık etmiş olurlar. Bu gerçeklerin tersini söyleyerek onları aldatanlar da dine değil şeytana hizmet etmektedirler.

S- Câriyelerin, hür kadınlar aksine örtünmemeleri gerekli görülüyor. Fıkhın bu tespitinin, daha doğrusu bu ayrımın Kur'ansal dayanağı nedir?

C- Böyle bir ayırımın Kur'ansal dayanağı yoktur ve olamaz. Böyle bir ayırımı kabul ettiğinizde örtünme ile ilgili emirler dinsel düzenleme olmaktan çıkar, örfe ilişkin düzenleme olur; o takdirde örtünme emrinin din yönünden bağlayıcılığı kalmaz. Nitekim bazıları fıkhın bu ayırımına bakarak örtünmenin dinsel bir emir değil, örfî bir düzenleme olduğunu söyleyebilmişlerdir. Bize göre durum şudur:

Allah'ın dininde sınıf yoktur. Emirler geneldir ve tüm insanları bağlar. Örtünme emrinde hitap "mümin kadınlara"dır, falan veya filan sınıfa değil. O halde sınıfı ve statüsü ne olursa olsun Allah'ın bütün kulları bu emrin muhatabıdır.

S- Bahsettiğiniz sınırlar içinde örtünmenin şekli, rengi, deseniyle ilgili kayıtlar var mıdır?

C- Hayır, yoktur. Belirlenen yerlerini herkes istediği giysi ile istediği şekilde kapatır. Bunu iklim, toplum ve kişinin bağlı olduğu diğer şartlar tayin eder. Nijerya'daki bir Müslüman'ın örtünmede esas alacağı giysi ve şekille Toroslar'da veya Kafkasya'daki bir insanın esas alacağı giysi ve şekil aynı olmayacaktır. **Örtünme emriyle, örtünmenin filan veya falan toplumun örfüne uygun görünümünü birbirine katmamak gerekir. Bizden istenen, vahyin ölçülerine uymaktır; filan veya falan toplumun geleneklerine uymak değil.**

İslam'ın şehit bilginlerinden biri olan ve Mısırlı diktatör Nâsır tarafından idam edilen **Seyyid Kutup** bu konuyu açıklarken şunları yazıyor: **İslamî kıyafet, gayriislamî kıyafet diye birşey yoktur.** İslam, insanlar için belli giysiler tayin etmemiştir. Giysi meselesi; iklim, tarih ve gelenekle ilgilidir. Hz. Peygamber ne cübbe giymiştir ne kaftan; ne de kavuk örtmüştür. O, yaşadığı toplumun giydiği gibi giymiştir. Müslümanlar da böyle yapacaklardır. İranlı İran giysisi, Mısırlı da Mısır elbisesi giyer. Birtakım kişiler neden elbiseleriyle ötekilere üstün olacaklardır? İslam'da ne din adamları vardır, ne de aracılıklarıyla ibadet yapılan ruhbanlar." (Kutup; İslam-Kapitalizm Çatışması, 101)

S- Konu kadınla ilgili iken şunu da soralım: Kadının sesi haram mıdır?

C- Ne Kur'an'da ne de sünnette böyle bir yasak vardır. Kadının sesini haram gösterenler bunu, Kur'an'a ve sağlam sünnete değil, kendi kanaatlerine dayandırabilirler, delilleri yoktur. Asrısaadet'te kadınlar, hatta haklarında sınırlayıcı özel hükümler bulunan Peygamber hanımları bile insanlarla konuşmuş, tartışmış, ilmî müzakereler yapmışlardır. Peygamberimizin kızı **Hz. Fâtıma**'nın bir mescit dolusu sahabî-

ye bir saate yakın, hem de hiddetli ve paylayıcı bir ifadeyle hitabede bulunduğunu bilmekteyiz. (bk. Öztürk; **Asrısaadetin Büyük Kadınları,** Hz. Fatıma bahsi)

Hüseyin Atay konuyu şöyle açıklıyor:

"Bazı Müslümanlar insanın aklına, havsalasına sığmayan, dinin hiç tasvip etmediği hurafe fikirler üretmekte ve uygulamaktadırlar. İçli dışlı dost ve kapı komşusu olan iki ailenin hanımları ötekinin kocasının bulunduğu yerde kocasına seslenemiyor. Büyük günah oluyor, dünya ve âhireti yıkılacak gibi... Oysa aynı kadın telefonda aynı adamla konuşuyor. Dahası var, bu kadınlar, çarşıda, pazarda erkeklerle gayet sert tartışarak pazarlık yapabiliyorlar. Ama içli dışlı dost ve birbirinin evinde oturan bu kadınlar, o evin erkeği ile konuşmayı günah sayıyor. Bu ne biçim Müslümanlık? Müslümanlık'ı bu hale düşürüp perişan ettiler."

"Şu tipler de var: Kendisi misafir geldiği evin hanımı ile görüşür, konuşur, hal ve hatır sorar fakat kendi eşini evine misafir girdiği arkadaşına göstermez. İşte bunlar hep cehalet eseridir. Dinde cahil olmak kadar kötü ve çirkin birşey yoktur. Bunlarla Müslümanlık yükselir mi, insanı insandan nefret ettiren bu saçmalıklara başkaları da eklenmektedir."

"Kadının sesinin nikâhı düşecek erkeğe haram olduğunu iddia edenlerin Kur'an'ı anlamadıkları ve Kur'an'a aykırı hareket ettikleri açıktır." (Rapor, 59)

Kur'an'da kadının ses tonuyla ilgili tek hitap Hz. Peygamber'in hanımlarınadır: **"Ey Peygamber hanımları! Siz, kadınlardan herhangi biri gibi değilsiniz. Eğer sakınmak istiyorsanız yumuşak sözler söyleyip konuşmalarınızda basitleşmeyin ki kalbinde bir hastalık bulunan, boş bir arzuya kapılmasın. Örfe uygun, saygı telkin eden sözlerle konuşun."** (Ahzâb, 32)

Bu ayetin muhatabı, Peygamberimizin hanımlarıdır. Burada onların özel sorumluluklar gerektiren durumlarına uygun bir düzenleme getiriliyor. Kaldı ki, bu ayetin tüm hanımlara hitap ettiğini düşünsek bile, bunun ses ve konuşma yasağı ile hiçbir ilgisi olamaz. Atay'ın da ifade ettiği gibi: "Bu ayette kadınların sesleri değil; bayağı, adi ve tahrik edici, kadınlığı pazarlayacak gibi söz söylemeleri yasaklanmıştır. Doğru, ciddi, şerefli ve tabii sesleriyle (maruf) konuşmaları emredilmiştir. Bundan da anlaşılmalıdır ki, kadının sesi normal biçimde asla yasak değildir. Kadınlığını pazarlayacak şekilde ses tonunu cezbedici bir surette alçaltıp konuşması, içinde fitne-fesat bulunanları yoldan çıkarabilir. Kur'an'ın yasakladığı budur."

"Kadınların ses tonları ile ilgili bu ayet erkeklere de hitap eder. Bu **tekâbuliyet** (karşılıklılık) kuralına göredir. Erkeklerin de bayağı ve âdi sözlerle kadınları kışkırtmaları ve kandırmaları, zihinlerini çelmeleri yasaklanmıştır. Onların da doğru, dürüst, ciddi ve tabiî sesleri ile konuşmaları buradaki emre girer." (Rapor, 60)

S- Kadınla tokalaşmak haram mıdır?

C- Kur'an'da böyle bir yasak yoktur. Peygamberimizin kadınlarla tokalaşmadığı yolundaki rivayetlerin güvenilirliği tartışmalıdır. Kaldı ki, bu rivayetler doğru olsa bile bu, Peygamberimizin belli şartlarda böyle bir yola gittiğini gösterir, herkesi her devirde bağlayan bir kural getirdiğini değil. (Bu konuda, Mümtehine suresi son kısımda geniş bilgi verilecektir.)

S- Haremlik-selamlık yani kadınlarla erkeklerin ayrı ayrı yerlerde oturması Kur'an'da var mıdır?

C- Kur'an'da böyle birşey yoktur. Bu konunun din içinde ele alınması mümkün değildir. Bu, geleneksel-sosyolojik bir

konudur. Her toplum gerekli gördüğü iş ve alanlarda böyle ayırımlar yapabilir ama bu ayırımların Allah'a ve dine fatura edilmesi doğru değildir. Kadın ve erkek Kur'an'ın buyruklarındaki edep ve giyim ölçülerine uymak şartıyla aynı mekânda oturabilir,çalışabilir, ders görebilirler. Bunun dinle çelişen bir tarafı söz konusu değildir.

Müslüman aileler arası ilişkilerde haremlik-selamlık uygulamak, birbirleriyle görüşen ailelerin kadınlarını birbirinden kaçırmaları bazen o hale getirilebilmektedir ki, senelerce aile dostluğu olan din kardeşi insanların birbirlerinin eşlerini, kızlarını tanımamaları mümkün olabilmektedir. Bu, dindarlık olmak şöyle dursun, din kardeşliğine, güven ve dürüstlüğe bir hakarettir. Bu durum Müslümanları dost aileler içinde bile birbirlerine kötülük düşünen karanlık ruhlu insanlar gibi göstermekten başka birşey değildir. Doğrusu şu ki, bu tutum kadını hayatın dışına iten, onu ikinci sınıf bir mahluk gibi horlayan bazı geleneksel yaklaşımların yozlaştırmasıdır.

S- Tarih içinde kadının kapatıldığı haremin durumu nedir?

C- O, tam anlamıyla bir zulüm kurumudur. Bu zulüm, bizim tetkiklerimize göre İslam'a Emeviler tarafından musallat edilmiştir. Arap yazarların büyük çoğunluğuna göre ise haremi İslam'a sokanlar Türklerdir. **Seyyid Kutup** İslam'a karşı kuşkuları incelerken harem meselesini de ele alıyor ve özetle şöyle yazıyor: "Bir kuşku daha var: Bu da İslam'ın ruhuna tamamen yabancı olduğu halde sonradan ona bulaştırılmış olan harem meselesidir. **Haremlik ve selamlık** kelimeleri Türkçe olup haremin İslam'a ne zaman girdiğini açıkça gösterir... İslam'ın tebliğcisi Hz. Muhammed'in gününde kadınlar ibadethanelere gidiyor, alışveriş için sokaklara çıkıyor, savaşlara katılıyorlardı. Zulüm ve istibdat

çağlarında kadın ticaret malı haline getirildi... Kadınları hareme tıkmaları için erkeklere öğüt veren bir anlayış İslam' ı temsil edemez. Böyle bir anlayış kadın ve erkeği aynı anda kurban seçmiş açık bir zulümdür... İslam, harem ve salonda aynı şekilde ihanete uğrayan ruhu kurtaracaktır. Kadın, haremde zorbalık ve zulümle kahra uğratılmıştı, modern salonlarda ise başıboşluk ve sefillikle öldürülmektedir." (Kutup; İslam-Kapitalizm Çatışması, 127, 129)

Kadının hareme kapatılması, toplumsal ilişkilerde haremlik-selamlığın uygulanması, kadına zulmü bir tür ibadet sanan zihniyetin Hz. Peygamber'in eşlerine özgü hükümler getiren ayetleri keyiflerine göre yorumlamalarından büyük ölçüde destek almıştır. İlahiyatçılarımızdan **Prof.Salih Akdemir** şöyle yazıyor: "Kur'an'a göre Peygamberimizin hanımları bütün Müslümanların anneleridir: Peygamber, mü'minlere canlarından daha ileridir. Eşleri de onların anneleridir."

"Şu halde, fitnelere imkân verilmemesi bakımından onlara düşen, mecbur kalmadıkça evlerinden çıkmamaları, vakitlerini ibadetle geçirmeleridir. Yüce Allah bu hususa dikkatlerimizi şöyle çekmektedir:

"Ey Peygamber'in hanımları! Sizler herhangi bir kadın gibi değilsiniz. Eğer takva sahibi olmak istiyorsanız, yabancı erkeklerle konuşurken basit bir eda ile konuşmayın. Yoksa kalbinde hastalık bulunan kimse temaha düşer. Daima doğru ve ciddi konuşun."

"Evlerinizde oturun. Önceki Cahiliye Devri kadınlarının açılıp saçılması gibi, açılıp saçılmayın. Namaz kılın, zekât verin, Allah'a ve Peygamberine itaat edin. Ey Peygamber ailesi! Şüphesiz Allah sizi günah ve kötülüklerden arındırıp tertemiz yapmak ister."

"Evlerinizde okunan Allah'ın ayetlerini ve hikmeti hatırlayın. Şüphesiz ki Allah, her şeyin inceliğini ve

gizli tarafını bilir, herşeyden haberdardır." (Ahzâb, 32-34)

"Hz. Peygamber'in hanımlarından istenen bu davranışların bir fedakârlık olduğu açıktır. Zira, yüce Allah; onları dünya hayatının güzelliklerini tercih etme hususunda serbest bırakmıştır. Ancak, onlar, Allah'ı, Resûlünü ve âhiret hayatını yeğlemişlerdir:"

"Ey Peygamber! Eşlerine şöyle söyle: Eğer siz, dünya hayatını ve onun süsünü istiyorsanız, gelin size boşanma bedellerinizi vereyim ve sizi güzellikle salayım. Eğer siz, Allah'ı ve âhiret yurdunu istiyorsanız, biliniz ki, Allah içinizden güzel davrananlar için büyük bir mükâfat hazırlamıştır." (Ahzâb, 28-29)

"İşte onlar, bu fedakârlıkları karşılığında, bu dünyada bütün müminlerin anneleri olma şerefine ermişler ve böylece kötü gözlerden ve düşüncelerden uzak bir şekilde herkesin hürmetini kazanmışlardır."

"Burada, yine doğrudan Hz. Peygamber'in hanımlarıyla ilgili olan **Hicab ayeti** üzerinde de kısaca durmak istiyoruz. Zira, bu ayete dayanılarak haremlik-selamlık müessesesi oluşturulmuş ve bu müessese tüm ümmete genelleştirilmiştir. Aslında bu müessese Kur'an'ın ortaya koyduğu bir müessese değildir. Zira yüce Allah bu iki cinsin birbirlerinden ayrılmalarını değil, aksine edep ve iffet kaidelerine uymak şartıyla, sürekli dayanışma içinde bulunmalarını istemektedir. Zira unutulmamalıdır ki: **"Mü'min erkeklerle mü'min kadınlar birbirlerinin dostlarıdır. İyiliği emrederler, kötülükten alıkorlar."** (Tevbe, 71)

"Dostlar demek birbirini tanıyan, seven ve dolayısıyla sürekli dayanışma haline bulunan insanlar demektir. Kur'an-ı Kerim bu iki cinsin böyle bir dayanışma içinde bulunmalarını öngörmektedir. Ancak, kadını sadece bir cinsellik unsuru

olarak gören bir zihniyetin, Kur'an-ı Kerim'in hedeflerini kavraması beklenemez. İşte fitneye yol açacağı gerekçesiyle kadın sürekli olarak, perde arkasında gizlenmiş ve böylece toplumdan soyutlanmıştır. Kadın-erkek işbirliği sözkonusu olmayınca, toplum kendinden beklenen gelişmeyi gösteremiştir. Kadının toplumdan soyutlanması zorunlu olarak cahil kalması sonucunu da doğurmuştur. Cahil kalan bir annenin çocuğunun yetişmesinde başarılı olamayacağı açıktır."

"**Haremlik ve selamlığa** delil olarak getirilen ayetin, Hz. Peygamber'in hanımlarıyla ilgili olduğu açıktır:

"Peygamber'in hanımlarından birşey isteyeceğiniz zaman, perde arkasından isteyin. Böyle davranmak gerek sizin kalbleriniz, gerekse onların kalbleri için daha temiz bir yoldur." (Ahzâb, 53)

"Böyle bir yola başvurulmasının gerekleri üzerinde biraz önce durmuştuk. Ancak doğrudan Hz. Peygamber'in hanımlarıyla ilgili bir ayetin bütün topluma mal edilmesi yanlıştır. Zira, biraz önce de ifade ettiğimiz gibi, Kur'an bu iki cinsin birarada bulunmasını, iyiliği emredip kötülükten alıkoymasını emretmektedir. Diğer taraftan, Kur'an-ı Kerim, hem mü'min erkeklere hem de mü'min kadınlara, iffetli olmaları gerektiğini (Nur, 30-31) ima etmek için, başlarını eğmelerini emretmektedir. Her nedense, tarih boyunca iffetli davranmak hep kadınlardan beklenen bir davranış olmuştur. Bu ise iki yüzlülükten başka bir şey değildir. Zira iffet her iki cins için aynı ölçüde gereklidir."

"İşte kadının toplumdan soyutlanması, cahil bırakılmasını, cahil bırakılması ise, toplumun geri kalması sonucunu doğurmuştur. Kadın ile erkek el ele vererek toplumun meselelerini birlikte çözmeye başladıkları an, Kur'an-ı Kerim'in amaçladığı hedef gerçekleşmiş olacaktır: Mü'min erkekler ile mü'min kadınlar birbirlerinin dostlarıdır, iyiliği emreder, kö-

tülükten alıkorlar. Gerçek bir İslam toplumunun ancak bu şekilde gerçekleştirilebileceği hiçbir zaman unutulmamalıdır. Ondört asırlık erkek uygulaması bu hedefe ulaşmada yetersiz kalındığını açıkça gözler önüne sermektedir." (Akdemir; Tarih Boyunca ve Kur'an-ı Kerim'de Kadın, İslamî Araştırmalar Dergisi, cilt: 5, sayı: 4, Ekim 1991)

S- Kadının seçme ve seçilme hakkı konusunda Kur'an ne diyor, bir yasaklama var mıdır?

C- Yasaklama bir yana, teşvikler vardır. Esasen özel ve ayrı bir hüküm getirilmediği sürece, Kur'an'ın erkeğe tanıdığı bütün hak ve ödevlerin kadına da hitabettiği, tüm İslam bilginlerinin ortak kabulüdür.

Kadının seçme hakkı Kur'an tarafından açıkça örneklendirilmiştir. Mümtehine suresi 12. ayet Hz. Peygamber'e kadınlarla **bey'atleşme**yi yani el sıkışarak onların taahhütlerini almayı, onlarla sosyal bir mukavele yapmayı emretmektedir. **Bey'at,** Kur'an düşüncesinde yönetenleri seçmede esas olan bir **doğrudan demokrasi** uygulamasıdır.

Şunu da ekleyelim ki, bu kadar açık bir Kur'ansal tablo ortada iken kadının seçme hakkı olmadığını iddia edebilen kişiler çıkmıştır.

S- Seçilme hakkı, özellikle devlet başkanlığı konusunda neler söylenebilir?

C- Kur'an bu konuda da bir yasaklama getirmemiştir. Bu demektir ki, konu serbest bırakılmıştır.

Kadının devlet başkanlığı, ordu komutanlığı da dahil bütün yönetim görevlerini üstlenebileceğine ilişkin sünnette de açık deliller vardır. Bizzat Peygamber eşi **Hz. Âişe**'nin siyasal mücadelesi ve **Cemel olayı**nda üstlendiği komutanlık görevi bunun delilidir. Âişe'nin siyasal mücadelesini dine ay-

kırı göstermek için hadis diye ileri sürülen rivayetlerin bir kısmının uydurma olduğu, bir kısmının da amacından saptırıldığı bilimsel çalışmalarla ortaya çıkarılmıştır. Peygamber hanımlarının en bilgili olanı Hz. Âişe idi. Kur'an, peygamber hanımlarına **"evlerinizde oturun"** (Ahzâb, 33) emri verdiği ve Hz. Âişe de bunu çok iyi bildiği halde siyasal mücadeleye girişmiş ve komutanlık görevi üstlenmiştir. Hz. Ali'ye karşı çıkmasının hata oluşu ayrı bir meseledir. Ali yerine bir başkası da olabilirdi. Hz. Âişe böylece göstermiştir ki, kadının yönetici olmasını engelleyen hiçbir Kur'ansal beyan yoktur. Başka bir ifadeyle, kadının yönetim görevine getirilmesine engel gibi gösterilen en ileri ayetler bile yasak getiren beyanlar olarak değerlendirilemez. Kaldı ki, Ahzâb suresinin 33. ayeti yönetim görevi üstlenmeyi engelleyen bir delil olarak kabul edilse bile bunun muhatabı sadece Hz. Peygamber'in hanımlarıdır.

S- Kadının devlet başkanı olamayacağı hususunda icma var deniyor. Buna ne dersiniz?

C- İlk söyleyeceğim şudur: Allah'ın kitabında yer almayan bir hükmü koyan yaklaşım, adı **icma** da olsa bir **ifsat**tır. Yani bozgun yaratmak.

İşin esası şudur ki, Kur'an'da yer almayan bir yığın kabulü Muhammed ümmetine Allah'ın emri gibi empoze etmek için kullanılan yollardan biri de bu icma oyunudur. **Bu din bir şirket dini değildir ki kurul veya konsil kararlarıyla yönetilsin.** Önce şunu soralım: İcma etme yetkisi Allah tarafından kime verilmiştir? İkincisi, **icmaın kabul edilirliği konusunda icma var mıdır?**

Din Allah'ın tekelinde olduğuna göre, hiç kimsenin onun yerine hüküm koyma yetkisine sahip olması söz konusu edilemez. İcmaın bağlayıcılığı konusu da tartışmalıdır.

İcmaı, "bir asırda yaşayan İslam ulemasının bir meselede ittifakları" diye tanımlarlar. Ya bu tanım yanlıştır, yahut da tarih içinde icma diye bir şey söz konusu değildir. **İmam Şafiî** gibi bir bilgin, icmaın mümkün olmadığını söylemekte ve gerekçe olarak şunu ileri sürmektedir: Memleketler birbirlerine uzaktır. Bu durum bilginlerin birbirleriyle görüşmelerini zorlaştırır. Ayrıca icmada söz sahibi olacak kişilerin tayini zordur.

Geleneğin icmâ diye ümmete kabul ettirdiği şey, iyi tetkik edildiğinde görülür ki, belli bir yöredeki birkaç kişinin bir konuda söz birliği etmesi veya yaklaşık düşünceler sergilemesidir. **Hayrettin Karaman** konuya şöyle ışık tutuyor:

"Hakkında icmâ (bir asırda yaşayan bütün müctehitlerin görüş birliği) bulunan hükümler ya nassa dayanır, yahut da ictihatların denk düşmesi sonucu oluşmuştur. Bunlardan nassa dayalı olanlarda bağlayıcı olan icma değil, nastır; icma nassın sağlamlığı ve delâleti konusundaki şüpheyi kaldırmak, bu hususları kesinleştirmek gibi bir rol oynamıştır. Hakkında nas bulunmadığı halde bir asırda yaşamış bütün müctehitlerin ittifak ettikleri, görüş birliğine vardıkları bir hükmün bulunup bulunmadığı tartışılmıştır. İmam **Ahmed b. Hanbel: "Sahabe (hulefâ-i râşidîn) devrinden sonra kim bir icma'dan söz ederse yalan söylemiş olur." demiştir. İslam dünyasına yayılmış müctehitlerin her birinin yerini ve bahse konu mesele üzerindeki ictihadını bilmeden, yalnızca farklı bir ictihadın açığa çıkmamış olmasından hareket ederek icma'dan bahsetmek inandırıcı değildir.** Hakkında icma bulunduğu iddia edilen birçok meselede -gerçekte- ihtilâfın bulunduğunu, icma-ihtilâf konularında eser yazmış eski ve yeni müellifler tespit edip açıklamışlardır. (İbn Hazm, el-İhkâm, C.I, s. 534 vd.; M.Mustafa Şelebî, Ta'lilu'l-ahkâm, s. 325 vd). Şu halde **hakkında nas ve buna dayalı icma bulunmadıkça sadece**

"şu konuda icmâ vardır" iddiası bağlayıcı değildir ve o konu ile ilgili hüküm ictihatla değişebilir." (Karaman; Kadının Şahitliği, Örtünmesi ve Kamu görevi, İslamî Araştırmalar dergisi, Ekim, 1991)

Bir asırda yaşayan ulemanın bir meselede ittifakı olan icma eğer bir nastaki hükmün teyidi ise, o takdirde nas dururken icmaa ne lüzum vardır? Yok, eğer sözkonusu olan, nasta belirtilmemiş bir konunun hükme bağlanması ise yapılan icmalar bunca yüzyıldır neden hiç değişmemiştir? Yoksa insanlık Ashab-ı Kehf mağarasında uyuyor mu?

Doğrusu şu ki, **yüzyıllardır aynı şekilde tekrarlanan kabuller ya nassa dayanır; o zaman icmadan söz edilemez ya da insan aklının tespitleridir; o zaman da bunların yeni hayat şartlarına göre yeniden düzenlenmesi gerekir. Aksi halde ortada icma değil, tabular var demektir. Ve tabunun tevhit dininde yeri yoktur.**

Kadının devlet başkanı olamayacağı yolundaki icma teranesine gelince, bunun dayandırılabileceği hiçbir Kur'an ayeti yoktur. Bu konuda hadis diye dayandıkları rivayetlerin ise güvenilir olmadıkları ortaya çıkarılmıştır. Bu rivayete göre Hz. Peygamber, gönderdiği mektubu yırtan İran Kisrası'nın kızının hükümdar seçilmesi üzerine şu sözü söylemiştir: "İşlerini kadına bırakan bir millet asla felah bulmayacaktır."

Bu rivayetin Cemel olayının sonlarına doğru Hz. Âişe'yi durdurmak için uydurulduğu anlaşılıyor. Hz. Âişe'nin böyle bir hadisten haberinin olmaması ilginçtir. Bundan daha ilginci, hareketinin ta başında onun yanında bulunan sahabilerden hiçbirinin bu rivayetten söz etmemiş olmalarıdır. Nitekim bu rivayet ortaya atıldıktan sonra ne Âişe ne de emrindekiler hareketlerini durdurmamışlardır.

Rivayetin doğruluğunu varsaysak bile bunun Müslümanları bağlayan bir yanı yoktur. **Muhammed Hamidullah**'ın güzel tesbitiyle burada sözkonusu olan, İranlılara gelecek bir belanın Hz. Peygamber tarafından önceden haber verilmesidir.

Kısacası, insan haklarının en önemlilerinden biri olarak Kur'an tarafından verilen bir hakkın derme-çatma rivayetlerle devre dışı bırakılması mümkün değildir. Karaman konuyu şöyle özetliyor:

"Kur'an'da, bir ülkeyi kadının yönetmesinin kötü sonuçlar doğuracağına ait bir işarete bile yer verilmemektedir."

"Hz. Âişe'nin başkanlığında gelişen Cemel olayı açık bir siyasî muhalefet hareketidir ve bu harekette, Hz. Âişe'nin yanında yeralan büyük sahabiler vardır."

"Devlet başkanı erkek de olsa bazı görevlerini yetişemediği için başkalarına yaptırabilir. Kadın da imamlık ve komutanlık gibi vazifeleri erkeklere yaptırabilir."

"Sonuç olarak denebilir ki: İslam'da kadının, gerektiğinde kamu görevi yapmasını yasaklayan açık, kesin, bağlayıcı bir nas mevcut değildir. Aksine, bu kapıyı aralayan deliller mevcuttur. Tarih boyunca kadının kamu görevlerinde nispeten az istihdam edilmiş, devlet başkanlığı görevinde ise hiç bulunmamış olması vakıası, Doğu'ya ve Müslümanlara mahsus değildir, bütün dünyada, geçmişte ve günümüzde bu uygulamanın hâkim olduğu görülmektedir. Bu tarihi gerçek de İslam'ın tezini güçlendirmektedir. Allah, insan için mukadder olan kemâli gerçekleştirmeleri amacıyla erkek ve kadına, birbirini tamamlayan farklı özellik ve kabiliyetler vermiştir. Bu özellik ve kabiliyetler, aksine bir ihtiyaç ve zaruret bulunmadıkça tabii bir işbölümünü ve öncelikler sistemini beraberinde getirmektedir. Bu cümleden olarak devlet başkanlığında öncelik erkeklere aittir; bu görevin gerektirdiği fıtrî

donanım daha ziyade erkeklerde vardır, bununla beraber ihtiyaç ve zaruret bulunursa kapı kadınlar için de açıktır." (Karaman, adı geçen makale)

S- Kadın imamlık yapabilir mi?

C- Kur'an bu konuda bir düzenleme getirmemiştir. Bunun anlamı, Kur'an'ın bu konuyu serbest bıraktığıdır. Uygulamada durum şudur: Kadının kadınlara imamlık yapması tartışmasız kabul edilmektedir.

Kadının erkeklere imamlığına gelince, bu konu tartışmalıdır. Ancak dinler tarihinde hemen hiçbir din kadınlara ibadet ve ayine liderlik etme imkânı vermemiştir. İşte burada İslam Peygamberi'nin bütün dinler tarihi içinde istisna olan bir uygulamasına rastlıyoruz. Ebu Dâvûd, İbn Hanbel, Hâkim ve İbn Huzeyme'nin beyanlarına göre, Peygamber Efendimiz kadın sahabilerinden biri olan **Ümmü Varaka**'ya, kendi ev halkının kadın ve erkeklerinin tümüne imamlık etme yetkisi vermiş ve Ümmü Varaka bu görevi öldürülünceye kadar sürdürmüştür. (bk. Ebu Dâvûd, salât, 62).

Ümmü Varaka'nın duygulandırıcı macerası şu şekilde verilmektedir:

"Hanım sahabilerden Ümmü Varaka adında bir Ensarî kadını vardı. Kur'an'ı cem'etmiş (ezberlemiş) olan bu hanıma, Hz. Peygamber kendi ev halkına namaz kıldırmasını emretmiştir.

Ebu Dâvud'un kaydettiği ve İbn Huzeyme'nin sahih gördüğü hadisin ravisi Hallâd: "- Ben ona ezan okuyan müezzini gördüm" demiştir. (Ebu Dâvud, Sâlât: 62, h. 592).

Hâkim'in Müstedrek'inde de yer alan bu hadis (1/23), Ebu Dâvud'un başka bir rivayetinde biraz daha ayrıntılı olarak geçer:

"Abdullah İbn Cumey demiş ki: Ninem ve Abdurrahman İbn Hallâd el-Ensari bana şunu anlattılar: "Hz. Peygamber,

Bedir Savaşı'na giderken, Nevfel kızı Ümmü Varaka, kendisine:

- Ey Allah'ın Elçisi, dedi, izin ver, ben de seninle beraber savaşa katılayım. Yaralarınızı tedavi eder, hastalarınıza bakarım. Umulur ki Allah bana şehitlik nasip eder!

Hz. Peygamber ona:

- Sen evinde kal, dedi, yüce Allah, sana şehitlik nasip edecektir!

Bundan böyle ona: 'Şehîde' derdi.

Kur'an'ı okumuştu (iyi biliyordu). Hz. Peygamber'den evinde, kendisine ezan okuyacak birini tutması için izin isteyen Ümmü Varaka, bu izni aldı.

Ümmü Varaka'nın müdebber (sahibi ölünce serbest kalacak) bir kölesi ve câriyesi vardı. Bu ikisi (herhalde bir an önce özgürlüklerine kavuşmak için) geceleyin kalkıp, Ümmü Varaka'nın ağzına bir bez kapayarak onu boğdular ve çekip gittiler. Sabah olunca (Halife) Ömer:

- Onları görüp bilen varsa, getirsin! diye emir verdi. (Getirilen katillerin) asılmalarını emretti. Medine'de ilk asılanlar bunlardır."

Ömer, onun öldürüldüğü haberini duyunca şöyle demiştir:

"- Allah'ın Eçlisi'nin dediği çıktı. 'Haydi, o şehideyi ziyaret edin!"

Ebu't-Tayyib Muhammed Şemsu'l-Hakk el-Azimâbâdî, Ebu Dâvud'un Sünen'ine yaptığı şerhte şöyle diyor:

"Bu hadis, kadının, ev halkına, erkek bile olsalar namaz kıldırabileceğini gösterir. Zira Ümmü Varaka'nın müezzini, ihtiyar bir erkekti. Ümmü Varaka, müezzine ve câriyesine imam olup namaz kıldırıyordu."

"Ebu Sevr (ölm. 240), Müzenî (ölm. 264) ve Taberî (ölm. 310) bu hadise dayanarak kadının erkeklere imam olmasını caiz görmüşlerdir."

S- 60. ayette örtünmeye ilişin bir istisna var, bunu anlatır mısınız?

C- Bu ayete göre: "**Artık nikâh arzuları kalmamış, hayızdan ve evlattan kesilen kadınların, zînetlerini göstermek için arzı endam etmedikleri takdirde örtülerini bırakmalarında kendileri için bir günah yoktur. Ama sakınmak için titiz davranmaları kendilerine daha hayırlıdır.**"

Bundan anlaşılır ki, âdet görmez duruma gelmiş kadınların, örtünme emrini getiren ayetteki kayıtlara bağlı kalmaları şart değildir. Ama bağlı kalırlarsa bu kendileri için bir saygınlık vesilesi olacaktır.

S- 63. ayette peygamberlere hitabın farklı olması gerektiği söyleniyor. Buna değinir misiniz?

C- Ayete göre Hz. Peygamber'e hitap diğer insanlara hitaptan farklı olmalıdır. Yani ses tonu, hitap şekli diğer insanlara nispetle daha fazla saygı ve yüceltme ifade edecek tarzda olmalıdır. Bu yüzden Peygamberimizin adını veya ünvanını anarken başına Hazret (Hz.) Cenap (seçkinlik sahibi), Efendimiz, Allah Elçisi vs. gibi yüceltici ekler koyarız. Bundan da anlaşılır ki, bu ekler peygamberler dışında hiç kimse için kullanılamaz. Aksi halde başka bazı kişiler de peygamber mevkiine yükseltilmiş olur. Gelenek tarafından empoze edilen ve ne yazık ki zaman zaman hepimizin kullandığı **hazret kelimesi**nin sahabîlerin ve bazı kişilerin isimlerine eklenmesi Kur'an'ın direktifine aykırıdır.

MÜNAFİKÛN SURESİ
(103/63. sure)

S- Sure hakkında genel bilgiler verir misiniz?

C- Bu sure hemen tamamen münafıklardan bahsettiği için Münafikûn (münafıklar) adını almıştır.

Surenin muhtevası: Münafıkların iki yüzlülüğü, ikiyüzlülerin kalplerinin mühürlendiği, bu tip insanların süslü kumaşlar giydirilmiş hurma kütüklerine benzedikleri, boş bir gururla böbürlendikleri, Allah'ın hazinelerinin kendilerinin tekelinde olduğunu sandıkları, oysaki gerçek onur sahibi olmadıkları, gerçek şeref ve onurun iman sahiplerinde bulunduğu, mal ve evladın Allah'ı düşünmekten alıkoymaması gerektiği, Allah'ın bize verdiği rızıklardan başkalarını yararlandırmamızın önemi vs...

MÜCÂDİLE SURESİ
(104/58. sure)

S- Surenin adından ve bu adın hikmetinden söz eder misiniz?

C- **Mücâdile,** hakları uğrunda mücadele veren kadın demektir. Birinci ayet şöyle diyor: **"Allah, kocası hakkında seninle tartışan ve Allah'a şikâyette bulunan kadının sözünü işitmiştir. Allah, ikinizin karşılıklı konuşmasını işitir. Çünkü Allah en iyi işiten, en iyi görendir."** Ayet bize göstermektedir ki:

1. Hakları uğrunda mücadele veren kadın Kur'an'da bir sureye ad olacak kadar yücedir.

2. Böyle bir kadının sesi ve şikâyeti Allah tarafından dinlenir.

3. Böyle bir kadının Peygamber'le konuşması da Allah tarafından izlenmektedir.

Sonuç olarak Cenabı Hak, kadını, hakları için mücadeleye teşvik etmekte ve ona açık bir destek vermektedir.

S- Fısıldaşma konusunda Kur'an ne diyor?

C- 7-10. ayetler bu konuyu açıklamaktadır. **Fısıldaşma** ve fısıltı şeytandandır. Ancak iyilik, hizmet ve takva üretmek için fısıldaşarak konuşulabilir.

Allah, aralarında fısıldaşanlar kaç kişi olurlarsa olsunlar, onları duyar ve dinler.

S- Toplu halde oturma konusu nasıl düzenleniyor?

C- 11. ayete göre, meclislerde insanlara yer açılır. Bu yer açmada iman ve ilimde üstünlüğü olanlara öncelikli davranılır.

Gelen kişi için ayağa kalkmak Kur'an ahlakında yoktur.

S- 19. ayette sözü edilen "şeytanın kuşatması" nedir?

C- Şöyle deniyor: "**Şeytan onları kuşattı da Allah'ın zikrini onlara unutturdu. İşte bunlar şeytanın partisidir. Gözünüzü açın! Şeytanın partisi hüsrana uğrayanların ta kendileridir.**"

Allah'ın zikrini unutmanın bir anlamı da Kur'an'ı unutmak, arkaya atmak, rafa kaldırmaktır. Çünkü **zikir, Kur'an'ın** adlarından biridir. O halde Kur'an'ı devre dışı bırakan, onu okunmaz-dinlenmez halde dolaplara hapsedip uydurdukları bir yığın kitabı-risâleyi din kaynağı yapanlar şeytanın kuşatmasına uğramış insanlardır. Din hayatında **Kur'an'ı ancak bir takım kitaplardan ve kişilerden sonra devreye sokmak şeytan istilasına uğramanın en kötü şeklidir.**

HUCURÂT SURESİ
(105/49. sure)

S- 2-5. ayetlerde gösterilen, "Hz. Peygamber'e karşı edep tavrı"nı açıklar mısınız?

C- Şöyle deniyor: **"Ey iman sahipleri! Seslerinizi Peygamber'in sesinin üstüne çıkarmayın. Birbirinizle, bağrışarak konuştuğunuz gibi ona da yüksek sesle hitap etmeyin. Aksi halde siz hiç farkında olmadan amelleriniz eriyip gider. Allah Elçisi'nin huzurunda seslerini alçaltanlar, Allah'ın kalplerini takva için imtihan ettiği kimselerdir. Onlar için bir mağfiret ve büyük bir ödül vardır. Odaların arkasından seni çağıranların çoğu akıllarını işletmeyen kişilerdir. Onlar, sen yanlarına çıkıncaya kadar sabretselerdi elbette kendileri için daha iyi olurdu. Allah çok bağışlayıcı, çok esirgeyicidir."**

Görülüyor ki, ayetler bir yandan Allah Resulü huzurundaki edep tavrını belirlerken bir yandan da Hz. Peygamber'in bedevî toplumdan gördüğü kabalıkları ifadeye koymuştur.

S- 6. ayetteki "araştırıp inceleme" emrinin amacı nedir?

C- Bu ayet, ortaya atılan iddiaların, özellikle ahlak ve kişilik yönünden güven vermeyen (fâsık) kişilerin sözlerinin iyice araştırılmadan delil sayılmamasını emretmektedir: **"Ey iman sahipleri! Fâsık birisi size bir haber getirdiğinde onu iyiden iyiye araştırın. Aksi halde, bilmeyerek bir topluluğa kötü şeyler isnat edersiniz de sonra yaptığınıza pişman olursunuz."**

S- 9. ayette sözü edilen "barışırma" nedir?

C- Ayete göre, iki mümin topluluk birbiriyle didişme veya çarpışmaya girdiklerinde bunlar derhal uzlaştırılır. Barış ve uzlaşma girişimine olumsuz cevap verip boğuşma ve çatışmaya devam eden tarafın, haddini bilip oturuncaya kadar üstüne gidilir. Yani sükûneti sağlamak için gereken neyse o yapılır.

S- 10. ayetteki kardeşlikten bahseder misiniz?

C- Ayete göre: **"Müminler ancak kardeştirler. O halde kardeşleriniz arasında barışı sağlayın. Ve Allah'tan korkun ki, merhamet görebilesiniz."**

Buradaki iman kardeşliğinin iki çerçevesi vardır:

1. **Geniş çerçeve.** Bu çerçeve Kur'an'daki kurtuluş şartlarına inanmanın oluşturduğu çerçevedir. Yani başta Ehlikitap olmak üzere Allah'a ve âhirete inanıp barışa yönelik fiiller sergileyen herkes bu çerçeveye girer ve iman kardeşi olur.

2. **Dar ve özel çerçeve.** Bu çerçeve Kur'an ve Muhammed tavrı üzere iman taşıyanların oluşturduğu çerçevedir.

Bu çerçevelerden herbirinin zaman, mekân ve şartlara göre gerekleri vardır.

S- 11-12. ayetlerde verilen ahlaksal direktifler nelerdir?

C- Şöyle deniyor: **"Ey inananlar! Bir topluluk başka bir toplulukla alay etmesin. Olabilir ki, alay ettikleri topluluk kendilerinden hayırlıdır. Kadınlar da başka kadınlarla alay etmesinler. Alay ettikleri, kendilerinden hayırlı olabilir. Birbirinizin ayıbını aramayın; birbirinize kötü lakaplar yakıştırmayın. İmandan sonra fâsıklıkla adlanmak ne kötü şeydir! Kim ki tevbe etmez, işte böyleleri zalimlerdir. Ey iman sahipleri! Zandan çok sakının. Çünkü zannın bir kısmı günahtır. Casuslar gibi birbirinizin ayıplarını araştırmayın. Gıybet ederek biriniz ötekini arkasından çekiştirmesin. Sizden biri, ölmüş kardeşinin etini yemek ister mi? Bakın, bundan iğrendiniz! Allah'tan korkun. Hiç kuşkusuz Allah tövbeleri çok kabul eden, rahmeti sonsuz olandır."**

Emirler, gayet açıktır. Bununla birlikte bazı noktalara dikkat çekeceğiz:

1. Ayette, alay etmek bütün iman sahiplerine yasaklandıktan sonra kadınlara özel bir hitaba yer verilmesi bu cinsin alay etmeye düşkünlüğüne bir delildir.

2. Ahlaksal prensipler en küçük bir tartışmaya, tevile, yoruma gerek bırakmayacak şekilde ve netlikte verilmiştir. Çünkü söz konusu olan, zamanüstü ilkelerdir. Oysaki emir ve yasakların örfle ilişkili olanlarında Kur'an yoruma açık esnek ifadeler kullanarak değişik zaman ve şartlara uygunluğu sağlama imkânı vermektedir. Ne yazık ki, insanoğlu zamanüstü ilkeler -ki bunlar fotoğrafı çekilemeyen iç dünya ile ilgili temel ahlak değerleridir- uğruna kılını kıpırdatmazken, fotoğrafı çekilebilen yarı örfî ve herkese göre farklı şekil alabilecek değerler için ortalığı birbirine katabilmektedir. Hz. Peygamber, az önceki ayetin yasakladığı gıybeti zinadan daha kötü bir günah olarak göstermiştir. (Bilgi için bk. **İslam'da Büyük Günahlar** kitabımız, Gıybet bölümü).

Bu satırların yazarı elli yıla yaklaşan geçmişinde İslam dünyasının hiçbir yerinde, insan ruhunu kemiren bu illetle mücadele için bir kampanya açıldığını görememiştir. Şunu bunu arkadan çekişirip önüne geleni cehennemlik, günahkâr ilan etmek yıllardan beri âdeta dinin biricik emri haline getirildi. Kur'an'la iman ve ilim dostluğu olanlar kabul ederler ki, bu gidiş Kur'an'ın ruhuna uygun bir gidiş değildir.

S- 13. ayetteki "teâruf" (tanışıp kaynaşma, değer üretmede yarışma) hakkında bilgi verir misiniz?

C- Bu konuda biz, **Temel Kavramlar** adlı kitabımızın Teârûf maddesinde gerekli bilgileri vermiş bulunuyoruz.

S- 16. ayette insanın Allah'a din öğretmesinden bahsediliyor. Bu nasıl olur?

C- Elbette ki olmaz. Ne yazık ki, insanoğlu küstahlık ve nankörlüğünü buralara kadar götürebilmektedir. Şöyle buyuruluyor: **"De onlara: Siz Allah'a dininizi mi öğretiyorsunuz? O Allah ki; göklerdeki herşeyi de yeryüzündeki herşeyi de bilir. Allah herşeyi en iyi biçimde bilendir."**

İnsanın Allah'a din öğretmeye kalkması bir tek yolla olur: **Allah'ın dinini, Allah'ın kitabının dışında kaynaklara bağlamak.** İnsan bu zulüm ve küstahlıkta başarılı olduğunda artık Allah'ın kitabı **şürekâ** (Allah'a ortak tutulanlar)nın ürettiği zübür (uydurma kutsal kitap)lerin denetimine girer ve örtülü şirk, dine fatura edilerek kitleleri kemirir.

S- 14. ayette Bedevî Arapların kalplerine imanın girmediği söyleniyor. Bunu açıklar mısınız?

C- Bu konuda gerekli bilgiler **Temel Kavramlar** kitabımızın **A'rab** maddesinde verilmiştir. Burada ayeti vermekle yetineceğiz: **"Bedevîler dediler ki iman ettik. De ki: 'Siz iman etmediniz. Ancak "Müslüman olduk" deyin. İman, sizin kalplerinize girmemiştir."**

TAHRÎM SURESİ
(106/66. sure)

S- Birinci ayette Hz. Peygamber'e yöneltilen uyarının esprisi nedir?

C- Şöyle deniyor: **"Ey Peygamber! Allah'ın sana helal kıldığı şeyi neden haramlaştırıyorsun?"**

İhtar açıktır. Hz. Peygamber'e bile **tahrîm** (birşeyi haram ilan etme) yetkisi verilmemiştir. Bu eser boyunca birçok yerde söylediğimiz gibi, bu yetki, ulûhiyetin kendi tekelinde tuttuğu yetkilerdendir. Bu yetkide söz sahibi olmaya yeltenmek Allah'ın kudretine iştirake kalkmaktır ki, Kur'an dilinde bunun adı şirktir. Allah elçileri şirk kokusu taşıyan davranışlara girmekten uzaktır. Son Peygamber'e yöneltilen bu hitap insanlığa tevhit dersi vermek için ilahî planda tertiplenmiş bir olaya dayandırılmıştır. Yoksa Hz. Peygamber **tahrîm** yetkisi kullanmak gibi bir yola asla gitmez.

S- 10-12. ayetlerde örnek verilen kadınlar hakkında neler söylenebilir?

C- Bu ayetlerde, iman ortamında küfre, küfür ortamında imana teslim olan birkaç hanımdan bahsedilmektedir. **Hz. Nûh**'un ve **Hz. Lût**'un eşleri, peygamber hanımları olmaları-

na rağmen inkâra sapmış, cehennemlik olmuşlardır. **Firavun**'un karısı, bir zulüm sarayında bulunmasına rağmen imana ulaşıp cennetlik olabilmiştir. **Hz. Meryem** ise inkârcı ve zalim bir ortamda Allah'ın en büyük peygamberlerinden birine annelik şerefini elde edecek kadar aziz ve temiz kalabilmiştir.

Kur'an böylece gösteriyor ki Allah; ölüden diri, diriden ölü çıkarabilir. Patent hegemonyası yoktur. Hiç kimse nesep ve ailesi ile ne batar ne de kurtulur. Kişinin kendi eliyle ürettiği, kendi niyetiyle ortaya koyduğu değer önemlidir.

TEĞÂBÜN SURESİ
(107/64. sure)

S- Teğâbün suresiyle ilgili genel bilgi verir misiniz?

C- **Teğâbün,** kâr ve zararın hesaplandığı gün, hesap günü demek olup surenin 9. ayetinde geçer.

Surenin muhtevası: Her şeyin Allah'ı tespih ettiği, insanların inanan ve inanmayan diye ayrılmalarının bir hikmete bağlı olduğu, inkâr etmenin arkasında Allah'ın bir insanı peygamber olarak seçmesini kabuldeki zorluğun yatması, iman ve salih amelin insanın birtakım sürçmelerini etkisiz kılacağı, insanın maruz kaldığı ıstırapların tanrısal planda bir hikmete bağlı olduğu, insanın karısının ve çocuğunun da bir imtihan aracı oldukları ve insana bazen düşman olabilecekleri, benliğini doymazlık ve cimrilikten arındıranların ölümsüz mutluluğa erecekleri vs...

SAFF SURESİ
(108/61. sure)

S- 2 ve 3. ayetlerde dikkat çekilen "büyük günah" nedir?

C- Ayetler bunu, insanın yapmayacağı şeyi söylemesi, ağzından çıkan söze sadık kalmaması olarak gösteriyor: **"Ey iman sahipleri! Yapmayacağınız şeyi neden söylüyorsunuz? Yapmayacağınız şeyi söylemek Allah katında büyük bir günahtır."**

S- Hz. Peygamber'in geleceği, Hz. İsa tarafından haber verilmiş midir?

C- Evet, haber verilmiştir. Esasen her peygamber kendinden sonra gelecek peygamberi mutlaka bildirir. Bu, nübüvvet kurumunun özelliklerindendir.

6. ayet şöyle diyor: **"Meryemoğlu İsa'nın şöyle dediğini hatırla: 'Ey İsrailoğulları! Ben size Allah'ın elçisiyim. Benden önce gelen Tevrat'ı doğrulayıcı ve benden sonra gelecek Ahmed adında bir elçiyi müjdeleyici olarak gönderildim.' Fakat İsa'nın müjdelediği elçi onlara apaçık delilleri getirdiğinde: 'Bu, katıksız bir büyüdür' dediler."**

FETİH SURESİ
(109/48. sure)

S- 2. ayette Hz. Peygamber'in günahından bahsediliyor. Bu nasıl olur?

C- Kullanılan kelime "**zenb**"dir. Anlamı da **günah**tır. Ancak bunun ifade ettiği mâna Hz. Peygamber'in günah işlediği değildir. Dikkat çekilen şudur ki, Son Peygamber de dahil, bütün insanlar günah işleyebilir. Bunun aksini söylemek insanı ilahlaştırmak olur ve bu da şirktir. Bu yanlış anlayışı kökünden silmek içindir ki, Cenabı Hak en büyük peygamberine bile günah izafe etmiş ve insanlara âdeta, "artık gerisini siz düşünün" demiştir. 1 ve 2. ayetler aynen şöyle diyor: "**Biz sana apaçık bir fetih verdik ki Allah senin geçmiş ve gelecek günahını bağışlasın, üzerindeki nimetini tamamlasın ve seni dosdoğru bir yola iletsin.**" Mümin suresi 55. ayette Peygamberimize şu emir verilmektedir: "**Sabret, Allah'ın vaadi kuşkusuz bir gerçektir. Günahın için af dile. Ve akşam sabah, rabbini hamd ile tesbih et.**"

Demek olur ki, **peygamberler de günah işleyebilir. Ancak Allah onlara derhal tövbe nasip ederek günahlarını siler. Onların korunmuş olmalarının anlamı budur.**

S- Geleneksel akide, sahabîlerin de udûl (adaletli, masum, yalandan uzak) olduklarını kabul ediyor. Bu konuda neler söylenebilir?

C- Böyle bir kabul Kur'an'ın getirdiği ve Hz. Muhammed'in tebliğ ettiği dinden onay alamaz. Bu, tevilsiz ve tartışmasız şirktir. Allah'ın, peygamberlerine bile reva görmediği bir sıfatı sıradan insanlara reva görmek ve bunu dindarlık, sahabîye saygı adı altında halkın önüne çıkarmak korkunç bir günahtır. Bunu yapanlardan sadece Allah ve Resulü değil tüm sahabîler de davacı olacaklardır. Çünkü onlar kendilerinin böyle Kur'an dışı bir tutuma malzeme yapılmalarını elbetteki hoş karşılamazlar.

Bu iddia bir başka günahı gizlemek için bir hazırlık kılıfıdır. **Önce sahabîler masum, tenkit dışı ilan ediliyor, sonra da hadis adı altında bir yığın uydurma söz bunlara rivayet ettirilerek bu sözlerin tenkidine imkân bırakılmıyor. İşte bu iki başlı günah, ümmetin beynine ve ruhuna bir bukağı gibi musallat olmuş ve Allah'ın dinine ters, yığınlarca hurafenin dokunulmazlığına yol açmıştır.**

Konuya Kur'an'ın verileri, Peygamberimizin tavrı ve tarihsel gerçekler açısından baktığımızda işin esası şudur: Kur'an, hiç kimseye "günah işlemez insan" payesi vermemektedir. O halde, hiç kimse yalan söylemez, hata etmez gibi sıfatların da sahibi değildir. Hz. Peygamber de, Allah'ın koruması dışında hiçbir insanın masum olamayacağını birçok kez belirtmiştir. Ve Kur'an, sahabîlerin masumiyetine ilişkin bir beyan taşımamaktadır.

Bizzat sahabîler, birbirlerinin yalan söylediklerini açıkca ifade edebilmişlerdir. Ve bu onları asla küçültmez. Hepsi kuldur ve kul hatasız olamaz. Hz. Âişe **vitir namazı** ile ilgili bir beyan yüzünden Ebud Derda gibi bir sahabî için: "Ebud

Derda yalan söylüyor." demiştir. (bk. İbn Hanbel, 6/242) Âişe daha birçok sahabîyi ya bu şekilde yahut da "onlar bu işi bilmezler, anlamazlar" diye tenkit etmiştir. (Örnek olarak bk. Müslim, hac, 219; İbn Hanbel, 6/55, 157) Aynı şekilde **İmrân b. Husayn** gibi bir sahabî bir başka sahabi olan **Semüre b. Cündüb**'ü, bir rivayeti dolayısıyle yalancılıkla itham etmiştir.

Halife Ebu Bekir, Ömer ve Ali hadis rivayet eden sahabîlerden **beyyine** (kanıt, belge, tanık) isterlerdi. En azından rivayet eden kişiyi yemin ettirirlerdi. (bk. Süyûtî; Tahzîr, 141-151) Bu büyük insanlar kendi sahabî arkadaşlarına **udûl, masum** vasfı vermezken biz neye dayanarak veriyoruz? Kaldı ki, bizim elimizdeki malzemenin ne kadarının onlara yalandan isnat edildiğini de bilmiyoruz. Onları tartışma üstü tuttuğumuzda, adlarına isnat edilen yalanları onların sırtına yüklemiş oluyoruz ki, bu onların bizden şikâyetine yol açacaktır. Bizim burada dayanağımız Kur'an'ın şu evrensel prensibi olmalıdır: **"Benliklerinizi tezkiye etmeyin. Allah, kimin sakınmış olduğunu en iyi bilendir."** (Necm, 32)

Ehlisünnet'in en büyük imamı sayılan.**İmamı Âzam** diyor ki: **"Eğer müminlerin emiri Ali'nin izlediği tavır olmasaydı Muaviye, Amr b. As, Ebu Musa el-Eşa'rî gibi kebîre** (büyük günah) **sahiplerinin durumlarını bilemezdik."** (bk. Kadı Abdülcebbâr; Şerhu'l-Usûlu'l-Hamse, Kahire, 1965, s. 138) İmamı Âzam böylece sahabî ünvanını taşıyan birkaç ünlü kişiyi kebîre işlemekle suçluyor. Nerede kaldı udûlluk ve masumluk? Yoksa İmamı Âzam yalan ve iftiraya mı sapıyor? Hayır, sapmıyor. Kur'an çizgisinde konuşuyor. Ancak bazıları hesaplarına uygun gelmeyen yerde kendi imamlarına da karşı çıkıyorlar.

Bu noktada muhaddis-bilgin **Zehebî**'nin şu tespitinin altını da çizmek gerekir: **"Hadis alanında sözü edilen cerh**

(raviyi eleştirme, açık ve eksiklerini ortaya koyma) **kapısını üstümüze gerçekten açarsak sahabî ve tâbiûn imamlarının birçoğu da oradan girecektir. Sahabînin bir kısmı bir kısmını, şu veya bu yorumla, kâfir ilan etmiştir. Onlar masum değillerdi."** (er-Ruvât es-Sikât, 23)

Üzerinde olduğumuz konu rahmetli **Ebu Reyye** tarafından ele alınmış, Kur'an ve mütevâtır sünnet bazında değerlendirilerek şu sonuçlara varılmıştır:

"Bir topluluk çok aşırı giderek içlerinde Kur'an'ın münafık olarak nitelediği ve Fitne'ye karışanlar da dahil olmak üzere tüm sahabenin âdilliğine hükmetmiştir; onlardan hiçbirine tenkit yöneltilmez, rivayetleri şüpheyle karşılanamaz ve kim böyle davranırsa fâsık olur."

"Kuşkusuz, bu tutum **sika** (güvenilir rivayetçi) kabulünde mübalağa ve insan değerlendirme de eksikliktir. Bunlar bir yana bu tutum Kitap ve Sahîh Sünnet'te geçen ifadelere ters düşmekte, insan tabiatıyla uyuşmamaktadır."

"İslam düşmanlarının darbeleri ve **Müslüman düşünürlerin dar kafalılığının temelinde sahabenin tümüyle âdil (udûl) kabul edilişi ve hadis kitaplarının kutsanması yatmaktadır.** Zira sahabenin tümüyle âdil kabul edilmesi, onların naklettiklerine kuşkusuz ve tam bir güveni gerektirir. Onların nakillerini ise içerdiği tüm çürükleriyle hadis kitapları taşımıştır. İşte bu çürükler zararın kaynağı, hastalığın sebebidir."

"Eğer bundan dolayı Müslümanların başına gelen zararları saymaya girişirsek söz uzar. Burada sadece iki zararı anmakla yetineceğiz:

a) Osman döneminden günümüze ve sonrasına uzanan, Müslümanlar arasında kökleşmiş ve ümmetin mafsallarına işlemiş onulmaz ihtilaflar; Müslümanların saflarını dağıtan, ibadet, muâmelât ve hatta inançta onları mezheplere, fırkalara hiziplere ayıran ihtilaflar... Yüzyıllardır, Allah'ın ipine

toptan sarılmaları ve ayrılmamaları için Müslümanların birliği uğrunda çalışan, yüreği yanık âlimlere rağmen bu ihtilaflar devam etmektedir. Bu böyle sürerse tefrika, İslam Ümmeti'nin kemiklerini eritmeye devam edecektir.

b) Hadis kitaplarında bulunan, aklın ve ilmin kabul edemeyeceği hurafeler ve cehalet örneklerinden dolayı hergün İslam'a yöneltilen kanlı darbeler. İslam düşmanları bu tip nakillerden dolayı işi, İslam'ı "Hurafe e Evham Dini" olarak adlandırmaya kadar götürmüşlerdir. Derler ki, hurafe ve vehimler dini İslam, uygarlık ve bilim çağı için uygun değildir. Kimse, bu tip kapalı ve müphem nakilleri sahabeden başkasının naklettiğini söyleyemez. Sahabeden bu nakilleri râviler almış, hadis âlimleri (Ricâlu'l-Hadîs) de bunları kitaplarında toplayıp tedvin etmişlerdir."

"Sesimizi yükseltip de, 'İslam'ın başına gelen hastalık ancak iki şeyden kaynaklanmaktadır: (a) Sahabenin mutlak olarak âdil görülmesi; (b) Yararlı, yararsız herşeyi içeren hadis kitaplarına kör bir itimat' dediğimizde, gerçeği ne uzaklaştırmakta ne de aşmaktayız."

"Gerek sahabenin şahsiyetlerini, gerekse aktardıkları nakilleri incelerken sağlam bir yol tutar, sağlıklı delillere dayanır, aklı kullanır ve gerçek âlimlerin yaptıkları gibi taklidî ruhun ve duyguların tesiri altında kalmazsak, hakikatin yüzü daha netleşecek, İslam'ın nuru parlayacak, Doğu'da ve Batı'da tüm Müslümanlar Allah'ın ipine toptan sarılacaklardır." (Ebu Reyye; Muhammedî Sünnet, 63-65)

S- "Ashabım yıldızlar gibidir; hangisine uyarsanız hidayete erersiniz." anlamında bir hadis var. Bunu nasıl değerlendirebiliriz?

C- Böyle bir hadis yok, böyle bir yalan var. Allah Elçisi'ne izafe edilen uydurmalardan biri de budur. Bu söz, az önce değindiğimiz günaha girenlerin kendilerine hazırladıkları bir

yalan desteğidir. (bk. İbnül Kayyım; İ'lâmul-Muvakkı'în, 2/223)

Peygamberimizin böyle bir beyanı olamaz ve yoktur. Kaldı ki, bunu var gösterenler nihayet bir **haber-i vâhid**le ortaya çıkmaktadırlar. Böyle bir habere dayanarak Kur'an'ın ve mütevâtır sünnetin açık beyanlarını saf dışı bırakmak mümkün müdür?

Durum bunun tam tersidir. Hz. Peygamber'in, ashabın hepsinin **udûl** olmadığını, tersine, Peygamber'den sonra büyük günahlar işleyeceklerini bildiren mütevâtır hadisler, vardır. Kaldı ki, Peygamberimizin yaşadığı sırada bile büyük günahlar işleyen, mesela içki içen, epey sayıda sahabî vardı. Yine **Ebu Reyye**'nin tespitlerini izleyelim:

"Yüce Allah: "Size bir fâsık haber getirdiğinde onu arıştırın!" (Hucurât, 6) buyurmamış mıdır? Ki bu ayet sahabîliği kesin olarak bilinen bir kimse için indirilmiştir ve onun durumu sahabîliğine rağmen açık bir şekilde anlatılmıştır. Sahabeden şarap içenler de vardır. Birçoklarının yaptıklarına ise Resül'ün hatırı gözetilerek susulmuştur. Zikre değer hiçbir dinî kaynakta da bunlara değinilmemiştir. Belki de bu tür tavırların en şiddetlisi, Mervân ve Yahya b. Ukbe gibilerinin rivayetleri üzerine bir takım dinî meselelerin bina edilmesidir. Kuşkusuz bu, Allah'ın Dini'ne apaçık bir hıyanet ve sarih ayete apaçık bir muhalefettir. Şurası var ki bu durum sahabenin tümü için geçerli olmayıp bilakis onların temize çıkarılması içindir..."

"Ali'nin, Talha'nın ve Hüseyn'in katlinden hoşnut olup da bu alçakça fiilleri gerçekleştirenleri "sika" (güvenilir) görenlere bakın! **Hammâd b. Seleme, Mekhûl gibi Ümmet'in takva sahibi âlimlerinden Buharî ve Müslim rivayette bulunmaktan kaçınmışlardır.** Hadisçilerin akaidi de çok karışıktır; tek bir adam hakkında o kadar ihtilaflı sözler söy-

lenmiştir ki, adam birinde Müminlerin Emîri, diğerinde ise insanların en yalancısı olarak nitelenmiştir..."

"Allah'ın risalet için seçtiği Resul dahi: "Ben ancak bir insanım, hata da edebilirim, isabet de edebilirim." demektedir. Resul döneminde münafık ve yalancıların var olduğunu biliyoruz. (Bunların hepsi sahabî diye anılıyordu) Sözkonusu münafık ve yalancıların çoğu, Resul'ün vefatından sonra Din'den irtidat etmiş ve bununla da kalmayarak o günlerde nice insanların ve malın telef edildiği savaşlara ve fitnelere sebep olmuşlardır. Ki, o fitnelerin izleri bugün hâla yaşadığı gibi yarınlarda da yaşayabilecektir. **Resul, güçlü basîreti sayesinde, vefatından sonra sahabesinin ne hale düşeceğini tahmin ederek, Veda Haccı'nda yaptığı konuşmada onlara şunu söylemiştir: "Benden sonra birbirinizin kafalarını uçuran kâfirler olmayın!"** (bk. Müslim, iman, 118-120; Buharî, ilim, 43; Tirmizî, fiten, 28 vs.)

"Buharî, İbn Abbas'tan Resul'ün şöyle buyurduğunu nakleder: "Sizler yalınayak ve çıplak haşrolacaksınız. Ashabımdan bazıları sol tarafa (ateşliklerin yanına) alınır da ben, "Ashabım! Ashabım!" derim. O zaman denir ki: "Sen onlardan ayrıldıktan sonra ayaklarının üzerinde geri dönüverdiler." Ben de salih kul İsa'nın dediğini derim: "Onların arasındayken onların şahidiydim." (Buharî, enbiya, 8, 48; Tirmizî, kıyamet, 3; Nesaî, cenâiz, 119)

"Müslim de aynı hadisi şu şekilde nakleder: "Ashabımdan bazıları o hale gelecekler ki, onları tanıdığımda benden kaçışacaklar. Onlara: "Ashabım!" dediğimde şöyle denir: "Senden sonra neler çıkardıklarını bilmezsin!" (Müslim, fadâil, 40; Buharî, fiten, 1)

"Diğer bir rivayette Resul'ün şöyle dediği nakledilir: "Kıyamet günü ashabımdan bir topluluğun Havz'ımdan atıldıklarını göreceğim ve: "Ey ashabımın Rabbi!" diye nida edece-

ğim. O zaman Allah: "Senin, senden sonra neler çıkardıklarına dair hiçbir bilgin yoktur." diyecektir." (Buharî, rikak, 53)

"Buharî'nin Hudeybiye Gazvesi babında el-Ala b. el-Müseyyeb babasından şunu nakleder: "el-Berâ b. Âzib'le karşılaştığımızda kendisine: "Ne mutlu sana! Resul'le arkadaşlık yaptın, ağacın altında ona biat ettin!" dedim. Bana: "Ey kardeşim oğlu! O'ndan sonra neler çıkardığımızı sen bilmezsin!" dedi."

"Abdullah (b. Mesud)'dan Resul'ün şöyle buyurduğu rivayet edilir: "Havz'ın üzerinde ben sizin öncünüz olacağım. Sizden bazıları kaldırılacak, sonra benden uzaklaşacaklar; ben de: 'Ey Ashabımın rabbi' diye sesleneceğim. O zaman bana şöyle söylenecek: "Sen onların, senden sonra neler çıkardıklarını bilmezsin." (Ebu Reyye; Muhammedî Sünnet, 72-75)

Kısacası "ashaba saygı" adı altında birtakım yapay rabler icat ederek tevhidi yozlaştırmak hiç kimseye bir hayır getirmemiştir. O insanların kendileri hakkındaki beyanları onları tabulaştıranların beyanlarıyla asla uyuşmamaktadır.

"Görüyoruz ki, sahabe birbirini eleştirmekte, hatta biri diğerini lanetlemektedir. Eğer sahabe, kendileri, kendi haklarında eleştiri ve lanetin câiz olmadığını bilselerdi bu onların hallerinden anlaşılırdı. Zira onlar kendilerinin derece ve üstünlüklerini bu zamanın ehlinden çok daha iyi bilmektedirler. İşte Talha, Zübeyr ve Âişe, Ali'yi eleştirmekten bir türlü çekinmediler. İşte Muaviye ve Amr b. el-As, Ali'ye ve arkadaşlarına kılıçla vurmakta kusur etmediler. Ömer, Ebu Hureyre'nin rivayetini eleştirmiş, Halid b. el-Velîd'e kötü söz söyleyerek fâsıklığına hükmetmiştir. Amr b. el-As ve Muaviye'yi hıyanetle suçlayarak, bu ikisine devlete ait vergileri çalma suçunu isnat etmiştir. Sahabe arasında Ömer'in dili veya elinden kurtulabilen çok az olmuştur. Tâbiûn da sahabe hakkında bu şekilde davranarak, onların asilerini asi olarak gör-

müşlerdir. Ancak daha sonraları halk, sahabîleri, rabler olarak görmeye başlamıştır." (bk. Ebu Reyye; Şeyhul Madîra, 103)

Bu **"rabler haline getirme"**nin Müslüman nesillere zararlarından biri de Allah'ın kelamını sahabenin beyanlarıyla dondurmak olmuştur. Oysa ki Kur'an, sadece sahabenin yaşadığı devrin ve çevrenin kitabı değildir. Her devir ve çevre o kitabın muhatabı olduğuna göre her birimiz ona her gün yeniden bakmak zorundayız. Ve daha sonra bakan daha yukarı boyutta, daha fazla şey görecektir. Bu, Kur'an'ın zamanüstülüğünün, sünnetullahın, hayat kanunlarının bir gereğidir.

S- 4. ayette "Allah'ın göklerde ve yerdeki orduları"ndan bahsediliyor. Bu ne demektir?

C- Kur'an, Allah'ın bu ordularından birçok ayetinde bahsetmektedir. Müddessir 31. ayete göre: **"Rabbinin orduları-nı yalnız O bilir."** Yani bu ordular bizim kavrayamayacağımız kadar çok ve değişiktir. Bunda şaşılacak birşey yoktur. Daha önce birçok vesile ile gördük ki, dünya ötesi planlarda şuurlu canlılar yaşamaktadır. Bunlar kısa bir deyimle **cin** (gözle görülmeyen varlıklar) olarak tanıtılmaktadır. Allah'ın ayrıca sayısız melekleri vardır.

Şunu da ekleyeim ki, bildiğimiz ve bilmediğimiz tüm mikrop türleri, radyoaktif-elektromanyetik dalgalar Allah'ın orduları deyiminin içine girer.

S- İmanda artma-eksilme olur mu?

C- Evet, olur. Fetih 4. ve Enfal 2. ayet bunu açıkça göstermektedir. Doğaldır ki, bu artma-eksilmenin gram veya santimle ölçülmesi sözkonusu değildir.

MÂİDE SURESİ
(110/5. sure)

S- Kur'an, yardımlaşma konusunda ne diyor?

C- Mâide 2. ayette konunun evrensel prensibi şöyle konmuştur: **"İyilik, hayır ve takva üzere yardımlaşın; günah, kötülük ve düşmanlık üzere yardımlaşmayın."**

Aynı ayete göre bir topluluğa kin ve öfke duymak, o topluluğa haksızlık etmeye, adaletsiz davranmaya gerekçe yapılmamalıdır.

S- Kur'an'ın din ve İslam konusundaki temel kabulü nedir?

C- Bu kabul, Kur'an'ın en son vahyedilen ayeti, veya en son vahyedilen ayetlerinden biri olan Mâide 3'te, Yaratıcı'nın dilinden şöyle verilmiştir:

"... Bugün sizin için dininizi kemale erdirdim, üzerinizdeki nimetini tamamladım ve sizin için din olarak İslam'ı seçip benimsedim."

Görüldüğü gibi Cenabı Hak, din konusunda, isimlendirmeyi bile insana bırakmamıştır. Din konusunda tam bir tekel vardır ve bu tekel Allah'ın elindedir. **Dinin koyucusu**

da kurucusu da koruyucusu da ismini belirleyen de Allah'tır. En büyük peygamber bile bu konuda Allah'ın yetkisine iştirak edemez. Böyle bir yetkiyi kullanmaya kalkmak **şirk** olduğu gibi, bu yetkiyi şurasından, burasından delmek suretiyle bir takım insanların az veya çok kullanımına açmak da şirktir.

Bu şirkten kaçınmanın tek yolu Allah'ın kitabı dışında hiçbir kişi veya söze hüküm koydurtmamaktır.

S- Hz. Peygamber de hüküm koyamaz mı?

C- **Hayır, Hz. Peygamber de Kur'an dışında hüküm koyamaz.** Koyar derseniz o da şirk olur. Hz. Peygamber Allah'ın kulu ve elçisidir. Elçi, temsilcisi olduğu kuvvetin tebliğcisidir, ortağı değil. O halde, **Hz. Peygamber'e izafe edilen sözlerin Kur'an'da olmayan hükümler getiren kısımlarını Hz. Peygamber'e isnat edilmiş uydurma sözler olarak kabul etmek, Kur'an'a imanın zorunlu sonuçlarından biridir.** Bu sözlerin, ancak ve ancak Kur'an'da net bir biçimde yeralmış hükümlerin açıklaması niteliğinde olanlarını kabul edebiliriz.

S- Kur'an'la gönderilen dine başka bir ad verebilir miyiz; mesela, şerîat diyebilir miyiz?

C- Hayır, diyemeyiz. Allah'ın, üzerine basa basa adını koyduğu bir dine, hangi gerekçeyle olursa olsun, başka bir ad koymak da şirktir. Aksi söz konusu olsaydı, dinin muhtevası anlatılır ve adı ortada bırakılırdı. O takdirde biz, uygun bir ad koyabilirdik. Ama Cenabı Hak böyle yapmamış, dinin adını bizzat kendisi vermiştir. Bu adı beğenmeyenler mi vardır da, Allah'ın dinini başka bir isimle anıyorlar?

Şerîat kelimesi Kur'an'da bir tek yerde geçer (Câsiye, 18) ve orada **"yol", "metod", "tarz"** anlamındadır. Maide 48'de geçen **şir'a** da aynı anlamdadır. Kişiden kişiye, toplumdan

topluma değişen yöntemleri ifade için kullanılmış ve: **"Sizden herbiriniz için bir şerîat belirledik"** denmiştir. Bunu Allah'ın dininin adı olarak kullanmak doğru değildir. Şerîat, İslam'dan belli bir devir ve kitlenin anladığı olabilir, ama zamanüstü dinin adı olamaz.

S- Ehlikitap'ın yemekleri ile ilgili Mâide 5. ayeti açıklar mısınız?

C- Bu ayet şu hükmü getiriyor: **"... Kendilerine kitap verilenlerin yemekleri size helaldir..."** Bu ifadeden anlaşılıyor ki Ehlikitap'ın hazırlamış olduğu yiyecekler, Kur'an'da haram kılınan şeyler hariç, tümüyle helaldir. Zaten bu ayetle verilen ruhsat, Müslüman'a haram kılınan şeylerin kullanılması değil, helal kılınan şeylerin Ehlikitap tarafından hazırlanışından rahatsız olmayı önlemektir.

Daha açık bir ifadeyle, temelde bize helal kılınmış malzemenin kullanılmasıyla hazırlanmış tüm Ehlikitap yemeklerini yiyebiliriz. Bunları nasıl hazırladıkları bir problem çıkarmaz. Yeter ki, bu yemeklerin içinde haram maddeler olmasın. Bir örnek verelim: Müslüman A'nın, bir Hıristiyan veya Yahudi tarafından hazırlanarak önüne getirilmiş iki yemek vardır. Birisi domuz etiyle karışık, ikincisi koyun veya dana eti karışımı bir yemektir. A, bunların birincisini yiyemez. Çünkü içinde haramlığı kesin olan domuz eti vardır. Buna karşın A, öteki yemeği veya yemekleri yiyebilir. Çünkü dana ve koyun eti Müslüman'a helaldir. Bu helal malzemenin nasıl hazırlandığı, hayvanların nasıl kesildiği bir problem yaratmaz. Çünkü ayette **"taam"** yani hazırlanmış yemek deyimi kullanılmıştır.

Hz. Peygamber'in uygulaması da budur. Hayber günü kendisini yemeğe davet eden Yahudilerin bu davetini kabul etmiş ve getirdikleri yiyecekleri, o arada kızartılmış koyun etini yemiştir. Ne **var ki,** zehirli olduğundan yiyen sahabîlerden biri ölmüş, Hz. Peygamber ağzına aldığı lokmayı tükürdüğü için kurtulmuştur.

Bazı İslam bilginleri, "kendisine peygamber gelmemiş hiçbir toplum yoktur" ilkesini esas alarak geniş anlamda tüm toplumları Ehlikitap kavramı içine sokar ve hepsinin yemeklerinin yenebileceğini söylerler. (Bu konuda bk. Ateş, 2/469-473)

S- Kur'an, abdest konusunda nasıl bir düzenleme getiriyor?

C- Arapçası **vudû** olan abdest, Türkçe'ye Farsça'dan geçmiştir. Kur'an, abdesti **"namaza kalktığınız zaman .... yıkayınız."** şeklinde vermektedir. Abdest bizzat ibadet değil, esas olan namaz ibadetine ön şart olarak istenen bir temizliktir. Kur'an Mâide 6. ayette abdestin hikmetini yani dinsel maksadını açık bir biçimde göstermiştir. Bu, namaza hazırlıktır. Peygamberimiz abdestin namaz dışındaki şeyler için ön şart yapılmasını önlemek maksadıyla şöyle buyurmuştur: **"Ben, ancak namaza kalktığım zaman abdest almakla emrolundum."** (Ebu Dâvud, et'ıma; Tirmizî; Şemâil, 89)

S- Abdestte yıkanması farz olan yerler nerelerdir?

C- Bu soruya cevap olan ayet, son derece esnek bir ifade taşımakta ve ayakları hem **mesh,** hem de **gasl** konusu halinde anlamamıza imkân vermektedir. Ancak söz konusu ayet **(Mâide suresi, 6)** Allah'ın emriyle insanların temizlenmesini istediğini söylediğine göre, ayakların meshedilmesiyle yetinilmesinin onların temiz olmaları halinde geçerli kabul edilebileceğini söyleyebiliriz. Anlaşılan odur ki, Kur'an, kelam mucizelerinden birini de burada sergileyerek, müminlerin abdest halinde ayaklarını yıkama veya meshetme şıklarından birini seçmelerini, şartların, zaman ve mekânın durumuna göre, onların vicdanlarına bırakmış; ancak ayakların temiz olmasını zorunlu kılmıştır. Yüz, eller ve kollarsa her mevsimde sürekli toz-kir ve radyoaktif maddelere maruz kal-

dığından onların her seferinde yıkanmaları tartışmasız emredilmiştir. Abdest ayetinin ayakların yıkanmasını veya yıkanmamasını (meshedilmesini) **emrettiğini** söylemek, mümkün değildir. Böyle bir hükme sahabîler arasında bile varılmamıştır. Sonraki devirlerde fakihlerin bir kısmının ayakların yıkanmasını, bir kısmının yıkanmayıp meshedilmesini **farz** göstermeleri, kendi çevre ve şartlarına göre durum değerlendirmeleridir. Burada fakih, ayetin sergilediği ve Allah'ın kuluna rahmet eseri gösterdiği kolaylığa yönelik **iki ihtimalli ifadenin** bir ihtimalini esas almaktadır. Fakat bu, ayetin bu anlamla dondurulmasına gerekçe olamaz.

Bu Kur'ansal noktayı tespitten sonra, konuya esas olan ayeti meallendirelim: "**Ey iman edenler! Namaza kalkacağınız zaman yüzlerinizi, dirseklere kadar el ve kollarınızı yıkayın. Başlarınızı ve topuklara kadar ayaklarınızı meshedin** (veya ayaklarınızı da yıkayın)."

Ayetteki cümle yapısı **normal ve müdahalesiz** şekliyle mânalandırıldığında ayakların meshedilmesi gerektiği anlaşılıyor. Ancak, Arap dilinin bazı özellikleri değerlendirildiğinde (biz bunlara burada girmeyeceğiz), ayaklara ilişkin emrin, ayetteki "**yıkayın**" ifadesine bağlanabilmesi de mümkün oluyor. Bunun hikmeti, biraz önce değindiğimiz **iki imkânı kula verme** lütfunun sergilenmesidir ve bu bizce bir kelam mucizesidir. Ayet, biraz ileride: "Allah sizin için zorluk ve çıkmaza sokma dilememekte, tam aksine, sizi temizlemek ve nimetini üzerinizde tamamlamak istemektedir." diyerek, abdestte iki imkâna açık ifadenin hikmetini anlatmıştır.

Anlaşılan odur ki, Kur'an burada, daha birçok konuda olduğu gibi, bir **azîmet,** bir de **ruhsat** boyutu tespit ediyor. Azîmet boyutuna göre, abdestte eller-kollar, yüz ve ayaklar yıkanır, baş meshedilir (ıslak elle sıvazlanır). Ruhsat boyutuna göre, ayaklar da meshedilir. Ayaklar yıkandığında, topuklarla birlikte iyice yıkanacaktır. Rivayete göre Hz. Peygam-

ber, ayakları baştan savma yıkayanları kınamıştır. Rivayet doğru olabilir ancak bu kınayış, ayakların her seferinde yıkanmasının gereğini ifade etmez. Bizzat Hz. Peygamber, ayaklarını her seferinde yıkamamıştır.

O halde, mümin, kendi durumunu, şartları ve iklimi dikkate alarak, abdestin **azîmet veya ruhsat boyutundan birini seçme** yönüne gidecektir. Kur'an'ın beyanı bunu göstermektedir. Bunu örseleyerek, Şiîlerin yaptığı gibi, "ayakları mesh farzdır" demek veya bazı Sünnîlerin yaptıkları gibi "mutlaka yıkanacaktır" iddiasında bulunmak, mezhep taassubuyla, Kur'an'ın mucize beyanlarından birini kayıtlamak ve saptırmak olur.

Konu, sahabilerce de böyle anlaşılmış, kimileri her seferinde ayağını yıkamış, kimileri bazan yıkamış, kimileri çıplakken yıkamış, giyinik ayağa (çorap vs.) meshetmişlerdir. Nitekim, iki yolun Kur'an'a uygunluğunu, **kıraat imamlarının,** adı geçen ayeti okuyuşları da gösteriyor. **Elmalılı**'yı dinleyelim: "... Ve **ercül** (ayaklar) kelimesi İbn Kesir, Ebu Âmir, Âsım tarikinden Ebu Bekr, Hamza, Ebû Cafer, Âşir okuyuşlarında **esre** ile (ercüliküm) okunur. Diğer kıraat imamları **nasb** ile (ercüleküm) okurlar. Esre okuyanlara göre, ayakların, **meshedin** emrine, üstün okuyanlara göre ise **yıkayın** emrine bağlanacağı açıktır. Bu noktada bir mezhep tartışması var demektir. Birine göre ayaklar yıkanacak, birine göre de meshedilecek demektir." (Elmalılı, 3/1584)

Elmalılı, bu tartışmanın sahabîler içinde de olduğunu, tâbiûn ve sonrakilerde de aynen devam ettiğini söyledikten sonra, şu garip sonuca varıyor: "Bunun çözümü, çıplak ayakların yıkanması, mes ve potin üzerine de meshedilmesidir." Elmalılı'nın vardığı bu sonuç gerçekten hayret vericidir. Mest giyilmiş ayakların yıkanmamasında hiç kimsenin bir tereddüdü yoktur. Onca tartışma, bunun için mi yapılmıştır? Tartışma, çıplak ayağa meshin sadece cevazı üzerinde bile

değildir. Çıplak ayağa meshin farz olduğunu söyleyenler bile vardır ve bunların başında **İbn Abbas** gibi bir müfessir sahabî gelmektedir. İbn Abbas'a göre: "Allah, abdestte yıkanması gereken organları teyemmümde meshe tâbi tutmuş, abdestte meshe tâbi tuttuğu organları (baş ve ayakları)teyemmümde devre dışı bırakmıştır." (bk. Taberî; Tefsir, ilgili ayetin yorumları) Bu konuda, Kur'an'ın hedefini en iyi yakalayan, bize göre, **Hasan el-Basrî** (ölm. 110/728) ve müfessir **Taberî** (ölm. 310/922) olmuştur. İslam din ilimlerinin tümünde birer âbide olan bu zatlar, üzerinde olduğumuz konuda, kulun Allah tarafından serbest bırakıldığını; ayağını dilediğinde yıkayıp, dilediğinde meshedebileceğini söylemişlerdir ki biz bunu yukarıda, **azîmet-ruhsat boyutları** adıyla verdik. (bk. KTK. 144-148).

Özetlersek, Kur'an'ın açık beyanı, ayakların meshedilmesi yönündedir. Taberî, Tefsir'inde bu konuya ilişkin sahabî ve tâbiûn bilginlerinin görüşlerini kaydetmiştir. Bazı örnekler verelim: Sahabîlerden **İbn Abbas** ve **Enes b. Mâlik** ayaklarını mesheder ve şöyle derlerdi: Kur'an, ayakların meshedilmesini emretmiştir. Ayakların yıkanması farz değil ancak sünnet olabilir. **İkrime, Ebu Cafer, Âmir** gibi ilk büyük müfessirler de, vahyin beyanından meshin emredildiği anlaşılmaktadır, demektedirler.

Rivayetleri değerlendiren **Taberî,** şu sonuca varıyor: Ayakları yıkamak **vücup** (gereklilik) ifade etmez, **tafdil** (daha iyilik) ifade eder. Bunun vücup olarak gösterilmesi vahyî değil, örfîdir. Ancak şu söylenebilir: Ayakların meshi, başın meshinden farklı yani daha dikkatli ve tam mesh olmalıdır... (bk. Taberî; Tefsir, 6/128-130)

Bir cümle ile söylersek, abdestin sıhhati için ayakların asgari meshedilmesi şarttır; ama dileyen de yıkayabilir.

S- Yıkanacak organların kaç defa yıkanması gerekir?

C- **Allah'ın istediği, asgari bir kez yıkanmasıdır.** Fazlası için sınır yoktur. Kişinin durumuna, iklime, mevsime göre iki, üç, dört kez yıkamaya engel yoktur. Abdest uzuvlarından daha fazlasını yıkamakta da bir engel yoktur. Hz. Peygamber, abdest organlarını bir kere yıkadığı gibi, iki, üç hatta dört kez de yıkamıştır. (bk. İbnül Kayyım; Zâdül Meâd, 1/191-199)

O halde, şu kadar sayıda yıkamak gerekir demek yanlıştır. Sayıyı, abdest alanın durumu ve kişisel kararı belirler.

S- Abdest neler için gereklidir?

C- Bu sorunun cevabını bizzat Kur'an vermiştir: **Abdest sadece namaz için gereklidir.** Peygamberimiz de: **"Rabbim bana sadece namaz için abdest almamı emretti."** diyerek bu gerçeği ifadeye koymuştur.

Kâbe'yi tavaf doğrudan doğruya, hatta en ileri namaz hali olduğu için, onun da abdestli yapılması gerekir. Ancak, tavaf için bile abdestin gerekmediğini söyleyen İslam bilginleri de vardır. (Bilgi için bk. İbnül Kayyım; İ'lâm, 3/36, 40)

S- Abdest organlarını yıkamada, sıra söz konusu mudur?

C- Kur'an'ın ifade tarzını esas alırsak sıra şöyledir: Eller, yüz, sonra kollar yıkanır, ardından baş ve ayaklar meshedilir. Ancak bu, bir farz değildir. Yani sıranın bozulması abdestin geçerliliğini engellemez.

S- Abdest nasıl bozulur?

C- Kur'an, yukarıda değindiğimiz ayette, dolaylı bir ifadeyle, ön ve arka yollardan çıkan şeylerin (dışkı, idrar, yellenme, adına mezi denen akıntılar) abdesti bozduğunu söylüyor. Uyku ve baygınlık halinde de bu çıkışlar söz konusu ola-

bileceği için, uyku ve baygınlık da abdesti bozar. Doğaldır ki, cünüplüğe sebep olan her türlü hal abdesti mutlaka bozacaktır.

Mezheplerin herbiri abdesti bozan değişik şeyler kabul eder. Kimine göre kan çıkması, kimine göre kadına dokunma, kimine göre köpeğe dokunma abdesti bozar. Böyle olunca da aynı işi yapan kişilerin filan mezhepte olanı abdestli, falan mezhepte olanı abdestsiz olacaktır. Ve doğal olarak bu kişilerin bir kısmının kıldığı namaz abdestsiz kılınmış demektir. Allah'ın dininin böyle tutarsızlıklara teslim edilmesi doğru olamaz. Bir insan ya abdestlidir ya değildir. Aynı işi yapmış insanların filan kampa mensub olanının abdesti durur, falan kampa mensup olanın abdesti bozulur demek, kitleyi kaosa teslim etmektir.

İşin doğrusu şudur: Abdesti kesin olarak bozan şeyler ön ve arkadan birşeylerin çıkmasıdır. Bunun dışındaki durumların meydana gelmesi halinde kişi, ruhsal açıdan abdestini yenilemek ihtiyacını duyarsa, bunu yapar. Duymazsa mevcut abdestiyle ibadetini yerine getirir.

En iyi yol, her namaz için özel olarak abdest almaktır. Esasen Kur'an, "namaza kalktığınızda abdest alın" diyor. İşin **azîmet** olanı budur. Bir abdestle birden çok namaz kılmak, **ruhsat**tır.

S- Mâide 6'da geçen cünüplükten temizlenmeyi anlatır mısınız?

C- Mâide 6. ayetteki **"cünüp olduğunuz zaman iyice temizlenin"** ifadesinden anlaşılmaktadır ki, boy abdesti veya gusül diye andığımız ameliye, vücudu iyi bir biçimde yıkamayı gerektirir. İslam bilginlerinin hemen tamamına yakını buna, ağzın ve burnun içini yıkamayı da dahil ederler.

O halde **gusül, boy abdesti niyetiyle bütün vücudu -ağız ve burun içi dahil- iyice yıkamaktır.** Bunun dökülen suyla yıkamak, akan veya duran suya dalmak suretiyle yerine getirilmesi arasında fark yoktur.

Boy abdesti en ideal anlamda namaz abdestini de içerdiği için, gusletmiş bir kimsenin bunun ardından ikinci bir abdest almasına gerek yoktur. Hatta böyle bir davranışın Hz. Peygamber tarafından yasaklandığı söylenir.

İğtisalden bahseden Nisa 43. ayet sadece cünüplük halinde yıkanmayı düzenliyor.

Cünüplük veya **cenâbet, cenb** kökünden türemiştir. **Cenb** yan, yanında, yakınında olmaktır. Yakınlığın en ileri hali olan birleşmenin sonunda yıkanmak gerektiren hale cünüplük denmesi bundandır.

Cünüp kelimesinin **kök anlamları içinde beraberlik** de vardır. Buna göre de, cenâbet, beraberliğin en ileri derecesi olan birleşmenin sonucuna ad olmuştur.

"Cünüplük, **inzâl** (şehvetle boşalma) ile olur. Boşalma, birleşme, ihtilâm, ya da şehvetin taşmasıyla meydana gelir. **İhtilâmda** meni gelmişse yıkanmak farzdır. Fakat düşünde ihtilâm olduğunu gördüğü halde elbisesinde veya herhangi bir yerinde meni izi bulamayan kimsenin yıkanması gerekmez. Bunun tersine, elbisesinde yaşlık bulup da ihtilâm olduğunu hatırlamayan kimsenin yıkanması icabeder." (Ateş, 2/289)

Boy abdestini anlatan ayet, **kadınlara dokunduğunuzda** diyor. Bu dokunmanın **cinsel temas** anlamında kullanıldığını Hz. Peygamber bize söz ve fiilleriyle göstermiştir. İslam bilginlerinin tamamı cenâbet halinin cinsel temasla vücut bulduğunda sözbirliği etmişlerdir. Ancak **dokunma** deyimine bakarak, bazı bilginler, kadının tenine dokunmanın ab-

desti bozacağı kanısına varmışlardır. İmam Şafiî bunların başında gelir. **Süleyman Ateş** konuyu şöyle özetliyor:

"Hz. Peygamber'in, eşlerini öptükten sonra namaz kıldığını biliyoruz. Bu da gösterir ki, ayetteki dokunmak cinsel temas anlamındadır. Buradan hareket eden **İmamı Âzam Ebu Hanife,** ayetteki dokunmanın cinsel temas dışında hiçbir anlam taşımadığını ve bu yüzden elle dokunmanın abdesti de bozmadığını içtihat etmiş ve bu görüş çoğunluk tarafından paylaşılmıştır.

O halde cenâbet hali iki sebepten doğar:

1. Meninin herhangi bir şekilde şehvetle vücuttan ayrılması. Bunun uykuda olması da cenâbeti doğurur. (İhtilâm: Rüyalanma hali)

2. Meni gelmese de, erkek cinsiyet organının kadın cinsiyet organına, sünnet mahalli girecek kadar da olsa, sokulması. Bu ikinci hal, meni gelmese bile, ayette geçen **mülâmese** (temas) halini vücuda getirdiği için boy abdesti gerekli olur. Ayet bunu açıkça gösteriyor. Bununla birlikte bazı fakihler, meninin gelmemesi durumunda boy abdestinin değil, sadece normal abdestin gerekeceğine hükmetmişlerdir."

S- Cünüp insana yasak olan şeyler nelerdir?

C- Cünüp insan, temizlenmedikçe namaz kılamaz. Cenabetten bahseden ayet, bunun dışında bir yasak getirmiyor.

Fakihler, cünup insana yasaklanmış birçok şey sıralarlar. Bunların hiçbirinin Kur'an'dan onay alması mümkün değildir. Atay'ın da ifade ettiği gibi: "Abdest almanın ve guslûn yalnız namaz için şart olduğu Kur'an'la sabittir. Başka hiçbir ibadet için bu şart bulunmamaktadır. Hac ve oruçta, zaman ve şekilleri bildirilmiş ibadetler oldukları halde, abdest ve gusül şart kılınmamıştır. Hz. Peygamber bir hadisinde: "**Yal-**

nız namaz kılmak için abdest almakla emrolundum." buyurmuştur. (bk. Ebu Dâvud, et'ıma; Tirmizî; Şemâil, 89)

Bazılarının, cenâbetten söz eden ayete ilave ettikleri bir husus da, cünüp insanın mescitlere giremeyeceği yolundaki iddiadır. Ayet böyle bir şeyden söz etmiyor. Esasen **mescit,** secde edilen, namaz kılınan yerdir. Ve bu anlamda bütün yeryüzünün **mescit** olduğunu Hz. Peygamber açıkça bildiriyor. Namaz kılınan yer neresi olursa olsun, **namaz süresince mescittir.** Namaz bitince **mescit hükmü kalkar.** Çünkü İslamiyet, hiçbir mekâna, mekânlığına bağlı bir kutsallık tanımaz. Zaten İslam'da **resmî mabet** yoktur. Secde edilen yer, secde süresince mabet olur. Bir yerde namaz kılınması orayı kutsallaştırmaz. Kutsallık secde ve namazdadır, mekânda değil.

Bunun tek istisnası **Kâbe**'dir ki, onun kutsallığı vahy ile belirlenmiştir. O halde, her mekân, içinde yapılmakta olan işe göre hüküm giyer. Yukarıda verilen ayetse cünüp insanın girmesi yasak olan bir mekândan söz etmiyor; sadece "cünüp iken namaza yaklaşmayın" diyor.

Ateş, konuyu şöyle açıklıyor:

"Her nedense müfessirler, ayette hiçbir işaret yok iken "namaz" tâbirine, namaz kılınan mescitleri de katmış ve ayetteki "yoldan geçici olma"yı da mescidin içinden geçme şeklinde tefsir etmişlerdir: Kimi cünüp iken mescide girilemeyeceğini, sadece içinden geçilebileceğini; kimi abdest alarak mescide girilip oturulabileceğini, çünkü Hz. Peygamber'in sahabîlerinin, cünüp iken abdest alıp mescide geldiklerini ve mescidde oturup konuştuklarını; kimi de cünüp iken mescide girmenin bir sakıncası olmadığını söylemiştir."

"Mescitle ilgili olmadığı için ayetin, bu görüşlerle de bir ilgisi yoktur. Bu görüş sahipleri, âdetleri üzere birtakım ri-

vayetlere dayanarak ayeti kendi düşünceleri doğrultusuna çekmişlerdir."

"Bilindiği üzere, Hz. Peygamber'in ve Hz. Ali'nin evleri mescide açıldığı gibi Ebubekir'in ve daha başka birkaç sahabinin evlerinin de mescide açılan pencereleri vardı. Bunlardan Hz. Peygamber, Ebubekir'in penceresinden başka mescide açılan pencerelerin kapatılmasını emretmiştir. Ancak kendisinin ve Ali'nin evleri yan yana idi ve kapıları mescide açılıyordu. Kendileri ve Hz. Ali, cünüp oluyor, yıkanıyorlardı. Cünüp iken mescide girmek yasak olsaydı, önce onlara büyük bir zorluk olurdu. Bazıları da mescitte cünüp dolaşmanın, sadece Hz. Ali'ye verilmiş bir ruhsat olduğunu söylemiştir. Ama bunun tutarlı bir yanı yoktur. Zira genel emirlerde istisna yoktur. Hz. Peygamber kimseye böyle bir istisna tanımamıştır. Aynı şartları haiz olan herkes, aynı hükümlerle yükümlüdür."

"Özetle: **Ayetin mescitlerle bir ilgisi yoktur.** Ayette, sarhoş iken ve cünüp iken namaz kılınmaması, ancak yolculukta yıkanma imkânı bulamayan yolcunun, cünüp iken de namaz kılabileceği; böyle kimselerin, namaz için teyemmüm edecekleri belirtilmektedir." (Ateş, 2/287-288)

S- Yine Mâide 6'da yeralan teyemmümü anlatır mısınız?

C- **Teyemmüm,** su ile temizlik yapma imkânını yitiren bir kişinin vücudundaki artık-negatif elektriği toprağa veya o cinsten bir şeye boşaltması olayıdır. Bu ameliye aynı zamanda ibadete hazırlık şuurunu diri tutarak psikolojik bir katkı da sağlar. İnsan böylece, tamamını elde edemediği bir yararın, bir kısmını sağlamış olur ki, akla ve yaratılışa uygun olan da budur. İslam düşüncesinde bu incelik şu ilke ile dile getirilir: **"Tamamı elde edilemeyen şeyin tamamı**

terk edilmez." Su ile ideal anlamda temizlenemeyen insanın, kendisini pisliğe teslim etmesi akla ve vahye uygun düşmez. Teyemmüm, tam temizlenmeyi sağlayamayan kişinin onun yerine koyduğu **kısmî veya daha aşağı türden** bir temizliktir.

Teyemmüm, toprak veya toprak cinsinden birşeyle ellerin ve yüzün meshedilmesi yani sıvazlanmasıdır.

Süleyman Ateş, tefsirinin teyemmüm ayetini açıklayan kısmında şunları yazıyor:

"Hasta, yolcu olanın, tuvalete gidenin, ya da kadınlara dokunup da su bulamayanın temiz toprağa teyemmüm etmesi emredilmektedir. Ayete göre cinsel birleşmede bulunmak, ihtilâm olmak, ya da şehvetle boşalmak suretiyle cünüp olup da yıkanamayan kimsenin teyemmüm etmesi gerekir. Abdesti olmayan kimse de su bulamadığı takdirde teyemmüm eder."

"Ayette geçen **sa'îd** kelimesi, üste çıkan anlamına geldiği için yerin üstünde bulunup, yer cinsinden olan her şeye teyemmüm edilebilir. Sürülecek şeyin mutlaka toprak olması şart değildir. Temiz toprağa, taşa, kayaya, çakıla, tuğlaya, vb. şeylere teyemmüm edilebilir."

"Abdesti bozan şey, teyemmümü de bozar. Ayrıca suyu kullanma imkânına ermekle de teyemmüm bozulur."

"Suyun kullanılmayacak durumda olması da suyun bulunmaması demektir. Meselâ kuyu bulunup, suyu çekecek bir âlet bulunmaması, ya da kuyudan veya çeşmeden suyu almanın tehlikeli olması, yahut suyu kullanmanın vücut sağlığına zararlı olması gibi haller, teyemmümü caiz kılar."

"İslamda, sağlığa zararlı bir şeyin yapılması istenmez."

"Allah: **"Nefislerinizi öldürmeyiniz."** (Nisa, 29) **"Kendi ellerinizle kendinizi tehlikeye atmayınız."** (Bakara, 195) buyurmuştur. Bir seferde başından yaralanan bir sahabi, ihtilâm olmuş ve arkadaşlarına yaralı olduğunu, bu durumda teyemmüm etmesinin caiz olup olmadığını sormuş, arkadaşları ise: "Suyu kullanmaya gücün yeterken teyemmüm etmen caiz değil." demişler, o da yıkanmış ve bu yüzden ölmüş. Durumu haber alan Allah'ın Resulü, **"Allah onları kahretsin, onu öldürdüler. Bilmiyor idilerse sormaları gerekmez miydi? Acz ve şaşkınlığa düşen, sora sora kurtulur."** (Ebu Dâvud, tahâret, 25) buyurmuştur."

"Bu olay, İslam'daki kolaylığı, sağlığa zararlı şeylerden kaçınmanın önemini belirtir. Nitekim soğuk bir gecede ihtilâm olan **Amr İbnu'l-Âs** teyemmüm edip ya da abdest alıp arkadaşlarına namaz kıldırmış, bu ruhsatı da nefislerinizi öldürmeyiniz ayetinden çıkarmıştır."

S- Kur'an, Yahudileri başka bir deyimle Beniisrail'i nasıl tanıtıyor?

C- Bu konunun temel ayeti bizce Mâide 13. ayettir. Şöyle deniyor: **"Ahitlerine vefasızlık edip antlaşmalarını bozdukları için onları lanetledik ve kalplerini kaskatı hale getirdik. Kelimeleri yerlerinden kaydırıp tahrif ediyorlar. Uyarıldıkları şeyden nasiplenmeyi unutmuşlardır. İçlerinden birazı hariç, sen onlardan daima hainlik görürsün. Ama yine de onları affet, ellerini tut. Çünkü Allah güzel davrananları sever."**

Ehlikitap'ın bir bölümünü oluşturan İsrailoğulları, gerek bu adla, gerekse Yehûd (Yahudiler) adıyla Kur'an bünyesinde çok geniş bir yer tutmaktadır. Onlara gönderilen en büyük peygamber Hz. Musa da, Kur'an'da macerası en fazla yer alan peygamberdir.

Yahudiler (Yehûd) deyimi Kur'an'da 41 yerde geçer. Bunların bir tanesi (Âli İmran, 67) tekil (yehûdî), diğerleri çoğuldur.

Bütün bu adların geçtiği ayetlerde **Yahudi ırk-ümmetinin** macerası anlatılır. Ancak onların macerasının en geniş biçimde tanıtıldığı ayetler 41 kez geçen **Beniisrail** (İsrailoğulları) deyiminin de yeraldığı ayetlerdir.

Ehlikitap kitleyi anlatan hemen tüm ayetlerde de Yahudilerle ilgili açıklamalar bulmaktayız.

Yahudilerin büyük ataları, Hz. İbrahim'dir. Böylece Yahudiler, İslam Peygamberi'nin ecdadıyla, Hz. İbrahim'de birleşmektedirler. Birisi Hz. İbrahim'in bir oğlundan, öteki de öteki oğlundan gelen iki kuşak...

Yahudilere adlarını veren ataları **İsrail**'dir ki, Kur'an'da iki yer hariç (Âli İmran, 93; Meryem, 58), **Yakup** adıyla anılan nebinin ta kendisidir.

Beniisrail'in Kur'an bünyesinde çok büyük bir yer tutması, Allah'ın onlardan çok şey beklemesine rağmen ihanetler sergileyip nebileri öldürmek suretiyle gelecek nesillere ibret olmaları yüzündendir. Gerçekten de, Beniisrail kadar kendisine değer verilen, ancak bu değeri ihanet, nankörlük, bayağılık, zulüm ve şirretlikle lekeleyen başka bir topluluğa rastlanmıyor. Allah'ın onları lanetleyip zillete mahkûm etmesi işte bu sebeptendir.

Beniisrail, Kur'an'a göre, hem en büyük zulme uğramak hem de en büyük zulümleri yapmak gibi garip bir kaderin temsilcileri oldular. Onlar, kendi benliklerine zulmetmekle de tipik bir mevki işgal ediyorlar.

Beniisrail, insanlık tarihinin o güne değin hiç kimseye nasip olmayan lütuf ve nimetlerine muhatap oldu. Allah onları her türlü nimetiyle "bütün âlemlerin üstüne yüceltmiş-

ti." (Bakara, 40, 47, 122) Çölde gölgelenmeleri için üzerlerine bulutlar gönderilmiş, gıdalanmaları için kudret helvası, bıldırcın sunulmuş, en güzel rızıklar ikram edilmiştir. (Bakara, 57) Onlara her türlü yiyecek başlangıçta helal kılınmıştı, bazı yasaklar sonradan Tevrat'la geldi. (Âli İmran, 93)

Beniisrail'in **en tipik vasfı nankörlüktür.** Allah'ın onlara kudret helvası, bıldırcın gönderdiği bir zamanda onlar, soğan, sarmısak, kabak, bakla istemişlerdir. Allah bunun üzerine onlara "Mısır'a gidin, orada istediğinizi bulacaksınız." demiş ve onları sefil bir hayatın kucağına itmiştir. (Bakara, 61)

Onların nankörlükleri arasında şu davranışlar da vardır:

1- Firavun zulmünden kaçıp kurtulmaları için denizin onlara yol vermesinin sağlanması ardından Hz. Musa'dan, tapmak için bir put istemeleri. (bk. A'raf, 138; Yûnus, 90)

2- Firavun'un yakıp kavuran işkencelerinden, köleleştirmelerinden kurtulmak için ettikleri onca duayı, kurtuluşun hemen ardından unutarak Allah'a sırt çevirmeleri. (bk. Tâha, 80; Şuara, 22; Dühan, 30; Bakara, 49-50; Kasas, 3-5)

3- Onlar için Allah'a yalvarmak ve Allah'tan onlara bir şeyler getirmek üzere **Tur** dağına giden **Hz. Musa**'nın ardından sapıp altın buzağıya tapmaları. (Bakara, 51-54; A'raf, 148-155; Tâha, 83-98)

Beniisrail'in, Allah'ı öfkelendiren negatif tavırlarından biri de Allah'a verdikleri sözü bozmaları, **ahde vefasızlık** etmeleri, **misaka ters düşmeleridir.**

Beniisrail'in tevhit dinine ters davranışlarından biri de **vahyi, ilahî kitabı tahrif** etmeleridir. Kur'an, bu **tahrif** (bozma, değiştirme, yozlaştırma) kelimesini aynen kullanarak, Yahudilerin, peygamberler mirasını yozlaştırdıklarını söylüyor. (Nisa, 46; Mâide, 41-44)

İlahî vahy üzerindeki Yahudi tahrifinin ana hedeflerinden biri **çıkarcılık,** biri de son Peygamber Hz. Muhammed'in nebilik görevini inkârdır. Gerek Tevrat'ın beyanları, gerekse Hz. İsa'nın İsrailoğullarına açık haberleri, Son Resul'ün nübüvvet görevini ve bu görevin işaretlerini ortaya koymuşken, Beniisrail bütün bunları çarpıtıp yozlaştırarak Hz. Muhammed'i inkâr etmiştir. (bk. Mâide, 41-44; Saf, 6)

Kur'an, Beniisrail'in bu menfaatçılık ve tahrifini **"aşırı yalancılık ve doymaz bir biçimde haram yeme"** olarak tanıtıyor. (bk. Mâide, 41-42)

Kur'an, kendisinin önemli işlerinden birinin de, vahiy üzerindeki Yahudi tahrifini düzeltmek olduğunu söyler. (bk. Neml, 76)

Bu doymazlık ve yalancılığın baş temsilcileri, Yahudi din adamlarıdır. (bk. Şuara, 197; Mâide, 41-44, 59-64) Bu din temsilcileridir ki: **"Halkın malını aldatma ve kurnazlıkla patlayasıya yerler ve insanları Allah'ın yolundan uzaklaştırır, saptırırlar."** (Tevbe, 34-35) Böylece Kur'an, Allah'a fatura edilen bir yığın yalancılık ve hile ile Allah yolunu tıkama hıyanetinin Yahudilerle başladığını ve Hıristiyanlarla devam ettiğini göstermiş oluyor.

Beniisrail'in, kendilerini **"Allah'ın dostları, sevgilileri"** ilan etmeleri de yalanların bir başkasıdır. (bk. Cumua, 6; Mâide, 18) Kur'an bu iddialara **zü'm ve ümniye** (boş iddia, sanı, kuruntu) demektedir. (Cumua, 6; Bakara, 111; Nisa, 123)

Bütün bu olumsuz tavırlar, Yahudileri **zalimlik, melunluk ve zillet ile damgalanma** noktasına getirmiştir.

Allah'ın onlara, onca güvenini ve nimetini kötüye kullanmaları Yaratıcı'nın gazabını onların üstüne çekmiş ve onları Allah'ın gözünde nefret odağı yapmıştır. (bk. Nisa, 160;

En'âm, 146) Onlar, bizzat kendi nebilerince lanetlenmişlerdir. (Mâide, 78)

Yahudilerin lanetlenmeleri konusunu işleyen Kur'an ayetleri bir şeyin altını ısrarla çizmektedir: **Bu kavmin peygamberlere yaptıkları kötülükler, özellikle bazı nebileri zalimce katletmeleri...** Bu korkunç zulüm ve kötülüktür ki, Yahudi zalimleri kıyamete kadar lanetlik, zelil ve rezil kılmıştır. Âhiret âlemindeki azaplarının büyüklüğü de bu sebeptendir. (bk. Bakara, 61; Âli İmran, 21, 112, 181; Nisa, 155)

Beniisrail'in nebilere, o arada Hz. Musa'ya yaptıkları eziyet, ihanet ve çıkardıkları problemler, Kur'an'ın Musa ve Yahudilerden bahseden hemen bütün ayetlerinde yer alır.

Şu noktalara da Kur'an adına dikkat çekmek gerekiyor. Beniisrail, yeryüzünde sürekli **fesat** çıkarıp bozgun yaratacak, harp ve **fitne** ateşi yakacaktır. Allah'ın onlara öfkelenmesinin sebeplerinden biri de bu **fesatçılık** karakteridir. (bk. İsra, 4-5; Mâide, 64)

İkinci nokta da şudur: Kur'an, Muhammedî müminlere en şiddetli düşmanlığı besleyenlerin Yahudiler olduğunu söylüyor. Müşrikler bile ikinci sırada yeralır. (bk. Mâide, 85) Tevhit dininin büyük peygamberi **Hz. İbrahim**'in iki torunundan gelen nesiller arasında böyle bir tavrın vücut bulmuş olması, insanlık için ne büyük bir kayıptır!

Beniisrail konusunun en ilginç noktalarından ikisini daha verelim:

1- Kur'an, o eşsiz enginliğini Yahudiler konusunda da göstererek onlardan bir topluluğun da iyilik ve güzellik üzere olacağını söylüyor. İnsana tüm kapıları kapatmamanın ve insanı, dönüşü olmayacak biçimde atmamanın değerine ve gereğine dikkat çeken bu ayet (A'raf, 159) şöyledir: **"Musa'nın**

kavminden bir topluluk vardır ki, hak ile doğruya ve güzele götürür ve hak ile adalet icra eder."

2- Mâide 13. ayet Yahudilerin bir yığın laneti gerektiren suçlarını, kalp katılıklarını, vahyi tahriflerini sayıp döktükten sonra, Hz. Peygamber'e şu emri veriyor: **"Onları bağışla ve ellerini tut. Şu bir gerçek ki Allah, ihsan üzere olanları sever."** Demek oluyor ki, lanetlenen, topyekün bir ırk değil, o ırkın geçmiş ve gelecek zalimleridir.

S- Mâide 14'te, Hıristiyanlara ilişkin ilginç bir tespit var. Bunu değerlendirir misiniz?

C- Bu ayete göre Hıristiyanlar da Allah ile ahtleşmelerine ters düşmüş ve ilahî uyarılardan gereken nasibi almamışlardır. Ancak ayet bir önceki ayette Yahudiler için kullanılan lanetlenme ve kalp katılığını Hıristiyanlar için kullanmamıştır. Buna mukabil, Hıristiyanların kıyamete kadar düşmanlık ve öfke içinde birbirleriyle boğuşacaklarına dikkat çekilmiş ve bu boğuşmanın **teknoloji üretme** yüzünden olacağı da mucize bir biçimde ifadeye konmuştur. (Geniş bilgi için bk. KTK. Sınaat md.)

S- Yahudi ve Hıristiyanların bu olumsuz durumdan kurtulmaları için Kur'an'ın önerisi nedir?

C- Mâide 15-16'nın meali bu sorunun cevabı olacaktır: **"Ey Kitap Ehli! Resulümüz size geldi. Vahiy kitabından saklamış olduğunuz şeylerin çoğunu size ayan-beyan açıklıyor; çoğundan da geçiyor. Şu bir gerçek ki, size Allah'tan bir ışık ve apaçık bir kitap gelmiştir. Allah o kitapla rızasına uyanları esenlik ve barış yollarına iletir ve onları kendi izniyle karanlıklardan aydınlığa çıkarıp şaşmayan ve sapmayan dosdoğru yola kılavuzlar."**

Anlaşılan odur ki, Ehlikitap zümreler vahyin verilerini tahrif etmek, peygamberlere kötü davranmak ve tevhidi yozlaştırmakla tökezlemiş, sapmışlardır. Bu durumdan kurtulmaları, Peygamberlik piramidinin doruk noktasında oturan Son Peygamber'in tebliğ ettiği mesajın aydınlığına dönmek ve o aydınlık yönünde yürümekle mümkün olacaktır.

Mâide 17, sapma ve tökezlemede Hıristiyanların temel illetlerine dikkat çekmektedir. Bu illet, Hz. İsa'yı Allah mertebesine çıkarmadır. Ve Kur'an, ulûhiyetin bu zedelenişi karşısında şu ilginç soruyu soruyor: **Fani bir varlığı, ölümsüz Yaratıcı'nın yerine nasıl koyabildiniz?** Ayet şudur:

"Allah, Meryemoğlu Mesih'tir diyenler küfre batmışlardır. De ki: 'Allah, Meryemoğlu Mesih'i, annesini ve yeryüzündeki insanların hepsini helâk etmek istese, Allah'a karşı kimin elinde bir güç vardır..."

Aynı surenin 18. ayetine göre Yahudi ve Hıristiyanların sapma illetlerinden biri de kendilerini **"Allah'ın çocukları ve sevgilileri"** ilan etmeleridir. Kur'an: Hayır, siz de diğer yaratılanlar gibi birer insansınız. diyor ve onların egoist iddialarına karşı şu soruyu soruyor: "Madem öyle, günahlarınız yüzünden niçin azaba uğratılıyorsunuz?"

S- Mâide 20-26. ayetlerde dile getirilen vefasızlık hakkında bilgi verir misiniz?

C- Bu ayetler Yahudilerin, peygamberleri Hz. Musa'ya ihanetlerini anlatmaktadır. Hz. Musa'nın onlara arz-ı mukaddes (kutsal toprak)e girme çağrısına savaş ihtimali yüzünden ret cevabı verdiler. Söyledikleri söz bir vefasızlık ve korkaklık örneğidir: **"Ey Musa, orada zorba bir kavim var. Onlar oradan çıkmadıkça biz oraya asla girmeyiz... Sen ve Rabbin gidin onlarla savaşın. Biz burada oturacağız."**

S- İnsanlığın ilk cinayeti konusunda Kur'an ne diyor?

C- Mâide 27-31. ayetlerde bu sorunun cevabı erilmektedir. Buna göre, insanoğlu ilk cinayetini kıskançlık yüzünden işlemiştir. Bu ilginçtir ki bu cinayet, iki kardeş arasında vücut bulmuştur. Bundan daha ilginci, cinayetin Allah'a ibadet yani, kutsala yaranma savaşı sırasında işlenmesidir. Kardeşler birer kurban sunmuşlar, birininki kabul, ötekininki ret cevabı almıştır. Ve kurbanı reddedilen kardeş kıskançlık krizine tutularak diğerini öldürmüştür.

S- İnsan canına kıymayı Kur'an nasıl değerlendiriyor?

C- Mâide 32 bu konunun Kur'ansal prensibini şöyle vermektedir: **"Kim bir cana kıymamış, ya da yeryüzünde bozgunculuk yapmamış olan bir kişiyi öldürürse, bütün insanları öldürmüş gibidir. Ve kim bir kişiye hayat verir, yaşatırsa bütün insanlara hayat vermiş gibidir."**

Ayet, dolaylı bir biçimde göstermiştir ki, cana kıymak iki durumda hayata hizmet olabilir:

1. Öldüreni öldürmek (kısas),

2. Yeryüzünü bozguna verenleri yani dünya barışını bozanları öldürmek.

S- Bozgunculuk yani fesat böylesine ağır bir suç mudur?

C- Kur'an'a göre **fitne** ve **fesat,** öldürmekten çok daha beter ve yıkıcı bir günahtır. Çünkü fitne ve fesadın sebep olacağı ölüm ve yıkımın bilançosu çok kabarık ve süreklidir. Kur'an bu kabarık bilançonun bir an önce durdurulması için, onun arkasındakilerin ortadan kaldırılmasını veya tamamen etkisiz duruma getirilmesini, insana ve hayata hizmet saymaktadır.

Bu suça ceza uygulanması için suçun **"yeryüzünü fesada vermek"** yani **dünya barışını bozmak** olması gerekir.

Fesat çıkaranlara Kur'an'ın **uluslararası kamu otoritesi**nden uygulanmasını istediği cezayı görelim: Mâide 33-34. ayetler bu cezayı ve fesatçılıktan tövbe edenlerin durumlarını düzenliyor: **"Allah ve Resulüyle savaşanların ve yeryüzünde bozgunculuk yapmaya çalışanların cezası şudur: 'Öldürülürler yahut asılırlar yahut elleriyle ayakları çaprazlamasına kesilir, yahut bulundukları yerden sürülürler. Bu onlar için dünyadaki rezilliktir. Âhirette de onlara büyük bir azap vardır. Ancak sizin onları ele geçirip bastırmanızdan önce tövbe edenler olursa, bilin ki, Allah bağışlayıcı, esirgeyicidir."**

Ayet, fesat suçunu işleyenlerin kimliklerinden bahsetmediğine göre suçlular Müslüman veya gayrımüslim olabilecek demektir.

Hareketleri bastırılmadan önce tövbe eden bozguncuların daha önce işledikleri suçlar normal şartlarda işlenmiş suçlara göre ceza görür. Tövbenin ortadan kaldıracağı ceza, bozgunculuğa uygulanan cezadır.

S- 35. ayette geçen vesîle kavramını açıklar mısınız?

C- Kur'an-ı Kerim'de 2 yerde geçen (Mâide, 35; İsra, 57) **vesîle,** bir şeye yaklaşmak için ona yakınlığından yararlanılan şey anlamında olup, Kur'an terminolojisinde **Allah'a yaklaşmada kendisinden yararlanılan kişi, metod, eşya ve imkân anlamındadır.**

Vesîle mutlak olarak kullanıldığına göre, birtakım gayelere ulaşmak için, Kur'an'ın koyduğu yasaklara çarpmayan her imkândan yararlanmak vesîle cümlesindendir. Burada ölçü, önümüze gelen imkân veya metodun Kur'an veya Hz. Peygamber tarafından adının konmuş olması değil, onlar tarafından saptanmış genel ölçülerin zedelenmemesidir.

Vesîle edinmeye **tevessül** denir. Kur'an: "Allah'a varmak için vesile edinin." diye sınırsız bir tevessül alanını insanlığın önüne açmıştır. Tevessül göreceli ve değişken bir kavramdır. Hayatın yeni şartlarına ve zorunluluklarına göre yeni yeni vesilelere sarılmak yaratılış kanunlarından biridir. Kur'an bu kanunun işlemesini, akıl ve hayat realiteleri ile çelişen doğmalar koyarak engelleme yönüne asla gitmemiştir. İyiye ve güzele, hayra ve hizmete ulaşmada yardımcı olacak her türlü imkân değerlendirilir. Ancak, **ibadet alanında vesileler sadece vahy ile belirlenir. Bunlar: Kitap (Kur'an), Peygamber ve emredilen ibadetlerdir.**

Vesîlenin izafiliği, onu **bid'at**ten ayırır. Bid'at reddedilmiştir, oysaki vesîle bizzat Kur'an'ın önerdiği bir keyfiyettir. Bid'at, dine sonradan sokulan ve Allah'a ibadette daha ileri gitmek gayesi güden **gelenekleşmiş** tutum ve davranıştır ki, **dine ilave** olduğundan Allah'ın tekelindeki bir yetkiyi kullanma gibi kötü bir yoldur. Büyük İslam bilgini **Şâtıbî** (ölm. 790/1388) eseri **el-I'tısam**'da bid'atın bu yönünü geniş çe incelemiş ve konuyu Kur'an ve sünnet ışığında ulaşması gereken sonuçlara bağlamıştır. (bk. 1/37-75, 286-290)

Vesîle edinme konusunda en tehlikeli görünümler**kişilerin vesîle edinilmesi** sırasında ortaya çıkar. Genel bir deyimle **mürşit** diyebileceğimiz kişilerin bilgi ve aydınlıklarından yararlanmak güzel bir vesîledir. Ancak bu insanları vesîle edinirken yarı ilah haline getirip Allah'ın örtülü ortakları gibi insan hayatına sokmaya kalkmak insanı şirke düşürür. Bu insanların eşyalarını, türbelerini kutsallaştırıp vesîle haline getirmekse tevilsiz ve tartışmasız bir şirktir.

Bu tür insanların eserlerini ve sözlerini hatasız, tartışma dışı, zamanüstü ilan etmek de bir şirktir. Çünkü bu nitelikler yalnız Allah kelamının nitelikleridir. Allah kelamının niteliklerini başka sözlere tanımak, o sözlerin sahibini Allah'a ortak yapmaktır. Peygamberlerin sözlerine bile bu nitelikler

verilemez. Allah'ın tekelindeki bir üstünlüğü bir başkasına vermek şirktir. Üstünlüğün verildiği kişinin peygamber olması, durumu değiştirmez.

S- Hırsızlık konusunda Kur'an nasıl bir düzenleme getiriyor?

C- **Hırsızlık** (sirkat) Kur'an'ın maddî yaptırıma bağladığı sapmalardan biridir. Biz bu konuyu **Kur'an'ın Temel Kavramları** adlı eserimizde genişçe inceledik. Burada o eserdeki bilgilerin bir özetini vereceğiz:

Hırsızlık, Kur'an'ın büyük günahlar arasında gösterdiği ve maddî yaptırım olarak **el kesme** cezasıyla önlemeye çalıştığı günahlardan biridir. (Mâide, 38)

Hz. Peygamber, hırsızı lanetlemiştir. (bk. Müslim, hudûd)

Burada iki noktaya değinmek zorunludur: Birinci nokta, el kesme cezasının niteliği ve çerçevesi ile ilgilidir. Bu el kesme, bir sakındırma ve utandırma alâmeti olarak elin herhangi bir yerinin kanatılıp işaretlenmesi midir, elin bir parmağının veya parmağın bir kısmı gibi bir parçanın kesilmesi midir, yoksa elin kesilip atılması mıdır? Ayetin lafzı, bu anlamlardan herbirinin çıkarılmasına müsaittir. Ve fıkıhçılar bu anlamlardan hangisinin esas olduğu konusunda tartışmaya girmişlerdir.

Bizim konumuz bu tartışmaları yenilemek ve bunlardan birinin geçerliliğini savunmak değildir. Biz şunu söyleyeceğiz:

Geleneksel kabul ve uygulamaların dışında Kur'an'ın beyanını esas alarak bakarsak şu sonuca varılabilir: Hırsızlık ayetinde geçen **"el kesme"** için kullanılan kelimeler, Yusuf suresi 31 ve 50. ayetlerde aynen kullanılmıştır. Bu ikinci kullanım, **Kur'an'ın kendi kendini tefsiridir.** Anılan ayet-

lerdeki **"el kesme"**, elin kanatılması anlamında olduğuna göre, hırsızın elini kesmenin anlamı da kanatıp işaretleyerek **teşhir** etme olacaktır. Uygulamanın Asrısaadet'te bazı el kesme örnekleri sunması yine, o devre göre yapılmış bir yorumdur. Aynı yorumlar yeni zamanlarda yeniden yapılabilir.

İkinci nokta, **hırsızlık** kavramının izafî bir kavram olduğu ve aynen el kesme kavramı gibi zaman ve şartlara göre yeniden belirlenmesinin gerekliliğidir. Şu kesindir ki, Kur'an'ın getirdiği ve cezalandırdığı **sirkat** (hırsızlık) kavramını şu veya bu devirde yaşamış, şu veya bu fıkıhçının tanımıyla dondurmak ve bu tanımı Kur'an'a fatura etmek asla doğru değildir. İnsan hayatının çeşitli aşamalarında, çeşitli sosyo-ekonomik şartların ortaya çıkardığı değişik perspektiflere göre hırsızlık ve **hırsız** kavramını yeniden belirlemek gerekir. Şu varki, bu belirlemede Kur'an'ın şaşmaz hayatsal prensiplerinin **çalma** olayına ilişkin yansımaları mutlaka dikkate alınacaktır. Bu prensiplerin başında ise kişinin kendi öz emeğinin ürünü olmayan mal, değer ve imkâna sahip olmaması gelir. Buna göre, hırsızlık kavramının her devirde temel unsurlarından biri, insanın, hakkı olmayan şeye el koyması, sahip çıkması, yani **zilyet**liğidir.

Böyle bakıldığında, Kur'an açısından hırsız, hukuku ihlal yoluyla çalan kişi olduğu kadar, sistemi ve düzeni hukuka uydurarak, yahut hukuku istediği sisteme uydurarak çalan kişi de olacaktır. O halde, Kur'an'ın cezalandırdığı hırsız sadece vitrinden, cepten, tarladan çalan değil, aynı zamanda ve belki de öncelikle çalışan ve üreten insanın hakkı olanı vermeyerek **emek ve gayretten çalan kişi** veya kişilerdir.

Kur'an'ı iyi tetkik edenler şunu rahatlıkla görürler: **Kur'an'ın suçladığı ve Hz. Peygamber'in lanetlediği hırsızlar, hukukun ve işleyen düzenlerin, hırsızlıklarını akla dahi getirmediği emek ve alınteri sömürücüleridir.** Bu tespitimizin Asrısaadet'te sergilenmiş kabul ve uy-

gulamalarına tanık olmaktayız. Örnek olarak **Hz. Ömer**'in bir uygulamasını verebiliriz: **Halife Ömer** hırsızlık suçuyla yakalanan ve huzuruna getirilen iki aç adamı dinlemiş ve aç kaldıkları için çaldıklarını anlayınca, bunları çalıştıran işvereni huzuruna getirterek hırsızlıktan doğan zararı ona ödetmiş, bununla da yetinmeyerek işverenden bir miktar daha para alarak hırsızlık yapan işçilere vermiş ve ikisini de serbest bırakmıştır. Aynı halife, kıtlık zamanında"zaruret, sıkıntı ve zorluk var" diyerek, hırsızlara ceza uygulamamıştır. **Müfessir Elmalılı,** böyle zamanlarda küçük hırsızları değil, onları aç bırakan düzenin büyük hırsızlarını takip etmenin gereğine dikkat çeker. (bk. Tefsir, 3/1673)

Ömer'in, adı geçen davranışı Kur'an'daki hırsızlık kavramının özünü ve çerçevesini yakalama bakımından önemlidir.

Mâide 38'e göre, tövbe eden hırsız affa uğrar. Ayette söz konusu olan maddî yaptırım olduğuna göre, affa uğramak, haddin düşmesi olacaktır. O halde, eli kesilmeden tövbe eden hırsıza kesme cezası uygulanamaz.

Müfessir Elmalılı da bizim gibi düşünmekte ve tövbe eden hırsızın bir süre gözaltında tutulmasını, azarlanıp dövülmesini, böylece kötü huyundan vazgeçtiğinin belirgin hale gelmesini gerekli görmektedir.

Kısacası, el kesme kavramını hangi anlamda alırsak alalım, bunun uygulanması öyle uluorta olmaz. Elmalılı bu noktaya dikkat çektikten sonra şu güzel cümleyi ekliyor: **"Haksız yere bir mal çalan elin cezası kesilmek olursa, haksız yere bir el kesen ellerin cezası ne olmak lazım geldiğini inceden inceye düşünmeliyiz."** (bk. Tefsir, 3/1676)

S- Kur'an'da kısas var mıdır, varsa bu nasıl düzenlenmiştir?

C- Kısas kavramı Kur'an'ın en önemli kavramlarından biridir.

Kur'an'a göre, **"kısasta akıl ve gönül sahipleri için hayat vardır ve kısasın emredilmesi sakınıp korunmayı sağlamak içindir."** (Bakara, 179)

Kısas nedir?

"Kanı aynıyla ödetmektir" diyor **Râgıb.** Ve kısas kelimesinin Kur'an terminolojisindeki anlamını veriyor.

Arap dilinde kısas bir hak ihlalini aynıyla ödetmek, bir hak ihlaline aynıyla karşılık vermektir (mukabele bilmisil). Elmalılı'nın güzel ifadesiyle kısas **"bir hakkı misliyle takas etmek"** demektir.

Kısasın, bir hayatî prensip olarak yeri ve değeri, Kur'an'ın: **"Kısasta sizin için hayat vardır."** (Bakara, 179) beyanında ifadeye konur. Ve gerçekten de kısas, kısmen veya tamamen, bir insanın hayat hakkına fiilen yapılan tecavüzlerde söz konusu edilir.

Hayat kutsaldır. Hayatı veren **Hayy** (diri) ve **Muhyî** (hayat veren) ismiyle Allah, onu alan da **Mümît** (öldüren) ismiyle yine Allah'tır. Yaratıcı Kudret, tekelinde tuttuğu bu hak ve yetkiyi kullanmaya kalkana veya kullanana çok derinden öfkelenmektedir.

"Bir canı alan, bütün insanlığı öldürmüş, bir canın hayat bulmasına sebep olan, bütün insanlığa hayat vermiş gibidir." (Mâide, 32) O halde hayata musallat olanın bunu hayatıyla ödemesi, hayatı zedeleyenin zedelediği hayat organının kendisindeki karşılığının zedelenmesi, hayata saygıdır. İnsanlık, bu noktada ikiyüzlü bir tavır takınmaktan kendini alamamıştır. **Hayata kasteden zalimi affetmek için, hayatına kastedilen mazlumun hakkını çiğnemeye merhamet ve insanlık diyenler vardır.** Oysa ki, **affetmek yetkisi hak sahibinindir.**

Kur'an-ı Kerim, katilin bağışlanması için gayret ve temennide bulunmakla birlikte, onu af yetkisinin, yalnız ve

yalnız maktül tarafına ait olduğunu, doğal bir kanun olarak tespit ediyor. Bu yaratılış kanununa dayanarak diyebiliriz ki, günümüzde **ölüm cezalarının kaldırılması** yolundaki çabalar fıtrat kanunlarına aykırılık ve zulümdür. Siz, en kutsal hakkı elinden alınmış bir insanın bu hakkını hangi yetkiyle başkasına bağışlayacaksınız? Burada hak sahibiyle, hakkı bağışlayan kişiler farklıdır. Birisi ferttir, ötekisi toplum. Birinin hakkı gaspedilmiştir, ötekisi suçluyu bağışlamaktadır. Hayata isyandır bu; bir başka haksızlık ve zulümdür. **Hakkı ilk ihlal edileni korumak yerine hakkı ilk ihlal edeni korumak akıl işi midir?**

Kısasın terki, sadece hakkı ihlal edilen ilk kişinin zulme uğratılmasına göz yummaktan ibaret kalmaz; onun yakınları tarafından katil veya yaralayan kişinin yakınlarına saldırılara yol açar ve **intikamcılık illetinin** zincirleme tahribine zemin hazırlar. Buna sebep olmak ne akıl işidir, ne de gönül işi... Bu yüzdendir ki, Kur'an kısasta hayat olduğunu beyan ederken hitabını **ulül elbab** olanlara yöneltir. **Ulül elbab, lübb** sahibi kişiler demektir. **Lübb,** akıl ve kalp beraberliğinden doğan bir idrak kuvvetidir.

O halde kısas, hem akla hem de merhamet ve ahlaka hizmet ve uygunluğun yoludur.

Kur'an, yaşayan zalimi ödüllendirmek için, öldürülen mazlumun hakkını çiğnemeye onay vermez. Arkada kalanlara düşen, hayata kastedeni, kastettiği şeyi elinden alarak cezalandırmaktır. Bu, toplumun ve devletin görevidir. Bu yüzden kısas ayeti: "Size kısası uygulamak görevi yazıldı." diyerek bunu bir yaratılış kanunu halinde tespit ediyor.

Toplum ve otorite, ihlal edilen hakkın sahibini korumak zorundadır; hakkı ihlal edeni kurtarmak için bahane aramak durumunda değil. İhlal edilen hakkı bağışlamak, ihlale uğrayan hakkın sahiplerine verilmiştir. Kur'an bunu bir **af** ola-

rak anıyor ve teşvik ediyor. Bunu yaparken de tarafları her şeye rağmen birbirlerinin kardeşi olarak anıyor. Ancak **af,** yani kısası ortadan kaldırma yetkisi hak sahibinin (eğer yaşıyorsa) veya vârislerinindir. Onlar bu hakkı kullanmazlarsa kısası uygulamak kamu gücünün görevidir.

Kısas nasıl uygulanır? Kısasa konu olan ihlaller nelerdir? Kısasa konu olan haklar **hurumât** yani saygı görmesi gereken değerler ve uzuvlardır. (Bakara, 194) Mâide suresi 45. ayet temel prensibi şöyle getiriyor: **"Nefse nefs (yani cana can), göze göz, buruna burun, kulağa kulak, dişe diş... Ve tüm yaralamalarda aynen kısas. Kim bu hakkını bir bağış olarak karşı tarafa bırakırsa, bu yaptığı onun için bir keffâret (kurtuluş, Allah nezdinde bağışlanma sebebi) olur."** Bakara 178. ayet bir başka detay veriyor: **"Hür hürle, köle köle ile, dişi dişi ile..."**

Ana prensip şudur: **"Size saldırı ve tecavüzde bulunana, yaptığı tecavüz ve ziyanın aynıyla ve miktarınca karşılık verin."** (Bakara, 194) Ve: **"Kötülüğün cezası, yapılan kötülük kadardır. Ama affeden, barışan birinin mükâfatını Allah verir."** (Şûra, 40) Yanağın birine vurana ötekini çevirmek yoktur. Bu, insan onuruyla bağdaşmaz. İki şeyden birini yapabilirsiniz: 1- Vuranın yanağına aynen vurmak, ki bu sizin hakkınızdır, 2- Vuranı affetmek, ki bunu sadece siz yapabilirsiniz. Unutmamak gerekir ki, affın bir değer, bir fazilet olması için, hakkın teslimi, korunması ve yerine getirilmesi lazımdır. Aksi halde yapılan af değil, zillet, korkaklık veya zulüm olur. Kur'an hakkı teslim eder, korur; ancak sahibini affa çağırır.

Kısas ayetlerinde İslam bilginlerinin çıkardıkları hukuksal-toplumsal ve ahlaksal sonuçların en önemlilerine şöyle işaret edebiliriz:

1- Kısasın icrası Müslüman topluma ve kamu otoritesine farz yani Allah'ın emridir.

2- Kısas, cinayet veya müessir fiili bizzat işleyene uygulanır.

3- Katil veya yaralayanla maktul veya mağdurun cinsiyetlerinin farklı olması kısasın uygulanmasına engel değildir. Aynı şekilde maktul veya mağdurun köle veya gayrimüslim olması da bir fark yaratmaz. Nitekim Hz. Peygamber, bir gayrimüslimi öldüren bir Müslüman'a kısas uygulamış ve **"Onun hakkını korumaya ben herkesten çok hak sahibiyim."** buyurmuştur.

4- Kısasa konu fiili birlikte işleyenlerin tamamına kısas uygulanır. Burada söz konusu olan, fiilen iştiraktir; azmettirme değil.

5- Şüphe halinde kısas kesinlikle uygulanmaz.

6- Kısasa konu bir fiili devlet başkanı da işlese kısas uygulanır. Çünkü hayat hakkı bakımından tüm insanlar eşittir.

7- Kısas uygulanacak bir kişinin organlarından birinin kısas dışı tutulması vücudunun tamamını bağışlamak demektir. Çünkü insan benliği bölünme kabul etmez.

8- Maktul veya mağdurun vârislerinden birinin affetmesi halinde, diğerlerinin kısas talebi geçersiz olur.

9- İhlal edilen hakkın aynısını kısasla yapmaya imkân yoksa, kısas uygulanmaz. Yani, kısasın icrası mağdurda vücuda getirilen hasarın mislini aşmaya yol açacaksa kısas terkedilir, **diyet** yoluna gidilir.

10- Kısasın uygulanması, hakkı ihlal edilenlerin talebine bağlıdır. **Re'sen kısas uygulanmaz.** Maktul veya mağdur tarafın affı seçmesi halinde **diyet ve tazminat** ödemeye gidilir.

S- Kur'an, Yahudi ve Hıristiyanlarla dostluk konusunda ne diyor?

C- Kur'an, **Ehlikitap**'ı Müslümanlarla, Allah'ın birliği etrafında entegrasyona çağırmakta ve Allah'a inananlar dairesini genişletmek istemektedir. Bu, bir uluslararası dayanışma ve politik, stratejik dostluktur. Ancak Kur'an, Ehlikitap'ın, özellikle Yahudilerin, gönül dostu (veli) edinilmeyeceğini söylemektedir. Mâide 51. ayet bu kitlenin kendilerinden başkasına dost olmayacaklarını söylüyor. Bakara 120. ayet ise aynen şöyle demektedir: **"Yahudiler de Hıristiyanlar da sen onların milletlerine tâbi olmadıkça senden asla hoşnut olmazlar."**

Anlaşılan odur ki, Ehlikitap toplumlar, başka bir deyimle Batılılar, tam bir asimilasyonla kendi anlayış ve görüşlerinde eritmedikçe hiçbir kitleyi dost görmezler. Tarih içinde sergiledikleri bütün tavırlar bunun açık örneğidir. Özellikle Müslüman toplumlar, onlara dost diyerek sırtlarını her döndüklerinde vefasızlık ve hıyanetin kahrına uğramış, perişan olmuşlardır.

Kur'an, Ehlikitap'la muhtelif yararları esas alan **paralellik ve entegrasyonlara** onay verir, fakat bu topluluklardan gönül dostluğu beklemenin bir aldanış olduğuna da dikkat çeker.

Ehlikitap'ın dost edinilmemesinin gerekçelerinden biri de onların kendileri dışındakilerin **insan haklarına saygısızlık**ları olarak gösterilmiştir. Mâide 57-58. ayetler onların, Müslümanların inanç ve ibadetlerini alay konusu yaptıklarına ve bu yüzden dost edinilmeyeceklerine dikkat çekmektedir. Yani gerekçe, insana saygısızlık, insan haklarını ihlaldir. Gerçekten de bu kitleler için insan hakları, inanç ve düşüncelere saygı, kendi hesaplarına uygunluk şartına bağlıdır. Kendi çıkarları tersini gerektirdiğinde çiğnemeyecekleri hiçbir hak, sırt dönemeyecekleri hiçbir onur yoktur. İnsan hakları adına bugün "beyaz" diye göklere çıkardıkları bir nesne veya anlayışı yarın menfaatlerine ters düştüğünde "siyah"

hatta simsiyah ilan etmekten çekinmezler. Son birkaç yüzyılın tarihi onların **emperyalist ve sömürgeci** kahırları altında inleyen düzinelerle toplumun feryatlarıyla doludur. Günümüzde, kendilerini kemirdiği için sıcak ve soğuk savaşların sona erdirilmesi yolunda bir yığın edebiyat sergilemelerine rağmen, ürettikleri silahları paraya çevirip kasalarını doldurmak için üçüncü dünya ülkelerini zalim bir biçimde birbirinin üstüne salarak kırdırtmaktadırlar.

Kur'an bütün bu zulümlerin faili bir kitleyi dost edinme me yolunda insanlığı uyarmakla âdeta bir yaratılış ilkesine dikkat çekmiştir denebilir. Gerçek şu ki, Ehlikitap Batılılar sadece insanlık dünyasını ıstıraba sevketmekle kalmamış, kötüye kullandıkları teknolojiyle tüm canlıların huzurunu kaçırmış, tüm tabiatın denge ve ahengini bozmuşlardır.

Bütün bunlardan sonra Kur'an adına şu gerçeğe de dikkat çekmeliyiz:

Yahudi ve Hıristiyanlardan küçük bir zümrenin **muktasit** (orta yolu izleyen, ılımlı) oldukları, bunların hak ile doğruya ve güzele götürüp, adaleti icra ettikleri ve patentlerini korumakla birlikte gerçeği görerek gözyaşı döktükleri, Kur'an tarafından belirtilmiştir. Bu küçük zümreye Allah'ın sonsuzluk nimetlerini lütfedeceği de Kur'an'ın açık beyanları arasındadır.

Bu beyanlara dayanarak, Ehlikitap içindeki bu dürüst ve gerçek aşığı küçük zümrenin Kur'an bağlıları tarafından gönül dostu edinilebileceklerini söyleyebiliriz.

S- Mâide 54'te övülen seçkin topluluktan bahseder misiniz?

C- Bu ayette, yaratılış düzeninden yani İslam'dan sapanların emanet taşıyıcılığına ve öncü toplum olmalarına son verileceği gösterilmiştir.

Emanetlerin, özellikle kozmik ve evrensel emanetin taşıyıcısı olmak bir miras, patent, ırk, iddia meselesi değil, bir **ehliyet** ve **aksiyon** meselesidir. Anılan ayetler bu ehliyeti yitirenlerin taşıyıcılık onurunu da yitireceklerini ve yaratıcı düzenin emanetleri taşımak üzere yepyeni bir topluluk inşa edeceğini söylemektedir. Bu yeni topluluğun karakteristik nitelikleri şunlardır:

1. Allah'ı sevmek, Allah tarafından sevilmek,

2. İman sahiplerine karşı mütevazi, küfre sapanlara karşı vakarlı ve çetin olmak,

3. Allah yolunda mücahede yani her alanda olanca gayreti sarfetmek,

4. Kınayanların kınayışlarına hiç aldırmamak yani **melâmet** ahlâkına sahip olmak.

S- Mâide 60. ayette bazı insanların lanete uğrayarak, maymun, domuz, şeytan uşağı haline gelebilecekleri söylenmektedir. Bu nasıl oluyor?

C- Bu konuda gerekli açıklamaları **Kur'an'ın Temel Kavramları** adlı kitabımızın **Mesh** (hayvana çevirme) maddesinde yapmış bulunuyoruz.

S- 63. ayette din temsilcilerine getirilen eleştiriyi nasıl değerlendirebiliriz?

C- Önce şuna dikkat çekelim: Başta müfessir sahabi **İbn Abbas** olmak üzere, büyük müfessirlerin bazıları bu ayeti Kur'an'ın **"en şiddetli ve ürkütücü uyarıyı getiren"** ayeti olarak göstermişlerdir. Neden böyledir? Çünkü bu ayet, görevini yapmadığı için toplumu bozgun ve kötülüğe teslim eden din temsilcilerine hitap etmektedir.

Şu bir gerçek ki, **inkâr ve küfre fatura edilen zulmün tahribi, Allah'a ve dine fatura edilen zulmün tahribin-**

den daima küçük kalmıştır. Bu ikinci tahrip süre olarak da birinciden uzundur. İşte bu yüzden din temsilcilerindeki dejenerasyon insanlığa çok pahalıya mal olmaktadır. Ve işte bunun içindir ki **Kur'an, bir din metni olmasına rağmen, ısrarlı bir biçimde din temsilcileriyle uğraşmakta, onları çok ağır eleştirilere hedef yapmaktadır.**

Andığımız 63. ayet kendinden önceki ayetle ilişkilidir. Şöyle deniyor: **"Ehlikitap'tan çoğunun günah işleme, düşmanlık ve haram yemede birbirleriyle yarıştıklarını görürsün. Yaptıkları şey ne kötüdür. Ruhbanlarının ve hahamlarının onları günah söz söylemekten, haram yemekten alıkoymaları gerekmez miydi? Ne kötü şeydir yapageldikleri!"**

Görülüyor ki, toplumların günaha batmasında, çekişme ve düşmanlığa saplanmasında, haram lokmaya bulaşmasında din temsilcilerinin bozulması bir numaralı etkendir. Kur'an, kötülüklerden birbirlerini alıkoymayan Yahudileri lanetlemektedir." (Mâide, 78-79) **Kötülüğe karşı çıkmamak, kötülüğü işlemekten daha fenadır. Çünkü kötülüğü işlemek, suçluluk psikolojisiyle birliktedir. Oysaki kötülüğe seyirci kalmak, kötülüğü meşru göstermek gibi bir namertlik ifade eder.**

Dikkat çekmemiz gereken bir nokta da şudur: Bu ayetlerin Ehlikitap'tan bahsetmesine bakarak, Müslümanların bu dersin muhatabı olmadıklarını zannetmek gibi bir hataya düşmemeliyiz. Çünkü sebep özel olsa da, hüküm ve hikmet geneldir. Yeniden ayetler inmemektedir ki, Müslüman toplumlardaki bu tür sapmaları hükme bağlasın. Biz bu ayetlerdeki hikmeti yakalayarak kendi bünyemizdeki sakatlıkları düzeltmek zorundayız. "Bunlar Ehlikitap'a hitap eder; bizimle ilgisi yoktur." diyerek işin içinden sıyrılmaya kalkanlar sadece kendilerini aldatmış olurlar.

S- Kur'an, insanları Müslümanlarla ilişkileri bakımından nasıl sınıflandırıyor?

C- Mâide 82. ayete göre Müslümanlara kin ve düşmanlığı en ağır olan kitle Yahudilerdir. İkinci sırayı putperestler alır. Aynı ayet gayrimüslim kitlenin, Müslümanlara birinci derecede yakınlık ve sevgi (meveddet) duyanlarını **"Hıristiyanlar"** olarak göstermektedir. Bu yakınlık ve sevginin kaynağı ise Hıristiyan kitlenin kibirden uzak ruhban ve azizler sınıfına sahip bulunmasıdır.

Bu tespitin Asrısaadet devri kitlelerini mi yoksa tüm devirleri mi kapsadığı tartışmaya açıktır.

S- Hıristiyan kitle, gayrimüslimler içinde özel bir durum mu arzediyor?

C- Evet, öyle. Kur'an bu kitleyi farklı bir statüde ele almakta, onların bazı meziyetlerine dikkat çekmekte, hatta zaman zaman onları övmektedir. Bu noktalara ilişkin ayetleri: "Bunlarda Hıristiyanların Müslüman olmuşlarına işaret edilmektedir." şeklinde değerlendirmek doğru değildir. Kur'an açık bir biçimde Hıristiyanların bazı müstesna kişilerinden bahsediyor. Bunun birtakım tevillerle amacı dışına çekilmesi Allah'ın beyanlarına su katmaktan başka birşey değildir. Allah öyle diyorsa, öyledir. O'nun beyanlarındaki sırra ermek için uğraşmalıyız.

Hıristiyanların övülen zümresinin meziyetlerine dikkat çeken ayetlerden birkaçı Mâide suresindedir. Şöyle deniyor: **"... İnsanların, inananlara sevgice en yakın olanlarını 'biz Hıristiyanlarız' diyenler bulursun. Çünkü onların içlerinde azizler ve rahipler vardır ve onlar büyüklük taslamazlar. Resule indirileni dinlediklerinde fark ettikleri gerçekten dolayı gözlerinin yaşlarla dolduğunu görürsün. Şöyle derler: 'Rabbimiz, inandık, bizi şahitlerle beraber yaz. Biz, rabbimizin bizi iyiler arasına katmasını umup dururken, neden Allah'a ve ondan bi-**

ze gelen gerçeğe inanmayalım.' Bu sözlerinden dolayı Allah onlara, altlarından ırmaklar akan, içlerinde sürekli kalacakları cennetler lütfetmiştir. Güzel davrananların ödülleri işte budur." (Mâide, 82-85)

Görüldüğü gibi, ayetler, bahsettiği kişileri "biz Hıristiyanlarız" dedirttikten sonra, meziyetlerini saymaktadır. Yani onların İslam'a geçmiş bir zümre olarak düşünülmelerini bizzat ayetler engellemiştir. Esasen, Müslümanlığa geçmiş insanların bu şekilde dolambaçlı yollardan övülmesine gerek yoktur. Burada söz konusu olan, istisnaî bir duruma dikkat çekmektir.

S- 87. ayette sözü edilen "haddi aşmak ve azmak" nedir?

C- Andığımız ayet bize gösteriyor ki, buradaki sınır tanımazlık ve azgınlık, Allah'ın **helal** bıraktığı şeyleri **haram** ilan etmektir. Kur'an'a göre bu bir zulümdür. **Ve Kur'an'a göre, Allah'ın indirdiğiyle hükmetmeyenler zalimdir. Allah'ın indirdiğiyle hükmetmemenin iki görünümü vardır:**

1. Allah'ın indirdiklerini tamamen veya kısmen dışlamak,

2. Allah'ın indirdiklerine ilaveler yapmak veya onları amacından saptırmak.

Haram ilan etme (tahrîm) yetkisi Allah'ın tekelinde olan yetkilerdendir. Onun kitabında yeralmayan haramlar icat ve ilan etmek, bu yetkiyi kullanmaya kalkmak olduğundan Allah'a ortak koşmaktır. Konumuz olan ayet şunu söylüyor: **"Ey iman edenler, Allah'ın size helal kıldığı güzel ve temiz şeyleri haram ilan etmeyin ve haddi aşıp azmayın. Çünkü Allah sınır tanımayan azgınları sevmez."**

S- Kur'an, yemin etme ve yeminler konusunu nasıl düzenliyor?

C- Yemin konusunu biz **Kur'an'ın Temel Kavramları** adlı eserimizde detaylı bir biçimde incelemiş bulunuyoruz. Burada o incelemenin bir özetini vermekle yetineceğiz:

Kur'an, **yemin etmek** anlamında **kasem, helif** ve **hilf** kökünden türeyen fiilleri kullanmaktadır. Buna ilaveten, bir yerde de (Kalem, 10) çok yemin eden anlamında, bir isim-sıfat olan **hallâf** kelimesi geçmektedir.

Hilf ve **yeminin** aynı ayette ve Türkçe'deki yemin anlamında kullanımını da görmekteyiz. (bk. Mâide, 89)

Hilf, geçtiği hemen tüm ayetlerde münafıkların bir alâmeti olarak veriliyor. Nifak illeti, bir görünümüyle de çok yemin etme illetidir. Esasen Kur'an yemin etmeyi, en iyi niyetli şekliyle bile, bir yozlaşma belirtisi sayar. Yemin etme tutkusuyla riyakârlık ve münafıklık arasında sürekli bir bağ kurulmaktadır. (bk. Nisa, 62; Tevbe, 42, 56, 62, 74, 95, 96, 10; Mücâdile, 14, 18)

Yemin etme illetiyle münafıklık arasında bağ kuran ayetlerin tamamına yakınının müşriklerden söz eden Tövbe suresinde yer alması da dikkat çekicidir.

Kalem suresi 10-13. ayetlerde çok yemin edenin (hallâfın) sıfatları olarak şunlar sayılıyor:

1. Alçaklık, sefillik, karaktersizlik,
2. Koğuculuk,
3. Alaycılık, ayıplayıcılık,
4. Hayrı engelleme
5. Saldırganlık
6. Kötü-iğrenç davranışlar sergileme,
7. Zorbalık, kabalık, küstahlık,
8. Soysuzluk, sütü bozukluk.

Aynı ayetler hallâfa güvenmemeyi, itaat etmemeyi emretmektedir. Ayetlerin önünde gelen diğer ayetlere bakar ve

siyak-sibak karinesini (ayetlerin önden ve sondan bağlı olduğu ayetlerle ilintisinden çıkan anlam) değerlendirirsek şunu da görüyoruz:

Tüm yemin hastaları yalancıdır ve hepsi mal ve evlatla şımarır, azarlar. Ve bunlar, tanrısal ayetleri **masal** ilan etmeye de çok düşkündürler.

Ahd, misak anlamında yemin, bir niyet ve kararlılık olayıdır. Kur'an, **lağv** (boşboğazlık, gevezelik, lakırdı) türünden yemine değer vermez. Allah bu tip yeminler yüzünden insanı sorumlu tutmamaktadır. (bk. Bakara, 225; Mâide, 89) Bu tip yeminlere, Kur'an'daki terim aynen korunarak, **lağv yeminler** denir. **Allah, adının lağv konusu yapılmasını istemiyor.**

Yemin, kişilik ifade eden kararlı söz halinde ağızdan çıktığında ise onun korunması, gereğinin yerine getirilmesi, insan olmanın onur borcudur. (Mâide, 89)

Yeminini basit menfaatlar yüzünden bozan, sonsuzluk nasibi olmayan bedbahttır. Çünkü, Kur'an, insanı, bir anlamda **ahdine vefa eden varlık** olarak düşünüyor. Yapılmayacak sözün ağızdan çıkması Yaratıcı Kudret'i öfkelendiren büyük bir sapıklıktır. İnsan, bu sapıklığa bulaşmakla Allah karşısında çok rezil bir duruma düşüyor. (bk. Âli İmran, 77; Saff, 2-3) Bunun içindir ki, Hz. Peygamber: **"Ahde vefası olmayanın, imanı da olamaz."** buyurmuştur.

Yemini bozmak, ahde vefasızlık, uluslararası planda vücut bulduğunda bir savaş gerekçesidir. (bk. Tövbe, 12-13) Bu demektir ki Kur'an ahde-antlaşmaya vefasızlığı insan onuruna, hayata bir tecavüz saymaktadır.

Kur'an Allah'a yeminlerin **urda** (engel, bahane) yapılmamasını istiyor. Bakara suresinin 224. ayetinde yeralan bir beyandan Allah'ın emri halinde üç sonuç çıkıyor:

1. Allah'ı, yeminlerle elde edilmesi gereken menfaatlere âlet etmemek,

2. İyilik, takva ve sulh için de olsa, yemin etme yoluna gitmemek,

3. Yapılması gereken iyilikleri, icrası gereken ödevleri "benim bunu yapmaya engel yeminim var" diyerek savsaklamamak.

Hz. Âişe bu ayetin, Allah'a yemin etmede tekrarı engellemek için indiğini söylüyor ki, bizim işaret ettiğimiz üç sonuç için de geçerlidir. Ayetin iniş sebebi olarak, şu olay da kaydediliyor: Sahabeden **Şair Abdullah b. Revâha,** bir dargınlık yüzünden, eniştesi **Bişr b. Numan**'la bir daha konuşmayacağına yemin etmişti. Bu yeminin, iyi ve makbul bir davranışı engellemeye bahane edilmesinin yanlış olduğunu bu ayet haber vermiştir. (Ayrıca bk. Nahl, 92, 94) Kur'an, yeminlerin iyiliği engelleyen kalkan **(cunne)** yapılmasını da şiddetle kınıyor ve münafıklık sayıyor. (bk. Mücâdile, 16; Münafikûn, 29; Nahl, 38; Nur, 53)

Kur'an, yeminlerin **tahillesini** yani yeminle ortaya konan problemin çözülmesini emreder. Bu, Allah'ın bir fıtrat buyruğudur. (Tahrîm, 2) Yemin tahillesi, iki yolla olur:

1. Yeminin gereğini yerine getirmek,

2. Gereği yerine getirilmeyen yemin için **keffâret** ödemek.

Yeminin keffâreti, Mâide suresinin 89. ayetinde açıklanmıştır. Ancak bu açıklamayı ele almadan yeminin türlerini görmekte yarar vardır.

Kur'an'ın yeminle ilgili ayetlerinden **üç tür** yemin olduğu anlaşılıyor:

1. Mün'âkide yemin: Bir şeyi yapmaya veya yapmama-

ya söz vermek şeklinde olan yemin. Bu, bir tür **şarta ta'lik edilmiş** akit olmaktadır ki bunun icrası zorunludur.

2. Gamûs yemini: Bu, bilerek yalan yere yemin etmektir ki, bundan keffâret ödeyerek de kurtulmak mümkün olmaz. Böyle bir yemini yapan, eğer kul hakkı altına girmişse o hakkı ödeyip ayrıca Allah'tan af diler, Allah onu dilerse bağışlar, dilerse cezalandırır.

3. Lâğv yemini: Lâğv, boş, önemsiz sözdür. Yemin-i lâğv; sözü kuvvetlendirme amacı taşımayan yemindir.

"Yemin kastı olmadan sırf alışkanlık dolayısıyla ağızdan çıkan sözler de, geçmiş olay hakkındaki kanaate göre yapılan yeminler de lâğvdir. Ayetin maksadı, yemin kasdiyle söylenmeyen, kimseye zararı olmayacak, alışkanlık dolayısıyla söz arasında söylenen yemin sözlerdir, "vallahi yahu, billâhi canım" gibi. (Ateş; Tefsir, 1/390-391)

Yeminin keffâreti nasıl ödenir? Bu sorunun cevabını da Süleyman Ateş, Mâide 89. ayeti açıklarken şöyle veriyor:

"Lâğv olmayan yeminden dönmenin **keffâreti,** ayette sırasıyla; ya **on fakire yemek yedirmek,** yahut onları giydirmek veya **oruç tutmak** şeklinde belirtilmiştir. Ayette fakirlere yedirilecek yemek, **evsat** olarak nitelendirilmiştir. Yani sizin yediğiniz yemeklerin orta olanından, çok pahalı, veya değersiz olmayanından yediriniz, demektir. Bu kelimeyi ahsen olarak açıklayanlar da vardır ki o zaman yediğiniz yemeklerin en güzelinden yediriniz anlamına gelir. Fakat birinci anlam, ayetin ruhuna daha uygundur."

"Keffâretin en zoru olan üçüncü çeşidi de rakabedir. **Rakabe,** boyun demektir. Fakat boyun ile kasdedilen, insanın kendisidir. Eskiden Araplarda tutsakların elleri, iple boyunlarına bağlanırdı. İpin çözülüp ellerin serbest bırakılmasına **fekkü'r-rakabe** (boynu çözmek) denmiş, **tahrîru'r-rakabe**

(boynu özgürlüğe kavuşturmak) köle âzad etmek anlamında kullanılmıştır. Keffâretlerin en kolayı yemek yedirmek, en zoru köle azat etmektir. Bunlardan hiçbirini yapamayan kimse, üç gün oruç tutar. İmam Şâfiî'ye göre kendisinin ve ailesinin bir günlük yiyeceğinden fazla olarak on fakire yedirecek kadar yiyeceği bulunan kimse, on fakire yemek yedirir. Bu miktarı bulamayan, oruç tutar. Ebu Hanife ise bu konuda daha geniş davranmış, zekat verecek kadar malı bulunmayan kimsenin, oruç tutabileceğini söylemiştir." (Ateş, 3/52-57)

S- İçki ve uyuşturucu konusu Kur'an'da nasıl düzenlenmektedir?

C- Kur'an tüm uyuşturucuları haram ilan etmektedir. Kullanılan kelime **hamr** (bk. Bakara, 219; Mâide, 90-91) dır. Hamr, insanlar arasına düşmanlık ve kin sokar.

Hamr, kelime anlamıyla **örtmek** demektir. İnsanın düşünme ve akıl yürütme yeteneğini örten, sekteye uğratan tüm uyuşturucular **hamr** kavramı içine girer. Bunlar likit olabileceği gibi kuru da olabilir. Ağız yoluyla alınabileceği gibi, damar ve burun yoluyla da alınabilir.

Hamrın şarap anlamında alınması **örfî** (geleneksel) dir. Araplar Kur'an'ın geldiği zamanda her türlü alkollü içkiyi hamr kelimesiyle ifade ediyorlardı. Başka bir uyuşturucu da kullanılmıyordu. Kur'an esrarlı üslûbu içinde öyle bir kelime kullanarak yasak getirmiştir ki, hem o günkü alkollü içkilerin tümünü hem de sonraki zamanlarda kullanılabilecek tüm uyuşturucuları yasağın çerçevesi içine almak kaçınılmaz olmuştur. Mâide 90, hamrın, "şeytanın fiillerinden bir pislik" olduğunu söylemekte ve ondan uzak durulmasını emretmektedir.

Kur'an, hamr yasağını çiğneyenlere maddî yaptırım (had) getirmez. Ancak Hz. Peygamber'in ve sonraki devlet reisleri-

nin toplum düzenini sağlamak maksadıyla çeşitli cezalar uyguladıklarını bilmekteyiz. Bunlar içinde sopa cezası ve sürgün dikkat çekmektedir.

S- Kumar konusunda Kur'an'ın buyruğu nedir?

C- Mâide 90-91'e göre kumar da tıpkı hamr gibi şeytanın fiillerinden bir pisliktir. O da insanlar arasına düşmanlık ve kin sokarak insanı doğruya ve güzele giden yolda tökezletir. Bu yüzden insanın ondan da uzak durması emredilmiştir.

Kumar karşılığı **meysir** kullanılmaktadır. Bu kelimenin kökü olan **yüsr,** kolaylık anlamındadır. Meysir de kolayından, emek harcamadan bir takım oyunlarla para kazandıran yoldur. O halde, Kur'an kumar kavramını çok geniş bir çerçevede düşünmüş ve ter dökmeden, el yordamıyla kazanç sağlama yollarının tümünü kumar olarak görmüştür. Bize göre, **günümüz dünyasının pokerden lotariye, totodan piyangoya kadar bütün bedava kazanca yönelik oyunları meysir cümlesindendir.**

Meysir; Kur'an'ın birkaç yasağını birden çiğneten bir beladır. Zaman israfı, hile, düzenbazlık, yalan, haksız kazanç vs. çiğnenen yasaklardan bazılarıdır.

Ancak şu noktanın altını çizmek zorundayız: Ortada paranın, maddî çıkarın söz konusu olmadığı oyunların hiçbirini meysir kavramı içine sokamayız. Bir oyunun şu zamanda falan kişiler tarafından para kazanmak için oynanmış olması, o oyunun sürekli kumar sayılmasını gerektirmez. Aynen bunun gibi, bir oyunun filan kişiler tarafından şu kadar süre para söz konusu olmaksızın oynanması da, onun hiçbir zaman kumar aracı yapılmayacağını göstermez. Burada **ayırıcı kıstas maddî çıkarın söz konusu olup olmadığıdır.** Mesela, ilk görünüşte kumarla hiç ilgisi olmayan birçok **sportif faaliyet, müşterek bahisler** vs. aracılığıyle en yı-

kıcı türden kumara dönüştürülebilmektedir. Nitekim kumarı yasaklayan ayet bünyesinde haramlığı ilan edilen **ensab** ve **ezlâm,** Arapların hayvan kesme ve oklarla fal açma şeklinde uyguladıkları yarı sportif faaliyetlerdir. Ve Kur'an bunları da haram saymıştır. Çünkü bu faaliyetlerde putlara yaranma ve maddî çıkar sağlama vardır.

S- Kumar yasağını çiğnemenin maddî yaptırımı var mıdır?

C- Kur'an, bir yaptırım getirmemektedir. Ancak şunu unutmamak gerekir ki, içki ve kumarda sadece Allah ile kul arasında kaldıkları sürece maddî yaptırım söz konusu olmaz. Bu iki musibetin kul haklarına ve toplum düzenine zarar veren belirişleri söz konusu olduğunda, ihlal edilen hakkın türüne ve derecesine göre maddî yaptırım mutlaka uygulanacaktır. Bu yaptırımın çeşidi ve derecesi somut olaya bakılarak belirlenir.

S- Hamr yasağı içine, alkol katılmış ilaçları, bileşiminde alkol bulunan kolonya ve parfüm türünden şeyleri kullanmamak da girer mi?

C- Yasağın bunlarla hiçbir ilgisi yoktur. Yasağın **hikmet-i teşriiyesi** yani haram edilişindeki gerekçe o nesnelerin uyuşturucu olarak kullanılmasını önlemektir. Onların temizlik, tedavi gibi maksatlarla kullanılmasının Kur'an'ın getirdiği yasağa çarpan hiçbir yanı yoktur. Kaldı ki, bizzat alkol ve uyuşturucuların bile tedavi maksadıyla kullanılmasının serbest olduğu tartışmasızdır. Çünkü tedavi söz konusu olduğunda Kur'an'ın, ıztırar (zorunlu haller) prensibi işler ve: **"Zaruretler, haramları mübah hale getirir."**

O halde bazı kişilerin, terkibinde alkol bulunan ilaçları, kolonya ve parfümleri kullanmamayı dine fatura etmelerinin

ilahî beyanlar açısından savunulur yanı yoktur. Bu tür davranışlar, Allah'ın dinine yamatılmış geleneklerin saptırmalarıdır.

S- Kur'an, avlanma konusunu nasıl değerlendiriyor?

C- Avlanmak karada ve denizde helaldir. Ancak Mâide 94-96. ayetler ihramlı halde iken kara avı yapmayı yasaklamaktadır. (Avlanma konusunda ayrıntı için bizim **Temel Buyruklar** adlı eserimize bakınız.)

S- Mâide 101, soru sormayı makbul görmeyen bir yaklaşım mı sergiliyor?

C- Mâide 101 ve 102, dinde **tatminsizlik manisine** tutularak durmadan soru soran, birbaşka deyimle durmadan din adına problem çıkaran zihniyeti azarlamaktadır. Bunun, araştırmak ve öğrenmek maksadıyla soru sormakla bir ilgisi yoktur. Söylenen şudur: **"Ey iman sahipleri, önünüze açıldığı zaman hoşunuza gitmeyecek şeyleri sormayın. Kur'an indirilirken onları sorarsanız size açıklanır. Halbuki Allah onlardan vazgemiştir. Allah çok bağışlayıcı, çok hoşgörülüdür. Sizden önceki bir toplum Allah'ın o gizli tuttuğu şeyleri sormuştu. Fakat kendilerine açıklandığında onları inkâr ettiler."**

İnsanoğlunun kutsal adına tabu ve kural yaratma tutkusu Allah'ı ve peygamberleri hep rahatsız etmiştir. İnsanın en sefil manilerinden biri bu tutkudur. Esasında bu tutku, Allah'ın iradesine gerçek anlamda teslim olmaktan kaçan nefsin sahte bir ödünleme mekanizmasıyla Allah'a ve insana şirin görünme gayretidir. Cenab-ı Hak nefsin bu oyununu bildiği için kutsal

üretme aktörlüğünü insanın yüzüne vurmakta ve insanı bu oyundan vazgeçmeye çağırmaktadır.

İnsanoğluna ne oluyor da kendisini yaratıp donatan ve ona elçilerini kılavuz olarak gönderen Allah'ın beyanlarını yetersiz görerek sürekli eşeleniyor ve önüne konmuş nimette durmadan kılçık arıyor? Allah'ın temiz ve bereketli dini, bu eşelenme ve kılçık arama illeti yüzündendir ki, yüzlerce parçaya bölünmüş ve bir devşirmeler kaosuna dönüşerek içinden çıkılmaz bir batık şirket durumuna düşmüştür. Oysaki Cenabı Hakk'ın dini çok sade, çok açık ve berraktır. **"Allah, kulları için hafiflik ve kolaylığı istemiş"**, onlar için daima **"kolayı yeğlemiş"** ve yükümlülükleri, olabildiğince az ve detaysız tutmuştur. Kitabında tanıttığı din, işte bu anlayışa oturur. Ama insanoğlu Allah'ın bu iradesi yönünde değil, şeytanın zorlaştırıcı ve karmaşık hale getirici vesvesesi yönünde yol alarak dini mezheplere, tarikatlara bölmüş, bununla da yetinmeyerek alt-mezhepler, alt-tarikatlar, kollar, hizipler, klikler, fırkalar ve daha neler neler icat ederek **tevhit ve fıtrat** dinini anlaşılmaz ve yaşanmaz bir karmaşaya dönüştürmüştür.

S- 103-104. ayette, bu söylediklerinize örnek olabilecek şeyler vardır denebilir mi?

C- Tamamen öyledir. Kutsal ve tabu icat etmenin tipik örneklerinden bazıları bu ayette gösterilmiştir. Şöyle deniyor: **"Allah; bahîre, sâibe, vasîle ve hâm diye birşey yapmamıştır. Ne varki küfre sapanlar yalan uydurarak Allah'a iftira ediyorlar ve çokları da akıl erdiremiyor. Onlara, Allah'ın indirdiğine ve resule gelin dendiğinde şöyle derler: 'Atalarımızı üzerinde bulduğumuz şey bize yeter.' Peki ataları hiçbir şey bilmiyor, doğru yolu bulamıyor idiyseler de mi?"**

Bu ayette geçen **bahîre, sâibe, vasîle, hâm** tabularının tutarsızlık ve uydurmalığını ve bunların dine yamatılmasının kötülüğünü Ateş'in açıklamasından verelim:

"Bu ayetlerde bazı hayvanlar hakkında uydurulan bazı hükümlere, Arapların bazı geleneklerine işaret edilmekte, Allah'ın helalini haram sayan bu geleneklerin, insanların uydurması ve Allah'a iftira olduğu belirtilmekte ve cahil, yol bilmez insanları körü körüne taklit, kınanmaktadır."

"**Bahîre:** Yarmak anlamındaki bahr kökünden gelir. Kulağı yarılan hayvana bahîre denmiştir. Cahiliyye Arapları, bir deve beş defa doğurursa son yavrusu erkek olduğu takdirde onu keserler, etini kadınlar değil, sadece erkekler yerlerdi. Eğer son yavrusu dişi ise onun adak olduğunu belirtmek üzere kulağını yarıp bırakırlardı. İşte bu hayvana bahîre denirdi."

"**Bahîreye** binmez, tüyünü almaz, onu sudan ve otlaktan menetmezler ve kesmezlerdi. Tanrılarına adanmış olan bu hayvan, tam özgürlük ve güvenlik içinde istediği gibi dolaşırdı."

"**Sâibe:** Kendi başına bırakmak anlamındaki **seyb** kökünden gelir. Bir adam hasta olur, veya bir kimseleri kaybolursa, muradlarına kavuşmak için bir deveyi adarlardı. Eğer hasta iyileşir, dertleri gider, ya da kaybolan kişi dönerse o deveyi, yük yüklemekten, binmekten muaf tutar, serbest bırakırlardı, o deve de istediği gibi dolaşabilirdi. Ona da sâibe denirdi."

"**Vasîle:** Yedi kez doğum yapmış koyuna denirdi. Yedincide erkek doğurmuş ise o yavruyu (büyüdükten sonra) keserler ve etini yalnız erkekler yerlerdi. Eğer yedincide dişi doğurmuş ise yavruyu kesmezlerdi. Eğer biri erkek, biri dişi olmak üzere ikiz doğurmuş ise dişisinin hatırına erkeğe de dokunmazlar, kızkardeşi ona yetişti, etini bize haram kıldı,

derlerdi. İşte yedinci karında erkek ikizi ile doğmuş hayvana vasîle denirdi."

"**Hâm:** Bir erkek devenin sulbünden on döl alınırsa, ya da yavrusunun yavrusuna binilirse, yani hayvan, dede olursa onu da binmekten, yük vurmaktan affeder, "sırtını korudu" derlerdi. İşte bu hayvana da hâmî denirdi."

"Bütün bunları, guya Allah rızasına ermek için yapıyorlardı. Oysa bunlar, dinle ilgisi olmayan batıl şeyler; cahil insanların uydurdukları hurafelerdi."

"Kur'an-ı Kerim, cahillerin uydurdukları bu hurafeleri kaldırmış, bunların Allah'a iftira olduğunu bildirmiştir. İslam, herşeyin bilgiye, akla, düşünceye dayanmasını ister. Körükörüne taklidi kınar. Sağduyuya ters düşen şeyleri kabul etmez. Çünkü böyle inançlar, insan ruhunu sonunda puta tapmağa sürükleyebilir. İslam ise putperestliğin açık ve gizli biçimleriyle savaşmıştır."

MÜMTEHİNE SURESİ
(111/60. sure)

S- Bu surede, dost edinilmemeleri gereken kişiler tanıtılıyor. Bu konuyu açıklar mısınız?

C- 1, 2, 8 ve 9. ayetler bu konuyu aydınlatmaktadır. Bu ayetlerde verilen emir şudur: **'Ey iman sahipleri! Benim de düşmanım sizin de düşmanınız olan kimseleri dostlar edinmeyin. Onlar, size Hak'tan geleni inkâr ettikleri, rabbiniz Allah'a inandığınız için Peygamber'i ve sizi yurdunuzdan çıkardıkları halde siz onlara sevgi iletiyorsunuz. Benim yolumda gayret sarfetmek, benim hoşnutluğumu kazanmak için seferber olduğunuz halde içinizde onlara sevgi gizliyorsunuz. Ben sizin gizlediğinizi de açığa vurduğunuzu da bilirim. Sizden kim bunu yaparsa denge yolundan sapmış olur. Onlar sizi ele geçirirlerse size düşman olurlar; ellerini ve dillerini size kötülükle uzatırlar, inkâra sapmanızı isterler... Allah sizi, din hakkında sizinle savaşmayan ve sizi yurtlarınızdan çıkarmayan kimselere iyilik etmekten, onlara adaletli davranmaktan men etmez. Allah, adaleti ayakta tutanları sever. Allah sizi; ancak din hakkında sizinle savaşan, sizi yurtlarınızdan çıkaran, çı-**

karılmanıza yardım eden kimselerle dost olmaktan yasaklar. Böyleleriyle dost olanlar zalimlerin ta kendileridir."

Bu ayetler açıkça gösteriyor ki, **inançları ne olursa olsun Allah'a düşmanlık ve Müslümanların inançlarına saldırı için bizimle savaşmayan insanlarla dostluklar kurulabilir.** Allah'a ve imanımıza karşı savaş açmış kişilerle dostluk kurmaksa ahmaklık olduğu kadar zulümdür de. Çünkü **zalimi hoş görmek de bir zulümdür.**

Dostluk-düşmanlık konusunda 7. ayet insanın iç dünyasını ısıtan ve tüm insanlığı sevgi ve barış kucağına taşıyan şu prensibi de dikkatlere sunuyor: **"Olabilir ki Allah sizinle, onlardan düşman olduklarınız arasında bir sevgi koyar. Allah'ın gücü herşeye yeter. Allah çok bağışlayan, çok esirgeyendir."** Peygamberimizin bu ayete daha bir açıklık getiren şu ölümsüz sözünü de hatırlatalım: **"Sevdiğini ölçülü bir biçimde sev, bir gün düşmanın olabilir; düşmanlık duyduğuna da ölçülü bir biçimde düşmanlık et, bir gün dostun olabilir."** (Tirmizî, birr, 60)

S- 12. ayetteki, "kadınların bey'atleşmesi"ne değinir misiniz?

C- Bu ayet kadınların, devlet yöneticisini seçme ve onunla doğrudan **sosyal mukavele** akdetme haklarını tesçil ediyor. Esasen bey'atın yaygın anlamı el sıkışarak antlaşmaktır ki, **doğrudan demokrasi**nin en çarpıcı uygulanışıdır. Hz. Peygamber'in bu bey'atleşmeyi 5-6 kez yaptığını görüyoruz.

Peygamberimiz bey'ati bazan vekil ettiği biri vasıtasıyla almıştır. Hicret sonrası Medine'ye geldiğinde Medineli kadınları bir evde toplamış ve onlardan bey'at almak üzere Ömer'i vekil etmiştir. Ömer eve gitmiş, Hz. Peygamber'in bey'ate ilişkin isteklerini açıklamış ve kapıdan elini uzatmış ve tüm

kadınlar Ömer'in elini tutarak bey'atlerini bildirmişlerdir. (Taberî; Tefsir, 28/81)

Kısacası, Hz. Peygamber daha ilk günlerinden itibaren yönettiği halkla sosyal mukaveleyi yenilemek istediği her seferinde erkekler yanında kadınlarla da bey'atleşmiştir. Bunun açık ve asla tevil edilemez anlamı şudur: **Kadın, gerek din, gerek yönetim konularında aynen erkekler gibi hak ve yetkilere sahiptir ve onun bu hak ve yetkilerini en demokratik biçimde kullanmasına imkân vermek Allah'ın buyruğudur.** 12. ayet, kadının bey'atleşme hakkını kullanmasına zamanüstü bir dayanak sağlamak için bir örnek vermektedir: **"Ey Peygamber! Mümin kadınlar sana gelip Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmamaları, hırsızlık etmemeleri, zina etmemeleri, çocuklarını öldürmemeleri, elleriyle ayakları arasında bir iftira uydurup getirmemeleri, iyi bir işte sana karşı gelmemeleri hususunda sana bey'at ederlerse onların bey'atlerini al ve kendileri için Allah'tan af dile. Kuşkusuz, Allah çok bağışlayan, çok esirgeyendir."**

Bu ayette, dolaylı yoldan bize verilmiş muhteşem bir incelik daha vardır: **"İyi bir işte sana karşı gelmemeleri hususunda..."** ifadesi yöneticiye bey'at etmiş kişilerin bu bey'atlerinin kötülüğe ve zulme sapılması üzerine hükmünün biteceğini gösterir. O halde, **Kur'ansal demokrasi**de halkın seçilenlere verdiği onay ve kabul zulme ve kötülüğe sapılması halinde biter ve bu kez demokratik karşı çıkış başlar. Dikkat edilirse Kur'an, bütün bu oluşum ve gelişimlerin içine kadını aktif bir unsur olarak koymuştur.

S- Bey'atleşmeler sırasında Hz. Peygamber'in kadınların elini tutmadığı söylenmekte ve bundan kadınlarla tokalaşmanın yasaklığına bir delil çıkarılmaktadır. Bu konuda neler söylenebilir?

C- Kur'an'da böyle bir yasak yoktur. Rivayete göre, Hz. Peygamber bazı bey'atleşmelerde kadınların doğrudan ellerini tutmak yerine başka birini vekil etmiş, bazı defalarsa elini bir kap içindeki suya sokarak kadınların da ellerini bu kaba daldırmalarını yeterli görmüştür. Bu bir usül meselesidir. İçinde bulunan şartlara göre belirlenir. Kur'an beyatleşme emri veriyor. Hz. Peygamber'in tavrı onun hassasiyetini, kişiliğindeki bazı farklılıkları hatırlamamızı gerektirir. Bu davranışı o andaki şartların itişiyle olmuştur. Kadınlarla hiç el tutuşmadığı rivayetleri doğru ise bu, en çok kerâhet ifade eder, haramlık değil. Demek ki, Hz. Peygamber'in doğrudan el sıkışma yerine başka yöntemleri denemesi kadınla tokalaşmanın sakıncalı olduğunu değil, tokalaşmayı rahatsız edici hale sokan bazı sebeplerin olduğunu gösterir. Yukarıda gördük ki bey'at almak üzere Ömer'i göndermiş ve **Ömer** tüm kadınlardan el tutuşarak bey'at almıştır. O halde Peygamberimizin davranışının gerekçesi tokalaşma yasağı getirmek değildir. **Ateş,** bu konuda şunları yazıyor:

"Rivayetlerden Peygamber'in, bey'at esnasında erkeklerle olduğu gibi kadınlarla da musâfaha ettiği anlaşılır. Fakat Taberî'nin, **Rukayka kızı Ümeyme**'den rivayet ettiği bir söze göre bey'at sırasında kadınlar:

- Ey Allah'ın Elçisi, bizimle tokalaşmıyacak mısın? demişler de Hz. Peygamber:

- Ben kadınlarla tokalaşmam, bir kadına söylediğim söz, yüz kadına söylenmiş gibidir, demiş. (Tefsîr; 28/80)

"Buharî ve Tirmizî'nin rivayetlerine göre de Peygamber kadınlardan sadece sözle bey'at almış, bey'at esnasında eli asla bir kadının eline dokunmamıştır. Başka bir rivayete göre de Peygamber, elini içinde su bulunan bir kaba sokmuş, sonra onu kadınlara vermiş, kadınlar da ellerini o suya batırmışlar. (Buharî, 60. surenin tefsirî: Tirmizî, aynı yer)"

"Herhalde bazı kimseler bu rivayetlere dayanarak kadınların erkeklerle tokalaşmasını haram veya mekruh saymışlardır. Gerçeği söylemek gerekirse bu rivayetler,kadınların erkeklerle tokalaşmasının haram olduğunu göstermez. Çünkü bunların birincisinde Peygamber adına kadınlardan bey'at alan Ömer'in, kadınları görmeden kapı aralığından elini uzatarak onlarla tokalaştığı, diğerinde Peygamber'in kendisinin, eline bir kumaş parçası dolayarak kadınlarla tokalaştığı, başka birinde Peygamber'in elini batırdığı suya kadınlarında daldırmak suretiyle bey'at aldığı ve son rivayetlerde ise Peygamber'in kadınlarla tokalaşmadığı anlatılmaktadır ki bunlar arasında çelişki vardır. Şayet Peygamber'in: "Ben kadınlarla tokalaşmam." dediği doğru ise bu, en fazla mekruhluk bildirir. Haram olmak için kesin delil gerekir. Eşyada aslolan ibahadır. Kadınlarla tokalaşmanın haram olduğuna dair kesin bir delil yoktur."

"Gelen rivayetlere göre Peygamber'in, kadınlardan aldığı bey'atte yanlarında bir mahremleri olmadan yabancı erkeklerle konuşmamaları, yahut yabancı bir erkekle yalnız kalmamaları hakkında da söz almış, Abdurrahman ibn 'Avf:

- Ey Allah'ın Elçisi, bazan konuklarımız oluyor, biz dışarı çıkıyor, kadınlarımızın yanında bulunamıyoruz, demiş. Allah'ın Elçisi:

- Ben o durumda olanları kasdetmedim, ben o durumda olanları kasdetmedim, demiştir."

"Yani adam evine gelen konuğu ağırlamak için konuğu evinde bırakıp bir ihtiyacı görmek üzere dışarı çıkabilir. Bu durumda konuğun evde kalmasında bir sakınca yoktur. Bu rivayetten, kadının, kuşku uyandıracak biçimde, yabancı erkekle beraber bulunmasının doğru olmadığı, fakat zaruret halinde bir sakınca bulunmadığı anlaşılır." (Ateş; 9/396-398)

HADÎD SURESİ
(112/57. sure)

S- 16. ayette: "İman sahipleri için kalplerinin Allah'ın zikri önünde yumuşama vakti gelmedi mi?" buyurulmasının hikmeti nedir?

C- Bu ayet, iman ettikten sonra ayağı sürçen ve Allah'ın kitabına farkında olmadan sırt dönen insanları uyarmakta mucize bir beyandır. Aynı hatalı yoldan giderek perişan olan kitap ehli diğer topluluklar örnek gösterilmiştir. Şöyle deniyor: **"İnsanlar için hâlâ vakti gelmedi mi ki, kalpleri Allah'ın zikrine ve Hak'tan inene saygı duysun da daha önce kendilerine kitap verilmiş, sonra üzerlerinden uzun zaman geçmiş de kalpleri katılaşmış kimseler gibi olmasınlar. Onların çoğu yoldan çıkmıştır."**

Hitap son derece acık ve ürperticidir. İman sahipleri şu konuda uyarılmaktadır: Allah'ın zikrine yani Kur'an'a sırt dönmeyin. Buradaki **zikir,**Kur'an mânasında değil de Allah'ı anmak mânasında düşünüldüğünde ayetin esprisi büyük ölçüde kaybolacağından mânayı garantilemek için "Hak'tan inen" deyimine de yerverilmiştir. Yani saygıya çağırıldığımız şey Allah'ın kitabıdır.

İkinci olarak Ehlikitap'ın zamanla bozulduklarına, kalplerinin karardığına ve saptıklarına dikkat çekilerek Allah'ın kitabına uzak kalmanın sonucu örneklendirilmiştir.

Bu ayet zaman içinde Kur'an'a uzak düşüp vahyin kabulleri yerine geleneğin kabullerini koyan İslam dünyasına mucize bir Kur'an ihtarıdır. Kalpler katılaşmış, şekil ruhu örtmüş, iç dünyalar kararmıştır. Bu çoraklık ancak Kur'an'ın nefesiyle canlılık ve berekete döndürülebilir.

S- 13. ayetteki "geri dönün" hitabının amacı nedir?

C- Bu hitap, müminlerin ışığından yararlanmak isteyen ikiyüzlülere söylenmiş şu sözde geçiyor: **"Arkanıza dönün de bir ışık arayın."** En iyisini Allah bilir; bizim bundan anladığımız, bu insanlara geriye dünyaya dönüp ışığı bıraktığınız yerde arayın denmiş olmasıdır. Buradaki nükte Mevlâna'nın oğlu **Sultan Veled**'in şu sözünde çok güzel verilmiştir: **"Senin Mesih'in bu yeryüzündedir. Burada bulunduğun sürede derdinin devasına bak. Mesih göğe çıktıktan sonra derdinin devası kaybolur."** (Sultan Veled; Maarif, 50)

S- 22-23. ayetlerde ifadeye konan ahlaksal prensip nedir?

C- Bu ayetler ahlaksal prensipten çok bir mutluluk ilkesini dile getirmektedir: **"Ne yerin ne de sevin."** Yani başına gelen sıkıntı ve kahırlar yüzünden herşeyi bitmiş ve batmış görme, ancak elde ettiğin nimet ve imkânlarla da sevinç şımarıklığına tutulup azma: **"Yeryüzünde ve kendi benliklerinizde meydana gelen hiçbir musibet yoktur ki, biz onu yaratmadan önce bir kitapta belirlenmiş olmasın. Bu Allah için çok kolaydır. Böyle yapılmıştır ki, elinizden çıkana üzülüp ümitsiz olmayasınız ve Allah'ın size verdiğiyle sevinip şımarmayasınız. Çünkü Allah, kendini beğenip övünen kimseleri sevmez."**

S- Kur'an, demirden nasıl bahsediyor?

C- Demirle ilgili beyan mucize bir beyandır: **"Andolsun biz elçilerimizi açık-seçik delillerle gönderdik ve on-**

larla birlikte kitabı ve mizan (ölçü ve denge)ı indirdik ki, insanlar adaleti ayakta tutsunlar. Ve demiri de indirdik. Onda zorlu bir kuvvet ve insanlara pekçok yarar vardır. Allah bu sayede kendisine ve Resullerine, açıkça görmediği halde, kimin yardım edeceğini bilecektir. Kuşkusuz, Allah çok kuvvetlidir, çok azizdir."

Ayet, demiri zorlu bir güç ve yarar kaynağı gösterdikten sonra onun gücüyle şu kavramların korunması arasında irtibat kurmuştur. Kitap, ölçü, denge, adalet.

Ayette geçen ilahî isim-sıfatlar kuvvet, onur ve izzet ifade etmektedir. Bu demektir ki, bu değerlerin korunmasında da demirin rolü vardır.

TEVBE SURESİ
(113/9. sure)

S- 6. ayette putperestlerle yakınlaşmaktan bahsediliyor. Bu nasıl olur?

C- Ayetin meali verildiğinde sorunun cevabı ortaya çıkar: **"Eğer müşriklerden biri senden yardım dileyip yakınına gelmek, sana komşu olmak isterse onu yakınına al ki, Allah'ın sözünü duysun. Sonra da onu güvenle rahat edeceği yere ulaştır. Böyle yap, çünkü onlar bilmeyen bir topluluktur."**

Allah'ın ayetlerini saptırmayı veya taşıdıkları anlam boyutlarından sadece birine hapsetmeyi hüner sayanlar, bu ayette geçen **istecâre** kelimesini "harpte sığınmak" olarak tek anlamda dondurmuş ve onun dışında müşriklerle hiçbir ilişkinin olamayacağını söyleyebilmişlerdir. Böyle bir anlayış Kur'an'a açıkça ters düşmektir.

İstecâre kelimesi harpte **eman dilemek** (sığınmak) anlamında dondurulsa bile bundan diğer zamanlarda müşriklerle ilişkiyi kesmek anlaşılamaz. Harp halinde yaklaşıp yardım dileyene el uzatılmasını öneren bir kitap, barış halinde bunu nasıl yasaklar?

İşin doğrusu şudur: İstecâre kelimesinin kökü olan **civar,** yaklaşmak, komşu olmak, yardım dilemek anlamlarındadır. İstecâre ise bu üç kök anlamdan birini veya hepsini gözeterek yaklaşmak istemeyi ifade eder. O halde, bir putperest sığınmak, yardım dilemek veya komşuluk kurmak maksadıyla bir Müslüman'a yaklaşmak dilediğinde onun bu isteği olumlu karşılanacak ve Allah'ın kelamını daha çok duyabilmesi için her türlü imkân hazırlanacaktır.

Görülüyor ki bu ayet, Kur'an'ın tebliğ anlayışının omurga noktalarının birine parmak basmaktadır. Buna göre, sapıklık ve bozukluğun ta dibinde bulunduğu kabul edilen müşrikler bile tebliğden uzak tutulamaz, itilemez, horlanamaz. Harp hali varsa öldürülebilirler fakat tebliğin muhatabı olma hakkını asla yitirmezler.

Bu ayet ayrıca insanlar arası ilişkilere özellikle komşuluk ilişkilerine Kur'an'ın nasıl baktığını göstermesi açısından da mucize bir beyandır. Bundan anlıyoruz ki Kur'an, bağlılarının getolar kurmalarını, kendilerini tecrit etmelerini, diğer insanları, uzak durulması gereken bulaşıcı hastalıklar gibi görmelerini istememektedir.

Kısacası **Müslüman, müşriklerle de komşuluk kurabilir.** Ancak 17 ve 18. ayetlere göre müşriklerin Müslümanların mescitlerinin inşa ve imarına katkıda bulunmalarına müsade edilemez.

S- Tevbe suresinde geniş ölçüde düzenlenen kanlı çarpışma (kıtal) konusunda neler söylenebilir?

C- Bu konuyu biz, **Kur'an'ın Temel Kavramları** adlı kitabımızın **Kıtal** maddesinde genişçe inceledik. Dileyenler oraya bakabilir.

S- Küfre sapmış ana-babalar hakkında Kur'an ne diyor?

C- 23. ve 24. ayetlere göre küfre sapmış ana-baba-kardeş-evlat-eş ve yakın akraba ile gönül dostluğu kurulamaz. Böylelerinin kan bağı yüzünden Allah ve Peygamber'e, Allah yolunda faaliyete tercih edilmeleri ise Allah'ın azabına sebep olur. Yani iman ve ülkü birliği esastır. Tevbe 113-114. ayetler, şirke batmışlıkları açıksa, onlar için Allah'tan af dilemeyi de yasaklamaktadır. Onlara tebliğde bulunulur ve doğruyu bulmaları için dua edilir, fakat günahlarının bağışlanması için niyazda bulunulamaz. Ancak bizim gibi düşünmeyen mahremlerimize saldırmak veya onların haklarına tecavüz etmek Kur'an tarafından önerilmemektedir. Onlarla gönül dostluğu kurulmaz, hepsi kendi hallerine terkedilir. Yalnız anne-babanın, küfür ve inkâra hizmetlerine destek vermek hariç, geçimlerini sağlamak her halde sürdürülür.

S- Kur'an, çokluğu değer kabul etmeyi, çoğunluğu gerçeğin ölçüsü saymayı nasıl değerlendiriyor?

C- Konuyu, **Temel Kavramlar** kitabımızın **Kesret** maddesinde açıkladık. Burada şu kadarını söyleyelim: Ne çokluk zafer ve başarının ölçüsü, ne de çoğunluk gerçeğin ve doğrunun göstergesidir. Kur'an, sayıları ne olursa olsun insanlara bakarak gerçeği değerlendirmez, gerçeğe bakarak insanları değerlendirir.

Tevbe 25. ayet çokluklarına bakarak böbürlenen Müslümanların **Huneyn** günü hayal kırıklığına uğramalarını uyarıcı bir örnek olarak vermektedir.

S- Yahudi ve Hıristiyanların şirke bulaşmalarında en önemli sebep nedir?

C- Tevbe 31. ayet bu sorunun cevabını veriyor: **"Hahamlarını ve rahiplerini Allah'ın dışında rabler haline getirdiler. Meryemoğlu Mesih'i de rab edindiler. Oysa**

kendilerine sadece tek olan Allah'a ibadet etmeleri emrolunmuştu. O'ndan başka tanrı yoktur. Onların ortak koştuklarından arınmıştır O."

S- Haham ve rahiplerden ısrarlı bir yakınma gözleniyor. Buna sebep nedir?

C- Tevbe 34-35. ayetler sebeplerin en önemlilerinden birini açıklarken iman sahiplerini haham ve rahiplerin düştükleri çukura düşmemek hususunda uyarmaktadır. Şöyle deniyor: **"Ey iman sahipleri! Hahamlardan ve rahiplerden birçoğu insanların mallarını haksızlıkla tıkanasıya yerler ve Allah yolundan da geri çevirirler. Altın ve gümüşü depolayıp da Allah yolunda harcamayanları korkunç bir azapla muştula! Bir gün olur cehennem ateşinde, o madenlerin üzeri ısıtılıp bunlarla onların alınları, yanları ve sırtları dağlanır. İşte nefisleriniz için yığdıklarınız. Depoladıklarınızı tadın."**

Demek oluyor ki, insanoğlunun en yıkıcı kahır odaklarından biri de mal ve servet yığma illetine tutulan din temsilcileridir.

S- İslam toplumunda, toplanan zekat ve sadakalar kimlere dağıtılır?

C- Tevbe 60. ayete göre toplanan zekat ve sadakalar şu kişilere verilir: 1) Dilenmeyen yoksullar, 2) Dilenen yoksullar, 3) Zekat toplamaya memur edilen kişiler, 4) Kalpleri İslam'a ısındırılmak istenen yabancılar, 5) Boyunduruk altında bulunan, özgürlüğünü yitirmiş insanlar, 6) Borca batmış kimseler, 7) Parasızlık yüzünden yolda kalmış kişiler.

Zekât ayrıca Allah yolunda sayılabilecek her türlü harcamada kullanılabilir.

Zekâtı kamu otoritesi toplayıp dağıtır. Topluluğumuz gibi karma sistemlerin uygulandığı yerlerde zekâtı bu sayılan yerlere bireyler de verebilir.

S- Karma sistemlerin uygulandığı ülkelerde, mesela Türkiye'de, devletin aldığı vergiler zekâtın hesaplanmasında dikkate alınacak mıdır?

C- Elbette alınacaktır. Zekât, toplumdaki mal ve servet sahiplerinin sahip olduklarından yoksullara ve kamu harcamalarına pay çıkarma kurumudur. Bu pay, bir maldan birkaç kez çıkarılmaz. Çıkarılacak miktarın bir kısmının resmen alınmış olması onu geçersiz kılmaz.

O halde Müslüman, devletin kendisinden resmen aldığı vergiyi hesaplayarak gönlünce tespit ettiği zekât rakamından mahsup edecektir. Kaldı ki, Kur'an zekâtın ne miktarından söz eder ne de zekat konusu mallardan. Bunlar içtihadîdir. Yani her devir ve toplumda içinde bulunulan şartlara göre belirlenir.

S- 71. ayetteki: "Mümin erkeklerle mümin kadınlar birbirlerinin velisidirler." ifadesiyle kastedilen ne olabilir?

C- Burada, **veli** kelimesinin çoğulu olan **evliya** kullanılmıştır. **Veli;** dost, arkadaş, yardımcı, koruyup gözetici demektir. O halde mümin erkeklerle mümin kadınlar birbirlerine karşı bu anlamların hepsinde destek olacaklardır.

Bu ayet, genel Kur'ansal prensip olarak, kadınla erkeğin eşit tutulduklarını açık bir biçimde ortaya koymaktadır. Bu demektir ki, özel durumları düzenleyen ve her cinsin varlık yapısından kaynaklanan farklılıklara oturtulan belirlemeler hariç, iki cins aynı haklara ve ödevlere sahiptir.

Bu ayet ayrıca, kadınla erkeğin hayat sahnesinde her alanda yanyana hizmet ve faaliyet halinde olmaları gerektiğini de göstermektedir. Bu iki dost varlık iyiliği emretme, kötülükten sakındırma, namaz kılma, zekat verme, Allah ve Peygamber'e itaat gibi ailevî, toplumsal ve uluslararası boyutlarda her işte yanyana olacaklardır. Ayet, bunları sırala-

dıktan sonra, "işte Allah böylelerine rahmet edecektir" demektedir ki, bu, birlikteliğin bozulmasının Allah'ın rahmetinden yoksun kalmaya yol açacağına işaret eder.

S- Kur'an, Araplar hakkında neler söylüyor?

C- Arapların adı Kur'an'da **A'rab** şeklinde çoğul olarak geçer. Bu kelime **A'rabî** (bedevi Arap) kelimesinin çoğuludur. Ne ilginçtir ki bu kelime, geçtiği bütün ayetlerde (bir yer müstesna) negativitenin, kötülüğün, bozgunculuğun, inadın, ikiyüzlülüğün simgesidir.

Sadece Tevbe suresi 99. ayette, onlardan **bazılarının** Allah'a ve âhirete iman ettikleri belirtilir.

A'rab kelimesinin geçtiği ayetlerde sözkonusu olan **olumsuzluklar** şunlardır:

1. Savaştan kaçmak için özür ileri sürmek (Tevbe, 90),

2. Küfür ve nifak (bölüp parçalama)ta şiddet,

3. Allah'ın koyduğu sınırları ve hükümleri tanımamakta öncelik,

4. Allah yolunda harcananı kayıp saymak,

5. Müminlerin başına felaket ve zorluk gelmesini beklemek (Tevbe, 97-98),

6. İkiyüzlülükle Hz. Peygamber'i kandırmak (Tevbe, 101),

7. Hz. Resul'ün emrine karşı çıkıp savaştan geri kalmaya yeltenmek (Tevbe, 120),

8. Samimiyetle inanmadığı şeyleri dil ile söylemek, savaştan kaçmak (Feth, 11, 16),

9. İman etmedikleri halde "iman ettik" demek.

10. Gerçek imanın onların "kalplerine asla girmeyeceği", ancak "Müslüman olduk" demekle yetinmeleri gerektiği... (Hucurat, 14)

Kur'an'ın bu yaklaşımı, üzerinde gerçekten durulacak bir tablo sergilemektedir.

Hz. Peygamber amansız fitnenin, ümmeti, Araplardan başlayarak kemireceğine dikkat çekerek şöyle demişti: **"Yaklaşmış bulunan bir şer yüzünden vay haline Arapların..."** (İbn Mâce. fiten 9) Bir yerde de şöyle deniyor: **"Bütün Arapları kuşatan bir fitne zuhûr edecek. Bu fitne yüzünden ölenlerin hepsi cehennemdedir. Bu fitne sırasında söz, kılıç vurmaktan daha ağırdır."** (İbn Mâce. fiten 9)

Demek oluyor ki, **Muhammed ümmetine musallat olan fitnelerin hepsinde odak nokta ve motor unsur Arap'tır.** İlk ve en büyük fitne ve yozlaştırmanın **Emevi-Arap** saltanatı uğruna sergilendiğini hatırlamak, bu noktada yeterlidir. Biraz daha detay isteyenler bugünkü Ortadoğu'nun arzettiği manzaraya bakabilirler.

S- Kur'an, zekât ve sadakanın kozmik, evrensel hikmet ve işlevini ne olarak gösteriyor?

C- Tevbe suresi 103. ayet bu sorunun en ideal cevabını getirmektedir. Bu ayete göre, mallardan alınan veya verilen, yani mal sahibi dışındakilerin hayrına çıkarılan kısım, mal sahibinde bir arıtma ve temizleme işlevi yapmaktadır. Çünkü, sistem ve şartlar ne olursa olsun her servette, kazanıldığı toplumun emeği ve alınteri vardır. Bu, **toplumun servetteki görünmez hakkıdır.** Kitle olmasa, servet sahibi onu asla kazanamaz. Çalışanların hakları ne kadar cömertçe ödenirse ödensin, Kur'an'a göre, servette, ondan yoksun olanlar lehine bir **artık değer** mutlaka vardır. Kur'an buna

yoksulun hakkı diyor. Ve bu hakkın mal ve servetin ele geldiği anda ödenmesini istiyor. Şunu hemen ekleyelim ki, temizleyen, arıtan harcama anlamındaki **zekât**ta da, gerekli miktar, doğduğu anda verilmelidir. Kur'ân, malın üzerinden 1 yıl geçmesi gibi bir şarta yer vermemektedir.

S- 105. ayette ifadeye konan amel kavramını açıklar mısınız?

C- **Amel,** iş yapıp değer üretmek demektir. Bütün iş yapıp değer üretmeler, türleri, hareket noktaları ve hedefleri ne olursa olsun, amel kavramı içerisine girer. Önemli olan, iş ve hareketin şuurlu bir biçimde yapılmasıdır. O bakımdan, mesela **robotun yaptığı iş amel değildir.**

Anılan ayet amelin yani üretilen değerin, hem Allah hem peygamber hem de inananlar tarafından mutlaka fark edileceğini söylemektedir. Üretilen değere karşı nankörlük, lokal ve geçicidir. Yaratılış kanunları üretilmiş bir değerin sürekli bir biçimde ve bütün boyutlarda inkârla karşılaşacağını kabul etmemektedir. Bu nokta, Lukman suresi 16. ayette çok ilginç bir ifadeyle verilmektedir.

O halde, "nankörlükle karşılaşıyoruz" bahanesiyle iş ve değer üretmekten kaçınmak, Kur'an'ın insanında asla bulunmaması gereken bir illettir.

S- 107-110. ayetlerde mâbetlerle ilgili çok ilginç bir yaklaşım sergileniyor. Bunu nasıl değerlendirebiliriz?

C- Bu ayetler, mâbet ve mescitlerle meşgul olmanın gözü kandıran bir duvar ve görüntü olayı değil bir iyi niyet, samimiyet ve hizmet aktivitesi olması gerektiğini söylemektedir.

Bu ayetlerden, mâbetlerle ilgili olarak şu hayatî sonuçları çıkarabiliyoruz:

1. İnananların zararına yol açacak, onlar arasında bölünme ve parçalanmalara vücut verecek, şunun-bunun gözetlenmesi için kullanılacak binalar, adlarına istenildiği kadar mescit densin, Allah katında mâbet olamazlar.

2. Mâbet, daha ilk gününde, Allah rızasını gözetmek dışında hiçbir kaygıya yer vermeden yapılmalıdır. Biricik niyet ve amaç, insanların Allah huzurunda arınmalarını ve yücelmelerini sağlamak olmalıdır.

3. Bu biricik niyetin yanına başka hesapların eklenmesi görünüşte mâbet olan binayı, insanları cehenneme yuvarlayan bir uçurum haline getirir. Böyle bir binayı yapanlar, iddiaları ne olursa olsun, Allah katında zalimdirler.

4. Bu tip **riya ve tefrika binalarını** yapanlar, iyilik ve güzellikten başka hiçbir şey amaçlamadıklarına yemin de edebileceklerdir.

5. Böyle bir **mâbet yaftalı bina**da asla ibadet edilmemeli, Allah'ın huzuruna durulmamalıdır.

S- Tevbe 128'de Hz. Peygamber'in bir özelliğinden bahsediliyor. Buna değinir misiniz?

C- Bu ayet, insanlara dokunan, onları rahatsız eden herşeyin aynı anda Hz. Peygamber'i de incittiğini söylemektedir. Bunun açık anlamı ise Hz. Peygamber'in, bütün insanlığın acılarını, kaygılarını aynı anda benliğinde duyan kozmik ve küllî bir vücut olduğudur. Ancak ayet Hz. Peygamber'in müminleri acıma, kollama ve onlara düşkünlük noktasında özel bir tavır sergilediğini de göstermektedir.

Yani, Allah Resulü'nün rahmetinde bütün insanlığı kuşatan bir geniş daire bulunduğu gibi, kâmil insanları kucaklayan daha özel bir daire de bulunmaktadır.

NASR SURESİ
(114/110. sure)

S- Sure hakkında genel bilgi verir misiniz?

C- Surenin adı ilk ayette geçmekte ve yardım anlamına gelmektedir.

Bu surede Allah'ın yardımından ve zaferden bahsedilmekte ve Hz. Peygamber'e "yardım ve zafer geldiğinde Allah'ı tespih ile hamd ederek ondan af dile" emri verilmektedir. Bu surenin vahyedilişi Hz. Peygamber'in ölümüne yakın bir zamandadır. Sahabîlerin bazıları, özellikle Hz. Âişe, Ebu Bekir ve İbn Abbas bu surenin inişi üzerine Hz. Peygamber'in ölümünün yaklaştığını anlamışlardı. Çünkü, bir şeyin kemal ve zafer noktasına ulaşması onun varlık ve oluş bünyesindeki görevinin bitişi yani zevalinin başlangıcı olmaktadır. Bu bir kâinat kanunudur. Bu kâinat kanununu çok iyi bilen bazı sahabîler Nasr suresinin, Hz. Peygamber'in sonsuzluğa göç zamanının geldiğini tanrısal bir üslûp içinde haber verdiğini fark etmişlerdi. Hz. Âişe şöyle diyor: "Nasr suresi indikten sonra, Hz. Peygamber her namazının rükû ve secdesinde şu duayı çok okur olmuştu: 'Rabbim, seni hamd ile tespih ederim. Allah'ım beni bağışla.' Bazı büyük sahabî-

lerin bu surenin inişi üzerine ağlamaya başladıklarını görüyoruz. Onlara: "Yardım ve zaferden bahseden bir surenin inişi üzerine ağlanır mı?" dediklerinde cevapları şu olmuştur: "Her kemal bir zevalin habercisidir. Bu sure, Hz. Peygamber'in aramızdan ayrılma zamanının yaklaştığına işaret ediyor." Nitekim, surenin inişinden çok kısa bir süre sonra Hz. Peygamber'in şöyle söylediği bildiriliyor: "Ölümümün yaklaştığı bana haber verildi." Hz. Peygamber yine o sıralarda kızı Hz. Fâtıma'yı yanına çağırarak onun kulağına bir şeyler söyledi ve Hz. Fâtıma ağlamaya başladı. Kızının ağladığını gören Allah Resulü onu tekrar yanına çağırıp kulağına bir şey daha söyleyince **Hz. Fâtıma** bu kez gülmeye başladı. Bir süre sonra bu ilginç tablonun anlamı **Hz. Fâtıma**'ya sorulduğunda, o şöyle demiştir: "İlk çağırışında ölümünün yaklaştığını söyledi, ağladım. İkinci çağırışında ise ölümünden sonra ona en erken benim kavuşacağımı müjdeledi, güldüm." Gerçekten de Hz. Peygamber'in bu mucize beyanı aynen tecelli etmiş, kısa bir süre sonra kendisi, ondan 6 ay sonra da Hz. Fâtıma bu dünyadan ayrılmışlardır.

Kur'an'daki İslam'ın son satırları, dinin sahibi Yüce Kudret'e şu niyazımdır:

Allahım! Göğsümü nurunla genişlet, ilmimi artır, bakış ve anlayışımı güçlendir, sevdiklerine sevdir.

Allahım! Bütün kullarını kitabındaki güzelliklere erdir; hayır, bereket, başarı ve mutluluk sendendir.

"Ey gökleri ve yeri vareden! Sen benim dünya ve âhirette dostum, koruyucumsun." (Yûsuf suresi, 101)

BİBLİYOGRAFYA
VE
BİBLİYOGRAFİK KISALTMALAR

Kur'an-ı Kerim

Kütüb-i Sitte

Abduh, Muhammed; **Tefsîru'l-Menâr**, Mısır 1373-1378

Ahmed Emin; **Fecru'l-İslam**, Beyrut, 1975

———; **Duha'l-İslam**, Kahire, 1984

Ahmed Hüsameddin, Seyyid; **Mezâhiru'l-Vücûd**, tarihsiz-yersiz.

Ali Efendi (Çatalcalı, Şeyhulislam), **Fetâvâ,** İst. 1305.

Âmidî, Seyfuddin Ali; **el-İhkâm fi Usuli'l-Ahkâm** (Abdürrezzak Afifi nşr.), 1382, yersiz

Atay, Hüseyin; **Kur'an'a Göre İman Esasları**, Ankara, tarihsiz.

——— ; **Doğrudan Kur'an'a Başvurduğumuzda Düzeltilebilecek Fıkıh Hükümleri** (yayınlanmamış Rapor), Ankara, 1992

——— ; **Din Mantığı** (yayınlanmamış rapor), Ankara, 1992

Ateş, Süleyman; **Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri**, İst. 1988-1992

Beyhakî, Ebu Bekr Ahmed; **es-Sünen el-Kübra**, Beyrut (Dârussâdır nşr.), tarihsiz

Buharî, Ebu Abdullah Muhammed; **Kitâbu'z-Zu'afa**, (alfabetik)

Cürcânî, Seyyid eş-Şerif; **Târifât** (alfabetik)

Dârekutnî, Ebul Hasan Ali b. Ömer; **es-Sünen**, (Abdulah Haşim nşr.), Beyrut, 1966

——— ; **ez-Zu'afa ve'l-Metrûkîn**, Beyrut, 1985

Derveze, Muhammed İzzet; **Sîretu'r-Resûl**, Beyrut (Mektebul Asriyye nşr.), tarihsiz

Ebu Reyye, Mahmud; **Muhammedî Sünnetin Aydınlatılması** (çeviri), İstanbul 1988

——— ; **Şeyhul Madîra Ebu Hureyre**, Mısır, 1969

——— ; **Cemaleddin el-Efgânî**, Mısır, 1980

Ebu Şâme, Şihabuddin Abdurrahman; **el-Bâ'is alâ İnkâri'l-Bide'i ve'l-Havâdis** (Hasan Selman nşr.), Riyad, 1990

Ebu Şehbe, Muhammed; **Sünnet Müdafaası** (çeviri: Rehber Yayıncılık), Ankara, 1990

Elmalılı, Hamdi Yazır; **Hak Dini Kur'an Dili** (Tefsir), İstanbul, 1979

Fazlurrahman; **İslam** (çeviri), İst. 1981

Gazâlî, Ebu Hâmid Muhammed; **es-Sünnetü'n-Nebeviyyetü beyne Ehli'l-Fıkh ve Ehli'l-Hadis**, Kahire-Beyrut (Dâruş-Şurûk nşr.), 1989

Halife, Reşad; **the English Version of the Quran,** Tucson, 1989

İbn Abbas, Abdullah; **Tefsir** (Tenvîrul Mikbas adıyla Fîrûzâbâdî tarafından yayınlanan yorumlar), Mısır, 1951

İbn Abdil Berr, Ebu Ömer Yusuf; **el-İntika fi Fadaili's-Selâse**, Kahire (Mektebül Kuds nşr.), 1350

——— ; **Câmiu Beyani'l-İlm ve Fadlihî**, Beyrut (Dârul Kitab el-İlmiyye nşr.), tarihsiz

İbn Arabî, Muhyiddin; **el-Fütûhât el-Mekkiyye**, Beyrut, tarihsiz

——— ; **Fusûs el-Hikem** (çeviri), İst. 1952

İbn Asâkir, Ebul Kasım Ali; **Târihu Dimaşk** (Abdülkadir Bedran nşr.), Beyrut, 1979

İbn el-Cevzî, Ebul Ferec Abdurrahman; **el-Kussâs ve'l-Müzekkirîn**, Beyrut, 1986

İbn Ferhûn el-Mâlikî; **ed-Dibâc el-Müzehheb** (Muhammed Ebu Nur nşr.), Kahire, tarihsiz

İbn Haldûn, Ebu Zeyd Abdurrahman; **el-Mukaddime**, Beyrut, 1900

İbn Hacer, Ebul Fadl Ahmed b. Ali el-Askalânî; **Fethu'l-Bârî fî Şerhi'l-Buharî**, Mısır, 1959

İbn Hanbel, Ahmed; **el-Müsned**

İbn İshak, Muhammed; **Kitâbu'l-Meğâzî** (M.Hamidullah nşr.), Konya, 1981

İbn Kayyım el-Cevziyye; **Zâdül-Meâd**, Kuveyt-Beyrut, 1987

——— ; **İ'lamu'l-Muvakkı'în**, Mısır, 1955

İbn Kesir, Ebul Fida el-Hâfız; **Tefsîru'l-Kur'an**, İstanbul, 1986

——— ; **el-Bidâye ve'n-Nihâye**, Beyrut, 1981-1982

İbn Kuteybe, Ebu Muhammed Abdullah; **Te'vîlu Muhtelifi'l-Hadis** (Muhammed en-Neccâr nşr.), Kahire, tarihsiz

İbn Manzûr, Muhammed b. Mükerrem; **Lisânu'l-Arab** (alfabetik)

İbn Mübârek, Abdullah; **Kitâbü'z-Zühd ver-Rakaaık** (Habîburrahman el-A'zamî nşr.) , Beyrut, tarihsiz

İbn Sa'd, Muhammed; **et-Tabakat el-Kübra**, Beyrut, 1960-1985

İmam Muhammed, Ebu Abdullah eş-Şeybânî; **el-Câmiu's-Sağîr,** Beyrut, 1986.

KTK: Öztürk, Yaşar Nuri; Kur'an'ın Temel Kavramları

Kutub, Seyyid; **İslam-Kapitalizm Çatışması** (Y.N.Öztürk çevirisi, 5. baskı), İstanbul, 1985

Makdisî, Bahâuddin Ebu Muhammed; **Şerhu'l-Umde** (Mektebetur-Riyad nşr.), Riyad, tarihsiz

Mâlik b. Enes; **el-Muvatta'** (M. Fuad Abdülbaki nşr.), Beyrut, 1951

Mekkî, Muvaffak; **Menâkıbu Ebî Hanife**, Beyrut (Dârul-Kütüb el-Arabî nşr.), 1981

Nemle, Abdülkerim b. Ali; **er-Ruhas eş-Şer'iyye ve İsbâtuha bi'l-Kıyas**, Riyad, 1990

Nesâî, Ahmed b. Ali; **Kitâbu'z-Zu'afa ve'l-Metrûkîn**, (alfabetik)

Öztürk, Musa Kazım; **İman Nuru ve Gerçek Ahlak**, İzmir, 1984

Öztürk, Yaşar Nuri; **Kur'anın Temel Kavramları** (12. baskı), İst. 1997

——— ; **Hz. Muhammed** (7. baskı), İst. 1997

——— ; **Hallâc-ı Mansûr ve Eseri** (4. baskı), İst. 1997

——— ; **Asrısaadetin Büyük Kadınları**, İst. 1990

——— ; **İslamda Büyük Günahlar**, (5. baskı), İst. 1997

——— ; **Kur'an ve Sünnete Göre Tasavvuf** (6. baskı), İst. 1997

——— ; **Tasavvufun Ruhu ve Tarikatlar** (5. baskı), İst. 1997

——— ; **Yeniden Yapılanmak** (8. baskı), İst. 1997.

——— ; **Kur'an'ın Temel Buyrukları,** İst. 1997

Pezdevî, Fahrulislam Ebul Hasan Ali; **Usûlu'l-Fıkıh**, Beyrut (Dâru'l-Kitab el-Arabî nşr.), 1394

Râgıb el-Isfahânî; **el-Müfredât**, (alfabetik)

Râzî, Fahreddin Muhammed b. Ömer; **Mefâtîhu'l-Gayb** (Tefsir), İstanbul (Matba-i Âmire), 1307

——— ; **Levâmiu'l-Beyyinât** (Abdurrauf Sa'd nşr.), Kahire, 1976

Sultan Veled; Maarif (çeviri), İst. 1991

Süyûtî, Celâlüddin Abdurrahman; **Tahzîru'l-Havass min Ekâzibi'l-Kussâs** (M.Lütfi es-Sabbâğ nşr.), Beyrut-Dimaşk, 1984

Şâfiî, Muhammed b. İdris; **el-Ümm**, Bulak, 1903

——— ; **er-Risâle** (Ahmed Muhammed Şâkir nşr.), Kahire, 1979

Şâtibî, İbrahim b. Musa; **el-Muvafakât**, Beyrut, 1975

——— ; **el-I'tısam** (Reşid Rıza neşri), Mısır, tarihsiz

Taberî, Muhammed b. el-Cerîr; **Câmiu'l-Beyân** (Tefsir), Mısır, 1968

Zebîdî, Zıyauddin Ahmed; **Tecrîd-i Sarih** (Diyanet çevirisi), Ankara, 1970

Zehebî, Ebu Abdillah Şemsuddin Muhammed b. Ahmed; **Tezkiretü'l-Huffâz**, Beyrut, 1956

——— ; **Beyânu Zağali'l-İlm ve-t-Taleb** (Zâhid el-Kevserî nşr.), Dimaşk, 1348

——— ; **er-Rüvatü's-Sikât** (M.İ.Mavsılı nşr.), Beyrut, 1992

Zemahşerî, Ebul Kasım Muhammed b. Ömer; **el-Keşşâf** (Tefsir), Mısır, 1966

Zeydân, Abdülkerim; **el-Vecîz fî Usuli'l-Fıkh**, Bağdat, 1967

KARMA İNDEKS

A

Abbasiler: 134, 135
Abdallar: 243, 349
abdest: 162, 163, 286, 615, 658-665
Abdullah b. Amr: 52, 77, 345, 522
Abdullah b. Sa'd: 389
Abdullah b. Selam: 346, 522-525
Abdullah b. Ümmi Mektûm: 61, 62
adalet: 535, 562-565
Âdem (Hz.): 103, 104
af: 259, 265, 682,684
afaroz: 479
ahd: 481, 483, 671, 693
âhiret: 223, 235
ahlak: 253, 357
Ahmed Emin: 134-136, 146, 348, 525, 653
Ahmed Hüsameddin: 241, 469
Âişe (Hz.): 55, 79, 102, 169, 170, 183, 518, 546, 555, 591, 630, 647, 694
akıl: 473
alay etme: 640
Ali (Hz.): 53, 75, 126, 129, 169, 170, 414, 506, 520, 651, 667
Ali Efendi (Çatalcalı): 614
alkol: 698
amel: 202, 317, 481, 511, 718
Âmidî: 548
Amr b. As: 669
ana sütü: 441
Arapça: 210, 293-300
Araplar: 641, 716, 717
artık değer: 717
arz: 303-304, 325
aşk: 472
avlanma: 699
ay: 90-93, 108
ayet: 329, 345-347, 373, 374
azap: 86, 109, 11185, 198, 221, 559-560, 591
azîmet: 546-550, 659-660

B

bağy: 422
bakır: 236-237
barış: 167, 493
ba's: 83-85, 161
basîret: 84, 87
baskı: 289, 382
başörtüsü: 616-620
Batı: 536
Batlamyan: 309
Bedir: 63
Berat Gecesi: 262
berzah: 258
bey'at: 627, 704-707
beyyine: 152, 189, 456, 607
bid'at: 256, 517, 593-594, 678
bilgi: 30, 198, 213, 276, 366
bilginler: 152
bilgisayar: 21, 30, 84, 85, 275
birr: 407, 487
boşanma: 432-440
bölücü: 219

Budha: 67, 601
Buharî: 135, 139
büyü: 46-48

C-Ç

Cafer Sadık: 399
câriye: 529, 536, 619
Cebriyye: 98
Cehennem: 86, 155, 381, 498, 560
cem: 573-579
Cemel olayı: 169, 170, 630
Cennet, 86, 123, 378-380, 498
cihat: 416-417, 506, 507, 568
cilbab: 529
cimrilik: 32, 447, 508
cin: 119, 120, 236-237, 268-269, 272, 356
cinayet: 568, 676
cömertlik: 32
Cuma: 514-517, 591
Cumhuriyet: 258
cünüplük: 427, 663-668
Çevre: 384
Çoğunluk: 713

D

Dabbetül Arz: 171, 172
darb: 553-555
Davûd (Hz.): 100-101, 168, 235-236
deccal: 522
Dehlevî: 90
deizm: 106
demir: 709, 710
demokrasi: 258-259, 502-503, 627, 705
denge: 26, 386, 552
deniz: 279
Derveze: 146, 218
din: 42, 156, 194-197, 215, 218, 229-230, 238-239, 254-256, 281, 310, 330, 339, 341-342, 360-361, 370, 377, 383-385, 398, 406, 421, 444-445, 500, 641, 65, 656
diş dolgusu: 418
dostluk: 261, 474, 685, 686, 703, 704
dua: 106, 149
dünya: 222-223
dünyaötesi: 190-198, 256-257

E

ebeveyn: 186, 712
Ebubekir (Hz.): 53, 76, 79, 128, 414, 500-501, 589, 667
Ebu Hureyre: 77, 130, 345-350, 522-525, 533, 653
Ebu Leheb: 27, 28
Ebu Reyye: 48, 72, 131, 135, 137, 141, 346, 522-524, 651
Ebu Şah: 75
Ebu Şâme: 256, 595-598
Ebu Zer: 55
Ebud Derda: 522, 647
ecdatperestlik: 165, 392-400
ecel: 601
eğitim: 285
Ehlibeyt: 135, 455, 490, 491, 528-529
Ehlikitap:74, 109, 110, 174, 328, 334, 379, 387, 425-427, 483, 489, 492-497, 511, 602, 603, 657, 674, 686-687
emanet: 481, 490, 530, 561-562
emek: 480, 512, 680
Emeviler: 133-135, 506, 588-589
emir: 210-211, 227
emzirme: 441-442
Enes b. Malik: 588-589, 661
engizisyon: 382-383
entrika: 208-209, 211
erzel-i ömr: 153, 282
Esmâül Hüsna: 113, 114

eşhurul hurum: 419
eşitlik: 283, 535, 538, 550-553
et: 279, 403-406
evlatlık: 520
evler: 610-611
evlilik: 425-426, 534-536
evliya: 277-278, 332, 715
evrim: 176-177, 315-316, 357
Evzâî: 399
ezan: 516

F

faiz: 450-452
fakirlik: 152
farz: 177-178, 511, 591
Fâtıma: 620
felsefe: 505
fesat: 417, 673, 676
fırkacılık: 254,256, 311, 330
fısıldaşma: 636-637
Firavun: 157, 173-174, 206, 325, 643
fitne: 417, 456, 676, 717
fuhuş: 541-542

G

gayb: 114, 242, 362, 467
Gazalî: 90, 548
gece: 15-16
gelenekler: 233, 266, 392-400, 473
gıda: 310
gıybet: 640
gönül: 87, 337, 472
gözyaşı: 209
gulüvv: 386, 603
gurbet: 209
gusül: 556, 663-668
günah: 105, 165, 184, 226, 247, 550, 558, 645-646
güzellik: 32-290

H

haber: 229
hac: 390-391, 419, 489
Haccac: 507
had: 554-555
hadis: 53-54, 71-75, 114, 126-147, 214-219, 264-265, 277, 317-318, 331-353, 361-362, 370-377, 390, 521, 648
hahamlar: 689, 713, 714
hak: 193-195, 228, 306, 382, 397, 414, 684-686, 717, 718
halifelik: 364-36
halk-ı cedîd: 83, 301-302
Hallâc (Mansur): 268
Hamidullah (Muhammed): 335, 631
haram: 488
haremlik-selamlık: 622-627
Haricîler: 571
Harput: 298-300
Hasan el-Basrî: 91, 399, 572, 661
hasret: 209
haşir: 312
hatim: 102, 116-118
hayır: 183-184
hayız: 427-430
hayvan: 112, 113
helal: 488
hesap: 25, 219, 339
heva: 147
hımar: 612-620
Hıristiyan: 26, 134, 368, 406, 428-429, 493, 602-603, 607, 674, 687, 690-691, 713-714
hırsızlık: 679-681
hıyanet: 455
Hızır: 276-277
hicap: 526, 625
hicret: 280
hidayet: 26, 230
hile: 208-209, 211
homoseksüellik: 107, 205, 541

Hûd (Hz.): 204
Hudeybiye: 335
hukuk devleti: 259
hul: 433
hulle: 438
huri: 470
huşû: 309
hutbe: 516-517
Hüseyin (Hz.): 651
Hüseyin Atay: 93-99, 163, 271, 286, 424, 432, 453, 472, 533, 541, 600, 621

I-İ

ışık: 220, 232, 340, 341
ıztırar: 156, 289, 405, 418, 454
ibadet: 25, 245-246, 344, 364, 380, 618
İbn Abbas: 45, 75, 127, 136, 345, 469, 533, 562, 572, 661
İbn Abdilberr: 126, 127, 352, 353
İbn Arabî: 25, 90, 291
İbn Ebil Avca': 130
İbn Ferhûn: 134-134, 140
İbn Haldûn: 105, 353-354, 524
İbn Hazm: 131-133
İbn İshak: 146
İbn Sina: 90
İbn Şihâb ez-Zührî: 132-134
İbn Teymiyye: 25
İbnül Kayyım: 77, 118, 651
İbrahim (Hz.): 31, 155, 166, 205, 231, 290, 607, 673
icma: 628-632
içtihat: 415, 467, 629
iddet: 434-437, 600
iffet: 611-612
iftira: 196, 289-290, 368-369
ihsan: 534
ihtilaf: 59, 86, 218-219, 311-312, 314, 352-353, 360, 420, 457, 566
ihtilam: 664-665
ihtiyaç: 549
İhvanüssafa: 250
İkbal (Muhammed): 151-152, 498, 590
ikrah: 289, 444-445, 450, 592
İkrime: 136
îla: 430-431
ilham: 87, 354, 482
ilim: 157-158, 232, 235, 338, 340-341, 467, 472
ilmihal: 402
ima: 585-586
İmamı Âzam: 25, 76, 108, 297, 352-354, 361, 399, 614, 648
imamlık: 555, 631-632
iman: 25, 199, 213-214, 341, 344, 397, 472, 486, 563, 569, 654
imkân-ı aklî: 180
imtihan: 508-509
incir: 67
infak: 446-450, 587, 598
insan: 193, 202, 275-276, 282, 323, 330-331, 357, 365, 485
irade: 199, 240-241, 546
irtidat: 423-425
İsa (Hz.): 599-602, 645
isar: 447, 513
İslam: 477-478, 481, 485, 655
İslam şartları: 407-408
isra: 55-60
israf: 104-105
İsrailiyât: 138, 349-352, 609
istikamet: 198
isyan: 365

K

Ka'b el-Ahbar: 130-132, 243, 277, 345-350, 522-525
Kâbe: 44-45, 488, 662
Kaburga: 531
Kader: 93-99

Kaderiyye: 98
kadın: 169-170, 211-214, 281-282, 531-533, 550-553, 555-556, 636, 642, 643, 704, 705, 715
Kadir gecesi: 63-64, 262, 595
kâfir: 25
kâinat: 279, 301
kalp: 87, 331, 363
Kâmil Miras: 346
kandiller: 594-597
karadul: 333
karanlık: 220
kardeşlik: 639
Karun: 177
katran: 236-237
kavvâm: 552
keder: 257
keffâret: 415, 568, 694-695
kıble: 379-380, 580-581
kıraat: 115-118, 191, 210, 285-288, 293-294, 317, 510, 580, 582-584, 660
kısas: 681-685
kıskançlık: 607
kıssacılar: 349-351, 522
kıtal: 712
kıyafet: 201, 620
kıyam: 581-582
kıyamet: 114-115, 304, 324, 327
kibir: 280
kişilik: 332
kitap: 184, 195, 200, 216-217, 238-239, 275, 284, 314, 331, 339, 341, 351-353, 369, 400, 436, 460-462, 477, 521, 671, 674
kolaylık: 262-263,700
Konstantiniyye: 349
koruyucu: 212-213, 227-228
körlük: 189
krallık: 171, 480, 503
kumar: 697-698
Kur'an: 214-219, 232, 244-245, 252-253, 287, 305-306, 314-315, 321, 355, 359-360, 375, 459-464, 490, 500, 513, 637, 708
kurban: 231, 343
kurtuluş: 30-31, 199, 367-368, 471, 487, 558-559
Kuşadalı (İbrahim): 388
küfür: 240-241, 486-487

L

lağv: 693, 695
lanet: 391, 672-673, 688
Levhi Mahfûz: 30, 66
levm: 67
lider: 122-123
Lût (Hz.): 106-107, 205

M

mabet: 344, 380, 718-719
mahşer: 83, 85
makyaj: 384
mal ayrılığı: 538
Mâlik b. Enes: 133-135
masumiyet: 165
medeniyet: 220-221, 237, 250
Mehdi: 600-601
Mehmet Âkif: 37
Melek: 365
Meryem: 154
mesanî: 241
Mescid-i Aksa: 56-57
Mescid-i Haram: 57, 179
mescit: 104, 119-121, 666-667, 718-719
mesh: 688
mezhep: 311, 330-331, 370, 397-403, 473, 582
mikrop: 45
mirac: 55, 60, 179-182, 262, 322, 577
mîsak: 111-112, 671, 693
Muaviye: 74, 243, 347-349, 648, 653

mugayyebât: 233-234
Muhammed Abduh: 25, 47, 142-145
muhkem: 90, 464-469
mukallit: 141-142
Musa (Hz.): 108-109, 157, 173-174, 206, 276, 596, 671, 675
Musa Kâzım: 241
mutahharûn: 161-163
mübâdele: 478
mübîn: 164
münafik: 635
müstaz'af: 173
müşrikler: 425-427, 673, 711-712
müşterek bahis: 697
müt'a: 543-545
müteşâbih: 19, 90, 241, 464-469, 560

N

nafaka: 439
namaz: 31, 42, 57-59, 181-183, 190, 333-334, 556, 570-599, 662
nankörlük: 246-247
nazar: 13-14
nebi: 527
nefs: 33, 34, 531
nesh: 85-86, 157, 371-376, 568
nikah: 440-543
Nûh (Hz.): 202-204

O-Ö

oluş: 356, 373, 509
oniki emir: 186-187
ordular: 654
Ortadoğu: 602
orta namaz: 579
oruç: 140, 409-416
Osman (Halife): 53, 129, 518-520, 588, 649
ölüler: 117-118, 124, 317
ölüm: 227, 319, 501
Ömer (Hz.): 53, 72-80, 127, 129-130, 136, 346-350, 432, 523, 544-545, 589, 594, 597, 608, 681, 706
Ömer b Abdülaziz: 131-132
Ömer Rıza Doğrul: 90
ömür: 153
örf: 115, 361
örtünme: 610-627, 634

P

Pascal: 87
Paul Tillich: 466
Pavlos: 523
petrol: 236-237
peygamberler: 224-226, 269, 443, 565, 598-599, 601-603
Pezdevî: 547
polarite: 33
putçuluk: 274, 302
putlar: 245-246

R

rabler: 479-485, 654
Râgıb el-İsfahânî: 342, 446, 470, 682
rahipler: 689, 713-714
Rahman: 148
rahmet: 23-24, 109, 221-222, 276, 308, 355
rahmet kadrosu: 206-207
Ramazan: 63
râsihûn: 469
Râzî (Fahreddin): 19, 160, 572
recm: 129-130, 518-519, 608-609
reenkarnasyon: 153, 161, 248-250, 257-258, 282-283, 291, 312, 320, 709
refah: 186
Regâip: 262
rekat: 579-580

resuller: 251, 453-454, 527
Reşad Halife: 20, 172
Reşid Rıza: 74, 138, 146-147, 243, 348, 375-376, 415, 475, 794
rızık: 201, 283
riba: 450-452
risalet: 185, 527
riya: 42, 05, 457, 593, 593, 598
ruh: 192
ruhçular: 261
ruhsat: 156, 418, 429, 454, 546-550, 659-660
rukû: 584-585
rüşd: 267-268
rüya: 56-57, 209, 211-212
rü'yetullah: 108-109, 183

S

Saba Melikesi: 168-170
Sabır: 17, 471, 509
Sadaka: 449, 714, 717-718
sağcılık: 159, 160
sahabi: 387-389, 647-654
salât: 527-528
Salih (Hz.): 204
San'a: 349
sarhoşluk: 556
savaş: 343-344, 382, 416, 422-423, 564
sa'y: 390
secde: 148, 342, 584-585
seçim: 627-630
sefihler: 537-538
seherler: 471
sekar: 18-21
selamlaşma: 567, 569
Selman Fârisî: 129, 297
Semboller: 466
Servet: 512, 717
ses: 620
sevgi: 12, 391, 476, 488, 497
sevicilik: 541-542
Seyyid Kutup: 623
Sıffîn: 506
sınıf: 619
sıratı müstakîm: 25-26, 386
Sidretül Münteha: 55-56
silahlanma: 458
silahsızlanma: 564
siret kitapları: 146
Sokrat: 601
solculuk: 159-160
sorumluluk: 199
sperm: 12
Sultan Veled: 709
Süfyan es-Sevrî: 137, 399
Süleyman (Hz.): 168, 170, 236-237
Süleyman Ateş: 97, 160, 258, 320, 374, 461, 706
Sünnet: 226-227, 351, 375, 402, 490, 521-525, 566, 588, 590-592, 615
sünnetullah: 93, 153, 501
Süyutî: 130, 134, 349

Ş

Şâfiî: 135, 317, 629
şairler: 167
Şakîk b. Seleme: 507
Şam: 243, 349, 350
Şâtibî: 578, 678
şefaat: 443
şefkat: 12
şehitlik: 568
şehvet: 545-546
şer: 183-184, 240-241
şeriat: 265, 656
şifa: 191
şiir: 167
şikayet: 125, 126
şirk: 22, 175-176, 188, 195, 213-214, 219, 255-256, 277, 302, 330, 477, 484, 498, 593, 596
Şuayb (Hz.): 206

şûra: 258-259, 502-503
şükür: 300
şürekâ: 22, 71, 121, 126, 175, 176, 194-196, 244, 333, 641

T

Taberî: 661
tabu: 392, 400, 405, 466
tadîl-i erkân: 587-588
tâğut: 445, 563-564
tahrif: 523, 675
tahrim: 488, 513, 642, 691
taklit: 141-142, 1887, 285, 394-400, 473
takva: 261, 270-271, 390, 470
talak: 435-438
Talmud: 522
tanıklık: 384-385, 452-454
tarikat: 330, 397-403
tatahhur: 427-428
tayyibât: 310
teâruf: 641
tebliğ: 18, 1557, 166, 199, 219, 265, 339, 381-383
tecelli: 109
tecvit: 92
tedebbür: 101-102, 116, 566, 604-605
tefekkür: 328, 509
tefrika: 121
tefvîz: 433
teheccüd: 189-191
tehlike: 418-419
tekâmül: 509, 560
teklif: 454
teknoloji: 289, 505, 674
Temîm ed-Dârî: 522
teravih: 593-594
teref: 186
teshir: 303
tespih: 187, 329, 592
tevbe: 542, 558
tevekkül: 504
tevhit: 188, 221, 245-246, 284, 363, 457, 478, 490
teyemmüm: 557-558, 667-669
tezkiye: 60, 505, 648
tokalaşmak: 622, 705-706

U-Ü

ulül elbab: 683
ulül emr: 562-565
umre: 271
uyku: 227
uyuşturucu: 696
üfürük: 191-192
ümitsizlik: 247
ümmet: 105, 168, 223-224, 290, 386, 420-422, 717
ümmî: 109-111, 334-335
Ümmü Varaka: 632-633

V

vaftiz: 479
vahiy: 30, 259, 338, 460-462, 482, 671, 674-675
Vâsi': 381
Vehb b. Münebbih: 146-147, 346, 350, 522-525
velî: 1974
vesîle: 677-679
vişnâb: 614
vitir: 591, 647
Voltaire: 479

Y

Yahudi: 26, 46-48, 130-134, 185, 243, 277, 368, 406, 428-429, 474-476, 493, 514, 521, 607, 669-674, 687, 689, 690, 713-714

yaratış: 150
yardımlaşma: 655
Yecüc-Mecüc: 277, 308
yemek: 611
yemin: 430-431, 691-696
yetimler: 271, 534
Yûsuf (Hz.): 16, 208-215

Z

zaman: 37-38, 91-92, 322, 344
zan: 59, 195, 360, 640
zaruret: 549
Zatü Envât: 596
zekat: 446-447, 714, 717-718
zelle-i asliye: 479
Zemahşerî: 298
zevciyet: 123, 470, 531
Zeyd b. Sabit: 74, 75, 126, 129
Zeyneb bt. Cahş: 526
zındıklar: 130, 131
zıtlar: 275, 365
zikir: 118, 124, 216-217, 260-261, 280, 333-334, 337-338, 510, 637, 708
zina: 608-611
zînet: 612-614
zorluk: 1556, 546
zulüm: 100, 196, 259, 282, 436, 487, 496-497, 569-570, 704
zübür: 22, 125, 331
Zülkarneyn: 277

Prof. Dr.
Yaşar Nuri Öztürk

Trabzonlu bir baba ile Bayburtlu bir ailenin çocuğu olarak, 1945'te Bayburt'ta doğdu. Eğitimine babasından Kur'an, okuyarak başladı.

Hukuk ve ilahiyat fakültesini bitirdikten sonra bir süre avukatlık yaptı. 1976'da asistan olarak üniversiteye girdi. **İslam felsefesi** alanındaki doktarasını 1980'de bitirdi. 1986'da doçent, 1993'te profesör oldu. Aynı yıl, İstanbul Üniversitesi'nde kurulan ilahiyat fakültesine dekan olarak atandı. A.B.D., Avrupa ülkeleri, Ortadoğu, Kuzey Afrika, Japonya ve Kore'de alanıyla ilgili araştırmalar yaptı; konferans ve kongrelere katıldı. **New York**'ta misafir profesör olarak bir yıl **İslam düşüncesi** dersleri okuttu. Aynı süre içinde uluslararası bir yayın olan **World Scripture**'ın İslam bölümünün hazırlanışında görev aldı.

1970 yılından beri **Son Havadis** (1970-1971), **Tercüman** (1972-1979) ve **Hürriyet** (1980'den beri devam etmekte) gazetelerinde köşe yazıları yazan Öztürk'ün, Türkçe, Almanca, İngilizce 30'u aşkın eseri basılmıştır. Tasavvuf ve Tarikatlar konusundaki bir kitap çalışması Amerikan basın kuruluşu **Redhouse** tarafından İngilizceye çevrilerek, **The Eye of the Heart** (Kalbin Gözü) adıyla 1988 yılında yayınlandı.

Türk televizyonlarında 1987'den beri yaptığı konuşmaların sayısı 500 civarındadır. Türkiye, A.B.D., Almanya, İsviçre, İsveç başta olmak üzere değişik ülkelerde verdiği konferansların sayısı 200'ü aşkındır. Her yıl 3-4 baskı yapan **'Kur'an'daki İslam'** adlı 750 sayfalık eseri (ilk baskısı 1992) **Kur'an'a Dönüş Hareketi**'nin öncü kitaplarından biri kabul edilmektedir.

Aldığı ödüllerden bazıları şunlardır;

1. Türkiye Milli Kültür Vakfı (TMKV) 1978 Din Bilimleri Ödülü
(**Varlık ve İnsan** adlı eseriyle)
2. TMKV 1982 Din Bilimleri Ödülü
(**Kuşadalı İbrahim Havleti** adlı doktora teziyle)
3. Evrensel Dostluk Vakfı Barış Ödülü (1995)
4. Trabzon Gazeteciler Cemiyeti Yılın Başarılı Gazetecileri Özel Ödülü (1995)
5. İstanbul Üniversitesi " **Halkla İletişim** " ödülü (1998)
6. Türkiye Yazarlar Vakfı " **Ulusal Uzlaşma** " ödülü (1998)
7. 18 Mart Üniversitesi " **2001'in Öncüsü** " ödülü (1998)
8. İMMED (İstanbul Medya Mensupları Derneği)
" **Medyanın Zirvesindekiler** " ödülü (1998)
9. Türk - Alman Kültür Derneği "**En İyi Aydın**" ödülü (1998)